

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π.Μ.Σ. «ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ
ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ-
ΤΡΙΒΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ”

Μαρία Ηλ. Καλλία

Επιβλέπων Καθηγητής: Στέλιος Περράκης

ΑΘΗΝΑ, 2008

Θα ήθελα, κατ' αρχάς, να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή μου και επιβλέποντα κ. Στέλιο Περράκη για την πολύτιμη καθοδήγηση και υποστήριξη που μου προσέφερε όχι μόνο κατά τη διάρκεια της εκπονήσεως της παρούσης διπλωματικής εργασίας, αλλά καθ' όλη τη διάρκεια των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω, επίσης, στην οικογένειά μου, που είναι διαρκώς στο πλευρό μου, αρωγός και συμπαραστάτης στις επιλογές μου, στην οποία και αφιερώνω την παρούσα εργασία.

Τέλος, θα ήταν μεγάλη παράλειψη εάν δεν ευχαριστούσα τους φίλους και συμφοιτητές μου εκ του μεταπτυχιακού, η αλληλεγγύη των οποίων υπήρξε μια νότα ανακούφισης μέσα στον αχανή κόσμο της έρευνας...!

Αθήνα, Οκτώβριος 2008

M. K.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	σελ. 7
---------------	--------

ΜΕΡΟΣ Α' – Κυπριακό: Μια Πολυτάραχη Διαδρομή, 1878-1992

Κεφάλαιο 1. Η πορεία προς την ανεξαρτησία

1.1 Η περίοδος από το 1878 έως το 1955.....	10
1.2 Η περίοδος από το 1956 έως το 1958.....	13
1.3 Οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, 1959.....	16
1.3.1 Το Σύνταγμα του 1960: Η «Εγγυημένη/Δεσμευμένη» Ανεξαρτησία.....	17
1.3.2 Οι Συνθήκες.....	22
1.3.2.1 Η Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας.....	23
1.3.2.2 Η Συνθήκη Εγγυήσεως.....	27
1.3.2.3 Η Συνθήκη Συμμαχίας.....	31

Κεφάλαιο 2. Οι απαρχές ενός σύγχρονου Γόρδιου Δεσμού

2.1 Τα «13 σημεία»: Ιχνηλασία μιας μοιραίας πρωτοβουλίας.....	32
2.1.1 Η εγκατάσταση Ειρηνευτικής Δυνάμεως –UNFICYP- στην Κύπρο.....	34
2.1.2 Η Έκθεση του μεσολαβητή του ΟΗΕ για το Κυπριακό, Galo Plaza.....	36
2.1.3 Η Ένωση στον ορίζοντα: το Σχέδιο Acheson, ένα ακόμη ναυάγιο.....	39
2.2 Η τουρκική εισβολή του 1974 και τα αποτελέσματα αυτής.....	43
2.2.1 Παραβιάσεις Ατομικών Δικαιωμάτων στην κατεχόμενη Κύπρο.....	48
2.2.1.1 Πρόσφυγες & Εσωτερικά Εκτοπισμένοι.....	48
2.2.1.2 Εγκλωβισμένοι.....	50
2.2.1.3 Αγνοούμενοι.....	52
2.2.2 Παραβιάσεις Περιουσιακών Δικαιωμάτων στην κατεχόμενη Κύπρο.....	54
2.2.3 Έποικοι.....	57
2.3 Οι μονομερείς τουρκοκυπριακές ενέργειες μετά την εισβολή.....	59

2.3.1 «Τουρκικό Ομόσπονδο Κράτος της Κύπρου»: το 1 ^ο βήμα.....	59
2.3.2 «Τουρκική Δημοκρατία της Βορείου Κύπρου»: ex injuria jus non oritur.....	60

Κεφάλαιο 3. Σε αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης

3.1 Η προοπτική της Ομοσπονδίας.....	63
3.1.1 Πανάκεια ή Αδιέξοδο;.....	63
3.1.2 Αποδοχή της Ομοσπονδιακής Επίλυσης: μια οδυνηρή υποχώρηση.....	66
3.1.3 Ομοσπονδία και Συνομοσπονδία.....	69
3.2 Η παγίωση της <i>Διζωνικής, Δικοινοτικής Ομοσπονδίας</i>	70
3.2.1 Οι Διακοινοτικές Συνομιλίες της Βιέννης (1975 - 1977): <i>Ο εδαφικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων – μια τουρκοκυπριακή νίκη</i>	70
3.2.2 Οι <i>Κατευθυντήριες Γραμμές Μακαρίου- Denktas</i> (12/02/1977).....	73
3.2.3 Πλαίσιο Διευθέτησης του Κυπριακού από τις Κυβερνήσεις των ΗΠΑ, της Βρετανίας & του Καναδά (10/11/1978).....	74
3.2.4 Η <i>Συμφωνία των Δέκα Σημείων Κυπριανού-Denktas</i> (19/05/1979).....	76
3.3 Οι πρώτες μεσολαβητικές προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών.....	78
3.3.1 Η επαναπροσέγγιση μετά τη μονομερή ανακήρυξη της «ΓΔΒΚ».....	78
3.3.2 Το <i>Πλαίσιο Συμφωνίας για το Κυπριακό</i> (29/03/1986).....	80
3.3.3 Η <i>Δέσμη Ιδεών Cuéllar</i> (25/07/1989).....	83
3.3.4 Η <i>Δέσμη Ιδεών Ghali</i> (21/08/1992).....	88
3.4 Συνολική αποτίμηση των σχεδίων επιλύσεως του Κυπριακού έως το 1992.....	97

ΜΕΡΟΣ Β' -Το Σχέδιο Annan(2002-2004):Χαμένη Ευκαιρία ή Υπόδειγμα Μετα-Αποικιακής Αντιλήψεως & Νομικού Αναθεωρητισμού; Κριτική αξιολόγηση & Σύγχρονες Προτάσεις.

Κεφάλαιο 4. Η νέα πρόταση περί Ομοσπονδίας της Κύπρου

4.1 Η προοπτική της επίλυσης & η ένταξη στην ΕΕ.....	102
4.2 Η διπλωματία του Kofi Annan & η υποβολή σχεδίου για τη συνολική διευθέτηση του Κυπριακού (2002-2004).....	108

4.2.1 Οι βασικές διαπραγματευτικές θέσεις των δύο πλευρών.....	108
i) <i>Μορφή Διακυβέρνησης</i>	109
ii) <i>Ασφάλεια</i>	109
iii) <i>Εδαφικό</i>	110
iv) <i>Περιοσίες</i>	110
v) <i>Status εκάστης πλευράς</i>	111
vi) <i>Κυριαρχία</i>	111
vii) <i>Συνέχεια του Κράτους</i>	112
viii) <i>Έποικοι</i>	112
ix) <i>Το ζήτημα της πολιτικής ισότητας</i>	112
4.2.2 Ασφυκτικά χρονοδιαγράμματα & αναθεωρήσεις του Σχεδίου Annan.....	113
4.2.2.1 Το Σχέδιο Annan I.....	113
4.2.2.2 Τα Σχέδια Annan II & Annan III.....	117
4.2.2.3 Το Σχέδιο Annan στην τελική του φάση.....	122
4.3 Το δημοψήφισμα της 24 ^{ης} Απριλίου 2004.....	128
4.3.1 Το Προεδρικό Διάγγελμα (07/04/2004).....	128
4.3.2 Το ηχηρό «ΟΧΙ» των Ελληνοκυπρίων στο Σχέδιο Annan.....	131
4.3.3 Η επόμενη μέρα.....	132

**Κεφάλαιο 5. Οι κεντρικοί άξονες του Σχεδίου του ΓΓ/ΟΗΕ Kofi Annan:
«Έποικοδομητικές Ασάφειες» & «Νομικοί Ακροβατισμοί»**

5.1 Προ των πυλών του νομικού λαβυρίνθου.....	134
5.1.1 Ορισμένα βασικά δεδομένα.....	134
5.1.2 Η ‘λελογισμένη αποδοχή’ των αιτημάτων των δύο πλευρών.....	137
5.2 Η προβλεπόμενη λειτουργία (ή δυσ-λειτουργία;) της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας».....	140
5.2.1 Σκιαγράφηση της βασικής φυσιογνωμίας του νέου ομοσπονδιακού κράτους: <i>Ισότητες, Εθνοτικά Ομοιογενείς Πολιτείες σε Σύστημα Ομοσπονδίας</i>	140
5.2.2 Αρχές.....	143
5.2.3 Εξουσίες.....	145
i) <i>Εκτελεστική Εξουσία</i>	145

<i>ii) Νομοθετική Εξουσία.....</i>	148
<i>iii) Δικαστική Εξουσία.....</i>	150
5.2.4 Ασφάλεια.....	154
5.2.5 Συνθήκη Εγγυήσεως.....	157
5.2.6 Βρετανικές Βάσεις.....	159
5.2.7 Ανθρώπινα Δικαιώματα.....	162
5.2.8 Υπηκοότητα.....	167
5.2.9 Έποικοι.....	169
5.3 Νέο κράτος ή συνέχεια του ήδη υφιστάμενου;.....	171

Κεφάλαιο 6. Σε αναζήτηση στρατηγικής για την Κύπρο...

6.1 Sui Generis Καθεστώς ή ένα Μοντέλο – Πρότυπο κρατικής οργάνωσης για πολυεθνικές κοινωνίες εξερχόμενες από μείζονες κρίσεις;.....	176
6.2 Μια νέα πρόταση στον ορίζοντα.....	180
6.2.1 Κριτική του Σχεδίου Annan στη βάση των θεμελιωδών αρχών του Διεθνούς & Ευρωπαϊκού Δικαίου.....	180
6.2.2 Η πορεία για μια Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο.....	184
6.3 Τελευταίες εξελίξεις (2006-2008).....	188
6.3.1 Η Συμφωνία Παπαδόπουλου-Talat, της 8 ^{ης} Ιουλίου 2006.....	188
6.3.2 Το ΕΔΔΑ επί το έργον.....	190
6.3.3 Ξετυλίγοντας το μίτο... Τι μέλλει γενέσθαι;.....	191

Συμπερασματικές Αξιολογήσεις.....	195
-----------------------------------	-----

Επιλεγμένη Βιβλιογραφία.....	202
------------------------------	-----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Κυπριακό, φλέγον ζήτημα από πλευράς Διεθνούς Δικαίου και πάντοτε στην πρώτη γραμμή της επικαιρότητας, ταλανίζει τη διεθνή κοινότητα εδώ και έξι δεκαετίες. Μεταφέρθηκε άλυτο από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα και, μάλιστα, με ζοφερές προοπτικές που ακρωτηριάζουν την αισιοδοξία μας. Ακόμη και ο από μηχανής θεός της εντάξεως της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την 1^η Μαΐου 2004, δεν έχει καταφέρει, τουλάχιστον όχι μέχρι τη δύση του 2008, να απεγκλωβίσει τα αντιπαρατιθέμενα μέρη από τις αγκυλώσεις του παρελθόντος.

Ιστορικά το Κυπριακό ξεκίνησε ως ανταποικιακός αγώνας και εξελίχθηκε σε μια αγεφύρωτη εθνοτική σύγκρουση. Διατρέχει μια μακρόχρονη και συνάμα πολυτάραχη διαδρομή από το 1878, οπότε και μεταβιβάστηκε στη Μ. Βρετανία από το σουλτάνο η κατοχή και διοίκηση της Κύπρου, έως σήμερα. Στη διαδρομή αυτή, ο ρόλος του Διεθνούς Δικαίου υπήρξε εμφανής, θετικά ή αρνητικά, μέσα από όλες τις προτεινόμενες λύσεις. Η συνολική ανασκόπηση της πορείας της Κυπριακής Δημοκρατίας με γνώμονα, πρωτίστως, την αρχή της αυτοδιαθέσεως και τις προτάσεις περί ομοσπονδιακής επιλύσεως που κατετέθησαν από το διεθνή παράγοντα, κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να καταδείξουμε τις απαρχές, τις ιδιομορφίες, αλλά και τα γεγονότα-σταθμούς που σημάδεψαν την πορεία του Κυπριακού, ενός σύγχρονου Γόρδιου Δεσμού, με απώτερο στόχο την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για το μέλλον. Η πορεία αυτή συνοψίζεται: στην τριετή (1960-1963) ομαλή λειτουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας στη βάση των ιδρυτικών της συνθηκών, στη δεκαετή (1964-1974) *de facto* συνταγματική μεταρρύθμιση και στη μετά την τουρκική εισβολή υπερ-τριακονταετή (1974-2008) αναζήτηση ομοσπονδιακού προτύπου διακυβέρνησης.

Το πρότυπο της *δικοινοτικής δημοκρατίας* που υιοθετήθηκε με τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου το 1959, η θεσμική δικοινοτική συμμετοχή στην αντιπροσώπευση και ο δυαδισμός της εκτελεστικής εξουσίας, με ποσοστιαία διανομή των εξουσιών ανάμεσα στις δύο κοινότητες, με άλλα λόγια, η «εγγυημένη/δεσμευμένη» ανεξαρτησία που εγκαθιδρύθηκε με το Σύνταγμα του 1960, δεν ευδοχώθηκε. Η κρίση του 1963, εξ' αιτίας της απόπειρας τροποποίησης της αρχικής δομής με τα «13 σημεία» του Μακαρίου, προκάλεσε το διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων και την πολιτειακή μεταβολή, τιθέμενη έκτοτε η ελληνοκυπριακή κοινότητα ως ο μοναδικός διεθνώς αναγνωρισμένος εκπρόσωπος της Κυπριακής Δημοκρατίας –βλ. *Απόφαση*

186/1964 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Τη συνταγματική αυτή κρίση του 1963-1964 ακολούθησε η τουρκική εισβολή το 1974 και η μονομερής ανακήρυξη ανεξαρτησίας της «ΤΔΒΚ» το 1983. Τα ζητήματα της εισβολής και της παράνομης στρατιωτικής κατοχής, των προσφύγων και εσωτερικά εκτοπισμένων, των εγκλωβισμένων, των αγνοουμένων, των περιουσιών, των εποίκων, της ασφάλειας, των βρετανικών βάσεων, καθώς και της διασφάλισης των τριών βασικών ελευθεριών – διακινήσεως, εγκαταστάσεως, ιδιοκτησίας-, συνιστούν ορισμένες από τις ιδιαιτερότητες του Κυπριακού, βασικά σημεία τριβής σε κάθε προσπάθεια επιλύσεως.

Ως ανάχωμα και μόνη πιθανή διέξοδος στις μονομερείς φυγόκεντρες αξιώσεις της τουρκοκυπριακής κοινότητας, στη χρόνια κρίση και στο ενδεχόμενο της οριστικής διχοτομήσεως του κυπριακού εδάφους –όπως, άλλωστε, συμβαίνει de facto στην πράξη από το 1974-, προσφέρεται η «ανάπλαση» της Κύπρου στο πρότυπο της διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας. Το πρότυπο αυτό, το οποίο θεμελιώθηκε στις Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου Μακαρίου-Denktaş (1977) και Κυπριανού-Denktaş (1979), εκπονήθηκε στις λεπτομέρειές του με τη μεσολάβηση των Ηνωμένων Εθνών και τη συμμετοχή των δύο κοινοτήτων: Πλαίσιο Συμφωνίας για το Κυπριακό (1986), Δέσμη Ιδεών Cuéllar (1989) και Δέσμη Ιδεών Ghali (1992).

Το Σχέδιο Annan (2002-2004) αποτελεί την πιο πρόσφατη και πλέον προσεγμένη προσπάθεια του ΟΗΕ για τη διευθέτηση του Κυπριακού. Είναι, βεβαίως, αδύνατο να εξεταστούν ενδελεχώς στο πλαίσιο της παρούσης διπλωματικής εργασίας όλες οι ρυθμίσεις των 9.000 σελίδων του Σχεδίου· έμφαση δίδεται στην κατάδειξη των σημείων τριβής με το Διεθνές Δίκαιο. Μέσα από τις δαιδαλώδεις και αντιφατικές καταστάσεις που σφράγισαν τις διάφορες φάσεις της ιστορίας της Κύπρου, το δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου 2004, με το βροντερό «Όχι» των Ελληνοκυπρίων (75,83%) και το ξεκάθαρο «Ναι» των Τουρκοκυπρίων (64,91%), εκτιμάται ως το αποκορύφωμα ιστορικών εξελίξεων και συντονισμένων διπλωματικών διεργασιών, κατακλείδα στη φιλολογία περί «χαμένων ευκαιριών».

Η εκλογή του Δ. Χριστόφια στην Προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας εποχής για το Κυπριακό. Οι απ' ευθείας διαπραγματεύσεις Δ. Χριστόφια-Μ. Α. Talat που ξεκίνησαν στις 3 Σεπτεμβρίου 2008 θα μπορούσαν να οδηγήσουν, ιδεατά, σε συμφωνία για μία διευθέτηση, οι βασικές παράμετροι της οποίας είναι σαφείς επί τρεις δεκαετίες. Ωστόσο, τίποτα δεν είναι εξασφαλισμένο και το Κυπριακό εξακολουθεί να ακροβατεί σε ένα τεντωμένο σκοινί. Ο δρόμος διαγράφεται μακρύς, ο χρόνος θα δείξει τι μέλλει γενέσθαι...

ΜΕΡΟΣ Α΄.

*Κυπριακό: Μια πολυτάραχη διαδρομή,
1878 - 1992*

Κεφάλαιο 1

Η πορεία προς την ανεξαρτησία

1.1 Η περίοδος από το 1878 έως το 1955

Με τη Συνθήκη Αμυντικής Συμμαχίας μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της 4^{ης} Ιουνίου 1878, η κατοχή και η διοίκηση της Κύπρου μεταβιβάστηκαν στη Μ. Βρετανία, ενώ η κυριότητα παρέμεινε στο Σουλτάνο¹. Οι Βρετανοί ήσαν υποχρεωμένοι να αποδίδουν στην Πύλη τη διαφορά μεταξύ των ετήσιων προσόδων που είχε το νησί και των δαπανών στις οποίες οι ίδιοι θα προέβαιναν. Όταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία, κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, τάχθηκε στο πλευρό της Γερμανίας και της Αυστρίας, η Μ. Βρετανία ακύρωσε τη Συνθήκη της 4^{ης} Ιουνίου 1878 και προσάρτησε την Κύπρο στο βρετανικό θρόνο στις 5 Νοεμβρίου 1914². Η εν λόγω πράξη αναγνωρίστηκε από την Τουρκία με το άρθρο 20 της Συνθήκης της Λωζάννης, το 1923³. Τελικά, στις 10 Μαρτίου 1925, η Κύπρος ανακηρύχθηκε, πλέον, επισήμως αποικία του Βρετανικού Στέμματος και διορίστηκε, ακολούθως, βρετανός κυβερνήτης στο νησί⁴.

Το αίτημα της απαλλαγής από τη βρετανική εξουσία υποβλήθηκε για πρώτη φορά το 1931, με την απαίτηση, ειδικότερα, της ένωσης της νήσου με την Ελλάδα.

---

¹ *Convention of Defensive Alliance between Great Britain and the Ottoman Empire*, 4 Ιουνίου 1878, άρθρο I, καθώς και άρθρο III Παραρτήματος Συνθήκης, PARRY'S, 1878, Vol. 153, σελ. 67. Σύμφωνα με το άρθρο IV του ίδιου πρωτοκόλλου, σε περίπτωση που οι περιοχές του Καρς και της Αρμενίας, που είχαν καταληφθεί από τη Ρωσία, αποδίδονταν και πάλι στο Σουλτάνο, η Βρετανία θα εγκατέλειπε το νησί. Βλ. επίσης, *Alastos D.*, "Cyprus in history – A survey of 5.000 years", Zeno, London, 1976. Για περίληψη των διαπραγματεύσεων σχετικά με τη Συνθήκη του 1878, βλ. *Headlam – Morley J.*, "Studies in Diplomatic History", London, 1930 και *Lee D. E.*, "Great Britain and the Cyprus Convention of 1878", Harvard Historical Studies, Cambridge, Harvard University Press, 1934.

² *The Cyprus Annexation Order in Council 1914*, S.R.O. 1924, No. 1629, S.R. & O. Rev. (1948), vol. II, pp. 577 – 578. Επιπλέον, στις 27 Νοεμβρίου 1917, με μία ακόμη επίσημη βρετανική πράξη, ρυθμίστηκε και το ζήτημα της υπηκοότητας των Κυπρίων, βλ. σχετικά *Emilianides A. N.*, (Gr.) "The Matter of Nationality of the Cypriots from British Occupation to date", reprint from 'Symmikta Streit', 1939, σελ. 307 επ.

³ Συνθήκη της Λωζάννης, Άρθρο 20: «*Η Τουρκία δηλοί ότι αναγνωρίζει την προσάρτησιν της Κύπρου ανακηρυχθείσαν υπό της Βρετανικής Κυβερνήσεως την 5ην Νοεμβρίου 1914*».

Άρθρο 16: «*Η Τουρκία δήλοι ότι παραιτείται παντός τίτλου και δικαιώματος πάσης φύσεως επί των εδαφών ή εν σχέσει προς τα εδάφη άτινα κείνται πέραν των προβλεπομένων υπό της παρούσης Συνθήκης ορίων, ως και επί των νήσων, εκτός εκείνων ων η κυριαρχία έχει αναγνωρισθή αυτή δια της παρούσης Συνθήκης, της τύχης των εδαφών και των νήσων τούτων κανονισθείσης ή κανονισθησομένης μεταξύ των ενδιαφερομένων*», βλ. εκτενώς, Υπουργείο Εξωτερικών, Ειδική Νομική Υπηρεσία – Τμήμα Διεθνών Συμβάσεων, «Πράξεις που υπογράφηκαν στη Λωζάννη στις 30 Ιανουαρίου και στις 24 Ιουλίου 1923», Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 1992.

⁴ *Cyprus Gazette*, 1st May 1925, Notifications No. 252, 253, 266.

Πάγια πολιτική της Ελλάδος στο ζήτημα της Κύπρου, τόσο κατά το διάστημα του μεσοπολέμου, όσο και αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν η διατήρησή του μέσα στα αγγλο-κυπριακά πλαίσια και, ει δυνατόν, η προώθησή του μέσα σε αυτά. Την πολιτική αυτή είχε καθορίσει ο Ελευθέριος Βενιζέλος από την εποχή που έγιναν οι πρώτες βίαιες ενωτικές εκδηλώσεις, το 1931⁵. Κατά το σαφή αυτό καθορισμό, που απέκλειε την ενδεχόμενη ανάμιξη της Τουρκίας, το Κυπριακό έπρεπε να παραμείνει ζήτημα μεταξύ κυπρίων και βρετανικής κυβερνήσεως και να μη μεταβληθεί σε ελληνο-αγγλική διαφορά.

Το ναυάγιο της Διασκεπτικής και του Συντάγματος Winster, το 1948⁶, σήμανε την απόρριψη της αυτοκυβέρνησης και την επικράτηση της «Ένωσης και μόνον Ένωσης» και συνέβαλε στη σκλήρυνση της πόλωσης μεταξύ των δύο κυπριακών κοινοτήτων, μια και οι τουρκοκύπριοι «αισθάνονταν οι ίδιοι αποκλεισμένοι»⁷. Επιπλέον, όπως έχει λεχθεί χαρακτηριστικά, «το ναυάγιο απέκοψε ουσιαστικά τις γέφυρες μεταξύ της Αγγλικής Κυβέρνησης και της Κυπριακής [Ελληνοκυπριακής] ηγεσίας»⁸. Εδραιώθηκε έκτοτε μια έντονη αμοιβαία καχυποψία, που δηλητηρίασε τις σχέσεις βρετανών και ελληνοκυπρίων ως το 1959, με αμφιλεγόμενη εξαίρεση τη σύντομη περίοδο των συνομιλιών Harding – Μακαρίου (Οκτώβριος 1955 – Φεβρουάριος 1956)⁹.

Το δημοψήφισμα της 15^{ης} Ιανουαρίου 1950 υπέρ της Ενώσεως της Κύπρου με την Ελλάδα¹⁰, αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια για να οδηγηθεί το Κυπριακό προς

---

⁵ Βλ. αναλυτικά τις σχετικές δηλώσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου στο *Βλάχος Άγγ.*, «Δέκα Χρόνια Κυπριακού», Εστία, Αθήνα, 1980, σελ. 13-14.

⁶ Το σχέδιο Συντάγματος «αυτοκυβέρνησης» (self-government), το οποίο προωθούσε το Λονδίνο, ήταν ένα «τυποποιημένο μέσου βεληνεκούς» Σύνταγμα μέσα στα γνωστά και «καλά δοκιμασμένα» πλαίσια των βρετανικών αποικιών. Δεν ήταν ιδιαιτέρως φιλελεύθερο, όπως θα άρμοζε σε ένα λαό τόσο εξελιγμένο και πολιτικά ενήμερο, όπως ήταν οι Κύπριοι. Πλην όμως, η Βρετανία είχε καταλήξει ότι δε θα παραχωρούσε τη νήσο στην Ελλάδα, γι' αυτό και φοβόταν τη δυναμική που θα μπορούσε να τεθεί σε τροχιά με ένα πολύ φιλελεύθερο σύστημα αυτοκυβέρνησης. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. *Ηρακλείδης Α.*, «Το Κυπριακό. Σύγκρουση και Επίλυση», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2005, σελ. 31-39. Κατά το Νίκο Κρανιδιώτη, μπορεί η προβλεπόμενη αυτοκυβέρνηση να ήταν περιορισμένη και αποικιακή, «υπήρχαν, ωστόσο, αρκετές δυνατότητες περαιτέρω διαπραγμάτευσης και επηρεασμού της Βρετανικής Κυβέρνησης για την εγκαθίδρυση μιας φιλελεύθερης αυτοδιοίκησης, που θα μπορούσε, ίσως, να οδηγήσει σταδιακά –όπως και στις άλλες βρετανικές αποικίες- στην πλήρη ανεξαρτησία και αυτοδιάθεση». Βλ. *Κρανιδιώτης Ν.*, «Δύσκολα χρόνια: Κύπρος 1950 – 1960», Εστία, Αθήνα, 1981, σελ. 26. Βλ. επίσης *Οικονομίδης Χ.*, «Απομυθοποιημένη ιστορία του Κυπριακού στα τελευταία 50 χρόνια», Εκδ. Οίκος Οικονομίδη, Λευκωσία, 1993, σελ. 25-26.

⁷ *Baker E.*, «The Settlement in Cyprus», *The Political Quarterly*, Vol 30(3), 1959, σελ. 247. Βλ. επίσης *Markides K. C.*, «The Rise and Fall of the Cyprus Republic», New Heaven: Yale University Press, 1977, σελ. 21.

⁸ *Op. cit.* *Κρανιδιώτης Ν.*, 1981, σελ. 26.

⁹ Βλ. αναλυτικά *Holland R.*, «Britain and the Revolt in Cyprus», Oxford: Clarendon Press, 1998.

¹⁰ Το αποτέλεσμα του εν λόγω δημοψηφίσματος ήταν θριαμβευτικό: Επί συνόλου 224.749 εγγεγραμμένων ελληνοκυπρίων ψηφοφόρων και 215.108 ψηφισάντων, ψήφισαν υπέρ της Ενώσεως οι

την κατεύθυνση της «διεθνοποίησης», η οποία συνεπαγόταν, αφεύκτως, την ενεργό ανάμιξη της Τουρκίας, πράγμα που σε λίγο χρονικό διάστημα θα καθιστούσε το πρόβλημα γόρδιο δεσμό.

Κεντρικός άξονας των προσφυγών που ακολούθησαν ήταν, χωρίς αμφιβολία, η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών. Στις 20 Αυγούστου 1954, κατατέθηκε η πρώτη προσφυγή της Ελλάδος στον ΟΗΕ αναφορικά με «την εφαρμογή, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, της αρχής της ισότητας των δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών εις τον πληθυσμόν της Κύπρου»¹¹. Το κείμενο που υιοθετήθηκε, τελικά, από την 9^η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, με 50 ψήφους υπέρ και 8 αποχές, μπορεί να συνοψισθεί ως εξής: «Η Γενική Συνέλευση θεωρούσα ότι, προς το παρόν, δε φαίνεται να υιοθετείται μια λύση επί του Κυπριακού αποφασίζει να μην ασχοληθεί περαιτέρω με το θέμα της εφαρμογής, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, της αρχής της ισότητας των δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών εις τον πληθυσμόν της Κύπρου»¹².

Λίγο αργότερα, την 1^η Απριλίου 1955 -ημερομηνία σταθμός-, ξεκίνησε η δράση της ΕΟΚΑ: το ορόσημο της μη επιστροφής¹³...

Την αποτυχία της Τριμερούς του Λονδίνου¹⁴ ακολούθησε η απόρριψη της δεύτερης ελληνικής προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη, το Σεπτέμβριο του 1955. Η Ελλάδα δεν πέτυχε ούτε την εγγραφή του Κυπριακού θέματος στην ημερήσια διάταξη των συζητήσεων¹⁵.

215.108, ήτοι το 95,7% των ενηλίκων ελληνοκυπρίων. Αν και το δημοψήφισμα αυτό δεν αναγνωρίστηκε, ως ήταν φυσικό, από τη βρετανική διοίκηση, αποτέλεσε, εντούτοις, αποφασιστικό παράγοντα και έναυσμα για την περαιτέρω διεθνοποίηση του Κυπριακού.

¹¹ Ορ. cit. Βλάχος Άγγ., 1980, σελ. 69–80 και Ηρακλείδης Α., 2005, σελ. 39-43.

¹² Τενεκίδης Γ. Κ., «Οι νομικές διαστάσεις του Κυπριακού», Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα, 1988, σελ. 13-14.

¹³ ¹³ Ορ. cit. Βλάχος Άγγ., 1980, σελ. 81-100 και Χατζηβασιλείου Ε., «Στρατηγικές του Κυπριακού: Η δεκαετία του 1950», Εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2005.

¹⁴ Ιδιαίτερος διαφωτιστική είναι η σχετική ανάλυση του Γ. Τενεκίδη: «Με σκοπό να αποφευχθεί κάθε είδους συζήτηση γύρω από το θέμα της αυτοδιάθεσης –εκτός και εάν γινόταν αποδεκτή η εφαρμογή διπλής αυτοδιάθεσης ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων με προοπτική και αποτέλεσμα τη διχοτόμηση- και προκειμένου να προλάβει νέα ελληνική προσφυγή, η Μ. Βρετανία συγκάλεσε το Σεπτέμβριο του 1955 την Τριμερή του Λονδίνου –Μ. Βρετανία, Ελλάδα, Τουρκία-, με τον παραπλανητικό τίτλο: συζήτηση 'πολιτικών και αμυντικών ζητημάτων επηρεαζόντων την Ανατολικήν Μεσόγειον, περιλαμβανομένης και της Κύπρου'. Στόχος των Άγγλων ήταν η προβολή της Τουρκίας και η διεθνής αναγνώρισή της ως χώρας άμεσα ενδιαφερόμενης για το Κυπριακό, όπως, επίσης, και ο εγκλωβισμός του Κυπριακού σε στενά αγγλο-ελληνο-τουρκικά πολιτικά πλαίσια, ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε αναφορά στους γενικού ενδιαφέροντος νομικούς κανόνες, που, κατά την περίοδο της αποαποικιοποίησης είχαν ευνοήσει το αίτημα των αναπτυσσόμενων λαών για λύτρωση από τον αποικιακό ζυγό». Ορ. cit. Τενεκίδης Γ. Κ., 1988, σελ. 14-15 και, για περισσότερες λεπτομέρειες και παράθεση επίσημων εγγράφων της εποχής, βλ. Βλάχος Άγγ., 1980, σελ. 101-124.

¹⁵ Μετά από σκληρούς διαξιφισμούς του Έλληνα αντιπροσώπου Γ. Μελά στη Γενική Επιτροπή, με τους Βρετανούς, τους Τούρκους και, τώρα πλέον, και τους Αμερικανούς, το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας ήταν απορριπτικό: 7 κατά, 4 υπέρ και 5 αποχές. Στη Γενική Συνέλευση -24.09.1955- επικυρώθηκε η αρνητική απόφαση της Γενικής Επιτροπής με 28 ψήφους υπέρ, 22 κατά και 10 αποχές.

1.2 Η περίοδος από το 1956 έως το 1958

Ύστερα από το αδιέξοδο στο οποίο περιήλθαν οι πεντάμηνες συνομιλίες του Κυβερνήτη της Κύπρου Στρατάρχη Harding με το Μακάριο, από τον Οκτώβριο του 1955 έως τα τέλη Φεβρουαρίου 1956¹⁶, έπεσε στο κενό και η τρίτη απόπειρα προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη για το Κυπριακό, το Σεπτέμβριο του 1956. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γ. Τενεκίδης, προκρίθηκε η μεθοδολογία των διαπραγματεύσεων ως αποτελεσματικό «άλλοθι» για τον παραμερισμό κάθε σκέψης αναφοράς στο δικαίωμα του ανθρώπου να αποφανθεί ελεύθερα για την πολιτειακή του συγκρότηση¹⁷.

Τρεις μήνες αργότερα και, συγκεκριμένα, στις 19 Δεκεμβρίου 1956 παρουσιάστηκε στη Βουλή των Κοινοτήτων το σχέδιο Συντάγματος του διαπρεπούς νομικού Λόρδου Radcliffe, ένα προσωρινό Σύνταγμα αυτοκυβέρνησης, που, όμως, υπονομεύτηκε από το ίδιο το Λονδίνο με το να ανακοινωθεί επίσημα από τον Υπουργό Αποικιών Lennox-Boyd ταυτόχρονα με την απειλή της «διπλής αυτοδιαθέσεως»¹⁸, δηλαδή της κατ' ουσίαν διχοτομήσεως της Κύπρου, σαν μία εκ των μελλοντικών λύσεων¹⁹. Θα χρειάζονταν πολλές σελίδες για να αναλυθεί, στις

---

¹⁶ Θα μπορούσαμε να επισημάνουμε, στο σημείο αυτό, ότι, παρά τη φραστική προσέγγιση μεταξύ των δύο πλευρών κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, οι θέσεις τους στην ουσία παρέμεναν ασυμβίβαστες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Reddaway και Mayes, επρόκειτο περισσότερο για ένα «διάλογο κωφών». Από τη μία, ο Μακάριος επεδίωκε τα εξής: 1^ο) Αναγνώριση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης ως βάση για τη λύση του Κυπριακού, 2^ο) Αμέσως μετά την αναγνώριση αυτή ο Αρχιεπίσκοπος θα συνεργαζόταν με την αγγλική πλευρά για την κατάρτιση Συντάγματος αυτοκυβέρνησης και την άμεση εφαρμογή του και 3^ο) Η ημερομηνία άσκησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης θα αποτελούσε αντικείμενο συζήτησης μεταξύ της βρετανικής κυβέρνησης και εκλεγμένων αντιπροσώπων του Κυπριακού λαού. Από την άλλη, ο Harding προέβαλε την περίφημη «φόρμουλα των δύο αρνήσεων»: *‘Δεν έχουμε αποφασίσει οριστικά ότι η αρχή της αυτοδιαθέσεως δε θα εφαρμοστεί ποτέ στην Κύπρο...’*, εμμένοντας σε μια ευρεία αυτοκυβέρνηση. Καθίσταται σαφές, επομένως, ότι η απόσταση μεταξύ των δύο μερών ήταν πολύ μεγάλη και οι θέσεις τους αγεφύρωτες. Βλ. αναλυτικά Reddaway J., *“Burdened with Cyprus: The British Connection”*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1986, σελ. 46 και Mayes S., *“Makarios: A Biography”*, New York: St. Martin’s Press, 1981, σελ. 81. Επίσης, *op. cit. Βλάχος Άγγ.* 1980, σελ. 125-144 και *Ηρακλείδης Α.*, 2005, σελ. 44-55.

¹⁷ *Op. cit. Τενεκίδης Γ.*, 1988, σελ. 17.

¹⁸ Βλ., μεταξύ άλλων, Χατζηβασιλείου Ε., *«Το Κυπριακό ζήτημα: 1878 – 1960»*, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998, σελ. 83, 86-96 και Holland R., 1998.

¹⁹ Η δήλωση του Άγγλου Υπουργού Αποικιών, η οποία ήταν αρκετή, αυτή καθ' εαυτή, για να καταδικάσει το σχέδιο Radcliffe σε αποτυχία –δεδομένου ότι το σχέδιο Συντάγματος τελικά απερρίφθη από την Αθήνα-, ήταν η ακόλουθη: *«Πάσα άσκησις της αυτοδιαθέσεως θα πρέπει να γίνεται κατά τρόπον τοιούτον ώστε η τουρκική κοινότης να έχει, κατά τον αυτόν βαθμόν ον και οι Έλληνες θα έχουν, την ελευθερίαν να αποφασίσει μόνη της περί του μέλλοντος καθεστώτος της. Με άλλους λόγους, η Κυβέρνησις της Α.Μ. αναγνωρίζει ότι η άσκησις της αυτοδιαθέσεως προκειμένου περί πληθυσμού τόσον αναμίκτου πρέπει να περιλαμβάνει και την διχοτόμησιν μεταξύ των ενδεχομένων λύσεων»*. Για περισσότερες λεπτομέρειες *op. cit. Βλάχος Άγγ.*, 1988, σελ. 170-175 και Hoffmeister F., *“Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession”*, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, σελ. 3.

λεπτομέρειες του, το σχέδιο Radcliffe. Στο πλαίσιο της παρούσης μελέτης θα περιοριστούμε στην κατάδειξη δύο εκ των κυριότερων μειονεκτημάτων του εν λόγω σχεδίου Συντάγματος: αφενός, ο Κυβερνήτης θα εξακολουθούσε να ασκεί την πραγματική εξουσία υπό έναν παραπλανητικό δημοκρατικό μανδύα και αφετέρου, το σχέδιο προέβλεπε δρακόντειες διατάξεις για την προστασία της τουρκικής κοινότητας, καμία από τις οποίες δε θα μπορούσε να ελεγχθεί ουσιαστικά από την ελληνική πλειοψηφία.

Η τέταρτη απόπειρα ελληνικής προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη, το 1957, είχε ως αποτέλεσμα να αποσαφηνιστεί, έπειτα από τη σχετική απόφαση²⁰, η αρνητική στάση της πλειοψηφίας των κρατών-μελών του παγκόσμιου οργανισμού απέναντι στην αυτοδιάθεση της Κύπρου.

Ανάλογη ήταν η τύχη και της πέμπτης προσφυγής της Ελλάδος στα Ηνωμένα Έθνη το 1958²¹, ενώ, στο μεταξύ, η κυπριακή διεκδίκηση μετεβλήθη περιεχομένου: το αίτημα της αυτοδιάθεσης με πιθανή κατάληξη την ένωση με την Ελλάδα εγκαταλείφθηκε και προεβλήθη, πλέον, το αίτημα της ανεξαρτησίας.

Την άνοιξη του 1958, ο Κυβερνήτης Sir Hugh Foot –ο οποίος είχε αντικαταστήσει τον Sir John Harding στα τέλη του 1957- δεν κατάφερε να έρθει σε συμφωνία με το Μακάριο αναφορικά με ένα σύστημα αυτοκυβέρνησης της νήσου²². Έτσι, στις 19 Ιουνίου 1958, ο βρετανός πρωθυπουργός Harold MacMillan παρουσίασε στη Βουλή των Κοινοτήτων ένα σχέδιο για την Κύπρο: το Σχέδιο

---

²⁰ Αναφερόμαστε στο Ψήφισμα 1013 (XI) της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, 26/02/1957: «Η Γενική Συνέλευση,

Έχουσα εξετάσει το ζήτημα της Κύπρου,

Πεπεισμένη ότι η λύση του προβλήματος αυτού απαιτεί ειρηνική ατμόσφαιρα και ελευθερία εκφράσεως, Εκφράζει τη σοβαρότατη επιθυμία της όπως εξευρεθεί ειρηνική, δημοκρατική και δικαία λύση, συμφώνως προς τους σκοπούς του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών και την ελπίδα ότι θα επαναληφθούν οι διαπραγματεύσεις και θα αχθούν εις αίσιον πέρας».

²¹ Το σχέδιο που επιψηφίστηκε από την Πολιτική Επιτροπή, αλλά δεν περιεβλήθη το μανδύα της «απόφασης», δεδομένου ότι δεν κατάφερε να συγκεντρώσει τα απαιτούμενα 2/3 των ψήφων στη Γενική Συνέλευση -31 ψήφοι υπέρ, 23 κατά και 24 αποχές-, ήταν το ακόλουθο:

«Η Γενική Συνέλευσις,

Εξετάσασα το Κυπριακόν ζήτημα,

Επαναλαμβάνουσα την απόφασή της 1013 (XI) της 26/02/1957,

Εκφράζουσα την ανησυχίαν της διότι περαιτέρω πρόοδος δεν έχει πραγματοποιηθεί προς λύσιν του προβλήματος τούτου,

Εκφράζει την σοβαράν ελπίδα ότι, περαιτέρω διαπραγματεύσεις και συζητήσεις θέλουν αναληφθεί εν πνεύματι συνεργασίας προς τον σκοπόν όπως το δικαίωμα της αυτοδιαθέσεως εφαρμοσθεί εις την περίπτωσιν του λαού της Κύπρου».

²² Το «σχέδιο Foot», που υπέβαλε ο Κυβερνήτης στην αγγλική κυβέρνηση, σχέδιο που συζητήθηκε επί δέκα μέρες από τους αρμόδιους υπουργούς και το υπουργικό συμβούλιο, δεν είδε ποτέ το φώς. Όμως, ο Hugh Foot, στα 'απομνημονεύματά' του, διαγράφει τις βασικές αρχές του σχεδίου του. Βλ. *Foot H.*, "A start in freedom", Hodder and Stoughton, 1964.

MacMillan, όπως έμεινε ευρύτερα γνωστό, αποτέλεσε τη μεγαλύτερη δοκιμασία από την οποία είχε περάσει, έως τότε, το Κυπριακό.

Η βασική ιδέα του Σχεδίου MacMillan ήταν ο «συνεταιρισμός»/«τριπλή κυριαρχία». Η Ελλάδα και η Τουρκία θα είχαν ευθεία ανάμιξη στη διακυβέρνηση της Κύπρου, διορίζοντας, η κάθε μία, από έναν «αντιπρόσωπο», ο οποίος θα βοηθούσε τον Άγγλο Κυβερνήτη στο έργο του. Οι Κύπριοι θα μπορούσαν να έχουν διπλή υπηκοότητα, βρετανική και ελληνική ή βρετανική και τουρκική, με αποτέλεσμα η Ελλάδα και η Τουρκία να έχουν δυνητικό δικαίωμα επεμβάσεως στα εσωτερικά της Κύπρου για την προστασία των υπηκόων τους. Επιπροσθέτως, η κάθε κοινότητα θα είχε τη δική της νομοθετική Βουλή για θέματα που θα αφορούσαν στην ίδια την κοινότητα. Η άμυνα και η εξωτερική πολιτική θα ήσαν της αποκλειστικής αρμοδιότητας του Κυβερνήτη, που θα ενεργούσε ύστερα από διαβούλευση με τους αντιπροσώπους της Ελλάδας και της Τουρκίας. Όσον αφορά στην εσωτερική διοίκηση, θα ήταν της αρμοδιότητος ενός 9μελούς Συμβουλίου με Πρόεδρο τον Κυβερνήτη, ενώ θα συμμετείχαν οι αντιπρόσωποι της Ελλάδος και της Τουρκίας και έξι αντιπρόσωποι των Κυπρίων, 4 έλληνες και 2 τούρκοι. Οι αντιπρόσωποι της Ελλάδος και της Τουρκίας θα είχαν το δικαίωμα να ζητήσουν την παραπομπή σε αμερόληπτο δικαστήριο, οποιουδήποτε νομοθετικού μέτρου, που θα θεωρούσαν ότι στρέφεται εναντίον της κοινότητάς τους. Τέλος, το διεθνές καθεστώς της Κύπρου θα παρέμενε αμετάβλητο για μια 7ετία. Τίποτα απολύτως δεν προβλεπόταν για την τύχη της Κύπρου μετά την 7ετία²³.

Το Σχέδιο MacMillan ήταν κατά πολύ χειρότερο από το Σύνταγμα Radcliffe, που είχε ‘απλώς’ αναγνωρίσει στους τούρκους αυξημένα μειονοτικά δικαιώματα. Με το νέο σχέδιο έλληνες και τούρκοι αναγνωρίζονταν ως δύο ισότιμοι εταίροι. Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, το Σχέδιο MacMillan ήταν καθαρά διχοτομικό και ήταν βέβαιο ότι κατά τη διάρκεια της προβλεπομένης 7ετίας θα σημειώνονταν μετακινήσεις τούρκων, ώστε να αποτελέσουν σιγά-σιγά συμπαγή πληθυσμό σε μια περιοχή της Κύπρου, οδηγώντας, με μαθηματική ακρίβεια, σε πραγματική διχοτόμηση²⁴. Επιπλέον, το σχέδιο εμπεριείχε το εξής πονηρό στοιχείο: μπορούσε ν’ αρχίσει να εφαρμόζεται –και, μάλιστα, έγινε μια απαρχή εφαρμογής του- με τη

²³ Βλ. αναλυτικά *MacMillan H.*, “Riding the Storm, 1956-1959”, New York: Harper & Row, 1971.

²⁴ Όπως αναφέρει πολύ χαρακτηριστικά ο Άγγ. Βλάχος, δανειζόμενος τη σχετική έκφραση από τους *Times* της εποχής, το Σχέδιο MacMillan εγκαθιστούσε ένα σύστημα «μη εδαφικής διχοτομήσεως». Ορ. cit. *Βλάχος Άγγ.*, 1980, σελ. 215 – 240, όπου παρουσιάζονται εκτενώς όλες οι διπλωματικές διεργασίες από την κατάρτιση μέχρι την οριστική εγκατάλειψη του Σχεδίου MacMillan.

συνεργασία μόνο του ενός από τους δύο συνεταιίρους²⁵. Με άλλα λόγια, εάν η Ελλάδα δεν το δεχόταν και το δεχόταν η Τουρκία, τότε θ' άρχιζε η εφαρμογή διμερώς.

Η προοπτική του Σχεδίου MacMillan, μία κατ' εξοχήν επόμενη λύση χειρότερη από την προηγούμενη, τρομοκράτησε το Μακάριο και την Αθήνα, που την απέρριψαν, εν αντιθέσει προς την Τουρκία, η οποία αρχικά μόνο ήταν αρνητική. Η πρωτοβουλία MacMillan, ωστόσο, αποτέλεσε βασικό έναυσμα για τη στροφή προς την αναζήτηση πιο ρεαλιστικών λύσεων, τόσο από το Μακάριο, όσο και από τον Καραμανλή²⁶.

1.4 Οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, 1959

Το Δεκέμβριο του 1958, οι Υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδος και της Τουρκίας, Αβέρωφ και Zorlu αντίστοιχα, συμφώνησαν για την έναρξη διμερών διαπραγματεύσεων. Έτσι, η Διάσκεψη της Ζυρίχης, καθαρά ελληνοτουρκική, άρχισε στις 5 Φεβρουαρίου και διήρκεσε έως τις 11 Φεβρουαρίου 1959. Η διαπραγμάτευση ήταν εξαιρετικά δύσκολη και σκληρή και, προς στιγμήν, διαφάνηκε ο κίνδυνος αποτυχίας της Διασκέψεως²⁷. Αυτό που πρέπει να υπογραμμίσουμε είναι το γεγονός ότι, βάση της συνεννόησης υπήρξε η λύση της «εγγυημένης ανεξαρτησίας» της Κύπρου. Στη Ζυρίχη μονογράφησαν τρία σχέδια κειμένων: α) *βασικές αρχές του Συντάγματος*, β) *Συνθήκη Εγγυήσεως* και γ) *Συνθήκη Συμμαχίας*.

Ακολούθησε η Διάσκεψη του Λονδίνου, η οποία διήρκεσε 3 ημέρες, από τις 17 έως τις 19 Φεβρουαρίου 1959. Η τελική πράξη του Λονδίνου περιελάμβανε²⁸:

I. *Τα τρία κείμενα της Ζυρίχης (βασικές διατάξεις του Συντάγματος, Συνθήκη Εγγυήσεως, Συνθήκη Συμμαχίας).*

II. *Μια δήλωση της Αγγλικής Κυβέρνησης αναφορικά με τις αγγλικές βάσεις στην Κύπρο, καθώς και μια δήλωση της Ελλάδος και της Τουρκίας ότι αποδέχονται την προαναφερθείσα αγγλική δήλωση.*

III. *Δύο δηλώσεις αποδοχής των κειμένων, η μία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και η άλλη του Kūçük.*

IV. *Μια συμφωνία για τα μεταβατικά μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν στην Κύπρο.*

²⁵ Ορ. cit. Reddaway J., 1986, σελ. 108-113.

²⁶ Κατά τον MacMillan, αυτή ήταν και η κρυφή ατζέντα του Σχεδίου του. Ορ. cit. MacMillan H., 1971, σελ. 659 και 665.

²⁷ Για μια πλήρη και λεπτομερή παράθεση όλων των διπλωματικών ελιγμών, που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των Διασκέψεων της Ζυρίχης και του Λονδίνου, ορ. cit. Βλάχος Άγγ., 1980, σελ. 241-281.

²⁸ Ibid. παράρτημα, σελ. 312επ, για όλα τα επίσημα κείμενα και δηλώσεις που παρατίθενται κατωτέρω.

Κατά γενική ομολογία, πάντως, οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου ήσαν προϊόν αμοιβαίου διπλωματικού συμβιβασμού μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Βρετανίας²⁹. Ήταν φανερό ότι το κόστος της συνεχιζόμενης διένεξης είχε γίνει δυσβάστακτο τόσο για την Αθήνα και την Άγκυρα, όσο και για τη Βρετανία. Το διαφαινόμενο αποτέλεσμα, μια *εγγυημένη – δεσμευμένη ανεξαρτησία*, φαινόταν ελκυστικό και προτιμότερο από την υπάρχουσα επικίνδυνη κατάσταση. Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα αποδεχόταν τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κυπριακού κράτους και απέκλειε την ιδέα της ενώσεως, που ήταν και ο σκοπός του αγώνα της ΕΟΚΑ. Επιπλέον, για την Αθήνα και το Μακάριο το Σχέδιο MacMillan κρεμόταν σα δαμόκλειος σπάθη. Η Τουρκία απέκλειε τη διχοτόμηση του νησιού³⁰. Η Βρετανία, τέλος, παρέδωσε το μεγαλύτερο τμήμα του εδάφους της Κύπρου στην Κυπριακή Δημοκρατία, διατηρώντας σε περιοχές της νήσου στρατιωτικές βάσεις, που χαρακτηρίστηκαν ως κυρίαρχο βρετανικό έδαφος, καθώς και ορισμένες στρατιωτικές διευκολύνσεις στο έδαφος της Δημοκρατίας (π.χ. ραντάρ και πεδία βολής). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Άγγ. Βλάχος, οι Συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου δεν ήσαν τέλειες, αλλά ήσαν το «απείρως με χείρον βέλτιστον»³¹.

Η υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου

1.3.1 Το Σύνταγμα του 1960: Η «Εγγυημένη/Δεσμευμένη» Ανεξαρτησία

Η Κυπριακή Δημοκρατία ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος στις 16 Αυγούστου 1960, ως αποτέλεσμα των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου του 1959. Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας υπεγράφη από το βρετανό Sir Hugh

---

²⁹ Ορ. cit. Βλάχος Άγγ., 1980, σελ. 261 και Ηρακλείδης Α., 2005, σελ. 54. Την αυτή άποψη υποστηρίζουν και οι Αβέρωφ – Τσιτσίκας Ε., «Ιστορία χαμένων ευκαιριών: Κυπριακό, 1950-1963», β' έκδοση, Εστία, Αθήνα, 1982 και Συρίγος Άγγ., «Σχέδιο Ανάν. Οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος», Εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2005, σελ. 50.

³⁰ Βλ. ενδεικτικά τις σχετικές θέσεις της Τουρκίας κατά την Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου μεταξύ Βρετανίας, Τουρκίας και Ελλάδας τον Αύγουστο του 1955. Hatzivassiliou E., "Britain and the international status of Cyprus, 1955-‘59", Minneapolis Minn.: University of Minnesota, 1997, σελ. 35 επ..

³¹ Ορ. cit. Βλάχος Άγγ., 1980, σελ. 261.

Foot -τον τελευταίο Κυβερνήτη της αποικίας της Κύπρου μέχρι τη 15^η Αυγούστου 1960-, το Γενικό Πρόξενο της Ελλάδος κ. Γεώργιο Χριστόπουλο, το Γενικό Πρόξενο της Τουρκίας κ. Turrel και τους Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και Dr. F. Kūçük – οι δύο τελευταίοι υπό την ιδιότητά τους ως των ήδη εκλεγέντων Προέδρου και Αντιπροέδρου της νεοσυσταθείσας Δημοκρατίας αντίστοιχα, κατά τις σχετικές προβλέψεις του Συντάγματος.

Πρόκειται, σαφώς, για ένα δοτό Σύνταγμα³², με την έννοια ότι ο κυπριακός λαός ουδέποτε κλήθηκε να το επικυρώσει με την ψήφο του³³. Με άλλα λόγια, η κυριαρχία της Κυπριακής Δημοκρατίας περιορίζεται εν τη γενέσει της, αφού δεν εκφράστηκε η λαϊκή βούληση για την κατάρτιση του Συντάγματος³⁴. Παράλληλα, η Κυπριακή Δημοκρατία οφείλει να εφαρμόζει πιστά και απαρέγκλιτα τις διεθνείς της δεσμεύσεις, ιδίως αυτές που αφορούν στη δομή, καθώς, επίσης, και στις εγγυητικές αρμοδιότητες των συμβαλλομένων· στην υιοθέτηση των συνθηκών, όμως, δε συμμετείχε, απλώς κλήθηκε να συναινέσει³⁵.

---

³² Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας καταρτίστηκε από μία ad hoc συνταγματική επιτροπή στην οποία αντιπροσωπεύονταν, με ομάδες ειδικών συνταγματολόγων, η Ελλάδα κάτω από τον καθηγητή Θεμιστοκλή Τσάτσο, η Τουρκία κάτω από τον καθηγητή Nihat Erim και οι δύο κυπριακές Κοινοότητες. Από μέρους της Ελληνοκυπριακής κοινότητας συμμετείχαν οι κ.κ. Γλαύκος Κληρίδης, Γεώργιος Πολυβίου, Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης και Τάσος Παπαδόπουλος, με νομικό σύμβουλο τον κ. Κρίτωνα Τορναρίτη, Γενικό Εισαγγελέα. Από πλευράς της τουρκοκυπριακής κοινότητας συμμετείχαν οι κ.κ. Rauf Raif Denktash, Halit Ali Riza, Hakki Suleyman και Ali Dana με νομικό σύμβουλο τον κ. Mehmet Nedjiatti Munir, Solicitor General. Στην επιτροπή συμμετείχε ως νομικός σύμβουλος ο Ελβετός συνταγματολόγος καθηγητής Marcel Bridel.

³³ Αντίθετη άποψη φαίνεται να έχει ο Κ. Χρυσόστομίδης, ο οποίος υποστηρίζει ότι ο κυπριακός λαός άσκησε έμμεσα το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση, δεδομένου ότι συμμετείχε –και μάλιστα με ποσοστό 91%- στις προεδρικές εκλογές της 13^{ης} Δεκεμβρίου 1959, όπως επίσης και στις εκλογές της 3^{ης} Δεκεμβρίου 1959 για την ανάδειξη του αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και στις κοινοβουλευτικές εκλογές που ακολούθησαν, την 31^η Ιουλίου 1960, κατά τις προβλέψεις του Συντάγματος, το οποίο, όμως, δεν είχε ακόμη τεθεί σε ισχύ κατά το χρόνο διεξαγωγής των εν λόγω εκλογών. Βλ. *Chrysostomides K.*, “The Republic of Cyprus. A study in International Law”, Martinus Nijhoff Publishers/Ant. N. Sakkoulas Publishers, 2000, σελ. 59. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αντιπαραβολή με το *Tornaritis Cr.*, “Particularities of the Cyprus Constitution and Repercussions on the Smooth Functioning of the State”, Nicosia, 1980, σελ. 5, όπου ο Τορναρίτης φαίνεται να αναγνωρίζει –εμμέσως- τα αποτελέσματα των προαναφερθέντων εκλογών, ως μια μορφή έμμεσης έκφρασης της βουλήσεως του κυπριακού λαού.

³⁴ Βλ. *Λιάκουρας Π.*, «Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2007, σελ. 243 επ.

³⁵ Συναφής είναι και η προσέγγιση του Γ. Τενεκίδη: Η Κυπριακή Δημοκρατία, βάσει των συμβατικών κειμένων Ζυρίχης-Λονδίνου, δεν ανταποκρίνεται στην έννοια της «κυρίαρχης ισότητας» των κρατών, ούτε σε αυτή της «αυτοδιάθεσης των λαών» και της «ισότητας των δικαιωμάτων», όπως καθορίζονται από τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και τη μετέπειτα πρακτική. Οι Συμφωνίες του 1959 ίδρυσαν ένα τύπος «ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος». Κείμενα με συνταγματική ισχύ, όπως η Συνθήκη Εγγυήσεως και η Συνθήκη Συμμαχίας, περιέσφιγγαν τη νεοσύστατη πολιτεία σε έναν κλοιό, που απέκλειε οποιαδήποτε ελεύθερη εκδήλωση εσωτερικής συνταγματικής πολιτικής (δοτό Σύνταγμα, μη επιδεκτικό τροποποιήσεων: περιορισμός αντίθετος προς την έννοια της λαϊκής κυριαρχίας) ή ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής (ουσιαστική υποτέλεια απέναντι στις 3 εγγυήτριες δυνάμεις). Ορ. cit. *Τενεκίδης Γ.*, 1988, σελ. 21- 23. Την αυτή άποψη υποστηρίζει και ο Κρ. Τορναρίτης: “the constitutional structure of 1960 is not being in accordance with the democratic principle that

Η αυτοδιάθεση στην περίπτωση της Κύπρου ασκήθηκε με έναν ιδιόρρυθμο τρόπο, σε σχέση με άλλα κράτη που αναδύθηκαν από τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης. Φορείς του δικαιώματος υπήρξαν οι δύο κοινότητες, μέσα στις οποίες οργανώθηκε ο λαός. Ως εκ τούτου, οι δύο κοινότητες μετέχουν ισόρροπα στην άσκηση εξουσίας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Επομένως, στοιχείο-κλειδί της υπόστασης των δύο κοινοτήτων συνιστά η ισόρροπη θεσμική συμμετοχή και η ποσοστιαία διανομή εξουσίας³⁶.

Βάσει του Συντάγματός της η Κυπριακή Δημοκρατία είναι ενιαίο κράτος, χωρίς ομοσπονδιακό χαρακτήρα, με επίσημες γλώσσες την ελληνική και την τουρκική. Το νέο κράτος είχε δικοινοτικό χαρακτήρα, που προσδιοριζόταν από την «ελληνική» και την «τουρκική» κοινότητα του νησιού, όπως χαρακτηριστικά αναφέρονται στο Σύνταγμα του 1960. Ο δικοινοτικός χαρακτήρας της Κυπριακής Δημοκρατίας, εμφανής σε όλα τα επίπεδα εξουσίας, εκφραζόταν κυρίως μέσω της «δυσιαδικής αρχής»³⁷, πεμπτουσία της οποίας ήταν το δικαίωμα αρνησικυρίας που είχαν ο Ελληνοκύπριος Πρόεδρος και ο Τουρκοκύπριος Αντιπρόεδρος της Κύπρου.

Το καθεστώς θα ήταν Προεδρικό· επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας³⁸ θα ήταν ο Ελληνοκύπριος Πρόεδρος και ο Τουρκοκύπριος Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας –οι οποίοι θα εκλέγονταν από το αντίστοιχο εκλογικό σώμα με πενταετή θητεία- και ένα Υπουργικό Συμβούλιο αποτελούμενο από 7 Ελληνοκυπρίους και 3 Τουρκοκυπρίους Υπουργούς. Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος διατηρούσαν, όπως προαναφέραμε, χωριστά δικαίωμα veto σε θέματα εξωτερικών σχέσεων, άμυνας και ασφάλειας.

Τη νομοθετική εξουσία³⁹ θα ασκούσε η Βουλή των Αντιπροσώπων, αποτελούμενη από 35 Ελληνοκυπρίους (7%) και 15 Τουρκοκυπρίους (3%), εκλεγόμενους με καθολική ψηφοφορία χωριστή για την κάθε κοινότητα. Τα κοινά νομοθετήματα θα θεσπίζονταν με απλή πλειοψηφία, εκτός από αυτά που αφορούσαν

---

constituent power belongs to the sovereign people ... the right to self-determination was not accorded to the Cyprus people". Βλ. *Tornaritis Cr.*, (Gr.) "State Law of the Cyprus Republic", vol. 1, part 1, 1979, σελ. 32 επ..

³⁶ Βλ. *Δεκλερής Μ.*, «Κυπριακό – Η τελευταία ευκαιρία, 1972-1974», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2003, σελ. 29 επ..

³⁷ Βλ. *Παπαδημητρίου Γ.*, «Το Συνταγματικό πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας», Νομικό Βήμα, τόμος 23, 1975, επανεκτύπωση στο *Παπαδημητρίου Γ.*, «Συνταγματικό πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας», συλλογή άρθρων, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997. Βλ. επίσης *Χατζηβασιλείου Ε.*, 1998, σελ. 144-145 και *Χρυσοστομίδης Κ.*, «Το κράτος της Κύπρου στο Διεθνές Δίκαιο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1994, σελ. 271-274.

³⁸ Βλ. εκτενώς *Chrysostomides Κ.*, 2000, σελ. 27.

³⁹ *Ibid.* σελ. 28.

στο εκλογικό σύστημα, τη φορολογία⁴⁰, το δασμολόγιο και τα δημαρχεία (συγκεκριμένα, τους πέντε τουρκικούς δήμους που θα ιδρύονταν σε αστικά κέντρα με μικτό πληθυσμό). Τα τελευταία, έπρεπε να εγκριθούν με χωριστή ελληνοκυπριακή και χωριστή τουρκοκυπριακή πλειοψηφία.

Προβλεπόταν, ακόμη, η λειτουργία δύο Κοινοτικών Συνελεύσεων, για τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους αντίστοιχα, με δικαίωμα επιβολής φορολογίας για την κάλυψη των αναγκών τους και δικαιοδοσία σε θέματα εκπαιδευτικά, θρησκευτικά, πολιτιστικά και, γενικότερα, σε όλα τα θέματα «καθαρώς κοινοτικής φύσεως».

Το τριμελές Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο⁴¹, αποτελούμενο από έναν Ελληνοκύπριο δικαστή, έναν Τουρκοκύπριο δικαστή και έναν «ουδέτερο» Πρόεδρο⁴², διοριζόμενους από κοινού από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας, θα επέλυε τις τυχόν συγκρούσεις εξουσιών ή αρμοδιοτήτων που θα προέκυπταν⁴³. Οι αποφάσεις του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου ήταν οριστικές και αμετάκλητες.

Οι δημόσιες υπηρεσίες θα συγκροτούνταν με ποσοστό 70-30 μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, όπως και οι δυνάμεις ασφαλείας, αστυνομία και χωροφυλακή -2.000 άνδρες. Επίσης, προβλεπόταν η δημιουργία κυπριακού στρατού 2.000 ανδρών, με ειδική αναλογία 60% Ελλήνων και 40% Τούρκων.

---

⁴⁰ Ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδος κ. *Εν. Αβέρωφ-Τοσίτσας*, στο βιβλίο του «Ιστορία χαμένων ευκαιριών: Κυπριακό, 1950-1963», στη σελ. 211, σημειώνει τα εξής: «Ένας [ο δικηγόρος *Μιχάλης Τριανταφυλλίδης*] επεσήμανε τη μεγαλύτερη αδυναμία της Ζυρίχης [που ήταν και η ανεξήγητη αβλεψία μας]: τη χωριστή ψηφοφορία στην Κεντρική Βουλή για τους φόρους...».

⁴¹ Βλ. *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 29-30.

⁴² Ο «ουδέτερος» δικαστής δεν επιτρεπόταν να είναι πολίτης της Ελλάδας, της Τουρκίας ή της Βρετανίας και των αποικιών της. Το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο καταργήθηκε, επισήμως, τον Ιούλιο του 1964 και οι αρμοδιότητές του, μαζί με αυτές του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου –που ήταν το ανώτατο δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Δημοκρατίας-, μεταβιβάστηκαν από κοινού σε ένα νέο Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου. Ήταν αρκετή στην πράξη μια διαφωνία των δύο κυπρίων δικαστών, ύστερα από τρία χρόνια ομόφωνων αποφάσεων, για να τερματιστεί απότομα η λειτουργία ενός τόσο σημαντικού οργάνου. Η όλη εξέλιξη επιβεβαίωσε ότι δεν υπάρχουν «ουδέτεροι» δικαστές: υπάρχουν μόνο αμερόληπτοι και δίκαιοι δικαστές. Για περισσότερες λεπτομέρειες *Ορ. cit. Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 233-235 και *Τζεργιάς Π.*, «Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας, με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών», Τόμος Α', Εκδ. Libro, Αθήνα, 2001, σελ. 474 επ..

⁴³ Στην ουσία το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο ήταν «η σπονδυλική στήλη ολόκληρου του μηχανισμού των συνταγματικών διατάξεων ... ο φρουρός της συνταγματικής νομιμότητας ... ο θεματοφύλακας του Συντάγματος», το οποίο είχε δικαίωμα να ερμηνεύει σε περίπτωση ασάφειας ή αντιφάσεων. Στην αρμοδιότητά του ενέπιπταν, μεταξύ άλλων, θέματα όπου η νομοθετική εξουσία προχωρούσε σε «δυσμενή διάκριση εις βάρος μίας εκ των δύο κοινοτήτων», διαφορές μεταξύ νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας καθώς και προσφυγές που εγείρονταν μεταξύ της Βουλής των Αντιπροσώπων και των Κοινοτικών Συνελεύσεων. Βλ. *Αποστολίδης Δ.*, «Παρατηρήσεις επί του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας», Επιθεώρησις Δημοσίου και Διοικητικού Δικαίου, τόμος 4, 1960, σελ. 359.

Τη θεμελιώδη φυσιογνωμία της Κυπριακής Δημοκρατίας καθορίζουν, εν πολλοίς, τα άρθρα 181-182 και 185 του Συντάγματος, τα οποία παρουσιάζουν και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον από πλευράς ανάλυσης υπό το φώς του Διεθνούς Δικαίου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 181, οι Συνθήκες Εγγυήσεως και Συμμαχίας ενσωματώνονται στο Σύνταγμα («*κέκτονται συνταγματικήν ισχύν*»). Σύμφωνα με το άρθρο 182 § 1, οι διατάξεις που ενσωματώνουν τις εν λόγω Συνθήκες είναι μη αναθεωρητέες⁴⁴. Με άλλα λόγια, «*όντας θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματος, δε δύνανται, καθ' οιονδήποτε τρόπον, να τροποποιηθώσι δια μεταβολής, προσθήκης ή καταργήσεως*»⁴⁵. Σύμφωνα, τέλος, με το άρθρο 185 του Συντάγματος, η Δημοκρατία της Κύπρου είναι ενιαία και αδιαίρετη και, ως εκ τούτου, κάθε απόπειρα καθολικής ή μερικής ένωσης της Κύπρου με άλλη χώρα ή κάθε αποσχιστική κίνηση (*χωριστική ανεξαρτησία*) αποκλείονται. Η απαγόρευση τόσο της ένωσης με άλλη χώρα, όσο και της απόσχισης, αντανακλά όχι μόνο τις προθέσεις των συμβαλλομένων μερών⁴⁶, αλλά και την προ της ανεξαρτησίας της Κύπρου εμπειρία, που διατυπώθηκε, όπως είδαμε παραπάνω, με τα εκατέρωθεν αιτήματα είτε περί ένωσης είτε περί διχοτόμησης.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι οι Τουρκοκύπριοι νομικοί έχουν χαρακτηρίσει το εν λόγω αρχικό σύστημα διακυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως αυτό καθορίστηκε από τις Συμφωνίες του 1959, ως λειτουργική ομοσπονδία. Δεν ετίθετο, όμως, θέμα περί ομοσπονδίας τότε, διότι δεν υφίστατο ο απαραίτητος γεωγραφικός διαχωρισμός και ο εδαφικός έλεγχος από την κάθε

---

⁴⁴ Βλ. σε πίνακα τις μη αναθεωρητέες διατάξεις, που απορρέουν από τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου του 1959, στο *Αιμιλιανίδης Αχ.*, «Η υπέρβαση του Κυπριακού Συντάγματος», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 19 και 52 επ..

⁴⁵ Βλ. *Crawford J.*, “The creation of States in International Law”, 2nd ed., Oxford: Oxford University Press, 2006, σελ. 53: “...*the people of a State normally have the international competence to change their Constitution in violation of previous municipal law, though here again Cyprus is an obvious exception*”. Σύμφωνα με τον *Crawford*, πάντως, άποψη την οποία ασπάζεται και ο *Χρυσοστομίδης*, οι προβλέψεις των άρθρων 181 και 182 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας δε συνεπάγονται περιορισμό της πλήρους κυριαρχίας και ανεξαρτησίας της Δημοκρατίας. Αναπτύσσοντας περαιτέρω τη σκέψη του, ο *Χρυσοστομίδης*, προτάσσει το επιχείρημα της εισόδου της Κυπριακής Δημοκρατίας στον ΟΗΕ, με την ιδιότητα του μέλους, καθώς και σε άλλους Διεθνείς Οργανισμούς, που είναι ανοιχτοί μόνο σε ανεξάρτητα και κυρίαρχα κράτη. Βλ. *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 72-76.

⁴⁶ Η πρόθεση των συμβαλλομένων μερών να διατηρήσουν το συμμαγή χαρακτήρα μιας εν δυνάμει φυγόκεντρης πολιτείας, με απαγορεύσεις ή ενισχύσεις και διατήρηση ισορροπιών, είναι εμφανής. Διατηρούνται οι ιδιαίτερες της κάθε κοινότητας, όχι, όμως, σε βαθμό που θα καθίσταντο επικίνδυνες για την ενότητα της Δημοκρατίας. Καμία από τις δύο κοινότητες δεν είναι χωριστός φορέας του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης· αυτό το χωριστό δικαίωμα αφαιρείται από τις θεμελιώδεις διατάξεις, που τους αποκλείουν την εξουσία είτε της ένωσης είτε της απόσχισης. Εξάλλου, ο πληθυσμός θεωρείται κυρίαρχος μέσα από τη λογική των κοινοτήτων – με το δικαίωμα αρνησικυρίας, που παραχωρείται, ιδίως, στην ασθενέστερη Τ/Κ κοινότητα. *Ορ. cit. Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 243.

κοινότητα στη δική της περιοχή⁴⁷. Οι δύο κοινότητες της Κύπρου διαβίωναν διάσπαρτες σε όλη την επικράτεια και μόνο ορισμένες κωμοπόλεις διέθεταν πληθυσμό Τουρκοκυπρίων κατά πλειοψηφία.

Η συνταγματική δομή της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως τη σκιαγραφήσαμε στις προηγούμενες σελίδες, ήταν εξαιρετικά πολύπλοκη και αποδείχτηκε ανεφάρμοστη. Στο Σύνταγμα εμπεριέχονται εξαιρετικά λεπτομερείς συνταγματικές ρυθμίσεις και υπάρχουν τόσο αυστηρές διατάξεις για την αναθεώρησή του, σε σημείο που, όπως έχει παρατηρηθεί, «ο αυστηρός χαρακτήρας του κυπριακού Συντάγματος δεν έχει... την αντιστοιχία του σε κανένα σύγχρονο Σύνταγμα»⁴⁸. Θα μπορούσαμε να παραθέσουμε μια σειρά επιχειρημάτων, που προτάσσονται από αρκετούς συγγραφείς⁴⁹, προκειμένου να καταδειχθεί η δυσλειτουργία του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας του 1960, για λόγους, όμως, συντομίας, θα κλείσουμε την παρούσα ενότητα με τις σκέψεις του *S.A. De Smith*: «...το Κυπριακό Σύνταγμα ουδέποτε θα προσελκύσει ενθουσιώδεις μιμητές, αλλά πρέπει να κριθεί ως η μόνη αποδεκτή θεραπεία σε μία απελπιστική κατάσταση...» και συνεχίζει: «Το Κυπριακό Σύνταγμα είναι ένα από τα πιο άκαμπτα και λεπτομερειακά συντάγματα του κόσμου και αρκετά περίπλοκο. Περιέχει ανακοπές και ισορροπήσεις, διαδικαστικές και ουσιαστικές εγγυήσεις, διασφαλίσεις και απαγορεύσεις. Το δε κοινοτικό πνεύμα συνυπάρχει με τη συνταγματική αντίληψη»⁵⁰.

1.3.2 Οι Συνθήκες

Ταυτόχρονα με την ανακήρυξη του νέου κράτους, στις 16 Αυγούστου 1960, άρχισαν να ισχύουν τρεις Διεθνείς Συνθήκες, τις οποίες θα εξετάσουμε λεπτομερώς, καθεμία ξεχωριστά, παρακάτω:

---

⁴⁷ Βλ. επιστημονική επισήμανση *στο Δεκλερής Μ.*, 2003, υποσημ. 530 στη σελ. 105. Θα αναφερθούμε λεπτομερώς σε επόμενη ενότητα στην ομοσπονδιακή επίλυση του Κυπριακού ζητήματος.

⁴⁸ *Op. cit. Παπαδημητρίου Γ.*, 1997, σελ. 4.

⁴⁹ Βλ., μεταξύ άλλων *Draper C.I.A.D.*, “Some Legal Aspects of the Cyprus Question”, Revised Paper of the First A.G. Leventis Memorial Symposium, January 1986, House of Lords Library, σελ. 7, *Polyviou P.G.*, “Cyprus: Conflict and Negotiation, 1960 – 1980”, London: Duckworth, 1980, σελ. 21, *Κληρίδης Γ.*, «Η κατάθεσή μου», Αλήθεια, Λευκωσία, 1988, σελ. 114-115 και *Tornaritis Cr.*, 1980, σελ. 26 επ..

⁵⁰ Βλ. *Smith de S.A.*, “The New Commonwealth and its Constitutions”, London: Stevens and Sons, 1964, σελ. 285.

- ✚ Η *Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας*, συναφθείσα μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδος, της Τουρκίας και της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- ✚ Η *Συνθήκη Εγγυήσεως*, συναφθείσα μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Ελλάδος, της Τουρκίας και της Μεγάλης Βρετανίας.
- ✚ Η *Συνθήκη Συμμαχίας*, συναφθείσα μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Ελλάδος και της Τουρκίας.

1.3.2.1 Η Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας

Αναφορικά με τη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως, δεν υπάρχει καμία συνταγματική πρόνοια, εν αντιθέσει προς τις δύο άλλες Συνθήκες –Εγγυήσεως και Συμμαχίας–, οι οποίες έχουν ενσωματωθεί στο Σύνταγμα βάσει του άρθρου 181 αυτού. Το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, στην υπόθεση *Ex parte Samuel N. Samuel 3 R.S.C.C. 76*, αποφάνθηκε ότι: «*Η Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως δεν αποτελεί μέρος του Συντάγματος. Τα άρθρα 181, 195 και 198 του Συντάγματος δεν αφήνουν περιθώρια ως προς το σημείο αυτό*».

Σύμφωνα με το *προοίμιό* της, σκοπός της εν λόγω Συνθήκης είναι να ενεργοποιήσει τη δήλωση της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, της 17^{ης} Φεβρουαρίου 1959⁵¹, σε συνδυασμό με τις σχετικές δηλώσεις των Υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδος και της Τουρκίας⁵² και των αντιπροσώπων της Ελληνοκυπριακής και της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, της 19^{ης} Φεβρουαρίου 1959⁵³, κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης του Λονδίνου.

⁵¹ Για το πλήρες κείμενο της Δήλωσης της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου βλ. *Βλάχος Άγγ.*, 1980, παράρτημα, σελ. 327-329.

«*Η Κυβέρνησις του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βορείου Ιρλανδίας ... Δηλοί: Α. Ότι υπό την αίρεση της αποδοχής των αιτημάτων αυτής, ως ταύτα εκτίθενται εν παραγράφω Β κατωτέρω, αποδέχεται τα υπό των Αρχηγών Κυβερνήσεων της Ελλάδος και Τουρκίας εγκριθέντα έγγραφα –εν Ζυρίχη την 11^{ην} Φεβρουαρίου 1959- ως τη αμπεφωνημένην βάσιν του τελικού διακανονισμού του προβλήματος της Κύπρου.*

Β. Ότι τη εξαιρέσει δύο περιοχών εις (α) Ακρωτήριο – Επισκοπή – Παραμάλι και (β) Δεκέλεια – Πέργαμος – Αγ. Νικόλαος – Ξυλοφάγου, αίτινες θέλουν παραμείνει υπό πλήρη βρετανικήν κυριαρχίαν, δέχεται να μεταβιβάσει την κυριαρχίαν επί της νήσου της Κύπρου εις την Δημοκρατίαν της Κύπρου...».

⁵² *Ibid.* παράρτημα, σελ. 331. Οι Υπουργοί των Εξωτερικών της Ελλάδος και της Τουρκίας, με τη Δήλωσή τους αυτή, αποδέχτηκαν τη Δήλωση του Ηνωμένου Βασιλείου της 17^{ης} Φεβρουαρίου 1959, «*ομού μετά του κειμένου του εγκριθέντος υπό των Αρχηγών της Ελληνικής και της Τουρκικής Κυβερνήσεως εν Ζυρίχη την 11^{ην} Φεβρουαρίου 1959, ως αποτελούσαν τη συμπεφωνημένην βάσιν δια την τελικήν ρύθμισιν του Κυπριακού προβλήματος*».

⁵³ Το αυτό δήλωσαν και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Dr. Küçük στις 19 Φεβρουαρίου 1959, αποδεχόμενοι, με τη σειρά τους, τη σχετική Δήλωση του Ηνωμένου Βασιλείου της 17^{ης} Φεβρουαρίου

Στο άρθρο 1 της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως⁵⁴ προσδιορίζεται η εδαφική έκταση της Κυπριακής Δημοκρατίας ως εξής: η νήσος Κύπρος, συμπεριλαμβανομένων των παρακείμενων στην ακτή νησιών, εξαιρουμένων των περιοχών των δύο «κυρίαρχων βάσεων» του Ακρωτηρίου και της Δεκέλειας⁵⁵, οι οποίες θα παραμείνουν υπό την κυριαρχία του Ηνωμένου Βασιλείου. Στο Παράρτημα Β' της Συνθήκης του 1960, όμως, δεν αναφέρεται ο όρος «κυριαρχία». Αντιθέτως, αναφέρονται οι όροι «χρήση» των βάσεων, «απόλυτος έλεγχος» των περιοχών και δικαίωμα «προστασίας» και «άμυνάς» τους. Πρόκειται, λοιπόν, για ένα *sui-generis* καθεστώς⁵⁶, αυτό των βρετανικών βάσεων στην Κύπρο, που απέχει από αυτό της πλήρους κυριαρχίας, δεδομένου ότι η Βρετανία δεν ασκεί πολλές από τις αρμοδιότητες που ασκεί ένα κυρίαρχο κράτος στο έδαφός του⁵⁷. Οφείλουμε να

1959, τις Δηλώσεις των Υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδος και της Τουρκίας και τα έγγραφα της Ζυρίχης, ως τη συμπεφωνημένη βάση για την τελική ρύθμιση του Κυπριακού προβλήματος. *Ibid.* παράρτημα, σελ. 332-333.

⁵⁴ Για τις συνομιλίες και τις απαιτήσεις της κάθε πλευράς πριν από την υιοθέτηση της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας βλ. *Κληρίδης*, 1988, σελ. 105-108.

⁵⁵ Η περιοχή της Βάσεως του Ακρωτηρίου έχει έκταση 125 τ.χλμ. περίπου και η περιοχή της Βάσεως της Δεκέλειας έχει έκταση περίπου 131 τ.χλμ.. Και οι δύο βάσεις συνολικά, καλύπτουν έκταση 256 τ.χλμ., που αντιστοιχεί περίπου στο 2,75% του συνολικού κυπριακού εδάφους.

⁵⁶ Βλ. *Nguyen Q.D., Dailier P., Pellet A.*, “*Droit International Public*”, 7e édition, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris 2002, σελ. 484-485, όπου υποστηρίζεται η άποψη ότι πρόκειται για εδαφική παραχώρηση χωρίς μεταβίβαση κυριαρχίας. Στην κυπριακή νομολογία τονίζεται, μεταξύ άλλων, ότι οι βρετανικές βάσεις διατηρούνται αποκλειστικά και μόνο για στρατιωτικούς σκοπούς. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τα ακόλουθα: «*Οι δύο περιοχές των βάσεων, με τη Συνθήκη Εγκαθίδρυσης, παρέμειναν κάτω από την επικυριαρχία του Ηνωμένου Βασιλείου. Το προηγούμενο καθεστώς των περιοχών αυτών, μέρος της αποικίας της Κύπρου, έπαυσε να υφίσταται. Το καθεστώς των Βάσεων καθορίζεται, ρυθμίζεται και διέπεται από τη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως, περιλαμβανομένων Δηλώσεων, Παραρτημάτων και Νότων που αντηλλάγησαν. Το όνομα των περιοχών αυτών ελέγχεται από τη λέξη ‘base’, που δηλώνει καθαρά στρατιωτική χρήση. Με βάση την τελεολογική μέθοδο και τις αρχές ερμηνείας που αναφέρθηκαν πιο πάνω, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι κυρίαρχες περιοχές των βάσεων δεν είναι ούτε κράτος ούτε αποικία, αλλά περιοχές της νήσου Κύπρου, στις οποίες το Ηνωμένο Βασίλειο, κατά το χρόνο της εγκαθίδρυσης της Δημοκρατίας της Κύπρου, μόνο για στρατιωτικούς και αμυντικούς σκοπούς διατήρησε την επικυριαρχία κάτω από τους περιορισμούς και προσδιορισμούς που αναφέρονται στα διεθνή και διμερή έγγραφα.*». Βλ. υπόθεση «*Graham Thomas Preece v. Εστία Ασφαλιστική και Αντασφαλιστική Εταιρεία Α.Ε.*», 27/06/1991, πολιτική έφεση Αρ. 7656/1991. Το σκεπτικό της πιο πάνω απόφασης ακολουθήθηκε, επίσης, μεταγενέστερα σε δύο αποφάσεις: Υπόθεση Αρ. 1147/1990 «*Ανδρέας Σωκράτους v. Συμβουλίου Βελτιώσεως Επισκοπής*», 13/05/1992 και υπόθεση Αρ. 1128/1999 «*Caramondani Desalination Plants Ltd και Συμβουλίου Βελτιώσεως Ορμήδειας*», 13/06/2000.

⁵⁷ Αναφέρουμε, ενδεικτικά, ότι η Βρετανία δεσμεύεται, βάσει της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως του 1960, να μη χρησιμοποιήσει τις βάσεις για άλλους σκοπούς, πέραν των στρατιωτικών, και, συνακολούθως, να μην επιτρέψει την οικονομική ανάπτυξή τους· να μην οργανώσει «αποικία», με την έννοια της μεταφοράς και εγκατάστασης προσώπων που δε θα έχουν την ιθαγένεια της Κύπρου, με σκοπό τη δημιουργία οικονομικών σχέσεων· να μη δημιουργήσει φορολογικούς ή άλλους συνοριακούς ελέγχους ανάμεσα στις βάσεις και την Κυπριακή Δημοκρατία· να μην επιτρέψει οποιαδήποτε εμπορική ή βιομηχανική χρήση του χώρου των βάσεων· να εφαρμόξει επί των κυπρίων κατοίκων των βάσεων τους ίδιους νόμους με αυτούς της Κυπριακής Δημοκρατίας, εκτός εάν δεν είναι συμβατοί με τις βρετανικές ανάγκες ασφαλείας· να αποδέχεται την άσκηση ευρέος φάσματος δημόσιων υπηρεσιών από την Κυπριακή Δημοκρατία και να εφαρμόζει φορολογικό σύστημα αντίστοιχο με αυτό του υπόλοιπου νησιού. Αντιστοίχως, η Κυπριακή Δημοκρατία δύναται να συλλέγει και να παρακρατά τους φόρους των Κυπρίων που ζουν και εργάζονται στις βάσεις, να δίνει άδειες πραγματοποίησεως αρχαιολογικών

επισημάνουμε, πάντως, ότι οι βρετανικές βάσεις της Κύπρου είναι οι μοναδικές στον κόσμο που χαρακτηρίζονται ως «κυρίαρχες» (sovereign).

Εξέχουσας σημασίας είναι το γεγονός ότι η Βρετανία στερείται του δικαιώματος της ελεύθερης διαθέσεως του εδάφους των βάσεων. Έτσι, σε περίπτωση μελλοντικής μεταβιβάσεως της κυριαρχίας τους, η Βρετανία υποχρεούται να εκχωρήσει το έδαφος των βάσεων μόνο στην Κυπριακή Δημοκρατία⁵⁸. Εξίσου σημαντικό είναι και το καθεστώς της θαλάσσιας περιοχής που βρίσκεται μπροστά από τις δύο βρετανικές βάσεις. Σύμφωνα με το Παράρτημα Α της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως, η Κυπριακή Δημοκρατία δε μπορεί να διεκδικήσει ως αιγιαλίτιδα ζώνη της τη συγκεκριμένη θαλάσσια περιοχή, που βρίσκεται μπροστά από τις δύο αγγλικές βάσεις. Η περιοχή αυτή, όμως, δεν προσδιορίζεται ως αιγιαλίτιδα ζώνη των βάσεων⁵⁹. Κάτι ανάλογο ισχύει και στον αέρα, όπου αναφέρεται ρητώς το δικαίωμα της Βρετανίας να πραγματοποιεί ελεύθερα υπερπτήσεις στον εναέριο χώρο του νησιού⁶⁰.

Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε, στο σημείο αυτό, ότι στις περιοχές των βάσεων περιλαμβάνονται, εκτός από τον αμιγώς στρατιωτικό χώρο, και χωριά στα οποία διαμένουν Ελληνοκύπριοι. Μάλιστα, δύο χωριά, τα Ορμίδια και η Ξυλοτύμβου, αποτελούν θύλακες της Κυπριακής Δημοκρατίας εντός των βάσεων⁶¹.

Πέραν των βάσεων, οι βρετανοί χρησιμοποιούν, συμφώνως προς τις προβλέψεις της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως, και διάφορες περιοχές του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας για την εγκατάσταση οργάνων παρακολούθησης, αλλά και

ανασκαφών στο χώρο των βάσεων, να εκμεταλλεύεται τον ορυκτό πλούτο των βάσεων, να εκχωρεί τίτλους ιδιοκτησίας για τις ιδιωτικές περιουσίες που βρίσκονται στο χώρο των βάσεων, να εγγράφει στα εμπορικά επιμελητήρια και στα αρχεία της τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται στο χώρο των βάσεων και να διαχειρίζεται την αλμυρή λίμνη του Ακρωτηρίου. Επιπροσθέτως, στο χώρο των βάσεων λειτουργούν μόνο ποινικά δικαστήρια, ενώ, για τις αστικές υποθέσεις είναι αρμόδια τα δικαστήρια της Κυπριακής Δημοκρατίας. Βλ. εκτενώς *Declaration by Her Majesty's Government regarding the administration of the Sovereign Base Areas*, προσαρτημένη στη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως.

⁵⁸ Βλ. ανταλλαγή διπλωματικών διακοινώσεων, προσαρτημένων στη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας: *Exchange of notes between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Cyprus concerning the Future of the Sovereign Base Areas*.

⁵⁹ Βλ. *Annex A, Section 3 - Treaty of Establishment*: “*The Republic of Cyprus shall not claim, as part of its territorial sea, waters lying between Line I and Line II as described in paragraph 2 of this Section, or between Line III and Line IV as described therein.*” Ο μη προσδιορισμός της νομικής φύσεως της θαλάσσιας ζώνης μπροστά από τις βάσεις έθετε το ερώτημα του ακριβούς περιεχομένου της βρετανικής κυριαρχίας. Βλ. εκτενέστερα *Συρίγος ‘Αγγ.*, 2005, σελ. 283-284.

⁶⁰ Βλ. *Annex B, Part II, Section 4 (2) – Treaty of Establishment*: “*The United Kingdom authorities shall have the right for United Kingdom military aircraft to fly in the airspace over the territory of the Republic of Cyprus without restriction other than to have due regard for the safety of other aircraft and the safety of life and property in the Republic of Cyprus*”.

⁶¹ Βλ. σχετικώς Χάρτη, Appendix V, Map 2 της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας.

για τη διενέργεια στρατιωτικών ασκήσεων⁶². Ακόμη, η Βρετανία, ύστερα από συνεννόηση με την Κυπριακή Δημοκρατία, μπορεί να χρησιμοποιήσει συγκεκριμένα σημεία –ευρύτερα γνωστά ως «περιοχές υπό διακατοχή»-, τα οποία είναι τεχνικώς απαραίτητα για την αποτελεσματικότερη χρήση των βάσεων⁶³. Τα σημαντικότερα από τα σημεία αυτά είναι ένα ραντάρ στο Τρόδος και οι χρήσεις πεδίου βολής στο κατεχόμενο σήμερα Λευκόνοικο, στη χερσόνησο του Ακάμα για ναυτικούς και αεροπορικούς βομβαρδισμούς, στο λιμάνι της κατεχόμενης σήμερα Αμμοχώστου και στο εγκαταλελειμμένο, από το 1974, αεροδρόμιο της Λευκωσίας.

Από διοικητικής πλευράς, οι βάσεις θεωρούνται από τους Βρετανούς ως υπερπόντιο βρετανικό έδαφος⁶⁴. Βάσει των ρυθμίσεων της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως, οι Βρετανοί είχαν αναλάβει την υποχρέωση να πληρώνουν στην Κυπριακή Δημοκρατία ορισμένα ποσά, ως ενοίκιο, για τη χρήση των προαναφερθέντων εγκαταστάσεων –και όχι του χώρου των βάσεων⁶⁵. Με αφορμή τις διακοινοτικές ταραχές του 1963 η Βρετανία ανέστειλε⁶⁶, έκτοτε, την καταβολή του προβλεπόμενου ενοικίου⁶⁷.

Καθίσταται σαφές, από την ανάλυση που προηγήθηκε, ότι το μεγαλύτερο μέρος των διατάξεων της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας αφορά στη ρύθμιση του καθεστώτος των δύο κυρίαρχων βρετανικών βάσεων.

---

⁶² Βλ. *Annex B, Part II – Sites and Facilities- Treaty of Establishment*.

⁶³ *Ibid. Annex B, Part II – Sites and Facilities-, Section 1 (3): "The Government of the United Kingdom shall have the right to obtain, after consultation with the Government of the Republic of Cyprus, the use of such additional small Sites as the United Kingdom may, from time to time, consider technically necessary for the efficient use of its base areas and installations in the Island of Cyprus"*. Η χρήση του όρου «περιοχές υπό διακατοχή» γίνεται διότι έτσι προσδιορίζονται οι περιοχές αυτές από την Κυπριακή Δημοκρατία.

⁶⁴ Ως στρατιωτικές βάσεις, δεν υπάγονται στο Υπουργείο Εξωτερικών και Κοινοπολιτειακών Υποθέσεων, αλλά στο βρετανικό Υπουργείο Άμυνας και διοικούνται από το στρατιωτικό διοικητή των βρετανικών δυνάμεων της Κύπρου. Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με το νομικό καθεστώς των βάσεων και τις απόψεις της βρετανικής και της κυπριακής κυβερνήσεως, βλ. *Chrysostomides*, 2000, σελ. 77-89.

⁶⁵ Βλ. *Annex B, Part III – Treaty of Establishment*. Τα ποσά αυτά καταβάλλονταν στο πάγιο ταμείο του κράτους και διανέμονταν στις δύο κοινότητες κατ' αναλογία πληθυσμού. Πρέπει να επισημάνουμε ότι στη Συνθήκη δε γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένα ποσά.

⁶⁶ Βλ. *Psyllides G.*, "There is no excuse to hold off bases rent", *Cyprus Mail*, 25/02/2004.

⁶⁷ Οι Βρετανοί υποστηρίζουν ότι, αφενός μεν, οι σχετικές Συνθήκες είχαν καταγγελθεί από την κυπριακή κυβέρνηση και ότι, αφετέρου, δε μπορούσε να εκμεταλλευτεί το μερίδιο των Τουρκοκυπρίων η ελληνοκυπριακή πλευρά. Το βρετανικό επιχείρημα αντικρούεται από το Λ. Λουκαΐδη ως εξής: «α) η συμφωνία για τις διευκολύνσεις, για τις οποίες οφείλονταν οι πληρωμές, συνέχισε να εφαρμόζεται και β) οι υποχρεώσεις της Βρετανίας ήταν έναντι της Κυπριακής Δημοκρατίας και όχι έναντι των 'κοινοτήτων', η δε Κυπριακή Δημοκρατία και η κυβέρνησή της συνεχίζουν να αναγνωρίζονται διεθνώς». Βλ. *Λουκαΐδης Α.*, *Συνέντευξη*, *Φιλελεύθερος*, 06/03/2005.

Επιπλέον, ρυθμίζονται λεπτομερώς ζητήματα υπηκοότητας⁶⁸, όπως, επίσης, και ζητήματα περιουσίας⁶⁹, κινητής και ακίνητης, η οποία μεταβιβάστηκε από την αποικιακή διοίκηση στην Κυπριακή Δημοκρατία. Ιδιαίτερος διαφωτιστικό, τέλος, αναφορικά με τη διαδοχή της βρετανικής αποικίας της Κύπρου από την Κυπριακή Δημοκρατία⁷⁰, είναι το άρθρο 8 της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως:

«(1) Όλες οι διεθνείς υποχρεώσεις και ευθύνες της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου πρέπει, εφεξής, εφόσον μπορούν να διατηρηθούν και να τύχουν εφαρμογής στην Κυπριακή Δημοκρατία, να αναληφθούν από την Κυπριακή Δημοκρατία.

(2) Τα διεθνή δικαιώματα και τα οφέλη, που απολαμβάνει μέχρι τούδε η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, δυνάμει της εφαρμογής τους στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας, θα απολαμβάνονται, εφεξής, από την Κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας».

1.3.2.2 Η Συνθήκη Εγγυήσεως

Η Συνθήκη Εγγυήσεως του 1960, αναπόσπαστο μέρος των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου του 1959, έχει ενσωματωθεί στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας δυνάμει του άρθρου 181 αυτού και οι διατάξεις της θεωρούνται θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματος, τα οποία δε μπορούν ν' αποτελέσουν αντικείμενο αναθεώρησης δυνάμει του άρθρου 182 § 1 του Συντάγματος του 1960⁷¹.

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση της Συνθήκης Εγγυήσεως, είναι χρήσιμο να παραθέσουμε τα κρισιμότερα άρθρα αυτής:

«Άρθρον II – Η Ελλάδα, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Τουρκία [...] αναγνωρίζουν και εγγυώνται την ανεξαρτησίαν, την εδαφικὴν ακεραιότητα και την ασφάλειαν της

⁶⁸ Βλ. Annex D – Treaty of Establishment. Nationality is citizenship “of persons affected by the establishment of the Republic of Cyprus” (Article 6 of the Treaty). Οι λεπτομερείς διατάξεις του Παραρτήματος Δ αναλύονται στο Tornaritis Cr., 1979, σελ. 71-92.

⁶⁹ Βλ. Annex E – Treaty of Establishment.

⁷⁰ Βλ. “Succession of States” in International Law. The Provisions in the Treaty of Establishment. στο Chrysostomides K., 2000, σελ. 62-64: “In the case of ‘state succession’, which is precisely how the Republic of Cyprus was created, the legal relations of the previous State for that particular territory come to an end, mainly with regard to international treaties ... In the case of Cyprus, all of these arrangements –the fate of assets of the previous State, the continuity of domestic law, the domestic legal order and, equally important, matters of nationality- were made chiefly through the Treaty of Establishment and they were transformed into domestic constitutional law through the transitional provisions of the 1960 Constitution (Articles 187 ff). The transition from the one sovereignty to the other was staged as an instant succession of split seconds, leaving no gap, which may have raised questions about the legal nature of the transitional situation. All the arrangements and the Constitution entered into force at the same time”.

⁷¹ Βλ. ανωτέρω, ενότητα 1.3.1 της παρούσης μελέτης.

Δημοκρατίας της Κύπρου, ως και την κατάσταση πραγμάτων την καθιερωθείσαν υπό των θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματός της.

Αναλαμβάνουν, επίσης, την υποχρέωσιν όπως απαγορεύσουν, καθόσον εξαρτάται εξ' αυτών, πάσαν δραστηριότητα έχουσαν ως σκοπόν να ευνοήσει αμέσως ή εμμέσως τόσον την ένωσιν της Δημοκρατίας της Κύπρου με παν άλλο Κράτος όσον και την διχοτόμησιν της Νήσου.

Άρθρον III – Η Δημοκρατία της Κύπρου, η Ελλάς και η Τουρκία αναλαμβάνουν την υποχρέωσιν να σεβασθούν την ακεραιότητα των περιοχών αίτινες θα παραμείνουν υπό την κυριαρχίαν του Ηνωμένου Βασιλείου άμα τη δημιουργία της Δημοκρατίας της Κύπρου και εγγυώνται όπως το Ηνωμένο Βασίλειο ποιεί χρήσιν και απολαύει των δικαιωμάτων άτινα εξασφαλίζονται εις το Ηνωμένο Βασίλειον υπό της Δημοκρατίας της Κύπρου συμφώνως προς τη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Άρθρον IV – Εν περιπτώσει παραβιάσεως των διατάξεων της παρούσης Συνθήκης, η Ελλάς, το Ηνωμένο Βασίλειον και η Τουρκία υπόσχονται όπως συνεννοούνται επί των διαβημάτων ή των απαραίτητων μέτρων προς εξασφάλισιν του σεβασμού των εν λόγω διατάξεων.

Εν ω μέτρω μία κοινή ή συμπεφωνημένη δράσις δεν θα καθίστατο δυνατή, εκάστη των τριών εγγυητριών δυνάμεων επιφυλάσσει εις εαυτήν το δικαίωμα όπως ενεργήσει προς τον αποκλειστικόν σκοπόν της αποκαταστάσεως της τάξεως των πραγμάτων της καθιερουμένης δια της παρούσης συνθήκης».

Η Συνθήκη Εγγυήσεως έχει προκαλέσει, ήδη από της θέσεώς της σε ισχύ, αμφισβητήσεις για το κατά πόσον ένα κυρίαρχο κράτος μπορεί να είναι δέσμιον των πρωτοβουλιών και εκτιμήσεων τρίτων κρατών περί της ίδιας του της ασφάλειας⁷². Αυτό που προκαλεί αμφισβητήσεις νομιμότητας αφορά στη διάταξη του άρθρου IV της Συνθήκης Εγγυήσεως⁷³, που προβλέπει τη δυνατότητα επέμβασης, κατ' αρχήν

⁷² Όπως έχει τονίσει το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, σε περίπτωση άμυνας, η εκτίμηση περί απειλής, κινδύνου ή ζημίας εξαιτίας μιας παραβίασης δε μπορεί να ανήκει σε μια τρίτη χώρα, παρά μόνο στη χώρα που θεωρείται το θύμα σε περίπτωση επιθέσεως. *Military and Paramilitary Actions against Nicaragua (Nicaragua v. USA), Merits, 1986 ICJ Rep. 14*, σελ. 101 § 191 και σελ. 103 § 195. Το αυτό επανέλαβε το Διεθνές Δικαστήριο ως νομολογιακό προηγούμενο όταν εκδίκασε την υπόθεση των Εξεδρών Πετρελαίου – *Oil Platforms (Iran v. USA), Merits, 2003 ICJ Rep. 161*, §51. Βλ. επίσης Χατζηκωνσταντίνου Κ., «Ο Προληπτικός Πόλεμος ή η Παραχάραξη της Λογικής», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 71.

⁷³ “*Considered in isolation...*” αναφέρει χαρακτηριστικά ο J. Crawford ως προς τις δύο Συνθήκες, Εγγυήσεως και Συμμαχίας. Και συνεχίζει λέγοντας τα εξής: “...*the Treaty of Alliance appears unexceptional, but some of the provisions of the Treaty of Guarantee cast doubt on its legality... Not surprisingly, the Government of the Republic of Cyprus subsequently argued that Article IV was null*

μετά από διαβούλευση των συμβαλλομένων σε κοινή δράση, ώστε να αποκατασταθεί η θιγόμενη ανεξαρτησία, όπως αυτή τυποποιήθηκε με τις Συμφωνίες του 1959· κατ' εξαίρεση δε, αν δεν ευοδωθούν οι προσπάθειες κοινής δράσης, μπορεί να αναλαμβάνεται η δράση από μεμονωμένη συμβαλλόμενη χώρα. Η «επιτήρηση» αυτή, στην οποία υπεβλήθη η Κυπριακή Δημοκρατία, συμπληρώνει το ομιχλώδες σκηνικό της ανεξάρτητης Δημοκρατίας και ολοκληρώνεται από το δικαίωμα επεμβάσεως, που σταθερά βάλλει κατά της ανεξάρτητης υπόστασης της Δημοκρατίας⁷⁴. Μια Συνθήκη Εγγυήσεως λειτουργεί περιοριστικά της κυριαρχίας⁷⁵.

Τίθεται, λοιπόν, το ερώτημα πώς είναι δυνατόν μια χώρα να δεσμεύεται και, μάλιστα, υπό στενή επιτήρηση και με δυνατότητα επέμβασης, ώστε να μην αλλοιωθεί η αρχική δομή και όταν, ειδικότερα, μέσω του Συντάγματός της, κατά το χρόνο σύναψης των συμφωνιών δεν υφίστατο ως κράτος; Ποιο είναι το ακριβές περιεχόμενο των δικαιωμάτων, που παρέχονται στις εγγυήτριες δυνάμεις σε περίπτωση παραβιάσεως των συμφωνηθέντων και πώς μεταφράζονται τα «απαραίτητα μέτρα», που μπορούν να ληφθούν «προς τον αποκλειστικόν σκοπόν της αποκαταστάσεως της τάξεως των πραγμάτων της καθιερουμένης δια της παρούσης συνθήκης»; Προχωρώντας ακόμη περισσότερο, σε περίπτωση που τα συμφωνηθέντα με τις Συνθήκες του 1960 παραβιαστούν και δε μπορεί να υπάρξει κοινή ή συμπεφωνημένη δράση, ποια είναι τα όρια των ενεργειών, στα οποία έχει δικαίωμα να προσφύγει καθεμιά από τις εγγυήτριες δυνάμεις; Νομιμοποιείται να προβεί ακόμη και σε μονομερή χρήση βίας; Και αν ναι, υπό ποιους όρους;

---

and void as in breach of the Charter. Alternatively, it might well have argued that the exercise of any right of military intervention ensured by the Treaty became illegal on Cyprus' admission to the United Nations... Cyprus was admitted by unanimous vote to the United Nations on 24 August 1960: no question of its independent statehood has been raised by other States or in International Organisations. As has been seen, its theoretical independence is rather greater than it is in practice or according to its Constitution...". Βλ. Crawford J., 2006, σελ. 167-168. Επιπλέον, ο J.E.S. Fawcett περιγράφει το Άρθρο IV της Συνθήκης Εγγυήσεως "as a curious and not obviously workable provision...". Βλ. Fawcett J.E.S., "The British Commonwealth in International Law", London: Stevens & Sons, 1963, σελ. 138 επ..

⁷⁴ Σύμφωνα με τον Κ. Χρυσστομίδη, οι διατάξεις τόσο της Συνθήκης Εγγυήσεως, όσο και της Συνθήκης Συμμαχίας δε συνιστούν περιορισμό στην πλήρη κυριαρχία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ειδικότερα, όσον αφορά στη Συνθήκη Εγγυήσεως υποστηρίζεται η άποψη ότι, εάν -παρόλο που στο προοίμιό της αναγνωρίζει ρητώς την ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα και την ασφάλεια της Κυπριακής Δημοκρατίας- ερμηνεύεται ως ασυμβίβαστη με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου περί κυριαρχίας των κρατών, τότε θα έπρεπε να θεωρείται νομικώς άκυρη, δεδομένου ότι δε νοείται «περιορισμός της κυριαρχίας» κράτους κατά το Διεθνές Δίκαιο. Επιπλέον, η είσοδος της Κυπριακής Δημοκρατίας στον ΟΗΕ και σε άλλους Διεθνείς Οργανισμούς ανοιχτούς μόνο σε ανεξάρτητα και κυρίαρχα κράτη, αποτελεί περίτρανη απόδειξη των προαναφερθέντων. Βλ. Chrysostomides K., 2000, σελ. 72-75.

⁷⁵ Βλ. γενικά περί των Συνθηκών Εγγυήσεως στο Συρίγος Άγγ., 2005, σελ. 294-307.

Οι απαντήσεις είναι σαφείς και έρχονται μέσα από τη Γνωμοδότηση του Νομικού Τμήματος του ΟΗΕ, του 1959⁷⁶. Η Γνωμοδότηση αυτή υιοθετεί κατηγορηματικά την άποψη ότι αποκλείεται η στρατιωτική επέμβαση:

«Το άρθρον 103 του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών υπερισχύει του άρθρου 3 § 2 [IV] της Συνθήκης Εγγυήσεως. Το άρθρον 103 προβλέπει ότι: 'εις την περίπτωσιν συγκρούσεως μεταξύ των υποχρεώσεων των μελών των Ηνωμένων Εθνών συμφώνως προς τον παρόντα Χάρτην και των υποχρεώσεών των συμφώνως προς οιανδήποτε άλλην διεθνή συνθήκην, θα υπερισχύουν αι υποχρεώσεις των αι προβλεπόμεναι υπό του Χάρτου'.

[...] το άρθρον 3 [IV] της Συνθήκης δε δύναται λογικώς να ερμηνευθεί ως παρέχον εις τους εγγυητάς απόλυτον δικαίωμα επεμβάσεως δια της χρήσεως ενόπλου δυνάμεως εις περίπτωσιν παραβιάσεως των διατάξεων της Συνθήκης. Τοιαύτη η χρήσις βίας δικαιολογείται μόνον εις περίπτωσιν αυτοαμύνης ή υπό την εξουσίαν των Ηνωμένων Εθνών ή επί τη προσκλήσει του Κυπριακού Κράτους. Δικαίωμα ενόπλου επεμβάσεως δεν προκύπτει αυτομάτως από τας διατάξεις της Συνθήκης, αλλά και αν υιοθετείτο η ακραία άποψις ότι τοιούτον δικαίωμα θα προέκυπτε, θα περιοριζέτο από την ανάγκην της προτέρας προσφυγής εις τα ειρηνικά μέσα τα εις την διάθεσιν των ενδιαφερομένων Κρατών».

Η Γνωμοδότηση, λοιπόν, ήταν σαφής και απερίφραστη, ελλοχεύει, όμως, πάντοτε ο κίνδυνος της αυθαίρετης ενέργειας, εναντίον της οποίας καμία διάταξη δεν παρέχει ασφαλή προστασία, όπως αποδείχθηκε περίτρανα το 1974⁷⁷ ...

---

⁷⁶ Το κείμενο της Γνωμοδοτήσεως φέρει τον τίτλο «*Εμπιστευτικόν σημείωμα επί της Συνθήκης Εγγυήσεως μεταξύ της Δημοκρατίας της Κύπρου αφ' ενός και της Ελλάδος, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Τουρκίας αφ' ετέρου*», με ημερομηνία έκδοσης τη 12^η Μαΐου 1959. Τα κύρια σημεία του σκεπτικού της εν λόγω Γνωμοδοτήσεως δημοσιεύονται στο *Βλάχος Αγγ.*, 1980, σελ. 269-271.

⁷⁷ Το ζήτημα της ακριβούς ερμηνείας των διατάξεων της Συνθήκης Εγγυήσεως δεν επανήλθε μόνο μετά την τουρκική εισβολή του 1974 –όπως θα εξετάσουμε διεξοδικά σε επόμενη ενότητα-, αλλά και πολύ νωρίτερα, κατά τις διακοινοτικές συγκρούσεις το Δεκέμβριο του 1963 και κατέστη αντικείμενο εκ διαμέτρου αντίθετων ερμηνειών εκ μέρους των ενδιαφερομένων πλευρών. Στη σχετική συζήτηση ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας το 1964 οι θέσεις των ενδιαφερομένων ήσαν οι ακόλουθες:

- Η Κυπριακή Δημοκρατία θεώρησε ότι η Συνθήκη Εγγυήσεως εμπεριέχει ρυθμίσεις αντίθετες προς βασικές διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη των ΗΕ, οι οποίες συνιστούν αναγκαστικό δίκαιο (*jus cogens*) και είναι, επομένως, άκυρη. Βλ. *UN DocS/P.V.1098, 27/02/1964* και *UN SCOR, 1097th meeting, 05/08/1965 (S/PV 1235)*, § 25.

- Η Ελλάδα δήλωσε ρητώς ότι η Συνθήκη Εγγυήσεως δεν της παρέχει το δικαίωμα να παρέμβει στρατιωτικώς με μονομερείς ενέργειες άνευ της εγκρίσεως του Συμβουλίου Ασφαλείας. Βλ. *UN SCOR, 1097th meeting, 25/02/1964 (S/PV 1093)*, § 168.

- Η Τουρκία, αντιθέτως, θεωρούσε ότι έχει το δικαίωμα να παρέμβει και στρατιωτικά. Βλ. *UN SCOR, 27/02/1964 (S/PV 1098)*, § 40.

- Η Μ. Βρετανία κράτησε αποστάσεις, θεωρώντας ότι, υπό συγκεκριμένες συνθήκες –τις οποίες δε διευκρίνισε-, θα ήταν δυνατή η χρήση βίας, χωρίς κάτι τέτοιο να αντίκειται προς τον Καταστατικό Χάρτη των ΗΕ. Βλ. *UN SCOR, 1098th meeting, 27/02/1964*, § 12.

1.3.2.3 Η Συνθήκη Συμμαχίας

Παράλληλα με τη Συνθήκη Εγγυήσεως, διατηρείται σε ισχύ και η Συνθήκη Συμμαχίας. Βάσει αυτής, στρατιωτικά σώματα από την Ελλάδα (ΕΛΔΥΚ 950 άνδρες) και από την Τουρκία (ΤΟΥΡΔΥΚ 650 άνδρες), σταθμεύουν μόνιμα στο νησί. Η Συνθήκη Συμμαχίας έχει ενσωματωθεί στο Σύνταγμα του 1960 σε διάταξη που δεν είναι δυνατό να αναθεωρηθεί, όπως προβλέπεται στα άρθρα 181 και 182 § 1, αντίστοιχα, του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας⁷⁸. Τα βασικότερα άρθρα της εν λόγω Συνθήκης έχουν ως ακολούθως:

«1. Η Δημοκρατία της Κύπρου, η Ελλάς και η Τουρκία θα συνεργάζονται δια την κοινήν αυτών άμυνα και αναλαμβάνουν την υποχρέωσιν, δια της παρούσης Συνθήκης, να συνεννοούνται επί των προβλημάτων άτινα θέτει η εν λόγω άμυνα.

2. Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη υποχρεούνται όπως αποκρούσουν πάσαν επίθεσιν, άμεσον ή έμμεσον, στρεφόμενην κατά της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητος της Δημοκρατίας της Κύπρου.

3. Ως εκδήλωσις της Συμμαχίας ταύτης και προς επίτευξιν του προαναφερθέντος σκοπού, θέλει ιδρυθεί Τριμερές Στρατηγείον επί του εδάφους της Δημοκρατίας της Κύπρου.

4. Η Ελλάς θα συμμετάσχει εις το εν τω προηγουμένω άρθρο αναφερθέν Στρατηγείον δια δυνάμεως 950 αξιωματικών, υπαξιωματικών και στρατιωτών και η Τουρκία δια δυνάμεως 650 αξιωματικών, υπαξιωματικών και στρατιωτών. Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας της Κύπρου θα δύνανται, δια κοινής συμφωνίας, να ζητούν από την Ελληνικήν και Τουρκικήν Κυβέρνησιν την αύξησιν ή την ελάττωσιν της Ελληνικής και της Τουρκικής δυνάμεως.»

Καθίσταται σαφές, επομένως, ότι, όσον αφορά στα στρατιωτικά θέματα, η αντίληψη που καλλιεργείται με τις σχετικές διατάξεις είναι οι από κοινού, όχι μόνο των δύο κοινοτήτων, όπως οφείλουν, αλλά και των συμβαλλομένων Ελλάδος και Τουρκίας, κινήσεις και αποφάσεις για το στρατιωτικό μέλλον της νήσου⁷⁹.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας απέφυγε να εκφράσει συγκεκριμένη άποψη επί των θέσεων της κάθε πλευράς. Περιορίστηκε, απλώς, στο να αναφέρει στο προοίμιο του Ψηφίσματος 186 –το οποίο υιοθέτησε στις 04/03/1964- ότι «μελέτησε τις απόψεις των Μερών σχετικώς με τις Συνθήκες που υπεγράφησαν στη Λευκωσία τη 16^η Αυγούστου 1960» και ότι «έλαβε υπ' όψιν του τις σχετικές διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη των ΗΕ και το άρθρο 2 § 4».

⁷⁸ Βλ. ανωτέρω, ενότητα 1.3.1 της παρούσης μελέτης.

⁷⁹ Ανάλογο των Συνθηκών Εγγυήσεως και Συμμαχίας μπορεί να αναζητηθεί στη Συνθήκη του Dayton του 1995 αναφορικά με τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, όπου, επειδή θεωρήθηκε ότι η δομή της τριεθντικής

Κεφάλαιο 2

Οι απαρχές ενός σύγχρονου Γόρδιου Δεσμού

2.1 Τα «13 σημεία»: Ιχνηλασία μιας μοιραίας πρωτοβουλίας

Η συνταγματική δομή της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως αυτή αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ήταν εξαιρετικά πολύπλοκη και αποδείχθηκε ανεφάρμοστη. Το νέο κράτος ξεκίνησε τη ζωή του ως “*reluctant republic*”, κατά τον εύστοχο τίτλο του γνωστού βιβλίου του Steven Dis⁸⁰.

Οι δυσλειτουργίες εφαρμογής του Συντάγματος για την εμπέδωση του δικοινοτισμού, ιδίως όσον αφορά στις διατάξεις που ευνοούσαν την τουρκοκυπριακή κοινότητα, εμφανίστηκαν ήδη από την πρώτη τριετία, οπότε και οι δύο κοινότητες λειτούργησαν μέσα στο ενιαίο κράτος. Ήταν εμφανές, όμως, ότι είχαν διαφορετικές επιδιώξεις. Οι μεν Τουρκοκύπριοι προσπαθούσαν να διατηρήσουν τις εξαιρετικά προνομιακές για τη μειοψηφία του 18% πρόνοιες του Συντάγματος. Οι δε Ελληνοκύπριοι ήσαν εγκλωβισμένοι σε ένα νομικό καθεστώς, που συγκρουόταν έντονα με την πληθυσμιακή, οικονομική και κοινωνική τους πρωτοκαθεδρία.

Έτσι, στις 30 Νοεμβρίου 1963, ο Πρόεδρος της Κύπρου Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απέστειλε στον Τουρκοκύπριο Αντιπρόεδρο Kūçük υπόμνημα με συγκεκριμένες προτάσεις για την αναθεώρηση του Συντάγματος, που έμειναν γνωστές ως τα «13 σημεία του Μακαρίου»⁸¹. Τα «13 σημεία» ήσαν τα ακόλουθα:

χώρας ανάμεσα σε ανταγωνιστικές εθνότητες με απειλητική την τάση να διαλυθεί είναι επικίνδυνα επισφαλής, η προσφυγή στην εξωτερική εγγυητική δύναμη κρίθηκε ως απαραίτητο στοιχείο προκειμένου να παραχωρηθεί η ανεξαρτησία της νέας χώρας. Στην περίπτωση της Συνθήκης του 1995 για τη Βοσνία, παρατηρείται ότι η εσωτερική έννομη τάξη εποπτεύεται από διεθνή μηχανισμό, που εκ των πραγμάτων συνιστά μέρος των συνταγματικών υποχρεώσεων της Τριεθνотικής Δημοκρατίας της Βοσνίας. Οι διεθνείς δεσμεύσεις, που αφορούν στη Βοσνιακή Δημοκρατία, επηρεάζουν τον τρόπο άσκησης της εξουσίας. Σε αυτές τις δεσμεύσεις προστίθενται και οι διατάξεις που αφορούν στην κοινή μικτή επιτελική στρατιωτική επιτροπή, η οποία απαρτίζεται από τους στρατιωτικούς αξιωματούχους των τριών εθνοτικών οντοτήτων, τη δύναμη της IFOR και το διοικητή της τελευταίας. Όπως, δε, σημειώνεται, το είδος αυτό έχει αντιγραφεί από το προηγούμενο των νομικών δεσμεύσεων που αναλήφθηκαν από την Κυπριακή Δημοκρατία. Βλ. εκτενέστερα *Grant Th.*, “Internationally Guaranteed Constitutive Order: Cyprus and Bosnia as Predicates for a Non-Traditional Actor in the Society of States”, 8 *J Transnat’l L. & Pol’y* 1 (1998-1999), σελ. 5, 24-25 και 29.

⁸⁰ Βλ. *Xydis St*, “Cyprus: Reluctant Republic”, Hague: Mouton, 1973.

⁸¹ Το εν λόγω υπόμνημα ήταν αποτέλεσμα συνεργασίας του Κυπριακού Υπουργείου Εξωτερικών με τον Άγγλο Ύπατο Αρμοστή Arthur Clarke και, μάλιστα, η κυπριακή πλευρά επικαλέστηκε την ευλογία του Άγγλου διπλωμάτη σαν άλλοθι για να απαλλαγεί από την ευθύνη της πρωτοβουλίας. Άλλοθι οξύμωρο, αφού η πρωτοβουλία αυτή είχε ληφθεί παρά τη γνωστή αντίθεση της Αθήνας. Σημειωτέον ότι, σύμφωνα με μια μελέτη βάσει των βρετανικών αρχείων από τον Τούρκο ερευνητή Sonyel, ο

«1. Απάλειψη του δικαιώματος αρνησικυρίας του Ελληνοκυπρίου Προέδρου και του Τουρκοκυπρίου Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας.

2. Δυνατότητα αναπληρώσεως του Προέδρου από τον Αντιπρόεδρο σε περίπτωση προσωρινής απουσίας ή αδυναμίας του να ασκήσει τα καθήκοντά του.

3. Εκλογή του Ελληνοκυπρίου Προέδρου και του Τουρκοκυπρίου Αντιπροέδρου από το σύνολο των βουλευτών της Βουλής και όχι μόνον από τους ομοεθνείς βουλευτές τους.

4. Αναπλήρωση του Προέδρου της Βουλής από τον Αντιπρόεδρο της Βουλής σε περίπτωση προσωρινής απουσίας ή αδυναμίας του να ασκήσει τα καθήκοντά του.

5. Κατάργηση των όρων του Συντάγματος που προέβλεπαν ξεχωριστές πλειοψηφίες στη Βουλή για την ψήφιση ορισμένων νόμων (σχετικών με τους δήμους, τον εκλογικό νόμο και την επιβολή φόρων).

6. Ενοποίηση των δημοτικών συμβουλίων.

7. Ενοποίηση της ασκήσεως της δικαιοσύνης.

8. Κατάργηση του διαχωρισμού των σωμάτων ασφαλείας σε αστυνομία & χωροφυλακή.

9. Καθορισμός με νόμο της αριθμητικής δυνάμεως του στρατού και της αστυνομίας.

10. Τροποποίηση της αναλογίας συμμετοχής των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων στις δημόσιες υπηρεσίες και στα σώματα ασφαλείας με βάση τον πραγματικό αριθμό του πληθυσμού τους.

11. Περιορισμός των μελών της Επιτροπής Δημοσίας Υπηρεσίας από 10 σε 5.

12. Λήψη όλων των αποφάσεων της Επιτροπής Δημοσίας Υπηρεσίας με απλή πλειοψηφία.

12. Κατάργηση της ελληνικής κοινοτικής συνελεύσεως.»

Η απάντηση στα «13 σημεία» προήλθε κατ' ευθείαν από την Άγκυρα, η οποία, πριν ακόμη λάβουν θέση επί του υπομνήματος οι Τουρκοκύπριοι, το απέρριψε ως «εντελώς απαράδεκτο»⁸². Πρέπει να επισημάνουμε, πάντως, το γεγονός ότι τα «13 σημεία» δεν ήταν αβάσιμα ως προς το περιεχόμενό τους, καθώς επιχειρούσαν να αντιμετωπίσουν πραγματικές αγκυλώσεις με στόχο μια λειτουργική δημοκρατία.

Clarke φαίνεται ότι «επηρέασε ή παραπλάνησε» το Λονδίνο, ως προς την ανάγκη των τροποποιήσεων, ισχυριζόμενος, μάλιστα, ότι κάτι τέτοιο θα ήταν επικτό. Βλ. εκτενώς *Sonyel, Salahi R.*, “New Light on the Genesis of the Conflict: British Documents 1960-1967” στο *Clement H. Dodd* (ed.), “Cyprus: The Need for New Perspectives”, London: The Eothen Press, 1999. Για μια πλήρη απαρίθμηση των απόψεων που έχουν ακουστεί για τα «13 σημεία του Μακαρίου» βλ. *Τζεργιάς Π.*, 2001, σελ. 475-491 – όπου και εκτενής σχετική βιβλιογραφία-, *Ηρακλείδης Α.*, 2005, σελ. 79-99, *Reddaway J.*, 1986, σελ. 138-139 και *Nicolet C.*, “United States Policy Towards Cyprus, 1954-1974: Removing the Greek-Turkish Bone of Contention”, Mannheim & Mohnesee: Bibliopolis, 2001, σελ. 91 επ..

⁸² Βλ. *Foley C.*, “Legacy of Strife: Cyprus from Rebellion to Civil War”, Boston: Penguin, 1964, σελ. 165.

2.1.1 Η εγκατάσταση Ειρηνευτικής Δυνάμεως –UNFICYP- στην Κύπρο

Μερικές ημέρες μετά, την 21^η Δεκεμβρίου 1963, ένα ασήμαντο περιστατικό στη Λευκωσία στάθηκε η αφορμή για την έναρξη αιματηρών συγκρούσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων σε ολόκληρο το νησί⁸³. Ακολούθως, οι Τουρκοκύπριοι αποχώρησαν από τα όργανα του κυπριακού κράτους, στα οποία μετείχαν κατ' αναλογία, και, επομένως, τα όργανα αυτά έπαψαν να λειτουργούν συμφώνως προς τους όρους του Συντάγματος του 1960⁸⁴. Το κράτος πέρασε ουσιαστικά στα χέρια των Ελληνοκυπρίων⁸⁵. Επιπλέον, ακολούθησε η έξοδος 25.000 περίπου Τουρκοκυπρίων, που αντιστοιχούσαν στο ¼ του τουρκοκυπριακού πληθυσμού⁸⁶, από 72 μικτά και 24 αμιγώς τουρκοκυπριακά χωριά και ο εγκλεισμός τους σε θύλακες διασκορπισμένους σε όλο το έδαφος της Κύπρου⁸⁷. Η εδαφική έκταση που καταλάμβαναν οι θύλακες αναφέρεται ότι ανερχόταν περίπου στο 4,8% του κυπριακού εδάφους⁸⁸.

---

⁸³ Πολλά και αντικρουόμενα έχουν γραφτεί επί του θέματος και από τις δύο πλευρές. Για περισσότερα αναφορικά με το μικρό επεισόδιο της Λευκωσίας βλ. την περιγραφή ενός «αντικειμενικού παρατηρητή», του *Stephens R. H.*, “Cyprus, a Place of Arms: Power Politics and Ethnic Conflict in Eastern Mediterranean”, London: Pall Mall Press, 1966, σελ. 180 επ..

⁸⁴ Η τουρκοκυπριακή κοινότητα δικαιολόγησε την ενέργειά της αυτή ως το μόνο μέσο άμυνας, αλλά και περιφρούρησης των αναπαλλοτριωτών δικαιωμάτων της, που απέρρεαν από τις διεθνείς συμφωνίες ίδρυσης του 1959 και από το Σύνταγμα του 1960.

⁸⁵ Όπως επισημαίνει ο Π. Λιάκουρας, η ανάληψη της εξουσίας της Δημοκρατίας από την ελληνοκυπριακή μόνο κοινότητα, αρύεται τη νομιμοποίησή της επί τη βάση του δικαίου της ανάγκης, πράγμα το οποίο επικυρώθηκε και από το Ανώτατο Δικαστήριο της Κυπριακής Δημοκρατίας, θεωρείται δε προσωρινή. Βλ. εκτενώς *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 253-256. Για το θεσμό του δικαίου της ανάγκης και την εφαρμογή του στην ειδικότερη περίπτωση της Κυπριακής Δημοκρατίας βλ. εκτενή και εμπλουτισμένη με δικαστικές αποφάσεις και πλούσια βιβλιογραφία μελέτη του *Αιμιλιανίδη Αχ.*, 2006, σελ. 97 επ.. Ειδικότερα, το δίκαιο της ανάγκης έχει ως στόχο να αποτρέψει την κατάλυση του κράτους εξαιτίας εσωτερικής συνταγματικής κρίσης. Για την προσωρινή λύση των μεταβολών στη συνταγματική τάξη βλ. την πρώτη δικαστική απόφαση στην Κυπριακή Δημοκρατία: *The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964) 1 CLR*, σελ. 195 επ.. Αναλυτικότερα για την αξία της εν λόγω δικαστικής απόφασης στη μετέπειτα νομιμοποίηση της Κυπριακής Κυβέρνησης ως μοναδικής εκπροσώπου της Κυπριακής Δημοκρατίας, βλ. *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 100-101 και *Αιμιλιανίδη Αχ.*, 2006, σελ. 102-112.

⁸⁶ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της απογραφής του 1960 στην Κύπρο, υπήρχαν καταγεγραμμένοι 441.568 Ελληνοκύπριοι, 103.822 Τουρκοκύπριοι, 3.627 Αρμένιοι και 2.706 Μαρωνίτες. Βλ. *Demographic Report, 1988*, Republic of Cyprus, Ministry of Finance, Department of Statistics and Research, 1989, σελ. 83.

⁸⁷ Η ΤΟΥΡΔΥΚ βγήκε από τους στρατώνες της και δημιούργησε το διάδρομο Λευκωσία-Κυρήνεια, ενώ οι Τουρκοκύπριοι δημιούργησαν μικρότερους θύλακες στη Μανσόρα, στα Κόκκινα, στο Λιμνίτη, σε χωριά της περιοχής της Πάφου, Λευκάρων, καθώς και στην επαρχία Αμμοχώστου. Τα πλέον ακριβή στοιχεία για τους θύλακες και την κατάσταση των προσφύγων της εξεταζομένης περιόδου προέρχονται από τις επιτόπιες έρευνες του *Patrick R.*, “Political geography and the Cyprus conflict”, Bate J. & Preston R. Editors, Department of Geography, Faculty of Environmental Studies, University of Waterloo, 1976, σελ. 74-75, 87-88, 464, 456.

⁸⁸ *Κρανιδιώτης Ν.*, «Ανοχύρωτη Πολιτεία: Κύπρος 1960 – 1974», β' έκδ., τόμος I & II, Εστία, Αθήνα, 2000, σελ. 88-89. Τα εν λόγω στοιχεία, βέβαια, θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με σχετική επιφύλαξη,

Στις 26 Δεκεμβρίου βρετανική δύναμη παρεμβλήθηκε μεταξύ των αντιμαχομένων, εγκαινιάζοντας τη λεγόμενη «Πράσινη Γραμμή» διαχωρισμού τους στη Λευκωσία⁸⁹. Έπειτα από ώριμη σκέψη, ο Μακάριος κατάλαβε ότι ο ορθότερος διαδικαστικός δρόμος, για την αντιμετώπιση της φοβερής αυτής κρίσεως του 1963-1964, ήταν η προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας, που κατετέθη στις 15/02/1964 και απετέλεσε σταθμό στην όλη μετέπειτα πορεία της κυπριακής ανεξαρτησίας.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας με την ομόφωνη *Απόφαση 186* της 4^{ης} *Μαρτίου 1964*, επιβεβαίωσε τη νομική υπόσταση της κυπριακής κυβέρνησης, ασχέτως εάν η καταστατική της σύνθεση⁹⁰ και οι αρμοδιότητές της⁹¹ δεν ανταποκρίνονταν πια στις προβλέψεις του Συντάγματος του 1960⁹². Το Συμβούλιο Ασφαλείας κάλεσε «την Κυβέρνηση της Κύπρου, η οποία ευθύνεται για τη διατήρηση του νόμου και της τάξης, να λάβει όλα τα αναγκαία συμπληρωματικά μέτρα για τον τερματισμό της βίας και της αιματοχυσίας στην Κύπρο». Συνεχίζοντας η εν λόγω Απόφαση, ζήτησε να συγκροτηθεί ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ στη νήσο «με τη συγκατάθεση της Κυβερνήσεως της Κύπρου». Με τον τρόπο αυτό ο ΟΗΕ αναγνώρισε πέραν πάσης αμφιβολίας τη νομιμότητα της Κυπριακής Κυβερνήσεως, ως μοναδικής εκπροσώπου του κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας στη διεθνή κοινότητα⁹³.

δεδομένου ότι δεν υπήρχαν απολύτως καθορισμένα όρια. Ο Ηρακλείδης αναφέρει ότι οι θύλακες των Τουρκοκυπρίων καταλάμβαναν 1,5% έως το πολύ 3% του εδάφους της Κύπρου, βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2005, σελ. 99.

⁸⁹ Στις 15 Ιανουαρίου 1964, η βρετανική κυβέρνηση συγκάλεσε στο Λονδίνο συνδιάσκεψη, με τη συμμετοχή της Ελλάδος, της Τουρκίας, των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων. Στη συνδιάσκεψη του Λονδίνου οι Ελληνοκύπριοι παρουσίασαν τις θέσεις τους για αδέσμευτη ανεξαρτησία, ενώ οι Τουρκοκύπριοι πρότειναν την εγκαθίδρυση ομοσπονδιακού συστήματος, πρόταση που θεωρείτο απαράδεκτη από τους Ελληνοκυπρίους. Βλ. αναλυτικά *Ριζάς Σ.*, «Το Κυπριακό στην κρίσιμη καμπή: η ελληνική πολιτική και το σχέδιο Acheson (1964)», Γρηγόρης, Αθήνα, 1997, σελ. 15-18.

⁹⁰ Εννοείται 7 Ελληνοκύπριοι υπουργοί και 3 Τουρκοκύπριοι.

⁹¹ Εννοείται ο περιορισμός σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, στην περίπτωση που ο Τουρκοκύπριος Αντιπρόεδρος ασκούσε δικαίωμα αρνησικυρίας.

⁹² Εξάλλου, η Κυπριακή Δημοκρατία, μετά την εσωτερική της κρίση, διατήρησε τη θέση της στα Ηνωμένα Έθνη και στο Συμβούλιο της Ευρώπης, απέσπασε δε και την αναγνώριση της διεθνούς εκπροσώπησής της σε αυτούς τους οργανισμούς. Παράλληλα, το 1972 σύναψε Συμφωνία Σύνδεσης με την τότε ΕΟΚ. Το 1990, η Κυπριακή Δημοκρατία, παρά τις έντονες αντιρρήσεις της τουρκοκυπριακής κοινότητας, υπέβαλε αίτηση ένταξης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, στην οποία έγινε πλήρες μέλος την 1^η Μαΐου 2004. Τα γεγονότα αυτά εδραιώνουν τη διατήρηση, αλλά και την αδιάκοπη συνέχεια της Κυπριακής Δημοκρατίας, η οποία δεν πλήττεται από ένα εσωτερικό εξαρθρωτικό γεγονός.

⁹³ Η Απόφαση 186/1964 του Συμβουλίου Ασφαλείας θεωρείται από τους Τούρκους ως η ρίζα του κακού για τη συνεχιζόμενη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας διεθνώς. Γι' αυτό και η Τουρκία διαμαρτύρεται σταθερά κατά την εκάστοτε ανανέωση της θητείας της δυνάμεως του ΟΗΕ στο νησί, επειδή θεμελιώνεται στην αποδοχή της από τη νόμιμη κυβέρνηση της Κύπρου. Βλ. π.χ. *Statement by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey Concerning UN Security Council Resolutions No 1178 and 1179 (1998) – 30 June 1998*.

Η ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ για την Κύπρο, ευρύτερα γνωστή ως UNFICYP –United Nations Peacekeeping Force in Cyprus-, εγκαταστάθηκε στη νήσο στα τέλη Απριλίου του 1964⁹⁴ και διατηρείται μέχρι σήμερα. Μάλιστα, προσφάτως, στις 13 Ιουνίου 2008, το Συμβούλιο Ασφαλείας με την Απόφαση 1818 επεξέτεινε την εντολή της UNFICYP μέχρι τη 15^η Δεκεμβρίου 2008⁹⁵.

Συμπερασματικά, η αποχώρηση της τουρκοκυπριακής πλευράς από τη συγκυβέρνηση της Δημοκρατίας της Κύπρου και η οικειοθελής απομόνωσή της σε θύλακες -αρνούμενη την εξουσία των Ελληνοκυπρίων στο όνομα της ενιαίας Δημοκρατίας- συνιστά την πρώτη επιχειρηθείσα προσπάθεια απόσχισης, προλειαινώντας την εξέλιξη προς τη λειτουργική και εδαφική διχοτόμηση⁹⁶. Η τουρκοκυπριακή κοινότητα δημιούργησε, όπως είδαμε, θύλακες, εντός των οποίων λειτουργούσε με πλήρη οργάνωση, απαρτιζόμενη, κατ' αρχάς, από τα διορισμένα, καθώς, επίσης, και τα αιρετά όργανά της στην Κυπριακή Δημοκρατία. Παράλληλα, η αποστολή της ειρηνευτικής δυνάμεως των Ηνωμένων Εθνών από το 1964 έχει συντελέσει ώστε ο διαχωρισμός, τουλάχιστον στην πρωτεύουσα, να είναι εμφανής μέχρι των ημερών μας⁹⁷.

2.1.2 Η Έκθεση του μεσολαβητή του ΟΗΕ για το Κυπριακό, Galo Plaza

Ένα ακόμη θετικό αποτέλεσμα της Αποφάσεως 186 (1964) του Συμβουλίου Ασφαλείας ήταν η εντολή που δόθηκε στον τότε Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ U Thant να διορίσει ένα μεσολαβητή *«με σκοπό να προωθήσει μια ειρηνική επίλυση και μια συμφωνημένη διευθέτηση του προβλήματος που αντιμετωπίζει η Κύπρος, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, λαμβάνοντας υπ' όψιν την ενημερία*

⁹⁴ Παράλληλα, η ελληνική κυβέρνηση σε συνεννόηση με την κυπριακή, προκειμένου να δημιουργήσει δύναμη αποτροπής της τουρκικής εισβολής, απέστειλε κρυφά στην Κύπρο μια μεραρχία του ελληνικού στρατού δυνάμεως 8.000-10.000 ανδρών –ο ακριβής αριθμός των ανδρών της ελληνικής μεραρχίας δεν είναι γνωστός. Όμως, μετά τα επεισόδια στον τουρκοκυπριακό θύλακα Κοφίνου-Αγίου Θεόδωρου το Νοέμβριο του 1967 και την έντονη αντίδραση της Τουρκίας, η ελληνική μεραρχία απομακρύνθηκε από το νησί κατόπιν μεσολαβήσεως των ΗΠΑ. Αναφορικά με τη μυστική αποστολή ελληνικού στρατού στην Κύπρο βλ., μεταξύ άλλων, *Κρανιδιώτης Ν.*, τόμος I, 2000, σελ. 176-182, *Βλάχος Άγγ.*, 1980, σελ. 309 και *Χριστοδούλου Μ.*, «Η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων», τόμος Β', Εκδ. Πρόοδος, Λευκωσία, 1995, σελ. 203. Γενικότερα για την περίοδο 1967-1974, βλ. *Ριζάς Σ.*, «Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η δικτατορία των συνταγματαρχών και το Κυπριακό Ζήτημα, 1967-1974», Εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2002.

⁹⁵ Για όλες τις τελευταίες εξελίξεις βλ. στην επίσημη ηλεκτρονική διεύθυνση της UNFICYP: www.unficy.org/.

⁹⁶ Βλ. ορθή εκτίμηση στο δοκίμιο του *Μακάριου Δρουσιώτη*, «Η Πρώτη Διχοτόμηση, Η Κύπρος, 1963-1964», Αθήνα, Αλφάδι, 2005.

⁹⁷ *Pegg S.*, “International Society and the De Facto State”, Brookfield, Ashgate, 1998, σελ. 165.

του λαού της Κύπρου ως συνόλου και τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας». Έτσι, ο U Thant, μετά το Φινλανδό Sakari Tuomioja, ο οποίος δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει το έργο του, διόρισε, το Σεπτέμβριο του 1964, τον Galo Plaza, επιφανή πολιτικό και διπλωμάτη από τον Ισημερινό και μετέπειτα Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών, ως μεσολαβητή του ΟΗΕ για το Κυπριακό.

Ως μεσολαβητής του ΟΗΕ για το Κυπριακό, ο Galo Plaza, εργάστηκε σκληρά για πολλούς μήνες εμβαθύνοντας στην κυπριακή κρίση, πραγματοποιώντας πάρα πολλές επαφές και πολλές διαβουλεύσεις με όλα τα ενδιαφερόμενα κι αναμεμειγμένα μέρη, και, τελικά, ετοίμασε την Έκθεσή του για το Κυπριακό, την οποία υπέβαλε στο Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ. Την τελική Έκθεση του Galo Plaza υιοθέτησε και δημοσίευσε ο U Thant στις 26/03/1965⁹⁸. Το κείμενο που υπέβαλε ο μεσολαβητής χαρακτηρίζεται ως ένα από τα πιο αντικειμενικά και αμερόληπτα, αλλά και από τα πιο διεισδυτικά, υπεύθυνα και διαυγή κείμενα που έχουν γραφτεί για το Κυπριακό⁹⁹.

Στην αρχή της Έκθεσής του, ο Galo Plaza ασχολήθηκε με τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου (§ 16-21), τις οποίες χαρακτήρισε ως «μοναδικές στο είδος τους» και «ανεφάρμοστες», διαπιστώνοντας, παράλληλα, τις αδυναμίες του δοτού Συντάγματος του 1960 (§ 22-37). Μετά δε τα γεγονότα του 1963-1964, εξέφραζε τη βεβαιότητα ότι «είχε δημιουργηθεί μια κατάσταση, που καθιστά ψυχολογικά και πολιτικά αδύνατη την επιστροφή στο προηγούμενο καθεστώς».

Δικαιώνοντας ως ένα βαθμό το Μακάριο, ο Galo Plaza αναφέρει τα εξής: «Ο Πρόεδρος Μακάριος έκανε αυτές τις προτάσεις [τα «13 σημεία»] διότι, με τη μορφή που έχει σήμερα το Σύνταγμα, δημιουργήθηκαν πολλές δυσκολίες στην ομαλή λειτουργία του κράτους και στην εξέλιξη και την πρόοδο της χώρας, γιατί οι πολλές

---

⁹⁸ *Report of the United Nations Mediator in Cyprus to the Secretary General, S/6253, 26th March, 1965.*

⁹⁹ Βλ. *Τενεκίδης Γ.*, 1988, σελ. 25. Σύμφωνα με τον Γ. Τενεκίδη, η Έκθεση του Galo Plaza εμφανίζει και τούτο το ενδιαφέρον: ότι αναφέρει «εν σπέρματι», αλλά με απόλυτη ακρίβεια, όσα σχεδίαζε από τότε η Άγκυρα για την Κύπρο. Δεν είναι τυχαίο, εξάλλου, το γεγονός ότι οι λύσεις που πρότεινε ο μεσολαβητής των ΗΕ για το Κυπριακό έγιναν, στο μεγαλύτερο μέρος τους, αποδεκτές από την τότε κυπριακή κυβέρνηση του προέδρου Μακαρίου, αλλά απορρίφθηκαν με οργή από την Τουρκία. Ήταν φανερό ότι, με την τουρκική αντίδραση και τις παράλληλες εργασίες του Dean Acheson, η προσπάθεια των U Thant και Galo Plaza δεν ήταν δυνατό να προχωρήσει και τελικά εγκαταλείφθηκε, αφού υποσκελίστηκε κι από τις μεταγενέστερες εξελίξεις. Ωστόσο η Έκθεση Plaza, υιοθετημένη και από τον U Thant, ενίσχυσε σημαντικά τις ελληνοκυπριακές θέσεις κι αποτέλεσε βαρύ πλήγμα στις διχοτομικές προσπάθειες της Τουρκίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι και η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, όταν συζήτησε το Κυπριακό το Δεκέμβριο του 1965, υιοθέτησε την Έκθεση του Galo Plaza, παρά τις λυσσαλέες αντιδράσεις της Τουρκίας. Βλ. *GA Resolution 2077 (XX) – “Question of Cyprus”, 18/12/1965.*

ιδιότυπες (*sui-generis*) διατάξεις του Κυπριακού Συντάγματος ήσαν αντίθετες προς τις διεθνώς παραδεκτές δημοκρατικές αρχές και δημιουργούσαν αιτίες ρήξης ανάμεσα στους Ελληνοκυπρίους και τους Τουρκοκυπρίους και γιατί τα ελαττώματα του Συντάγματος είχαν ως αποτέλεσμα να απομακρύνουν ακόμη περισσότερο τις δύο κοινότητες, παρά να τις φέρουν πιο κοντά τη μία στην άλλη» (§ 39). Και συνεχίζει με πιο κατηγορηματικό τρόπο: «Πολλές από τις πιο σημαντικές τροποποιήσεις, που πρότεινε ο Πρόεδρος, φανέρωναν τα αδιέξοδα που είχαν ήδη δημιουργηθεί στην πράξη από τη λειτουργία του Συντάγματος» (§ 40).

Ακολούθως (§ 50-58), ο μεσολαβητής αναλύει –με επιχειρήματα καταπληκτικής επικαιρότητας- τα εμπόδια που ανυψώνονται και δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη ομαλών σχέσεων μεταξύ των δύο κυπριακών κοινοτήτων: «Τα δύο είδη ‘πράσινης γραμμής’ [φυσικά εμπόδια και ψυχολογική διάσταση], που προαναφέρθηκαν, παρέμειναν σχεδόν ανέπαφα και εμποδίζουν την κίνηση ανθρώπων και ιδεών και κρατούν αμείωτα τα αισθήματα του φόβου και της καχυποψίας» (§ 57). Ειδικότερα, «το ίδιο σοβαρά ήταν τα ψυχολογικά εμπόδια, που προκλήθηκαν από την παρεμπόδιση της φυσιολογικής ανταλλαγής ιδεών, που είχε υποκατασταθεί από συνθήματα και αντισυνθήματα προπαγανδιστικών μηχανισμών ανάμεσα στις διαχωριστικές γραμμές, σε ένα τόνο προκλητικό και εχθρικό προς κάθε συμβιβαστική λύση» (§ 51).

Εν συνεχεία, εξετάζονται οι απόψεις των ενδιαφερομένων μερών, όπως τα ίδια τα μέρη τις είχαν εκθέσει στο μεσολαβητή. Πρώτα, παρουσιάζονται οι απόψεις της ελληνοκυπριακής κοινότητας (§ 62-68)¹⁰⁰, η οποία ζητά, βασικά, «αδέσμευτη ανεξαρτησία»¹⁰¹, άσκηση πλήρους κυριαρχίας και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων· ενιαία μορφή διακυβέρνησης, βασισμένη στις αρχές της εξουσίας της πλειοψηφίας και της προστασίας της μειοψηφίας. Ο Galo Plaza, αφού σημειώνει τούτο το ουσιώδες: «Η Κυπριακή Δημοκρατία είναι κράτος κυρίαρχο και ανεξάρτητο. Υπό την έννοια αυτή έγινε δεκτή ως μέλος των Ηνωμένων Εθνών και εξακολουθεί να είναι κράτος-μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού. Το δε Ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας της 4^{ης} Μαρτίου 1964, ρητώς την αναφέρει ως ‘Κυρίαρχη Κυπριακή Δημοκρατία’» (§ 132), συνεχίζει, αναγνωρίζοντας στο λαό της Κύπρου το δικαίωμα

¹⁰⁰ Βλ. και Chrysostomides K., 2000, σελ. 385-386.

¹⁰¹ § 67 Έκθεσης: “In summary, these principles envisaged Cyprus becoming ‘a completely independent, unitary, integral, sovereign State’, unfettered by any treaties and with all powers emanating from the people, who would be entitled to decide the future of their country on the basis of ‘the internationally accepted principle of self-determination’”.

σε ένα «πλήρως ανεξάρτητο» κράτος, που θα αποφασίζει να μείνει ανεξάρτητο και να αναστείλει κάθε απόπειρα για ένωση με οποιοδήποτε άλλο κράτος (§ 133, 147). Με άλλα λόγια, ο Galo Plaza εισηγείται μια Κυπριακή Δημοκρατία ελεύθερη, πραγματικά ανεξάρτητη κι ενιαία και, ιδίως, μη εξαρτώμενη από την Ελλάδα και την Τουρκία. Εισηγείται την ίδρυση ενός πραγματικά αυτόνομου και κυρίαρχου κράτους, με διασφαλισμένα τα δικαιώματα της μειονότητας των Τουρκοκυπρίων.

Ύστερα, ο μεσολαβητής αναλύει τις απόψεις της τουρκοκυπριακής κοινότητας (§ 70-76)¹⁰², η οποία ευνοεί το γεωγραφικό διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων και προτείνει μια λύση με τη μορφή ομοσπονδίας¹⁰³. Δε διαφεύγει, όμως, από τον Plaza ότι πίσω από τις θέσεις των Τουρκοκυπρίων κρύβεται η διχοτόμηση, την οποία και απορρίπτει: «Το να αναφέρουμε απλώς [το τουρκικό σχέδιο] ως ομοσπονδία, είναι υπεραπλούστευση του θέματος. Ο στόχος, κατά την τουρκοκυπριακή πλευρά, δεν είναι μόνο μια μορφή ομοσπονδιακής διακυβέρνησης, αλλά η εξασφάλιση του γεωγραφικού διαχωρισμού των δύο κοινοτήτων. Για την εγκαθίδρυση ενός ομοσπονδιακού καθεστώτος απαιτείται εδαφική βάση, η οποία δεν υπάρχει. Και δεν υπάρχει, διότι ο πληθυσμός είναι ανάμικτος σε όλη την έκταση του νησιού» (§ 150). Και προσθέτει –προφητικά θα λέγαμε-, ο μεσολαβητής των Ηνωμένων Εθνών, εκθέτοντας, παράλληλα, τους νομικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και ηθικούς λόγους για τους οποίους απορρίπτει τη διχοτόμηση: «Μόνο με τη βία θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί [ένας τέτοιος διαχωρισμός]» (§ 152-157)...

2.1.3 Η Ένωση στον ορίζοντα: το Σχέδιο Acheson, ένα ακόμη ναυάγιο

Με τις νέες εξελίξεις στην Κύπρο το χειμώνα του 1963-1964, επανήλθε, από την πλευρά της Αθήνας, η ιδέα της Ένωσης ως της καταλληλότερης οριστικής λύσης –δεδομένου ότι η ανεξαρτησία θεωρείτο λύση προσωρινή και αβέβαιη¹⁰⁴-, με ισχυρό συμπαραστάτη αυτή τη φορά τις ΗΠΑ. Ο Μακάριος, από την πλευρά του, υποστήριζε

¹⁰² Βλ. και Chrysostomides K., 2000, σελ. 386-387. Εξόχως σημαντική είναι και η ανάλυση του Γ. Τενεκίδη, ο οποίος, μέσα από την Έκθεση του Galo Plaza, αποσαφηνίζει τις σταθερές της ενιαίας τουρκικής πολιτικής για το Κυπριακό. Βλ. Τενεκίδης Γ., 1988, σελ. 27-30.

¹⁰³ § 72 Έκθεσης: “The additional guarantees, they maintained, could best be obtained by providing a geographical basis for the state of affairs created by the Zurich and London Agreements. [...] However, ‘considering that this would not be willingly agreed to by Greek and Cypriot-Greeks’, they modified this concept to that of creating a federal State over the physical separation of the two communities”.

¹⁰⁴ Βλ. Αλεξανδράκης Μ., Θεοδωρόπουλος Β., Λαγάκος Ε., «Το Κυπριακό 1950-1974: Μια ενδοσκοπήση», Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα, 1987, σελ. 36-37.

–επισημως τουλάχιστον– την αδέσμευτη ανεξαρτησία όχι ως οριστική λύση, αλλά ως ρεαλιστικό πρώτο βήμα για την Ένωση¹⁰⁵.

Η μεσολάβηση Acheson έλαβε χώρα κατόπιν σχετικής εισηγήσεως του αμερικανού υφυπουργού Εξωτερικών George Ball –που ήταν ο αμερικανός μεσολαβητής για το Κυπριακό κατά το πρώτο ήμισυ του 1964– προς τον Πρόεδρο Lyndon Johnson. Η πρόταση για την αμερικανική μεσολάβηση υπό τον Dean Acheson¹⁰⁶ έγινε από τον Πρόεδρο των ΗΠΑ στον Ismet İnönü και στον Γεώργιο Παπανδρέου κατά τις επισκέψεις τους στις ΗΠΑ, λίγο μετά από την περιφημη σκληρή επιστολή του αμερικανού Προέδρου προς τον τούρκο Πρωθυπουργό¹⁰⁷.

Πρέπει να σημειώσουμε, στο σημείο αυτό, το γεγονός ότι η ιδέα του Ball για δραστήρια αμερικανική εμπλοκή με τον Acheson, με στόχο την Ένωση, παραγκωνίζοντας το Μακάριο, κατακρίθηκε τότε στο State Department διότι, μεταξύ

---

¹⁰⁵ Η νέα αυτή τοποθέτηση υπέρ της Ένωσης και κατά της ανεξαρτησίας της Κύπρου είχε ωριμάσει τόσο στην Ουάσινγκτον, όσο και στο Λονδίνο, μετά τα 13 σημεία και τα αιματηρά επεισόδια που επακολούθησαν. Σημείο καμπής υπήρξε η άρνηση του Μακαρίου να δεχτεί νατοϊκές ειρηνευτικές δυνάμεις ή η Κύπρος να καταστεί μέλος του NATO. Τη στροφή προς τις ΗΠΑ ευνοούσε και η κυβέρνηση Παπανδρέου, ενώ, η Τουρκία, την εποχή εκείνη, υποστήριζε μεν επισήμως τη διχοτόμηση ή την ανεξαρτησία υπό τη μορφή ομοσπονδίας, αλλά, σε κατ'ιδίαν συνομιλίες με τους βρετανούς και τους αμερικανούς, άφηνε αιχμές για την ένωση της Κύπρου με τη γείτονά της μόνον επί τη βάση κάποιου σοβαρού ανταλλάγματος, εδαφικής υψής. Για τις θέσεις των ενδιαφερομένων μερών, βλ. αναλυτικά *Ηρακλείδης Α.*, 2005, σελ. 113-117, *Παπαγεωργίου Σπ.*, «Από την Ζυρίχην εις τον Αττίλαν», τόμ. Β', Εκδ. Γ. Λαδιά, Αθήνα, 1983, σελ. 44-67, *Ριζάς Σ.*, 2000, σελ. 81-122, 125-126, 179-181, *Χριστοδούλου Μ.*, 1995, τόμος Β', σελ. 150, *Nicolet C.*, 2001, σελ. 92-93, 224-225 και *Σβολόπουλος Κ.*, «Η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1945-1981», Εστία, Αθήνα, 2001, σελ. 162.

¹⁰⁶ Ο Dean Acheson ήταν τότε ένα από τα «ιερά τέρατα» της αμερικανικής διπλωματίας. Είχε χρηματίσει Υπουργός Εξωτερικών υπό τον Harry Truman και ήταν ένας από τους αρχιτέκτονες του Σχεδίου Marshall και του Δόγματος Truman. Λίγο μετά την αποτυχημένη μεσολάβησή του στο Κυπριακό, έγινε και πάλι γνωστός ως ένας εκ των «σοφών», που επέκριναν την αμερικανική εμπλοκή στο Βιετνάμ. Αναφορικά με τις απόψεις του Dean Acheson για το Κυπριακό, βάσει της μεσολαβητικής του εμπειρίας, βλ. διάλεξη του *Σπ. Παπαγεωργίου*, «Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού» στο *Παπαγεωργίου Σπ.*, «Από την Ζυρίχην εις τον Αττίλαν», τόμ. Β', Εκδ. Γ. Λαδιά, Αθήνα, 1983, σελ. 242-253.

¹⁰⁷ Η επιστολή, που είχε αποστείλει την 5^η Ιουνίου 1964 ο αμερικανός Πρόεδρος Lyndon Johnson, σύμφωνα με την οποία το NATO δε θα προστάτευε την Τουρκία από τη Σοβιετική Ένωση σε περίπτωση που η Τουρκία εισέβαλε στην Κύπρο, λειτούργησε ανασταλτικά ως προς το ενδεχόμενο τουρκικής εισβολής την περίοδο εκείνη. Με την επιστολή του αυτή ο Johnson επεδίωκε, αναμφίβολα, να κρατήσει την επίλυση του Κυπριακού στο πλαίσιο του NATO. Η παρέμβαση Johnson, όμως, διατηρεί την ξεχωριστή σημασία της, δεδομένου ότι αποτέλεσε την τελευταία ευθεία παρέμβαση των ΗΠΑ υπέρ των ελληνικών συμφερόντων στο θέμα της Κύπρου, παρέμβαση που ολοκληρώθηκε ανεπιτυχώς με το σχέδιο Acheson. Παραθέτουμε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα της επιστολής Johnson: «*Επιπλέον, στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο θα μπορούσε να οδηγήσει σε άμεση εμπλοκή της Σοβιετικής Ενώσεως. Ελπίζω πως αντιλαμβάνεσθε, ότι οι σύμμαχοί σας στο NATO δεν είχαν την ευκαιρία να σκεφθούν, εάν έχουν την υποχρέωση να προστατεύσουν την Τουρκία από τη Σοβιετική Ένωση, σε περίπτωση που οι ενέργειες της Τουρκίας οδηγήσουν σε σοβιετική επέμβαση χωρίς την πλήρη συναίνεση και συμφωνία των νατοϊκών συμμάχων*». Βλ. *Foreign Relations, 1964-1968, Cyprus; Greece; Turkey*, Volume XVI, Miller J.E.(ed.), Department of State Publication 10783, Washington, 2000, 54. Telegram From the Department of State to the Embassy in Turkey, Washington, June 5, 1964, 12:15 a.m.. Βλ. επίσης *Ριζάς Σ.*, 2000, σελ. 103-108 και *Τζεργιάς Π.*, 2001, σελ. 546-550, όπου υπάρχει εκτενής βιβλιογραφία και σχόλια.

άλλων, παρέκαμπε τόσο απροκάλυπτα την Κύπρο, που ήταν ανεξάρτητο κράτος¹⁰⁸. Στη μεσολάβηση Acheson βοήθησαν, επίσης, ο βρετανός υφυπουργός Λόρδος Hood, καθώς και ο φινλανδός μεσολαβητής του Γ.Γ. του ΟΗΕ Sakari Tuomioja, ο οποίος δε φαινόταν να δυσανασχετεί με τον υποσκελισμό του ρόλου του¹⁰⁹.

Η διαπραγματέυση ξεκίνησε στις 11 Ιουλίου του 1964 και συνεχίστηκε και κατά τον επόμενο μήνα. Οι συζητήσεις έλαβαν χώρα στη Γενεύη με τον D. Acheson και τους αντιπροσώπους των δύο χωρών: με τον Nihat Erim¹¹⁰ και τον ταξίαρχο Sunalp από τη μία, και τον έλληνα πρέσβη στο Λονδίνο Δημήτριο Νικολαρεϊζή και τον Ιωάννη Σωσσίδη, διευθυντή του διπλωματικού γραφείου του Πρωθυπουργού, από την άλλη. Οι συνομιλίες έγιναν με άκρα μυστικότητα και, μάλιστα, χωρίς απ' ευθείας διαπραγματεύσεις μεταξύ των τούρκων και των ελλήνων αντιπροσώπων στη Γενεύη.

Στις έμμεσες ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις της Γενεύης, ο αμερικανός απεσταλμένος πρότεινε ένα πακέτο πολιτικής επίλυσης, το οποίο προέβλεπε την Ένωση του μεγαλύτερου τμήματος του νησιού με την Ελλάδα¹¹¹. Εκτός της ελληνικής επικράτειας θα έμεναν: α) η περιοχή που περιέβαλλε τις βρετανικές βάσεις και κάλυπτε έκταση 99 τετραγωνικών μιλίων, δηλαδή το 2,7% του κυπριακού εδάφους και β) η χερσόνησος της Καρπασίας¹¹² με έκταση 350-400 τετραγωνικά μίλια, που αντιστοιχούσε στο 11% περίπου του κυπριακού εδάφους –συνολικά 3.572 τ.μ.¹¹³.

Το τρίτο σκέλος του πακέτου αφορούσε στην εγκατάσταση ενός συστήματος ευρείας αυτοδιοίκησης για την τουρκική επικράτεια. Βάσει του συστήματος αυτού,

¹⁰⁸ Βλ. εκτενέστερα Ριζάς Σ., 2000, σελ. 110-112 και 116.

¹⁰⁹ Ο Παπανδρέου είχε επιμείνει ώστε η όποια αμερικανική βοήθεια να είναι επικουρική των προσπαθειών του φινλανδού μεσολαβητή για να μην υποσκελιστεί, όπως υποστήριζε, η μεσολάβηση του ΟΗΕ. Βλ. Παπανδρέου Γ., στο «Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού», τόμος Β', 1983, σελ. 46-67.

¹¹⁰ Ο Nihat Erim ήταν μια διαπρεπής προσωπικότητα στην Τουρκία, καθηγητής Διεθνούς Δικαίου, τότε βουλευτής και μετέπειτα Πρωθυπουργός της χώρας.

¹¹¹ Βλ. αναλυτικά Ριζάς Σ., 1997, σελ. 34-46.

¹¹² Η λωρίδα αυτή αποτελούσε το μέγιστο όριο της τουρκικής παραχώρησης στον Acheson και προοριζόταν να αποτελέσει το εδαφικό αντάλλαγμα προκειμένου να συναινέσει η Άγκυρα στην Ένωση. Πρέπει να επισημάνουμε ότι κυκλοφόρησαν δύο βασικά σχέδια επίλυσης από τον Acheson. Κατά το γνωστό ως «1^ο Σχέδιο Acheson», το αντάλλαγμα για την Ένωση ήταν η στενόμακρη κυπριακή χερσόνησος της Καρπασίας, στα ΒΑ της νήσου, που θα ετίθετο υπό τουρκική κυριαρχία – κυρίαρχη βάση. Το «2^ο Σχέδιο Acheson», υιοθετούσε την ιδέα του S. Tuomioja περί εκμίσθωσης, καταλήγοντας ότι η χρονική περίοδος της εκμίσθωσης της Καρπασίας στην Τουρκία θα ήταν 50 χρ., ενώ προέβλεπε, επιπροσθέτως, τη μεταβίβαση της κυριαρχίας του Καστελόριζου από την Ελλάδα στην Τουρκία, καθώς και την αποδοχή, εκ μέρους της Ελλάδος, της ατομικής προσφυγής στα δικαιοδοτικά όργανα της ΕΣΔΑ –ρύθμιση πρωτοποριακή, προς το σκοπό της διασφάλισης της προστασίας των τουρκοκυπρίων. Βλ. Ηρακλείδης Α., 2005, σελ. 118-119 και Λιάκουρας Π., 2007, σελ. 257.

¹¹³ Βλ. το κείμενο του σχεδίου Acheson στο Κρανιδιώτης Ν., τόμ. Α', 2000, σελ. 624-627. Για την ακριβή έκταση του εκχωρούμενου στην Τουρκία τμήματος, βλ. το απόσπασμα του ημερολογίου του Ν. Erim στο «Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού», τόμος Β', 1983, σελ. 273.

σε όσες περιοχές οι τουρκοκύπριοι ήταν η πλειοψηφία, θα αποτελούσαν χωριστές επαρχίες –από 1 έως 3-, υπό τη διοίκηση τουρκοκυπρίου επάρχου, ο οποίος θα διοριζόταν με απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης¹¹⁴. Ως τέτοιες περιοχές ο Acheson ανέφερε τον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας και την περιοχή που εκτεινόταν προς βορρά, προς την οροσειρά της Κερύνειας¹¹⁵. Η κεντρική πολιτική γραμμή που συνείχε στη ρύθμιση αυτή θα ήταν η ελάχιστη δυνατή παρέμβαση της κεντρικής κυβέρνησης, χωρίς αυτό να σημαίνει, σε καμία περίπτωση, ότι θα λειτουργούσαν οι μονάδες αυτές εν είδει «κράτους εν κράτει».

Τελικά, οι προτάσεις του D. Acheson αντιμετώπιστηκαν με ακαμψία από τα ενδιαφερόμενα μέρη¹¹⁶. Το εύρημα του Σχεδίου Acheson, όπως σημειώνει ο Θ. Κουλουμπής, ήταν «να πουληθεί στους Έλληνες ως Ένωση και στους Τούρκους ως Διχοτόμηση»¹¹⁷, με τον προφανή κίνδυνο, βεβαίως, να ιδωθεί το εγχείρημα και αντιστρόφως, οπότε τα ναυάγιο του θα ήταν αναπόφευκτο, όπως και συνέβη τελικά.

Οι διαπραγματεύσεις της Γενεύης κατέρρευσαν, εν τέλει, στις 22 Αυγούστου 1964¹¹⁸ και το Κυπριακό περιήλθε για μία ακόμη δεκαετία σε στασιμότητα, η οποία διακοπτόταν προσωρινά από κρίσεις στο τρίγωνο Αθήνας – Λευκωσίας – Άγκυρας...

---

¹¹⁴ Σύμφωνα με τον Ηρακλείδη, προβλεπόταν μερική αυτοδιοίκηση σε μορφή καντονίων για όλη την Κύπρο, όπου στους τουρκοκυπρίους θα παραχωρούνταν δύο από τα οκτώ καντόνια και προστασία των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων τους, υπό την επίβλεψη διεθνούς σώματος –π.χ. από τον ΟΗΕ-, για να εξασφαλιστεί η εφαρμογή της μειονοτικής τους προστασίας. Βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2005, σελ. 118. Συγκεκριμένα, όλοι οι τουρκοκύπριοι θα ήταν πολίτες του ελληνικού κράτους. Ως εγγύηση της εφαρμογής του πλαισίου αυτού των δικαιωμάτων των τουρκοκυπρίων, ο Acheson πρότεινε την εγκατάσταση επιτρόπου ή επιτροπής διορισμένων από τον ΟΗΕ ή το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, με σκοπό την επίβλεψη ή την εξέταση παραπόνων και τη διατύπωση εισηγήσεων για την επανόρθωση των παραβιάσεων. Αν η εισήγηση αυτή δε γινόταν αποδεκτή, η παραπονούμενη πλευρά θα μπορούσε να προσφύγει σε δικαστικό σώμα. Αυτό θα ήταν είτε το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης είτε ειδικό σώμα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, οι αποφάσεις του οποίου θα ήταν δεσμευτικές για τους ενδιαφερόμενους. Βλ. το κείμενο του σχεδίου και το υπόμνημα του Acheson της 26^{ης} Ιουλίου προς τον Παπανδρέου στο *Παπαγεωργίου Σπ.*, «Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού», τόμος Β', 1983, σελ. 228-231.

¹¹⁵ Στη δικαιοδοσία των αυτοδιοικούμενων αυτών μονάδων θα ανήκαν: η συλλογή των φόρων είτε για τοπικούς είτε για εθνικούς σκοπούς, η δαπάνη τοπικών φόρων για την εκπαίδευση, η επίβλεψη του τοπικού οδικού δικτύου και των τοπικών συστημάτων υδατοπρομήθειας. Στον κατάλογο αυτό μπορούσαν να προστεθούν η διοίκηση των τοπικών αστυνομικών δυνάμεων και η γενική διοίκηση της δικαιοσύνης. Επισημαίνουμε ότι, στα τοπικά αστυνομικά και διοικητικά σώματα θα συμμετείχαν και Έλληνες, εφόσον η αντίστοιχη επαρχία συμπεριελάμβανε «σημαντικό αριθμό ελληνοκυπρίων». Βλ. *Ριζάς Σ.*, 1997, σελ. 38.

¹¹⁶ Αναφορικά με τις θέσεις της τουρκικής και της ελληνικής κυβέρνησης, καθώς και του Μακαρίου, απέναντι στο σχέδιο Acheson, βλ. *Ριζάς Σ.*, 1997, σελ. 40-44. Πάντως, με το επίσημο αρχικό του περιτύλιγμα, είχε απήχηση στην Αθήνα, ειδικά το δεύτερο σχέδιο. Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 112. Η δε Τουρκία, δέχτηκε το πρώτο σχέδιο, ενώ η Ελλάδα, δέχτηκε αρχικά το δεύτερο, αλλά μετά από λίγες ώρες ο Παπανδρέου το απέρριψε και αυτό μπροστά στην έντονη αντίδραση του Μακαρίου.

¹¹⁷ Βλ. *Coulombis Th.*, «The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle», New York: Praeger, 1983, σελ. 46.

¹¹⁸ Ιδιαίτερος αποκαλυπτική είναι η δήλωση του Μακαρίου της 30^{ης} Ιουλίου 1964, μέσω της οποίας ο αρχιεπίσκοπος «άδειασε» ουσιαστικά τον Παπανδρέου: «...αυτόκλητοι μεσολαβηταί ανέπτυσαν

2.2 Η τουρκική εισβολή του 1974 και τα αποτελέσματα αυτής

Στις 15 Ιουλίου 1974, το πραξικόπημα που οργάνωσε η στρατιωτική κυβέρνηση των Αθηνών ανέτρεψε τον Πρόεδρο Μακάριο. Η Τουρκία, επικαλούμενη το Άρθρο IV της Συνθήκης Εγγυήσεως¹¹⁹, εισέβαλε –στις 20 Ιουλίου 1974- στην Κύπρο, με το επιχείρημα ότι η ανατροπή του Μακαρίου από αξιωματικούς των ενόπλων δυνάμεων της Ελλάδος, κατ’ εντολήν της τότε στρατιωτικής κυβέρνησης των Αθηνών, συνιστά εισβολή σε βάρος της ανεξαρτησίας και κυριαρχίας της Κυπριακής Δημοκρατίας και, συνάμα, ανατροπή του καθεστώτος των Συμφωνιών του 1959, που η Συνθήκη Εγγυήσεως ρητώς προστατεύει, με «άμεσο κίνδυνο» ολοσχερούς αφανισμού της τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Η στρατιωτική αυτή εισβολή της Τουρκίας, επί τη βάση της Συνθήκης Εγγυήσεως, κατακρίθηκε σφόδρα από την επιστήμη¹²⁰, με το επιχείρημα ότι μια τέτοια βίαιη ενέργεια στερείται κάθε νομικής βάσεως και ότι, ως ένοπλη βία, αντίκειται στις θεμελιώδεις διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, που απαγορεύουν τη χρήση της (άρθρο 2 § 4) και, ιδίως, εάν αυτή καταλήγει σε διαίρεση εδάφους και κατοχή -δια της παρουσίας των ενόπλων δυνάμεων της ίδιας χώρας που εισέβαλε- μέρους αυτού του εδάφους¹²¹. Βάσει του Χάρτη, μοναδικές εξαιρέσεις του

προσφάτως εις τα παρασκήνια της Γενεύης έντονον δραστηριότητα προς εκτροχιασμόν του Κυπριακού εκ της ακολουθητέας γραμμής [...] επεξεργάστηκαν απαράδεκτα σχέδια λύσεως του Κυπριακού», βλ. Κρανιδιώτης Ν., τόμος Α', 2000, σελ. 220. Η στρατηγική που ακολούθησε ο Μακάριος ήταν η εμμονή στην αδέσμευτη ανεξαρτησία· η Ένωση χωρίς, όμως, κανένα αντάλλαγμα στην Κύπρο – τα ανταλλάγματα στην ελληνική επικράτεια ήταν ελληνική υπόθεση, προσέθετε, γνωρίζοντας, όμως, πολύ καλά ότι μια τέτοια παραχώρηση θα ήταν αδύνατο να τη δεχτεί η Αθήνα. Κατά τον Γλ. Κληρίδη, η οδός ήταν η «ακηδεμόνευτη ανεξαρτησία, η οποία εμπεριείχε *per se* το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης», βλ. Κληρίδης Γ., 1988, σελ. 157. Εν τέλει, ο Μακάριος επικράτησε των πάντων.

¹¹⁹ Βλ. σχετικά ανωτέρω, Κεφάλαιο 1, Ενότητα 1.3.2.2.

¹²⁰ Βλ., μεταξύ άλλων, Chrysostomides K., 2000, 'The Illegality of the Invasion' σελ. 121-131.

¹²¹ Το άρθρο 2 § 4 έχει χαρακτηριστεί ως «ακρογωνιαίος λίθος» του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ και θεωρείται από την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου ότι αποτελεί «διακεκριμένο παράδειγμα κανόνα του Διεθνούς Δικαίου, που έχει το χαρακτήρα *jus cogens*». Βλ. *UN Conference on the Law of Treaties, Official Records, Documents of the Conference*, 67, UN Doc A/CONF.39/11/Add.2 (1971), *UN General Assembly 2625 (XXV)*, 24/10/1970, καθώς και *Brownlie I.*, "Principles of Public International Law", 6th edition, Oxford University Press, Oxford, 2003, σελ. 699. Για την ορθή προσέγγιση του ζητήματος της αξιολογήσεως της νομιμότητας της ένοπλης επεμβάσεως της Τουρκίας στην Κύπρο, σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζει το άρθρο 103 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, που ορίζει τα εξής: «*Εν περιπτώσει συγκρούσεως των κατά τον παρόντα Χάρτην υποχρεώσεων των Μελών των Ηνωμένων Εθνών προς τας υποχρεώσεις αυτών εξ' οιασδήποτε άλλης διεθνούς συμφωνίας, θα προέχουσιν αι κατά τον παρόντα Χάρτην υποχρεώσεις αυτών*». Επομένως, οι διατάξεις της Συνθήκης Εγγυήσεως θεωρούνται άκυρες στο μέτρο που συγκρούονται με το άρθρο 2 § 4 του Χάρτη, ως διάταξη αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*). Βλ. εκτενώς *Aust A.*, "Modern Treaty Law and practice", Cambridge University Press, Cambridge, 2000, σελ. 257-258. Προς την αυτή κατεύθυνση συνηγορεί και το άρθρο 53 της Συμβάσεως της Βιέννης περί του Δικαίου των Συνθηκών: «*Άκυρος είναι η συνθήκη, εφόσον αυτή κατά τον χρόνον της συννομολογήσεώς της συγκρούεται προς αναγκαστικόν*

άρθρου 2 § 4 είναι οι περιπτώσεις της νόμιμης άμυνας σύμφωνα με το άρθρο 51 και η εφαρμογή των εξαναγκαστικών μέτρων του Κεφαλαίου VII του Χάρτη, κατ' εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ¹²². Καμία, όμως, από τις προαναφερθείσες εξαιρέσεις δεν έτυχε εφαρμογής στην περίπτωση της Κύπρου, ούτε υπήρξε, βεβαίως, σχετική πρόσκληση της νομίμου κυβερνήσεως¹²³. Επομένως, καθίσταται σαφές ότι είναι νομικά έωλη η ερμηνεία σύμφωνα με την οποία η «αποκατάσταση των πραγμάτων» περιλαμβάνει και προσφυγή στη χρήση βίας και, δει, όταν η τελευταία δεν έχει ως αποκλειστικό σκοπό την επαναφορά του status quo ante, όπως ρητώς ορίζει το Άρθρο IV της Συνθήκης Εγγυήσεως.

Η στρατιωτική επιχείρηση της Τουρκίας κατέληξε σε μια πιο οδυνηρή εξέλιξη, ήτοι τη διαίρεση της νήσου και την εγκαθίδρυση πολεμικής κατοχής στη Βόρεια Κύπρο¹²⁴. Η Τουρκία, όσο δεν αποσύρεται από τα εδάφη που κατέλαβε, παραβιάζει τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας περί απόσυρσης των ξένων στρατευμάτων από το νησί και ασκεί, σαφώς, κατοχή¹²⁵ - η ίδια, βεβαίως, αρνείται να

κανόνα του γενικού Διεθνούς Δικαίου. Δια τους σκοπούς της παρούσης συμβάσεως, αναγκαστικός κανών του γενικού Διεθνούς Δικαίου είναι κανών δεκτός και ανεγνωρισμένος υπό της διεθνούς κοινότητας των κρατών εν τω συνόλω της ως κανών, εκ του οποίου ουδεμία παρέκκλιση επιτρέπεται...». Εξάλλου, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης σε δύο περιπτώσεις έχει αναγνωρίσει την αρχή της μη επεμβάσεως ως απολύτως σύμφωνη με την κυριαρχία και την πολιτική ακεραιότητα ενός κράτους, στις υποθέσεις: *The Corfu Channel Case (United Kingdom v. People's Republic of Albania), Merits, ICJ Reports, 1949*, σελ. 34 και *Military and Paramilitary Activities In and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction of the Court and Admissibility of the Application, ICJ Reports, 1984*, § 205, 258 και 263.

¹²² Για συνολική και αναλυτική παρουσίαση των περιπτώσεων χρήσεως βίας βλ. *Antonopoulos C.*, "The unilateral use of force by states in international law", Ant. N. Sakkoulas: Athens-Komotini, 1997, *Σισιλιάνος Α.-Α.*, «Η εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για τη χρήση βίας», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003 και *Τσιτσελίκης Κ.*, «Επιβάλλοντας την ειρήνη», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001.

¹²³ Αν και υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις επί του θέματος, ιδίως όσον αφορά στη νομιμότητα της κυβερνήσεως που απευθύνει την πρόσκληση, είναι, πάντως, γενικά αποδεκτό ότι, σε περίπτωση προσκλήσεως από «αυτόν που έχει την εδαφική κυριαρχία», η επέμβαση μπορεί να θεωρηθεί ως νόμιμη. Κατά τον *Brownlie*: "intervention based upon the consent of the territorial sovereign", 2003, σελ. 708.

¹²⁴ Το συμβατικό πλαίσιο, που ρυθμίζει το καθεστώς της πολεμικής κατοχής στο σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο, περιλαμβάνει την IV Σύμβαση της Χάγης του 1907 –Annex, Section III 'Military Authority over the Territory of the Hostile State', art. 42-56-, την IV Σύμβαση της Γενεύης του 1949 –Part III, Section III 'Occupied Territories', art. 47-78-, καθώς, επίσης, και το Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

¹²⁵ Βλ. εκτενώς, *Chrysostomides K.*, 2000, 'Illegal Military Occupation from 1974 to the present day' σελ. 141-157. Σύμφωνα με το Άρθρο 42 της IV Σύμβασης της Χάγης, του 1907: "Θεωρείται ως καταληφθείσα η χώρα που βρίσκεται πραγματικά υπό την εξουσία του πολέμου στρατού. Η κατοχή εκτείνεται μόνο στο έδαφος όπου η εξουσία αυτή υφίσταται και δύναται να ασκηθεί". Οι τέσσερις Σύμβασεις της Γενεύης του 1949, στο κοινό τους άρθρο 2, προβλέπουν ότι θα εφαρμόζονται «εις περιπτώσεις κεκηρυγμένου πολέμου ή άλλης τινός ενόπλου συρράξεως ήτις ήθελεν ανακύψει μεταξύ δύο ή περισσοτέρων των υψηλών συμβαλλομένων μερών και αν έτι η εμπόλεμος κατάσταση δεν αναγνωρίζεται υπό τινός εξ' αυτών» (εδ α')· επιπροσθέτως, οι Σύμβασεις θα εφαρμόζονται «σε κάθε περίπτωση μερικής ή ολικής κατοχής του εδάφους ενός των μερών, ακόμη και αν η εν λόγω κατάληψη δεν αντιμετωπίσει ένοπλη αντίσταση» (εδ β'). Κατά συνέπεια, η μετέπειτα κατάληψη και ο έλεγχος

αναγνωρίσει την κατάσταση στο κατεχόμενο από τα στρατεύματά της κυπριακό έδαφος ως πολεμική κατοχή¹²⁶. Την εδραίωση της κατοχής έχει διατυπώσει εκτενώς το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφ' εξής ΕΔΔΑ) σε σειρά αποφάσεών του επί προσφυγών αναφορικά με τη στέρηση ιδιοκτησιών, που έχουν ασκηθεί από ελληνοκυπρίους σε βάρος της Τουρκίας¹²⁷, καθώς και στην πρόσφατη διακρατική προσφυγή, όπου αναδιατυπώνει τη νομολογιακή άποψή του περί κατοχής¹²⁸. Καθιστά δε την Τουρκία υπεύθυνη των παραβιάσεων στη Βόρεια Κύπρο.

Πρέπει να υπογραμμίσουμε, στο σημείο αυτό, το γεγονός ότι η πολεμική κατοχή συνιστά, κατά το Διεθνές Δίκαιο, μια προσωρινή κατάσταση, με την έννοια ότι μια χώρα δε χάνει την κυριαρχία της επί των κατεχομένων εδαφών, αλλά η κυριαρχία αυτή αναστέλλεται προσωρινά. Η αρχή της διατήρησης της πλήρους κυριαρχίας μιας πολιτείας, της οποίας τμήμα του εδάφους της βρίσκεται υπό στρατιωτική κατοχή, σημαίνει πρακτικώς ότι η εν λόγω χώρα, με τη νόμιμη

μέρους του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας από τα τουρκικά στρατεύματα, ως άσκηση έκτοτε de facto εξουσίας, συνιστά, σύμφωνα με το κοινό άρθρο 2 των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949, αλλά και του δικαίου της Χάγης, πολεμική κατοχή. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, από το 1974, η Τουρκία ελέγχει στρατιωτικά το 36,4% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας και, ως εκ τούτου, συνιστά δύναμη κατοχής. Το αυτό βεβαιώνουν και τα Ψηφίσματα 33/15 (09/11/1978) και 34/30 (20/11/1979) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ: «...Αποδοκιμάζοντας/Καταδικάζοντας τη συνεχιζόμενη παρουσία ξένων ενόπλων δυνάμεων και ξένου στρατιωτικού προσωπικού στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας και το γεγονός ότι τμήμα του εδάφους της εξακολουθεί να κατέχεται από ξένα στρατεύματα...». Επιπλέον, το Ψήφισμα 37/253 (13/05/1983) της Γενικής Συνελεύσεως, στην παράγραφο 8, ζητά «...την άμεση αποχώρηση όλων των δυνάμεων κατοχής από την Κυπριακή Δημοκρατία». Εξίσου χαρακτηριστική είναι και η Απόφαση 550/1984 του Συμβουλίου Ασφαλείας, όπου δηλώνεται: «...Ανησυχώντας ιδιαίτερος λόγω των περαιτέρω αποσχιστικών ενεργειών στο κατεχόμενο τμήμα της Κυπριακής Δημοκρατίας...». Προσθέτουμε και τις Εκθέσεις της Διεθνούς Επιτροπής Ερυθρού Σταυρού, οι οποίες υπενθυμίζουν στην Τουρκία τις υποχρεώσεις της βάσει του Άρθρου 55 της Σύμβασης IV της Γενεύης, του 1949, που ορίζει τα εξής: “...the fullest extent of the means available to it, the Occupying Power has a duty of ensuring the food and medical supplies of the population...”. Βλ. International Review of the Red Cross, 1974, Report on the activities in Cyprus και Περράκης Στ. (δ/ση), Μαρούδα Μ., «Ενοπλες Συρράξεις και Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο», Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής 12, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.

¹²⁶ Βλ. Περράκης Στ., «Η πολεμική κατοχή στο σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1990, σελ. 35- 40, όπου και υπάρχει εκτενής βιβλιογραφία. Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι τον έλεγχο στο βόρειο τμήμα του νησιού δεν έχει ο, δύναμης 30.000 ανδρών περίπου, πάνοπλος τουρκικός στρατός, αλλά τον ασκεί η τουρκοκυπριακή διοίκηση, ενώ, σε «κάθε περίπτωση», η ανατροπή της κυβέρνησης του Προέδρου Μακαρίου, το 1974, δημιούργησε μια κατάσταση «κενού» στη νομιμότητα της άσκησης της εξουσίας, που υποτίθεται ότι προϋπάρχει μιας κατάστασης κατοχής.

¹²⁷ *Loizidou v. Turkey*, Merits, Judgment 18/12/1996. Η Τιτίνα Λοϊζίδου, πολίτης της Κυπριακής Δημοκρατίας, στράφηκε ενώπιον του ΕΔΔΑ κατά της Τουρκίας, διότι, κατά παράβαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Ι της ΕΣΔΑ, δεν είχε πρόσβαση στην ιδιοκτησία της στην κατεχόμενη Κερύνεια. Η Τουρκία, προσπαθώντας να νομιμοποιήσει το καθεστώς Ντενκτάς, ουσιαστικά ισχυρίστηκε ότι την ευθύνη για τις κατεχόμενες περιοχές είχε το μινδοκράτος. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, παρά την κατοχή της περιουσίας της Λοϊζίδου, η προσφεύγουσα δεν είχε απολέσει τα δικαιώματά της επ' αυτής. Επιπλέον, η Τουρκία θεωρήθηκε ότι έχει την αποκλειστική ευθύνη για την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί καθ' ότι: «ο στρατός της ασκεί αποτελεσματικό και πλήρη έλεγχο στο συγκεκριμένο [βόρειο] τμήμα του νησιού. Ο έλεγχος αυτός...συνεπάγεται την ευθύνη της [Τουρκίας] για την πολιτική και τις ενέργειες της [Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου]» (§ 56).

¹²⁸ *Case of Cyprus v. Turkey* (Application no. 25781/94), Judgment, Strasbourg, 10/05/2001.

κυβέρνησή της, δύναται να ασκεί τα κυριαρχικά της δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που συνεχονται με τη διεθνή της θέση¹²⁹.

Η στρατιωτική εισβολή της Τουρκίας έλαβε χώρα σε δύο στάδια: κατά τη διάρκεια του πρώτου, από τις 20 έως τις 23 Ιουλίου 1974, οι τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις κατέλαβαν περίπου το 2% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας¹³⁰. ακολούθως, στις 14 Αυγούστου 1974, οι τουρκικές στρατιωτικές επιχειρήσεις συνεχίστηκαν, με αποτέλεσμα να καταληφθεί το 36,4% του κυπριακού εδάφους.

Την ίδια μέρα της εισβολής, στις 20/07/1974, το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε την πρώτη, την υπ' αριθ. 353 Απόφασή του για την κατάσταση που διαμορφώθηκε στον κυπριακό βορρά, με την εγκαθίδρυση τουρκικού προγεφυρώματος στην Κερύνεια. Αποφαίνεται πως το γεγονός της εισβολής *«αποτελεί σοβαρή απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας και δημιουργεί ιδιαίτερος εκρηκτική κατάσταση σε ολόκληρη την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου»*. Χαρακτηριστικά, το Συμβούλιο Ασφαλείας αναφέρεται στην Απόφασή του της 4^{ης} Μαρτίου 1964 και σε όλες τις μεταγενέστερες αποφάσεις που αφορούσαν στο Κυπριακό· θεωρεί, επομένως, πως η νόμιμη κυβέρνηση της Λευκωσίας είναι η υπεύθυνη για τη διατήρηση του νόμου και της τάξης στο νησί¹³¹. Αξιώνει τον άμεσο τερματισμό της ξένης επέμβασης επί του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεδομένου ότι η πράξη αυτή αντιτίθεται στο σεβασμό της κυριαρχίας, της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας. Παράλληλα, απευθύνει έκκληση για την άμεση αποχώρηση όλων των ξένων στρατευμάτων που σταθμεύουν στην Κύπρο, πέραν εκείνων που προβλέπονται στις Συνθήκες του 1959. Τέλος, καλεί όλες τις αντιμαχόμενες πλευρές να τερματίσουν τις εχθροπραξίες και να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων, ήτοι εκτός των δύο κυπριακών κοινοτήτων, της Ελλάδος, της Τουρκίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, με στόχο την αποκατάσταση της ειρήνης και της συνταγματικής κυβέρνησης της Κύπρου. Η

¹²⁹ Βλ. αναλυτικά για τα 'κυριαρχικά δικαιώματα της κατεχόμενης δύναμης και την περίπτωση της Κύπρου στο *Περράκης Στ.*, 1990, σελ. 92-97. Έτσι, μια χώρα, της οποίας τμήμα του εδάφους της βρίσκεται υπό στρατιωτική κατοχή, εξακολουθεί να έχει το δικαίωμα ενεργητικής και παθητικής διπλωματικής εκπροσώπησης, να συμμετέχει στις δραστηριότητες των διεθνών οργανισμών ως μέλος τους –σε οικουμενικό και περιφερειακό επίπεδο-, να διαθέτει διεθνή δικαιοπρακτική ικανότητα κλπ.. Γίνεται εύκολα αντιληπτή η ιδιαίτερη βαρύτητα του γεγονότος αυτού ειδικά σε περιπτώσεις παρατεταμένης στρατιωτικής κατοχής, όπως συμβαίνει στην Κύπρο.

¹³⁰ Για να είμαστε πιο ακριβείς, θα πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι μέρος αυτού του 2% κατελήφθη από τις τουρκικές δυνάμεις κατά τη διάρκεια της ανακαχής της 23^{ης} Ιουλίου και κατά παράβαση, βεβαίως, των σχετικών ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας.

¹³¹ Ακόμη πιο χαρακτηριστική είναι η ρητή αναφορά στον Πρόεδρο Μακάριο, ως το νόμιμο ηγέτη της Κυπριακής Δημοκρατίας, παρόλο που ο Αρχιεπίσκοπος εξαναγκάστηκε να εγκαταλείψει το πάτριο έδαφος μετά την επικράτηση του πραξικοπήματος. Βλ. *SC Resolution 353 (1974)*, "Cyprus".

απόφαση αυτή του Συμβουλίου Ασφαλείας κρίνεται ιδιαίτερος σημαντική, καθώς δίνει αμέσως τον τόνο και τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές, που –με αρκετές παραλλαγές- θα εμπνεύσουν τα μετέπειτα ψηφίσματα των οργάνων του ΟΗΕ.

Στις 25/07/1974 άρχισαν στη Γενεύη οι ειρηνευτικές συνομιλίες για την Κύπρο μεταξύ των Υπουργών Εξωτερικών των τριών εγγυητριών δυνάμεων – Γεώργιος Μαύρος, Turan Güneş, James Callaghan-, οι οποίες διήρκεσαν ως τις 30 Ιουλίου και όπου συμφωνήθηκε η εκεχειρία να τηρηθεί και να μην παραβιαστεί¹³². Επιπλέον, συμφωνήθηκε η μη επέκταση των περιοχών που είχαν υπό τον έλεγχό τους οι αντίπαλες δυνάμεις, η εγκαθίδρυση ζωνών ασφαλείας μεταξύ των αντιμαχομένων, η εκκένωση των τουρκοκυπριακών θυλάκων που είχαν καταληφθεί από τις ελληνικές ή ελληνοκυπριακές δυνάμεις, η ανταλλαγή αιχμαλώτων, καθώς και η έναρξη διαπραγματεύσεων για την αποκατάσταση της ειρήνης και την επανίδρυση της συνταγματικής δομής της Κυπριακής Δημοκρατίας¹³³. Προς τούτο, η Διακήρυξη της Γενεύης εμπεριέχει στις τελικές παραγράφους την αναγνώριση όλων των μερών ότι στην Κύπρο, στην πράξη, υφίστανται δύο de facto διοικήσεις, της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Κατά την επανάληψη της Συνδιάσκεψης στις 13/08/1974¹³⁴, η ελληνοκυπριακή πλευρά φάνηκε απρόθυμη να συναινέσει στις προτάσεις είτε της Τουρκίας είτε της τουρκοκυπριακής κοινότητας, που είχαν τεθεί κατά την πρώτη φάση. Ανάλογη ήταν και η στάση της Βρετανίας, που δεν επιθυμούσε τη μετακίνηση από τη λογική των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου του 1959. Οι Τούρκοι αρνήθηκαν να δεχθούν την 36ωρη προθεσμία που ζήτησαν οι ελληνικές αντιπροσωπείες προκειμένου να συνεννοηθούν πριν δώσουν οριστική απάντηση επί των εν λόγω προτάσεων και ακολούθησε ο τραγικός επίλογος της τουρκικής εισβολής¹³⁵...

---

¹³² Η Τουρκία στη Συνδιάσκεψη της Γενεύης απαίτησε να κερδίσει στη διαπραγμάτευση ό,τι θα μπορούσε να επιτύχει δια της πολεμικής μηχανής της· δεν προσήλθε για να διαπραγματευτεί τίποτε άλλο παρά μόνο τη σύσταση ομοσπονδίας με στόχο τον εδαφικό διαχωρισμό της τουρκοκυπριακής κοινότητας από την εξουσία της ελληνικής. Έτσι, εμφανίστηκαν δύο σχέδια, το γνωστό ως *Σχέδιο Denktas* περί διζωνικής ομοσπονδίας και το κάπως πιο συμβιβαστικό *Σχέδιο Güneş* περί καντονίων, που προερχόταν από τον Αμερικανό Υπουργό Εξωτερικών Henry Kissinger και δεν ήταν τόσο της αρεσκείας του Denktas. Για λεπτομέρειες αναφορικά με τα προαναφερθέντα Σχέδια βλ. *Κληρίδης Γ.*, 1988, σελ. 68-72. Το ζήτημα της ομοσπονδίας θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα της παρούσης μελέτης.

¹³³ Αναφορικά με τη Συνδιάσκεψη της Γενεύης βλ. εκτενώς *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 271-274 και *Ηρακλείδης Α.*, 2005, σελ. 178-187.

¹³⁴ Η πενταμερής Συνδιάσκεψη της Γενεύης ή Β' Διάσκεψη της Γενεύης –όπως είναι ευρύτερα γνωστή-, έλαβε χώρα υπό την προεδρία του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών James Callaghan, με τη συμμετοχή του προσωρινού προέδρου της Κύπρου Γλ. Κληρίδη, του ηγέτη των τουρκοκυπρίων R. Denktas, του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών Γ. Μαύρου και του Τούρκου ομολόγου του T. Güneş.

¹³⁵ Το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε, την ίδια ημέρα που έλαβε χώρα η δεύτερη τουρκική εισβολή στην Κύπρο, την *Απόφαση 357 της 14^{ης} Αυγούστου 1974*, μέσω της οποίας το όργανο εξέφρασε τη

2.2.1 Παραβιάσεις Ατομικών Δικαιωμάτων στην κατεχόμενη Κύπρο

Στην ενότητα αυτή θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε -στο μέτρο που αυτό εξυπηρετεί το σκοπό της παρούσης εργασίας- ορισμένες από τις φλέγουσες και πάντοτε επίκαιρες πτυχές του Κυπριακού: τα ζητήματα των *προσφύγων & των εσωτερικά εκτοπισμένων*, των *εγκλωβισμένων* και των *αγνοουμένων*.

2.2.1.1 Πρόσφυγες & Εσωτερικά Εκτοπισμένοι¹³⁶

Με την κατοχή του βόρειου τμήματος της Κύπρου, η Τουρκία εκδίωξε με τη βία από τα σπίτια τους περισσότερους από 200.000 Ελληνοκυπρίους. Σ' αυτούς περιλαμβάνονται και οι 20.000 περίπου εγκλωβισμένοι, που παρέμειναν στις κατεχόμενες περιοχές μετά την εισβολή, αλλά στα επόμενα χρόνια εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να αναζητήσουν καταφύγιο στις ελεγχόμενες από την κυβέρνηση περιοχές. Τα εκτοπισμένα αυτά άτομα αποτελούσαν το 70% του πληθυσμού, που κατοικούσε στις κατεχόμενες περιοχές, και το ένα τέταρτο, περίπου, του συνολικού πληθυσμού του νησιού¹³⁷.

λύπη του για την επανέναρξη των εχθροπραξιών, την κατάπαυση των οποίων είχε διατάξει με την προηγούμενη απόφασή του της 20^{ης} Ιουλίου, υπ' αριθ. 353. Παρόλα αυτά, το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν προέβη σε ρητή καταδίκη της στρατιωτικής επιχείρησης της Τουρκίας και, τελικώς, δεν τοποθετήθηκε για το κατά πόσον η τουρκική ενέργεια της 14^{ης} Αυγούστου συνιστά εισβολή. Αντιθέτως, προσανατολίστηκε στη λειτουργική ιδέα της αποκαταστάσεως της συνταγματικής τάξεως και της ειρήνης με το να καλεί τα αντιμαχόμενα μέρη να συνεχίσουν τις διαπραγματεύσεις, με σκοπό την έξοδο από την κρίση και την προοπτική της νέας θεσμικής σχέσης. Η Απόφαση 360 της 16^{ης} Αυγούστου 1974, εντάσσεται στο ίδιο πλαίσιο με τις προηγούμενες. Μπορεί μεν να μην καταδικάζει, όμως αποδοκιμάζει επισήμως τις μονομερείς στρατιωτικές επιχειρήσεις που στρέφονται κατά της Κυπριακής Δημοκρατίας, η οποία, μετά από την εν λόγω απόφαση, καταλογίζεται ως το θύμα. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και το Ψήφισμα 3212 (XXIX) της Γενικής Συνέλευσης, της 1^{ης} Νοεμβρίου 1974, το οποίο δε δικαιώνει την άποψη σύμφωνα με την οποία η τουρκική στρατιωτική επιχείρηση συνιστά εισβολή και δεν καταδικάζει –ούτε αυτό- με σαφήνεια την τουρκική επιχείρηση. Δε θα ήταν υπερβολή να χαρακτηρίζαμε το εν λόγω Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης ως προπομπό των προσπαθειών της διεθνούς κοινότητας προς την κατεύθυνση της σύστασης ομοσπονδίας: υπογραμμίζει ότι η Γενική Συνέλευση θεωρεί ότι το συνταγματικό σύστημα της Κυπριακής Δημοκρατίας αφορά στην ελληνοκυπριακή και στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, ενώ, παράλληλα, συνιστά στα μέρη να συνεχίσουν τις διαπραγματεύσεις επί ισότιμης βάσεως μεταξύ των αντιπροσώπων των δύο κοινοτήτων, με στόχο να επιτευχθεί μια αμοιβαίως αποδεκτή πολιτική διευθέτηση.

¹³⁶ Επισημαίνουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των Ε/Κ, οι οποίοι εκδιώχθηκαν από το βόρειο τμήμα του νησιού από τις τουρκικές δυνάμεις κατοχής, κατέφυγαν στις ελεύθερες περιοχές, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζονται ως εσωτερικά εκτοπισμένοι. Κάποιοι άλλοι εξ' αυτών, όμως, «προτίμησαν» την ιδιότητα του πρόσφυγα, καταφεύγοντας στο εξωτερικό και, κυρίως, στη Μ. Βρετανία.

¹³⁷ Επίσημα στοιχεία του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας, διαθέσιμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.cyprus.gov.cy/>. Βλ. επίσης και Chrysostomides K., 2000, σελ. 171-175, όπου υποστηρίζεται η άποψη ότι: "It needs no further discussion to conclude that these acts of displacement, as established after investigations and the taking of evidence by the ECHR, fall at the same time within the meaning of 'ethnic-cleansing' ... The basic question that falls for

Η Γενική Συνέλευση¹³⁸, το Συμβούλιο Ασφαλείας¹³⁹ και η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων¹⁴⁰ των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο¹⁴¹, το Συμβούλιο της Ευρώπης¹⁴², η Κοινοπολιτεία¹⁴³, το Κίνημα των Αδεσμεύτων¹⁴⁴ και άλλοι διεθνείς οργανισμοί απαιτήσαν την επείγουσα και ασφαλή επιστροφή των προσφύγων στα σπίτια τους.

Το ΕΔΔΑ, με την απόφασή του της 10^{ης} Μαΐου 2001¹⁴⁵, με 16 ψήφους υπέρ και μια κατά, αυτή του Τούρκου δικαστή, αναφορικά με την τέταρτη διακρατική προσφυγή της Κύπρου εναντίον της Τουρκίας, βρίσκει ένοχη την Τουρκία για 14 συνολικά παραβιάσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Τρεις από τις παραβιάσεις αυτές αναφέρονται στους πρόσφυγες και στα δικαιώματά τους. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι η Τουρκία διαπράττει:

- συνεχή παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, της κατοικίας και αλληλογραφίας), διότι δεν επιτρέπεται η επιστροφή των Ελληνοκυπρίων εκτοπισμένων στα σπίτια τους στη βόρεια Κύπρο.
- συνεχή παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου 1 (προστασία της ιδιοκτησίας), διότι οι Ελληνοκύπριοι ιδιοκτήτες περιουσιών στη Βόρεια Κύπρο στερούνται του δικαιώματος πρόσβασης και ελέγχου, χρήσης και απόλαυσης των περιουσιών τους, καθώς και αποζημιώσεων για επεμβάσεις στα περιουσιακά τους δικαιώματα¹⁴⁶.

---

consideration is: was it not a massive and forceful 'deportation' of the occupied areas perpetrated by Turkey against the indigenous Greek Cypriot population of those areas? The question must inevitably be answered in the affirmative".

¹³⁸ Βλ. GA Resolutions 3212 (1974), 3395 (1975), 33/15 (1978), 34/30 (1979) και 37/253 (1983).

¹³⁹ Βλ. SC Resolutions 361 (1974), 365 (1974), 367 (1975) και 370 (1975).

¹⁴⁰ Βλ. CHR Resolutions 4 (XXXI) 1975, 4 (XXXII) 1976, 17 (XXXIV) 1978 και 50 (1987).

¹⁴¹ Βλ. EP Resolutions 12/09/1991, 17/09/1997 και 04/10/2000.

¹⁴² Βλ. CoE –Κοινοβουλευτική Συνέλευση- Resolutions 737 (1974), 756 (1975) και 1056 (1987).

¹⁴³ Βλ. Commonwealth Communiqués 1975 (Kingston), 1979 (Lusaka), 1989 (Kuala Lumpur), 1991 (Harare), 1995 (Auckland), 1997 (Edinburgh) και 1999 (Durban).

¹⁴⁴ Βλ. NA Final Declarations 1976 (Colombo), 1979 (Havana), 1983 (New Delhi), 1986 (Harare), 1989 (Belgrade), 1992 (Jakarta), 1998 (Durban).

¹⁴⁵ Case of Cyprus v. Turkey, Judgment, 10/05/2001.

¹⁴⁶ Το δικαίωμα επανάκτησης των περιουσιών και των κατοικιών των Ελληνοκυπρίων εκτοπισμένων έχει αναγνωριστεί από το ΕΔΔΑ. Το Δικαστήριο βρήκε ένοχη την Τουρκία, ότι αποστερεί στους Ελληνοκυπρίους εκτοπισμένους τη χρήση των περιουσιών τους. Η Κυβέρνηση της Τουρκίας είναι υποχρεωμένη να αποζημιώσει τους Ε/Κ για την περίοδο κατά την οποία τους αποστερεί τη χρήση της περιουσίας τους και να τους επιτρέψει να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Η Άγκυρα δεν το έχει πράξει αυτό, παραβιάζοντας, έτσι, τις θεμελιώδεις αρχές ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με τις οποίες μια υποψήφια προς ένταξη χώρα στην ΕΕ πρέπει να συμμορφώνεται. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, «η Κυπριακή Δημοκρατία παραμένει η μόνη νόμιμη Κυβέρνηση της Κύπρου. Αυτό σημαίνει, ότι η Κυπριακή Δημοκρατία εξακολουθεί να ασκεί κυριαρχία στο σύνολο της επικράτειάς της και του πληθυσμού της, παρόλο που παρεμποδίζεται προσωρινά από τη χρήση στρατιωτικής βίας να ασκήσει τα νόμιμα δικαιώματά της στις κατεχόμενες περιοχές». Ως εκ τούτου, καμιά ούτω λεγόμενη «αρχή» στην κατεχόμενη Κύπρο δεν έχει δικαιοδοσία να προβαίνει σε διοικητικές πράξεις πάνω σε οποιοδήποτε θέμα, περιλαμβανομένης και της μεταβίβασης κυριότητας ακίνητης γης. Βλ. σχετικά Case of Loizidou v. Turkey (18/12/1996) και Case of Xenides-Arestis v. Turkey (22/12/2005). Στην τελευταία, μάλιστα,

- παραβίαση του άρθρου 13 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής) αναφορικά με τη μη παραχώρηση στους Ελληνοκυπρίους, που δεν ζουν στη Βόρεια Κύπρο, οποιασδήποτε δυνατότητας να προσβάλουν νομικώς τις επεμβάσεις στα δικαιώματά τους, συμφώνως προς το άρθρο 8 και άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 1.

Η Τουρκία, όμως, αρνείται να συμμορφωθεί με τα προαναφερθέντα, παραβιάζοντας κατάφωρα τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των Ελληνοκυπρίων, περιλαμβανομένης της ελευθερίας διακίνησης, της ελευθερίας εγκατάστασης και του δικαιώματος στην ιδιοκτησία.

2.2.1.2 Εγκλωβισμένοι

Μετά την τουρκική εισβολή, 20.000 περίπου άτομα, στην πλειοψηφία τους Ελληνοκύπριοι και μερικοί Μαρωνίτες, παρέμειναν στα χωριά τους στη βορειοανατολική Καρπασία και στα δυτικά της πόλης της Κερύνειας¹⁴⁷. Οι άνθρωποι αυτοί, γνωστοί ως εγκλωβισμένοι, παρέμειναν στα σπίτια τους με την ελπίδα ότι μετά την εκχειρία θα ξαναέβρισκαν τον κανονικό ρυθμό της ζωής τους. Δυστυχώς, όμως, πολύ σύντομα, οι προσδοκίες τους διαψεύστηκαν. Το παράνομο κατοχικό καθεστώς εξαρχής εφάρμοσε μια συστηματική πολιτική καταπίεσης, παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και παρενόχλησης των εγκλωβισμένων, σε μια προσπάθεια να τους εξαναγκάσει να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους.

Η κυπριακή κυβέρνηση ήγειρε το σοβαρό αυτό θέμα στις διαπραγματεύσεις με την τουρκοκυπριακή πλευρά, που διεξήχθησαν υπό την αιγίδα του ΟΗΕ στη Βιέννη τον Αύγουστο του 1975, οπότε και υπεγράφη σχετική συμφωνία, γνωστή ως η *Συμφωνία της Τρίτης Βιέννης*. Η Συμφωνία αυτή προέβλεπε, μεταξύ άλλων, ότι οι Ελληνοκύπριοι που βρίσκονταν στο κατεχόμενο τμήμα του νησιού θα ήταν ελεύθεροι να παραμείνουν εκεί και ότι θα τους δινόταν κάθε βοήθεια για να διαγάγουν μια ομαλή ζωή, περιλαμβανομένων θρησκευτικών και εκπαιδευτικών διευκολύνσεων, ιατρικής φροντίδας από δικούς τους γιατρούς, καθώς και ελεύθερης διακίνησης στις κατεχόμενες περιοχές. Όμως, το παράνομο κατοχικό καθεστώς δεν εφάρμοσε ποτέ

υπόθεση, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι η λεγόμενη «επιτροπή αποζημιώσεων», που έχει συσταθεί στα κατεχόμενα, δε θεωρείται αποτελεσματική και επαρκής σε ό,τι αφορά στην εξέταση προσφυγών Ε/Κ για τις περιουσίες τους στα κατεχόμενα. Ως εκ τούτου, οι Ε/Κ δεν είναι αναγκασμένοι να εξαντλήσουν εσωτερικά ένδικα μέσα και μπορούν να απευθυνθούν στο ΕΔΔΑ απευθείας.

¹⁴⁷ Βλ. εκτενώς περί του ζητήματος των εγκλωβισμένων *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 181-184.

αυτά τα μέτρα. Μέχρι το Δεκέμβριο του 2007 μόνο 493 εγκλωβισμένα άτομα παραμένουν στις κατεχόμενες από την Τουρκία περιοχές¹⁴⁸.

Το ΕΔΔΑ, στην προαναφερθείσα απόφασή του της 10ης Μαΐου 2001, απεφάνθη ότι η Τουρκία έχει διαπράξει τις εξής παραβιάσεις όσον αφορά στους εγκλωβισμένους:

- *άρθρο 3 της ΕΣΔΑ* περί απαγορεύσεως των βασανιστηρίων,
- *άρθρο 8* περί δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής,
- *άρθρο 9* περί ελευθερίας της σκέψης, συνειδήσεως και θρησκείας,
- *άρθρο 10* περί ελευθερίας της έκφρασης,
- *άρθρο 13* περί δικαιώματος πραγματικής προσφυγής,
- *άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 1* περί προστασίας της ιδιοκτησίας,
- *άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου 1* περί δικαιώματος στην εκπαίδευση.

Εξάλλου, ψήφισμα καταπέλτη για την Τουρκία και το τουρκοκυπριακό παράνομο καθεστώς των κατεχομένων υιοθέτησε, στις 24 Ιουνίου 2003, η Ολομέλεια της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το *Ψήφισμα 1333 (2003)*¹⁴⁹ υιοθετήθηκε με συντριπτική πλειοψηφία, μετά την υποβολή και συζήτηση στην Ολομέλεια της ΚΣΣΕ της έκθεσης του Εισηγητή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τις Βασικές Ελευθερίες των Ελληνοκυπρίων και Μαρωνιτών, που ζουν στο βόρειο μέρος της Κύπρου, Ελβετού Βουλευτή Dick Marty¹⁵⁰.

Την ανησυχία τους για τη δεινή κατάσταση των εγκλωβισμένων έχουν εκφράσει τόσο το Συμβούλιο Ασφαλείας¹⁵¹, όσο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο¹⁵².

---

¹⁴⁸ Επίσημα στοιχεία της Κυπριακής Δημοκρατίας: <http://www.cyprus.gov.cy/>.

¹⁴⁹ Resolution 1333 (2003) – Rights and Fundamental Freedoms of Greek Cypriots and Maronites living in the northern part of Cyprus. Μέσα από το ψήφισμα για τους εγκλωβισμένους, εκφράζεται η σοβαρή ανησυχία της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης για τη διαίρεση της Κύπρου και η πλήρης ταύτιση της Συνέλευσης με την απόφαση του ΕΔΔΑ στην τέταρτη διακρατική προσφυγή της Κύπρου εναντίον της Τουρκίας, η οποία αναφέρθηκε πιο πάνω. Στο ψήφισμα εκφράζεται, επίσης, η σοβαρότατη ανησυχία της ΚΣΣΕ για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των εγκλωβισμένων και υπογραμμίζεται ο συγκλονισμός του Συμβουλίου της Ευρώπης για το διαχωρισμό των οικογενειών που επιβλήθηκε, την απαγόρευση στους νέους να επιστρέψουν στις πατρογονικές τους εστίες, τις παράνομες κατασχέσεις περιουσιών από το κατοχικό καθεστώς και, γενικότερα, για το κλίμα αβεβαιότητας και φόβου στο οποίο υποβάλλονται σκόπιμα οι εγκλωβισμένοι. Το εν λόγω ψήφισμα αναφέρει, ακόμη, ότι η τουρκοκυπριακή «διοίκηση» στα κατεχόμενα, καθώς και η Τουρκία, η οποία κρίθηκε *de facto* υπεύθυνη για την κατάσταση στο κατεχόμενο μέρος του νησιού, οφείλουν να τερματίσουν τον εξευτελισμό στον οποίο υποβάλλονται οι Ελληνοκύπριοι και Μαρωνίτες εγκλωβισμένοι και να θέσουν τέρμα στο κλίμα εκφοβισμού που επικρατεί στις περιοχές όπου ζουν. Η ΚΣΣΕ καλεί, τέλος, την Τουρκία και το κατοχικό καθεστώς να τερματίσουν την κατάσχεση των περιουσιών των εγκλωβισμένων και να διασφαλίσουν την ελευθερία στην εκπαίδευση, στην εξάσκηση των θρησκευτικών τους καθηκόντων και στη διακίνησή τους.

¹⁵⁰ *Report, Mr. Dick Marty – 'Rights and Fundamental Freedoms of Greek Cypriots and Maronites living in the northern part of Cyprus'* (20/02/2003).

¹⁵¹ Βλ. SC Resolutions 1032 (1995), 1117 (1997), 1146 (1997), 1178 (1998) και 1217 (1998).

2.2.1.3 Αγνοούμενοι

Ως αποτέλεσμα της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, προέκυψε και το τραγικό ανθρωπιστικό θέμα των αγνοουμένων. Περίπου 1.474 άνθρωποι¹⁵³, στρατιωτικοί και άμαχοι, συμπεριλαμβανομένων γυναικών και παιδιών, είτε συνελήφθησαν από τις τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις εισβολής κατά τη διάρκεια του Ιουλίου και Αυγούστου του 1974, είτε εξαφανίστηκαν πολύ μετά τη λήξη των εχθροπραξιών σε περιοχές που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του τουρκικού στρατού¹⁵⁴. Από τότε η τύχη τους αγνοείται.

Ως αποτέλεσμα των επίμονων προσπαθειών της κυπριακής κυβέρνησης και των συγγενών των αγνοουμένων και ύστερα από σχετικά ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης¹⁵⁵ των Ηνωμένων Εθνών συστάθηκε, το 1981, η Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων (ΔΕΑ)¹⁵⁶. Οι όροι εντολής της Επιτροπής, η οποία λειτουργεί υπό την αιγίδα και τη συμμετοχή των Ηνωμένων Εθνών, είναι η διερεύνηση και διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων της Κύπρου. Η ΔΕΑ είναι τριμελής επιτροπή, αποτελούμενη από ένα μέρος για κάθε πλευρά και ένα τρίτο μέρος, που διορίζεται από το Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών. Την Ελληνοκυπριακή πλευρά

---

¹⁵² Βλ. EP Resolutions 27/03/1996, 24/10/1996 και 10/04/1997.

¹⁵³ Επίσημα στοιχεία του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας: <http://www.cyprus.gov.cy/>. Το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε να δημοσιεύσει τον κατάλογο των προσώπων, των οποίων τα ονόματα περιλαμβάνονται στο αρχείο της κυβερνητικής Υπηρεσίας για τους Αγνοούμενους, ως πρόσωπα των οποίων η τύχη εξακολουθεί να είναι άγνωστη. Ο κατάλογος αυτός δημοσιεύθηκε στην επίσημη εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 10 Ιουλίου 2000. Το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε, επίσης, στις 4 Μαΐου 2000, να διορίσει επιτροπή, της οποίας καθήκον είναι να ετοιμάσει καταλόγους φονευθέντων Ελληνοκυπρίων και Ελλαδιτών κατά το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή. Στις 20 Δεκεμβρίου 2002 η εν λόγω επιτροπή δημοσίευσε τους καταλόγους αυτούς. Η κυπριακή κυβέρνηση, προχωρώντας ακόμη ένα βήμα, δημοσίευσε στις 12 Μαΐου 2003 στην επίσημη εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας τον κατάλογο με τα ονόματα των Τ/Κ αγνοουμένων. Στις 5 Ιουνίου 2003 πληροφόρησε τους συγγενείς των Τ/Κ αγνοουμένων ότι μπορούσαν να έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες που διαθέτουν οι Υπηρεσίες της Κυπριακής Δημοκρατίας σχετικά με τις έρευνες που έχουν γίνει μέχρι στιγμής και για τυχόν αποτελέσματα για διευκρίνιση της τύχης των αγνοουμένων συγγενών τους. Στην ανακοίνωση εσημειώοντο, επίσης, ότι για 201 περιπτώσεις, από τις 500 που περιέχονται στον κατάλογο των Τουρκοκυπρίων αγνοουμένων, έχουν δοθεί, στα πλαίσια της εφαρμογής της Συμφωνίας της 31ης Ιουλίου 1997 για τους αγνοουμένους, στον Τουρκοκύπριο εκπρόσωπο στοιχεία και πληροφορίες για το θάνατο και τον τόπο ταφής των προσώπων αυτών.

¹⁵⁴ Όποια, πάντως, κι αν ήταν η τραγική τύχη των προσώπων αυτών, ο θάνατος ή η παρατεταμένη αιχμαλωσία, πρόκειται, σε κάθε περίπτωση, για κατάφωρη παραβίαση του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Βλ. εκτενώς *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 177-181.

¹⁵⁵ Βλ. GA Resolutions 3450 (1975), 32/128 (1977), 33/172 (1978), 36/164 (1981) και 37/181 (1982). Εξίσου χαρακτηριστική είναι και η *Απόφαση 1146 (1997)* του Συμβουλίου Ασφαλείας. Αναφορικά με το ζήτημα των αγνοουμένων, βλ. επίσης και τα Ψηφίσματα της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών: 4 (XXXI) 1975, 4 (XXXII) 1976 και 50 (1987).

¹⁵⁶ Για όλες τις τελευταίες λεπτομέρειες αναφορικά με τις δραστηριότητες και το έργο της Διερευνητικής Επιτροπής Αγνοουμένων, βλ. εκτενώς στην επίσημη ιστοσελίδα της ΔΕΑ, στη διεύθυνση: www.cmp-cyprus.org.

εκπροσωπεί σήμερα ο κ. Ηλίας Γεωργιάδης, ενώ την Τουρκοκυπριακή η κα Gulden Plumer Kucuk. Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ διόρισε στις 14 Απριλίου 2006 τον Ελβετό διπλωμάτη κ. Christophe Girod στη θέση του τρίτου μέλους της Επιτροπής, ο οποίος ανέλαβε καθήκοντα στις 3 Ιουλίου 2006. Παρά τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για επίλυση του ανθρωπιστικού αυτού προβλήματος, πολύ λίγες υποθέσεις έχουν διαλευκανθεί. Η συντριπτική πλειοψηφία των συγγενών των αγνοουμένων δεν έχει ακόμα πληροφορηθεί για την τύχη των αγαπημένων τους προσώπων¹⁵⁷.

Στο μεταξύ, η Συμφωνία του Ιουλίου του 1997, μεταξύ του Προέδρου της Κύπρου Γλαύκου Κληρίδη και του Τουρκοκύπριου ηγέτη κ. Ραούφ Ντενκτάς¹⁵⁸, η οποία αναγνωρίζει τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των συγγενών των αγνοουμένων να πληροφορηθούν για την τύχη των αγαπημένων τους και προνοεί για ανταλλαγή πληροφοριών αναφορικά με τους χώρους ταφής και για επιστροφή των λειψάνων, δεν έχει εφαρμοστεί λόγω έλλειψης συνεργασίας από μέρους της Τουρκίας, η οποία και θεωρείται υπεύθυνη για την τύχη των αγνοουμένων.

Το ΕΔΔΑ, εξετάζοντας το θέμα των αγνοουμένων, αποφάσισε -10/05/2001-¹⁵⁹ ότι υπήρξαν συνεχείς παραβιάσεις, εκ μέρους της Τουρκίας, των άρθρων 2, 3 και 5 της ΕΣΔΑ. Τα εν λόγω άρθρα αφορούν στο δικαίωμα στη ζωή, την προσωπική ελευθερία και ασφάλεια και στην απαγόρευση των βασανιστηρίων. Στις 04/04/2007, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε ένα ακόμη ενδιαμέσο ψήφισμα, το οποίο καλεί την Τουρκία να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της¹⁶⁰.

---

¹⁵⁷ Αναφέρουμε, εδώ, χαρακτηριστικά, το γεγονός ότι, ύστερα από πέντε σχεδόν χρόνια διακοπής, η Διερευνητική Επιτροπή για τους Αγνοούμενους (ΔΕΑ) συνήλθε, τελικά, στο Λήδρα Πάλας στις 30 Αυγούστου 2004. Σύμφωνα με ανακοίνωση της Επιτροπής -30/08/2004- «ο εκπρόσωπος της Ελληνοκυπριακής πλευράς στη ΔΕΑ και η εκπρόσωπος της Τουρκοκυπριακής πλευράς επαναβεβαίωσαν πως η απόλυτη δέσμευσή τους και ο τελικός στόχος τους είναι να επιλύσουν τελικά το ανθρωπιστικό πρόβλημα, που επηρεάζει εξίσου οικογένειες και στις δύο κοινότητες».

¹⁵⁸ Συμφωνία για τους Αγνοούμενους, 31/07/1997.

¹⁵⁹ Case of *Cyprus v. Turkey*, Judgment, 10 May 2001. Σύμφωνα με την εν λόγω απόφαση του ΕΔΔΑ, η Τουρκία απέτυχε να διεξάγει αποτελεσματική έρευνα για την τύχη των Ελληνοκυπρίων αγνοουμένων, που εξαφανίστηκαν κάτω από συνθήκες που έθεταν σε κίνδυνο τη ζωή τους ή βρισκόνταν υπό τουρκική κράτηση την ώρα της εξαφάνισής τους. Το Δικαστήριο έκρινε, επίσης, ότι η σιωπή της Τουρκίας απέναντι στις πραγματικές ανησυχίες των συγγενών των αγνοουμένων ισοδυναμεί με απάνθρωπη συμπεριφορά.

¹⁶⁰ Résolution intérimaire ResDH(2005)44 “relative à l'arrêt de la Cour européenne des Droits de l'Homme du 10 mai 2001 dans l'affaire Chypre contre Turquie”, Résolution intérimaire ResDH(2005)43 – “Actions des forces de sécurité en Turquie - Progrès accomplis et problèmes en suspens” και Interim Resolution ResDH(2007)25 “concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 10 May 2001 in the case of Cyprus against Turkey”. Βλ. επίσης και τα σχετικά Ψηφίσματα της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφορικά με το ζήτημα των αγνοουμένων: 974 (1983), 816 (1984) και 1056 (1987).

Αξιοσημείωτη, τέλος, είναι και η δράση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αναφορικά με το ζήτημα των αγνοουμένων. Ειδικότερα, το Κοινοβούλιο, επιδεικνύοντας μια ιδιαίτερη ευαισθησία ως προς το ζήτημα αυτό, έχει εκδώσει σχετικά μια σειρά ψηφισμάτων από το 1983 μέχρι το 2007¹⁶¹.

2.2.2 Παραβιάσεις Περιουσιακών Δικαιωμάτων στην κατεχόμενη Κύπρο

Όπως είδαμε παραπάνω, λόγω της τουρκικής εισβολής υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις περιοχές της βόρειας Κύπρου περίπου 200.000 Ελληνοκύπριοι. Αντιστοίχως, 65.000 Τουρκοκύπριοι έχουν εκτοπισθεί από τους τόπους τους, συνεπεία των ταραχών μετά το 1963 και της εισβολής του 1974¹⁶². Στο ιδιοκτησιακό πρόβλημα πρέπει να προστεθούν και οι σημαντικές περιουσίες της ορθόδοξης εκκλησίας, καθώς και του Εβκαφίου, που ελέγχει τα βακούφια, τα περιουσιακά δηλαδή στοιχεία εκείνα που, κατά τον Ιερό Ισλαμικό Νόμο –Σεριάτ-, είναι αφιερωμένα στο Θεό και χρησιμοποιούνται για την εκπλήρωση ευαγών σκοπών¹⁶³.

Το ιδιοκτησιακό πρόβλημα το βιώνουν πιο έντονα οι Ελληνοκύπριοι, αφενός, ως η συντριπτικά μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα του νησιού και, αφετέρου, ως εκ του γεγονότος ότι μετά το 1974 οι Τουρκοκύπριοι ελέγχουν το 38,1% των ιδιωτικών γαιών σε σύγκριση με το 16,8% που ήλεγχαν ως τότε¹⁶⁴. Βασικό στοιχείο στην όποια μελλοντική λύση του Κυπριακού ζητήματος θα είναι η τύχη των ιδιωτικών περιουσιών εκατέρωθεν της πράσινης γραμμής είτε ως τόπος μόνιμης εγκαταστάσεως είτε ως αποκατάσταση των περιουσιακών δικαιωμάτων των εκτοπισμένων.

Το πρώτο σημαντικό στοιχείο που πρέπει να αναφερθεί εν σχέσει προς το ιδιοκτησιακό πρόβλημα της Κύπρου είναι ότι στο νησί υπάρχει πλήρες και αξιόπιστο κτηματολόγιο από την εποχή της αγγλοκρατίας¹⁶⁵, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι είναι

¹⁶¹ Βλ. EP Resolutions: 11/01/1983, 10/03/1988, 12/07/1990, 06/04/1995, 27/03/1996, 17/09/1997, 05/09/2001 και 15/03/2007.

¹⁶² Τα σχετικά αριθμητικά στοιχεία αναφέρονται στο US Committee for Refugees, World Refugee Survey, 2000, Country report: Cyprus.

¹⁶³ Η εκκλησιαστική περιουσία ανέρχεται στο 5,8% των καλλιεργήσιμων γαιών της Κύπρου -186.000 σκάλες. Η περιουσία του Εβκαφίου ανέρχεται περίπου στο 0,6% των καλλιεργήσιμων γαιών της Κύπρου -23.500 σκάλες. Βλ. Karouzis G., "Land ownership in Cyprus-paste and present (with special reference to Greek and Turkish ownerships)", Strabo, Nicosia, 1977, σελ. 76-78. Σημειώνουμε ότι η σκάλα είναι μονάδα μετρήσεως επιφανείας: 3 σκάλες ισούνται με 1.388 τ. μέτρα.

¹⁶⁴ *Ibid.* σελ. 116. Στα στοιχεία αυτά δε γίνεται διάκριση των γαιών που χρησιμοποιούνται για τις ανάγκες του τουρκικού στρατού κατοχής. Η αναφορά γίνεται σε σχέση με τις ιδιωτικές γαίες και όχι με το σύνολο των κατεχόμενων εδαφών του νησιού, που περιλαμβάνει, πέραν των ιδιωτικών γαιών, δημόσιες εκτάσεις, καθώς και περιουσία της Εκκλησίας και του Εβκαφίου.

¹⁶⁵ Το Τμήμα Κτηματολογίου & Χωρομετρίας υπάγεται στο Υπ. Εσωτερικών της Κυπρ. Δημοκρατίας.

εξαιρετικά εύκολη η διαπίστωση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος στο νησί. Τα πράγματα, όμως, περιπλέκονται λόγω του ότι οι περιουσίες που έχουν εγκαταλείψει οι εκτοπισθέντες δεν έτυχαν της ίδιας μεταχείρισης από τις δύο πλευρές της πράσινης γραμμής. Στην περιοχή που παρέμεινε υπό τον έλεγχο της Κυπριακής Δημοκρατίας, τα περιουσιακά δικαιώματα όλων των ιδιωτών, μελών τόσο της ελληνοκυπριακής, όσο και της τουρκοκυπριακής κοινότητας, παρέμειναν σεβαστά¹⁶⁶. Εντελώς διαφορετική είναι η εικόνα στις περιοχές υπό κατοχή. Ευθύς μετά την τουρκική εισβολή και τις λεηλασίες που έλαβαν χώρα, το καθεστώς Denktash προσπάθησε να διευθετήσει το ιδιοκτησιακό ζήτημα επί τη βάση της ευνοϊκής για τους Τουρκοκυπρίους πραγματικότητας, που δημιουργούσε η κατοχή¹⁶⁷. Το «Γραφείο Στεγάσεως» διένειμε τις οικίες των Ελληνοκυπρίων στους εκτοπισμένους Τουρκοκυπρίους και στους Τούρκους, που άρχισαν να καταφθάνουν ως έποικοι στο νησί. Αντιστοίχως, βάσει του «Νόμου» περί κατανομής και χρήσεως της ακίνητης εχθρικής περιουσίας, του 1975, το καθεστώς Denktash διένειμε την αγροτική γη των Ελληνοκυπρίων¹⁶⁸.

Καθίσταται σαφές ότι οι Ελληνοκύπριοι κάτοχοι περιουσίας στις κατεχόμενες περιοχές εξακολουθούν να παρεμποδίζονται να έχουν πρόσβαση και έλεγχο στις περιουσίες τους, να τις χρησιμοποιούν και να τις απολαμβάνουν, ενώ τους αρνείται και οποιαδήποτε αποζημίωση για την επέμβαση στα περιουσιακά τους δικαιώματα¹⁶⁹.

---

¹⁶⁶ Στο τέλος του 1974 εξεδόθη γενικό διάταγμα επιτάξεως των επηρεαζομένων τουρκοκυπριακών περιουσιών, ενώ ένα χρόνο μετά την τουρκική εισβολή υιοθετήθηκε η *Υπουργική Απόφαση 14.202/18 Αυγούστου 1975*, σύμφωνα με την οποία δημιουργήθηκαν επιτροπές, οι οποίες είχαν ως στόχο τη διαχείριση της κινητής και ακίνητης ιδιοκτησίας των Τουρκοκυπρίων, που είχαν μετακινηθεί στις κατεχόμενες περιοχές. Από το 1991 και εντεύθεν το καθεστώς των τουρκοκυπριακών περιουσιών καθορίζεται από ειδικό νομοθετικό πλαίσιο, που έχει αναθεωρηθεί αρκετές φορές: *Νόμοι αρ. 139/1991, 99(I)/1992, 35(I)/1994, 7(I)/1996, 33(I)/1998, 59(I)/2003 περί τουρκοκυπριακών περιουσιών* (διαχείριση και άλλα θέματα-προσωρινές διατάξεις). Όλες οι περιουσίες των Τουρκοκυπρίων βρίσκονται υπό την κηδεμονία του Υπουργού Εσωτερικών.

¹⁶⁷ Βλ. σχετικώς *Report of the Republic of Cyprus to the UN CERD*, Μάρτιος 1994, σελ. 16.

¹⁶⁸ Μετά την ανακήρυξη του ψευδοκράτους, το 1983, η ρύθμιση του ζητήματος των περιουσιών περιελήφθη στο λεγόμενο «Σύνταγμα» και, συγκεκριμένα, στο άρθρο 159 αυτού, το οποίο όριζε, μεταξύ άλλων, τα εξής: «*Όλη η ακίνητη περιουσία, τα κτίρια και οι εγκαταστάσεις, που βρέθηκαν εγκαταλελειμμένες τη 13^η Φεβρουαρίου 1975, όταν ανακηρύχθηκε το Τουρκικό Ομόσπονδο Κράτος της Κύπρου ή που κρίθηκαν από το νόμο ως εγκαταλελειμμένες ή αδέσποτες μετά την προαναφερόμενη ημερομηνία ή που θα έπρεπε να είναι υπό την κατοχή ή υπό τον έλεγχο του δημοσίου, ακόμη και εάν το καθεστώς τους δεν έχει διευκρινισθεί... θα θεωρηθούν ως ιδιοκτησία της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου, έστω και εάν δεν είναι καταγεγραμμένες ως τέτοιες στα αρχεία του Κτηματολογίου*». Τις συγκεκριμένες περιουσίες, λοιπόν, «είχε δικαίωμα» να μεταβιβάσει το καθεστώς Denktash σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Για μια πλήρη και εμπειριστατωμένη ανάλυση του ζητήματος των Κατεχομένων Γαιών και των Περιουσιών στην Κύπρο βλ. *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 366-423, όπου υπάρχουν και εκτενείς βιβλιογραφικές αναφορές. Βλ. επίσης *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 184-198.

¹⁶⁹ Η Τουρκία και ο Denktash αναθεώρησαν, το 2003, το καθεστώς ιδιοποίησης των περιουσιών των Ελληνοκυπρίων, με σκοπό να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις ώστε να κριθούν τα εσωτερικά ένδικα μέσα της «ΤΔΒΚ» και να απομακρυνθεί χρονικά το ενδεχόμενο συνεχών καταδικών για παραβιάσεις

Επιπλέον, βρίσκεται σε εξέλιξη μία άνευ προηγουμένου έξαρση παράνομης οικοδόμησης πάνω σε γη που ανήκει σε Ελληνοκυπρίους. Οι παράνομες αυτές οικοδομές πωλούνται στη συνέχεια σε Βρετανούς και άλλους Ευρωπαίους πολίτες, με βάση τους «τίτλους ιδιοκτησίας» που παραχωρεί το ψευδοκράτος¹⁷⁰. Μετά την κυπριακή κυβέρνηση και άλλες κυβερνήσεις διαφόρων χωρών έχουν εκδώσει οδηγίες αναφορικά με τις αγοραπωλησίες περιουσιών στις κατεχόμενες περιοχές. Οι προειδοποιήσεις αυτές γνωστοποιούν σε υποψήφιους πελάτες τις νομικές και οικονομικές συνέπειες, που είναι πιθανό να προκύψουν από την ανάμιξη σε αγορές, πωλήσεις, ενοικίαση ή άλλες πράξεις αναφορικά με περιουσίες που ανήκουν σε εκτοπισμένους Ελληνοκύπριους. Μεταξύ των χωρών που έχουν εκδώσει έως τώρα τέτοιες προειδοποιήσεις είναι πλείστες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι ΗΠΑ, η Ρωσική Ομοσπονδία, η Αυστραλία, ο Καναδάς και η Ρουμανία¹⁷¹.

Τέλος, η θέση του ΕΔΔΑ επί του ζητήματος είναι σαφής¹⁷²: έχει αναγνωρίσει το δικαίωμα επιστροφής των περιουσιών και των κατοικιών των Ελληνοκυπρίων εκτοπισμένων. Το Δικαστήριο βρήκε ένοχη την Τουρκία, ότι αποστερεί στους Ελληνοκυπρίους εκτοπισμένους τη χρήση των περιουσιών τους.

των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Συγκεκριμένα, με την υιοθέτηση «Νόμου» για τις αποζημιώσεις ακινήτων περιουσιών εντός της «ΤΔΒΚ», έδωσαν θεωρητικά στους Ελληνοκυπρίους τη δυνατότητα να προσφύγουν σε ειδική επιτροπή καθορισμού αποτιμήσεως και αποζημιώσεως της ακίνητης περιουσίας τους που είχε «δημευθεί», βάσει του άρθρου 159 του «Συντάγματος». Η προσφυγή, όμως, έδινε μόνο δικαίωμα αποζημιώσεως και όχι αποκαταστάσεως των περιουσιακών δικαιωμάτων, ενώ δεν υπήρχε καμία απολύτως πρόβλεψη για αποζημίωση κινητής περιουσίας. Επομένως, όσοι προσέφευγαν στην ειδική επιτροπή ουσιαστικά θα αποδέχονταν ότι είχαν χάσει τον τίτλο επί της περιουσίας τους. Το ΕΔΔΑ έκρινε ως αναποτελεσματική την ειδική επιτροπή καθορισμού αποζημιώσεως, ως δυνάμενη να αποτελέσει «εσωτερικό ένδικο μέσο», κατά τις προβλέψεις του άρθρου 35.1 της ΕΣΔΑ. Βλ. *Case of Xenides-Arestis v. Turkey* (07/12/2006), Just Satisfaction. Η απόφαση αυτή έκλεισε την προσπάθεια του τουρκοκυπριακού καθεστώτος να αλλάξει τα δεδομένα με το «Νόμο» περί των αποζημιώσεων ακινήτων περιουσιών του 2003. Το ΕΔΔΑ άφησε, όμως, ανοιχτό το ενδεχόμενο δημιουργίας μιας άλλης επιτροπής, με διεθνή σύνθεση, που θα προσέδιδε αυξημένο κύρος και υπόληψη.

¹⁷⁰ Είναι ιδιαιτέρως χαρακτηριστική η περίπτωση προσφυγής Ελληνοκυπρίου κατά οικογένειας Βρετανών, όπου διατάχθηκε από δικαστήριο της Κυπριακής Δημοκρατίας η παύση της προσβολής των περιουσιακών δικαιωμάτων, με κατεδάφιση του κτιρίου που κτίστηκε επί της καταπατηθείσης περιουσίας στην κατεχόμενη Λάπηθο και η καταβολή αποζημιώσεως. Βλ. Υπόθεση *Μελέτιος Αποστολίδης κατά Ντέιβιντ Σιάρλεφ Όραμς και Λίντα Ελίζαμπεθ Όραμς*, 09/11/2004, του Επαρχιακού Δικαστηρίου Λευκωσίας. Επισημαίνουμε ότι, μετά την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, οι αποφάσεις των κυπριακών δικαστηρίων είναι εκτελεστές στα κράτη-μέλη της ΕΕ. Βλ. *Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 44/2001 του Συμβουλίου, 22/12/2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, για την εκτελεστικότητα των δικαστικών αποφάσεων σε άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ*. Βλ. αντιθ. *Clitheroe M.*, “Revised Opinion Orams and EAW (2) The opinion in relation to the Orams case has been updated”, (legal opinion), http://www.trncpresidency.org/press/news/revised_opinion_orams_eaw.htm, Απρίλιος 2005.

¹⁷¹ Βλ. *Smith H.*, “Britons fight to hold on to Cypriot home”, *The Guardian*, 22/01/2005 και *Wilson S.*, “N. Cyprus property rows up”, *BBC News-World Service*, 14/04/2005, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4440983.stm>.

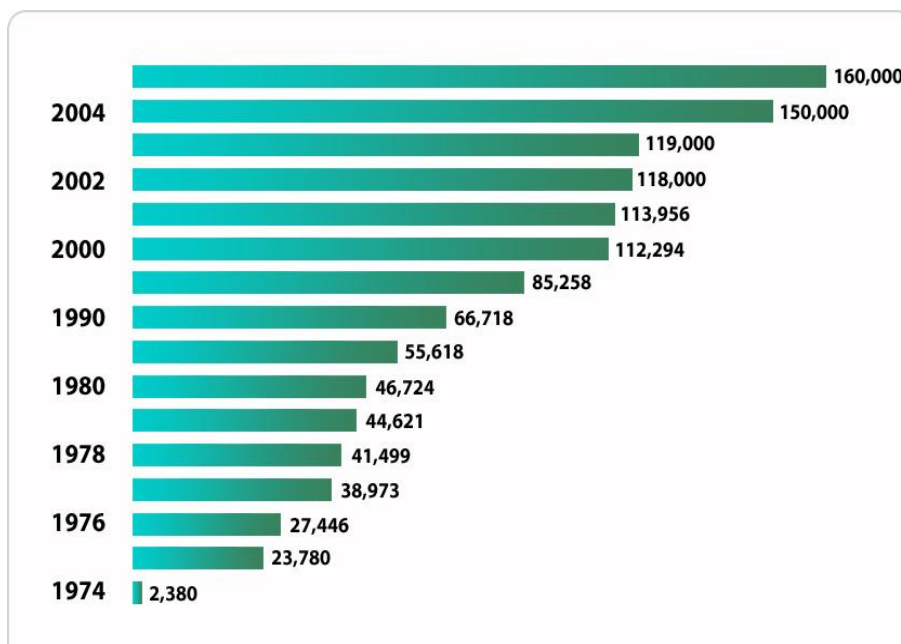
¹⁷² Βλ. *Case of Cyprus v. Turkey*, Judgment, 10/05/2001, *Case of Loizidou v. Turkey* (18/12/1996), Merits και *Case of Xenides-Arestis v. Turkey* (22/12/2005), Merits & Just Satisfaction. Το ζήτημα αναλύεται περαιτέρω στην ενότητα 2.2.1.1 της παρούσης εργασίας.

2.2.3 Έποικοι

Από το 1974 η Τουρκία εφαρμόζει συστηματικά την πολιτική της μεταφοράς και εγκατάστασης χιλιάδων τούρκων υπηκόων ή ατόμων τουρκικής καταγωγής – γνωστών ως εποίκων από την Ανατολία- στις κατεχόμενες περιοχές, αλλοιώνοντας, με τον τρόπο αυτό, τη δημογραφική σύνθεση του νησιού. Ακολουθώντας, το καθεστώς Ντενκτάς, ήδη από το 1975 και πιο συστηματικά μετά το 1981, χορηγούσε την τουρκοκυπριακή «υπηκοότητα» σε άτομα που είχαν διαμείνει στις κατεχόμενες περιοχές τουλάχιστον ένα έτος ή είχαν προσφέρει «σημαντικές υπηρεσίες»¹⁷³.

Ο ακριβής αριθμός των εποίκων δεν είναι γνωστός. Κατά τις αρχικές διαπραγματεύσεις του Σχεδίου Ανάν ο Γλαύκος Κληρίδης είχε αναφέρει τον αριθμό των 115.000 ατόμων, ενώ το 2004 ο Τάσος Παπαδόπουλος μίλησε για 119.000 εποίκους¹⁷⁴. Από το 2004, όμως, εκτιμάται ότι έχουν έλθει στην Κύπρο περισσότεροι από 40.000 έποικοι, με αποτέλεσμα ο συνολικός αριθμός τους να αγγίζει σήμερα τις 162.000. Ιδιαίτερος αποκαλυπτικός είναι ο παρακάτω πίνακας, βάσει επίσημων στοιχείων του Γραφείου Τύπου & Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας:

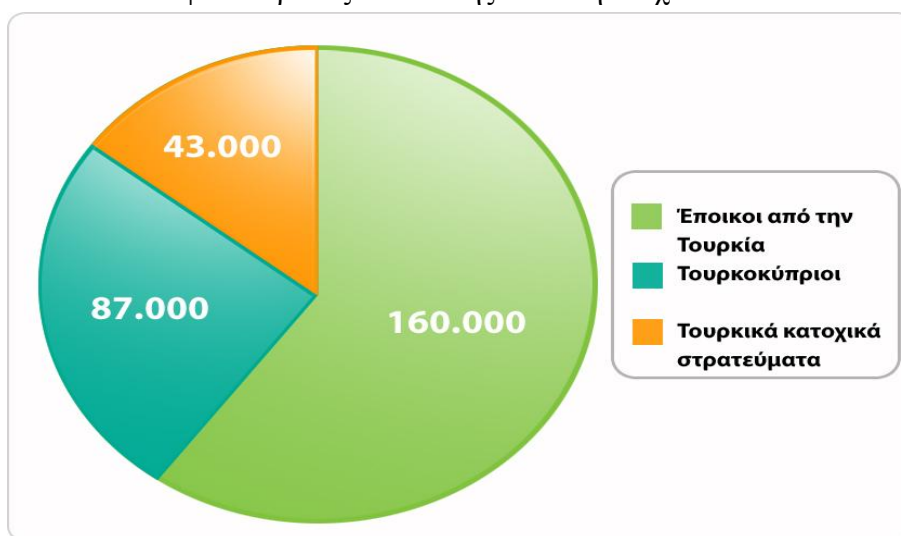
Αριθμός Εποίκων (1974-2005) - www.moi.gov.cy/pio.

¹⁷³ Βλ. αναλυτικά *Συρίγος Άγγ.*, 2005, Κεφάλαιο XIII – ‘Οι έποικοι’, σελ. 350-365 και *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 198-213. Βλ. επίσης *Report on the Demographic Structure of the Cypriot Communities*, Parliamentary Assembly, Doc 6589, 27 Απριλίου 1992, § 105-112.

¹⁷⁴ Βλ. *Report of the Secretary General on his mission of good offices in Cyprus (2004)*, 28 Μαΐου 2004, UN S/2004/437, § 60. Στον ίδιο περίπου αριθμό -115.000- κατέληξε και η σχετική Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης το 2003 ύστερα από έρευνα και εισήγηση του φινλανδού βουλευτή Jaakko Laakso της Επιτροπής Μετανάστευσης & Δημογραφίας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης. Βλ. *Parliamentary Assembly, Recommendation 1608 “Colonisation by Turkish settlers of the occupied part of Cyprus”*, 24/06/2003 -68 ψήφοι υπέρ, 15 κατά, 2 αποχές.

Σε κάθε περίπτωση, ο εποικισμός συνιστά κατάφωρη παραβίαση του άρθρου 49 (6) της Τέταρτης Σύμβασης της Γενεύης του 1949, που ορίζει ότι: «*Η κατέχουσα δύναμις δε θα δύναται να εξορίσει ή να μεταφέρει μέρος του δικού της άμαχου πληθυσμού εις το κατεχόμενο υπ' αυτής έδαφος*». Το εκούσιο ή ακούσιο της μεταφοράς είναι παντελώς αδιάφορο από πλευράς Διεθνούς Δικαίου¹⁷⁵. Το σημαίνουν στην περίπτωση των εποίκων είναι ότι υπάρχει μεταφορά πληθυσμού από την Τουρκία προς τις κατεχόμενες από τον τουρκικό στρατό περιοχές της Κύπρου¹⁷⁶. Η πράξη αυτή, όμως, συνιστά «*σοβαρή παραβίαση*» της Συμβάσεως, όπως ρητώς αναφέρεται στο άρθρο 85 του Πρώτου πρόσθετου στις Συμβάσεις της Γενεύης Πρωτοκόλλου, του 1977, και, επιπλέον, συνιστά «*έγκλημα πολέμου*» σύμφωνα με το άρθρο 8 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

Επομένως, καθίσταται σαφές ότι η εγκατάσταση των εποίκων στα κατεχόμενα εδάφη της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι σαφώς παράνομη και συναφώς παράνομες είναι η συνέχιση της παραμονής τους στο νησί¹⁷⁷ και η κατοχή των περιουσιών που τους έχουν δοθεί από το ψευδοκράτος. Η διεθνής κοινότητα έχει

Ο πληθυσμός της κατεχόμενης περιοχής (2005) - www.moi.gov.cy/nio.

¹⁷⁵ Το επιχείρημα του εκούσιου εποικισμού προβάλλει η Τουρκία, επιχειρώντας να παρουσιάσει τους εποίκους είτε ως «εποχιακούς εργάτες» είτε ως «πρώην μετανάστες» που επαναπατρίστηκαν. Βλ. σχετικά το γράμμα του εκπροσώπου των Τουρκοκυπρίων Vehbi Zeki Serter προς το Συμβούλιο της Ευρώπης, της 31^{ης} Μαρτίου 2003, στο Appendix 6, *Colonisation by Turkish Settlers of the Occupied Part of Cyprus*, Parliamentary Assembly, Doc. 9799, 02/05/2003, σελ. 19-22. Υπογραμμίζουμε ότι οι έποικοι αντιμετωπίζονται από το ψευδοκράτος ως τμήμα του εκλογικού σώματος των Τουρκοκυπρίων.

¹⁷⁶ Βλ. Χρυσστομίδης Κ., «Το Κράτος της Κύπρου στο Διεθνές Δίκαιο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1994, σελ. 191-205.

¹⁷⁷ Η κατ' αρχήν θέση της ελληνοκυπριακής πλευράς είναι ότι όλοι οι έποικοι πρέπει να φύγουν, διότι η παρουσία τους είναι παράνομη στο νησί. Είναι πιθανόν, όμως, για λόγους ανθρωπιστικούς και μόνο, να γίνει δεκτή η παραμονή μικρού αριθμού εποίκων. Βλ. σχετική αναφορά: «είμαστε έτοιμοι να αποδεχτούμε για ανθρωπιστικούς λόγους ότι αριθμός τούρκων εποίκων θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να παραμείνουν στην Κύπρο ως πολίτες βάσει της νέας κατάστασης πραγμάτων», σε επιστολή του Τάσσου Παπαδόπουλου προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ, ημερομηνίας 7 Ιουνίου 2004.

επανειλημμένως εκφράσει τη δυσαρέσκειά της για την επικρατούσα κατάσταση, καταδικάζοντας τις προσπάθειες αλλοιώσεως της δημογραφικής συνθέσεως της νήσου¹⁷⁸.

2.3 Οι μονομερείς τουρκοκυπριακές ενέργειες μετά την εισβολή

2.3.1 «Τουρκικό Ομόσπονδο Κράτος της Κύπρου»: το 1^ο βήμα...

Στις 13 Φεβρουαρίου 1975, η τουρκοκυπριακή κοινότητα, η οποία επί μία δεκαετία, από το 1964 έως το 1974, αυτοαποκαλείται «*αυτόνομη τουρκοκυπριακή διοίκηση*», ανακηρύσσεται μονομερώς ως Τουρκικό Ομόσπονδο Κράτος της Κύπρου.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας, με την *Απόφαση 367* της 12^{ης} Μαρτίου 1975, αντέδρασε στη μονομερή ανακήρυξη του «Τουρκικού Ομόσπονδου Κράτους της Κύπρου». Η πρώτη παράγραφος της εν λόγω αποφάσεως είναι χαρακτηριστική: το όργανο απευθύνει έκκληση για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας και καλεί τα ενδιαφερόμενα μέρη να απέχουν από ενέργειες που θα βλάψουν την κυριαρχία, ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Δημοκρατίας, ενώ, παράλληλα, τα καλεί να απέχουν από κάθε προσπάθεια που θα απέβαινε είτε στη διχοτόμηση είτε στην ένωση με άλλη χώρα. Εν συνεχεία, εκφράζει τη λύπη του για τη μονομερή απόφαση της 13^{ης} Φεβρουαρίου 1975, που διακηρύσσει ότι τμήμα της Κυπριακής Δημοκρατίας θα καταστεί «Ομόσπονδο Τουρκικό Κράτος», ενέργεια που μπορεί να διακυβεύσει τη συνέχιση των διακοινοτικών συνομιλιών και την εφαρμογή των ψηφισμάτων του ΟΗΕ.

Η εισβολή και οι μονομερείς τουρκοκυπριακές ενέργειες κρίθηκαν και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στις διακρατικές προσφυγές που υπέβαλε η Κυπριακή Δημοκρατία. Η θέση της Επιτροπής ήταν σαφής: έκρινε ότι

---

¹⁷⁸ Βλ. SC Resolutions: 414 (1977) και 550 (1984), GA Resolutions: 3395 (XXX) 1975, 33/15 (1978), 34/30 (1979) και 37/253 (1983), HRC Resolution 4 (XXXII) 1976 και EP Resolutions: 09/07/1977, 10/03/1988, 12/09/1991, 15/04/1999 και 04/10/2000. Βλ. επίσης την Έκθεση του ισπανού γερουσιαστή *Alfons Ciso* προς την Επιτροπή Μετανάστευσης, Προσφύγων και Δημογραφίας της Κοινοβουλευτικής Συνελεύσεως του Συμβουλίου της Ευρώπης (27/04/1992), αναφορικά με τη «*Δημογραφική Δομή της Κύπρου*», καθώς και την Έκθεση του εισηγητή της Επιτροπής Μετανάστευσης, Προσφύγων και Δημογραφίας της Κοινοβουλευτικής Συνελεύσεως του Συμβουλίου της Ευρώπης, φινλανδού βουλευτή *Jaakko Laakso* (02/05/2003), αναφορικά με την «*Κατάληψη των Κατεχομένων Εδαφών της Κύπρου από τους τούρκους εποίκους*». Μετά την υποβολή της τελευταίας έκθεσης, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε με συντριπτική πλειοψηφία (68 ψήφους υπέρ, 15 κατά και δυο αποχές) τη *Recommendation 1608* (24/06/2003) – “*Colonisation by Turkish settlers of the occupied part of Cyprus*”.

η οντότητα αυτή δεν ασκεί αρμοδιότητα υπό την έννοια του άρθρου 1 της ΕΣΔΑ¹⁷⁹. Η ομόσπονδη οντότητα, επομένως, δε δύναται να αναγνωρίζεται ότι εκπροσωπεί διεθνώς την περιοχή που έχει υπό τον έλεγχό της. Επιπροσθέτως, το επιχείρημα της Τουρκίας ότι τα συμβαίνοντα στη Βόρεια Κύπρο δεν τη βαρύνουν με διεθνή ευθύνη, κατέπεσε από τη διαγωγή ετυμηγορία της Επιτροπής. Εν ολίγοις, η αυτοαποκαλούμενη «ομόσπονδη οντότητα» της τουρκοκυπριακής κοινότητας κρίθηκε από το δικαιοδοτικό όργανο του Στρασβούργου ως ανυπόστατη.

Είναι εμφανές ότι, με τη μονομερή ανακήρυξη του Φεβρουαρίου του 1975, η τουρκοκυπριακή κοινότητα ωθούσε την ελληνοκυπριακή πλευρά προς τις διαπραγματεύσεις για τη σύσταση ομοσπονδίας¹⁸⁰. Η δε προαναφερθείσα απόφαση 367 του Συμβουλίου Ασφαλείας καθυστέρησε επί πολύ, δεν υιοθετήθηκε ακαριαία, γεγονός που εύλογα εγείρει υπόνοιες ότι η υιοθέτησή της συνάντησε δυσχέρειες. Πάντως, το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν προέβη σε αντιρρήσεις έναντι της ομοσπονδιακής επιλύσεως, δήλωσε, όμως, ότι η μονομερής ανακήρυξη δεν πρόκειται να προδικάσει ούτε να προεξοφλήσει καμία πολιτική λύση¹⁸¹.

2.3.2 «Τουρκική Δημοκρατία της Βορείου Κύπρου»: *ex injuria jus non oritur*

Η τουρκοκυπριακή κοινότητα προέβη στη μονομερή ανακήρυξη της λεγόμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου» (εφ' εξής ΤΔΒΚ) στις 15 Νοεμβρίου 1983. Στις 17 Ιουνίου 1983, η συνέλευση της τουρκοκυπριακής κοινότητας, δια των αντιπροσώπων της διοίκησης, διακήρυξε την «αυτοδιάθεση» του τουρκικού πληθυσμού της Κύπρου¹⁸². Αναφορικά με τη μονομερή ανακήρυξη της αυτοαποκαλούμενης Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου το 1983, ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Rauf Denktash δήλωσε ότι επιθυμεί με αυτή την κίνηση να διευκολύνει την

¹⁷⁹ Απόφαση επί του παραδεκτού στη *διακρατική προσφυγή αριθ. 8077/77*, Decisions and Reports No 13, 85, 150.

¹⁸⁰ Τα τετελεσμένα που διαμορφώθηκαν στην Κύπρο δεν άφηναν και πολλές επιλογές στην ελληνοκυπριακή πλευρά. Η τουρκοκυπριακή πλευρά διέδιδε προς πάσα κατεύθυνση ότι το πρόβλημα της Κύπρου, όσον την αφορά, λύθηκε με την τουρκική εισβολή· για να δεχθεί δε την αποκατάσταση της ενότητας της επικράτειας, θεωρούσε ότι έπρεπε να της αναγνωρισθεί η χωριστή και αυτοτελής υπόσταση στην Κυπριακή Δημοκρατία, σε μια χαλαρή ομοσπονδία. Βλ. σχετικά *Richter H.*, «Το Ιστορικό Υπόβαθρο του Κυπριακού Προβλήματος» στο *Στεργίου Α., Richter H. κ.λ.π. (επιμ.)*, «Το Κυπριακό με το Βλέμμα των Ξένων», Αθήνα, Ροές, 2006, σελ. 53.

¹⁸¹ Περί των μονομερών τουρκοκυπριακών εξελίξεων μετά την εισβολή, βλ. αναλυτικότερα *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 277-280.

¹⁸² Βλ. *Ertekun N.*, «The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus», K. Rustem, Nicosia, 1984, σελ. 499.

εδραίωση της διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας¹⁸³ και, παράλληλα, την παρουσίασε, με το διάγγελμά του, ως έκφραση του «δικαιώματος της αυτοδιάθεσης» της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Η τελευταία, σε επίπεδο επιχειρημάτων, απέφυγε να χαρακτηρίσει την ανακήρυξη ως απόσχιση, προτιμώντας την εύσχημη έκφραση περί «*αναδείξεως σε αυτοτελή νομική προσωπικότητα, μιας περιφέρειας, που τελεί σε εκκρεμότητα απάτριδος μετά το 1963*»¹⁸⁴. Από το σημείο εκείνο και έπειτα, η τουρκοκυπριακή κοινότητα επιμένει στο να διακηρύσσει ότι η «Ομοσπονδιακή Κυπριακή Δημοκρατία» θα πρέπει να συσταθεί από δύο ισότιμα και κυρίαρχα κράτη, από την εξουσία των οποίων θα αντλεί η χώρα τη διεθνή νομική προσωπικότητά της.

Σύσσωμη η διεθνής κοινότητα κήρυξε την απόπειρα ίδρυσης κράτους εντός της Κυπριακής Δημοκρατίας ως νομικά άκυρη και ανυπόστατη, ζητώντας να την αποσύρει η δράστις κοινότητα. Το Συμβούλιο Ασφαλείας, που επιλήφθηκε του θέματος αμέσως, ακολούθησε την πάγια στάση των Ηνωμένων Εθνών όσον αφορά στην απόσχιση¹⁸⁵. Η πρώτη *Απόφαση υπ' αριθ. 541* υιοθετήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 1983. Μέσω αυτής, το Συμβούλιο Ασφαλείας, αφού εκφράζει την ανησυχία του για την ανακήρυξη των τουρκοκυπριακών αρχών της 15^{ης}/11/1983, που φέρεται να δημιουργεί ένα ανεξάρτητο κράτος στη Βόρεια Κύπρο και αφού θεωρεί ότι η ανακήρυξη αυτή είναι ασυμβίβαστη με τις Συνθήκες του 1960, «*αποδοκιμάζει την ανακήρυξη των τουρκοκυπριακών αρχών για δήθεν απόσχιση τμήματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, θεωρεί την ως άνω μονομερή ανακήρυξη ως νομικά άκυρη και ζητεί την ανάκλησή της*». Καλεί, επίσης, όλα τα κράτη να σεβαστούν την κυριαρχία, την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου και να μην αναγνωρίσουν οιοδήποτε άλλο κράτος πέραν της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η Τουρκία, ευθύς μετά τη μονομερή ανακήρυξη της «ΤΔΒΚ», προέβη στην αναγνώρισή της και, μάλιστα, υπήρξε η μοναδική χώρα που το έπραξε, συνήψε δε και διπλωματικές σχέσεις με την ανταλλαγή πρέσβων. Με την αφορμή αυτή, το

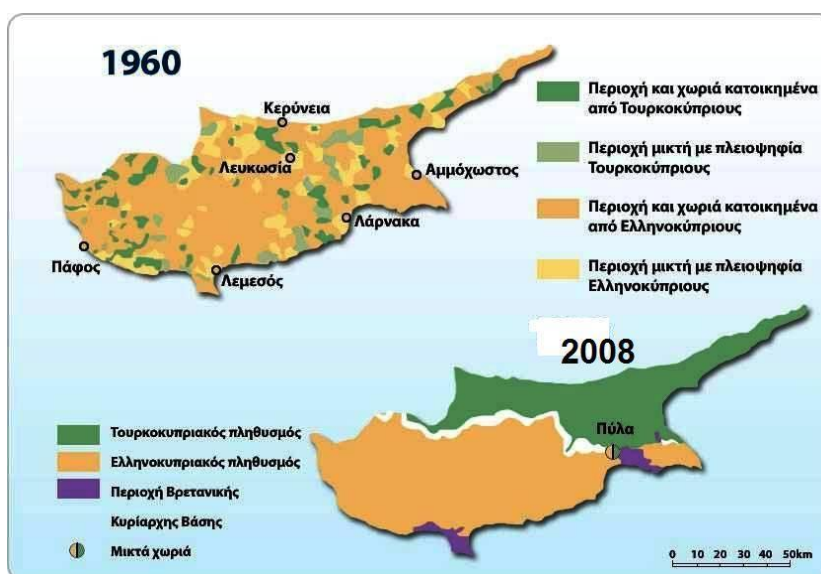
---

¹⁸³ Σε επιστολή του, μάλιστα, προς τον αντιπρόσωπο του Γ.Γ. του ΟΗΕ, ο Rauf Denkash εξήγησε ότι προχώρησε σε αυτή την ανακήρυξη διότι δεν απέμειναν άλλες εναλλακτικές επιλογές, παρά μόνο η μονομερής ανακήρυξη, ως ένα ζωτικό βήμα, που στηρίζεται στην ισότιμη συνιδρυτική, συνεταιρική σχέση με την ελληνοκυπριακή κοινότητα στην ανεξάρτητη και κυρίαρχη Κυπριακή Δημοκρατία. Βλ. A/38/586-Σ/16148. Βλ. επίσης και *Denktash R.*, “The Cyprus Triangle”, London, 1982, σελ. 103 επ..

¹⁸⁴ Αναφορικά με τη μονομερή ανακήρυξη της αυτοαποκαλούμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου», βλ. *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 293-319 και *Necatigil Z.*, “The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law”, Oxford: Oxford University Press, 1989, σελ. 280.

¹⁸⁵ Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν λάβει θέση περί του δικαιώματος της αυτοδιαθέσεως ήδη από τη δεκαετία του 1970: βλ. GA Resolution 2625 (XXV) 1970 “*Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations*”.

Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε την *Απόφαση 550*, την 11^η Μαΐου 1984, με την οποία καταδικάζει όλες τις αποσχιστικές ενέργειες, όπως η ανταλλαγή πρεσβευτών μεταξύ της Τουρκίας και της τουρκοκυπριακής ηγεσίας, η αναγγελθείσα διεξαγωγή συνταγματικού δημοψηφίσματος και εκλογών, καθώς και άλλες απειλές για ενέργειες που αποσκοπούν σε παγίωση της διαίρεσης της νήσου. Κηρύσσει τις ενέργειες αυτές παράνομες και επαναλαμβάνει την έκκλησή του προς όλα τα κράτη να μην αναγνωρίσουν το δήθεν κράτος της «ΤΔΒΚ»¹⁸⁶. Τέλος, θεωρεί τις απόπειρες εποικισμού τμήματος των Βαρωσίων ως απαράδεκτες και ζητεί τη μεταβίβαση της περιοχής στη διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών.

Κατανομή του πληθυσμού στην Κύπρο (1960-2008) - www.moi.gov.cy/pio.

¹⁸⁶ Η άκυρη σύσταση αποτέλεσε τη βάση για να εμποδιστεί η αναγνώριση της «ΤΔΒΚ». Παράλληλα, πρέπει να θεωρείται ότι τα προϊόντα των τυχόν σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ της «ΤΔΒΚ» και του οιοδήποτε κράτους που, ενδεχομένως, την αναγνωρίζει, ομοίως κρίνονται ως παράνομα. Οι πράξεις, τις οποίες η «ΤΔΒΚ» επιχείρησε να νομιμοποιήσει διεθνώς, τέθηκαν υπό την εξέταση του ΔΕΚ το 1992, όταν κυπριακές εταιρείες με έδρα το Λονδίνο εστράφησαν εναντίον της Βρετανίας αναφορικά με την εισαγωγή προϊόντων από τις κατεχόμενες περιοχές της Κύπρου. Κατόπιν σχετικού αιτήματος των βρετανικών δικαστηρίων, το ΔΕΚ επλήφθηκε του θέματος. Η βρετανική κυβέρνηση από κοινού με την Ευρ. Επιτροπή υποστήριξαν ότι η αποδοχή πιστοποιητικών από τα κατεχόμενα δε συνιστούσε αναγνώριση της «ΤΔΒΚ» ως κράτους, αλλά ήταν απαραίτητη ούτως ώστε να ωφελούνται της σχέσεως με την ΕΟΚ όλοι οι κύπριοι και να μην υπάρχουν διακρίσεις ανάμεσα στον πληθυσμό της Κύπρου. Το ΔΕΚ εξέδωσε, στις 5 Ιουλίου 1994, προδικαστική απόφαση, που αναφερόταν στην παράβαση διατάξεων της Κυπριακής Δημοκρατίας κατά την εξαγωγή προϊόντων από τις κατεχόμενες περιοχές. Συγκεκριμένα, κρίθηκε ότι τα εισαγόμενα στην Ευρωπαϊκή Ένωση αγροτικά προϊόντα από την κατεχόμενη Κύπρο πρέπει να συνοδεύονται από υγειονομικά πιστοποιητικά που εκδίδουν οι αρχές της Κυπριακής Δημοκρατίας, κάτι, που λόγω της τουρκικής κατοχής, δεν είναι δυνατό. Η εν λόγω απόφαση υιοθετήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1995 και αποτέλεσε σοβαρότατο οικονομικό πλήγμα στο καθεστώς Ντενκτάς, δεδομένου ότι το 50% των συνολικών εξαγωγών των κατεχομένων το 1994 κάλυπταν τα αγροτικά προϊόντα, το 80% των οποίων κατευθυνόταν στη Μ. Βρετανία. Βλ. *Υπόθεση C-432/92, Regina/Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S.P. Anastasiou (Pissouri) Ltd and Others*, Συλλογή Νομοθεσίας του Δικαστηρίου, 1994, σελ. I 3087 & *C-219/98 Regina/Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S.P. Anastasiou (Pissouri) Ltd and Others II*, ΕΕΕΔ, 2000, σελ.696-712. Για κριτική της εν λόγω αποφάσεως βλ. *Talmon S.*, “The Cyprus question before the European Court of Justice”, *EJIL*, Vol. 12, 2001.

Κεφάλαιο 3

Σε αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης

3.1 Η προοπτική της Ομοσπονδίας

3.1.1 Πανάκεια ή Αδιέξοδο;

Η πρώτη φορά που η ομοσπονδία αντιμετωπίστηκε ως πιθανή λύση του Κυπριακού ήταν το 1956, όταν ο συνταγματολόγος Λόρδος Radcliffe ανέλαβε να ετοιμάσει συνταγματικές προτάσεις για την Κύπρο¹⁸⁷. Στις προτάσεις, που υποβλήθηκαν στις 19/12/1956 στον Υπουργό Αποικιών, αναφέρεται πως οι Τουρκοκύπριοι ζήτησαν ισότιμη πολιτική εκπροσώπηση με τους Ελληνοκυπρίους στο νέο καθεστώς, αλλά κατά το Βρετανό συνταγματολόγο «*το να δώσει κανείς ίση πολιτική δύναμη, μέσα σε ένα ενιαίο κράτος, σε δύο κοινότητες, που έχουν τόσο εμφανή αριθμητική ανισότητα, είναι σα να αρνείται στην πλειοψηφία του λαού τη δύναμη να χρησιμοποιεί τη θέλησή της κατά τρόπο αποτελεσματικό*». Το αίτημα αυτό του 18% για εξίσωση με το 80% μπορούσε, έγραφε ο Λόρδος Radcliffe, να ικανοποιηθεί με την εγκαθίδρυση ομοσπονδιακού καθεστώτος, αλλά η λύση αυτή κρινόταν ως ανεφάρμοστη δεδομένου ότι δεν υπήρχε εδαφικός διαχωρισμός των 2 κοινοτήτων¹⁸⁸.

Τρία χρόνια αργότερα, στη Ζυρίχη, στις συζητήσεις που έγιναν περί της συνταγματικής διαρθρώσεως του Κυπριακού Κράτους, ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, Fatin Rüştü Zorlu, πρότεινε ως μόνη λύση την ομοσπονδία¹⁸⁹. Παρόλο που η πρότασή του δεν έγινε δεκτή και ουδεμία αναφορά έγινε στην ονομασία του νέου κράτους ως ομοσπονδιακού, δεν ήταν λίγοι εκείνοι που υποστήριξαν πως το κράτος που προέκυψε από τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, το 1959, ήταν, στην ουσία, ένα κράτος ομοσπονδιακό¹⁹⁰. Ένας απ' αυτούς ήταν και ο καθηγητής του

¹⁸⁷ Βλ. ανωτέρω στο Κεφάλαιο 1, ενότητα 1.2 της παρούσης διπλωματικής εργασίας.

¹⁸⁸ Βλ. *Radcliffe Lord C.-J.*, "Constitutional Proposals for Cyprus", London: HMSO, Comnd. 42, 1956, § 27-28.

¹⁸⁹ Βλ. *Τορναρίτης Κρ.*, « Το Πολιτειακό Δίκαιον της Κυπριακής Δημοκρατίας », Λευκωσία: Κέντρον Επιστημονικών Ερευνών, 1982, σελ. 26. Αναφέρει ως πηγή το άρθρο του *Μπίτσιου* στο Βήμα των Αθηνών, που αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Ελευθερία* της Κύπρου, τη 16^η Μαΐου 1972. Βλ. επίσης *Βλάχος Άγγ.*, 1980, σελ. 241.

¹⁹⁰ Για περισσότερες λεπτομέρειες επί του ζητήματος βλ. *Κυπριακό Κέντρο Μελετών*, «Τουρκία και Κυπριακό: στρατηγικοί και τακτικοί στόχοι», β' έκδοση συμπληρωμένη με προσθήκες, Κυπριακό Κέντρο Μελετών, Λευκωσία, 1990, σελ 9-26.

Harvard C.J. Friedrich, ο οποίος, στο έργο του “Trends of Federalism in Theory and Practice”, αφιέρωσε ειδικό κεφάλαιο στο Κυπριακό Σύνταγμα και χαρακτήρισε το Κυπριακό κράτος ως «σωματειακό ομοσπονδισμό» (*corporate federalism*)¹⁹¹.

Οι Τούρκοι, όπως ανέφεραν αργότερα στη διάσκεψη του Λονδίνου, θεώρησαν το νέο καθεστώς «λειτουργική ομοσπονδία»¹⁹². Πίστεψαν ότι «η μορφή του νέου κράτους με ενιαίο Σύνταγμα, με την εμπεριεχόμενη ιδιομορφία της, αποδεικνύει και τυπικά, από μόνη της, τη μελλοντική μετάβαση σε ομοσπονδιακό σύστημα»¹⁹³. Διατυπώθηκε, όμως, και η άποψη ότι το νέο καθεστώς ήταν για τους Τούρκους πολύ καλύτερο από την ομοσπονδία. Γράφοντας, το 1959, για τις Ιδρυτικές Συμφωνίες της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο A. Baha Ozler, εξηγεί: «Ας υποθέσουμε ότι πρόκειται για ένα φορολογικό νομοσχέδιο. Η πλειοψηφία στη Βουλή είναι των Ελλήνων, αλλά το 16% του 30% στην ίδια Βουλή, που είναι Τούρκοι, αν δε συγκατανεύσει, το νομοσχέδιο αυτό δεν ψηφίζεται. Τούτο δεν είναι μια εγγύηση πιο πέρα από την ομοσπονδία; Σε ποια ομοσπονδία είδατε κάτι παρόμοιο;»¹⁹⁴.

Πρέπει να υπογραμμίσουμε, στο σημείο αυτό, ότι το σύστημα του δικαιοκοινωνισμού και της ισόρροπης συμμετοχής των κοινοτήτων στα κέντρα λήψεως αποφάσεων, δεν πρέπει, σε καμία περίπτωση, να συγχέεται με την ομοσπονδία¹⁹⁵. Προκειμένου να συσταθεί ομοσπονδία, απαιτείται διακριτό έδαφος, που να ανήκει στην καθεμιά κοινότητα, καθώς και αποκλειστικές εξουσίες της κάθε ομοσπονδίας στη δική της περιφέρεια. Το 1960, οι δύο κοινότητες της Κύπρου διαβίωσαν διάσπαρτες σε ολόκληρη την επικράτεια της νήσου και μόνον ορισμένες κωμοπόλεις ή μικρές πόλεις κατοικούνταν από πληθυσμό Τουρκοκυπρίων κατά πλειοψηφία.

---

¹⁹¹ Βλ. Friedrich C.J., “Trends of Federalism in Theory and Practice”, London: Pall Mall, 1968, Κεφάλαιο 16, σελ. 123 επ.. Για την αντίθετη άποψη, υπέρ της οποίας τασσόμαστε, βλ. τις δηλώσεις Δεκλερή στο Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων το 1974: «*Η τουρκοκυπριακή ανακοίνωσις επιβεβαίωσε την δήλωσίν μου ότι βάση των ενδοκυπριακών συνομιλιών αποτελεί το Κυπριακό Σύνταγμα του 1960, κατά τα λοιπά, ο συντάκτης της ανακοίνωσις διεκδικεί το δικαίωμα να βαπτίσει αυτοβούλως το Σύνταγμα τούτο ‘ομοσπονδιακόν’, επιφυλάσσεται δε προφανώς από τούδε να προσδώσει παρόμοιον χαρακτηρισμόν εις το προσδοκώμενον θετικόν αποτέλεσμα των ενδοκυπριακών συνομιλιών. Τούτο ενδέχεται να συνιστά είδος πολιτικής, αλλά δεν έχει καμμιάν σχέσιν με την επιστημονική τοποθέτηση του τμήματος, εις ην και μόνο προέβην. Διότι παρ’ όλα τα σοβαρά ελαττώματά του, το Σύνταγμα του 1960, κατ’ ορθήν επιστημονικήν γνώμην, δεν ήτο ομοσπονδιακόν, αλλ’ αφετηρία εις οργάνωσιν Ενιαίου Κράτους».* Βλ. Δεκλερής Μ., «Δια την βελτίωσιν του Συντάγματος: Μόνη παραδεκτή βάση λύσεως του ανεξάρτητου και ενιαίου κράτους: Απάντησις Δεκλερή εις τουρκικά σχόλια περί ομοσπονδίας», Ο Φίλελεύθερος, 05/02/1974, σελ. 1.

¹⁹² Συνέντευξη Feridun Cemal Erkin -που διατέλεσε Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας- στην τουρκική εφημερίδα Milliyet, το 1974, όπως αναφέρεται στο Σαρρή Ν., «Η άλλη πλευρά», Τόμος Β’, Βιβλίο Α’ Ημίτομος ΙΙ, Αθήνα: Γραμμή, 1983, σελ. 507.

¹⁹³ Στην έκδοση του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης *Kibris Sorumu*, Istanbul, 1975, όπως αναφέρεται από το Σαρρή Ν., *op. cit.* σελ. 470.

¹⁹⁴ *Ibid.* σελ. 471.

¹⁹⁵ Δεκλερής Μ., «Κυπριακό –Η τελευταία ευκαιρία, 1972–1974», Εκδ. Σιδέρη, Αθήνα, 2003, σελ. 105.

Μετά τις διακοινοτικές ταραχές του 1963, το αίτημα για ομοσπονδία επανήλθε στη διάσκεψη που συνεκλήθη στο Λονδίνο από 15/01-10/02/1964, όπου ο Τουρκοκύπριος ηγέτης ζήτησε «ομοσπονδοποίησιν»¹⁹⁶. Οι Ε/Κ αντέδρασαν στην ιδέα της ομοσπονδίας, την οποία έβλεπαν ως συνώνυμο της διχοτομήσεως¹⁹⁷.

Υστερα από την αποτυχία της διασκέψεως του Λονδίνου και την έκδοση της Αποφάσεως 186 του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 04/03/1964¹⁹⁸, οι Ελληνοκύπριοι υπέβαλαν τις προτάσεις τους στο Φινλανδό μεσολαβητή των ΗΕ Sakari Tuomioja και εισηγήθηκαν την εγκαθίδρυση καθεστώτος που θα καταργούσε τα προνόμια της μειονότητας και τις εγγυήσεις και θα απέδιδε την κυριαρχία στο λαό¹⁹⁹. Οι τουρκικές προτάσεις επιδόθηκαν στο Φινλανδό μεσολαβητή από τον Τούρκο Πρωθυπουργό Ismet İnönü στις 18/04/1964, στην Άγκυρα, με τη μορφή υπομνήματος, που περιελάμβανε 31 άρθρα κι επιγραφόταν «Βασικές Αρχές του Συντάγματος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Κύπρου»²⁰⁰. Τις αντιρρήσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς, όσον αφορά στην προοπτική ομοσπονδιακής επίλυσης, διατύπωσε ο Πρόεδρος Μακάριος, σε υπόμνημα που υπέβαλε στις 13/05/1964 στο μεσολαβητή των ΗΕ. Η τουρκική ανταπάντηση εμπεριέχεται σε σημείωμα του Dr. F. Kūzük προς το S. Tuomioja, ημερομηνίας 02/06/1964²⁰¹.

---

¹⁹⁶ Βλ. «Η χθεσινή δευτέρα εν ολομεία συνεδρία της διασκέψεως», Ελευθερία, 17/01/1964, σελ. 1. Ο διπλωματικός συνεργάτης της αγγλικής εφημερίδας "Sunday Telegraph" έγραψε κατά τη διάρκεια της διάσκεψης ότι: «Ομοσπονδιακή, όμως, λύσις κάποιας μορφής θεωρείται ευρύτατα ως ο μόνος συμβιβασμός μεταξύ του παρόντος ανεφάρμοστου συστήματος των ποσοστιαίων δικαιωμάτων και της ολιγότερον ελκυστικής προοπτικής του διαμελισμού. Η Τουρκική Κυβέρνησις είναι πιθανότερον να υποχωρήσει προς την λύσιν ομοσπονδίας, αφού άρχισε δια λόγους συμφέροντος χειρισμού με αξίωσιν περί διαμελισμού...». Βλ. Σωτηριάδης Σ., «Πληροφορία αγγλικής εφημερίδος: Η δυνατότης δημιουργίας ομοσπονδιακού κράτους εν Κύπρω συζητείται εν Λονδίνω», Ελευθερία, 12/01/1964, σελ. 1,4. Το δημοσίευμα αυτό, όμως, διαψεύστηκε και «η είδησις εχαρακτήρισθη ως υποβολιμαία υπό των Τούρκων». Βλ. Σωτηριάδης Σ., «Διαψεύσθη κατηγορηματικώς εν Λονδίνω ότι η Αγγλία υποστηρίζει ομοσπονδοποίησιν», Ελευθερία, 15/01/1964, σελ. 1,4.

¹⁹⁷ Ο γνωστός οικονομολόγος και δημοσιολόγος κ. Χριστοφής Οικονομίδης, σε ένα κείμενό του, που δημοσιεύτηκε στο διαφωτιστικό δελτίο Cyprus To-day στις 15/02/1964, με τίτλο "Partition or federalization of the small island of Cyprus", χαρακτήρισε το αίτημα για διχοτόμηση ή ομοσπονδία «από κάθε άποψη, ιστορική, πολιτική, κοινωνική κι ακόμα από την άποψη των πραγματικών συμφερόντων των ίδιων των Τουρκοκυπρίων, παράλογο, εξωπραγματικό κι απραγματοποίητο». Όπως εξηγούσε ο κ. Οικονομίδης, «οι Τούρκοι, πιθανώς αντιλαμβανόμενοι ότι το αίτημά τους για διαμελισμό της Κύπρου είναι γελοίο, τώρα προχωρούν στο αίτημα για ομοσπονδία της Κύπρου, ως το πρώτο βήμα για διαμελισμό». Βλ. Economides Ch., "Partition or federalization of the small island of Cyprus", Cyprus To-day, Vol. II, No 1, Supplement No.2, 15/02/1964, σελ. 4-5.

¹⁹⁸ Βλ. σχετικά ανωτέρω, Κεφάλαιο 2, ενότητα 2.1.1 της παρούσης διπλωματικής εργασίας.

¹⁹⁹ Βλ. Κυπριακό Κέντρο Μελετών, 1990, σελ. 10.

²⁰⁰ Για το πλήρες κείμενο του τουρκικού υπομνήματος, στην αγγλική, βλ. Κρανιδιώτης Ν., τόμ. Ι, 2000, Παράρτημα αρ. 6, σελ. 619-623. Σημειώνουμε ότι στο κείμενο αναφέρεται ως ημερομηνία σύνταξης του εγγράφου "Nicosia, 13 April, 1964".

²⁰¹ Για περαιτέρω ενίσχυση της τουρκικής άποψης περί ομοσπονδιακής επίλυσεως του Κυπριακού, ομάδα οικονομολόγων και στατιστικολόγων του τουρκικού εμπορικού επιμελητηρίου ετοίμασε μελέτη για την οικονομική βάση της ομοσπονδίας, η οποία υπεβλήθη στο S. Tuomioja στις 06/06/1964. Βλ.

Ο διάδοχος του Sakari Tuomioja στη θέση του μεσολαβητή των ΗΕ, Galo Plaza, σε Έκθεσή του, που υπέβαλε το 1965 στο Γ.Γ. του ΟΗΕ U Thant²⁰², υποστήριξε τη δημιουργία ενός ενιαίου κράτους με ταυτόχρονη κατοχύρωση των μειονοτικών δικαιωμάτων της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Απορρίπτοντας την τουρκική αξίωση για ομοσπονδοποίηση, ο μεσολαβητής έγραψε: «*Η εγκαθίδρυση ενός ομοσπονδιακού συστήματος απαιτεί γεωγραφική βάση και αυτή η βάση δεν υφίσταται. Σ' ένα προγενέστερο μέρος της έκθεσής μου εξήγησα την πλατιά ανάμιξη σε ολόκληρο το νησί των ελληνοκυπριακών πληθυσμών στις ομαλές εποχές*». Ο αείμνηστος Galo Plaza παρατήρησε πως «*ο διαχωρισμός των κοινοτήτων είναι καθ' ολοκληρίαν απαράδεκτος από την πλειοψηφούσα κοινότητα και, επί του παρόντος, δε θα μπορούσε να επιβληθεί παρά μόνο με τη βία [...]. Τούτο θα απαιτούσε μια αναγκαστική μετακίνηση πληθυσμών –πολλών χιλιάδων και από τις δύο πλευρές-, εν αντιθέσει προς όλες τις παραδεγμένες αρχές της εποχής μας, περιλαμβανομένων εκείνων που θεσπίστηκαν με την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου...»». Σημείωσε, επίσης, ότι η ομοσπονδοποίηση δυνατόν να οδηγούσε στη διχοτόμηση «*και τον κίνδυνο να δημιουργηθούν, με τον τρόπο αυτό, νέα εθνικά σύνορα μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, σύνορα εξόχως προκλητικής φύσεως ανάμεσα σε δύο εξαιρετικά ευέξαπτους πληθυσμούς, που δε θα δίσταζαν να αφήσουν τις τοπικές διαφορές τους να εμπλέξουν σε πόλεμο τις δύο μητρικές χώρες και να θέσουν, έτσι, σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια*».*

Το αδιέξοδο αρχίζει πλέον να γίνεται φανερό...

3.1.2 Αποδοχή της Ομοσπονδιακής Επίλυσης: μια οδυνηρή υποχώρηση...

«Επιδιώκομεν και γεωγραφικόν διαχωρισμόν. Αυτό θα το πετύχομεν είτε εις τας συνομιλίας της Γενεύης είτε δια πολέμου εις την Κύπρον. Τρίτος γύρος συνομιλιών εις την Γενεύην δεν πρόκειται να υπάρξει...»²⁰³

Turkish Communal Chamber, "Federation and the Cyprus Economy", Nicosia, 1964 και απάντηση στο Solomides R., "Comments of the Minister of Finance on the paper entitled 'Federation and Cyprus Economy' prepared by the Turkish Communal Chamber and dated the 6 June 1964", Nicosia, 1964.

²⁰² *UN Security Council Document S/6252* της 26^{ης} Μαρτίου 1965. Η τουρκική στάση και, συγκεκριμένα, η έντονη αντίδραση, εξανάγκασε, τελικά, το μεσολαβητή να υποβάλει παραίτηση με επιστολή του ημερομηνίας 22/12/1965. Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με την Έκθεση του Galo Plaza βλ. ανωτέρω, Κεφάλαιο 2, ενότητα 2.1.2 της παρούσης διπλωματικής εργασίας.

²⁰³ Δήλωση Τούρκου επισήμου στο ειδησεογραφικό πρακτορείο Associated Press, στις 10/08/1974. Βλ. *Καρδιανός Δ.*, «Ο Αττίλας πλήττει την Κύπρο», β' έκδ., Αθήνα: Γ. Λαδιάς, 1975, σελ. 317.

Μετά το ναυάγιο της Συνδιασκέψεως της Γενεύης, όπου οι Τούρκοι υπέβαλαν δύο σχέδια που προέβλεπαν καθεστώς ομοσπονδίας για την Κύπρο –το *Σχέδιο Denktas* περί διζωνικής ομοσπονδίας και το, κάπως πιο συμβιβαστικό, *Σχέδιο Güneş* περί καντονίων-²⁰⁴, η ελληνοκυπριακή πλευρά πρότεινε τη λύση της «περιφερειακής διοίκησης» (Regionalism)²⁰⁵. Η ομοσπονδία περιοχών ή γεωγραφική ομοσπονδία, όπως προτείνεται από τους Τούρκους, εξακολουθούσε να μη γίνεται αποδεκτή από τους Ελληνοκυπρίους. Το Σεπτέμβριο του 1974, όμως, ο Πρόεδρος Μακάριος, σε συνέντευξή του στους “Financial Times” του Λονδίνου, δήλωσε ότι είναι έτοιμος να συζητήσει περί «ομοσπονδίας, αλλά με ισχυρή κυβέρνηση»²⁰⁶. Τον ίδιο μήνα φαίνεται πως και η ελληνική πλευρά απεδέχθη τη συζήτηση περί ομοσπονδιακής επίλυσης²⁰⁷.

Ο μήνας, όμως, που και τυπικά καθόρισε την αποδοχή της ομοσπονδίας, ήταν ο Νοέμβριος του 1974. Στις 07/11/1974, ο Προεδρεύων κ. Γλαύκος Κληρίδης, μιλώντας στη γκαλερύ Αργώ στη Λευκωσία, ανέφερε τα εξής: «*Εις την πραγματικότητα, εις συνομιλίας διεξαγομένας επί 'ίσοις όροις', εμείς ευρισκόμεθα εις μειονεκτικήν θέσιν. Κάθε σκέψις ότι είναι δυνατή μία λύσις βασιζομένη επί ενιαίου κράτους είναι εντελώς εκτός πραγματικότητας. Η Τουρκία δεν πρόκειται, φυσικά, να αποδεχτεί τοιαύτην λύσιν. Η μοναδική εφικτή λύσις είναι η ομοσπονδία επί γεωγραφικής βάσεως...*»²⁰⁸. Εκείνες τις ημέρες, ο Πρόεδρος Μακάριος, σε συνέντευξη που παραχώρησε στην Ιταλίδα δημοσιογράφο Oriana Falazzi, δήλωσε: «*Η Τουρκία θα επιμένει στη γεωγραφική ομοσπονδία, εγώ, όμως, δε θα δεχτώ ποτέ μια ομοσπονδία πάνω σε γεωγραφική βάση [...] Είμαι κάτι περισσότερο από έτοιμος να συζητήσω για ομοσπονδία. Πάνω σε διοικητική, όμως, βάση και όχι σε γεωγραφική...*»²⁰⁹. Σε

²⁰⁴ Αναφορικά με τα εν λόγω Σχέδια και τις συνομιλίες στη Γενεύη, γενικότερα, βλ. παραπάνω Κεφάλαιο 2, ενότητα 2.2 παρουσίας.

²⁰⁵ Βλ. εκτενέστερα *Polyviou P.G.*, “Cyprus: Conflict and Negotiation, 1960 – 1980”, London: Duckworth, 1980.

²⁰⁶ Βλ. «Μακάριος: Είμεθα έτοιμοι να συζητήσουμε: Ομοσπονδία, αλλά με ισχυρή κυβέρνηση», Χαραυγή, 14/09/1974.

²⁰⁷ Τούτο ελέχθη σε τρίτους, που προσπαθούσαν να επιτύχουν επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών. Βλ. *Birand M.A.*, «Παζαρέματα», Αθήνα: Ι. Φλώρος, 1985, σελ. 63.

²⁰⁸ Βλ. «Ρεαλιστική λύσις λέγει ο Κληρίδης: Γεωγραφική Ομοσπονδία», Τα Νέα, 08/11/1974, σελ. 1, 6. Βλ. επίσης *Λυκαύγη Α.*, «Η Δήλωση Κληρίδη», Φιλελεύθερος, 10 & 12/11/1974, *Birand M.A.*, *op. cit.* σελ. 81, όπου αναφέρει ότι οι δηλώσεις Κληρίδη έγιναν επειδή δεν έμαθε πως αναβλήθηκε το ταξίδι του Kissinger στην Άγκυρα, καθώς και «Ο Δρ. Λυσαριδής διεκήρυξε: Μετριοπάθεια, όχι, όμως, ηττοπάθεια: Γεωγραφική Ομοσπονδία σημαίνει Διχοτόμηση», Τα Νέα, 10/11/1974, σελ. 1.

²⁰⁹ Βλ. «Ο Εθνάρχης διεκήρυξε: Δε δέχομαι ομοσπονδία γεωγραφική», Συνέντευξη του Μακαρίου προς την Oriana Falazzi, Τα Νέα, 08/11/1974. Την ίδια εποχή, ο κ. Τάσσος Παπαδόπουλος, μετά από συνάντηση που είχε στην Αθήνα με τον Έλληνα Πρωθυπουργό, στον οποίο διεμήνυσε τις απόψεις του Μακαρίου, δήλωσε: «*Η Κυπριακή ηγεσία συζητεί οιαδήποτε λύσιν, χωρίς αυτό να σημαίνει και αποδοχήν της. Πάντως, αποκλείει κατηγορηματικώς τη γεωγραφικήν ομοσπονδία και τη δημιουργία τεχνητής, όπως θέλουν οι Τούρκοι, χωριστής περιοχής (...)* Εάν, όμως, θα επρόκειτο δια ομοσπονδιακών

δηλώσεις του, εξάλλου, μετά από τη συνάντηση που είχε με το Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών J. Callaghan, στις 22/11/1974, ο Πρόεδρος Μακάριος ανέφερε πως η ελληνική πλευρά «είναι έτοιμη να συζητήσει ένα καθεστώς ομοσπονδίας με πολλές περιφέρειες – ‘πολυπεριφερειακό’»²¹⁰.

Το Δεκέμβριο του 1974 πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα μεγάλη σύσκεψη μεταξύ της κυπριακής και της ελληνικής ηγεσίας, στην οποία έλαβε μέρος ο Πρόεδρος Μακάριος και έγινε γενική εξέταση του Κυπριακού ζητήματος. Εκεί αποφασίστηκε η αποδοχή της ομοσπονδιακής επίλυσης του Κυπριακού²¹¹.

Έτσι, στις 8 Ιανουαρίου 1975, ο αντιπρόσωπος του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ στην Κύπρο ανακοίνωσε ότι οι δύο κοινότητες συμφώνησαν ν’ αρχίσουν στις 14 Ιανουαρίου διαπραγματεύσεις με θέμα τις εξουσίες της κυβέρνησης στο πλαίσιο ενός ομοσπονδιακού κράτους και, παράλληλα, να συνεχίσουν τη συζήτηση για επίλυση ανθρωπιστικών θεμάτων. Στις 10/02/1975, η ελληνοκυπριακή πλευρά υπέβαλε και γραπτές προτάσεις, που προνοούσαν για ένα ομοσπονδιακό πολυπεριφερειακό κράτος²¹². Οι αντίστοιχες τουρκοκυπριακές προτάσεις, της 13^{ης}/02/1975, προέβλεπαν τη δημιουργία ανεξάρτητης, ομοσπονδιακής, διπεριφερειακής και κοσμικής δημοκρατίας, με τις εγγυήσεις του 1960 εν ισχύ²¹³.

Υπό την απειλή των τουρκικών όπλων, οι Έλληνες της Κύπρου προέβησαν σε αυτή την οδυνηρή, όπως χαρακτηρίστηκε²¹⁴, υποχώρηση, αναμένοντας, επί ματαίω, δυστυχώς, κάποια ανταπόκριση κι από την άλλη πλευρά...

σύστημα κατά το οποίο θα είχαν οι δύο κοινότητες την ευχέρεια να διοικούν τας ιδικάς των υποθέσεις –πολιτικές, θρησκευτικές κλπ., αλλά εντός πλαισίου ισχυράς κεντρικής κυβερνήσεως, τότε το πράγμα είναι διαφορετικόν...» Βλ. Ανταπόκριση Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων (ΑΠΕ), 08/11/1974, όπως δημοσιεύτηκε στις κυπριακές εφημερίδες: «Ως ετόνισε χθες ο κ. Τάσος Παπαδόπουλος κοινή γραμμή Αθηνών-Μακαρίου: Η κυπριακή ηγεσία, πάντως, αποκλείει κατηγορηματικώς γεωγραφικήν ομοσπονδιάν», Ο Φιλελεύθερος, 09/11/1974, σελ. 1 και «Σύμπτωσης απόψεων Μακαρίου-Καραμανλή: Αποκλείεται γεωγραφική ομοσπονδία: Επιμένει, όμως, ο κ. Κληρίδης και λέγει ότι εμπαιίζουν τον λαόν», Τα Νέα, 09/11/1974, σελ. 1-6.

²¹⁰ Βλ. «Δηλώσεις μετά τη χθεσινή συνάντηση με το Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών – Μακάριος: Πρόθυμοι να συζητήσουμε ομοσπονδία πολλών περιοχών», Χαραυγή, 23/11/1974, σελ. 6.

²¹¹ Βλ. Κρανιδιώτης Γ., «Οι διαπραγματεύσεις για την επίλυση του Κυπριακού: Οι διακοινοτικές συνομιλίες 1974-1981» στο συλλογικό έργο Τενεκίδης Γ., Κρανιδιώτης Γ. (επιμ.), «Κύπρος: Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της», Αθήνα: Εστία, 1981, σελ. 661.

²¹² Οι προτάσεις της Ε/Κ πλευράς προέβλεπαν ότι το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας θα βασιζόταν σε ορισμένες αρχές: ανεξάρτητη και κυρίαρχη δημοκρατία, δικονομικό σύστημα, πολυπεριφερειακή Ομοσπονδία, κεντρική κυβέρνηση με ουσιαστικές εξουσίες. Για το πλήρες κείμενο των Ε/Κ προτάσεων της 10^{ης}/02/1975 βλ. Καραμπαρμπούνης Χ., «Κύπρος: από την εισβολή στην ένταξη», Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2003, σελ. 139-140.

²¹³ *Ibid.* σελ. 140-141.

²¹⁴ Ο Σπύρος Κυπριανού, εκφράζοντας την απογοήτευση της ελληνοκυπριακής πλευράς για τις θέσεις των Τούρκων, το 1978, σε δημοσιογραφική διάσκεψη, είχε δηλώσει τα εξής: «Σύμφωνα με τις αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών, η Κύπρος θα εδικαιοῦτο να αρνεῖτο διαπραγματεύσεις, πριν αποχωρήσουν από την Κύπρο τα τουρκικά στρατεύματα. Εν τούτοις, προσήλθαμε στις διαπραγματεύσεις.

3.1.3 Ομοσπονδία και Συνομοσπονδία

Σταδιακά από το 1975 η τουρκική πλευρά κατάφερε να μετατρέψει το αντικείμενο της συζητήσεως και να εμπεδώσει την αντίληψη ότι η λύση του μελλοντικού καθεστώτος της Κύπρου δεν ήταν μεταξύ «χαλαρής» και «συνεκτικής» ομοσπονδίας, αλλά μεταξύ ομοσπονδίας και συνομοσπονδίας. Έτσι, κάθε φορά που συνιστούσε μια νέα θεσμική πολιτειακή οντότητα, διακήρυττε ότι σκοπός της είναι η ένωση της οντότητας αυτής με την αντίστοιχη ελληνοκυπριακή, προκειμένου να ιδρυθεί το μελλοντικό ομοσπονδιακό κράτος. Αυτό συνέβη τόσο το 1975, όταν ίδρυσε το «Τουρκικό Ομόσπονδο Κράτος της Κύπρου», όσο και το 1983, όταν ανακήρυξε μονομερώς και πάλι την «ΤΔΒΚ». Στη δεύτερη περίπτωση, μάλιστα, αναβάθμισε την υπόστασή της, αφού θεώρησε ότι, πλέον, μετά το 1983, στην Κύπρο δύναται να συγκροτηθεί συνομοσπονδία εκ των δύο υφισταμένων κρατών. Ακολούθησε ένα μάλλον ήπιο επιχείρημα να κατοχυρώνει πρώτα τους θεσμούς που ίδρυε μονομερώς, ώστε να εμφανίσει το τελικό προϊόν της ως φυσιολογικό αποτέλεσμα της εξέλιξης της εσωτερικής δομής της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι Τουρκοκύπριοι νομικοί χαρακτηρίζουν αυτό το γεγονός ως «εξελικτική ομοσπονδία» (federation by evolution)²¹⁵. Για τους Τουρκοκυπρίους, λοιπόν, η ομοσπονδία είναι το ελάχιστο ζητούμενο· η συνομοσπονδία είναι, μετά το 1983, ο ύψιστος σκοπός²¹⁶. Από την άλλη, οι Ελληνοκύπριοι υποστηρίζουν σταθερά, από το 1974, την ομοσπονδία²¹⁷.

Η ομοσπονδία, όμως, αναφέρεται στον εσωτερικό τρόπο οργανώσεως ενός κράτους, ενώ η συνομοσπονδία αναφέρεται σε μία μορφή διεθνούς οργανώσεως

Η Κύπρος edικαιοúτο να μην κάνει καμία παραχώρηση, προτού η τουρκική πλευρά, που είναι η δύναμη που κατέχει δια της βίας το 40% περίπου της νήσου, υποβάλει προτάσεις. Εν τούτοις, κάναμε παραχώρηση και δεχτήκαμε την ομοσπονδία. Θα μπορούσαμε να διατηρήσουμε τη θέση μας και να περιμένουμε τις τουρκικές προτάσεις του Απριλίου. Προχωρήσαμε στην υποβολή συγκεκριμένων και ολοκληρωμένων προτάσεων επί χάρτου, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν επανειλημμένως οδονηρές υποχωρήσεις, σε μια προσπάθεια για έντιμη λύση του Κυπριακού προβλήματος, με βάση την ομοσπονδία. Και μετά από όλη αυτή την καλή διάθεση, βρισκόμαστε σήμερα μπροστά στο απαράδεκτο αυτό θέαμα.
Βλ. Αδούλωτη Κύπρος, Αρ. 185 (22/04/1978), σελ. 8.

²¹⁵ Βλ. *Necatigil Z.*, 1989, σελ. 279-280.

²¹⁶ Παρόλο που, ως αρχική επιδίωξή τους, αμέσως μετά την ανακήρυξη, εφέρετο η ένωση με την ελληνοκυπριακή κυβέρνηση, όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν στις δηλώσεις τους. Προέβαλλαν, όμως, πάντοτε ως φόβητρο την ένωση με την Τουρκία. Για τους ίδιους τους Τουρκοκυπρίους, η βαρύτητα που θα είχαν ως εδαφική κοινότητα σε μια συνομοσπονδία ήταν ο στόχος. Βλ. *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 42-44.

²¹⁷ Η παρατήρηση περί εγκλωβισμού της ελληνικής πλευράς στη λογική «ομοσπονδίας-συνομοσπονδίας» βασίζεται στις σχετικές παρατηρήσεις του Δ. Στεφάνου, που μετείχε στην ελληνική διαπραγματευτική ομάδα για το Σχέδιο Ανάν, από το Σεπτέμβριο του 2002 έως το Μάρτιο του 2004, όπως αυτές παρουσιάζονται εν περιλήψει στο *Στεφάνου Δ.*, «Η συνταγματική πτυχή του Κυπριακού», Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Τόμος ΙΕ, 2002, σελ. 389-391.

μεταξύ κυρίαρχων κρατών²¹⁸. Η εμπέδωση της αντιλήψεως αυτής συνιστά καθαρή επιτυχία της τουρκικής πλευράς, η οποία πέτυχε να εμφανίζει τη συνομοσπονδία ως ένα είδος εσωτερικής κρατικής οργανώσεως, ως μια «χαλαρή» ομοσπονδία, ενώ στην πραγματικότητα συνιστά μια μορφή διεθνούς οργανώσεως²¹⁹. Το γεγονός είναι ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά εγκλωβίστηκε, τελικά, σε αυτό το δήθεν δίλημμα ομοσπονδία-συνομοσπονδία και δεν μπόρεσε να προβάλλει αρκούντως τα πραγματικά προβλήματα μιας ομοσπονδίας.

3.2 Η παγίωση της *Διζωνικής, Δικοινοτικής Ομοσπονδίας*

3.2.1 Οι Διακοινοτικές Συνομιλίες της Βιέννης (1975 - 1977):

Ο εδαφικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων – μια τουρκοκυπριακή νίκη

Μετά τη μονομερή ανακήρυξη της τουρκικής ομόσπονδης οντότητας, το 1975, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Curt Waldheim συμμετείχε στην πρώτη προσπάθεια διακοινοτικών συνομιλιών ύστερα από την τουρκική εισβολή του 1974. Από το 1975 έως το 1977 έλαβαν χώρα έξι γύροι διακοινοτικών συνομιλιών, μεταξύ Κληρίδη και Denktas, στη Βιέννη. Ιδιαίτερος χαρακτηριστική είναι η διστακτικότητα της ελληνοκυπριακής πλευράς να δεχθεί τον όρο διζωνική ομοσπονδία, ως πρότυπο για τη σύσταση ομοσπονδίας. Ο Μακάριος, ειδικότερα, προέκρινε μεταξύ των προτάσεων την πολύ-περιφερειακή ομοσπονδία, αυτή δηλαδή που είχε προτείνει η αντιπροσωπεία της Τουρκίας στη Συνδιάσκεψη της Γενεύης του 1974, δηλαδή τη σύσταση καντονίων²²⁰. Αντιθέτως, η τουρκοκυπριακή πλευρά, καθ' όλη τη διάρκεια

---

²¹⁸ Μόνο η ομοσπονδία μπορεί ν' αποτελέσει τρόπο οργανώσεως ενός κράτους. Στην περίπτωση της συνομοσπονδίας, τα μέλη της αναγνωρίζονται ως ανεξάρτητα κράτη· είναι, δηλαδή, χωριστά υποκείμενα με διεθνή νομική προσωπικότητα. Όσον αφορά στην Κύπρο, επομένως, προαπαιτούμενο της συνομοσπονδίας θα ήταν η αναγνώριση της υπάρξεως δύο ξεχωριστών, κυρίαρχων κρατών στο έδαφος του νησιού. Ακολούθως, τα δύο αυτά κράτη θα ενώνονταν μεταξύ τους με μια διεθνή συμφωνία. *Ουσιαστικά, η συνομοσπονδία θα αντικαθιστούσε λεκτικά τον όρο «διχοτόμηση»*. Για τη διάκριση στο Διεθνές Δίκαιο μεταξύ ομοσπονδίας και συνομοσπονδίας βλ. *Jennings R. Sir, Watts A. Sir (eds), "Oppenheim's International Law", 9th ed., Vol I-Peace, Parts 1-4, Longman Groups, Avon, 1992, σελ. 246-253.*

²¹⁹ Βλ. *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ.75-76. Επιπλέον, η κατάσταση αυτή έδινε στην Τουρκία τη δυνατότητα να ελίσσεται διπλωματικά, με την έννοια ότι μπορούσε να εμφανισθεί ότι υποχωρεί σε ένα θεμελιώδες θέμα, αποδεχόμενη την ομοσπονδία, ενώ στην πραγματικότητα η ομοσπονδιακή οργάνωση του νέου κράτους ήταν μονόδρομος. Έτσι, το βάρος περνούσε στην ελληνική πλευρά, η οποία θα ήταν υποχρεωμένη να αποδείξει ότι προχωρεί κι εκείνη, «αντιστοίχως», σε ένα βήμα καλής θελήσεως.

²²⁰ Φυσικά αναφερόμαστε στο *Σχέδιο Güneş* περί καντονίων, βλ. σχετικά παραπάνω, Κεφάλαιο 2, ενότητα 2.2 παρούσης. Η λύση αυτή, βέβαια, με δεδομένη την κατοχή του 36,4% του εδάφους της

των συνομιλιών, επέμενε στη σύσταση διζωνικής ομοσπονδίας με την ισότιμη συμμετοχή των δύο κοινοτήτων στο επίπεδο της κεντρικής εξουσίας.

Ο πρώτος γύρος των συνομιλιών της Βιέννης (28/04-03/05/1975)²²¹ δεν είχε ευτυχή κατάληξη, όπως, άλλωστε, αναμενόταν. Όσον αφορά στο εδαφικό ζήτημα, προτεινόταν από ελληνικής πλευράς η αναλογία 80% υπέρ της ελληνοκυπριακής και 20% υπέρ της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Επίσης, συζητήθηκε το θέμα των εκτοπισθέντων προσώπων και των αγνοουμένων. Μπροστά στο διαφαινόμενο αδιέξοδο, ο Τουρκοκύπριος ηγέτης απειλούσε να προβεί στην ανακήρυξη «ανεξάρτητου» κράτους στη Βόρεια Κύπρο, όπως και έπραξε λίγα χρόνια αργότερα. Η τακτική αυτή, που ήταν επαναλαμβανόμενη, οδηγούσε με μαθηματική ακρίβεια στον εξαναγκασμό της ελληνοκυπριακής πλευράς να δεσμευτεί ρητώς επί της αρχής της ομοσπονδίας. Εν συνεχεία, στο δεύτερο γύρο (05-07/06/1975), διατυπώθηκαν εκτεταμένες απόψεις αναφορικά με τις εξουσίες και τις λειτουργίες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και συζητήθηκε η πιθανότητα σχηματισμού μεταβατικής κυβέρνησης, χωρίς, όμως, και αυτή τη φορά, να υπάρξει κάποιο απότομο αποτέλεσμα.

Ιδιαίτερος σημαντικό είναι το ανακοινωθέν του τρίτου γύρου της Βιέννης (31/07-02/08/1975), όπου συμφωνήθηκαν τα εξής²²²: α) ότι θα επιτραπεί στους Τουρκοκυπρίους που ζουν στο νότιο τμήμα της νήσου, εάν το επιθυμούν, να μετακινηθούν βορειώς με τα υπάρχοντά τους, β) ότι θα επιτραπεί στους Ελληνοκυπρίους, που ζουν στο βόρειο τμήμα, να παραμείνουν και ότι θα τους παρασχεθεί κάθε συνδρομή, συμπεριλαμβανομένων διευκολύνσεων για την εκπαίδευση και την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων τους, καθώς και την ιατρική περίθαλψη και την ελευθερία μετακίνησης στο βορρά, γ) ότι θα επιτραπεί, επίσης, στους Ελληνοκυπρίους που ζουν στο βόρειο τμήμα, μετά από δικό τους αίτημα και χωρίς να υποστούν οιαδήποτε πίεση, να μετακινηθούν στο νότιο τμήμα, δ) ότι η Ειρηνευτική Δύναμη θα έχει ελεύθερη και ομαλή πρόσβαση στα ελληνοκυπριακά χωριά και οικισμούς του νότιου τμήματος και ε) ότι, αναφορικά με την εφαρμογή της παρούσης συμφωνίας, θα δοθεί προτεραιότητα στην επανένωση των οικογενειών, πράγμα που μπορεί να συνεπάγεται τη μετακίνηση αριθμού Ελληνοκυπρίων, που ζουν στο νότιο τμήμα, στο βορρά.

Κυπριακής Δημοκρατίας από τα τουρκικά στρατεύματα, ήταν κατά πολύ δυσχερέστερη σε σχέση με τη φάση ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη εισβολή, οπότε και είχε αρχικά προταθεί από την Τουρκία.

²²¹ Τα Ανακοινωθέντα των έξι γύρων των διακοινοτικών συνομιλιών της Βιέννης (Απρίλιος 1975-Απρίλιος 1977) παρατίθενται στο *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 141-144.

²²² Η Συμφωνία Κληρίδη-Denktas ενεκρίθη από την κυπριακή κυβέρνηση και το Εθνικό Συμβούλιο κατά τη συνεδρία της 5^{ης} Αυγούστου 1975. Βλ. *Κληρίδης Γ.*, 1988, σελ. 341.

Ως αποτέλεσμα της μετακινήσεως, που θεωρήθηκε από τους Τουρκοκυπρίους ως ένα είδος ανταλλαγής πληθυσμών που έλυσε το προσφυγικό πρόβλημα, μετακινήθηκαν προς τα κατεχόμενα 8.033 Τουρκοκύπριοι²²³. Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός ότι ο εδαφικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων άνοιξε το δρόμο σε ομοσπονδιακό σύστημα βασισμένο στη γεωγραφική και όχι στη λειτουργική ομοσπονδία²²⁴. Επιπλέον, διευκόλυνε τη λύση της διχοτομήσεως και επέτρεπε τη λειτουργία διζωνικού κράτους. Σημειώνουμε ότι, την ίδια περίοδο της συμφωνίας, ο Denktaş έδωχνε καθημερινώς 200-300 Ελληνοκυπρίους από την κατεχόμενη Καρπασία...

Όσον αφορά στον τέταρτο γύρο, ο οποίος πραγματοποιήθηκε στη Νέα Υόρκη (08-10/09/1975), δεν έχουμε να παρατηρήσουμε πολλά, δεδομένου ότι οι συνομιλίες αναβλήθηκαν, λόγω έλλειψης συγκεκριμένων προτάσεων. Στον πέμπτο γύρο των συνομιλιών, που έγινε στη Βιέννη (17-21/02/1976), συμφωνήθηκε ότι έπρεπε να γίνει ανταλλαγή γραπτών προτάσεων πάνω στην εδαφική και τη συνταγματική πτυχή του Κυπριακού προβλήματος, οι οποίες θα έπρεπε να επιδοθούν στον τότε Ειδικό Αντιπρόσωπο του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών για την Κύπρο κ. Javier Pérez de Cuéllar. Ακολούθως, η ελληνοκυπριακή πλευρά υπέβαλε λεπτομερείς προτάσεις ζητώντας την επιστροφή των κατεχομένων εδαφών στους νόμιμους κατοίκους τους²²⁵. Οι τουρκοκυπριακές προτάσεις προνοούσαν, ουσιαστικά, για τη συνέχιση της διχοτόμησης της Κύπρου²²⁶.

Στον έκτο γύρο της Βιέννης (31/03-07/04/1977) οι συνομιλητές συζήτησαν ζητήματα αρχής, στο πλαίσιο των Κατευθυντήριων Γραμμών που συμφωνήθηκαν στη συνάντηση υψηλού επιπέδου-12/02/1977. Παράλληλα, υπεβλήθησαν προτάσεις για την εδαφική πτυχή από τον αντιπρόσωπο της ελληνοκυπριακής κοινότητας²²⁷ και για τη συνταγματική πτυχή από τον αντιπρόσωπο της τουρκοκυπριακής κοινότητας²²⁸, χωρίς να γεφυρωθεί το σημαντικό χάσμα μεταξύ των απόψεων των δύο πλευρών.

---

²²³ Βλ. *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 62.

²²⁴ Βλ. *Παπαδημητρίου Γ.*, «Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας», Νομικό Βήμα, τόμος 23, 1975, σελ. 56.

²²⁵ «Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας θα προνοεί για τη δημιουργία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Κύπρου, που θα είναι ομοσπονδία και όχι συνομοσπονδία...» αναφέρεται, χαρακτηριστικά, στις Προτάσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς για διάφορες πτυχές του Κυπριακού προβλήματος, της 6^{ης} Απριλίου 1976. Βλ. *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 145-155.

²²⁶ Βλ. τις Προτάσεις της τουρκοκυπριακής πλευράς της 17^{ης} Απριλίου 1976 στο *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 155-157.

²²⁷ Βλ. τη Δήλωση του Ελληνοκυπρίου συνομιλητή για τις εδαφικές προτάσεις, ημερομηνίας 31/03/1977 στο *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 158-160.

²²⁸ Βλ. τις Προτάσεις της Τ/Κ πλευράς της 01/04/1977 στο *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 163-168.

3.2.2 Οι Κατευθυντήριες Γραμμές Μακαρίου- Denktaş (12/02/1977)

Στις μετέπειτα διαπραγματεύσεις η εδαφική βάση κάθε κοινότητας θεωρείται διακριτή και στηρίζεται στη λογική της Διζωνικής, Δικοινοτικής Ομοσπονδίας. Η έννοια αυτή εισήχθη το 1977, με τη Συμφωνία Κορυφής που υιοθέτησαν οι δύο κοινοτικοί ηγέτες Μακάριος και Denktaş²²⁹. Η έννοια της διζωνικότητας θα συνοδευόταν από παράλληλες διαπραγματεύσεις για το ποσοστό του εδάφους που θα περιερχόταν υπό τη διοίκηση της κάθε κοινότητας. Οι λεπτομέρειες της ομοσπονδίας, ιδίως όσον αφορά στο είδος, εάν δηλαδή θα επρόκειτο περί συγκεντρωτικής ή αποκεντρωτικής μορφής, καθώς, επίσης, και στις εξουσίες της κεντρικής κυβέρνησης και των ομόσπονδων οντοτήτων, δε διαλευκάνθηκαν ούτε τότε, αλλά ούτε και στην επανάληψη της Συμφωνίας Κορυφής το 1979, ανάμεσα στον Κυπριανού, ο οποίος διαδέχτηκε το Μακάριο μετά τον αιφνίδιο θάνατό του, και το διαχρονικό Denktaş.

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του 1977 προβλέπουν τα ακόλουθα:

- «1. Επιδιώκουμε μία ανεξάρτητη, αδέσμευτη, δικοινοτική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία.*
- 2. Το έδαφος υπό τη διοίκηση της κάθε κοινότητας θα συζητηθεί υπό το φως της οικονομικής βιωσιμότητας ή παραγωγικότητας και της εγγείου ιδιοκτησίας.*
- 3. Ζητήματα αρχών, όπως η ελευθερία διακίνησης, η ελευθερία εγκατάστασης, το δικαίωμα ιδιοκτησίας και άλλα ειδικότερα θέματα, είναι ανοιχτά προς συζήτηση, λαμβάνοντας υπ' όψιν τη θεμελιώδη βάση του δικοινοτικού ομοσπονδιακού συστήματος και ορισμένες πρακτικές δυσχέρειες, οι οποίες μπορεί να προκύψουν για την τουρκοκυπριακή κοινότητα.*
- 4. Οι εξουσίες και αρμοδιότητες της κεντρικής ομοσπονδιακής κυβέρνησης θα είναι τέτοιες, ώστε να διασφαλίζουν την ενότητα της χώρας, λαμβανομένου υπ' όψιν του δικοινοτικού χαρακτήρα του κράτους.»*

Είναι σαφές πως η ομοσπονδιακή δομή οδηγούσε μοιραία στην αντίληψη ότι θα υπήρχε, τελικώς, και εδαφικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων, οι οποίες δε θα μπορούσαν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά σε καθεστώς ομοσπονδίας όντας διασπαρμένες σε όλο το έδαφος της Δημοκρατίας. Προς την κατεύθυνση αυτή συνέτεινε το γεγονός ότι στις Κατευθυντήριες Γραμμές αναφερόταν ότι οι θεμελιώδεις ελευθερίες της διακινήσεως, εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας δε διασφαλιζόνταν, αλλά ήταν «ανοιχτές προς συζήτηση». Από το κείμενο είναι

²²⁹ Για το πλήρες κείμενο των «Κατευθυντήριων Γραμμών» βλ. UN Doc. S/12323, 30/04/1977, σελ. 5 και Καραμπαρμπούνης Χ., 2003, σελ. 158.

προφανές ότι θα γίνονταν αποδεκτές αποκλίσεις από τις συγκεκριμένες ελευθερίες-δικαιώματα. Οι εν λόγω αποκλίσεις θα συνδέονταν, μοιραίως, με το έδαφος που θα ήταν υπό τον έλεγχο των Τουρκοκυπρίων²³⁰.

Η σύναψη της Συμφωνίας Κορυφής του 1977 ήταν το αποτέλεσμα των πιέσεων προς την ελληνοκυπριακή ηγεσία να δεσμευθεί στην προοπτική της ομοσπονδίας. Διαφορετικά, θα επερχόταν η διάλυση²³¹. Θεωρητικά, όταν υπάρχει ο κίνδυνος της απόσχισης, η λύση της ομοσπονδίας προβάλλει ως η μόνη διέξοδος. Εξάλλου, οι Τουρκοκύπριοι δεν προσέρχονταν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων χωρίς τη δέσμευση της άλλης πλευράς για τη σύσταση ομοσπονδίας, με άλλα λόγια, να τους δεχθεί η ελληνοκυπριακή πλευρά ως ισότιμους εταίρους²³². Το γεγονός είναι ότι η Συμφωνία αυτή οριστικοποίησε τον ομοσπονδιακό προσανατολισμό της Κυπριακής Δημοκρατίας.

3.2.3 Πλαίσιο Διευθέτησης του Κυπριακού από τις Κυβερνήσεις ΗΠΑ, Βρετανίας & Καναδά (10/11/1978)

Το «Κοινό Πλαίσιο Διακανονισμού», ευρύτερα γνωστό ως σχέδιο «ABC», υπεβλήθη από κοινού από την αμερικανική, τη βρετανική και την канаδική κυβέρνηση προς τους Ελληνοκυπρίους και τους Τουρκοκυπρίους το Νοέμβριο του 1978²³³. Το σχέδιο αυτό αξίζει ιδιαίτερης μνείας διότι, παρά το γενικό χαρακτήρα του και την περιληπτική δομή του, αποτελεί, ουσιαστικά, το πρώτο συνολικό και ολοκληρωμένο σχέδιο που κατέθεσε η διεθνής κοινότητα μετά το 1974 για την επίλυση του Κυπριακού. Παρόλο που απερρίφθη και από τις δύο ενδιαφερόμενες πλευρές, έδωσε το γενικό περίγραμμα μέσα στο οποίο κινήθηκαν όλες οι μετέπειτα προτάσεις των εκάστοτε Γενικών Γραμματέων του ΟΗΕ.

²³⁰ Βλ. *Polyviou P.G.*, “Cyprus: Conflict and Negotiation, 1960–1980”, London: Duckworth, 1980, σελ. 205-207.

²³¹ Βλ. *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 281-284, όπου γίνεται εκτενής κριτική ανάλυση των Κατευθυντηρίων Γραμμών του 1977.

²³² Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ηρακλείδης, η κατά τα άλλα ιστορική αυτή συμφωνία-πλαίσιο, που τυπικά ισχύει ακόμη, αποτελούσε, στην ουσία, μη-συμφωνία, διάλογο κωφών: ο μεν Μακάριος επιζητούσε ενιαίο κράτος με επουσιώδη στοιχεία ομοσπονδίας, που θα αντιστοιχούσαν στο ποσοστό του πληθυσμού, δηλαδή αναλογία 20 – 80 υπέρ της ελληνοκυπριακής πλευράς. Ο Denktas, από την άλλη, έκλινε ήδη από τότε προς τη συνομοσπονδία, αλλά πιέσθηκε από τις ΗΠΑ και την Τουρκία να φανεί πιο διαλλακτικός. Με άλλα λόγια και η μία και η άλλη πλευρά της πράσινης γραμμής –η καθεμία, βεβαίως, για τους δικούς της λόγους- θεωρούσε ότι η διζωνική ομοσπονδία αποτελούσε ύστατη, σχεδόν υπερβολική, παραχώρηση προς την άλλη πλευρά. *Ηρακλείδης Α.*, 2005, σελ. 187-188.

²³³ Το κείμενο του Κοινού Πλαισίου δημοσιεύτηκε σε έντυπο του Γραφείου Τύπου & Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας τον Οκτώβριο του 1979. Βλ. *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 182-185.

Στο σχέδιο οριζόταν ότι οι δύο πλευρές θα διαπραγματευτούν στη βάση του εξής εννοιολογικού πλαισίου: *δικοινοτικό, ομοσπονδιακό κράτος, με δύο συνιστώσες περιοχές*, το έδαφος των οποίων θα κατοικούνταν, κατά κύριο λόγο, από τους ομοεθνείς της κάθε ομόσπονδης πολιτείας. Επαναλαμβάνοντας τα κοινά στοιχεία που διατυπώνονται στα μεταγενέστερα σχέδια των Γενικών Γραμματέων του ΟΗΕ, ήτοι την εδαφική ενότητα και ακεραιότητα, την πλήρη κυριαρχία και ανεξαρτησία, την απαγόρευση της απόσχισης ή της ένωσης με άλλο κράτος, το σχέδιο αυτό προέβλεπε σύστημα δύο κοινοβουλευτικών σωμάτων. Ειδικότερα, το στοιχείο ισορροπίας που προέβλεπε το «Κοινό Πλαίσιο Διακανονισμού» ήταν η Άνω και η Κάτω Βουλή²³⁴. Έτσι, τυχόν εμπόδια δυσλειτουργίας του συστήματος, μπορούσαν να υπερπηδηθούν με τις ειδικές πλειοψηφίες εντός των σωμάτων αυτών²³⁵. Πλην, όμως, το σχέδιο θεωρεί ότι, με την εξαίρεση της Άνω Βουλής, η εκπροσώπηση στα όργανα της ομοσπονδίας πρέπει να ακολουθεί την αναλογία του πληθυσμού ανά κοινότητα. Όσον αφορά στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση, θα διέθετε συγκεκριμένες αρμοδιότητες επί των εξωτερικών υποθέσεων, της εξωτερικής άμυνας, του νομίσματος και της κεντρικής τράπεζας, του εμπορίου μεταξύ των δύο συνιστωσών περιοχών, των επικοινωνιών, των τελωνείων, της μεταναστεύσεως και της πολιτικής αεροπορίας²³⁶. Παράλληλα, προβλεπόταν η παραχώρηση εδάφους στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, όπως, επίσης, και ο σεβασμός των θεμελιωδών αρχών της ελευθερίας διακινήσεως και εγκαταστάσεως και του δικαιώματος ιδιοκτησίας, με κάποιες μόνο «ασφαλιστικές δικλείδες», προκειμένου να μην αλλοιωθεί ο δικοινοτικός χαρακτήρας της Ομοσπονδίας. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η μέριμνα για την επιστροφή των προσφύγων στις ιδιοκτησίες τους. Η αποχώρηση των μη-κυπριακών ενόπλων δυνάμεων –με την εξαίρεση εκείνων που θα παρέμεναν κατόπιν συμφωνίας- θα αποτελούσε, τέλος, αναπόσπαστο μέρος της οριστικής διευθετήσεως, ενώ θα εξεταζόταν και η πιθανότητα της σταδιακής αποστρατικοποίησεως της νήσου.

²³⁴ Η πρόβλεψη αυτή διαφέρει ριζικά από τον τρόπο λειτουργίας του –τελευταίου- Σχεδίου Ανάν, όπου το κλειδί για την ισορροπία του όλου συστήματος ήταν το Ανώτατο Δικαστήριο. Η νομιμοποίηση είναι σαφώς ισχυρότερη όταν τα πολιτικά προβλήματα επιλύονται από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους ενός λαού και όχι από ένα δικαιοδοτικό όργανο στο οποίο συμμετέχει και αλλοδαπός δικαστής. Επισημαίνουμε ότι η απόρριψη του Κοινού Πλαισίου από την κυβέρνηση Κυπριανού δε θεωρήθηκε συνετή κίνηση. Βλ. *Polyviou P.G.*, 1980, σελ. 216 και *Mirbagheri F.*, 1998, σελ. 39-47.

²³⁵ Βλ. εκτενέστερα *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 94-97, όπου αναλύονται όλες οι επιμέρους πτυχές του «Κοινού Πλαισίου Διακανονισμού» του 1978.

²³⁶ Η ταύτιση των αρμοδιοτήτων που θα είχε η ομοσπονδιακή κυβέρνηση τόσο στο «Κοινό Πλαίσιο Διακανονισμού», όσο και στο Σχέδιο Ανάν, είναι εντυπωσιακή. Στις ομοιότητες προστίθεται και το γεγονός ότι το τεκμήριο της αρμοδιότητας για τις εξουσίες που δεν απονέμονταν ρητώς στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση ήταν υπέρ των κυβερνήσεων των δύο «συνιστωσών περιοχών», οι οποίες, σημειωτέον, στην πράξη είχαν ανάλογες λειτουργίες και στα δύο αυτά σχέδια.

3.2.4 Η Συμφωνία των Δέκα Σημείων Κυπριανού-Denktaş (19/05/1979)

Οι «Κατευθυντήριες Γραμμές» του 1977 επανεπιβεβαιώθηκαν στη «Συμφωνία των Δέκα Σημείων» κατά τη Συνάντηση Κορυφής Κυπριανού-Denktaş, το Μάιο του 1979²³⁷. Συγκεκριμένα, οι ηγέτες των δύο κοινοτήτων επανέλαβαν, σε δέκα σημεία, τις δεσμεύσεις τους όσον αφορά στη σύσταση ομοσπονδίας:

- «1. Έχει συμφωνηθεί να επαναληφθούν οι διακοινοτικές συνομιλίες στις 15/06/1979.
2. Η βάση των συνομιλιών θα είναι οι Κατευθυντήριες Γραμμές Μακαρίου-Denktaş της 12^{ης}/02/1977 και τα ψηφίσματα των ΗΕ, τα σχετικά με το Κυπριακό ζήτημα.
3. Πρέπει να υπάρχει σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες όλων των πολιτών της Δημοκρατίας.
4. Οι συνομιλίες θα καλύψουν όλες τις εδαφικές και συνταγματικές πτυχές.
5. Προτεραιότητα θα δοθεί στην επίτευξη συμφωνίας για την επανεγκατάσταση στα Βαρώσια υπό την αιγίδα των ΗΕ, ταυτόχρονα με την έναρξη της εξέτασης, από τους συνομιλητές των συνταγματικών και εδαφικών πτυχών, μιας συνολικής διευθέτησης. Αφού έχει επιτευχθεί συμφωνία επί των Βαρωσίων, θα τεθεί σε εφαρμογή, χωρίς αναμονή για την έκβαση της συζήτησης σε άλλες πτυχές του Κυπριακού ζητήματος.
6. Συμφωνείται η αποχή από οποιαδήποτε ενέργεια, η οποία θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την έκβαση των συνομιλιών, καθώς, επίσης και να δοθεί έμφαση σε αρχικά πρακτικά μέτρα και από τις δύο πλευρές για να προωθηθεί η καλή θέληση, η αμοιβαία εμπιστοσύνη και η επάνοδος σε ομαλές συνθήκες.
7. Η αποστρατικοποίηση της Κυπριακής Δημοκρατίας εξετάζεται και θα συζητηθούν θέματα που σχετίζονται με αυτή.
8. Η ανεξαρτησία, κυριαρχία, εδαφική ακεραιότητα και ο αδέσμευτος χαρακτήρας της Δημοκρατίας θα πρέπει να κατοχυρωθούν επαρκώς έναντι της ενώσεως, εν όλω ή εν μέρει, με οποιαδήποτε άλλη χώρα και έναντι οποιασδήποτε μορφής διχοτομήσεως ή αποσχίσεως.
9. Οι διακοινοτικές συνομιλίες θα διεξαχθούν με συνεχή τρόπο, αποφεύγοντας οποιαδήποτε χρονοτριβή.
10. Οι διακοινοτικές συνομιλίες θα λάβουν χώρα στη Λευκωσία.»

Η δεύτερη αυτή Συμφωνία Κορυφής συνιστά ένα μείγμα υποχρεώσεων, ώστε να διατηρηθεί το πνεύμα και το γράμμα της Συμφωνίας Κορυφής του 1977, αλλά,

---

²³⁷ Για το πλήρες κείμενο της «Συμφωνίας των Δέκα Σημείων» βλ. UN Doc. S/13369, 31/05/1979 και Καραμπαρμπούνης Χ., 2003, σελ. 185-186.

ταυτοχρόνως, προβάλλει και μια δέσμη μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Επισημαίνουμε ότι, αμφότερες οι Συμφωνίες, ήτοι του 1977 και του 1979, δεν εγκαθιδρύουν την ομοσπονδία, αλλά θέτουν τον αντικειμενικό στόχο, που είναι η σύσταση της ομοσπονδίας. Με άλλα λόγια, τίθενται οι αρχές και οι κατευθυντήριες οδηγίες, αφήνοντας τις λεπτομέρειες της ομοσπονδίας στις μελλοντικές διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

Η αποδοχή της δικοινοτικής ομοσπονδίας, που αργότερα έγινε και διζωνική²³⁸, και η εγκατάλειψη της διαρθρώσεως του κράτους στη βάση των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου του 1959, αποτέλεσε μεγάλη υποχώρηση της ελληνικής πλευράς²³⁹. Γινόταν, πλέον, αποδεκτός ο εδαφικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων στο μελλοντικό κράτος. Έκτοτε, τη λύση της Διζωνικής, Δικοινοτικής Ομοσπονδίας υιοθετεί και ο ΟΗΕ²⁴⁰, ενώ θεωρείται ως κάτι δεδομένο τόσο από τον Denktas, όσο και από τη διεθνή κοινότητα στο σύνολό της.

Στην πρώτη συνάντηση των δύο πλευρών το 1980²⁴¹, ο Γενικός Γραμματέας υπογράμμισε ότι αμφότερες οι κοινότητες βασίζονται στις Συμφωνίες Κορυφής του 1977 και του 1979. Παράλληλα, τόνισε ότι οι δύο κοινότητες επιβεβαιώνουν τη σταθερή τους υποστήριξη στο ότι *η συνταγματική πτυχή θα βασίζεται στην ομοσπονδιακή επίλυση και η εδαφική πτυχή στη διζωνική επίλυση*, ως οδηγό ανασύνταξης του Κυπριακού ζητήματος²⁴². Δεν είναι τυχαίο, εξάλλου, ότι, ύστερα από είκοσι και πλέον χρόνια, ο Γ.Γ. του ΟΗΕ ανέφερε ότι η διαφορά μεταξύ των δύο πλευρών ήταν η ακόλουθη²⁴³:

---

²³⁸ Το ακριβές περιεχόμενο του όρου «διζωνικός» μεταφραζόταν από τους Ελληνοκυπρίους σε δύο περιφέρειες, με περιορισμένα δικαιώματα και κυριαρχία. Ήταν, δηλαδή, ταυτόσημο με τον όρο «διπεριφερειακός». Αντιθέτως, κατά τους Τ/Κ ο όρος «διζωνικός» σήμαινε την ύπαρξη 2 ομόσπονδων και απολύτως κυρίαρχων σε πολλά θέματα κρατών. Το κρίσιμο, όμως, ήταν ότι γινόταν αποδεκτός, πλέον, ο γεωγραφικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων στο μελλοντικό κράτος: η κάθε κοινότητα θα είχε τη ζώνη της. Βλ. *Mirbagheri F.*, 1998, σελ. 123 και *Τζερμιάς Π.*, τόμ. Β', 2001, σελ. 838.

²³⁹ Σύμφωνα με τον Άγγ. Συρίγο, οι υποχωρήσεις δεν είναι κατακριτές όταν συνοδεύονται από συγκεκριμένα ανταλλάγματα. Δυστυχώς, όμως, στην προκειμένη περίπτωση, η υιοθέτηση της ομοσπονδίας, η επισημοποίηση του δικοινοτικού χαρακτήρα του μελλοντικού κράτους και η αποδοχή του εδαφικού διαχωρισμού έγιναν χωρίς να ληφθούν οιαδήποτε ανταλλάγματα. Επιπλέον, το θλιβερό είναι ότι δεν κατέστη κατανοητό το μέγεθος της υποχώρησεως. Βλ. *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 93.

²⁴⁰ Αναφέρουμε, χαρακτηριστικά, τις *Αποφάσεις 649 (1990) & 716 (1991) του Συμβουλίου Ασφαλείας*, όπου εισάγεται η σχετική ορολογία περί «Διζωνικής και Δικοινοτικής Ομοσπονδίας» για την Κύπρο.

²⁴¹ Οι διακοινοτικές συνομιλίες επαναλήφθηκαν στις 16/09/1980 και τερματίστηκαν μετά από 251 συναντήσεις, στις 14/04/1983. Κατά τη διάρκειά τους υπεβλήθησαν διάφορες προτάσεις και από τις δύο πλευρές, βλ. *Text of Communiqués (1980-1983) στο Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 187-189.

²⁴² Βλ. UN Doc A/35/385-S/14100. Επίσης, για το Κείμενο της Εναρκτήριας Δηλώσεως του Γ.Γ. των ΗΕ, ημερομηνίας 09/08/1980, βλ. και *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 186-187.

²⁴³ Βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus (2003)*, 1^η Απριλίου 2003, UN S/2003/398 § 18. Η λύση έπρεπε να βρεθεί, κατά το Γ.Γ. των ΗΕ, κάπου ανάμεσα στα όρια που έθεταν οι δύο πλευρές.

«Είτε η λύση θα ήταν αυτή ενός προϋπάρχοντος κράτους, που θα συνεχίσει την ύπαρξή του και θα ομοσπονδιοποιηθεί υπό νέο Σύνταγμα είτε [η λύση θα ήταν αυτή] δύο προϋπαρχόντων κρατών, που θα έβρισκαν μια νέα συνομοσπονδιακή ή εταιρική σχέση»

3.3 Οι πρώτες μεσολαβητικές προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών

3.3.1 Η επαναπροσέγγιση μετά τη μονομερή ανακήρυξη της «ΤΔΒΚ»

Η πρώτη μεσολαβητική προσπάθεια εκ μέρους των Ηνωμένων Εθνών, δια του τότε Γενικού Γραμματέα Javier Pérez de Cuéllar το 1984 και το 1985, λίγο μετά τη μονομερή ανακήρυξη ανεξαρτησίας της «ΤΔΒΚ», κατέληξε σε αδιέξοδο. Συγκεκριμένα, ο Γ.Γ. επέδωσε ένα κείμενο με πέντε σημεία σύγκλισης²⁴⁴. Το πρώτο σημείο προέβλεπε τη μη διεθνοποίηση του Κυπριακού. Το δεύτερο σημείο προέβλεπε την αναστολή της μονομερούς ανακήρυξης της «ΤΔΒΚ». Το τρίτο σημείο προέβλεπε τη μείωση των στρατιωτικών δυνάμεων στη νησιωτική επικράτεια. Το τέταρτο σημείο προέβλεπε την υπαγωγή των Βαρωσίων υπό τον έλεγχο των ειρηνευτικών δυνάμεων του ΟΗΕ. Το πέμπτο σημείο, τέλος, προέβλεπε την έναρξη διακοινοτικών διαπραγματεύσεων ευθύς αμέσως. Το εν λόγω σχέδιο δεν ευαρέστησε την ελληνοκυπριακή πλευρά, διότι σε αυτό δεν προβλεπόταν η αποστρατικοποίηση, όπως επεδίωκε πάγια. Θα το έκανε δεκτό μόνον εφόσον και η τουρκοκυπριακή πλευρά το δεχόταν μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα. Ο Denktas²⁴⁵, όμως, δήλωσε πως δεν αποδέχεται το σχέδιο των πέντε σημείων του Γενικού Γραμματέα.

Μπορεί μεν η πρώτη αυτή προσέγγιση να μην καρποφόρησε, πλην όμως, έδινε την ευκαιρία στις δύο πλευρές να ξεδιπλώσουν τις προθέσεις τους και να αρχίσουν μια σειρά διαπραγματεύσεων υπό την αιγίδα του Γ.Γ.. Είναι γεγονός, πάντως, ότι διαπραγματεύσεις επί σχεδίου με περιεχόμενο την ομοσπονδία διεξάγονται με πιο έντονο ρυθμό και τακτική μετά τη μονομερή ανακήρυξη της αυτοαποκαλούμενης «ΤΔΒΚ». Έτσι, αμέσως μετά, στις 17 Ιουνίου 1984, ο Γ.Γ. προσκάλεσε τους ηγέτες των δύο κοινοτήτων για τη διεξαγωγή συνομιλιών.

²⁴⁴ Βλ. σχετικά Λιάκουρας Π., 2007, σελ. 320.

²⁴⁵ Ο Τουρκοκύπριος ηγέτης είχε εν τω μεταξύ αντιδράσει μονομερώς, αναγγέλλοντας, στις 10 Απριλίου 1984, δημοψήφισμα για την υιοθέτηση Συντάγματος στην «ΤΔΒΚ» και προβαίνοντας σε ανταλλαγή πρεσβευτικών αντιπροσώπων με την Τουρκία. Η κίνηση αυτή προκάλεσε την αντίδραση του Συμβουλίου Ασφαλείας, το οποίο υιοθέτησε την Απόφαση 550 στις 11 Μαΐου 1984.

Το σχέδιο του Πλαισίου Συμφωνίας για το Κυπριακό, που προετοίμασε και παρουσίασε ως «σημεία εργασίας» ο Pérez de Cuéllar το 1984²⁴⁶, αποτέλεσε τη βάση των διαπραγματεύσεων έως το 1986²⁴⁷. Η διαδικασία ξεκίνησε στις 17 Ιανουαρίου 1985 και επρόκειτο να διαρκέσει τρεις ημέρες. Και αυτή η προσπάθεια, όμως, ναυάγησε. Παρόλο που ο Denktas ήταν πρόθυμος να συναινέσει στο προσχέδιο, εν τούτοις, ο Κυπριανού δε συμφωνούσε όσο δε διαλευκαίνονταν ορισμένα ασαφή σημεία του²⁴⁸. Ειδικότερα, το σχέδιο προέβλεπε τη σύσταση Διζωνικής, Δικοινοτικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας, με ένα σύστημα δύο Κοινοβουλευτικών Σωμάτων, όπου η αντιπροσώπευση ακολουθούσε την αναλογία του 70% / 30% για τους Ελληνοκυπρίους και τους Τουρκοκυπρίους βουλευτές αντίστοιχα. Προέβλεπε, επίσης, Προεδρικό σύστημα με Ελληνοκύπριο Πρόεδρο και Τουρκοκύπριο Αντιπρόεδρο, ένα Υπουργικό Συμβούλιο αποτελούμενο από 7 Ελληνοκυπρίους και 3 Τουρκοκυπρίους υπουργούς –είναι προφανές ότι το εν λόγω σχέδιο παρέμενε στη λογική της αρχικής δομής, όπως αυτή υιοθετήθηκε το 1959 και ενσωματώθηκε στο Σύνταγμα του 1960-, καθώς και ένα Ανώτατο Δικαστήριο συγκροτούμενο από έναν Ελληνοκύπριο, έναν Τουρκοκύπριο και έναν ουδέτερο δικαστή. Το σχέδιο, βέβαια, δε μεριμνούσε για την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο, πράγμα το οποίο η Κυπριακή Δημοκρατία απαιτούσε, ούτε για διεθνείς εγγυήσεις, ούτε για τη διασφάλιση της εφαρμογής των τριών ελευθεριών –διακινήσεως, εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας. Προβλεπόταν επανεγκατάσταση των Βαρωσίων, καθώς και η επαναλειτουργία του διεθνούς αεροδρομίου της Λευκωσίας. Τελικώς, το εν λόγω σχέδιο δεν αξιολογήθηκε ευνοϊκά ως προς τα θετικά στοιχεία του από την ελληνοκυπριακή πλευρά, η οποία επέμεινε στις τρεις προαναφερθείσες παραλείψεις, που προέκυψαν ως αποτέλεσμα της τουρκικής εισβολής του 1974, για να δηλώσει

²⁴⁶ Βλ. *σχετικά Διάκουρας Π.*, 2007, σελ. 321.

²⁴⁷ Το πέρας των μεσολαβητικών προσπαθειών του Γ.Γ. de Cuéllar προοιωνίζε ένα σχέδιο –το Πλαίσιο Συμφωνίας για το Κυπριακό-, που θα ετίθετο προς συζήτηση μεταξύ των δύο κοινοτικών ηγετών, αφού, εν τω μεταξύ, θα είχαν προηγηθεί οι εκ του σύνεγγυς συνομιλίες.

²⁴⁸ Όπως υποστηρίζει ο Αλέξης Ηρακλείδης, ο Κυπριανού φέρει, κατά γενική ομολογία, την ευθύνη για την απόρριψη του σχεδίου de Cuéllar στις 17 Ιανουαρίου 1985. Επρόκειτο, μάλλον, για σφάλμα ολκής, γι' αυτό και δικαίως υπέστη τότε δριμύτατη κριτική από μεγάλη μερίδα Ελληνοκυπρίων (από το ΑΚΕΛ, τον τέως Υπ.Εξ. Νίκο Ρολάνδη κ.ά.). Η κυπριακή Βουλή, μάλιστα, με πρωτοβουλία του ΑΚΕΛ, ψηφίζοντας κατά πλειοψηφία, του ζήτησε να παραιτηθεί στις 22/02/1985. Κατά μία άλλη άποψη, ευθύνεται μεν τυπικά ο Κυπριανού, όμως ο Denktas έκανε το μετριοπαθή διότι ήταν βέβαιος – είχε πληροφορήσει- ότι ο Κυπριανού θα ήταν αρνητικός. Το βέβαιο, πάντως, είναι ότι ο Denktas είχε τότε υποστεί πίεση από την Τουρκία να φανεί πιο ελαστικός. Βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2005, σελ. 190 και *Mirbagheri F.*, 1998, σελ. 133-135. Αναφορικά με τις επικρίσεις που δέχτηκε ο Κυπριανού στο εσωτερικό μέτωπο για την αρνητική στάση που τήρησε έναντι του προσχεδίου βλ. επίσης *Τζερμιός Π.*, «Η Κύπρος: Από την Αρχαιότητα έως την Ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση», τόμος II, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004.

ευθέως και χωρίς περιστροφές ότι δεν το κάνει δεκτό²⁴⁹. Ομολογουμένως, δεν ήταν ώριμος ο χρόνος για την ελληνοκυπριακή πλευρά να δείξει διαλλακτικότητα, με νωπή ακόμη τη μνήμη από τη μονομερή ανακήρυξη τουρκοκυπριακού κράτους, που αντιστοιχούσε με το έδαφος που κατείχαν οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις αδιαλείπτως από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις τους το 1974.

3.3.2 Το Πλαίσιο Συμφωνίας για το Κυπριακό (29/03/1986)

Το 1986 ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Javier Pérez de Cuéllar ανέλαβε την εντολή να υποβάλει έγγραφο, στο πλαίσιο της προσφοράς των καλών υπηρεσιών του, ως ύπατος αξιωματούχος του ΟΗΕ. Έτσι, στις 29 Μαρτίου 1986, κατέθεσε «Σχέδιο Πλαισίου Συμφωνίας για το Κυπριακό»²⁵⁰. Το «Σχέδιο Πλαισίου Συμφωνίας» ανέφερε ότι ο στόχος ήταν μία Δικοινοτική Ομοσπονδία, ως προς την πολιτειακή διάρθρωση. Ακολουθούσε, δηλαδή, τα συμφωνηθέντα στις δύο συναντήσεις κορυφής του 1977 και του 1979. Δύο επαρχίες ή ομοσπονδιακά κράτη/πολιτείες²⁵¹ θα συνιστούσαν την ομοσπονδία. Η μερική ή ολική ένωση με τρίτα κράτη απαγορευόταν. Σημείο αιχμής συνιστούσε το εδαφικό, καθώς προβλεπόταν η παραμονή μόνον του 29%+ υπό τη διοίκηση της τουρκοκυπριακής κοινότητας²⁵².

Η Ομοσπονδία αποτελούσε εγγύηση της μοναδικής νομικής προσωπικότητας, της ενιαίας κυριαρχίας και της ακεραιότητας του νέου κράτους, το οποίο θα διέθετε

---

²⁴⁹ Χαρακτηριστικό της εικόνας που έδινε η κυπριακή ηγεσία είναι το ακόλουθο απόσπασμα από πρακτικό, που περιέχεται στο Αρχείο Καραμανλή (τόμος 12, σελ. 453): «εν συνεχεία ο κ. Κυπριανού μου εξήγησε τους λόγους της αποτυχίας των συνομιλιών (Ιανουάριος 1985), αλλά κατά τρόπον τόσο συγκεκριμένον, ώστε να μου είναι αδύνατον να πεισθώ ότι δεν έγιναν σφάλματα κατά τις διαπραγματεύσεις από μέρος της ελληνικής πλευράς». Δεν ήταν μόνο η σύγχυση, η ατομία, αλλά και οι αντιφάσεις, που δυσκόλευαν ακόμη περισσότερο την κατάσταση, με την έννοια ότι πολλά από όσα απέρριπτε αρχικώς η ελληνοκυπριακή πλευρά ερχόταν σε μια κατοπινή στιγμή να τα υποστηρίξει. Έτσι, το σχέδιο που απέρριψε τον Ιανουάριο του 1985 ο Σπύρος Κυπριανού, το αποδέχθηκε ο ίδιος λίγους μήνες αργότερα...

²⁵⁰ Για το πλήρες κείμενο του «Σχεδίου Πλαισίου Συμφωνίας για το Κυπριακό», βλ. *Καραπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 189-194. Επίσης, *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus*, 11 Ιουνίου 1986, UN S/18102/Add..

²⁵¹ Στο Πλαίσιο Συμφωνίας χρησιμοποιούνται οι αγγλικοί όροι “provinces” or “federated states”, που μεταφράζονται ως «επαρχίες» ή «ομοσπονδιακά κράτη ή πολιτείες».

²⁵² Σημειώνεται, όμως, ότι ο Γ.Γ. είχε επισημάνει τα εξής: «γίνεται αντιληπτό πως όταν συζητηθούν οι πραγματικές εδαφικές προσαρμογές, οι δύο πλευρές θα λάβουν υπ’ όψιν τους τη Συμφωνία Κορυφής του 1977, περιλαμβανομένων κάποιων ‘πρακτικών δυσκολιών που μπορεί να προκύψουν για την τουρκοκυπριακή κοινότητα’ και τα θέματα που θα προκύψουν από την επανεγκατάσταση». Βλ. σημείο 7.1 «Σχεδίου Πλαισίου Συμφωνίας για το Κυπριακό». Η επισήμανση αυτή του Γ.Γ. δείχνει, αφενός, τη σημασία που είχαν για την όποια λύση οι «Κατευθυντήριες Γραμμές Μακαρίου-Denktaş του 1977 και, αφετέρου, τους δυνητικούς περιορισμούς που θα μπορούσαν να επιβληθούν όσον αφορά στις ελευθερίες διακινήσεως, εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας. Στο ίδιο πλαίσιο, θα συζητείτο & η απόσυρση των στρατιωτικών δυνάμεων –προ της έναρξης λειτουργίας της πρώτης ομοσπονδιακής κυβέρνησης.

ενιαία ιθαγένεια. Η δυαδικότητα θα λειτουργούσε με βάση την κεντρική Ομοσπονδία, η οποία παρέμενε το ισχυρό κέντρο λήψεως αποφάσεων της χώρας. Ειδικότερα, οι εξουσίες της ομόσπονδης κυβερνήσεως ήταν αυστηρώς καταμετρημένες και αφορούσαν στις αρμοδιότητες υψηλής πολιτικής: εξωτερικά θέματα, δημοσιονομικά, τηλεπικοινωνίες, φυσικοί πόροι, ασφάλεια και άμυνα. Οι δύο τελευταίες αρμοδιότητες, μάλιστα, θα καθορίζονταν σε συνδυασμό με τις Συνθήκες Εγγυήσεως και Συμμαχίας. Οι προαναφερθείσες αρμοδιότητες της κεντρικής κυβερνήσεως μπορούσαν να αυξηθούν με την έγκριση και των δύο ομόσπονδων επαρχιών/κρατών –ή πολιτειών-, στις οποίες ανήκαν οι αρμοδιότητες εκείνες, που δεν είχαν ρητώς εκχωρηθεί στην ομόσπονδη κυβέρνηση (τεκμήριο αρμοδιότητας– residual powers)²⁵³.

Στο σύστημα διακυβερνήσεως της Δικαιοκρατικής Ομοσπονδίας, ο Πρόεδρος θα ήταν Ελληνοκύπριος και ο Αντιπρόεδρος Τουρκοκύπριος, αμφότεροι δε με δικαίωμα ασκήσεως veto από κοινού ή χωριστά, εφ' όλων των νόμων της Βουλής και των αποφάσεων του Υπουργικού Συμβουλίου²⁵⁴. Όσον αφορά στη σύνθεση του Υπουργικού Συμβουλίου, θα ίσχυε η αναλογία 70 προς 30 υπέρ των Ελληνοκυπρίων, όπως ακριβώς προβλεπόταν στο Σύνταγμα του 1960. Για τη λήψη αποφάσεων απαιτείτο ειδική πλειοψηφία και, συγκεκριμένα, αρκούσε η απλή πλειοψηφία των μελών του Συμβουλίου, στην οποία θα έπρεπε να συμμετέχει οπωσδήποτε ένας Τουρκοκύπριος²⁵⁵.

Η νομοθετική εξουσία ήταν, και στην περίπτωση αυτή, κατανεμημένη μεταξύ της Άνω και της Κάτω Βουλής. Όπως προβλεπόταν και στο «Κοινό Πλαίσιο Διακανονισμού» του 1978, στην Άνω Βουλή θα ήταν ίσος ο αριθμός των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων βουλευτών. Η αναλογία 7 προς 3 στη σύνθεση του Υπουργικού Συμβουλίου, υπήρχε και στη διάρθρωση της Κάτω Βουλής. Για τη νομοθετική λειτουργία σε σημαντικά θέματα απαιτούνταν χωριστές πλειοψηφίες των βουλευτών κάθε κοινότητας και στα δύο κοινοβουλευτικά σώματα, ενώ για τα λοιπά θέματα αρκούσε η πλειοψηφία κάθε σώματος²⁵⁶.

Σε περίπτωση αδιεξόδου κατά την άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας, το πρόβλημα θα παραπεμπόταν σε μια Επιτροπή Συμφιλίωσης, η οποία θα αποτελείτο από τρεις Ελληνοκυπρίους και δύο Τουρκοκυπρίους. Οι αποφάσεις θα λαμβάνονταν

---

²⁵³ Βλ. σημεία 1.1, 2.1 και 2.2 «Σχεδίου Πλαισίου Συμφωνίας για το Κυπριακό».

²⁵⁴ Ο Ελληνοκύπριος Πρόεδρος και ο Τουρκοκύπριος Αντιπρόεδρος της Ομοσπονδίας θα συμβόλιζαν την ενότητα του κράτους και το «ισότιμο πολιτικό καθεστώς» των δύο κοινότητων. *Ibid*, σημείο 4.2.

²⁵⁵ *Ibid*, σημείο 4.3.

²⁵⁶ *Ibid*, σημείο 3.1.

με πλειοψηφία, στην οποία έπρεπε να συμμετέχει τουλάχιστον ο ένας Τουρκοκύπριος. Εάν το αδιέξοδο συνεχιζόταν, θα επιλαμβάνονταν του θέματος δύο εμπειρογνώμονες, που θα επέλεγαν ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος αντιστοίχως. Οι εμπειρογνώμονες αυτοί θα πρότειναν τη λήψη κατάλληλων μέτρων για την άρση του αδιεξόδου. Υπήρχε, ακόμη, και δυνατότητα προσφυγής σε δημοψήφισμα μεταξύ των μελών της κοινότητας εκείνης που διαφωνούσε με την προτεινόμενη νομοθεσία²⁵⁷. Ο μηχανισμός αντιμετώπισης κρίσεων που περιγράψαμε, με τη διαδικασία των εμπειρογνομόνων και του δημοψηφίσματος, προβλεπόταν και σε γενικότερες περιπτώσεις αδιεξόδου στη λειτουργία του κράτους²⁵⁸.

Επιπροσθέτως, ιδρύονταν, με το εν λόγω σχέδιο, και ένα Συνταγματικό Δικαστήριο, στη σύνθεση του οποίου θα συμμετείχαν ένας Ελληνοκύπριος, ένας Τουρκοκύπριος και ένας ξένος δικαστής²⁵⁹. Το Συνταγματικό αυτό Δικαστήριο θα επέλυε διαφορές που θα ανέκυπταν από την κατανομή αρμοδιοτήτων και λειτουργιών μεταξύ της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και των ομόσπονδων πολιτειών. Ομοίως, θα μπορούσε να αναλαμβάνει όσες άλλες υποθέσεις θα του ανατίθεντο προς επίλυση από τα μέρη, κατά τις προβλέψεις του ομοσπονδιακού Συντάγματος. Οι ελευθερίες διακινήσεως, εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας θα εξετάζονταν από ομάδα εργασίας, έχοντας υπ' όψιν λειτουργικές λύσεις, όπως η περίπτωση αποζημιώσεων.

Ο Rauf Denktas δήλωσε, καταρχήν, πρόθυμος να αποδεχτεί το «Σχέδιο Πλαισίου Συμφωνίας για το Κυπριακό», το οποίο, όμως, απέρριψε ο Σπ. Κυπριανού²⁶⁰ επειδή σε αυτό, όπως τόνισε ο τελευταίος, δεν προβλέφθηκε η άμεση αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων, που θα αποτελούσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων. Επιπλέον, τα σημεία εκείνα, τα οποία θεωρήθηκαν κρίσιμα από τους Ελληνοκυπρίους και οδήγησαν στην απόρριψη του σχεδίου, ήταν, συνοπτικά, τα ακόλουθα²⁶¹: πρώτον, η πρόβλεψη περί πλήρους πολιτικής ισοτιμίας μεταξύ της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας και η υπερεκπροσώπηση των Τουρκοκυπρίων σε όλα τα ομοσπονδιακά όργανα: δεύτερον, η επέκταση του

---

²⁵⁷ *Ibid*, σημείο 3.2.

²⁵⁸ *Ibid*, σημείο 4.4.

²⁵⁹ *Ibid*, σημείο 5.1. Ανάλογη πρόβλεψη περί συμμετοχής ξένου δικαστή στη σύνθεση του «Ανωτάτου Δικαστηρίου» υπήρχε και στο «Κοινό Πλαίσιο Διακανονισμού» του 1978.

²⁶⁰ Πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι η Αθήνα, υπό τον παρορμητικό Ανδρέα Παπανδρέου, απέρριψε το Σχέδιο του Γ.Γ. του ΟΗΕ άνευ ετέρας, πριν ακόμη τοποθετηθεί σχετικά η Λευκωσία. Βλ. *Mirbagheri F.*, 1998, σελ. 133-135.

²⁶¹ Βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus*, 11 Ιουνίου 1986, UN S/18102/Add. 1, Annex V. Επίσης, *Mirbagheri F.*, 1998, σελ. 136-137.

δικαιώματος αρνησικυρίας σε όλα τα θέματα που θα απασχολούσαν το ομοσπονδιακό κράτος, τόσο από πλευράς νομοθετικής, όσο και από πλευράς εκτελεστικής εξουσίας· τρίτον, η απουσία ρητής αναφοράς στο ζήτημα της επιστροφής των προσφύγων στις οικίες τους καθιστούσε απαγορευτική την επίλυση του εδαφικού ζητήματος· και, τέταρτον, εγείρονταν σοβαρά ερωτηματικά γύρω από την αυτοτελή νομική προσωπικότητα της τουρκοκυπριακής επαρχίας ή κράτους/πολιτείας.

Η ταλάντευση γύρω από το εάν η ελληνοκυπριακή κοινότητα θα αποδεχτεί την προτεινόμενη ομοσπονδία είναι εμφανής. Η ανασφάλεια της εισβολής έχει πλέον δημιουργήσει ένα βαθύ ρήγμα ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Παράλληλα, όμως, η ισχύς της εκπροσώπησης της Κυπριακής Δημοκρατίας δυσχεραίνει την ευελιξία να δεχθεί η εκάστοτε αμφιταλαντευόμενη ηγεσία το πέρασμα στην ομοσπονδία. Διατηρείται πάντοτε η μύχια ελπίδα ότι υπάρχουν ακόμη περιθώρια βελτίωσης. Δεν αποθάρρυνε, όμως, η στάση αυτή τη συνέχιση των προσπαθειών του Γενικού Γραμματέα. Πλην όμως, ο χρόνος δεν εργαζόταν υπέρ της ελληνοκυπριακής κοινότητας, όπως η ηγεσία της ευελπιστούσε. Βέβαιο απεδείχθη ότι το κάθε επόμενο σχέδιο ήταν 'βελτιωμένο', ευνοώντας τις θέσεις της τουρκοκυπριακής κοινότητας...

3.3.3 Η Δέσμη Ιδεών Cuéllar (25/07/1989)

Ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών Javier Pérez de Cuéllar επανήλθε εκ νέου την 25^η Ιουλίου 1989, με νέες προτάσεις για την επίλυση του Κυπριακού, υπό την ονομασία «Δέσμη Ιδεών»²⁶². Επρόκειτο για ένα περίγραμμα θέσεων, που μέσα σε οκτώ ενότητες προσδιόριζε τα στοιχεία λειτουργίας του μελλοντικού κράτους. Σε γενικές γραμμές, επαναλαμβάνονταν προβλέψεις που είχαν ήδη τεθεί υπ' όψιν των δύο πλευρών²⁶³.

Κατευθυντήριες Αρχές

- *Ομοσπονδιακή Αρχή*: η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία θα αποτελείται από δύο πολιτικά ισότιμα ομόσπονδα κρατίδια, που θα έχουν ταυτόσημες εξουσίες και λειτουργίες.
- *Ενότητα*: η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία θα έχει ενιαία διεθνή προσωπικότητα, κυριαρχία και υπηκοότητα. Η ένωση ολόκληρης ή τμήματος αυτής με οποιαδήποτε άλλη χώρα ή η απόσχιση, απαγορεύονται.

²⁶² Για το πλήρες κείμενο της «Δέσμης Ιδεών» βλ. *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 204-211.

²⁶³ Για μια εκτενή ανάλυση της «Δέσμης Ιδεών» του 1989 βλ. *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 394-398.

- *Δικαιονομική*: η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία θα εγκαθιδρυθεί από την ελληνοκυπριακή και την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Η ομοσπονδιακή δομή και οι διευθετήσεις θα είναι τέτοιες, ώστε να διασφαλίζουν την αποτελεσματική συμμετοχή και των δύο κοινοτήτων σε όλα τα όργανα της ομοσπονδιακής κυβέρνησης.
- *Διζωνικότητα*: κάθε ομόσπονδο κρατίδιο θα διοικείται από μία κοινότητα, τα μέλη της οποίας θα έχουν καθαρή πλειοψηφία πληθυσμού και ιδιοκτησίας γης. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση δε δύναται να επεμβαίνει στις εξουσίες και λειτουργίες των δύο ομόσπονδων κρατών.

Η «Δέσμη Ιδεών Cuéllar» ανακηρύσσει για πρώτη φορά την *πολιτική ισότητα* ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Η πολιτική ισότητα, κατά το σχέδιο, δε σημαίνει ότι αναγνωρίζεται ότι στην Κύπρο διαβιούν δύο λαοί. Κάθε κοινότητα θα έχει, όπως προαναφέραμε, ταυτόσημες εξουσίες και λειτουργίες και συμμετοχή στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Ο δικαιονομικός, λοιπόν, του 1960 διατηρείται. Το πρότυπο της ομοσπονδίας βασίζεται στη συναινετική δημοκρατία, όπως και τα υπόλοιπα που ακολούθησαν²⁶⁴. Η συμμετοχή των δύο κοινοτήτων στη λήψη των αποφάσεων της κεντρικής ομοσπονδίας και η επιχώρια αποκλειστική εξουσία της κάθε συνιστώσας ομόσπονδης κοινότητας αποτελούσαν τα βασικά στοιχεία της²⁶⁵. Παράλληλα, προβλέφθηκε η απαγόρευση της απόσχισης ή της ένωσης με άλλη χώρα, η εγγύηση της ενότητας και η επίτευξη της ολοκλήρωσης μέσω των λειτουργιών της ομοσπονδίας. Συστάθηκε η διζωνική ομοσπονδία, που συνεπάγεται ότι η κάθε κοινότητα διοικεί το δικό της έδαφος. Επισημαίνουμε ότι οι δύο εδαφικές περιοχές των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων αναφέρονταν μόνο ως κράτη –ή πολιτείες- και όχι, εναλλακτικώς, και ως επαρχίες, όπως στο «Πλαίσιο Συμφωνίας για το Κυπριακό» του 1986. Επιπλέον, στο τελευταίο δε διευκρινιζόταν ούτε το ζήτημα της καθαρής πλειοψηφίας της κυρίαρχης κοινότητας σε κάθε κράτος/πολιτεία, τόσο από πλευράς πληθυσμού, όσο και από πλευράς ιδιοκτησίας. Κάθε κοινότητα θα ενέκρινε, μέσω χωριστού δημοψηφίσματος, το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα, προκειμένου αυτό να τεθεί σε ισχύ. Η θετική ψήφος κάθε κοινότητας ξεχωριστά θα ήταν αποκλειστική για την έγκριση της συνταγματικής διάρθρωσης της ομοσπονδίας.

²⁶⁴ Προβλέφθηκε η αποτελεσματική/αναλογική συμμετοχή των δύο κοινοτήτων στα όργανα και την άσκηση των εξουσιών της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, προκειμένου να τονισθεί ο συναινετικός χαρακτήρας της υπό πρόβλεψη Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας. Βλ. *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 324-325.

²⁶⁵ Βλ. *Κουφουδάκης Β.*, 'Σχέδιο Ντε Κουεγιάρ και Πολιτική της Τουρκίας' στο «Διαστάσεις των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, Αιγαίο-Κύπρος», Ίδρ. Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα, 1989, σελ. 79 επ..

Συνταγματικές Πτυχές Ομοσπονδίας

Το ομοσπονδιακό πρότυπο δε χαρακτηρίζεται μόνον από την κατανομή των εξουσιών, αλλά και από το τεκμήριο αρμοδιότητας: όλα τα ζητήματα που δεν τίθενται υπό τη δικαιοδοσία της ομοσπονδιακής κυβέρνησης θα τεθούν υπό τη δικαιοδοσία των δύο ομόσπονδων κρατών/πολιτειών, οι οποίες εγκρίνουν τις εξουσίες της κεντρικής ομοσπονδίας. Οι εξουσίες αυτές είναι συγκεκριμένες και οι πολιτείες δύνανται να τις αυξάνουν. Πλην όμως, η κεντρική ομοσπονδία κρίνεται ως το κέντρο λήψεως αποφάσεων για το σύνολο της επικράτειας. Αν και η εξωτερική πολιτική ενέπιπτε στις αρμοδιότητες της κεντρικής ομοσπονδίας, τα δύο ομόσπονδα κράτη/πολιτείες θα είχαν, παράλληλα με το ομοσπονδιακό κράτος, το δικαίωμα να συνάπτουν συμφωνίες με ξένες κυβερνήσεις στους τομείς της αρμοδιότητάς τους.

Στην κυβέρνηση, ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος δε θα ήταν πλέον αναγκαστικά Ελληνοκύπριος και Τουρκοκύπριος αντιστοίχως, αλλά αρκούσε να προέρχονται από διαφορετική κοινότητα. Η εκλογή του Προέδρου θα γινόταν με ψηφοφορία από ολόκληρο τον κυπριακό λαό, ενώ η εκλογή του Αντιπροέδρου θα γινόταν μόνο από την αντίστοιχη κοινότητα στην οποία αυτός ανήκε. Αμφότεροι θα διατηρούσαν το δικαίωμα της αρνησικυρίας, το οποίο, όμως, περιοριζόταν μόνο σε θέματα άμυνας, ασφάλειας, εξωτερικής πολιτικής, προϋπολογισμού, φορολογίας, μεταναστεύσεως και ιθαγένειας. Παράλληλα, θα διόριζαν τους Υπουργούς, 7 (Ελληνοκυπρίους) ο Πρόεδρος και 3 (Τουρκοκυπρίους) ο Αντιπρόεδρος.

Όσον αφορά στη νομοθετική εξουσία, έχουμε να υπογραμμίσουμε την πρόβλεψη ότι οι Πρόεδροι της Άνω και της Κάτω Βουλής δε θα μπορούσαν να προέρχονται από την ίδια κοινότητα. Η Κάτω Βουλή θα συντίθετο από Ελληνοκυπρίους και Τουρκοκυπρίους σε αναλογία 70% / 30 % υπέρ των πρώτων, ενώ η Άνω Βουλή θα απαρτιζόταν από ισάριθμους αντιπροσώπους από την κάθε κοινότητα. Είναι προφανές ότι η αντιπροσώπευση στην Κάτω Βουλή, όπως επίσης και στο Υπουργικό Συμβούλιο, ακολουθούσε την αναλογία του 1 προς 3 ανάμεσα σε Τουρκοκυπρίους και Ελληνοκυπρίους αντιστοίχως. Η αρχή της συναινετικής δημοκρατίας στο πλαίσιο της λήψεως αποφάσεων παρέμενε η κορυφαία έκφραση στην ομοσπονδιακή αρχή, ως οργανωτική βάση, αφού αμφότεροι οι ύπατοι άρχοντες της ομοσπονδίας, ως αντιπρόσωποι της κοινότητάς τους, διέθεταν, όπως προαναφέραμε, το δικαίωμα της αρνησικυρίας²⁶⁶.

²⁶⁶ Βλ. *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 325 και *Παπαδημητρίου Γ.*, 1997, σελ. 70-72.

Δικαιοσύνη

Στο Ανώτατο Δικαστήριο προβλεπόταν η συμμετοχή μόνο Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων σε ίσους αριθμούς, οι οποίοι θα επιλέγονταν από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο με τη σύμφωνη γνώμη της Άνω Βουλής. Το Δικαστήριο δε θεωρούνταν ένας μηχανισμός επίλυσης, όπως συνέβαινε στο προηγούμενο σχέδιο του 1986. Συνιστούσε, πλέον, ένα Ανώτατο αναιρετικό Δικαστήριο της Ομοσπονδίας, στο οποίο θα μπορούσαν να παραπέμπονται υποθέσεις νομικού περιεχομένου, σχετικές με τη συνταγματικότητα των μέτρων που λαμβάνονται από την κεντρική ομοσπονδία ή τις ομόσπονδες πολιτείες, όπου ως όργανο θα επέλυε τις συγκρούσεις ανάμεσα στα δύο κάθετα επίπεδα αρμοδιότητας.

Ανθρώπινα Δικαιώματα

Όσον αφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα, αναγνωρίζονταν μεν οι τρεις βασικές ελευθερίες διακινήσεως, εγκαταστάσεως²⁶⁷ και ιδιοκτησίας στο Ομοσπονδιακό Σύνταγμα, μπορούσαν δε να ασκηθούν με ποσοτώσεις και η εφαρμογή τους θα κινούνταν στη βάση των Συμφωνιών Κορυφής του 1977 και 1979. Οι ομόσπονδες πολιτείες θα εναρμόνιζαν τις ρυθμίσεις σε συμφωνία με το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα. Η πρόβλεψη ότι οι πολιτείες μπορούσαν να ρυθμίζουν τα τρία θεμελιώδη δικαιώματα έχει θεωρηθεί ότι συνιστά μια ευάλωτη για την ακώλυτη άσκηση των δικαιωμάτων αυτών ρύθμιση, παρά το γεγονός ότι οι ειδικότερες ρυθμίσεις τις οποίες θα υιοθετούσαν οι πολιτείες θα έπρεπε να είναι συμβατές με το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα. Δεδομένου, όμως, ότι οι αρμοδιότητες αυτές ανατίθεντο στις δύο πολιτείες, ήταν δυνατό να σημειώνονται σοβαρές αποκλίσεις ή αιρέσεις στην άσκησή τους, σε βάρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων²⁶⁸. Η διατήρηση της επιβλέψεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την κεντρική ομοσπονδία θεωρείται εγγύηση, αλλά και ένδειξη ολοκλήρωσης. Η προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δε μπορεί να ανήκει σε κάθε πολιτεία χωριστά.

Εγγυήσεις – Ασφάλεια – Εδαφικό - Εκτοπισμένοι

Η «Δέσμη Ιδεών Cuéllar» έθεσε ως ζήτημα και την αποστρατικοποίηση, χωρίς να ρυθμίζει την οριστική αποχώρηση των στρατευμάτων, παρά μόνο ορίζοντας ένα χρονοδιάγραμμα, ώστε να επιτευχθεί σταδιακά η επαναφορά στους αρχικούς

²⁶⁷ Βάσει του σχεδίου, το δικαίωμα της εγκαταστάσεως θα ασκείτο λαμβανομένου υπ' όψιν του προβλεπομένου ως μέγιστου αριθμού να επιστραφεί στην κάθε πολιτεία. Θεωρητικά, η ρύθμιση αυτή προστάτευε το δικαίωμα της κάθε πολιτείας να συντίθεται από πολίτες της ίδιας εθνότητας, ώστε να επιτυγχάνεται η δυνατότητα ελέγχου και διοίκησης.

²⁶⁸ Βλ. εύστοχη παρατήρηση σε σχολιασμό επί του σχεδίου, του Παπαδημητρίου Γ., 1997, σελ. 65-66.

αριθμούς προσωπικού, κατά τις προβλέψεις της Συνθήκης Συμμαχίας. Ελήφθη υπ' όψιν ο παράγων ασφάλεια κάθε κοινότητας, ώστε να καθορίζεται ο αριθμός των σταθμευμένων αρχών σε ισότιμη παρουσία.

Προβλέφθηκε, παράλληλα, και η επικαιροποίηση της Συνθήκης Εγγυήσεως του 1960, ώστε να μπορέσει να ικανοποιήσει τις μεταβαλλόμενες ανάγκες εν όψει της ομοσπονδιοποίησης. Ειδικότερα, προβαλλόταν η ανάγκη να εγγυάται η συνθήκη την ενότητα της χώρας και να την επιβλέπει μέσω της κατασταλτικής δράσης, υπό τον όρο, όμως, ότι αυτή θα εναρμονίζεται με τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, απαγορεύοντας την απόσχιση ή την ένωση μέρους ή του συνόλου της με άλλη χώρα. Πολύ σημαντική είναι η αναφορά σύμφωνα με την οποία, κατά την εφαρμογή της Συνθήκης Εγγυήσεως, δε θα πλήττονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Προβλέφθηκε, εξάλλου, η αναθεώρηση υπό όλων των μερών της Συνθήκης Εγγυήσεως, περιλαμβανομένου και του αριθμού του προσωπικού των ελληνικών και των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, που θα σταθμεύουν στην επικράτεια της Κυπριακής Δημοκρατίας, πράγμα που τα μέρη, βάσει της «Δέσμης Ιδεών» του 1989, θα ήταν υποχρεωμένα να εξετάζουν περιοδικά²⁶⁹.

Όσον αφορά στο ζήτημα των εκτοπισμένων, το σχέδιο διατύπωνε την προοπτική να διαμορφωθεί ειδική ρύθμιση, η οποία να επιτρέπει την όσο το δυνατό σε μεγαλύτερο βαθμό επιστροφή των πολιτών που, εξαιτίας της εισβολής του 1974, απώλεσαν τις εστίες τους. Δεν αναφερόταν, όμως, σε αριθμητικό ποσοστό εδάφους υπό τη διοίκηση της κάθε πολιτείας. Οι εδαφικές ανακατατάξεις θα είχαν ως στόχο να επιτρέψουν την επανεγκατάσταση μεγάλου αριθμού Ελληνοκυπρίων σε έδαφος που θα περνούσε υπό τον έλεγχο της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Οι λοιποί Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι εκτοπισθέντες θα είχαν το δικαίωμα να επιλέξουν εάν επιθυμούν να επιστρέψουν στις περιοχές που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο της άλλης κοινότητας, με βάση την τήρηση 'οροφής' επί του ποσοστού του πληθυσμού της κοινότητας, που διοικούσε την αντίστοιχη πολιτεία. Εάν επέλεγαν να μην επιστρέψουν θα αποζημιώνονταν. Επιπροσθέτως, η ομόσπονδη κυβέρνηση θα δημιουργούσε ένα ειδικό ταμείο προκειμένου να διευκολύνει την επίλυση του ζητήματος των προσφύγων. Στο ταμείο αυτό θα συνεισέφεραν και ξένες κυβερνήσεις.

Τη «Δέσμη Ιδεών Cuéllar» του 1989 απεδέχθη η κυπριακή κυβέρνηση ως βάση διαπραγματεύσεων, ενώ την απέρριψε η τουρκοκυπριακή πλευρά.

---

²⁶⁹ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. τη σχετική ανάλυση του *Chrysostomides K.*, 2000, σελ.431-433.

3.3.4 Η Δέσμη Ιδεών Ghali (21/08/1992)

Η επόμενη προσπάθεια κατεβλήθη από το Γενικό Γραμματέα Butros-Butros Ghali, ο οποίος παρουσίασε μια «Δέσμη Ιδεών για ένα Πλαίσιο Συνολικής Συμφωνίας για το Κυπριακό»²⁷⁰, με τις ανάλογες προσθήκες ώστε να προσελκυσθούν οι Τουρκοκύπριοι. Σημειώνουμε ότι η Κυπριακή Δημοκρατία είχε ήδη υποβάλει αίτηση ένταξης στην τότε ΕΟΚ. Αυτό θα της έδινε τη δυνατότητα να είναι ο αποκλειστικός συνομιλητής με τα όργανα της Ένωσης.

Το νέο κείμενο εμφάνιζε την ίδια αποσπασματικότητα και ρευστότητα που είχαν και τα προηγούμενα κείμενα του ΟΗΕ²⁷¹. Η «Δέσμη Ιδεών Ghali», όπως και τα δύο προηγούμενα σχέδια του 1986 και του 1989, συνιστούσε ένα γενικό περίγραμμα, το οποίο, προκειμένου να υλοποιηθεί, θα έπρεπε να αποτελέσει αντικείμενο ενδεδειγμένης επεξεργασίας από τους αντιπροσώπους-συνομιλητές των δύο κοινοτήτων. Βασικός άξονας παρέμενε, όπως πάντα, η ομοσπονδία, που θα βασιζόταν στις δύο κοινότητες ως προς τη συνταγματική διάρθρωση και θα αποτελείτο από δύο εδαφικές ζώνες²⁷². Έκανε μνεία των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας και της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, αναφορικά με το Κυπριακό, από την κρίση του Ιουλίου του 1974 και, ειδικότερα, μετά τη μονομερή ανακήρυξη της «ΤΔΒΚ». Αυτή, εξάλλου, ήταν η απαραίτητη προϋπόθεση που είχε θέσει η ελληνοκυπριακή πλευρά, προκειμένου να προσέλθει στο διάλογο. Αντιστοίχως, το προαπαιτούμενο της τουρκοκυπριακής πλευράς ήταν να υποδεχθεί ο Γενικός Γραμματέας τον τουρκοκύπριο ηγέτη ως αρχηγό κράτους, με την προηγούμενη αναγνώριση της οντότητάς του ως κράτους, ώστε να περιληφθούν στο σχέδιο χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν σε συνομοσπονδία, ασχέτως αν το περίβλημα της υπό ανασυγκρότηση Δημοκρατίας θα αποκαλείτο ομοσπονδία. Στόχος του Γ.Γ. ήταν να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις μεταξύ των ηγετών των δύο κοινοτήτων για να συμπληρωθούν τα σημαντικά και πολλά κενά που υπήρχαν στο κείμενο. Μετά τη συμπλήρωσή του, το

²⁷⁰ Για το πλήρες κείμενο της «Δέσμης Ιδεών για ένα Πλαίσιο Συνολικής Συμφωνίας για το Κυπριακό», που υπεβλήθη στις δύο κοινότητες από τον Β.-Β. Ghali στις 21 Αυγούστου 1992, βλ. *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 212-227.

²⁷¹ Βλ. εκτενώς *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 103-107.

²⁷² Για μια αναλυτική παρουσίαση της πορείας και της ουσίας της διαπραγμάτευσης επί του Κυπριακού, όσον αφορά στην ίδρυση Ομοσπονδίας, από της καταθέσεως της «Δέσμης Ιδεών» του Butros-Butros Ghali έως τις τελευταίες προσπάθειες επί των ημερών μας, βλ. *Lord David Hannay*, "Cyprus: the Search for a Solution", London, Tauris, 2005, σελ. 48 επ.. Ο Hannay, παλαιόμαχος διπλωμάτης καριέρας, επιπλέον της δεκαετίας ενεπλάκη στο Κυπριακό ως ειδικός απεσταλμένος της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου. Η ανάλυσή του αντανακλά την εικόνα του τρίτου εμπλεκόμενου στη διαδικασία επίλυσης.

τελικό σχέδιο θα ετίθετο εντός τριάντα ημερών υπ' όψιν των δύο κοινοτήτων του νησιού, που θα έπρεπε να αποφανθούν για την υιοθέτησή του ή μη²⁷³.

Στις 12 Μαρτίου 1990, το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε την *Απόφαση 649*, με την οποία, αφού επανέλαβε τις προηγούμενες αποφάσεις του ΟΗΕ αναφορικά με την ακεραιότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας, απηύθυνε έκκληση –στην § 3- προς τις δύο κοινότητες να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για τη σύσταση *Διζωνικής* (όσον αφορά στις εδαφικές πτυχές), *Δικοινοτικής* (όσον αφορά στις συνταγματικές πτυχές) *Ομοσπονδίας*, επί τη βάση των Συμφωνιών Υψηλού Επιπέδου του 1977 και του 1979 και να συνεργασθούν, σε ισότιμο μεταξύ τους επίπεδο, με το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ για τη συμπλήρωση ενός περιγράμματος συνολικής συμφωνίας, όπως είχε συμφωνηθεί τον Ιούνιο του 1989.

Της υποβολής του νέου σχεδίου από τον B.-B. Ghali προηγήθηκε η *Απόφαση 716* του Συμβουλίου Ασφαλείας, που υιοθετήθηκε στις 11 Οκτωβρίου 1991. Το Συμβούλιο, αρχικά, σημείωσε με ικανοποίηση την πρόοδο στην προετοιμασία μιας Δέσμης Ιδεών ως βάσης για την επίτευξη ενός συνολικού πλαισίου συμφωνίας και εξέφρασε τη λύπη του για την αδυναμία συγκλήσεως μιας διεθνούς διασκέψεως υψηλού επιπέδου, στην οποία θα συμμετείχαν οι δύο κοινότητες, καθώς και η Ελλάδα και η Τουρκία. Με την εν λόγω απόφαση εξουσιοδοτείτο ο Γενικός Γραμματέας να προσφέρει τις καλές του υπηρεσίες προσκαλώντας τα ενδιαφερόμενα μέρη σε διαπραγματεύσεις, οριοθετώντας, όμως, ταυτοχρόνως, το πλαίσιο της εντολής μέσα στην οποία επρόκειτο να κινηθούν οι προτάσεις και η όλη μεσολαβητική παρουσία του Γενικού Γραμματέα. Η κυριαρχία, η ενιαία προσωπικότητα και η ακεραιότητα, από τη μία, και η απαγόρευση της ενώσεως με άλλη χώρα και της αποσχίσεως, από την άλλη, συνιστούν τις ασφαλιστικές δικλίδες της μεσολαβητικής προσπάθειας. Εν συνεχεία –στην § 3-, υπογραμμιζόταν ότι η διευθέτηση του ζητήματος θα βασίζεται στη δημιουργία μιας Δικοινοτικής και Διζωνικής Ομοσπονδίας και καλούνταν τα μέρη να διαπραγματευτούν μέσα στο πλαίσιο των προαναφερθέντων αρχών, χωρίς να εισάγουν ιδέες που είναι αντίθετες με αυτές.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας παρέμεινε ουσιαστικός αρωγός της διαδικασίας. Στήριξε τη διαπραγμάτευση, υιοθετώντας, κατά τη διάρκειά της, την *Απόφαση 774* της 26^{ης} Αυγούστου 1992, με την οποία υιοθέτησε τη «Δέσμη Ιδεών», συμπεριλαμβανομένων των προτεινόμενων εδαφικών προσαρμογών που

---

²⁷³ Για μια εμπειριστατωμένη ανάλυση των επιμέρους προβλέψεων της «Δέσμης Ιδεών Ghali» βλ. *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 405-408.

περιλαμβάνονταν στο χάρτη του παραρτήματος της δέσμης αυτής²⁷⁴, ως βάση για την επίτευξη ενός πλαισίου συνολικής συμφωνίας. Επιπλέον, επανέλαβε την προσήλωσή του στις πάγιες αρχές του ΟΗΕ περί της διατήρησης της ακεραιότητας και της ενιαίας κυριαρχίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, επανεπιβεβαίωσε τη θέση του ότι το παρόν καθεστώς δεν είναι αποδεκτό και ενθάρρυνε τη συνέχιση της επαφής ανάμεσα στους ηγέτες, δηλώνοντας ότι ο Γ.Γ. θα συγκαλέσει, μετά την κατάληξη των προσπαθειών του για τη συμπλήρωση της Δέσμης Ιδεών, υψηλού επιπέδου διεθνή συνάντηση.

Με την *Απόφαση* 789 της 25^{ης} Νοεμβρίου 1992, το Συμβούλιο Ασφαλείας, αφού επανεπιβεβαίωσε την υιοθέτηση της «Δέσμης Ιδεών» και κάλεσε την τουρκοκυπριακή πλευρά να μην παρεκκλίνει από τις αρχές της δέσμης αυτής, προέτρεψε τα ενδιαφερόμενα μέρη να εφαρμόσουν σειρά μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης, όπως η αποχώρηση ή μείωση των μη κυπριακών δυνάμεων, η επέκταση της συμφωνίας απαγκίστρωσης του 1989, η επέκταση του ελέγχου της Ειρηνευτικής Δυνάμεως στα Βαρώσια, η ενθάρρυνση των επαφών μεταξύ των δύο κοινοτήτων, η μείωση των περιορισμών στη μετακίνηση ατόμων, η προώθηση δικοινοτικών σχεδίων για πιθανή χρηματοδότηση, καθώς επίσης και η δέσμευση των δύο πλευρών για διενέργεια απογραφής.

Η «Δέσμη Ιδεών Ghali» ήταν το τελευταίο κείμενο για την επίλυση του Κυπριακού που κατετέθη από πλευράς ΗΕ πριν από το Σχέδιο Annan και, παρά τις σοβαρές της ατέλειες, αποτέλεσε την πλέον ολοκληρωμένη πρόταση των ΗΕ πριν από το Σχέδιο Annan. Για το λόγο αυτό, έχει τη δική της ξεχωριστή σημασία, αφού παρέμεινε θεωρητικώς στην τράπεζα των διαπραγματεύσεων επί δέκα χρόνια. Ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών, οι οποίες, όμως, κατέληξαν σε αδιέξοδο λόγω της στάσεως της τουρκοκυπριακής πλευράς, η οποία απέρριψε σθεναρά την προτεινόμενη ομοσπονδία, καθώς και την ιδέα του ενός κράτους με μοναδική προσωπικότητα²⁷⁵. Παρά ταύτα, και στην ελληνοκυπριακή πλευρά υπήρχαν σοβαρές ενστάσεις ως προς την αποδοχή της «Δέσμης Ιδεών Ghali»²⁷⁶...

²⁷⁴ Αναφορικά με το χάρτη της «Δέσμης Ιδεών Ghali» βλ. *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 227.

²⁷⁵ Η Τ/Κ κοινότητα επίμονα επεδίωκε κυριαρχία στο έδαφος που θα της αναλογούσε και επέμενε σε ζητήματα ιδιοκτησίας, που περιήλθαν στα μέλη της στη Βόρεια Κύπρο μετά το 1974. Σε κάθε ευκαιρία ο Τ/Κ ηγέτης διακήρυττε δύο έννοιες ως θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την επίλυση του Κυπριακού: πρώτον, δήλωνε ότι στην Κύπρο υφίστανται δύο λαοί, φορείς του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και, δεύτερον, αποκαλούσε την ομοσπονδία που επρόκειτο να διαπραγματευτεί με την ελληνοκυπριακή πλευρά ως ένωση κυρίαρχων κρατών. Βλ. *Ριζάς Σ.*, «Από την Κρίση στην Ύφεση. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης η & Πολιτική Προσέγγισης Ελλάδας-Τουρκίας», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2003, σελ. 117.

²⁷⁶ Βλ. χαρακτηριστικά *Στοφορόπουλος Θ.*, «Εισαγωγή» στο *Λυγερός Στ.*, «Κύπρος: στα όρια του αφανισμού», Εκδ. Νέα Σύνορα, Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1993, σελ. 15-35.

Στις σελίδες που ακολουθούν θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε τις βασικές πτυχές της «Δέσμης Ιδεών Ghali»²⁷⁷:

Συνολικοί Στόχοι

Το πλαίσιο-συμφωνίας αποτελούσε ένα ολοκληρωμένο σύνολο, το οποίο, εφόσον εγκρινόταν από τις δύο κοινότητες, θα οδηγούσε σε ένα νέο συνεταιρισμό σχέσεων σε Ομοσπονδιακή βάση, Δικοινοτική στη συνταγματική πτυχή & Διζωνική στην εδαφική πτυχή και σύμφωνα με τις Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου του 1977 και του 1979, καθώς και με τα σχετικά ψηφίσματα του ΟΗΕ. Η εν λόγω διευθέτηση θα διασφάλιζε την ταυτότητα κάθε κοινότητας και θα βασιζόταν σε ένα ενιαίο κράτος, με ενιαία κυριαρχία, διεθνή προσωπικότητα και ιθαγένεια και θα απέκλειε την ένωση, ολική ή μερική, όπως επίσης και οιαδήποτε μορφή διχοτομήσεως ή αποσχίσεως. Επιπλέον, το πλαίσιο αυτό κατοχύρωνε την πολιτική ισότητα –όχι ως αριθμητική έννοια ισάριθμης συμμετοχής των εκατέρωθεν αντιπροσώπων στα όργανα της κεντρικής ομοσπονδίας, αλλά ως αποτελεσματική συμμετοχή στη διακυβέρνηση των δύο κοινοτήτων, που αναγνωρίζουν την ταυτότητα και ακεραιότητα η μία της άλλης. Η πολιτική ισότητα των δύο κοινοτήτων υπογραμμιζόταν από το γεγονός ότι το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα και οι αναθεωρήσεις αυτού θα έπρεπε να εγκρίνονται χωριστά από την καθεμιά κοινότητα· ομοίως και από το γεγονός της ισόρροπης κατά ποσοστά συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων στην κεντρική ομοσπονδία²⁷⁸, καθώς και από το γεγονός ότι η κεντρική ομοσπονδία δε θα εξουσιοδοτείτο να υιοθετεί μέτρα που στρέφονται κατά των συμφερόντων της κάθε πολιτείας. Η έννοια της πολιτικής ισότητας αναγνωρίζει ότι οι αρχές, εξουσίες και λειτουργίες της κάθε πολιτείας είναι ταυτόσημες και, ως εκ τούτου, η μία πολιτεία δε θα παρεμβαίνει στα εσωτερικά της άλλης, ούτε μέσω της κεντρικής ομοσπονδίας²⁷⁹. Όπως οριζόταν χαρακτηριστικά στο κείμενο: *‘η πολιτική κυριαρχία της ομοσπονδίας θα προέρχεται ισότιμα από την ελληνοκυπριακή και την τουρκοκυπριακή κοινότητα’*²⁸⁰. Έτσι, σύμφωνα πάντα με το σχέδιο, οι επιχώριες αρμοδιότητες θα ανήκαν εξ’ ολοκλήρου στον έλεγχο και την επίβλεψη των αντίστοιχων κοινοτήτων, οι οποίες θα συνεργάζονται με στόχο τη θεμελίωση μιας σχέσης στηριγμένης στην αμοιβαία εμπιστοσύνη.

²⁷⁷ Για μια κριτική ανάλυση της «Δέσμης Ιδεών Ghali» βλ. *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 409-439, *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 103-107 και *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 328-336.

²⁷⁸ «Δέσμη Ιδεών Ghali», *Συνολικοί Στόχοι* § 18.

²⁷⁹ Βλ. σχετικώς *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus*, 3 Απριλίου 1992, UN S/23780, § 11.

²⁸⁰ «Δέσμη Ιδεών Ghali», *Συνολικοί Στόχοι* § 11.

Το ομοσπονδιακό κράτος συντίθεται από δύο πόλους, που απολαύουν ανεξαρτησίας στις μεταξύ τους πολιτικές και νομικές σχέσεις και οι οποίοι συνιστούν τους ισότιμους και προαπαιτούμενους φορείς άσκησης της ομοσπονδιακής εξουσίας. Δεν υπερέχει κανένας έναντι του άλλου, ούτε η ομοσπονδία μπορεί να ελέγχεται χωριστά ή αποκλειστικά. Η κυριαρχία, όπως εξάλλου έχει διαπιστωθεί, είναι ισότιμα διατεθειμένη στις κοινότητες που συνθέτουν την ομοσπονδία²⁸¹. Η εκχώρηση εξουσιών είναι εμφανές ότι προέρχεται από τη βάση της ομοσπονδίας προς τα όργανά της. Καθίσταται σαφές, επομένως, ότι, στο σχήμα που περιγράψαμε, επιδοτείται η τουρκοκυπριακή κοινότητα, αφού η ισχύς της υφιστάμενης Κυπριακής Δημοκρατίας υποχωρεί στη φάση της σύστασης.

Κατευθυντήριες Αρχές

Η ομοσπονδιακή δημοκρατία θα εγκαθιδρυόταν, βάσει του σχεδίου, ελεύθερα από τις δύο κοινότητες. Θα αποτελέιτο από δύο πολιτικά ίσα ομόσπονδα κρατίδια και θα είχε ενιαία κυριαρχία, διεθνή προσωπικότητα και ιθαγένεια. Προβλεπόταν, επίσης, ότι θα είχε κοσμικό χαρακτήρα και θα διατηρούσε ειδικούς δεσμούς φιλίας με την Ελλάδα και την Τουρκία. Το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα θα έπρεπε να εγκριθεί και από τα δύο κράτη/πολιτείες σε χωριστά δημοψηφίσματα, προκειμένου να τεθεί σε ισχύ. Ακολούθως, επαναλαμβανόταν η παλαιότερη πρόβλεψη ότι όλες οι εξουσίες που δε θα είχαν ανατεθεί ρητώς στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα ασκούνταν από τα δύο κράτη/πολιτείες (τεκμήριο αρμοδιότητας υπέρ των δύο κοινοτήτων)²⁸².

Συνταγματικές Πτυχές Ομοσπονδίας

α) Εξουσίες και Αρμοδιότητες Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης

Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα είχε αρμοδιότητες επί συγκεκριμένων και πολύ περιορισμένων θεμάτων: εξωτερικές υποθέσεις, Κεντρική Τράπεζα, τελωνεία, αερολιμένες, ομοσπονδιακός προϋπολογισμός, μετανάστευση και ιθαγένεια, άμυνα, δικαστική εξουσία, αστυνομία, ταχυδρομικές και τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, δημόσια υγεία, περιβάλλον²⁸³. Ταυτοχρόνως, όμως, επιβεβαιωνόταν η προηγούμενη πρόβλεψη της «Δέσμης Ιδεών Cuéllar» περί δικαιώματος των δύο κρατών/πολιτειών να συνάπτουν συμφωνίες με ξένες κυβερνήσεις και οργανισμούς στους τομείς της

²⁸¹ Βλ. Βενιζέλος Ευ., «Το Κυπριακό Ζήτημα. Η Κυπριακή Συνταγματική Τάξη και η Προοπτική Ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2000, σελ. 42.

²⁸² «Δέσμη Ιδεών Ghali», *Κατευθυντήριες Αρχές* § 21 & *Συνταγματικές Πτυχές Ομοσπονδίας*, α) *Εξουσίες και Αρμοδιότητες Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης* § 25.

²⁸³ *Ibid.* *Συνταγματικές Πτυχές Ομοσπονδίας*, α) *Εξουσίες και Αρμοδιότητες Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης* § 26.

αρμοδιότητάς τους. Είναι γεγονός ότι η δυνατότητα συνάψεως διεθνών συμφωνιών από τα δύο κράτη/πολιτείες ήταν ένα στοιχείο που δημιουργούσε προβληματισμό σε σχέση με τη διεθνή προσωπικότητά τους...

Ακόμη, υπήρχε ρητή πρόβλεψη ότι κάθε ομόσπονδο κράτος/πολιτεία θα διοικείται από μία κοινότητα. Η διάταξη αυτή υποκαθιστούσε ουσιαστικά την παλαιότερη πρόβλεψη, σύμφωνα με την οποία σε κάθε κράτος/πολιτεία θα έπρεπε να υπάρχει καθαρή πλειοψηφία της κυρίαρχης σε αυτό κοινότητας.

β) Δομή, Σύνθεση και Λειτουργία Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης

Όπως και στα προηγούμενα σχέδια, η νομοθετική εξουσία θα ασκείτο από την Άνω και την Κάτω Βουλή. Στην Άνω Βουλή θα υπήρχε αναλογία 50:50 μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Η Κάτω Βουλή θα απαρτιζόταν από αντιπροσώπους των δύο κοινοτήτων σε ποσοστό 70% εκλεγμένων απ' ευθείας εκ της ελληνοκυπριακής κοινότητας και σε ποσοστό 30% εκλεγμένων απ' ευθείας εκ της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Για την απαρτία και την ψήφιση νόμων απαιτούνταν χωριστές πλειοψηφίες για την κάθε κοινότητα, πράγμα που κινείται στη λογική της ισόρροπης θεσμικής συμμετοχής²⁸⁴.

Σε περίπτωση που, λόγω διαφορών μεταξύ των δύο κοινοτήτων, προέκυπτε αδιέξοδο κατά τη λειτουργία της Βουλής, η «Δέσμη Ιδεών Ghali» προέβλεπε τη λειτουργία ενός ατελούς μηχανισμού επίλυσης κρίσεων, με τη μορφή μιας επιτροπής διαβουλεύσεως. Μέλη της επιτροπής θα ήταν ένας Ελληνοκύπριος και ένας Τουρκοκύπριος βουλευτής, οι οποίοι θα συμφωνούσαν για την επίλυση του εκάστοτε προβλήματος. Δεν υπήρχε κάποια άλλη πρόβλεψη για επίλυση κρίσεων σε άλλα όργανα, όπως π.χ. σε αυτά της εκτελεστικής εξουσίας.

Όσον αφορά στην εκτελεστική εξουσία, θα ασκείτο από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, της οποίας προϊστάμενοι ο Ελληνοκύπριος Πρόεδρος και ο Τουρκοκύπριος Αντιπρόεδρος, που θα εκλέγονταν ξεχωριστά από τις αντίστοιχες κοινότητες, αμφότεροι δε διαθέτοντες χωριστά ή από κοινού δικαίωμα αρνησικυρίας για αποφάσεις της Βουλής και δικαίωμα αναπομπής για επανεξέταση πράξεων τόσο της νομοθετικής, όσο και της εκτελεστικής εξουσίας²⁸⁵. Το σχέδιο περιοριζόταν στην αναφορά των διαφορών των δύο κοινοτήτων ως προς το πρόσωπο του προέδρου και

²⁸⁴ *Ibid.* Συνταγματικές Πτυχές Ομοσπονδίας, β) Δομή, Σύνθεση και Λειτουργία Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης (i) η νομοθετική εξουσία § 28-35.

²⁸⁵ *Ibid.* Συνταγματικές Πτυχές Ομοσπονδίας, β) Δομή, Σύνθεση και Λειτουργία Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης(ii) η εκτελεστική εξουσία § 36-42.

τον τρόπο εκλογής του²⁸⁶. Θα διόριζαν δε, ο μεν Πρόεδρος τους επτά, ο δε Αντιπρόεδρος τους υπολοίπους τρεις υπουργούς του Υπουργικού Συμβουλίου. Η κυβέρνηση, όπως είχε διαμορφωθεί στο σχέδιο, συνιστούσε το κέντρο λήψεως αποφάσεων για ζητήματα που αφορούσαν στο σύνολο της επικράτειας και ιδίως για εκείνα που οι κοινότητες θεωρούσαν ότι συνέβαλαν στην ενότητα και την ολοκλήρωση. Η πολιτική ισοτιμία των δύο κοινοτήτων αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι απαιτούνταν η σύμφωνη γνώμη αμοτέρων των ύπατων οργάνων για τη λήψη αποφάσεων επί ορισμένων θεμάτων μείζονος σημασίας. Διατηρούνταν, παράλληλα, η ισόρροπη θεσμική συμμετοχή των κοινοτήτων ποσοστιαία: η αναλογία του 1/3 ανάμεσα στις δύο κοινότητες.

Όπως, όμως, παρατηρεί ορθώς ο Γιώργος Παπαδημητρίου, η κυβέρνηση αυτή δε θα μπορούσε να είναι το ίδιο αποτελεσματική, όσο μια κυβέρνηση που δεν περιορίζεται από τη λογική των ισορροπιών και δεσμεύσεων ή της επίβλεψης και του καθορισμού του έργου της από τις συνιστώσες κοινότητες. Δε θα μπορούσε, δε, παράλληλα, να αντιστοιχεί σε μία κυβέρνηση ενιαίου κράτους²⁸⁷. Οι εξουσίες της ομοσπονδίας ήταν δυνατόν να αυξάνονται εκχωρούμενες από τις συστατικές κοινότητες. Τα στοιχεία της συναινετικής δημοκρατίας σε συνδυασμό με την ομοσπονδιακή αρχή είναι ακόμη πιο εμφανή στο σχέδιο του 1992.

Η δικαστική εξουσία της κεντρικής ομοσπονδίας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Συστηνόταν το Ανώτατο Δικαστήριο για να επιλύει τις συγκρούσεις που προέρχονται από την κάθετη σχέση ανάμεσα στην ομοσπονδία και τις ομόσπονδες πολιτείες. Στη σύνθεσή του θα συμμετείχε ίσος αριθμός Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων δικαστών, ενώ δεν προβλεπόταν η συμμετοχή ξένων δικαστών²⁸⁸. Η προεδρία του θα ακολουθούσε την κυκλική εναλλαγή ανάμεσα σε Ελληνοκύπριο και Τουρκοκύπριο δικαστή. Προεβλήθη ως εύστοχη η ιδέα της εισαγωγής του Ανωτάτου Δικαστηρίου για τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, με δεδομένο τον κατακερματισμό στις πολιτειακές έννομες τάξεις ένεκα της ομοσπονδιακής οργάνωσης. Σε αυτό το σύστημα δύναται να ελεγχθεί συνταγματικά η κατανομή των αρμοδιοτήτων, ώστε να προλαμβάνονται τυχόν αυθαιρεσίες εκ μέρους των πολιτειών²⁸⁹. Συνιστούσε, ομοίως, όπως διατυπωνόταν ευθέως στο σχέδιο, το

---

²⁸⁶ *Ibid.* § 36.

²⁸⁷ Βλ. Παπαδημητρίου Γ., 1997, σελ. 79-82.

²⁸⁸ «Δέσμη Ιδεών Ghali», *Συνταγματικές Πτυχές Ομοσπονδίας*, β) Δομή, Σύνθεση και Λειτουργία Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης (iii) η δικαστική εξουσία § 43-46.

²⁸⁹ Βλ. Βενιζέλος Εν., 2000, σελ. 39.

Ανώτατο Δικαστήριο της Ομοσπονδίας, υπό την έννοια και λειτουργία του αναιρετικού δικαστικού οργάνου. Επίσης, στο σχέδιο προβλεπόταν ότι, στη βάση της λογικής της ενοποίησης της ομοσπονδίας, θα μπορούσαν να ιδρύονται κατώτερα ομοσπονδιακά δικαστήρια των περιφερειών, όπως αρμόζει σε κλασικές ομοσπονδίες. Βεβαίως, κάθε ομόσπονδη κοινότητα θα είχε το δικό της δικαστικό σύστημα, που δεν καθοριζόταν από το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα.

γ) Θεμελιώδη Δικαιώματα

Οι ελευθερίες διακινήσεως και εγκαταστάσεως και το δικαίωμα ιδιοκτησίας διασφαλιζόνταν από το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα, όμως προβλεπόταν ότι θα υπήρχαν ειδικές ρυθμίσεις για την εφαρμογή τους²⁹⁰. Ειδικότερα, η ελευθερία διακινήσεως εξασφαλιζόταν χωρίς περιορισμούς. Δε συνέβαινε, όμως, το ίδιο και με τις δύο άλλες ελευθερίες εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας, οι οποίες θα εφαρμόζονταν σε συνδυασμό με τη Συμφωνία Κορυφής του 1977, που προέβλεπε να ληφθούν υπ' όψιν «ορισμένες πρακτικές δυσκολίες που μπορούσαν να προκύψουν για την τουρκοκυπριακή κοινότητα». Έτσι, οι ελευθερίες εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας θα ασκούνταν εφόσον είχε ολοκληρωθεί η διευθέτηση της επανεγκατάστασης. Η ρύθμιση των δικαιωμάτων αυτών, διακίνησης και ιδιοκτησίας, ανήκε στην αποκλειστική αρμοδιότητα των ομόσπονδων πολιτειών –κατ' αναλογία της αντίστοιχης ρύθμισης της «Δέσμης Ιδεών Cuéllar» του 1989.

Ασφάλεια & Εγγυήσεις

Όπως και στο προηγούμενο σχέδιο του 1989, η αποστρατικοποίηση παρέμενε στόχος. Το σχέδιο του 1992 διαφοροποιείτο στο ότι η Συνθήκη Εγγυήσεως παρέμενε αμετάβλητα σε ισχύ και, μάλιστα, επεκτεινόταν στην ασφάλεια και των δύο ομόσπονδων κρατών/πολιτειών, καθώς και στη μονομερή αλλαγή της συνταγματικής τάξεως²⁹¹. Με άλλα λόγια, η στροφή αυτή σηματοδοτούσε την άμεση εμπλοκή των εγγυητριών χωρών να παρεμβαίνουν απ' ευθείας υπέρ της προστασίας της κοινότητας για την οποία ενδιαφέρονται. Όσον αφορά στο στρατιωτικό προσωπικό των εγγυητριών χωρών, στο σχέδιο προβλεπόταν η εξισορρόπηση στον αριθμό ανάμεσα στις δύο πλευρές ενόπλων δυνάμεων. Η μείωση του προσωπικού των ενόπλων δυνάμεων των δύο χωρών ανά κοινότητα προβλεπόταν ότι θα τεθεί σε χρονοδιάγραμμα. Μέχρι να εκπληρωθεί ο στόχος της αποστρατικοποίησης θα επιτρεπόταν, κατόπιν συμφωνίας, η διατήρηση ίσου αριθμού ελληνοκυπριακών και

²⁹⁰ «Δέσμη Ιδεών Ghali», *Συνταγματικές Πτυχές Ομοσπονδίας*, γ) *Θεμελιώδη Δικαιώματα* § 47-51.

²⁹¹ *Ibid.* *Ασφάλεια και Εγγυήσεις* § 52-66.

τουρκοκυπριακών δυνάμεων. Επίσης, η κάθε κοινότητα θα διέθετε στρατό ίσου αριθμού από την αντίστοιχη εγγυήτρια χώρα, κατόπιν νέας Συνθήκης Συμμαχίας. Παράλληλα, προβλεπόταν ότι ανάλογες δυνάμεις ίσου αριθμού από τις δύο εγγυήτριες χώρες θα διέθετε και η ομοσπονδιακή κυβέρνηση, οι οποίες θα ήταν σταθμευμένες στο έδαφος των αντίστοιχων κοινοτήτων.

Εδαφικές Προσαρμογές & Εκτοπισμένοι

Ο Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών παρουσίασε μαζί με τη «Δέσμη Ιδεών» και ένα χάρτη, που έδειχνε ποιες περιοχές θα επιστρέφονταν από τους Τούρκους στο ελληνοκυπριακό κράτος/πολιτεία. Στις περιοχές αυτές περιλαμβάνονταν η Αμμόχωστος και η Μόρφου, καθώς και κάποιοι θύλακες στο Ριζοκάρπασο. Στόχος ήταν η επανεγκατάσταση σε εδάφη υπό ελληνοκυπριακή διοίκηση όσο το δυνατόν περισσότερων προσφύγων. Ένας αριθμός αυτών των ιδιοκτησιών, που βρίσκονταν στα προς επιστροφή εδάφη της νήσου, θα επιστρέφονταν, βάσει του συνημμένου στο σχέδιο χάρτη, σε δικαιούχους ελληνοκυπρίους. Τα άτομα που θα επηρεάζονταν από τις εδαφικές προσαρμογές θα είχαν το δικαίωμα της επιλογής μεταξύ παραμονής στη σχετική περιοχή ή μετακίνησης στο ομόσπονδο κρατίδιο της κοινότητάς τους²⁹².

Επισημαίνουμε, στο σημείο αυτό, ότι, αναφορικά με το ζήτημα των εκτοπισθέντων²⁹³, το σχέδιο δεν απομακρυνόταν από την ιδέα της ‘οροφής’ αριθμού Ελληνοκυπρίων, που θα εγκαθίσταντο στην τουρκοκυπριακή ομόσπονδη κοινότητα. Ο αριθμός αυτός δε θα ήταν αποκλειστικός, ούτε θα απαγορευόταν, μετά από ένα διάστημα, αφού θα είχε ολοκληρωθεί η καταγραφή και πολιτογράφησή τους, να εγκαθίστανται και άλλοι Ελληνοκύπριοι, οι οποίοι, όμως, θα υπολογίζονταν ως ψηφοφόροι της ελληνοκυπριακή ομοσπονδίας. Επομένως, ένα μέρος μόνο Ελληνοκυπρίων, χωρίς να ορίζεται ο ακριβής αριθμός τους, θα ικανοποιείτο από τις ρυθμίσεις να επιστρέψει στις πατρογονικές εστίες του²⁹⁴.

Στις περιοχές που θα παρέμεναν υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση θα ίσχυε χρονοδιάγραμμα για την επιστροφή των προσφύγων. Οι όροι του χρονοδιαγράμματος δεν είχαν καθορισθεί. Για την επανεγκατάσταση των προσφύγων ήταν απαραίτητη η προηγούμενη τακτοποίηση των ανθρώπων που χρησιμοποιούσαν τα σπίτια αυτά.

Η περιοχή των Βαρωσίων θα περνούσε αμέσως υπό τη διοίκηση των ΗΕ. Όσον αφορά στους εποίκους, δεν υπήρχε καμία απολύτως πρόβλεψη.

²⁹² *Ibid.* Εδαφικές Προσαρμογές § 67-71 και Appendix.

²⁹³ *Ibid.* Εκτοπισμένοι § 72-85.

²⁹⁴ Βλ. Παπαδημητρίου Γ., 1997, σελ. 82-83.

3.4 Συνολική αποτίμηση των σχεδίων επίλυσης του Κυπριακού έως το 1992

Το Κυπριακό ζήτημα έχει ξεπεράσει το μισό αιώνα ζωής, τη στιγμή που λίγες παρόμοιες διενέξεις παρουσιάζουν τέτοια μακροζωία. Το Κυπριακό υπήρξε διαδοχικά ή και ταυτόχρονα πρόβλημα αποαποικιοποίησης, εθνικής αυτοδιάθεσης, εθνοτικής διαμάχης, απελευθερωτικός πόλεμος δύο εθνικισμών, διμερής και τριμερής διαφορά μεταξύ κρατών, πεδίο σύγκρουσης των υπερδυνάμεων και, βεβαίως, διεθνές πρόβλημα.

Από το 1954 και έπειτα, έχουν λάβει χώρα αμέτρητες απόπειρες επίσημης – κρατικής και διακρατικής- μεσολάβησης²⁹⁵. Αυτό, βεβαίως, οφείλεται και στο γεγονός ότι, παρά τον κεντρικό εθνοτικό χαρακτήρα της διένεξης, το ζήτημα τέθηκε από νωρίς, ήδη από το 1954-1955, ως διακρατικό ζήτημα που απειλεί τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Από το Δεκέμβριο του 1963, όταν το Κυπριακό πέρασε σε μια νέα φάση με τη μετωπική αντιπαράθεση μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, εκδηλώθηκαν αμέτρητες επίσημες και ανεπίσημες προσπάθειες επίλυσης. Δε θα ήταν, λοιπόν, υπερβολικό να πούμε ότι, από την πλευρά της διεθνούς μεσολάβησης, ίσως να μην υπάρχει πιο “*frustrating*” διαμάχη από το 1945 έως σήμερα²⁹⁶.

Αρχικά δεν υπήρξαν διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων, αλλά διασκέψεις και διαπραγματεύσεις μεταξύ κρατών: τριμερείς –Βρετανία, Ελλάδα, Τουρκία-, διμερείς –Ελλάδα, Τουρκία- ή και πολυμερείς –στο πλαίσιο του ΟΗΕ- και, σε πολύ μικρότερο βαθμό, μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Βρετανίας. Εν συνεχεία, όμως, από το 1968 και έπειτα, δεν έλειψαν οι απ’ ευθείας διαπραγματεύσεις και συνομιλίες μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων και, μάλιστα, πολύ συχνά μεταξύ των ίδιων ατόμων που, κυριολεκτικά, γερνούν με τη διένεξη. Ωστόσο, το όποιο φως στο τούνελ που καμιά φορά διαφαινόταν, δεν οδηγούσε πουθενά αλλού παρά μόνο σε έναν ακόμη αποτυχημένο γύρο συνομιλιών. Η μόνη επιτυχής προσπάθεια, οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου του 1959, δε συμπεριελάμβανε στις

---

²⁹⁵ *Op. cit.* Polyviou P.G., 1980, Kyle K., 1997, Mirbagheri F., 1998, Richmond O., 1998, Joseph J., 1999 και Melakopides C., 2006. Στις προσπάθειες αυτές θα πρέπει να προστεθούν και οι λιγότερο γνωστές ανεπίσημες πρωτοβουλίες τύπου «*διπλωματίας δεύτερης τροχιάς*», με πρώτη τη συνάντηση που οργάνωσε ο καθηγητής John Burton το 1966, μετά από συνεννόηση με το Μακάριο και τον Küçük. Βλ. σχετικά *Οικονομίδης Χ.*, 1993, σελ. 141-167.

²⁹⁶ Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο τέως αναπληρωτής Γ.Γ. του ΟΗΕ Brian Urquhart. Βλ. *Urquhart B. στο Haass R.*, “Conflicts Unending: The United States and Regional Disputes”, New Heaven: Yale University Press, 1990, σελ. 70.

διαβουλεύσεις τις δύο κοινότητες²⁹⁷. Και στις περιπτώσεις αυτές είναι γνωστό ότι, εάν μία διένεξη είναι σε μεγάλο βαθμό εθνοτική, η έξωθεν επίλυση σπανίως είναι επιτυχής ή, εάν προς στιγμινή επιτύχει, όπως συνέβη στην Κύπρο το 1959, δύσκολα αποδεικνύεται βιώσιμη²⁹⁸. Η εξουσία διανεμήθηκε στις δύο κοινότητες, τηρουμένων των ισορροπιών, κατ' αρχήν με αναλογία, αλλά με εμφανώς ευνοϊκή κλίση υπέρ της αριθμητικά ασθενέστερης τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Το κράτος της Κύπρου σχεδιάστηκε επάνω στο πρότυπο του δικαιοτισμού²⁹⁹. Οι κοινότητες στις οποίες οργανώθηκε ο πληθυσμός συνιστούν τους πυλώνες της Δημοκρατίας. Από τις κοινότητες πηγάζει η ενιαία κυριαρχία του κράτους και αυτές αποτελούν το συστατικό στοιχείο της διακυβέρνησης της χώρας, δια των αντιπροσώπων τους στις τρεις συντακτικές εξουσίες –εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική. Προς αποφυγή δε της ανατροπής του οικοδομήματος αυτού από την πλειοψηφία, με αναθεωρήσεις ή με άλλες νομικές αιτιολογήσεις, πρόσφορες στην πλειοψηφία λόγω της αριθμητικής ισχύος της, τα όργανα της Δημοκρατίας τα προερχόμενα εκ της τουρκοκυπριακής κοινότητας ενισχύθηκαν με το δικαίωμα της αρνησικυρίας, που τους επέτρεπε να εμποδίζουν τις αντίθετες προς τη βούλησή τους πράξεις, τις αφορώσες ιδίως στη θεμελιώδη υπόσταση τόσο της Δημοκρατίας όσο και της δικής τους³⁰⁰. Στο άρθρο 50 του Κυπριακού Συντάγματος του 1960 προβλέπεται το δικαίωμα της αρνησικυρίας, με στόχο να εξασφαλιστεί και, ταυτοχρόνως, να ενισχυθεί ουσιαστικά ο θεσμικός ρόλος και η προβλεπόμενη κυβερνητική συμμετοχή της τουρκοκυπριακής κοινότητας³⁰¹. Το veto έγινε το σύμβολο εξουσίας της τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Με τα νέα δεδομένα, από το 1974 μέχρι σήμερα, οι οριστικές λύσεις που διαφαίνονται στον ορίζοντα είναι δύο: α) κάποια μορφή ομοσπονδίας και β) η οριστική διχοτόμηση. Η πρώτη φόρμουλα υπάρχει στα χαρτιά ως η επίσημη επιλογή, ενώ η δεύτερη υφίσταται, σε μεγάλο βαθμό, στην πράξη. Γιατί, όμως, έχουμε φτάσει σήμερα σ' αυτό το αδιέξοδο; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό θα μπορούσε εύλογα να προκύψει εκ του γεγονότος ότι σε όλες, ανεξαιρέτως, τις περιπτώσεις των σχεδίων επίλυσης του Κυπριακού που κατέθεσε ο διεθνής παράγων υπήρχαν συγκεκριμένα

---

²⁹⁷ Βλ. *Polyviou P.G.*, 1980, σελ. 13-15.

²⁹⁸ Βλ. *Silva K.M. de & Samarasinghe S.W.R. (pub.)*, "Peace Accords and Ethnic Conflict", London: Pinter Publishers, 1993 και *Ηρακλείδης Α.*, 2005, σελ. 21.

²⁹⁹ Βλ. κυρίως *Παπαδημητρίου Γ.*, 1997, σελ. 60-61.

³⁰⁰ *Ibid.* σελ. 38.

³⁰¹ Βλ. *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 27.

σοβαρά δομικά προβλήματα ή προβλήματα αρχής, με άλλα λόγια, 'τριβές' με το Διεθνές Δίκαιο³⁰².

Ειδικότερα, μετά την άτακτη υποχώρηση της ελληνοκυπριακής πλευράς και την αποδοχή της ομοσπονδίας ως βάσεως για την οργάνωση του πολιτεύματος, το ζητούμενο θεωρητικώς ήταν η μορφή που αυτή θα λάμβανε. Οι διαπραγματεύσεις, όμως, εγκλωβίστηκαν στην αναζήτηση των ορίων μεταξύ της ομοσπονδίας που ζητούσε η ελληνοκυπριακή πλευρά και της συνομοσπονδίας που ζητούσε η τουρκοκυπριακή πλευρά. Το κράτος που προβλεπόταν μετά τη *Δέσμη Ιδεών Cuéllar* (1989) και *Ghali* (1992) θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα «*συνταγματικό υβρίδιο με ομοσπονδιακά και συνομοσπονδιακά στοιχεία*»³⁰³. Η Δέσμη του 1992 εδραίωσε την ομοσπονδιακή αρχή. Η δημοκρατική αρχή, όμως, δε συμβιβάζεται με την προβλεπόμενη υπεροχή των κοινοτήτων ως πηγής εξουσίας³⁰⁴. Η ομοσπονδιακή δημοκρατία βασίζεται στη διζωνικότητα και τη δικοινοτικότητα, απομακρύνεται από τη δημοκρατική αρχή, ενώ συνδυάζεται και με τις δύο άλλες αρχές, της πολιτικής ισότητας και της συναινετικής λήψεως αποφάσεων, καθώς, επίσης, και με το θεσμικό δυαδισμό³⁰⁵. Ενισχύεται θεσμικά η υπόσταση και ο ρόλος της τουρκοκυπριακής κοινότητας, τόσο στο επίπεδο της ομόσπονδης πολιτείας με πλειάδα αποκλειστικών εξουσιών, όσο και στο επίπεδο της ομοσπονδίας, αφού αναγνωρίζεται ως πηγή της κυρίαρχης υπόστασης της Κυπριακής Δημοκρατίας από κοινού με την ελληνοκυπριακή κοινότητα. Δε θα ήταν καθόλου υπερβολικό να πούμε ότι η πολιτική ισότητα των δύο πλευρών, η ποσοτική και ποιοτική τους συμμετοχή στα όργανα του κράτους και τα όρια των αρμοδιοτήτων τους στο εσωτερικό ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα με το δίπολο «*ομοσπονδία εναντίον συνομοσπονδίας*»³⁰⁶.

---

³⁰² Σημειώνουμε ότι, τα σχέδια επίλυσης του Κυπριακού, τα οποία αναλύσαμε στο πρώτο μέρος της παρουσίασης διπλωματικής εργασίας, δεν αποτέλεσαν περιοριστικά τις μοναδικές προτάσεις που ετέθησαν υπ' όψιν των δύο πλευρών. Σε αρκετές περιπτώσεις προτάσεις κατετέθησαν και από την ελληνοκυπριακή και την τουρκοκυπριακή πλευρά, ενώ, κατά τη διάρκεια των πολυετών διαπραγματεύσεων, οι κατά καιρούς μεσολαβητές πρότειναν συχνά εναλλακτικές δυνατότητες επίλυσεως, βολιδοσκοπώντας τις εκατέρωθεν αντιδράσεις. Για μια πλήρη απαρίθμηση των προτάσεων των δύο πλευρών βλ. *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 145 επ..

³⁰³ Ο εύστοχος αυτός χαρακτηρισμός αποδίδεται στον *Άγγελο Συρίγο*, 2005, σελ. 108.

³⁰⁴ Βλ. *Βενιζέλος Εν.*, 2000, σελ. 30.

³⁰⁵ Η συναινετική δημοκρατία εξισώνει τις δύο κοινότητες όχι μόνο με τη δυαρχία της εκτελεστικής εξουσίας, αλλά ωσαύτως με την προβλεπόμενη πολιτική ισότητα, αφού η αρνησικυρία ή, αντιθέτως, η επιβεβλημένη ομοφωνία συνιστούσε καθοριστικό παράγοντα για τη λήψη αποφάσεων της κεντρικής ομοσπονδίας, που, έως εκείνη τη φάση της επεξεργασίας, στη Δέσμη Ghali παρέμενε αποτελεσματικός μηχανισμός της κεντρικής ομοσπονδίας, παρόλο που οι προοπτικές δυσλειτουργίας ήταν υψηλές. Ασφαλιστική δικλείδα συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων αποτελούσε η συναινετική δημοκρατία. Η σχέση κάθε κοινότητας θα ήταν ισότιμη, όχι μόνο έναντι της άλλης, αλλά και έναντι της ομοσπονδίας, γεγονός που συνεπάγεται την κατάργηση κάθε ιεράρχησης. Βλ. *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 335-336.

³⁰⁶ Βλ. *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 108.

Μεγάλο αγκάθι ήταν το ζήτημα της εφαρμογής των τριών ελευθεριών – διακινήσεως, εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας- σε όλο το έδαφος του νησιού. Η ελληνική πλευρά θεωρούσε τις εν λόγω ελευθερίες θεμελιώδεις, από τις οποίες δε θα έπρεπε να υπάρξουν απαγορεύσεις ούτε αποκλίσεις. Ως απάντηση, ο Γ.Γ. του ΟΗΕ υπενθύμιζε τις Συμφωνίες Κορυφής του 1977 και 1979, όπου και οι δύο πλευρές είχαν αποδεχτεί ότι θα υπάρξουν παρεκκλίσεις.

Οι συνθήκες εγγυήσεως ήταν, επίσης, ένα σημαντικό σημείο τριβής. Οι Ελληνοκύπριοι επιθυμούσαν πολυμερείς εγγυήσεις, ει δυνατόν από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και μόνο, το περιεχόμενο των οποίων δε θα έπρεπε να αφήνει κανένα απολύτως περιθώριο μονομερούς επεμβάσεως³⁰⁷. Αντιθέτως, οι Τουρκοκύπριοι επιθυμούσαν να παραμείνει η Τουρκία εγγυήτρια δύναμη και να επιβεβαιωθεί το «δικαίωμά της» για μονομερή επέμβαση. Σταθερά επανέρχεται σε όλα τα σχέδια επίλυσης του Κυπριακού και το ζήτημα της αποχωρήσεως των τουρκικών στρατευμάτων από το νησί και της νομιμοποιήσεως της διαρκούς παρουσίας τμήματος αυτών και μετά την εγκαθίδρυση του νέου ομοσπονδιακού κράτους.

Οι έποικοι ήταν ένα άλλο βασικό σημείο, το οποίο, όμως, δεν έθιγε καμία από τις προτάσεις για την επίλυση του Κυπριακού. Οι θέσεις των δύο πλευρών ήταν εκ διαμέτρου αντίθετες και σε αυτό το θέμα και οι διαμεσολαβητές απέφευγαν να πάρουν θέση. Η προοπτική της σταδιακής νομιμοποιήσεως των αποτελεσμάτων της τουρκικής εισβολής και κατοχής –η δημιουργία, με άλλα λόγια, τετελεσμένων γεγονότων και νέων δεδομένων- ήταν ένας παράγοντας που ασκούσε πίεση στην ελληνική πλευρά να βρεθεί σύντομα λύση, η οποία μπορεί να μην ικανοποιούσε πλήρως, αλλά υποτίθεται ότι απέτρεπε το επερχόμενο χειρότερο³⁰⁸.

Κλείνουμε το πρώτο μέρος της παρούσης μελέτης με την εύστοχη παρατήρηση του Γ. Παπαδημητρίου:

*«Σε κάθε νεότερο σχέδιο, όμως, οι προτάσεις επιδεινώνονται, η ελληνοκυπριακή δε – και η συμπαρατασόμενη ελληνική- πλευρά καλούνται να υπογράψουν με οδυνηρότερους κάθε φορά όρους την υποθήκη του μέλλοντος της Κυπριακής Δημοκρατίας».*³⁰⁹

³⁰⁷ Βλ. χαρακτηριστικά το «Διάγραμμα προτάσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας», 30 Ιανουαρίου 1989. Για το πλήρες κείμενο του Διαγράμματος βλ. Καραμπαρμπούνης Χ., 2003, σελ. 195-204.

³⁰⁸ Βλ. Συρίγος Αγγ., 2005, σελ. 109.

³⁰⁹ Παπαδημητρίου Γ., «Το συνταγματικό πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας», Νομικό Βήμα, τόμος 39, 1991, σελ. 70.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Το Σχέδιο Annan (2002-2004):

*Χαμένη Ευκαιρία ή Υπόδειγμα Μετα-
Αποικιακής Αντιλήψεως & Νομικού
Αναθεωρητισμού;*

Κριτική αξιολόγηση & Σύγχρονες Προτάσεις.

Κεφάλαιο 4

Η νέα πρόταση περί Ομοσπονδίας της Κύπρου

4.1 Η προοπτική της επίλυσης & η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι σχέσεις της Κύπρου με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα –ΕΟΚ- και, ακολούθως, με την Ευρωπαϊκή Ένωση –ΕΕ- άρχισαν να αναπτύσσονται από το 1972 με την υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης. Η εν λόγω Συμφωνία, η οποία ετέθη σε ισχύ τον Ιούνιο του 1973, προέβλεπε την εγκαθίδρυση τελωνειακής ενώσεως σε δύο στάδια. Ακολούθησε η υπογραφή του Πρωτοκόλλου Τελωνειακής Ενώσεως το 1987, το οποίο προνοούσε για την εφαρμογή του δεύτερου σταδίου της Συμφωνίας Σύνδεσης και τη συμπλήρωση της τελωνειακής ενώσεως σε δύο φάσεις. Στις 4 Ιουλίου 1990, η Κύπρος υπέβαλε αίτηση ένταξης στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, δηλώνοντας, παράλληλα, ότι θα καλωσόριζε τη συμμετοχή της τουρκοκυπριακής κοινότητας στις διαπραγματεύσεις γύρω από τεχνικά ζητήματα³¹⁰. Η αίτηση υπεβλήθη από την Κυπριακή Δημοκρατία δυνάμει του άρθρου 169 του Κυπριακού Συντάγματος του 1960³¹¹ και είχε, βεβαίως, έναν ενθουσιώδη υποστηρικτή μέσα από την ΕΕ, την Ελλάδα. Απ’ ό,τι φαίνεται, στο ελληνικό πολιτικό επίπεδο η πατρότητα της ιδέας ανήκει μάλλον στο Γιάννο Κρανιδιώτη, ο οποίος θεωρούσε ότι η ένταξη μπορούσε να λειτουργήσει «καταλυτικά» στις προσπάθειες επίλυσης του Κυπριακού και με αυτό το επιχείρημα έπεισε τα κράτη-μέλη της ΕΕ³¹².

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στη γνωμοδότησή της για την αίτηση ένταξης της Κύπρου, που εκδόθηκε στις 30 Ιουνίου 1993 και εγκρίθηκε από το Συμβούλιο στις 17

³¹⁰ Βλ. το χρονικό διεξοδικά, όπως αυτό παρουσιάζεται από τον *Greco V.*, «Η Ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση: ο δρόμος προς την Κοπεγχάγη» στο *Περράκης Στ. (επιμ.), Επετηρίδα Ι.ΔΙ.Σ. 2001-2002*, Αθήνα, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Μάιος 2003, σελ. 205 επ..

³¹¹ Βλ. *Νικολάου Η.*, «Ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η Συνταγματική τάξη στην Κύπρο», *Ε.Ε.Ευρ.Δ.* 23, 1999, σελ. 29.

³¹² Βλ. *Κρανιδιώτης Γ.*, «Η ελληνική εξωτερική πολιτική. Σκέψεις και προβληματισμοί στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 1999, σελ. 211. Από το άρθρο του ίδιου στην Καθημερινή, ημερομηνίας 19/02/1995. Επισημαίνουμε το γεγονός ότι η θέση αυτή περί της διαδικασίας ένταξης «ως καταλύτη για τη λύση του Κυπριακού» υιοθετήθηκε ευρύτερα στα μέσα της δεκαετίας του 1990 από αξιωματούχους της ΕΕ, που θεωρούσαν τη διαδικασία ένταξης ως υποβοηθητική των προσπαθειών του Γ.Γ. του ΟΗΕ για επίλυση του Κυπριακού. *Ibid.* σελ. 207-214. Βλ. επίσης *Hale W.*, “Turkish Foreign Policy, 1774-2000”, London: Frank Cass, 2002, σελ. 258, *Robins Ph.*, “Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy since the Cold War”, London: Hurst & Company, 2003, σελ. 124, *Βασιλείου Γ.*, «Κύπρος-ΕΕ: Από τα πρώτα βήματα μέχρι την ένταξη», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2004, σελ. 367 και *Hannay D.*, 2005, σελ. 49.

Οκτωβρίου 1993, υπογράμμισε τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές της Κύπρου ως προς το επίπεδο της δημοκρατίας και της οικονομίας, επισήμανε, όμως, το σοβαρό εμπόδιο της τουρκικής κατοχής για την ένταξή της. Παρατήρησε, ωστόσο, το 1993, ότι η εν λόγω αίτηση ήταν νομότυπη, έκρινε την Κύπρο επιλέξιμη για ένταξη και, εν αναμονή προόδου στο πολιτικό πρόβλημα, επιβεβαίωσε ότι η Κοινότητα ήταν έτοιμη να αρχίσει τη διαδικασία με την Κύπρο, που θα οδηγούσε στην τελική ένταξη της νήσου, «μόλις η προοπτική επίλυσης ήταν πιο βέβαιη»³¹³. Έτσι, η Επιτροπή αποφάσισε να αναβάλλει την εξέταση της αίτησης έως τον Ιανουάριο του 1995.

Η Κύπρος στράφηκε προς την ΕΕ, την οποία έβλεπε ως έναν πόλο για μια ταχεία λύση, αφού οι προσπάθειες μόνο των ΗΕ δεν είχαν έως τότε αποδώσει. Ταυτόχρονα, η αίτηση ένταξης χρησιμοποιήθηκε και ως μοχλός πίεσης προς τους Τουρκοκυπρίους, για να δελεαστούν από μια λύση που θα αποτρέπει την απόσχιση εμπρός στις ωφέλειες της ένταξης³¹⁴. Από την άλλη, η υποβολή της αίτησης ένταξης της Κύπρου στην ΕΕ προκάλεσε την άμεση αντίδραση της τουρκοκυπριακής κοινότητας, η οποία δήλωσε ότι η αποδοχή της αίτησης θα ισοδυναμούσε με αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας, πράγμα το οποίο δεν επιθυμούσε ούτε η τουρκοκυπριακή κοινότητα, ούτε, πολύ περισσότερο, η ίδια η Τουρκία, η οποία ισχυρίστηκε ότι η κυβέρνηση της Κύπρου – η «ελληνοκυπριακή διοίκηση», όπως την αποκαλούσε – δε δικαιούνταν να ενεργεί για λογαριασμό του συνόλου της επικράτειας, επικαλούμενη το Σύνταγμα του 1960³¹⁵.

Η πρώτη μερική αποσύνδεση της επίλυσης από την ένταξη ήρθε λίγο αργότερα, τον Ιούνιο του 1994, επί ελληνικής Προεδρίας της ΕΕ, στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κέρκυρας, όπου αναφερόταν ότι η νέα φάση της διεύρυνσης θα περιελάμβανε τη Μάλτα και την Κύπρο, χωρίς να γίνεται λόγος για επίλυση πριν την ένταξη³¹⁶. Ένα βασικό επιχείρημα του Γ. Κρανιδιώτη, ως τότε

---

³¹³ Βλ. Commission's Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership, Bruxelles, 30/06/1993.

³¹⁴ Σημειώνουμε ότι, όταν, πλέον, η γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προγραμματίσει την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, το σκέλος της ένταξης προστέθηκε στον κατάλογο των θεμάτων που αφορούσαν στις διακοινοτικές συνομιλίες, ως ένα νέο ζήτημα στις διακοινοτικές διαπραγματεύσεις. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι, στις συναντήσεις Κληρίδη-Denktaş, που πραγματοποιήθηκαν υπό τον αντιπρόσωπο του Γ.Γ. του ΟΗΕ Gustave Feissel, έγινε ένα πραγματικό παζάρι γύρω από τις πολιτικές επιλογές των δύο πλευρών. Συγκεκριμένα, ο Πρόεδρος Κληρίδης προσφέρθηκε να αποδεχθεί το τουρκοκυπριακό σχέδιο σχετικά με την περιορισμένη κυριαρχία, κατά το ελβετικό πρότυπο, σε αντάλλαγμα της τουρκοκυπριακής υποστήριξης στην αίτηση ένταξης της Κύπρου στην ΕΕ. Στη συναλλαγή αυτή, ο Denktaş δεν ανταποκρίθηκε θετικά, επειδή, όπως ισχυρίστηκε, η αίτηση ένταξης ήγειρε νομικά, καθώς και πολιτικά προβλήματα.

³¹⁵ Βλ. Kyle K., "Cyprus: In Search of Peace", Report, Minority Rights Group, Vol.3, No1, 1997, p. 31.

³¹⁶ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Κέρκυρας, 24–25 Ιουνίου 1994, Συμπεράσματα της Προεδρίας.

υφυπουργού Εξωτερικών –για θέματα ΕΕ- προς τους ομολόγους του της ΕΕ, ήταν ότι η διαδικασία θα βοηθούσε τις προσπάθειες του ΟΗΕ προς την κατεύθυνση της επίλυσης του Κυπριακού και θα ήταν ισχυρός μοχλός πίεσης για την Τουρκία και τον Denktas, ώστε να επιτευχθεί λύση. Επιπλέον, με δεδομένη την αδιαλλαξία του Denktas και της Άγκυρας, δεν ήταν δυνατόν η ένταξη να «γίνει όμηρος της αδιαλλαξίας της τουρκικής πλευράς» και η Τουρκία να «έχει δικαίωμα αρνησικυρίας επί ενός θέματος ευρωπαϊκής πολιτικής»³¹⁷.

Το Μάρτιο του 1995, επί γαλλικής Προεδρίας της ΕΕ, επιτεύχθηκε η γνωστή «ανταλλαγή»³¹⁸: η άρση του ελληνικού veto στην τελωνειακή ένωση ΕΕ-Τουρκίας, με αντάλλαγμα την εξασφάλιση της ημερομηνίας έναρξης ενταξιακών διαπραγματεύσεων για την Κυπριακή Δημοκρατία³¹⁹. Τελικά, στις 10 Ιουλίου 1997, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε ότι οι συνομιλίες ένταξης της Κύπρου επρόκειτο να ξεκινήσουν εντός του 1998. Η ανακοίνωση αυτή τροφοδότησε, όπως ήταν αναμενόμενο, τις αντιδράσεις της τουρκικής και τουρκοκυπριακής πλευράς, που προχώρησαν σε διακήρυξη μερικής ενσωμάτωσης της «ΤΔΒΚ» με την Τουρκία. Δήλωσαν δε ότι, έως ότου η «ΤΔΒΚ» αναγνωρισθεί, οι εκπρόσωποί της θα συμμετέχουν σε τουρκικές αντιπροσωπεΐες κατά τις διεθνείς συναντήσεις για την Κύπρο³²⁰.

Στη Σύνοδο Κορυφής του Λουξεμβούργου, στις 12-13 Δεκεμβρίου 1997, αποφασίστηκε η έναρξη των διαπραγματεύσεων για τη νέα διεύρυνση στις 31 Μαρτίου 1998. Η απόφαση του Λουξεμβούργου δεν απέρριπτε τη δυνατότητα της Τουρκίας να υποβάλει υποψηφιότητα για ένταξη, όμως δεν τη συμπεριλάμβανε στις υποψήφιες προς ένταξη χώρες³²¹. Όσον αφορά στο Κυπριακό, το Λουξεμβούργο είχε

³¹⁷ Βλ. Κρανιδιώτης Γ., 1999, σελ. 209-210. Για το σημείο αυτό βλ. επίσης Σημίτης Κ., «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Πόλις, Αθήνα, 2005, σελ. 109.

³¹⁸ Κατά την εποχή εκείνη, μάλιστα, η Αθήνα έφτασε στο σημείο να επισείσει, αρκετά άκομψα, μια μεγάλη απειλή: ότι εάν δεν ξεκινούσαν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Κυπριακή Δημοκρατία ή εάν ξεκινούσαν επίσημες συνομιλίες της ΕΕ και με την «ΤΔΒΚ», τότε η Ελλάδα θα έθετε veto στο σύνολο των λοιπών αιτήσεων για ένταξη. Βλ. εκτενέστερα Demetriou O., “The EU and the Cyprus Conflict: The View of Political Actors in Cyprus”, Working Paper Series in EU Border Conflict Studies, No 9, Ιούλιος 2004, σελ. 7.

³¹⁹ Σημειώνουμε ότι στις 28/12/1995 η Τουρκία και η «ΤΔΒΚ» υιοθέτησαν κοινό ανακοινωθέν, δηλώνοντας ότι οι διαπραγματεύσεις ένταξης της Κύπρου θα ξεκινήσουν εφόσον θα έχει επιτευχθεί και ολοκληρωθεί η οριστική διευθέτηση, που θα διασφαλίζει την τουρκοκυπριακή «κυριαρχία» και ότι η «Κυπριακή Ομοσπονδία» και η Τουρκία θα ενταχθούν ταυτόχρονα.

³²⁰ Στην ελληνική πλευρά διαμορφώθηκαν διάφορα σενάρια, σύμφωνα με τα οποία θα ετίθετο σε παράλληλη πορεία η διαπραγμάτευση ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η διαπραγμάτευση για την οριστική διευθέτηση του πολιτικού προβλήματος. Βλ. Καζάκος Π., «Η Ένταξη της Κύπρου στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες: Χρονικό και Αποτίμηση μιας Πρότασης», ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1990, σελ. 33 επ..

³²¹ Τυπικά τουλάχιστον, το veto αναφορικά με τη συμπερίληψη της Τουρκίας στην λίστα ερχόταν από την Ελλάδα. Το κείμενο του Λουξεμβούργου, ένα σαφώς «ελληνικό κείμενο», έθετε μια σειρά από

θετική συμβολή, καθώς απαιτούσε τη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων στις διαπραγματεύσεις με την ΕΕ και ζητούσε συνομιλίες για επίλυση υπό την αιγίδα του Γ.Γ. του ΟΗΕ. Επιπλέον, θεωρήθηκε μεγάλη επιτυχία από ελληνικής και ελληνοκυπριακής πλευράς, καθώς τότε αποφασίστηκε η εισδοχή των δέκα νέων μελών να είναι ενιαία κι έτσι δεν κινδύνευε η Κυπριακή Δημοκρατία να μείνει εκτός επειδή ένα κράτος της ΕΕ θα την καταγίφριζε.

Μετά την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, ιστορικές στιγμές για την ένταξη, αλλά, όπως απεδείχθη στη συνέχεια, όχι και για την επίλυση, ήταν οι αποφάσεις της ΕΕ στο Ελσίνκι το 1999 και στην Κοπεγχάγη το 2002³²². Ας πάρουμε, όμως, τα πράγματα από την αρχή, καθώς, τον Ιούνιο του 1999, μια σειρά γεγονότων άφησαν να διαφανεί ότι υπήρχε μια νέα δυναμική γύρω από το Κυπριακό. Με μια καινοφανή κίνηση οι Αρχηγοί των χωρών της «Ομάδας των Οκτώ» -G 8-, κατά τη Διάσκεψη Κορυφής στην Κολωνία της Γερμανίας, στις 20/06/1999, αναφέρθηκαν για πρώτη φορά στο Κυπριακό και ζήτησαν από το Γ.Γ. του ΟΗΕ τη διεξαγωγή «συνολικών διαπραγματεύσεων που θα καλύπτουν όλα τα σχετικά θέματα»³²³. Ακολούθως, την 22^α/06/1999, ο Γ.Γ. του ΟΗΕ κατέθεσε στο Συμβούλιο Ασφαλείας την έκθεσή του για την επίλυση του Κυπριακού³²⁴, σύμφωνα με την οποία τελική συμφωνία θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσα από συνολικές διαπραγματεύσεις, στις οποίες θα εμπλέκονταν άμεσα οι δύο ηγέτες. Την έκθεση του Γ.Γ. ακολούθησε η Απόφαση 1250 (1999) του Συμβουλίου Ασφαλείας, η οποία αποτέλεσε την αρχική βάση για τις διαπραγματεύσεις του Κυπριακού που ακολούθησαν, καθώς και για τη θετική ανταπόκριση των ευρωπαϊκών ηγετών, ώστε να γίνει τελικά δεκτή η αίτηση υποψηφιότητας της Τουρκίας στην ΕΕ³²⁵. Σύμφωνα με την Απόφαση, ο Γ.Γ. έπρεπε

όρους για την τουρκική υποψηφιότητα, όπως την επίλυση των διαφορών του Αιγαίου με την Ελλάδα και τη στάση της Τουρκίας έναντι των μειονοτήτων –έμμεση αναφορά στους Κούρδους. Βλ. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Λουξεμβούργου, 12–13 Δεκεμβρίου 1997, Συμπεράσματα της Προεδρίας.

³²² Θα πρέπει, πάντως, να τονισθεί, στο σημείο αυτό, ότι σε κάθε στάδιο της ενταξιακής πορείας της Κυπριακής Δημοκρατίας η ΕΕ υπογράμιζε, στη μία επίσημη δήλωσή της μετά την άλλη, την ελπίδα να βρεθεί μια τελική λύση στο Κυπριακό και το νησί να εισέλθει ολόκληρο, επανενωμένο, στην ΕΕ. Βλ. *Demetriou O.*, “EU and the Cyprus Conflict: Perceptions of the Border and Europe in the Conflict”, Working Paper Series in EU Border Conflict Studies, No 18, Ιούνιος 2005, σελ. 9 και *Χατζηδημητρίου Τ.*, «Το Δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου 2004 και η λύση του Κυπριακού», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2006, σελ. 75-80, 87.

³²³ *Statement of the Group of Eight (The United States, Russia, Japan, Canada, Britain, France, Germany, Italy) on Cyprus issued in Cologne, Germany, 20/06/1999*, UN S/1999/711, annex.

³²⁴ *Report of the Secretary General to the Security Council on his Mission of Good Offices in Cyprus*, UN S/1999/707. Η έκθεση υπεβλήθη βάσει των όρων της § 7 της Απόφασης 1218 (1998) του ΣΑ..

³²⁵ Για το ζήτημα του κατά πόσον η υποψηφιότητα της Τουρκίας θα μπορούσε να εκπληρώνει τα κριτήρια, βλ. *Banani D.*, “Reforming History: Turkey’s Legal Regime and its Potential Accession to the European Union”, 26 B.C. Int’l & Comp. L. Rev. 113, 2003, σελ. 113-127.

να καλέσει τις δύο πλευρές για διαπραγματεύσεις ‘εφ’ όλης της ύλης’ το φθινόπωρο του 1999 υπό την αιγίδα του, με στόχο την επίτευξη μιας συνολικής διευθετήσεως³²⁶.

Με την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Ελσίνκι το Δεκέμβριο του 1999, με την οποία έγινε δεκτή η τουρκική υποψηφιότητα –με την άρση του μέχρι τότε ισχύοντος ελληνικού veto στην ενταξιακή της πορεία-, αποφασίστηκε ότι «η πολιτική επίλυση του [Κυπριακού] προβλήματος θα διευκόλυνε την προσχώρηση της Κύπρου στην ΕΕ», προσθέτοντας ότι εάν «μέχρι την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων προσχώρησης δεν έχει επιτευχθεί λύση, η απόφαση του Συμβουλίου όσον αφορά στην προσχώρηση θα ληφθεί χωρίς το ανωτέρω να αποτελεί προϋπόθεση»³²⁷. Η αποδέσμευση της επίλυσης του Κυπριακού από την ένταξη της νήσου στην ΕΕ, δεν επέτρεψε να καταστεί η Κύπρος όμηρος είτε της αρνητικότητας της τουρκοκυπριακής πλευράς είτε της σκληρής στάσης της Τουρκίας.

Μεταξύ του Ελσίνκι και της επόμενης Συνόδου Κορυφής της ΕΕ που σφράγισε το Κυπριακό, αυτής της Κοπεγχάγης, άξια μνείας είναι και η Σύνοδος Κορυφής της Σεβίλλης, του Ιουνίου του 2002. Στην απόφαση της Σεβίλλης τονίζονταν, μεταξύ άλλων, τα εξής σημεία: δηλώνονταν η συνεχιζόμενη «προτίμηση της ΕΕ για ένταξη ενός επανενωμένου νησιού», παροτρύνονταν οι δύο κοινότητες να μη χάσουν αυτό «το μοναδικό παράθυρο ευκαιρίας για συνολική επίλυση, με βάση τις σχετικές αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ» και τονιζόταν ότι η ΕΕ θα ενσωμάτωνε τους όρους μιας τέτοιας συνολικής συμφωνίας στις αρχές της. Το τελευταίο σημείο ήταν μια διπλωματική, πλην σαφής, αναφορά στο γεγονός ότι οποιαδήποτε παρέκκλιση από το ευρωπαϊκό κεκτημένο θα γινόταν αποδεκτή και θα εναρμονιζόταν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, με τα ισχύοντα στην ΕΕ³²⁸.

Περιπετειώδης απεδείχθη η τελευταία φάση της ένταξης της Κύπρου στην ΕΕ. Λίγο πριν τη Σύνοδο Κορυφής του Δεκεμβρίου του 2002 στην Κοπεγχάγη³²⁹,

---

³²⁶ Οι όροι των διαπραγματεύσεων, όπως ακριβώς τους είχε προσδιορίσει η «Ομάδα των Οκτώ», περιέχονταν αυτολεξί στην § 7 της Αποφάσεως 1250: «δε θα υπάρχουν προϋποθέσεις· όλα τα θέματα θα τεθούν στην τράπεζα των διαπραγματεύσεων· οι διαπραγματεύσεις θα συνεχιστούν με καλή πίστη μέχρι την επίτευξη μιας συνολικής διευθετήσεως και θα ληφθούν πλήρως υπ’ όψιν όλα τα σχετικά ψηφίσματα του ΟΗΕ». Το πλαίσιο επίλυσης δεν ήταν, πλέον, τόσο απόλυτο και συγκεκριμένο.

³²⁷ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Ελσίνκι, 10–11 Δεκεμβρίου 1999, Συμπεράσματα της Προεδρίας.

³²⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Σεβίλλης, 21–22 Ιουνίου 2002, Συμπεράσματα της Προεδρίας.

³²⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Κοπεγχάγης, 12-13 Δεκεμβρίου 2002, Συμπεράσματα της Προεδρίας. Στην Κοπεγχάγη κατέστη ακόμη πιο σαφές και από το Ελσίνκι ότι η ένταξη θα λάμβανε χώρα ασχέτως της επίλυσης, αν και εκφραζόταν η ευχή να έχει, ει δυνατόν, προηγηθεί η επίλυση-επανάωση.

όπου απεφασίσθη η γνωστή στους Ελληνοκυπρίους ως «καθαρή ένταξη»³³⁰, υπεβλήθη από το Γ.Γ. των ΗΕ Kofi Annan, το Νοέμβριο του 2002, σχέδιο επίλυσης, έναντι του οποίου θα έπρεπε να τοποθετηθούν, κατ' αρχήν, οι δύο ηγεσίες, η ελληνοκυπριακή και η τουρκοκυπριακή. Οι προσπάθειες για διαπραγμάτευση του Σχεδίου Annan στην Κοπεγχάγη απέτυχαν λόγω της τουρκικής αδιαλλαξίας.

Τελικώς, διαπραγματεύσεις επί του Σχεδίου Annan έλαβαν χώρα το Μάρτιο του 2003 στη Χάγη, όταν στο μεταξύ υπήρξε και αλλαγή στην ελληνοκυπριακή ηγεσία, τα ηνία της οποίας ανέλαβε ο Τάσος Παπαδόπουλος. Οι συνομιλίες, που κράτησαν τρεις ημέρες, κατέληξαν σε πλήρες αδιέξοδο. Τα ΗΕ απέδωσαν την ευθύνη στο Rauf Denktaş. Το αδιέξοδο στην Χάγη τοποθετείται χρονικά ένα μήνα πριν την υπογραφή της Συνθήκης Προσχωρήσεως, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, στις 16 Απριλίου 2003³³¹.

Η ΕΕ και ο ΟΗΕ συνέχισαν τις προσπάθειές τους για συμμετοχή στη διεύρυνση μιας επανενωμένης Κύπρου, ώστε να μην κληρονομήσει η ΕΕ το Κυπριακό πρόβλημα. Έτσι, το Φεβρουάριο και το Μάρτιο του 2004 έγιναν συντονισμένες προσπάθειες στη Νέα Υόρκη, τη Λευκωσία και τη Λουκέρνη, με άμεση εμπλοκή του ίδιου του Γ.Γ. για τη διαμόρφωση σχεδίου λύσης με χρονικό ορίζοντα την 1^η Μαΐου 2004. Αυτή ήταν και η τελευταία ελπίδα να συμμετάσχει την 1^η Μαΐου στη διεύρυνση μια επανενωμένη Κύπρος.

Την 24^η Απριλίου 2004, λίγες ημέρες πριν την 1^η Μαΐου 2004, επίσημη ημέρα ένταξης των νέων κρατών-μελών στην ΕΕ, πραγματοποιήθηκε το δημοψήφισμα για το Σχέδιο Annan³³². Η απόρριψη του Σχεδίου από την ελληνοκυπριακή κοινότητα σήμανε μια περιπετειώδη συμμετοχή της Κύπρου στην ΕΕ...

---

³³⁰ Βλ. *Σαββίδης Φ.*, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως 'καταλύτης' επίλυσης του Κυπριακού Προβλήματος» στο *Τσάκωνας Π. (επιμ.)*, «Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική: μια συνολική προσέγγιση», τόμος Β', Εκδ. Ι Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 244.

³³¹ Η προσδοκία του ΟΗΕ και της ΕΕ ήταν ότι θα μπορούσε να υπέγραφε τη Συνθήκη Προσχωρήσεως μια ενωμένη Κύπρος. Η τουρκική αδιαλλαξία, όμως, και η επίδειξη από μέρους της ελληνοκυπριακής ηγεσίας καλής θελήσεως έναντι του Σχεδίου Annan στη Χάγη, διευκόλυνε την υπογραφή της Συνθήκης Προσχωρήσεως από την Κυπριακή Δημοκρατία, τον Πρόεδρο Τάσο Παπαδόπουλο και τον Υπουργό Εξωτερικών Γεώργιο Ιακώβου.

³³² Ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδος Θ. Πάγκαλος, αρχιτέκτονας μαζί με το Γιάννο Κρανιδιώτη της ευρωπαϊκής πορείας της Κύπρου, έγραψε στο «Βήμα» (18/04/2004): «*Το Σχέδιο Annan υπάρχει μόνο επειδή είναι δεδομένη η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ και διαγράφεται στον ορίζοντα ενδεχόμενη ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας*». Και προσέθετε: «*Ουδείς θα ενδιαφερόταν για το Κυπριακό, όπως έδειχνε και η φθίνουσα πορεία του ζητήματος στον ΟΗΕ, εάν δεν υπήρχε το ενδιαφέρον για μια λελογισμένη πρόοδο της Άγκυρας προς την ευρωπαϊκή ενσωμάτωση... Το Σχέδιο Annan ήταν η μοιραία συνοδεία αυτής της πορείας. Γιατί όλα αυτά έγιναν στο πλαίσιο μιας ευρύτερης στρατηγικής του ελληνισμού, της διατήρησης με κάθε θυσία της ενότητας της Κύπρου, της αποφυγής της διχοτόμησης*». Εκείνο, λοιπόν, που έχει ιδιαίτερη σημασία από τις παρατηρήσεις του Θ. Πάγκαλου είναι ότι το Σχέδιο Annan βρισκόταν σε πλήρη συνάρτηση με τις ευρύτερες εξελίξεις.

4.2 Η διπλωματία του Kofi Annan και η υποβολή Σχεδίου για τη συνολική διευθέτηση του Κυπριακού (2002-2004)

4.2.1 Οι βασικές διαπραγματευτικές θέσεις των δύο πλευρών

Στις παραμονές της υποβολής του πρώτου Σχεδίου Annan, στα τέσσερα θεμελιώδη ζητήματα –μορφή διακυβέρνησης, ασφάλεια, εδαφικό, περιουσίες-, όπως και στα άλλα τέσσερα λεπτά ζητήματα –status εκάστης κοινότητας, κυριαρχία, συνέχεια του κράτους, έποικοι-, οι θέσεις των δύο πλευρών ήταν ασυμβίβαστες³³³. Η δύσκολη πορεία των διαπραγματεύσεων θα είχε ν' αντιμετωπίσει τις δύο αντίρροπες τάσεις: από τη μία πλευρά τη φυγόκεντρη της τουρκοκυπριακής κοινότητας, η οποία ξεκινούσε το δικό της προοίμιο διεκδικήσεων με την απαίτηση της αναγνώρισης της «ΤΔΒΚ», όπως αυτή υφίσταται από το 1983, και της μετά ταύτα ένωσής της με την Κυπριακή Δημοκρατία –η οποία, κατ' αυτούς, εκπροσωπεί μόνο την ελληνοκυπριακή πλευρά- και, από την άλλη, την κεντρομόλο τάση της ελληνοκυπριακής κοινότητας, που έθετε ως στόχο τη δημιουργία ενός συγκεντρωτικού ομοσπονδιακού κράτους, με κορωνίδα τη δική της πολιτική υπεροχή στις αποφάσεις του σε επίπεδο κεντρικής εξουσίας με έλεγχο επί των πολιτειών, αλλά και αδιαμφισβήτητη συνέχεια της υφισταμένης Κυπριακής Δημοκρατίας³³⁴.

Ειδικότερα, ο Κληρίδης επεδίωκε τη δημιουργία ενός κράτους, με μία κυριαρχία, διεθνή προσωπικότητα και ιθαγένεια, που θα αποτελείτο από δύο ίσες κοινότητες σε μια Δικαιοτική, Διζωνική Ομοσπονδία.

Ο Denktas, από την άλλη, επεδίωκε τη δημιουργία Συνομοσπονδίας, που θα ιδρυόταν από δύο προϋπάρχοντα κυρίαρχα κράτη και η οποία θα διέθετε μεν μία διεθνή νομική προσωπικότητα –πράγμα που συνιστούσε μεγάλη υποχώρηση για τον τουρκοκύπριο ηγέτη-, αλλά θα ήταν κυρίαρχη μόνο στο βαθμό που θα της επιτρεπόταν από τα δύο ιδρυτικά κράτη³³⁵.

³³³ Για μια έγκυρη καταγραφή των εκατέρωθεν θέσεων, όπως τις προσέλαβαν οι Kofi Annan, Alvaro de Soto και David Hannay βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus, S/2003/398*, 1^η Απριλίου 2003 και *Hannay D.*, 2005, σελ. 27-47.

³³⁴ Βλ. *Αιμιλιανίδης Αχ., Κεντάς Γ., Κοντός Μ., Μαυρομάτης Γ., Φωκίδης Π.*, «Το Σχέδιο Ανάν, Πέντε κείμενα κριτικής», Εκδ. Ύψιλον/Αιγαίο, Αθήνα, 2003, σελ. 40-51.

³³⁵ Κατά τη διάρκεια των απ' ευθείας συνομιλιών του 2002, ο Denktas φάνηκε να βάζει στην άκρη την ιδέα της Συνομοσπονδίας και μιλούσε για «*Νέο Συνεταιρικό Κράτος της Κύπρου*», όπως το αποκαλούσε. Η έκφραση αυτή ήταν πιο εύπεπτη από τη Συνομοσπονδία, πλην όμως επρόκειτο μάλλον

Ας εξετάσουμε, όμως, πιο συγκεκριμένα, τις θέσεις των δύο πλευρών στα ακανθώδη ζητήματα, τα οποία, όπως διαπιστώνουμε, αποτελούν διαχρονικούς σκοπέλους για τη διευθέτηση του Κυπριακού:

i) Μορφή Διακυβέρνησης

Οι Ελληνοκύπριοι ήθελαν όσο το δυνατόν πιο ενδυναμωμένη και αυτόνομη-συγκεντρωτική κεντρική ομοσπονδιακή κυβέρνηση, που να ανταποκρίνεται στο ποσοστό επί του πληθυσμού εκάστης κοινότητας, με πρόνοιες, όμως, που να επιτρέπουν την αποτελεσματική συμμετοχή και στις δύο κοινότητες.

Οι Τουρκοκύπριοι, από την πλευρά τους, είχαν σαφή μακρόπνοο προσανατολισμό, με κέντρο βάρους τις αποκλειστικές εξουσίες τους σε τοπικό επίπεδο και τις διανεμόμενες σε επίπεδο κεντρικής εξουσίας, με την έννοια της σταθερής παρουσίας και ελέγχου τους στη λήψη των αποφάσεων. Μιλούσαν για μια κεντρική κυβέρνηση σχεδόν ανύπαρκτη και ανίσχυρη, με όλη σχεδόν την ισχύ και την εξουσία να πηγάζουν από τις δύο ομόσπονδες κυβερνήσεις. Επέμεναν η λήψη και αυτών των λίγων αποφάσεων από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση να γίνεται με ομοφωνία και να υπάρχει αριθμητική ισότητα μεταξύ αυτών που λαμβάνουν τις αποφάσεις –στην προεδρία ή σε επίπεδο υπουργών.

ii) Ασφάλεια

Οι Ελληνοκύπριοι, με νωπές τις μνήμες από το 1974 και με τον τουρκικό στρατό να βρίσκεται ακόμη στην Κύπρο, επέμεναν στην πλήρη αποστρατικοποίηση του νησιού, όπως, επίσης, και στην παρουσία ικανής διεθνούς ειρηνευτικής δύναμews με εντολή από τον ΟΗΕ για τη διατήρηση της εσωτερικής τάξεως και ειρήνης. Επιπλέον, ζητούσαν την κατάργηση ή, έστω, την υπέρβαση της Συνθήκης Εγγυήσεως –γνωστή παλαιά θέση του Μακαρίου από το 1963.

Οι Τουρκοκύπριοι, από την άλλη, έκριναν την παρουσία του τουρκικού στρατού απαραίτητη για την ασφάλειά τους³³⁶. Το μόνο που θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να δεχτούν ήταν μια μείωση του αριθμού των Τούρκων στρατιωτών και αντίστοιχο αριθμό Ελλήνων στρατιωτών. Ο Denktas ειδικά, δεν είχε εμπιστοσύνη σε

για το ίδιο πράγμα. Βλ. *Ηρακλείδης Α.*, «Κυπριακό Πρόβλημα: 1947-2004, Από την Ένωση στη Διχοτόμηση», Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 323.

³³⁶ Η αυτή ήταν και η θέση της Τουρκίας, που έχοντας, κατ' αυτήν, «σώσει» τους Τουρκοκυπρίους το 1974, δεν ήταν διατεθειμένη να τους «εγκαταλείψει στη μοίρα τους» ή να φανεί ότι ο «τουρκικός στρατός έχασε τη βόρεια Κύπρο». Βλ. *Hannay D.*, 2005, σελ. 33.

μια διεθνή ειρηνευτική δύναμη. Όσο για το ζήτημα της Συνθήκης Εγγυήσεως, ήταν αδιαπραγμάτευτο τόσο για τον Denktas, όσο και για την Άγκυρα.

iii) Εδαφικό

Στο θέμα της επιστροφής των εδαφών, η ελληνοκυπριακή πλευρά ζητούσε, όπως ήταν άλλωστε φυσικό, να δοθεί στο ελληνοκυπριακό ομόσπονδο κράτος όσο το δυνατόν περισσότερο έδαφος, προκειμένου να μπορέσουν να ακυρωθούν, ως ένα βαθμό, τα τετελεσμένα του 1974 και, βεβαίως, για να μπορέσουν να επιστρέψουν όσο το δυνατόν περισσότεροι Ελληνοκύπριοι στις εστίες τους. Τονιζόταν, μεταξύ άλλων, η αδικία του να έχουν στη νομή τους οι Τουρκοκύπριοι τόσα παράλια, ενώ αποτελούν μόλις το 1/5 του συνολικού πληθυσμού στο νησί. Ζητούσαν, λοιπόν, το 75% του κυπριακού εδάφους, με τους Τουρκοκυπρίους να κρατούν το 25%³³⁷.

Οι Τουρκοκύπριοι, όμως, δέχονταν ελάχιστες συνοριακές αλλαγές, με κύριο επιχείρημα ότι είχε δημιουργηθεί μία «νέα πραγματικότητα» -τετελεσμένα γεγονότα- μετά από τόσες δεκαετίες και ότι δεν ήταν δυνατό να εγκαταλείψουν ξανά τα σπίτια τους τόσοι Τουρκοκύπριοι.

iv) Περιουσίες

Τα ζητήματα των περιουσιών και των προσφύγων ήσαν από τα πλέον ακανθώδη. Από την πλευρά των Ελληνοκυπρίων, εμφανίζονταν με τη γνωστή απαίτηση εφαρμογής των τριών βασικών ελευθεριών: διακινήσεως, εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας³³⁸. Επιπροσθέτως, επέμεναν ότι όλες οι ιδιοκτησίες Ελληνοκυπρίων, που βρίσκονται στο βόρειο τμήμα του νησιού, θα έπρεπε να επιστραφούν στους νόμιμους ιδιοκτήτες τους.

Ενώ οι Ελληνοκύπριοι επέμεναν στην πλήρη εφαρμογή των γνωστών ως «τριών αρχών» χωρίς περιορισμούς, οι Τουρκοκύπριοι, αντιθέτως, επέμεναν στο δραστικό περιορισμό της άσκησης των εν λόγω δικαιωμάτων, ακριβώς διότι τυχόν ανεμπόδιστη άσκησή τους θα οδηγούσε, κατ' αυτούς, στη βέβαιη επικράτηση των Ελληνοκυπρίων ως οικονομικά ισχυρότερων³³⁹. Όσον αφορά στο ζήτημα των

³³⁷ Βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2006, σελ. 325.

³³⁸ Στο σημείο αυτό, οι Ελληνοκύπριοι τόνιζαν διαρκώς το Διεθνές Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τις σχετικές αποφάσεις που είχαν ληφθεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς επίσης και το κοινοτικό κεκτημένο.

³³⁹ Κατά τους Τουρκοκυπρίους, οι εξαιρέσεις από το κοινοτικό κεκτημένο θα έπρεπε στο θέμα αυτό να είναι μόνιμες και εγγυημένες, όπως στην περίπτωση της εξαίρεσης από το κοινοτικό κεκτημένο που

περιουσιών, οι Τουρκοκύπριοι συζητούσαν μόνο για αποζημιώσεις, κατά τα πρότυπα της Συμφωνίας της Λωζάννης για την ανταλλαγή πληθυσμών του 1923, εξαιρουμένων, βεβαίως, των ιδιοκτησιών που βρίσκονταν στις περιοχές που θα περνούσαν στον έλεγχο του ελληνοκυπριακού ομόσπονδου κράτους.

ν) *Status εκάστης πλευράς*

Το εν λόγω ζήτημα κατείχε την πρώτη θέση στο μυαλό του Denktas, καθώς το θεωρούσε ως προϋπόθεση για όλα τα υπόλοιπα. Με άλλα λόγια, θεωρούσε απαραίτητη την αναγνώριση της «ΤΔΒΚ» κατά πρώτο λόγο και μετά την επίτευξη συμφωνίας για την επίλυση του Κυπριακού, υποστηρίζοντας ότι θα έπρεπε οπωσδήποτε να επανορθωθεί «η θεμελιώδης αδικία» που είχαν υποστεί οι Τουρκοκύπριοι το 1964 από τη διεθνή κοινότητα και, συγκεκριμένα, από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, που αναγνώρισε την ελληνοκυπριακή κυβέρνηση ως το μοναδικό νόμιμο εκπρόσωπο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Όσο διατηρείτο το άδικο αυτό καθεστώς, ο μεσολαβητικός ρόλος του ΟΗΕ θα ήταν, κατά τον Denktas, αναγκαστικά σε βάρος των Τουρκοκυπρίων³⁴⁰. Η Λευκωσία, από την άλλη, δεν ήταν διατεθειμένη να υποχωρήσει σε καμία περίπτωση επί του θέματος³⁴¹.

νι) *Κυριαρχία*

Σύμφωνα με τους Ελληνοκυπρίους, κυριαρχία θα έπρεπε να διαθέτει μόνο το κεντρικό ομοσπονδιακό κράτος και όχι τα ομόσπονδα κράτη. Επιπλέον, απέρριπταν κάθε ιδέα ότι η κυριαρχία του ομοσπονδιακού κράτους θα εκπορευόταν από τα ομόσπονδα κράτη ή ότι τα ομόσπονδα κράτη θα μπορούσαν να διαθέτουν κυριαρχία στο μέτρο που αυτή δεν περιοριζόταν ρητά από το ομοσπονδιακό σύνταγμα. Βεβαίως, δε δέχονταν καμία αναφορά σε «2 λαούς», αλλά μόνο σε κοινότητες³⁴².

υπάρχει για τις Νήσους Άαλαντ στη Φινλανδία –διαφορετικά, οι Σουηδοί κάτοικοί τους θα κινδύνευαν να χάσουν την πλειοψηφία και τον έλεγχο των νήσων αυτών. Βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2006, σελ. 326.

³⁴⁰ Στο θέμα αυτό ο Denktas είχε την αμέριστη συμπαράσταση της Άγκυρας, τουλάχιστον έως την πτώση της κυβέρνησης Ecevit. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. *Hannay D.*, 2005, σελ. 40-41.

³⁴¹ Άλλωστε, όπως τόνιζε ο Κ. Annan στον Denktas, τηρείτο απόλυτη ισότητα μεταξύ των δύο μερών στο επίπεδο των συνομιλιών και της μεσολάβησης του ΟΗΕ. Οι δύο εκλαμβάνονταν ως ηγέτες των δύο κοινοτήτων και όχι ως ηγέτες κρατικών οντοτήτων. Επίσης, μάταια ο Annan επεσήμαινε στον Denktas ότι η υφιστάμενη πραγματική ανισότητα μεταξύ των δύο πλευρών, εκτός των διαπραγματεύσεων, ήταν και αυτή μία από τις λεγόμενες «πραγματικότητες» του Κυπριακού, όπως ήταν και η «πραγματικότητα» της εισβολής και κατοχής του 36,4% του Κυπριακού εδάφους, για την οποία μιλούσε ο Denktas. Ήταν, σύμφωνα με την ακριβή διατύπωση του Γ.Γ. «οι πραγματικότητες του Διεθνούς Δικαίου και της διεθνούς πολιτικής». Βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus, S/2003/398*, 1^η Απριλίου 2003, σελ. 6.

³⁴² Προφανώς ο όρος «δύο λαοί», θα άνοιγε το δρόμο για απόσχιση. Βλ. *Hannay D.*, 2005, σελ. 41-42.

Και σε αυτό το ζήτημα η θέση των Τουρκοκυπρίων ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη: κυριαρχία και, μάλιστα, όσο το δυνατόν περισσότερη στα ομόσπονδα κράτη. Έτσι, έδιναν τη σαφή εντύπωση ότι υποστηρίζουν στην ουσία την προοπτική της συνομοσπονδίας και όχι του ομοσπονδιακού κράτους με ενιαία κυριαρχία.

vii) Συνέχεια του Κράτους

Η ελληνοκυπριακή πλευρά επεδίωκε να ενσωματωθεί η τουρκοκυπριακή κοινότητα στην Κυπριακή Δημοκρατία, στο πλαίσιο της ισότητας. Διαφορετικά, θα «*παρελάμβανε κράτος και θα παρέδιδε κοινότητα*», κατά τη μεταγενέστερη έκφραση του Τάσσου Παπαδόπουλου, που έμεινε στην ιστορία³⁴³. Για τους Τουρκοκυπρίους, πάλι, ήταν αδιανόητο να ενσωματωθούν σε ένα άλλο κράτος, που, για εκείνους, ήταν «*παράνομο*» και προϊόν «*καθαρού σφετερισμού της εξουσίας*» από το 1964.

viii) Έποικοι

Ιδιαίτερος δυσχερές ήταν και το ζήτημα των Τούρκων εποίκων στη βόρεια Κύπρο. Η επίσημη θέση των Ελληνοκυπρίων ήταν ότι όλοι ανεξαιρέτως οι έποικοι, οι οποίοι αλλοιώνουν τη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού της νήσου, πρέπει να επιστρέψουν στην Τουρκία άμεσα. Δεδομένου, επίσης, ότι αρκετοί εξ' αυτών γεννήθηκαν στην Κύπρο ή παντρεύτηκαν γηγενείς Τουρκοκυπρίους, γι' αυτούς η απόφαση για την απομάκρυνση ή όχι θα έπρεπε να ληφθεί σε ανθρωπιστική βάση, κάτι που παραδέχονταν, κατ' ιδίαν, και οι πιο νηφάλια σκεπτόμενοι Ελληνοκύπριοι, όπως διαπίστωσε ο A. de Soto και οι λοιποί μεσολαβητές³⁴⁴.

ix) Το ζήτημα της πολιτικής ισότητας

Η πολιτική ισότητα, την οποία το Σχέδιο Annan επαγγέλλεται για τις δύο κοινότητες, με ωφελούμενο αποδέκτη σαφώς την τουρκοκυπριακή κοινότητα, είναι ο μάντας, που τελικά συγκράτησε και προώθησε την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων, αν λάβουμε υπ' όψιν τις εκ διαμέτρου αντίθετες τοποθετήσεις των δύο πλευρών. Ποιο είναι, όμως, το ακριβές περιεχόμενο και τα όρια της έννοιας της «*πολιτικής ισότητας*»; Και κατά πόσον η έννοια αυτή συνάδει ή όχι με το Διεθνές Δίκαιο; Εύλογα ερωτήματα, τα οποία θα διερευνήσουμε στις ενότητες που ακολουθούν.

³⁴³ Από το Διάγγελμα προς τον κυπριακό λαό του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Τάσσου Παπαδόπουλου (07/04/2004).

³⁴⁴ Βλ. *Hannay D.*, 2005, σελ. 43-44.

4.2.2 Ασφυκτικά χρονοδιαγράμματα & αναθεωρήσεις του Σχεδίου Annan

Κατέστη εμφανές από την πρώτη στιγμή ότι τα χρονικά περιθώρια των διαπραγματεύσεων των δύο πλευρών ήταν πολύ στενά. Η παρατήρηση αυτή δεν αναφέρεται μόνο στην κατάθεση της πρώτης εκδοχής του Σχεδίου Annan, το Νοέμβριο του 2002. Και στις πέντε διαφορετικές εκδοχές του Σχεδίου, που κατετέθησαν από το Γ.Γ. κατά την περίοδο από την 11^η Νοεμβρίου 2002 έως τη 18^η Απριλίου 2004³⁴⁵, τα χρονοδιαγράμματα ήταν ασφυκτικά. Σε όλες τις περιπτώσεις, τα χρονοδιαγράμματα των συνομιλιών ήταν απόλυτα προσαρμοσμένα στην ενταξιακή πορεία της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ³⁴⁶.

4.2.2.1 Το Σχέδιο Annan I

Το Σχέδιο Annan I υπεβλήθη από το Γ.Γ. του ΟΗΕ την 11^η Νοεμβρίου 2002 και προέβλεπε, όπως ανέφερε χαρακτηριστικά, τη δημιουργία μιας «νέας κατάστασης πραγμάτων» στην Κύπρο και όχι ενός νέου κράτους³⁴⁷. Ειδικότερα:

Γενικά Χαρακτηριστικά

Προβλεπόταν η δημιουργία ενός κυρίαρχου ομοσπονδιακού κράτους, της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας», που θα διέθετε μια διεθνή νομική προσωπικότητα και θα αποτελείτο από δύο συστατικά ομόσπονδα κράτη. Η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» θα ήταν αδιαίρετη, ενώ, παράλληλα, απαγορευόταν η διχοτόμηση ή η απόσχιση του ενός ομόσπονδου κράτους.

³⁴⁵ Το πρώτο και, εν συνεχεία, τα λοιπά αναθεωρημένα Σχέδια κατετέθησαν με την εξής σειρά: Σχέδιο Annan I την 11^η Νοεμβρίου 2002, Σχέδιο Annan II τη 10^η Δεκεμβρίου 2002, Σχέδιο Annan III την 26^η Φεβρουαρίου 2003, Σχέδιο Annan IV την 29^η Μαρτίου 2004 και Σχέδιο Annan V την 31^η Μαρτίου 2004. Η 18^η Απριλίου 2004 αναφέρεται διότι τότε κατατέθηκε η τελική διορθωμένη πέμπτη εκδοχή του Σχεδίου Annan. Κατά τις διορθώσεις, κάποια σημεία του Σχεδίου είχαν αλλοιωθεί εν σχέσει προς τα προηγούμενα κείμενα: π.χ. διόρθωση ασάφειας ως προς το εάν οι εγγυήτριες δυνάμεις έπρεπε να υπογράψουν τη Συνθήκη προκειμένου αυτή να τεθεί σε ισχύ πριν από την έναρξη ισχύος της Θεμελιώδους Συμφωνίας.

³⁴⁶ Ήταν σαφές ότι ο στόχος του Γ.Γ. μέσω των ασφυκτικών χρονοδιαγραμμάτων ήταν να διασυνδέσει το θέμα της εντάξεως της νήσου στην ΕΕ με την επίλυση του πολιτικού προβλήματός της. Προς το σκοπό αυτό, αφηρόταν εμμέσως να εννοηθεί ότι, σε περίπτωση μη αποδοχής των διαφόρων εκδοχών των Σχεδίων του, οι επιπτώσεις θα ήταν πολύ σοβαρές, χωρίς, όμως, να προσδιορίζεται το ακριβές περιεχόμενο των συνεπειών. Έτσι, στους μεν Ελληνοκυπρίους η λανθάνουσα απειλή ήταν ότι, εάν δεν αποδέχονταν το Σχέδιο Annan, μπορούσε ακόμα και να ανασταλεί ή, ακόμα χειρότερα, να διακοπεί η ενταξιακή πορεία της Κυπριακής Δημοκρατίας προς την ΕΕ. Στους δε Τουρκοκυπρίους, το μήνυμα, αντιστοίχως, ήταν ότι θα έχαναν τα πλεονεκτήματα της συμμετοχής τους στην ΕΕ, που συνδέονταν με άνοδο του βιοτικού τους επιπέδου. Βλ. *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ.124-125 και *Hannay D.*, 2005, σελ.185.

³⁴⁷ Για όλες τις λεπτομέρειες και τις προβλέψεις και των πέντε εκδοχών του Σχεδίου Annan βλ. αναλυτικά *Συρίγος Άγγ.*, 2005, *Hannay D.*, 2005, *Ηρακλείδης Α.*, 2006 και *Λιάκουρας Π.*, 2007.

Ταυτοχρόνως, δεν επιτρεπόταν να κυριαρχήσει η μία από τις δύο πλευρές σε έναν από τους θεσμούς του κεντρικού κράτους. Επιπλέον, το κεντρικό ομοσπονδιακό κράτος θα ασκούσε «κυριαρχικά» τις εξουσίες που του ανατίθεντο, ενώ τα συστατικά ομόσπονδα κράτη θα ασκούσαν «κυριαρχικά» τις εξουσίες εκείνες που δεν είχαν ανατεθεί στο ομοσπονδιακό κράτος. Τέλος, θα υφίστατο συνέχεια του κράτους, καθώς νομιμοποιούνταν όλες οι προγενέστερες πράξεις –νομικές, εκτελεστικές και δικαστικές-, εφόσον, βεβαίως, δεν έρχονταν σε αντίθεση με τις διατάξεις του Σχεδίου, το οποίο, σημειωτέον, θα περιελάμβανε κατάλογο όλων των σχετικών πράξεων.

Πολιτειακά Χαρακτηριστικά

Οι αρμοδιότητες του ομοσπονδιακού κράτους ήταν προκαθορισμένες ως εξής: εξωτερική πολιτική, σχέσεις με την ΕΕ, οικονομική και εμπορική πολιτική, αεροπορία και ναυσιπλοΐα και ορισμένα τεχνικά θέματα.

Η εκτελεστική εξουσία θα ασκείτο –κατά το ελβετικό μοντέλο- από ένα Συμβούλιο, αποτελούμενο από 4 Ελληνοκυπρίους και 2 Τουρκοκυπρίους, που θα εκλέγονταν από εκάστη κοινότητα. Οι αποφάσεις θα λαμβάνονταν με πλειοψηφία, εφόσον εξασφαλιζόταν η θετική ψήφος έστω και ενός μέλους της άλλης κοινότητας. Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος θα εκλέγονταν από το εξαμελές Συμβούλιο, για μια θητεία έξι μηνών, με αναλογία δύο προς ένα, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι, στα τρία εξάμηνα, δύο φορές θα εκλεγόταν Ελληνοκύπριος και μία Τουρκοκύπριος. Ωστόσο, κατά τους 36 πρώτους μήνες λειτουργίας της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας», οι Κληρίδης και Denktaş θα ασκούσαν από κοινού καθήκοντα ως συν-πρόεδροι.

Όσον αφορά στη νομοθετική εξουσία, θα ασκούνταν από μία Άνω Βουλή –καλούμενη Γερουσία- και μία Κάτω Βουλή –καλούμενη Βουλή των Αντιπροσώπων. Στη Γερουσία ο αριθμός των βουλευτών των δύο πλευρών θα ήταν ίσος και θα εκλέγονταν από τα νομοθετικά σώματα των δύο ομόσπονδων κρατών. Για τη Βουλή των Αντιπροσώπων θα διενεργούνταν εκλογές, χωρίς, όμως, να επιτρέπεται σε καμία κοινότητα να εκλέγει λιγότερο από το 25% του ποσοστού των βουλευτών. Όλοι οι νόμοι που αφορούσαν στο σύνολο της επικράτειας ή στο κεντρικό κράτος θα υιοθετούνταν και από τις δύο Βουλές κατά πλειοψηφία, ενώ υπήρχαν και ειδικές ασφαλιστικές διατάξεις, ώστε να αποκλείεται η περίπτωση οι Ελληνοκύπριοι να περάσουν νομοθεσία σε βάρος της άλλης πλευράς

Προβλεπόταν, επιπροσθέτως, η ίδρυση ενός Ανωτάτου Δικαστηρίου, αποτελούμενου από 3 Ελληνοκυπρίους, 3 Τουρκοκυπρίους και, επιπλέον, 3 ξένους

δικαστές, προκειμένου να αποφευχθεί τυχόν αδιέξοδο σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ των έξι Κυπρίων δικαστών.

Ασφάλεια

Οι Συνθήκες Εγγυήσεως και Συμμαχίας διατηρούνταν ως είχαν και, μάλιστα, επεκτείνονταν, περιλαμβάνοντας όχι μόνο την εδαφική ακεραιότητα του ομοσπονδιακού κράτους, αλλά και τη συνταγματική τάξη των 2 ομόσπονδων κρατών.

Όλες οι κυπριακές ένοπλες δυνάμεις διαλύονταν, τα όπλα τους θα απομακρύνονταν από το νησί και, επιπλέον, επιβαλλόταν νομικά κατοχυρωμένο embargo στην εισαγωγή όπλων. Οι μόνες στρατιωτικές δυνάμεις που επιτρεπόταν να παραμείνουν στο νησί ήταν ίσος αριθμός Ελλήνων και Τούρκων στρατιωτών, με τετρανήφιο αριθμό από 1.000 μέχρι 9.999. Προβλεπόταν, επίσης, η παραμονή στρατιωτικής δυνάμεως του ΟΗΕ στο νησί για ακαθόριστη χρονική περίοδο –εκτός κι αν υπήρχε συμφωνία για τερματισμό της εντολής της κοινή συναινέσει-, όχι για να ‘επιβάλλει την ειρήνη’, αλλά, κυρίως, για να υπογραμμίσει και να διασφαλίσει την ανάγκη τήρησης των συμφωνηθέντων.

Εδαφικό

Προβλεπόταν η επιστροφή 9% του κυπριακού εδάφους στους Ελληνοκυπρίους, όπως και στη Δέσμη Ιδεών Ghali του 1992, με δύο εναλλακτικά σχέδια/χάρτες: το ένα προέβλεπε να δοθεί το άκρο της χερσονήσου της Καρπασίας στην ελληνοκυπριακή πλευρά και το άλλο όχι, αλλά στο δεύτερο εξασφαλιζόταν η επιστροφή περισσότερων Ελληνοκυπρίων στις εστίες τους. Σημειώνουμε ότι, και στις δύο εναλλακτικές, συμπεριλαμβανόταν η επιστροφή της Μόρφου και της Αμμοχώστου στους Ελληνοκυπρίους.

Περιοσίες

Όσον αφορά στο ζήτημα των περιοσιών, γινόταν διάκριση μεταξύ ιδιοκτησίας και δικαιώματος διαμονής/κατοικίας. Ως προς την ιδιοκτησία υπήρχαν διάφορες εναλλακτικές, από αποζημιώσεις έως επιστροφές της ιδιοκτησίας, ζητήματα που θα τα χειριζόταν ειδικό Γραφείο, κατόπιν αιτήσεως των ενδιαφερομένων. Το δικαίωμα διαμονής/κατοικίας ήταν περιορισμένο και είχε ανώτατο όριο, προφανώς για να μην προκύψει το παράδοξο η μία κοινότητα να πλειοψηφεί στο ομόσπονδο κράτος της άλλης. Τα ανώτατα όρια που θα υιοθετούνταν, τελικώς, σε σχέση με την ιδιοκτησία και την αποκατάσταση, επρόκειτο να εξαρτηθούν από την έκταση του

προς επιστροφή εδάφους: όσο λιγότερο ήταν το δεύτερο, τόσο μεγαλύτερο θα ήταν το πρώτο και αντιστρόφως.

Εποικοι

Στο Σχέδιο Annan I δεν υπήρχε απολύτως καμία πρόβλεψη για τους εποίκους κι έτσι, το ζήτημα παρέμενε ανοιχτό για περαιτέρω διαπραγματεύσεις.

Ευρωπαϊκή Ένωση

Προβλεπόταν η είσοδος της επανενωμένης Κύπρου στην ΕΕ. Η τελευταία, με σχετικό Πρωτόκολλο, θα αποδεχόταν επισήμως τις αποκλίσεις από το κοινοτικό κεκτημένο. Επίσης, απαγορευόταν η στρατιωτική συμμετοχή της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ). Ταυτοχρόνως, ζητείτο από την ΕΕ να προβεί σε ουσιαστική χρηματική ενίσχυση της Κύπρου, προκειμένου να αρθεί, το ταχύτερο δυνατό, το οικονομικό και αναπτυξιακό χάσμα μεταξύ του βορείου και του νοτίου τμήματος του νησιού.

Λοιπά Ζητήματα

Προτεινόταν η σύσταση μιας Επιτροπής Συμφιλίωσης για να επουλωθούν τα τραύματα του παρελθόντος και να ξεπεραστούν οι εκατέρωθεν φορτισμένες εθνικές αφηγήσεις και ερμηνείες ή, πιο σωστά, παρερμηνείες.

Το Σχέδιο Annan I³⁴⁸ κρίθηκε ως αποδεκτή βάση για περαιτέρω διαπραγματεύσεις τόσο από την κυπριακή, όσο και από την ελληνική κυβέρνηση³⁴⁹. Η Αγκυρα, εν' όψει της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ στην Κοπεγχάγη, όπου και ευελπιστούσε να λάβει ημερομηνία έναρξης ενταξιακών διαπραγματεύσεων, κινήθηκε για να πείσει τον Denktas, ο οποίος ήταν εξ' αρχής αρνητικός, να μην απορρίψει το Σχέδιο Annan. Τελικά, ο Denktas επέισθη να στείλει επιστολή προς τον Kofi Annan, ημερομηνίας 27¹⁵ Νοεμβρίου 2002, με την οποία αποδεχόταν τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων στη βάση του Σχεδίου Annan³⁵⁰. Δεν παρέλειψε,

---

³⁴⁸ Για μια πειστική και εμπεριστατωμένη –βασισμένη στον ελληνικό και τον ελληνοκυπριακό τύπο της εποχής– αντιπαραβολή των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων της πρώτης εκδοχής του Σχεδίου Annan, βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2006, σελ. 345-347, *Χατζηδημητρίου Τ.*, 2006, σελ. 59, 81, 85, 125-127, 147-184 και *Vassiliou G.*, “The Cyprus Problem and the European Union”, *The Cyprus Review*, Vol. 16, No 2, Φθινόπωρο 2004, σελ. 95-102.

³⁴⁹ Σύμφωνα με τον Κ. Σημίτη, το Σχέδιο Annan I «θεωρήθηκε, μάλιστα, επιτυχία της κυπριακής [ελληνοκυπριακής] πλευράς» και αυτό γιατί «οι βασικές παράμετροί του διασφάλιζαν τον πυρήνα των κυπριακών και των ελληνικών επιδιώξεων». Επίσης, στα θετικά του Σχεδίου, όπως γράφει ο Κ. Σημίτης, ήταν ότι απορριπτόταν η λύση της Συνομοσπονδίας, που επεδίωκε η άλλη πλευρά, και προτεινόταν η λύση της Διζωνικής Δικονομικής Ομοσπονδίας στη βάση της αρχικής Συμφωνίας Κορυφής Μακαρίου-Denktaş του 1977. Βλ. *Σημίτης Κ.*, 2005, σελ. 113.

³⁵⁰ Βλ. σχετικά *Hannay D.*, 2005, σελ. 186.

όμως, να διευκρινίσει ότι είχε σοβαρότατους ενδοιασμούς για πολλά σημεία του προτεινόμενου Σχεδίου³⁵¹.

4.2.2.2 Τα Σχέδια Annan II & Annan III

Η θετική ανταπόκριση του Κληρίδη και της Αθήνας και η, έστω και με επιφύλαξη, ανταπόκριση του Denktas στο Σχέδιο είχε ως αποτέλεσμα να υπάρξουν ορισμένες προσαρμογές σ' αυτό και, έτσι, υπεβλήθη το γνωστό ως Σχέδιο Annan II, τη 10^η Δεκεμβρίου 2002.

Το Σχέδιο Annan II παρουσίαζε αρκετά νέα στοιχεία υπέρ των Ελληνοκυπρίων, τα οποία οφείλονταν στις καίριες παρεμβάσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς προς τον A. de Soto. Συγκεκριμένα, στο αναθεωρημένο Σχέδιο ικανοποιείτο μια από τις βασικές απαιτήσεις του Κληρίδη, που ήταν η χρονική μείωση κατά έξι μήνες της μεταβατικής Προεδρίας/συν-προεδρίας. Η επιστροφή των εδαφών εμφανιζόταν πλέον με ένα μόνο χάρτη, ο οποίος προέβλεπε την επιστροφή του άκρου της χερσονήσου της Καρπασίας στους Ελληνοκυπρίους. Όσον αφορά στα στρατεύματα, ελληνικά και τουρκικά, προβλεπόταν η μείωσή τους σε 2.500 μέχρι, το πολύ, 7.500. Επίσης, θα υπήρχε κάποια ευχέρεια στην αναθεώρηση των διευθετήσεων που αφορούσαν στην επιστροφή των Ελληνοκυπρίων, ώστε να μπορέσουν να επιστρέψουν όσο το δυνατόν περισσότεροι. Υπήρχε, ακόμη, πρόβλεψη περί τριήμερου διανυκτερεύσεως την εβδομάδα για τους Ελληνοκύπριους που δε θα εγκαθίσταντο στο κατεχόμενο βόρειο τμήμα της νήσου.

Βεβαίως, υπήρχαν και ορισμένα νέα στοιχεία υπέρ των Τουρκοκυπρίων, που δεν επέτρεπαν την ανατροπή της όλης ισορροπίας υπέρ της μίας ή της άλλης πλευράς. Ειδικότερα, τα βασικά άρθρα του Συντάγματος δε μπορούσαν ν' αναθεωρηθούν. Οι Ελληνοκύπριοι που θα διαβιούσαν στο βόρειο τμήμα, θα μπορούσαν να ψηφίσουν στη Βουλή του τουρκοκυπριακού ομόσπονδου κράτους μόνο εάν αποποιούνταν την εσωτερική ελληνοκυπριακή τους υπηκοότητα και αποκτούσαν τουρκοκυπριακή. Προβλεπόταν, επιπλέον, μορατόριουμ τεσσάρων ετών για όσους Ελληνοκυπρίους δικαιούντο να κατοικήσουν μόνιμα στο βόρειο τμήμα. Ως προς την Ευρωβουλή, το 1/3 των εδρών θα καταλάμβαναν οι Τουρκοκύπριοι, δηλαδή περισσότερο απ' ότι το ποσοστό τους επί του συνόλου του πληθυσμού της νήσου. Στους Τουρκοκυπρίους

---

³⁵¹ *Ibid.* σελ. 186.

που θα αναγκάζονταν, λόγω της επιστροφής εδαφών, να μετοικήσουν, θα δινόταν χρηματική βοήθεια. Ακόμη, τα μέτρα από πλευράς ΕΕ για την προστασία της ασθενούς οικονομίας του τουρκοκυπριακού ομόσπονδου κράτους θα κάλυπταν τρία χρόνια και όχι μόνο ένα χρόνο, βάσει της αρχικής προβλέψεως.

Υπήρχαν, όμως, και κάποιες άλλες, εξ' ίσου σημαντικές, τροποποιήσεις, με πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα και για τις δύο πλευρές. Κατ' αρχάς, γινόταν ιδιαίτερη μνεία στο ζήτημα των εποίκων και, μάλιστα, προβλεπόταν η αποχώρηση ικανού αριθμού Τούρκων εποίκων, με πολλές, όμως, εξαιρέσεις, που θα επέτρεπαν στους μισούς και πλέον εξ' αυτών να παραμείνουν στο νησί. Χρηματική βοήθεια θα δινόταν στους Τούρκους που θα αναγκάζονταν να επαναπατριστούν. Παράλληλα, ενισχυόταν το κεντρικό κράτος με αρμοδιότητες και επί των φυσικών πόρων –όπως οι σημαντικοί υδάτινοι πόροι. Οι Ελληνοκύπριοι υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση θα έφταναν μέχρι 28%, αντί του 33% του Σχεδίου Annan I, πλην όμως, το ποσοστό αυτό θα καλυπτόταν γρηγορότερα, σε 15 αντί σε 20 χρόνια. Προβλεπόταν να δοθεί ένα τουρκοκυπριακό χωριό που βρισκόταν στην ελληνοκυπριακή πλευρά σε Τουρκοκυπρίους, αλλά, ταυτόχρονα, δίνονταν επιπλέον γειτονιές στους Ελληνοκυπρίους, κάτι που σήμαινε την επιστροφή επιπλέον 5.000 Ελληνοκυπρίων προσφύγων. Τέλος, οποιαδήποτε διεθνής στρατιωτική δραστηριότητα στην Κύπρο, με τη σύμφωνη γνώμη της Ελλάδος και της Τουρκίας, θα έπρεπε να εξασφαλίσει προηγούμενος και τη σύμφωνη γνώμη των Κυπρίων και των δύο συστατικών κρατών της ομοσπονδίας.

Όταν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης³⁵² αποφάσισε τη χωρίς όρους ένταξη ολόκληρης της Κύπρου στην ΕΕ –ακόμη και αν στην πράξη εισερχόταν μόνο το νότιο, ελεύθερο τμήμα του νησιού-, επόμενος στόχος του Kofi Annan έγινε η 16^η Απριλίου 2003³⁵³. Έτσι, υπέβαλε την τρίτη και, όπως πίστευε τότε, τελευταία εκδοχή

---

³⁵² Ιδιαίτερος χαρακτηριστικό δείγμα της αδιαλλαξίας του Τουρκοκύπριου ηγέτη R. Denktas, είναι το γεγονός ότι δε μετέβη καν στην Κοπεγχάγη και αρχικώς αρνείτο να στείλει ακόμη και εκπρόσωπο. Την τελευταία στιγμή έστειλε το φερέφωνό του, τον «υπουργό επί των εξωτερικών» της «ΤΔΒΚ», που παρέστη απλώς για να ψελλίσει ότι η τουρκοκυπριακή πλευρά δεν αποδεχόταν το Σχέδιο Annan II. Υπάρχουν βάσιμες ενδείξεις ότι, εάν ο Denktas έλεγε ναι, την ίδια στάση θα ακολουθούσε και ο Κληρίδης, όπως, όμως, εξελίχθηκαν τα πράγματα, ο Κύπριος Πρόεδρος δε χρειάστηκε να τοποθετηθεί επισήμως επί του ζητήματος στην Κοπεγχάγη. Βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2006, σελ. 349-354. Βλέπε, επίσης, την ανάλογη αίσθηση που είχαν οι de Soto, Weston και Hannay, στο *Hannay D.*, 2005, σελ. 192-195.

³⁵³ Επισημαίνουμε ότι, σε περίπτωση που η τρίτη εκδοχή του Σχεδίου Annan γινόταν δεκτή πριν από τη 16^η/04/2003, είχε προβλεφθεί να επισυναφθεί ειδικό Πρωτόκολλο στη Συνθήκη Προσχωρήσεως της Κύπρου στην ΕΕ. Το ειδικό αυτό Πρωτόκολλο θα καθόριζε μόνιμη απόκλιση από το κοινοτικό κεκτημένο σε ορισμένα ζητήματα ιδιοκτησίας και κατοικίας Κυπρίων πολιτών, εφαρμογής της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, εκπροσωπήσεως στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και

του Σχεδίου του, γνωστή ως Σχέδιο Annan III, την 26^η Φεβρουαρίου 2003, η οποία θεωρήθηκε «ικανοποιητική» στην Αθήνα και «βελτίωση»³⁵⁴ σε σχέση με τις μέχρι τότε επιδιώξεις της ελληνοκυπριακής πλευράς.

Οι βασικότερες τροποποιήσεις, που ευνοούσαν τους Ελληνοκυπρίους, είχαν ως εξής: κατ' αρχάς, αυξανόταν το ποσοστό του εδάφους που θα επιστρεφόταν στους Ελληνοκυπρίους, από 71,5% -όπως προέβλεπε το Σχέδιο Annan II- σε 71,8%, λόγω της προσφοράς της Μ. Βρετανίας να εγκαταλείψει τη μία από τις δύο κυρίαρχες βάσεις της υπέρ του ελληνοκυπριακού ομόσπονδου κράτους³⁵⁵, της επιστροφής της παραλίας δίπλα στη Μόρφου, καθώς, επίσης, και δύο περιοχών με ιστορικά μνημεία, με αποτέλεσμα οι επιστρέφοντες Ελληνοκύπριοι πρόσφυγες να αυξηθούν κατά 2.300. Επίσης, αυξανόταν το ποσοστό της συνολικής επιστροφής ιδιοκτησίας, από 9% σε 10% και σε ό,τι αφορά στα χωριά, από 14% σε 20%. Τέσσερα χωριά της Καρπασίας, με καθεστώς μη εδαφικής αυτοδιοίκησης σε πολιτιστικά και μορφωτικά θέματα – σχολεία-, θα επιστρέφονταν στους Ελληνοκυπρίους. Ταυτοχρόνως, θεσπιζόταν η ενιαετής διαμονή στο νησί, ως προϋπόθεση για την απόκτηση της κυπριακής υπηκοότητας, με αποτέλεσμα να αυξηθεί αυτομάτως ο αριθμός των Τούρκων εποίκων που θα έπρεπε να εγκαταλείψουν το νησί. Όσον αφορά στο Ανώτατο Δικαστήριο, οι μη-Κύπριοι δικαστικοί θα είχαν λόγο αποκλειστικά και μόνο στην περίπτωση που οι Κύπριοι δικαστές δε θα μπορούσαν να καταλήξουν σε απόφαση. Τέλος, οι κανόνες για την είσοδο και την παραμονή των Τούρκων στην Κύπρο θα έπρεπε να είναι συμβατοί με τις προβλέψεις της Συμφωνίας Schengen.

Από την άλλη, υπήρχαν και ορισμένες εξ' ίσου σημαντικές τροποποιήσεις στο Σχέδιο Annan III, οι οποίες ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις των Τουρκοκυπρίων. Πιο συγκεκριμένα, δεν επρόκειτο να επιστραφεί κανένα τμήμα της Καρπασίας στους Ελληνοκυπρίους: το γεγονός αυτό συνεπαγόταν μια μικρή εδαφική αύξηση σε σχέση με το Σχέδιο Annan II, στο 29,2% του εδάφους της Κύπρου υπέρ των Τουρκοκυπρίων. Τα συστατικά κράτη θα ήταν αυτά που θα αποφάσιζαν για το κατά πόσον κάποιος μπορούσε να λάβει την εσωτερική υπηκοότητα του ομόσπονδου

μεταναστεύσεως Τούρκων υπηκόων. Βλ. *Σχέδιο Annan III, Παράρτημα IX, Προσάρτημα 2, «Πρωτόκολλο που ζητείται να επισυναφθεί στη Συνθήκη Προσχωρήσεως της Κύπρου στην ΕΕ».*

³⁵⁴ Για την εκτίμηση αυτή βλ. *Σημίτης Κ.*, 2005, σελ. 115.

³⁵⁵ Η Μ. Βρετανία αποφάσισε να δώσει τα 45 από τα 99 τετραγωνικά μίλια των δύο κυρίαρχων βάσεων της στη νέα «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία»: πιο συγκεκριμένα, από τη Δυτική Βάση όλο το έδαφος θα πήγαινε στο ελληνοκυπριακό ομόσπονδο κράτος και από την Ανατολική Βάση το περισσότερο θα πήγαινε επίσης στους Ελληνοκυπρίους, ενώ ένα μικρό κομμάτι του εδάφους αυτού θα δινόταν στους Τουρκοκυπρίους. Βλ. *Hannay D.*, 2005, σελ. 207.

κράτους. Επομένως, οι Ελληνοκύπριοι που θα επέστρεφαν στο κατεχόμενο βόρειο τμήμα του νησιού, δε θα μπορούσαν να ψηφίζουν στο τουρκοκυπριακό ομόσπονδο κράτος, εκτός κι αν το τελευταίο τους επέτρεπε να αποκτήσουν την εσωτερική του υπηκοότητα. Παράλληλα, το μορατόριουμ για τους Ελληνοκυπρίους που θα κατοικούσαν στον κατεχόμενο βορά ανέβηκε στα έξι έτη – αλλά όχι στα εννέα που ζητούσαν οι Τουρκοκύπριοι. Όσον αφορά στους Έλληνες και τους Τούρκους στρατιώτες, που θα παρέμεναν στην Κύπρο, ορίστηκαν στους 6.000 αντιστοίχως, παρόλο που οι Ελληνοκύπριοι ήθελαν ακόμα λιγότερους. Επιπροσθέτως, καταρτίστηκε μια λίστα με τα ονόματα 45.000 Τούρκων υπηκόων/εποίκων, οι οποίοι μπορούσαν να λάβουν την κυπριακή υπηκοότητα και να μη φύγουν από το νησί. Τέλος, υπήρξε ιδιαίτερη μέριμνα προκειμένου η ομοσπονδιακή οικονομική πολιτική να δώσει ιδιαίτερη έμφαση στον εναρμονισμό των οικονομιών των δύο συστατικών ομόσπονδων κρατών.

Οι δύο πλευρές αποδέχτηκαν να συναντηθούν στη Χάγη, στις 10 Μαρτίου 2003, για να συζητήσουν επί της υπογραφής ή μη του Σχεδίου Annan III. Η συνάντηση μπορεί να χαρακτηριστεί εύστοχα ως μαραθώνιος διαρκείας, με κύριο στοιχείο την απόλυτη άρνηση του Rauf Denktaş -ο οποίος, σημειωτέον, είχε πάρει *carte blanche* από την Τουρκία³⁵⁶- να παραπέμψει το Σχέδιο σε δημοψήφισμα. Αντιθέτως, ζήτησε επανειλημμένως την εξαρχής διαπραγμάτευσή του, με σκοπό να επιτευχθεί συμφωνία συνεργασίας μεταξύ των δύο κυρίαρχων κρατών. Η Ελληνοκυπριακή πλευρά, από την άλλη, απαντώντας στο Γ.Γ., απεδέχθη, κατ' αρχήν, τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος. Έθεσε, όμως, ως βασικό όρο τη συμπλήρωση των κενών του Σχεδίου, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονταν τα Συντάγματα της Ελληνοκυπριακής και της Τουρκοκυπριακής πολιτείας³⁵⁷. Έτσι, στη διήμερη συνάντηση της Χάγης (10-11/03/2003), με τη συμμετοχή του Γ.Γ. του ΟΗΕ, που διήρκεσε έως πολύ αργά το βράδυ της 11^{ης} Μαρτίου, έγιναν απεγνωσμένες προσπάθειες προκειμένου να μην οδηγηθεί η όλη προσπάθεια της μεσολάβησης του ΟΗΕ σε ναυάγιο³⁵⁸. Τίποτε, όμως, δε μπορούσε να πείσει τον Denktaş, ο οποίος

³⁵⁶ Βλ. *Hannay D.*, 2005, σελ. 213-214.

³⁵⁷ *Report of the Secretary General to the Security Council on his Mission of Good Offices in Cyprus*, UN S/2003/398, 1^η Απριλίου 2003, § 56.

³⁵⁸ Όπως παρατηρεί ο Άγγ. Συρίγος, πέραν του ασφυκτικού χρονοδιαγράμματος, ένα άλλο χαρακτηριστικό των συναντήσεων ήταν η μαραθώνια διάρκειά τους και το γεγονός ότι συνεχίζονταν και μεταμεσονύκτιες ώρες. Στόχος των μεσολαβητών ήταν να χρησιμοποιήσουν και τη σωματική εξάντληση των διαπραγματευτών ως εργαλείο για να τους πείσουν να υπογράψουν το Σχέδιο. Αξίζει, ακόμη, να σημειωθεί ότι μέχρι και την τελευταία ώρα οι διπλωμάτες των ΗΕ εισηγούνταν τη συνέχιση

υπέστη τη δριμύτατη κριτική των μεσολαβητών για τη στάση του, ούτε την Τουρκία, που τον ακολουθούσε κατά πόδας και δεν τόλμησε να του εναντιωθεί. Έτσι, την ευθύνη και τη διεθνή μήνιν για την αποτυχία της Χάγης την εισέπραξε, δικαίως άλλωστε, ο Denktas και όχι ο νεοεκλεγείς Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Τάσος Παπαδόπουλος, που δε χρειάστηκε τότε να ανοίξει τα χαρτιά του³⁵⁹. Όπως ανέφερε και ο Γ.Γ. στην έκθεσή του προς το Συμβούλιο Ασφαλείας:

«...Ο κ. Denktas στη Χάγη απέρριψε την έκκλησή μου να παραπέμψει το Σχέδιο σε δημοψήφισμα, ώστε ο λαός τους να αποφασίσει επ' αυτού... Αντιμέτωπος με την απόλυτη αντίθεση του κ. Denktas να συζητήσει αξιόπιστους τρόπους για να τηρηθεί το χρονοδιάγραμμα, δεν είχα άλλη επιλογή παρά να τερματίσω τη διαδικασία»³⁶⁰.

Η υπογραφή της Συνθήκης Προσχωρήσεως της Κύπρου και άλλων εννέα κρατών στην ΕΕ τη 16^η Απριλίου 2003, περιόρισε τη δυνατότητα ασκήσεως πιέσεων προς την ελληνοκυπριακή πλευρά. Δυο ημέρες πριν την υπογραφή, μάλιστα, το Συμβούλιο Ασφαλείας, με την *Απόφαση 1475/2003*, είχε εκφράσει την υποστήριξή του προς το Σχέδιο Annan, το οποίο και χαρακτήρισε ως «προσεκτικά ισορροπημένο». Το Σχέδιο, βεβαίως, παρά την αποτυχία της συνάντησης της Χάγης, παρέμενε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, όπως τόνισε ο Γ.Γ. στην έκθεσή του προς το Συμβούλιο Ασφαλείας. Ωστόσο, όπως δήλωνε, δεν εσκόπευε να αναλάβει νέα πρωτοβουλία, εκτός κι αν είχε σοβαρούς λόγους να πιστέψει ότι τα πράγματα είχαν αλλάξει και ότι υπήρχε η απαραίτητη πολιτική βούληση, ώστε μια νέα προσπάθειά του να έχει αίσιο τέλος. Κατά τη γνώμη του, μια νέα ευκαιρία δε θα εμφανιζόταν στο άμεσο μέλλον³⁶¹.

Στο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από την αποτυχία της συναντήσεως της Χάγης, το Μάρτιο του 2003, έως την επανέναρξη των διαπραγματεύσεων, το 2004, συνέβησαν δύο γεγονότα μεγάλης σημασίας: το πρώτο, τοποθετείται χρονικά την 23^η Απριλίου 2003, Μεγάλη Τετάρτη, όταν οι τουρκικές αρχές κατοχής χαλάρωσαν αιφνιδίως τα μέτρα διακινήσεως από και προς τις κατεχόμενες περιοχές της Κύπρου, με αποτέλεσμα δεκάδες χιλιάδες Κύπριοι να επισκεφθούν την άλλη

των διαπραγματεύσεων μέχρι την 28^η Μαρτίου 2003 και νέα πιθανή ημέρα διεξαγωγής του δημοψηφίσματος την 6^η Απριλίου, αντί της 30^{ης} Μαρτίου 2003. Βλ. *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 128.

³⁵⁹ Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο Κ. Σημίτης: «Με ανακούφιση ενημερώθηκα στο τέλος της ολονύκτιας διαπραγμάτευσης ότι αποκλειστικό υπέυθυνο για την αποτυχία των συνομιλιών ο ΟΗΕ θεώρησε τον Denktas». Βλ. *Σημίτης Κ.*, 2005, σελ. 116.

³⁶⁰ *Report of the Secretary General to the Security Council on his Mission of Good Offices in Cyprus*, UN S/2003/398, 1^η Απριλίου 2003, § 8, 24.

³⁶¹ *Ibid.* § 1, 32.

πλευρά της γραμμής αντιπαραθέσεως³⁶². το δεύτερο γεγονός ήταν η διεξαγωγή εκλογών στις κατεχόμενες περιοχές τη 14^η Δεκεμβρίου 2003, που είχε ως αποτέλεσμα την ανάληψη της «πρωθυπουργίας» της «ΤΔΒΚ» από τον πολιτικό αντίπαλο του Rauf Denktas, το Mehmet Ali Talat³⁶³.

4.2.2.3 Το Σχέδιο Annan στην τελική του φάση

Το Συμβούλιο Ασφαλείας, με την *Απόφαση 1475* της 14^{ης} Απριλίου 2003, είχε καλέσει τις ενδιαφερόμενες πλευρές να συνεχίσουν τις διαπραγματεύσεις στη βάση του Σχεδίου Annan. Με αυτά τα δεδομένα, τη 17^η Δεκεμβρίου 2003 η κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας δια του Προέδρου της Τάσσου Παπαδόπουλου αποφάσισε να ξαναφέρει στο προσκήνιο το Σχέδιο Annan, αποστέλλοντας επίσημη επιστολή προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ, μέσω της οποίας ζητούσε την επανέναρξη των διαπραγματεύσεων³⁶⁴. Η Αθήνα «χαιρέτησε την κίνηση αυτή», αν μη τι άλλο με το σκεπτικό ότι η νέα πρωτοβουλία του Γ.Γ. θα εκδηλωνόταν ούτως ή άλλως και ότι «*θα ήταν λάθος η ελληνοκυπριακή πλευρά να εμφανίζεται ότι σύρεται σε διαπραγματεύσεις*»³⁶⁵. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ελληνοκυπριακή πλευρά εμφανίστηκε ως επισπεύδουσα το θέμα των διαπραγματεύσεων, ενώ το λογικό θα ήταν να

³⁶² Η ενέργεια αυτή, χαρακτηρίζεται από τον Αλ. Ηρακλείδη ως μία από τις πολλές ειρωνείες που μας έχει επιφυλάξει το Κυπριακό, μιας και ο Denktas ήταν ο εμπνευστής της αρχικής απαγορεύσεως και η πάγια θέση του μέχρι τότε ήταν ότι ούτως ή άλλως δε μπορούσε να ανοίξει η πράσινη γραμμή, διότι θα προκαλούνταν αιματηρά επεισόδια μεταξύ των μελών των δύο κοινοτήτων, που ήταν αδύνατο να συνυπάρξουν. Μήπως άραγε ο Denktas προσδοκούσε να τιναχτούν στον αέρα τα περί μελλοντικής ομοσπονδίας; Η πιο διαδεδομένη άποψη, πάντως, για την ενέργεια αυτή είναι ότι ο Denktas πρόβη σε αυτή προκειμένου να επιδείξει –δήθεν– καλή θέληση διεθνώς, ειδικά μετά το «όχι» στη Χάγη, που τον είχε απομονώσει. Βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2006, σελ. 360. Βλ., επίσης, *Hannay D.*, 2005, σελ. 26, *Demetriou O.*, 2004, σελ. 8 και *Bahcheli T.*, “Saying Yes to EU Accession: Explaining the Turkish Cypriot Referendum Outcome”, *The Cyprus Review*, Vol. 16, No 2, 2004, σελ. 59-62. Σύμφωνα με τον Άγγ. Συρίγο, η απόφαση αυτή συνδέεται με τα μεγάλα συλλαλητήρια των Τουρκοκυπρίων στην κατεχόμενη Λευκωσία την 26^η Δεκεμβρίου 2002 και τη 14^η Ιανουαρίου 2003, κατά του R. Denktas και της πολιτικής του. Οι διαδηλώσεις αυτές είχαν την υποστήριξη της κυβερνήσεως των ΗΠΑ, όπως φαίνεται από σχετικές δηλώσεις του Th. Weston, ειδικού συντονιστή των ΗΠΑ για το Κυπριακό, και του R. Boucher, εκπροσώπου Τύπου του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών, τη 16^η Ιανουαρίου 2003. Βλ. ΑΠΕ, 17 Ιανουαρίου 2003 και *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 131.

³⁶³ Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με τις εκλογές στα κατεχόμενα το Δεκέμβριο του 2003, βλ. *Veremis Th. & Savvides Ph.*, “Cyprus after the Referenda of April 24: What Next?”, *The Cyprus Review*, Vol 16, No 2, 2004, σελ. 85. Η νομομοποίηση της παρουσίας ενός νέου πολιτικού μεταξύ των Τουρκοκυπρίων διευκόλυνε τα σχέδια της τουρκικής πλευράς και, ιδίως, του πρωθυπουργού Redjep Taayir Erdogan, που επιθυμούσε να απομακρύνει τον Denktas από τις διαπραγματεύσεις, λόγω του ότι, μετά την αποτυχία των προηγούμενων γύρων συνομιλιών μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, είχε καταστεί εμφανές ότι η τακτική που ακολουθούσε ο προβλέψιμος στις κινήσεις του Rauf Denktas δεν επέτρεπε ακόμη και τους στοιχειώδεις διπλωματικούς ελιγμούς.

³⁶⁴ Βλ. σχετικώς ενημέρωση Κυπρίου κυβερνητικού εκπροσώπου, 22 Δεκεμβρίου 2003, Κυπριακό Πρακτορείο Ειδήσεων.

³⁶⁵ Βλ. *Σημίτης Κ.*, 2005, σελ. 120.

επιδιώξει να ολοκληρωθεί πρώτα η ενταξιακή πορεία στην ΕΕ και στη συνέχεια να αναζητήσει λύση³⁶⁶. Η κυπριακή πρωτοβουλία, πάντως, δεν εκτιμήθηκε ιδιαίτερα από το Γ.Γ. του ΟΗΕ, ο οποίος, στην έκθεσή του προς το Συμβούλιο Ασφαλείας, ανέφερε ως σημαίνον γεγονός για την επανέναρξη των διαπραγματεύσεων τη συνάντηση με τον Τούρκο Πρωθυπουργό Redjep Tayyip Erdogan, στο Davos, τον Ιανουάριο του 2004. Η επιστολή του Κυπρίου Προέδρου θεωρήθηκε περίπου ως αυτονόητο διαδικαστικό γεγονός³⁶⁷.

Ο Γ.Γ. του ΟΗΕ Kofi Annan έστειλε μία επιστολή, ημερομηνίας 4^{ης}/02/2004, στον Παπαδόπουλο και τον Denktaş, με την οποία τους καλούσε να επαναλάβουν τις διαπραγματεύσεις στη Νέα Υόρκη, στις 10/02/2004³⁶⁸. Όπως ανέφερε ο Γ.Γ., για να προχωρήσει προς την επανέναρξη των συνομιλιών, είχε υπάρξει «μια κατηγορηματικώς δηλωθείσα ετοιμότητα από μέρους των ηγετών των δύο πλευρών³⁶⁹, πλήρως και αποφασιστικώς υποστηριζόμενη στο ανώτατο πολιτικό επίπεδο στην Ελλάδα και την Τουρκία» ότι θα δεσμευθούν για να ολοκληρώσουν το Σχέδιο· παράλληλα, ο Γ.Γ. στην επιστολή του αυτή υπογράμιζε ότι θα εκλάμβανε την αποδοχή της προσκλήσεώς του ως «δέσμευση» των δύο πλευρών να ολοκληρώσουν τις αλλαγές που επιθυμούσαν στο Σχέδιο, χωρίς να «ζανανοίζουν τις βασικές αρχές του Σχεδίου ή τα κύρια ανταλλάγματα [core trade-offs] που είχαν αποδεχθεί».

Οι δύο ηγέτες αποδέχτηκαν την πρόσκληση του Γ.Γ. κι έτσι έλαβε χώρα η συνάντηση της Νέας Υόρκης (10-12/02/2004). Εκεί, ο Παπαδόπουλος και ο Denktaş επέδειξαν και πάλι, αυτή τη φορά και οι δύο, αδιαλλαξία. Ήταν τότε που ο Γ.Γ., διαπιστώνοντας την κοινή τους αδιαλλαξία, είπε, με λεπτή ειρωνεία: «βλέπω ότι, τελικά, όταν θέλετε, συμφωνείτε»³⁷⁰. Στις 13/02/2004, μετά από μία επαναληπτική διπλωματική προσπάθεια του Γ.Γ. του ΟΗΕ, τα μέρη κατέληξαν σε συμφωνία³⁷¹.

³⁶⁶ Στην επιστολή του Τάσσου Παπαδόπουλου προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ Kofi Annan, ημερομηνίας 7 Ιουνίου 2004, αναφέρεται ότι: «Καθ' όλη τη διάρκεια του 2003 η ελληνοκυπριακή πλευρά πίεζε να επαναρχίσουν οι συνομιλίες, για να μπορέσουν να συμπληρωθούν μέχρι την 1^η Μαρτίου 2004, αφήνοντας, έτσι, δύο μήνες για μια σωστή εκστρατεία πριν από τα δημοψηφίσματα, που θα γίνονταν πριν από την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, την 1^η Μαΐου 2004». Παράρτημα, § 4.

³⁶⁷ Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus, 28 Μαΐου 2004, UN S/2004/437, § 7-8 & 78. Βλ. επίσης και τη σχετική επιστολή του Τάσσου Παπαδόπουλου προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ Kofi Annan, ημερομηνίας 7 Ιουνίου 2004, Παράρτημα, § 10.

³⁶⁸ UN Press Release, SG/SM/9145, 04/02/2004. Βλ. επίσης UN Press Release, SG/SM/9154, 10/02/2004.

³⁶⁹ Σημειώνουμε ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν είχαν εκφράσει την ετοιμότητά τους να συζητήσουν το Σχέδιο, αλλά μάλλον εκτιμήθηκε ότι το κενό κάλυπτε η Τουρκία.

³⁷⁰ Βλ. Ηρακλείδης Α., 2006, σελ. 364.

³⁷¹ Για το πλήρες κείμενο της εν λόγω συμφωνίας βλ. Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus, 28 Μαΐου 2004, UN S/2004/437, Παράρτημα Ι. Επισημαίνεται ότι στην απαντητική επιστολή του Κυπρίου Προέδρου για την έκθεση του Γ.Γ., αμφισβητείται εμμέσως ο όρος

Προβλέφθηκε το χρονοδιάγραμμα και, σύμφωνα με τους όρους του, τα μέρη θα διαπραγματεύονταν επί του Σχεδίου από τις 19/02 έως τις 22/03/2004. Εάν, έως εκείνη την ημερομηνία, δεν είχε επιτευχθεί συμφωνία των δύο κοινοτήτων επί του Σχεδίου, τότε οι διαπραγματεύσεις θα συνεχίζονταν έως τις 29/03/2004, διευρυμένες, με τη συμμετοχή αντιπροσωπειών από την Ελλάδα και την Τουρκία. Αν και πάλι, έως εκείνη την ημερομηνία, δεν είχε επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών για τα άλυτα ζητήματα, ο Γ.Γ. είχε το δικαίωμα, στο πλαίσιο ασκήσεως της διακριτικής του ευχέρειας, να συμπληρώσει και να οριστικοποιήσει το κείμενο μόνος του. Οι ρυθμίσεις των κενών, που θα οριστικοποιούσε ο Γ.Γ., γίνονταν δεκτές από τα μέρη, βάσει της δεσμεύσεως της συμφωνίας της Νέας Υόρκης του 2004³⁷². Το τελικό κείμενο επρόκειτο να τεθεί σε δύο χωριστά δημοψηφίσματα πριν από την 1^η Μαΐου 2004, ημερομηνία εντάξεως της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ε.Ε..

Ύστερα από τη Συμφωνία της Νέας Υόρκης³⁷³, η οποία σφράγισε τις εξελίξεις που ακολούθησαν, οι δύο πλευρές ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις στην Κύπρο, που διήρκεσαν από τη 19^η Φεβρουαρίου έως την 22^α Μαρτίου 2004. Σε πολιτικό επίπεδο δεν υπήρξε ιδιαίτερη πρόοδος, ενώ οι τεχνικές επιτροπές εμπειρογνομόνων που συνεπικουρούσαν το έργο του ΟΗΕ λειτούργησαν αρκετά αποδοτικά³⁷⁴. Οι διαπραγματεύσεις επανελήφθησαν, σύμφωνα πάντα με το χρονοδιάγραμμα, στο

«συμφωνία» και αναφέρεται ότι «στην ουσία αποτελείτο από τη δήλωση που αποδίδεται στον Εκπρόσωπο του Γ.Γ. και την επιστολή του Γ.Γ. της 4^{ης}/02/2004 στους ηγέτες, που εκθέτει τη διαδικασία που θα ακολουθηθεί», βλ. επιστολή Τάσσου Παπαδόπουλου προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ, ημερομηνίας 07/06/2004, Παράρτημα, § 11, 28.

³⁷² Εκ των υστέρων η ελληνοκυπριακή πλευρά αμφισβήτησε το εύρος των δικαιωμάτων του Γ.Γ. του ΟΗΕ. Συγκεκριμένα, στην επιστολή του Τάσσου Παπαδόπουλου προς το Γ.Γ. των ΗΕ Kofi Annan, ημερομηνίας 07/06/2004, αναφέρεται ότι «στην πραγματικότητα, η αναφορά σε εκείνο που η Έκθεση αποκαλεί Συμφωνία της 13^{ης} Φεβρουαρίου και ενισχυμένο ρόλο του Γ.Γ., σκοπό έχει να καμουφλάρει την οικειοποίηση εξουσιών που δεν είχαν συμφωνηθεί και που κάποια Μόνιμα Μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας είχαν επιδιώξει προηγουμένως να δοθούν στο Γ.Γ. Τελικώς, ο Ειδικός Σύμβουλος του 'οριστικοποίησε' το Σχέδιο για το Γ.Γ., ωσάν να του είχε δοθεί τέτοια μεγάλη εξουσία», Παράρτημα, §28.

³⁷³ Οξεία κριτική επί της Συμφωνίας της Νέας Υόρκης, του Φεβρουαρίου του 2004, έχει ασκηθεί από τον Π. Ήφαιστο και τον Δ. Κωνσταντακόπουλο. Βλ. Ήφαιστος Π., «Η Συμφωνία της Νέας Υόρκης για το Κυπριακό», 14 Φεβρουαρίου 2004 και Κωνσταντακόπουλος Δ., «Η αρπαγή της Κύπρου», Εκδ. Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, 2004, σελ. 36-49.

³⁷⁴ Μετά από σχετική Συμφωνία μεταξύ Κληρίδη-Denktaş, την 4^η Οκτωβρίου 2002, είχαν συσταθεί δύο ad hoc τεχνικές επιτροπές, η πρώτη για τις Συμβάσεις και η δεύτερη για τις Νομοθεσίες του Κοινού Κράτους. Οι επιτροπές αυτές πραγματοποίησαν την πρώτη τους συνάντηση την 7^η/01/2003, διέκοψαν ένα μήνα μετά και επαναλειτούργησαν τη 19^η/02/2004. Το 2003 συστάθηκαν άλλες δύο επιτροπές για το σχεδιασμό της σημαίας και τη σύνθεση του ύμνου της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας». Με τη Συμφωνία της Νέας Υόρκης του Φεβρουαρίου του 2004 συστάθηκε μία πέμπτη τεχνική επιτροπή για τις Οικονομικές Πτυχές της Εφαρμογής του Σχεδίου, η οποία αποτελείτο από τέσσερις υποεπιτροπές: α) για την Κεντρική Τράπεζα, β) για το Δημόσιο Οικονομικό Τομέα, γ) για τη Συνεργασία, το Συντονισμό και την Εναρμόνιση και δ) για την Περιουσία και την Επανεγκατάσταση. Οι επιτροπές αυτές συμπληρώθηκαν με τη σύσταση δύο ακόμη τεχνικών επιτροπών, το Μάρτιο του 2004, με αντικείμενα τη διοίκηση και το ανθρώπινο δυναμικό. Βλ. Συρίγος Άγγ., 2005, σελ. 134.

αριστοκρατικό τουριστικό θέρετρο Bürgenstock της Λουκέρνης, στην Ελβετία, στις 24 Μαρτίου 2004. Η αρχική ιδέα ήταν να συμμετάσχουν στις διαπραγματεύσεις οι Υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδος και της Τουρκίας. Όσο η διαπραγμάτευση δεν απέδιδε, η διαδικασία συνεχιζόταν και εμπλουτιζόταν με τη συμμετοχή και των πρωθυπουργών των δύο χωρών. Έτσι, στην τελευταία φάση κρίθηκε αναγκαία η παρουσία των δύο πρωθυπουργών, αφού στο μεταξύ δεν κατέστη εφικτό να καταλήξουν οι ηγεσίες των δύο κοινοτήτων σε συμφωνία, ούτε με την ενεργητική παρουσία των Υπουργών Εξωτερικών Ελλάδος και Τουρκίας³⁷⁵.

Στο μεταξύ, από τις 24 έως τις 31 Μαρτίου 2004, ο Γ.Γ. υπέβαλε δύο αναθεωρημένα Σχέδια, το τέταρτο και το πέμπτο και τελευταίο. Το Σχέδιο Annan IV, που συνιστά τροποποίηση του Σχεδίου του Μαρτίου του 2003, υπεβλήθη με την έναρξη της συνδιασκέψεως³⁷⁶. Οι δύο κοινότητες υπέβαλαν τις απόψεις τους επ' αυτού, οι οποίες, για μία ακόμη φορά, δε συνέκλιναν. Τελικώς, ο Γ.Γ., ασκώντας το δικαίωμα που του είχε παραχωρηθεί με τη Συμφωνία της Νέας Υόρκης, οριστικοποίησε το κείμενο την 31^η Μαρτίου 2004. Η ελληνική πλευρά δεν ήταν ικανοποιημένη με ένα προβληματικό Σχέδιο, που δυναμίτιζε την ίδια την ύπαρξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στιγμές πριν ενταχθεί και επισήμως στην Ε.Ε.. Διαφορετική ήταν η αντίδραση της τουρκικής πλευράς, η οποία έσπευσε μεθοδευμένα να θριαμβολογήσει. Σύμφωνα με εκτίμηση παλαίμαχου Τούρκου δημοσιογράφου, ο Kofi Annan ικανοποίησε το 75% των τουρκικών αιτημάτων³⁷⁷, ενώ κατά άλλον, επίσης έγκριτο Τούρκο δημοσιογράφο, «μόνον η ανεξαρτησία θα μπορούσε να είναι καλύτερη από το τελικό Σχέδιο Annan»³⁷⁸.

Ας δούμε, όμως, αναλυτικά τις προβλέψεις του τελικού Σχεδίου Annan V³⁷⁹, όπως αυτό υπεβλήθη στις δύο κοινότητες από το Γ.Γ. του ΟΗΕ, στις 31/03/2004.

Όπως και στις προγενέστερες αναθεωρήσεις, έτσι και στο τελικό Σχέδιο υπήρχαν κάποιες τροποποιήσεις που ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις των Ελληνοκυπρίων. Έτσι, προβλεπόταν η ενίσχυση της λειτουργικότητας του κεντρικού ομοσπονδιακού κράτους, με την προσθήκη άλλων τριών μελών στο Προεδρικό Συμβούλιο, χωρίς, όμως, δικαίωμα ψήφου. Η εναλλαγή στο αξίωμα του Προέδρου –

---

³⁷⁵ Επισημαίνουμε το γεγονός ότι παγίως η τουρκική πλευρά υποστήριζε τη σύγκλιση τετραμερούς διασκέψεως για το Κυπριακό, ενώ η ελληνική πλευρά σταθερά απέρριπτε την ιδέα αυτή.

³⁷⁶ Βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus*, UN S/2004/437, 28 Μαΐου 2004, § 30 επ..

³⁷⁷ Βλ. *Cevik I.*, “Derogations, the key issue”, Turkish Daily News, 31 Μαρτίου 2004.

³⁷⁸ Βλ. *Birand M.A.*, “Only Independence would be Better”, Turkish Daily News, 1 Απριλίου 2004.

³⁷⁹ Βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2006, σελ. 362-372.

Αντιπροέδρου θα αφορούσε, πλέον, μόνο σε ένα μέλος από το ελληνοκυπριακό και σε ένα μέλος από το τουρκοκυπριακό ομόσπονδο κράτος –και όχι και στα έξι μέλη, όπως στις προηγούμενες αναθεωρήσεις. Η εναλλαγή θα γινόταν κάθε 20 μήνες, ξεκινώντας από τον Ελληνοκύπριο, ώστε να είναι Πρόεδρος τους 40 μήνες από τους 60. Επιπροσθέτως, η μεταβατική περίοδος μειωνόταν από τους 30 μήνες στους 2 μόνο μήνες, χωρίς να προβλέπεται συμπροεδρία.

Κατά παραγγελία της σχετικής ελληνοκυπριακής πρότασης, δημιουργούνταν ένα δικαστήριο πρωτοβάθμιας ομοσπονδιακής δικαιοδοσίας. Ταυτοχρόνως, ενισχύονταν η Επιτροπή Παρακολούθησης/Ελέγχου (Monitoring Committee) των συμφωνηθέντων και ο αντίστοιχος ρόλος του ΟΗΕ ως προς την εφαρμογή αυτών.

Οι εγγυήτριες δυνάμεις θα ήταν, πλέον, δεσμευμένες νομικά για την τήρηση της συμφωνίας επίλυσης του Κυπριακού, την οποία θα είχαν ήδη κυρώσει προτού αυτή τεθεί σε εφαρμογή. Επίσης, προβλεπόταν ρητώς ότι οι εγγυήτριες δυνάμεις σε καμία περίπτωση δεν επρόκειτο να παραβούν τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου και τις Αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Οι αντίστοιχες στρατιωτικές δυνάμεις της Ελλάδος και της Τουρκίας παρέμεναν στις 6.000, πλην όμως, στη συνέχεια θα περιοριζόνταν σταδιακά και με την είσοδο της Τουρκίας στην Ε.Ε. θα παρέμεναν συμβολικά μόνο 950 Έλληνες και 650 Τούρκοι στρατιώτες, όπως ακριβώς προέβλεπε το καθεστώς της Συνθήκης Συμμαχίας του 1960.

Όσον αφορά στο ζήτημα των περιουσιών των Ελληνοκυπρίων, δεν υπήρχαν πλέον οροφές και, ως εκ τούτου, εξασφαλιζόταν ότι οι περισσότεροι θα έπαιρναν πίσω τις περιουσίες τους, που βρίσκονταν σε τουρκοκυπριακά χέρια από το 1974. Το αποτέλεσμα της εν λόγω τροποποίησης ήταν να διπλασιαστεί ο αριθμός των Ελληνοκυπρίων που θα έπαιρναν πίσω τις περιουσίες τους. Επιπλέον, δεν υπήρχαν πια περιορισμοί ως προς τη δυνατότητα δεύτερης κατοικίας σε οποιοδήποτε μέρος του νησιού, για όλους τους Κυπρίους.

Ακόμη, δε θα υπήρχαν πλέον μόνιμες εξαιρέσεις από το ευρωπαϊκό κεκτημένο, όπως π.χ. η δυνατότητα του τουρκοκυπριακού ομόσπονδου κράτους να θέτει όρια στην απόκτηση περιουσίας στο δικό του τμήμα. Όλοι οι περιορισμοί θα έπαυαν να ισχύουν ύστερα από 15 χρόνια.

Όσον αφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα, υπήρχε σχετικός κατάλογος στο Κυπριακό Σύνταγμα, βασισμένος στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων

Δικαιωμάτων, σύμφωνα με τον οποίο θα μπορούσε να προσφύγει κανείς στα εσωτερικά δικαστήρια για τυχόν παραβιάσεις των δικαιωμάτων του.

Όποιος, βάσει του Σχεδίου, δεν ήταν κάτοχος του δικαιώματος μόνιμης εγκαταστάσεως, ήταν υποχρεωμένος να εγκαταλείψει τη νήσο εντός πενταετίας. Αναφορικά, τώρα, με τους μετανάστες προς την Κύπρο από την Τουρκία και την Ελλάδα, προβλεπόταν ειδικός μηχανισμός, αντί του αρχικού ορίου που είχε τεθεί. Παρά ταύτα, η Επιτροπή Μεταναστεύσεως και το Ανώτατο Δικαστήριο μπορούσαν να θέσουν όρια για να μη διαταραχθεί η αναλογία των ελληνοφώνων και των τουρκοφώνων της Κύπρου.

Από την άλλη, υπήρχαν κάποιες βασικές τροποποιήσεις στο Σχέδιο Annan V, οι οποίες ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις των Τουρκοκυπρίων. Ειδικότερα, προβλεπόταν ότι η εκλογή των γερουσιαστών θα γινόταν όχι βάσει της εσωτερικής ιθαγένειας, αλλά βάσει της μητρικής γλώσσας. Ο πρώτος Πρόεδρος και ο πρώτος Αντιπρόεδρος του Προεδρικού Συμβουλίου θα εναλλάσσονταν σε ίση βάση. Επιπλέον, υπήρχε ιδιαίτερη πρόνοια ούτως ώστε να μην κινδυνεύουν οι αποφάσεις του τουρκοκυπριακού ομόσπονδου κράτους, οι οποίες θα στηρίζονταν στην τελική συμφωνία, να βρεθούν υπό αμφισβήτηση στο ΔΕΚ ή στο ΕΔΔΑ. Ιδιαίτερα μέτρα λαμβάνονταν και για τη διευκόλυνση της μετοικήσεως των Τουρκοκυπρίων, που θα έφταναν το υψηλό ποσοστό του ενός τετάρτου του συνόλου αυτών –π.χ. 6 μήνες διορία, περισσότερη τουρκοκυπριακή αστυνομία κ.λ.π.. Τέλος, δινόταν περισσότερος χρόνος στο τουρκοκυπριακό ομόσπονδο κράτος, προκειμένου αυτό να εναρμονισθεί με το κεκτημένο της ΕΕ.

Όπως σημειώνει στην έκθεσή του ο Γ.Γ., επιχείρησε ο ίδιος να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις κάθε κοινοτικής πλευράς, σύμφωνα τις προτάσεις που του υπέβαλαν. Αιχμή του δόρατος για την εκπλήρωση των ελληνοκυπριακών απαιτήσεων συνιστούσε η πρόβλεψη περί πιο λειτουργικής κυβερνήσεως της κεντρικής ομοσπονδίας, με την αύξηση των μελών της συλλογικής προεδρίας και τη μείωση του χρόνου θητείας εκάστου εν των εναλλασσομένων Προέδρων. Πράγματι, τα προηγούμενα Σχέδια προέβλεπαν, όπως είδαμε, τέσσερις και δύο Προέδρους από την κάθε κοινότητα αντίστοιχα, με θητεία δέκα μήνες ο καθένας εντός της συνολικής πενταετούς. Στο τελευταίο Σχέδιο, ο χρόνος αυξήθηκε σε είκοσι μήνες, ενώ ο αριθμός

των Προέδρων μειώθηκε σε δύο και έναν από την κάθε κοινότητα, για τη θητεία των πέντε ετών της συλλογικής προεδρίας³⁸⁰.

Η ελληνοκυπριακή πλευρά δε δέχτηκε το Σχέδιο Annan V, διαφωνώντας, αφού δεν την ικανοποιούσαν οι διατάξεις εκείνες του Σχεδίου που έκαναν το κεντρικό κράτος, παρά τις βελτιώσεις, και πάλι δυσλειτουργικό. Αντιθέτως, η τουρκοκυπριακή ηγεσία, κάνοντας την έκπληξη, δέχτηκε το Σχέδιο αναφανδόν. Τελικώς, οι εργασίες έκλειναν, εις μάτην και χωρίς αποτέλεσμα, με τη δήλωση του Γ.Γ. παρουσία και των τεσσάρων αντιπροσωπειών³⁸¹. Ο κύβος είχε ριφθεί. Τα φώτα στρέφονταν πλέον στις δύο πλευρές της Λευκωσίας...

4.3 Το Δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου 2004

4.3.1 Το Προεδρικό Διάγγελμα (07/04/2004)

Το Διάγγελμα του Τάσσου Παπαδόπουλου προς τον κυπριακό λαό, της 7^{ης} Απριλίου 2004, θα παραμείνει στην ιστορία του Κυπριακού διότι, μέσω αυτού, μεταφέρθηκαν στους ώμους του λαού όλες οι ευθύνες για να λάβει μια απόφαση για ένα «ΝΑΙ» ή ένα «ΟΧΙ» πάνω σε ένα ζήτημα που αποτελούσε αντικείμενο σκληρής διαπραγματεύσεως επί τριάντα και πλέον χρόνια. Το Διάγγελμα αυτό στρεφόταν σαφώς εναντίον του Σχεδίου Annan, η αποδοχή του οποίου ισοδυναμούσε με καταστροφή. Μπροστά σε αυτόν το μοιραίο κίνδυνο, ο Πρόεδρος Παπαδόπουλος κατέθεσε τα δάκρυστά του ως ύστατο επιχείρημα και ως επιβεβαίωση της απελπισίας του. Έπρεπε, όμως, η Κυπριακή Δημοκρατία να σωθεί, γι' αυτό και κάλεσε το λαό σε νέους αγώνες, σύμφωνους με την ιστορία και την παράδοση. Η ανταπόκριση σε αυτή την πρόσκληση θα επιβεβαιωνόταν με ένα βροντερό «ΟΧΙ».

³⁸⁰ Βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus*, UN S/2004/437, 28 Μαΐου 2004, § 44. Η αύξηση του χρόνου της θητείας συνδυάζεται με την άσκηση πιο ουσιαστικής πολιτικής.

³⁸¹ Οφείλουμε να επισημάνουμε, στο σημείο αυτό, το γεγονός ότι οι παρεμβολές των κυβερνήσεων της Ελλάδος και της Τουρκίας ήταν πολύ μετρημένες. Η τουρκική κυβέρνηση ήταν πιο ενεργή κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων· επεδίωκε να αποδείξει ότι έχει πείσει όσο πρέπει την τουρκοκυπριακή κοινότητα να πει το μεγάλο ναι, για να δει η Ε.Ε., προς την οποία προσέβλεπε λόγω της δικής της υποψηφιότητας, πόσο συνεργάσιμη είναι. Αντιθέτως, η ελληνική κυβέρνηση, η οποία μετρούσε ημέρες από την ανάληψη της εξουσίας μετά τις εθνικές εκλογές του Μαρτίου του 2004, συμπλήρωσε τη σύνθεση της διευρυμένης τετραμερούς διασκέψεως, καθ' όλη δε τη διάρκεια των συνομιλιών μεταξύ των κυπριακών κοινοτήτων διατήρησε μια προσεκτική στάση, παρακολουθώντας και επιμελώς μην παρεμβαίνοντας. Η επικριτική στάση του τύπου, που θεωρούσε ότι η νέα κυβέρνηση έπρεπε να κινηθεί σε διπλωματικό επίπεδο, αναδιπλώνεται στο *Καρακούσης Α.*, «Μετέωρη Χώρα, Από την Κοινωνία της Ανάγκης στην Κοινωνία της Επιθυμίας (1975-2005)», Εστία, Αθήνα, 2006, σελ. 440.

Ο Τάσσος Παπαδόπουλος ανέφερε μια σωρεία λόγων, που συνηγορούσαν προς την κατεύθυνση της απορρίψεως του Σχεδίου Annan³⁸². Αναφερόταν, λοιπόν, στις δυσλειτουργίες του μελλοντικού ομοσπονδιακού κράτους, στο χρόνο πραγματώσεως των διαφόρων σταδίων της συμφωνίας που ήταν μακρύς, στο αναξιοχρεο της κεντρικής κυβερνήσεως, στην πτώση των αξιών όπως στο χρηματιστήριο, στην οικονομία που θα κατέρρεε, στο βιοτικό επίπεδο που θα μειωνόταν, στην ευημερία που θα αποτελούσε πια παρελθόν. Όλα όσα ελέχθησαν σε εκείνη την ομιλία, συμπορεύονταν με τους μύχιους φόβους των πολιτών ότι η προτεινόμενη λύση από τα ΗΕ θα μπορούσε να επηρεάσει πολύ αρνητικά τον τρόπο ζωής τους. Η ανησυχία, η αβεβαιότητα και το αίσθημα ανασφάλειας για ένα άγνωστο και απρόβλεπτο μέλλον, ήταν τα κυρίαρχα συναισθήματα τη δεδομένη στιγμή. Αποκορύφωμα της έκφρασης δυσπιστίας ήταν η διατύπωση αμφιβολίας, αν όχι η βεβαιότητα, ότι η Τουρκία δε θα εφαρμόζε τα υπεσχημένα.

Τα πολιτικά επιχειρήματα που επιστρατεύτηκαν για να στηρίξουν την απόρριψη ήταν βασικά δύο³⁸³. Το πρώτο, ότι με ενδεχόμενο «ΝΑΙ» στο Σχέδιο Annan επερχόταν το τέλος της Κυπριακής Δημοκρατίας, χωρίς τη δυνατότητα επανορθώσεως εάν η νέα λύση δε λειτουργούσε και το δεύτερο, ότι η Τουρκία δε θα εφαρμόζε τα συμπεφωνημένα, με άλλα λόγια, δε θα έφευγε ο τουρκικός στρατός από το νησί, δε θα επιστρέφονταν εδάφη στους Ελληνοκυπρίους, δε θα τερματιζόταν ο εποικισμός, ούτε θα επιτρεπόταν η επιστροφή των προσφύγων.

Η Τουρκία, τόνισε στην ομιλία του ο Τάσσος Παπαδόπουλος, πήρε έντεκα σημεία κι εμείς τίποτε. Αναγνωρίζεται η οντότητά της ως «νόμιμο συνιστόν Κράτος», με ισότιμη συμμετοχή στη διοίκηση του νέου Ομοσπονδιακού Κράτους. Διαγράφεται η εισβολή και η κατοχή. Διατηρεί στρατό στην Κύπρο, έστω και με λίγους στρατιώτες, οι έποικοι παραμένουν και σε δεκαεννέα χρόνια θα φέρει κι άλλους. Εξέφρασε, επίσης, τη δυσαρέσκειά του για τη σμίκρυνση του αριθμού των εκτοπισθέντων που θα επέστρεφαν, την έγνοια του για την ανασφάλεια που θα τους περιέβαλλε, την απογοήτευσή του για τις υπηρεσίες που δε θα προσφέρονταν, για τα παιδιά που δε θα είχαν σχολεία. Ήταν, ακόμη, δυσαρεστημένος διότι οι νόμιμοι ιδιοκτήτες θα μοιράζονταν τις περιουσίες τους με τους εισβολείς. Όλα αυτά τα δεδομένα ματαίωσαν, είπε, την προοπτική για ένα κράτος δικαίου, δημοκρατίας,

---

³⁸² Βλ. Διάγγελμα προς τον κυπριακό λαό του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Τάσσου Παπαδόπουλου (07.04.2004).

³⁸³ Βλ. Χατζηδημητρίου Τ., 2006, σελ. 120-123.

συναίνεσης, που θα σέβεται και θα προασπίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα του κάθε πολίτη.

Το Σχέδιο Annan, υπογράμμισε ο Πρόεδρος, «δεν καταλύει τη *de facto* διχοτόμηση, αλλά, αντιθέτως, τη νομιμοποιεί και την εμβαθύνει. Το ερώτημα, λοιπόν, δεν είναι αν θέλουμε τη λύση και την επανένωση της πατρίδας μας. Διότι σε αυτό το ερώτημα, η καθολική απάντηση είναι «ναι». Το πραγματικό ερώτημα είναι εάν το Σχέδιο Annan επιφέρει την επανένωση ή εάν διαιωνίζει τη διαίρεση και, μάλιστα, με τη συγκατάθεση και υπογραφή μας. Το Σχέδιο Annan δεν οδηγεί στην επανένωση των δύο Κοινοτήτων αλλά, αντιθέτως, προωθεί το μόνιμο διαχωρισμό με περιορισμούς στη διακίνηση, εγκατάσταση, στο δικαίωμα κτήσεως περιουσίας, στην άσκηση πολιτικών δικαιωμάτων και των άλλων χωριστικών στοιχείων του». Και συνέχισε: «Με πόνο ψυχής καταλήγω στη διαπίστωση ότι ακόμα και με την πιο ελαστική, την πιο επιεική κρίση, το τελικό Σχέδιο Annan δεν ικανοποιεί τους ελάχιστους στόχους που θέσαμε. Οι ουσιαστικότερες των προτάσεών μας δεν έγιναν αποδεκτές. Ακόμη και στις πρόνοιες που έχουν βελτιωθεί, διαπιστώνουμε λειτουργικές δυσκολίες, περίπλοκες διαδικασίες και επικίνδυνες ασάφειες».

Ο Τάσσος Παπαδόπουλος τόνιζε: «Η απόφαση ανήκει αποκλειστικά και μόνο στον κυπριακό λαό. Ελπίζω οι ξένοι φίλοι μας να σεβαστούν το λαό και την Κυπριακή Δημοκρατία». Εν συνεχεία, καλούσε το λαό να απορρίψει το Σχέδιο: «Είμαι βέβαιος ότι εξακολουθούν να έχουν για εσάς νόημα οι ηθικές αρχές και αξίες του λαού μας, του πολιτισμού και του εθνικού ιστορικού μας βίου, τον οποίο θέλετε να συνεχίσουμε με ασφάλεια, δικαιοσύνη, ελευθερία και ειρήνη».

Επιστέγασμα της ομιλίας, που συνοψίζει τον τρόπο προσέγγισης της όποιας μελλοντικής λύσης, ήταν το εγερτήριο για τη σωτηρία της Κυπριακής Δημοκρατίας, «η οποία είναι το μόνο έρεισμα ασφάλειας του λαού μας και εγγύηση της ιστορικής μας πορείας». Στην τελική αποστροφή του Διαγγέλματός του προς τον κυπριακό ελληνισμό, λίγες ημέρες προ της διεξαγωγής του κρίσιμου δημοψηφίσματος και σε έντονα συγκινησιακή ατμόσφαιρα, ο Πρόεδρος Παπαδόπουλος, επισημαίνοντας ότι αυτή δε θα ήταν η τελευταία πρωτοβουλία για την επίλυση του Κυπριακού, διατύπωσε την περίφημη φράση, που συγκλόνισε ολόκληρο τον ελληνισμό και έμεινε στην ιστορία: «Παρέλαβα Κράτος διεθνώς αναγνωρισμένο. Δε θα παραδώσω 'Κοινότητα' χωρίς δικαίωμα λόγου διεθνώς και σε αναζήτηση κηδεμόνα. Και όλα αυτά έναντι κενών, παραπλανητικών, δήθεν, προσδοκιών. Έναντι της ανεδαφικής ψευδαίσθησης ότι η Τουρκία θα τηρήσει τις δεσμεύσεις της».

4.3.2 Το ηχηρό «ΟΧΙ» των Ελληνοκυπρίων στο Σχέδιο Annan

Το μόνο που έμενε τώρα ήταν η τελευταία πράξη του δράματος, η ετυμηγορία των δύο κυπριακών κοινοτήτων. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος της 24^{ης} Απριλίου 2004 ήταν αναμενόμενο. Το 64,9% των ψηφοφόρων από τους εγγεγραμμένους στους εκλογικούς καταλόγους του ψευδοκράτους ψήφισαν υπέρ της αποδοχής του Σχεδίου Annan³⁸⁴. Αντιθέτως, το 75,8% των Ελληνοκυπρίων ψηφοφόρων απέρριψε το Σχέδιο. Εντύπωση προκάλεσε το εύρος της καταψηφίσεως του Σχεδίου Annan από την ελληνοκυπριακή κοινότητα³⁸⁵.

Τα τελικά αποτελέσματα του δημοψηφίσματος της 24^{ης} Απριλίου 2004 είχαν ως ακολούθως³⁸⁶:

ΚΥΠΡΟΣ	Ελεύθερες Περιοχές	Κατεχόμενες Περιοχές
Εγγεγραμμένοι	480.564	143.638
Ψηφίσαντες	428.587 (αποχή 10,82%)	121.160 (αποχή 15,64%)
Έγκυρα	413.680 (96,52%)	119.619 (98,73%)
Άκυρα	2,62%	1,27%
Λευκά	0,86%	-
ΝΑΙ	99.976 (24,17%)	77.646 (64,91%)
ΟΧΙ	313.704 (75,83%)	41.973 (35,08)

Η απόρριψη του Σχεδίου Annan και η ταυτόχρονη ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ, την 1^η Μαΐου 2004, θεωρήθηκε ως μεγάλη επιτυχία. Ο Κύπριος Πρόεδρος θεώρησε ότι το αποτέλεσμα τον δικαίωσε. Είναι εμφανές ότι ο

³⁸⁴ Ζητήματα εγείρονται ως προς το ποιος δικαιούται να ψηφίσει στα δύο δημοψηφίσματα, ως προς το πότε θεωρείται έγκυρο το αποτέλεσμα και από ποια αρχή. Το σχετικό ανακοινωθέν του Γ.Γ. ήταν σκοπίμως ασαφές ως προς τα σημεία αυτά, δημιουργώντας και εδώ τη δυνατότητα επικίνδυνων νομικών και συνταγματικών κενών, τόσο από άποψη εσωτερικού, όσο και Διεθνούς Δικαίου. Τελικώς, ψήφισαν και οι έποικοι στο δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου 2004. Σύμφωνα με τον Δ. Κωνσταντακόπουλο, το δημοψήφισμα χαρακτηρίζεται ως μια διαδικασία που παραβιάζει το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, βλ. *Κωνσταντακόπουλος Δ.*, 2004, σελ. 45-49. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι τα συμφωνηθέντα δημοψηφίσματα παραβιάζουν κατάφωρα την κυπριακή συνταγματική τάξη, αφού δεν προβλέπονται από το εν ισχύ Σύνταγμα της διεθνώς αναγνωρισμένης Κυπριακής Δημοκρατίας. Πολύ περισσότερο δεν προβλέπονται ως συντακτικές πράξεις, με τις οποίες είναι δυνατό να καταλυθεί το κράτος και να δημιουργηθεί ένα νέο.

³⁸⁵ Βλ. *Smith H.*, "Greeks vote down Cyprus unity plan", *Observer*, 25 Απριλίου 2004, όπου παρατηρείται ότι το αποτέλεσμα αποτελεί απογοήτευση για όσους πολιτικούς επιθυμούσαν επανάληψη του δημοψηφίσματος το φθινόπωρο του 2004.

³⁸⁶ Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται στο *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ.135.

ελληνοκυπριακός πληθυσμός, παρότι δεν αντιστρατεύεται τη συμβίωση με την τουρκοκυπριακή κοινότητα, εντούτοις αντιδρά στο συγκεκριμένο πρότυπο ομοσπονδιακής οργάνωσης, που αφαιρεί την αριθμητική του υπεροχή. Απορρίπτει την πρόταση ενός κράτους που διακοσμεί τη διαίρεση/διχοτόμηση ή που δεν εγγυάται μια αποτελεσματική διοίκηση, ικανή να προάγει την ενότητα της χώρας και να εγγυηθεί για την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών³⁸⁷.

4.3.3 Η επόμενη μέρα

Η τελική έκθεση του Γ.Γ. του ΟΗΕ Kofi Annan της 28^{ης} Μαΐου 2004, αναφορικά με την αποτυχία του Σχεδίου του, θα παραμείνει στην ιστορία του Κυπριακού ως το μεγαλύτερο Βατερλώ της πολιτικής και διπλωματικής ιστορίας της Κύπρου³⁸⁸. Η εν λόγω έκθεση του Γ.Γ., η οποία υπεβλήθη στο Συμβούλιο Ασφαλείας μετά το δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου 2004, συμβολίζει τη μεγάλη στροφή του διεθνούς παράγοντα έναντι του Κυπριακού. Μέχρι την ημερομηνία εκείνη, η ευθύνη για τη μη επίλυση του Κυπριακού αποδιδόταν σταθερά στην τουρκική πλευρά. Μετά την 24^η Απριλίου, κατονομάζεται πλέον η ελληνική πλευρά ως υπεύθυνη για τη ματαίωση της λύσης.

Αναφέρουμε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από την έκθεση του Γ.Γ.:

«Η αλλαγή στην πολιτική της Τουρκικής Κυβέρνησης, που επέτρεψε στη νέα αυτή προσπάθεια να απογειωθεί, δείχνει την πολιτική ωριμότητα της χώρα αυτής και των ηγετών της. Με τις δεσμεύσεις που έγιναν σε εμένα από τον Πρωθυπουργό Erdogan στις 24 Ιανουαρίου 2004, όταν συναντηθήκαμε στο Davos, και με την αποφασιστικότητα της Τουρκίας κατά τη διάρκεια των συναντήσεων στη Νέα Υόρκη το Φεβρουάριο, η διαδικασία των συνομιλιών στην Κύπρο και η κορύφωση στο Bürgenstock, η προσπάθεια επίτευξης συμφωνίας πήρε τεράστια ώθηση. Η ηγεσία αυτή είχε καθυστερήσει [να παρέμβει], καθώς έπρεπε να περιμένει τη σταθεροποίηση της Κυβέρνησης στην Τουρκία και την αναδιάταξη των τουρκοκυπριακών πολιτικών δυνάμεων, γεγονός που άφησε, δυστυχώς, λίγο χρόνο για διαπραγμάτευση και εκστρατεία. Ωστόσο, η δέσμευση του Πρωθυπουργού Erdogan προς εμένα, να

³⁸⁷ Βλ. Θεοφάνους Α., «Το Σχέδιο Annan και η Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2003, σελ. 90.

³⁸⁸ Ο χαρακτηρισμός ανήκει στον Χατζηδημητρίου Τ., 2006, σελ. 139.

βρίσκεται ένα βήμα μπροστά στις προσπάθειες, τηρήθηκε και εκτίμησα την έντονη στήριξη της Τουρκικής Κυβέρνησης στις προσπάθειές μου»³⁸⁹.

Ολόκληρο το κείμενο της εκθέσεως του Γ.Γ. βρίθει ανάλογων εγκωμιαστικών σχολίων για τη βοήθεια που προσέφερε η Τουρκία προς την προσπάθεια των ΗΕ για την επίλυση του Κυπριακού. Όπως έγραψε χαρακτηριστικά ο διπλωματικός συνεργάτης του Βήματος, Γιάννης Καρτάλης, στις 25/07/2004: *«Σήμερα, είτε μας αρέσει είτε όχι, ως αδιάλλακτος θεωρείται ο κ. Τάσσος Παπαδόπουλος και αυτό αποτελεί εξαιρετικά αρνητική εξέλιξη».*

Ο τρόπος με τον οποίο ο Γ.Γ. προσεγγίζει το θέμα των ευθυνών καταγράφεται στην § 75 της έκθεσής του: *«Μια λύση προφανώς χρειάζεται κάτι περισσότερο από ένα συνολικό και προσεκτικά ισορροπημένο σχέδιο. Χρειάζεται να υπάρχουν ταυτόχρονα τολμηρές και αποφασισμένες πολιτικές ηγεσίες και στις δύο πλευρές του νησιού, καθώς και στην Ελλάδα και την Τουρκία, προκειμένου να διαπραγματευτούν με αποφασιστικότητα και να πείσουν τους λαούς τους για την ανάγκη συμβιβασμών».* Στην § 83 τονίζει: *«Η απόρριψη ενός τέτοιου σχεδίου από το ελληνοκυπριακό εκλογικό σώμα είναι σημαντική οπισθοδρόμηση. Αυτό που απερρίφθη ήταν η ίδια η λύση, παρά ένα απλό σχέδιο».* Ο Γ.Γ. αποδίδει την απόρριψη *«στην έλλειψη χρόνου, την έλλειψη αντικειμενικής πληροφόρησης ή την έλλειψη ισορροπίας μεταξύ των εκστρατειών του 'ΟΧΙ' και του 'ΝΑΙ' ή στην πεποίθηση ότι μια νέα ευκαιρία θα εμφανιζόταν ή σε ένα συνδυασμό όλων αυτών των παραγόντων»* (§ 84).

Η απαντητική επιστολή του Τάσσου Παπαδόπουλου προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ, ημερομηνίας 08/06/2004, συνιστά ένα κείμενο αποκαλυπτικό των πολιτικών αντιλήψεων που επικράτησαν, τελικώς, στην Κύπρο. Η επιστολή ξεκινά με την άσκηση δριμύτατης κριτικής, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στο ρόλο και το έργο των μεσολαβητών, δηλαδή του Alvaro de Soto και των συνεργατών του, αλλά προχωρεί και σε άμεση αμφισβήτηση του ρόλου του ίδιου του Γ.Γ. του ΟΗΕ. Εν συνεχεία, η επιστολή στρέφεται και απ' ευθείας εναντίον του ΟΗΕ, σημειώνοντας ότι *«τα Ηνωμένα Έθνη, από θεματοφύλακας του Διεθνούς Δικαίου υιοθέτησαν προτάσεις εμπνευσμένες από την τουρκική πλευρά, οι οποίες σκόπιμα και αδικαιολόγητα περιορίζουν την κυριαρχία σε ένα από τα κράτη μέλη τους».*

Το έγγραφο του Κυπρίου Προέδρου ουδενός σχολιασμού έτυχε από το Γ.Γ. του ΟΗΕ και, φυσικά, καμία απάντηση δε δόθηκε σε όσα περιλαμβάνει³⁹⁰.

---

³⁸⁹ Βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus (2004)*, 28 Μαΐου 2004, UN S/2004/437, § 78.

Κεφάλαιο 5

Οι κεντρικοί άξονες του Σχεδίου του Γ.Γ. του ΟΗΕ Kofi Annan: «Εποικοδομητικές Ασάφειες» & «Νομικοί Ακροβατισμοί»

5.1 Προ των πυλών του νομικού λαβυρίνθου

5.1.1 Ορισμένα βασικά δεδομένα

Το Σχέδιο Annan συνιστά, αναμφισβήτητα, το πλέον λεπτομερές και συνολικό σχέδιο διευθέτησης του Κυπριακού από το 1964 μέχρι σήμερα, από τότε δηλαδή που ο ΟΗΕ ανέλαβε μεσολαβητικό ρόλο στο Κυπριακό. Η εν λόγω πρωτοβουλία δεν έχει προηγούμενο στην ιστορία της εμπλοκής των ΗΕ σε μεσολαβητικό ρόλο σε περιφερειακές συγκρούσεις³⁹¹. Όπως επεσήμανε ο Alvaro de Soto, ένας από τους βασικούς πρωταγωνιστές και πρωτεργάτες της πρωτοβουλίας αυτής, πρόκειται για «τη μεγαλύτερη διπλωματική προσπάθεια που ανέλαβαν ποτέ τα Ηνωμένα Έθνη για οποιοδήποτε ζήτημα»³⁹². Μια από τις ειρωνείες στην όλη υπόθεση είναι ότι η μεσολαβητική προσπάθεια του ΟΗΕ όχι μόνο απέτυχε, αλλά και δαιμονοποιήθηκε, αρχικά από τον Rauf Denktaş ως «ιμπεριαλιστική συνομοσία» και, εν συνεχεία, και από τον Τάσσο Παπαδόπουλο με τους ίδιους ακριβώς όρους³⁹³.

Όπως παρουσιάστηκε στην τέταρτη αναθεωρημένη εκδοχή του, την 31^η Μαρτίου 2004, διορθωμένη σε ορισμένα σημεία της μέχρι και τη 18^η Απριλίου 2004³⁹⁴, είναι ένα ογκωδέστατο κείμενο, που χαρακτηρίζεται από πολυμέρεια και

---

³⁹⁰ Έκτοτε, ο Γ.Γ. αναμένει τις συγκεκριμένες παρατηρήσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς. Υπόμνηση από τον Τάσσο Παπαδόπουλο της επιστολής του, τη 14^η Φεβρουαρίου 2005, έμεινε χωρίς συνέχεια. Για μια αναλυτική κριτική παρουσίαση της επιστολής του Προέδρου Τάσσο Παπαδόπουλου προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ, ημερομηνίας 08/06/2004, βλ. Χατζηδημητρίου Τ., 2006, σελ. 143-184.

³⁹¹ Επισημαίνουμε ότι, το Σχέδιο για την επίλυση του Κυπριακού, που καθιερώθηκε με την ονομασία του τότε Γ.Γ. των ΗΕ Kofi Annan, ήταν αποτέλεσμα του πολιτικού σχεδιασμού του περουβιανού διπλωμάτη και από 1^{ης}/11/1999 και Ειδικού Συμβούλου του Γ.Γ. του ΟΗΕ για το Κυπριακό, Alvaro de Soto, ο οποίος συνεργάστηκε στενά με το βρετανό διπλωμάτη David Hannay. Πολιτικός σύμβουλος του Α. de Soto ήταν ο αυστραλός Robert Dan, υπάλληλος του ΟΗΕ. Ο ελβετός διπλωμάτης και συνταγματολόγος Didier Pfirter υπήρξε ο δημιουργός συγκεκριμένων ρυθμίσεων του Σχεδίου. Δύο ακόμη υψηλόβαθμοι βρετανοί διπλωμάτες, ο John Kerr και ο Emyr Jones Parry, φαίνεται ότι συμμετείχαν επίσης στη διαμόρφωση του βασικού πλαισίου του Σχεδίου Annan.

³⁹² De Soto A., "The Case of Cyprus", 3rd International Conference on Federalism, Bruxelles, 2005, p.1.

³⁹³ Βλ. Ηρακλείδης Α., 2006, σελ. 399.

³⁹⁴ Βλ. Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus (2004), 28 Μαΐου 2004, UN S/2004/437, § 42.

πολυπλοκότητα, καθώς και από πολλαπλότητα εγγράφων και ρυθμίσεων. Αποτελείται από περίπου 9.000 σελίδες³⁹⁵, που περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, μία *Ιδρυτική Συμφωνία*, 3 *Συντάγματα*, 3 *ομοσπονδιακούς συνταγματικούς νόμους*, 35 *ομοσπονδιακούς νόμους*, 3 *συμφωνίες συνεργασίας μεταξύ του ομόσπονδου κράτους και των δύο πολιτειών*, έναν κατάλογο με 1.134 *διεθνείς συμφωνίες που επρόκειτο να δεσμεύσουν το νέο κράτος*, 3 *συμπληρωματικά πρωτόκολλα σε διεθνείς συνθήκες*, τα *ακριβή όρια των εδαφικών διευθετήσεων μεταξύ των δύο πολιτειών και τη λειτουργία της Επιτροπής που θα αναλάμβανε να εκκαθαρίσει τα περιουσιακά ζητήματα*.

Το Σχέδιο Annan δεν ήταν κεραυνός εν αιθρία, ούτε αυθαίρετο κατασκεύασμα. Εξάλλου, δεν υφίσταται παρθενογένεση στο Διεθνές Δίκαιο. Το Σχέδιο Annan δεν ήταν τίποτε άλλο παρά το αποκορύφωμα όλων των προηγούμενων Σχεδίων. Ακολούθησε πιστά το δρόμο που χάραξαν οι Συμφωνίες Κορυφής του 1977 και του 1979³⁹⁶, οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ από το 1974 και μετά, καθώς και οι συνομιλίες μεταξύ των δύο κοινοτήτων από το 1975 κι έπειτα. Ειδικότερα, το Σχέδιο Annan πήγαζε από τις συνομιλίες Κληρίδη-Denktaş του 2000 και του 2002³⁹⁷, από τα προηγούμενα σχέδια επίλυσης του Κυπριακού που είχαν κατατεθεί από το διεθνή παράγοντα –με τα οποία εμφανίζει πολύ μεγάλες ομοιότητες στα βασικά σημεία, τα οποία σταθερά επανέρχονται σε κάθε νέο σχέδιο, και διαφέρει στις λεπτομέρειες- και, κυρίως, από τη Δέσμη Ιδεών *Ghali*.

³⁹⁵ Είναι προφανές ότι η βιαστική ανακοίνωση της ελληνικής κυβερνήσεως, η οποία έσπευσε, δια στόματος του τότε πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη, να χαρακτηρίσει αμέσως το Σχέδιο ως «*ιστορική ευκαιρία*», δε μπορούσε να δικαιολογηθεί από τον όγκο του Σχεδίου και το εύρος των προβλέψεων.

³⁹⁶ Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος το 1977 ήθελε λύση το ταχύτερο και, μάλιστα, επιθυμούσε μία συμβιβαστική λύση, που ήξερε ότι θα ήταν δύσκολη και, συνάμα, αντιδημοτική, διότι δε θα ήταν η λύση της πλήρους αποκατάστασης των αρχών και των δικαιωμάτων του κυπριακού λαού. Εισηγούμενος στο Εθνικό Συμβούλιο, την 9^η Μαρτίου 1977, τη διζωνική & δικοινοτική ομοσπονδία και την υποβολή χάρτη, ο Μακάριος τόνιζε: «...δεν πιστεύω ότι μεγάλος αριθμός Ελληνοκυπρίων θα επιθυμούσαν να επιστρέψουν εις τας οικείας των υπό Τουρκοκυπριακή διοίκηση... [...] ... οι Ελληνοκύπριοι εκτοπισμένοι πρέπει απαραιτήτως να έχουν ελευθερίαν εκλογής είτε δι' επιστροφήν των είτε δι' αποζημιώσεις». Αναφορικά με τις εξουσίες της Κεντρικής Κυβέρνησης είτε χαρακτηριστικά: «...δι' εμέ τοιαύται εξουσίαι θα είναι ικανοποιητικά εάν διασφαλισθεί η ενότης του Κράτους...», για να προσθέσει τα εξής σημαντικά: «Γνωρίζω ότι οιοσδήποτε συμβιβασμός ενέχει χαρακτηριστικά αντιδημοτικότητας και είμαι βέβαιος ότι λύσις υπό τα ως άνω πλαίσια θα είναι αντιδημοτική. Πρέπει, όμως, να εξετάσωμεν το θέμα με αίσθημα ευθύνης και ουχί με το κριτήριον της δημοτικότητας». Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έδωσε απαντήσεις και σε ένα άλλο επίμαχο ερώτημα: «Τι γίνεται, διερωτάται, εάν υπάρξει σχετική, αλλά ουχί απόλυτος αποδοχή αρχών και, μάλιστα, εφ' όσον ομιλώμεν περί “package deal”; Κατά την συζήτησιν των αρχών τίθενται μερικά ερωτήματα πρακτικής εφαρμογής των αρχών εις τα οποία, όμως, ένας πρέπει να απαντά με λογικήν και πεστικότητα... Το πλαίσιο των συνομιλιών πρέπει να καθορισθεί χωρίς να αφιστάμεθα των αρχών, αλλά εντός των αρχών τούτων υφίστανται περιθώρια διαπραγματεύσεων». Όπως υποστηρίζει ο Τ. Χατζηδημητρίου, η πολιτική του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, που με διάφορους τρόπους λειτούργησε ως κατευθυντήρια γραμμή στις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν, έφτασε σε μια ολοκλήρωση με το Σχέδιο Annan και το δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου. Βλ. Χατζηδημητρίου Τ., 2006, σελ. 59-64.

³⁹⁷ Βλ. σχετικά Ηρακλείδης Α., 2006, σελ. 301-337.

Κατά το Γ.Γ. και τον εκπρόσωπό του A. de Soto, η επιδίωξή τους ήταν να καταλήξουν σε μια ισορροπημένη και όσο γινόταν δίκαιη μέση λύση μεταξύ των αντιτιθέμενων θέσεων των δύο πρωταγωνιστών³⁹⁸ και, συγκεκριμένα, μεταξύ του Κληρίδη και του Denktas και όχι του Παπαδόπουλου και του Denktas, διότι εκεί βέβαια η δυνατότητα επίτευξης μέσης λύσης ήταν, απλούστατα, αδύνατη³⁹⁹. Η εκτίμηση ότι το Σχέδιο Annan ήταν ισομερές, δίκαιο και λογικό ήταν –και παραμένει– η επικρατούσα άποψη διεθνώς, στον ΟΗΕ και την ΕΕ⁴⁰⁰. Αυτή ήταν και η άποψη της Αθήνας επί κυβερνήσεως Σημίτη⁴⁰¹ και της Λευκωσίας επί προεδρίας Κληρίδη.

Όπως πολύ γλαφυρά παρατηρεί ο Άγγελος Συρίγος, το Σχέδιο Annan μοιάζει με ένα πολύπλοκο επιτραπέζιο παιχνίδι με θέμα το ιδανικό ομόσπονδο κράτος, στο οποίο θα υπάγονται, ως οιωρεί αυτόνομες, οι δύο ομόσπονδες πολιτείες⁴⁰². Στο παιχνίδι αυτό, έχουν συνυπολογισθεί οι όροι που θέτουν οι τρεις άμεσα εμπλεκόμενες πλευρές, οι Ελληνοκύπριοι, οι Τουρκοκύπριοι και η Τουρκία, ως δύναμη κατοχής, όπως θα δούμε αναλυτικά αμέσως παρακάτω. Λαμβάνεται υπ' όψιν η νέα δυναμική που έχει δοθεί στο Κυπριακό δια της εντάξεως της Κύπρου στην Ε.Ε.. Διασφαλίζονται τα συμφέροντα της Βρετανίας ως κυρίαρχου δύο εδαφικών τμημάτων της νήσου Κύπρου, των 'κυρίαρχων βρετανικών βάσεων'⁴⁰³, και, επιπλέον, επιβεβαιώνεται ο ρόλος της ως άτυπου μεσολαβητή. Σε πολλές, μάλιστα, ρυθμίσεις είναι εμφανής η προσπάθεια δημιουργίας ενός «αυτόματου πιλότου», που θα επιχειρεί τη συνέχιση της λειτουργίας του κρατικού μορφώματος, όταν αυτό φτάνει

³⁹⁸ Βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus (2003)*, 1^η Απριλίου 2003, UN S/2003/398 και *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus (2004)*, 28 Μαΐου 2004, UN S/2004/437. Επίσης, βλ. και De Soto A., "Next Steps on Cyprus: What Can Move the Situation Forward in a Positive Direction?", Conference on Greek-Turkish Relations, Bologna: Bologna Center, 10-11 February 2005.

³⁹⁹ Για τις διαπραγματευτικές θέσεις των δύο πλευρών βλ. αναλυτικά παραπάνω στο Κεφάλαιο 4, Ενότητα 4.2.1 της παρούσης διπλωματικής εργασίας.

⁴⁰⁰ Βλ. σχετικά Hoffmeister F., 2006, σελ. 97 επ..

⁴⁰¹ Βλ. σχετικά Σημίτης Κ., 2005, σελ. 117, 121 και 123.

⁴⁰² Βλ. Συρίγος Άγγ., 2005, σελ. 114 επ..

⁴⁰³ Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι σε ολόκληρο το Σχέδιο Annan επαναλαμβάνεται σταθερά στις υποσημειώσεις-παρατηρήσεις ότι ο όρος «Κύπρος» περιλαμβάνει τη νήσο Κύπρο εκτός των κυρίαρχων βρετανικών βάσεων –βλ. παρατηρήσεις 4, 27 και 29. Επιπλέον, στο άρθρο 6.2 του προβλεπόμενου πρόσθετου πρωτοκόλλου στη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως του 1960 –Παράρτημα ΙΧ, Προσάρτημα ΙΙ– αναφέρεται η υποχρέωση οριοθέτησεως των χωρικών υδάτων έξω από τις ακτές των βρετανικών βάσεων. Στη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως του 1960 προβλεπόταν, όπως έχουμε αναλύσει παραπάνω στο Μέρος Α', ότι στο θαλάσσιο χώρο που βρίσκεται μπροστά από τις δύο αγγλικές βάσεις η Κυπριακή Δημοκρατία δεν έχει δικαίωμα να θεσπίσει αιγιαλίτιδα ζώνη. Η συγκεκριμένη απαγόρευση είχε μάλλον ως αποκλειστικό σκοπό να διευκολύνει την ελεύθερη προσέγγιση πολεμικών πλοίων, χωρίς να δημιουργούνται οι υποχρεώσεις της αβλαβούς διελεύσεως, που αλλιώς θα ίσχυαν. Το ζήτημα, όμως, της αιγιαλίτιδας ζώνης των βάσεων ήλθε στην επικαιρότητα με αφορμή την οριοθέτηση της κυπριακής υφαλοκρηπίδας με την Αίγυπτο το 2003, κατόπιν ανακαλύψεως πετρελαιοφόρου κοιτάσματος νοτίως της Κύπρου. Με το Σχέδιο Annan επιχειρείται, όπως θα δούμε, η κάλυψη του σχετικού κενού που υπήρχε στη Συνθήκη του 1960.

σε αδιέξοδο λόγω διαφωνιών των δύο πλευρών. Το τελικό δημιούργημα, όμως, μοιάζει μ' έναν πελώριο νομικό λαβύρινθο, όπου θα πρέπει να ακολουθεί κανείς πιστά το μίτο, διαφορετικά θα χαθεί.

5.1.2 Η 'λελογισμένη αποδοχή' των αιτημάτων των δύο πλευρών

Οι δύο κοινότητες εμφανίστηκαν, για μία ακόμη φορά, με αντίρροπες απαιτήσεις. Οι απαιτήσεις των Τουρκοκυπρίων ήταν περισσότερο μακροπρόθεσμες, εν αντιθέσει προς τις βραχυπρόθεσμες απαιτήσεις που προέβλεπαν οι Ελληνοκύπριοι⁴⁰⁴.

Ειδικότερα, οι Τουρκοκύπριοι είχαν ως αφετηρία την κρίση του 1963 και στόχευαν στην εξασφάλιση της καλύτερης θέσης τους στην Κυπριακή Δημοκρατία, ως συγκυρίαρχοι. Σε αυτόν το στόχο είχαν ως μέσο πίεσης την «ΤΔΒΚ». Βασικός στόχος της τουρκοκυπριακής κοινότητας ήταν να εξασφαλίσει αφ' ενός την ανάληψη κυριαρχίας στη δική της περιφέρεια και, αφ' ετέρου, να διανείμει την εξουσία επί ίσοις όροις με την ελληνοκυπριακή κοινότητα, υπό την έννοια, όμως, ότι η δική της εξουσία θα έχει ανατρεπτική ισχύ⁴⁰⁵. Στη λογική αυτή, σπουδαίο ρόλο στην αποδοχή των αιτημάτων της θα έπαιζε η προηγούμενη αναγνώριση ή, έστω, αποδοχή της δικής τους παρουσίας, προτού ολοκληρωθεί το, κατ' αυτούς, εγχείρημα της νέας συνεταιρικής σχέσης. Μόνο έτσι, με την ένωση των 'δύο κυρίαρχων', αντιλαμβανόταν η τουρκοκυπριακή πλευρά τη νέα δομή, που θα επέτρεπε την ενσωμάτωσή τους στην Κυπριακή Δημοκρατία⁴⁰⁶. Προς τούτο, οι απαιτήσεις τους επικεντρώθηκαν γύρω από το δίπτυχο έδαφος και εξουσίες, ήτοι, εσωτερική κυριαρχία της κοινότητός τους και υπερ-τονισμός της 'από κοινού κυριαρχίας' τους στην Κυπριακή Δημοκρατία, υπό τη μορφή της συνομοσπονδίας ή της συναινετικής/συνεταιρικής ομοσπονδίας. Πλήρης και αποκλειστικός έλεγχος της ομόσπονδης πολιτείας τους, ισότιμη εξουσία επί της κεντρικής κυβέρνησης και ισότιμη σχέση της ομοσπονδίας με τις συνιστώσες πολιτείες είναι το αίτημα που σταθερά προέβλεπαν οι Τουρκοκύπριοι. Δεν προτίθεντο δε να υποχωρήσουν από το καθεστώς αυτό της ανεξάρτητης πολιτείας τους, από τη δημιουργία μιας δικής τους

⁴⁰⁴ Για μια αντιπαραβολή των τοποθετήσεων των Ελληνοκυπρίων –Κληρίδη- και των Τουρκοκυπρίων –Denktas- σε σχέση με την τελική επιλογή του ΟΗΕ –Σχεδίου Annan-, βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2006, σελ. 401-403, Πίνακας Θ.

⁴⁰⁵ Βλ. αναλυτικά *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 400-406.

⁴⁰⁶ Βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2006, σελ. 323-330.

οιωνεί πατρίδας χωριστά⁴⁰⁷, αν και πλάι –*side by side*- από την ελληνοκυπριακή κοινότητα⁴⁰⁸. Η οριζόντια σχέση μεταξύ όλων των φορέων της ομοσπονδίας είναι η εγγύηση που απαιτήσε η τουρκοκυπριακή πλευρά⁴⁰⁹. Η ενισχυμένη παρουσία στο κέντρο λήψεως αποφάσεων της ομοσπονδίας, καθώς και η διατήρηση των προνομίων που προβλέπονται σε κάθε συναινετική δημοκρατία, είναι στοιχεία που την προσέλκυσαν να συμμετάσχει στη διαπραγμάτευση⁴¹⁰.

Οι Ελληνοκύπριοι είχαν ως αφετηρία των απαιτήσεών τους το καθεστώς που διαμορφώθηκε μετά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων κατά τη δεκαετία 1964-1974 και το οποίο ανέτρεψε άρδην η τουρκική εισβολή. Επιθυμούσαν, με άλλα λόγια, την επιστροφή στις συνθήκες πριν από την εισβολή του 1974. Η επιστροφή στις πατρογονικές εστίες, απ' όπου εκδιώχτηκαν, η απομάκρυνση των στρατευμάτων, με προτιμότερη τη στάθμευση διεθνούς δυνάμεως, η αποχώρηση των τούρκων εποίκων που εισέρρευσαν στο νησί μετά το 1974, εγγυήσεις ασφάλειας ότι οι Τούρκοι δεν πρόκειται να προσβάλουν την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου, ούτε να προελάσουν κατά των ελεύθερων περιοχών, όπως αποκαλούν τη νότια γραμμή της αντιπαραθέσεως στην Κύπρο, η επιστροφή εδαφών, η διασφάλιση των ελευθεριών που στέρησε η εισβολή, καθώς και η απάλειψη κάθε έννοιας συνόρων που θα τους στερούσαν τις μετακινήσεις ή την εγκατάσταση σε οποιοδήποτε σημείο της επικράτειας, ωσάν να μην υπήρξε καμία μεταβολή στην εσωτερική οργάνωση της Δημοκρατίας, ήταν μερικές από τις βασικές απαιτήσεις, που βρίσκονταν ψηλά στην ατζέντα των αιτημάτων της ελληνοκυπριακής κοινότητας, ως μοναδικής εκπροσώπου της Κυπριακής Δημοκρατίας⁴¹¹. Σε όλα αυτά προστίθεται και η απαίτηση το νέο κράτος να αποτελεί συνέχεια εκείνου που υφίστατο πριν από την εισβολή. Έτσι, η

---

⁴⁰⁷ Το ομόσπονδο κράτος του 1975, αρχικά, και, κατόπιν, το «ανεξάρτητο» κράτος που μονομερώς ανακήρυξαν το 1983 οι Τουρκοκύπριοι, το προσέφεραν πάντοτε ως τη μία συστατική πολιτεία για τη συγκρότηση της ομοσπονδίας της Κυπριακής Δημοκρατίας.

⁴⁰⁸ Βλ. *Grant Th.*, “Partition of Failed States: Impediments and Impulses”, *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 11, No 2, Summer 2004, σελ. 61.

⁴⁰⁹ Για την ασφαλή δε πραγμάτωση των εξουσιών και την εξασφάλιση της θέσεως της τουρκοκυπριακής κοινότητας στο υπό αναθεώρηση οικοδόμημα, απαιτήθηκε η διατήρηση τόσο της Συνθήκης Συμμαχίας, όσο και της Συνθήκης Εγγυήσεως του 1960. Η τουρκοκυπριακή κοινότητα εμμένει σταθερά στην απαίτησή της γι' ασφάλεια, υπό τη μορφή της προστασίας της εγγυήτριας Τουρκίας, όπως επίσης και γι' αυτοδιοίκηση των περιοχών της και του πληθυσμού της.

⁴¹⁰ Στόχος της τουρκοκυπριακής ηγεσίας, καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων που οδήγησαν στο Σχέδιο Annan, ήταν να εξουδετερωθεί ο φόβος μήπως από την επίλυση η τουρκοκυπριακή κοινότητα περιέλθει υπό τον έλεγχο της ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας. Το αίτημα της πλήρους εξίσωσης είχε αντίκτυπο στις προτάσεις για την ομοσπονδία, αλλά και για την ομόσπονδη πολιτεία της τουρκικής κοινότητας, ενώ, προκειμένου να εκπληρωθεί, έγιναν σημαντικές παραχωρήσεις από την ελληνοκυπριακή πλευρά. Βλ. εκτενέστερα *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 403-404.

⁴¹¹ Βλ. ανάλογες παρατηρήσεις στο *Ηρακλείδης Α.*, 2005, σελ. 346-348.

κύρια επιδίωξη των Ελληνοκυπρίων παρέμενε η δημιουργία «συνεκτικής» ομοσπονδίας. Προς τούτο, μάλιστα, επιστράτευσαν και το ελκυστικό χαρτί της ευρωπαϊκής λύσης, προκειμένου να πείσουν την απρόθυμη τουρκοκυπριακή κοινότητα να επιστρέψει στο τραπέζι του διαλόγου.

Το Σχέδιο Annan προσπάθησε να συγκεράσει και να ικανοποιήσει ‘κατ’ ισόρροπο’ τρόπο τα αιτήματα των δύο κοινοτήτων, σε μια προσπάθεια να υπάρξει σύγκλιση. Είναι γεγονός, όμως, ότι τα αιτήματα της τουρκοκυπριακής πλευράς ικανοποιήθηκαν σε πολύ μεγάλο ποσοστό, ως αντάλλαγμα, προκειμένου αυτή να αποδεχτεί την επανένωση και τη θεσμική συμβίωση με την ελληνοκυπριακή κοινότητα μετά από σαράντα σχεδόν έτη. Το Σχέδιο συνιστά αναμφίβολα, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω, μετεξέλιξη της Δέσμης Ιδεών Ghali του 1992⁴¹², ενώ μετακινεί ακόμη περισσότερο το κέντρο βάρους της εξουσίας της προβλεπόμενης ομοσπονδίας προς τις συνιστώσες πολιτείες⁴¹³. Πρέπει δε, παράλληλα, να σημειωθεί, εν προκειμένω, ότι το Σχέδιο Annan απομακρύνεται κατά πολύ από τις σχετικές αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, αν και, οι συντάκτες του είχαν ως αφετηρία των σκέψεων, που εκτυλίχθηκαν στις επιμέρους ρυθμίσεις του Σχεδίου, την Απόφαση 750 της 10^{ης} Απριλίου 1992.

Ωστόσο, όπως αποδεικνύει και η μελέτη της επίλυσης εθνοτικών συγκρούσεων, εάν οι άμεσα εμπλεκόμενοι ή ένας εξ’ αυτών δεν επιθυμεί λύση ή θεωρεί τη λύση που προτείνεται, εν προκειμένω το Σχέδιο Annan, χειρότερη από την επικρατούσα κατάσταση, δε θα τη δεχτεί. Εάν, επιπλέον, τρέφει την ελπίδα ή, ενδεχομένως, την ψευδαίσθηση ότι στο μέλλον θα είναι σε καλύτερη διαπραγματευτική θέση για να πετύχει μια συμφωνία με ευνοϊκότερους για εκείνον

---

⁴¹² Υπενθυμίζουμε ότι η έννοια της ‘κοινής πατρίδας’ είχε ήδη καλλιεργηθεί από τη Δέσμη Ιδεών Ghali, το 1992, ως έννοια της ομοσπονδιοποίησης δύο εθνοτήτων σε ένα κοινό κράτος, εστία των δύο κοινοτήτων με χαρακτηριστικό τη μεταξύ τους ισότητα, όπου οι αντιλήψεις περί πλειοψηφίας και μειοψηφίας αντικαθίστανται.

⁴¹³ Στο Σχέδιο Annan χρησιμοποιείται ο αγγλικός όρος «state» για να περιγράψει τόσο το ομόσπονδο κράτος, όσο και τα δύο συνιστώσα κρατικά μορφώματα των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων. Ο όρος «state» μπορεί να μεταφραστεί και ως «κράτος» και ως «πολιτεία». Από πλευράς ουσίας – εξουσιών, με άλλα λόγια-, τα δύο συνιστώσα μορφώματα ήσαν πολύ εγγύτερα στην έννοια του «κράτους», σε σύγκριση με το ομόσπονδο κράτος. Αντιστοίχως, το τελευταίο βρισκόταν πλησιέστερα προς την εξιδανικευμένη έννοια που συνοδεύει την αναφορά προς την ιδεατή πολιτικά οργανωμένη κοινότητα. Εφ’ εξής, θα χρησιμοποιούμε τον όρο «κράτος» για τα δύο συνιστώσα κρατικά μορφώματα. Η επιλογή αυτή έγινε διότι ο όρος «κράτος» αποδίδεται στο ιστορικό πρότυπο του διεθνούς υποκειμένου, ως φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Αντιστοίχως, για τα δύο συνιστώσα κρατικά μορφώματα επελέγη ο όρος «πολιτεία», διότι διευκολύνει την αντιπαράθεση με το προβλεπόμενο ομοσπονδιακό κράτος της «Ενωμένης Δημοκρατίας της Κύπρου». Για περισσότερα βλ. σχετικά *Μανιτάκης Α., «Συνταγματική οργάνωση του κράτους», Εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 89-94 επ..*

όρους, τότε πάλι δε θα τη δεχτεί. Ακόμη και αν «με το πιστόλι στον κρόταφο» - εκβιαστικά- συναινέσει, αυτό θα είναι εφήμερο και με την πρώτη ευκαιρία θα προσπαθήσει να «απεγκλωβιστεί», όπως έκανε ο Μακάριος το 1963.

5.2 Η προβλεπόμενη λειτουργία (ή δυσλειτουργία;) της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας»

5.2.1 Σκιαγράφηση της φυσιογνωμίας του νέου ομοσπονδιακού κράτους:

Ισότιμες, Εθνοτικά Ομοιογενείς Πολιτείες σε Σύστημα Ομοσπονδίας

Η βάση του Σχεδίου Annan είναι το ομοσπονδιακό κράτος –και, μάλιστα, η «χαλαρή» ομοσπονδία-, που σχηματίζεται από τις δύο συνιστώσες πολιτείες⁴¹⁴. Στο αναθεωρημένο Σχέδιο του Μαρτίου του 2003, η νέα κρατική οντότητα αποκαλείται «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» (United Cyprus Republic)⁴¹⁵. Θα αποτελείται δε, σύμφωνα πάντα με το Σχέδιο, από τρία συστατικά στοιχεία, που αποτελούν τους πυλώνες της: την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και τις δύο συνιστώσες πολιτείες⁴¹⁶. Παράλληλα, προβλέπεται και διασφαλίζεται η διατήρηση της ενότητας του κράτους. Η ομοσπονδία απαρτίζεται, όπως είπαμε, από δύο ισότιμες πολιτείες – δικαιοκοινωνική-, με κύριο χαρακτηριστικό τη διζωνικότητα, ήτοι το χωρισμό σε δύο εδαφικές περιοχές, που ανήκουν σε κάθε μία πολιτεία. Η κάθε πολιτεία διατηρεί την ξεχωριστή εθνοτική ταυτότητα της πλειοψηφούσας ομάδας. Έτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα της ομοσπονδίας αποτελεί η μεταξύ των πολιτειών πολιτική ισότητα.

⁴¹⁴ Στο αρχικό Σχέδιο, οι πολιτείες χαρακτηρίζονταν ως «συστατικές» (*component*). Με το αναθεωρημένο Σχέδιο του Μαρτίου 2003, οι πολιτείες αποκαλούνται πια «συνιστώσες» (*constituent*).

⁴¹⁵ Επισημαίνουμε ότι στο αρχικό Σχέδιο, όπου το νέο κράτος αποκαλείτο κοινό κράτος, δεν αναφερόταν ρητώς η πολιτειακή φυσιογνωμία του κράτους ως ομοσπονδίας. Στο τρίτο αναθεωρημένο Σχέδιο, όμως, του Μαρτίου του 2003, η κεντρική κυβέρνηση αποκαλείται ρητώς ομοσπονδιακή. Παρότι στο τρίτο Σχέδιο η προσθήκη στην έννοια της ομοσπονδίας ήταν ρητή, εντούτοις, το είδος της ομοσπονδίας εξειδικεύεται μόνον ύστερα από τη συνολική ανάγνωση του Σχεδίου. Η εξέλιξη του «συνεταιρισμού» (*new partnership*) εδραιώνεται σε χωρισμό των δύο συστατικών κοινοτήτων, που αναβαθμίζονται σε πρωτογενή πηγή εξουσίας και σε «πολιτείες» (*states*). Ο διαχωρισμός τους είναι πλήρης και στο τέταρτο & πέμπτο Σχέδιο προστέθηκε, δίπλα στην πολιτική ισότητα των δύο πολιτειών, η διατύπωση ότι καμία εκ των δύο δε θα απαιτήσει αρμοδιότητα ή δικαιοδοσία έναντι της άλλης πολιτείας. Βλ. αναλυτικότερα *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 407-414.

⁴¹⁶ Η τρίτη εκδοχή του Σχεδίου προέβλεπε –και παρέμεινε έως την τελική εκδοχή- τη δημιουργία της Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας, που απαρτίζεται από τις δύο συνιστώσες πολιτείες, αυξάνοντας το ποσοστό του εδάφους υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση σε 29,2%, όσο δηλαδή προέβλεπε και η Δέσμη Ιδεών Cuéllar του 1989, παρέχοντας, ταυτοχρόνως, πιο αυξημένη αυτονομία στις πολιτείες. Βλ. *Turk M.*, “Cyprus Reunification is Long Overdue: The Time is Right for Track III Diplomacy as the Best Approach for Successful Negotiation of this Ethnic Conflict”, *Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev.*, Vol. 28, 2006, σελ. 215.

Η εξωτερική κυριαρχία ανήκει στην ομοσπονδία, ενώ η εσωτερική κυριαρχία κατανέμεται ισότιμα ανάμεσα στο κεντρικό κράτος και τις ομόσπονδες πολιτείες. Και οι δύο πολιτείες έχουν τις ίδιες ακριβώς εξουσίες και αρμοδιότητες σε εσωτερικό επίπεδο. Οι εξουσίες αυτές είναι εκτεταμένες συγκριτικά με τις ελάχιστες λειτουργίες και αρμοδιότητες του ομοσπονδιακού κράτους. Επιπλέον, η δυνατότητα παρεμβάσεως του ομοσπονδιακού κράτους στη λειτουργία των δύο πολιτειών περιορίζεται μόνο σε θέματα συμμορφώσεως με τα κανονιστικά κείμενα που περιλαμβάνονται στο Σχέδιο Annan. Συνεπώς, διασφαλίζεται η αυτοδιοίκηση των δύο εθνοτικών ομάδων σε επίπεδο πολιτείας⁴¹⁷. Το τεκμήριο αρμοδιότητας ανήκει σταθερά στις ομόσπονδες πολιτείες, που είναι συνιδρυτικά μέρη της ομοσπονδίας⁴¹⁸.

Το Σχέδιο Annan μεταβίβαζε όλες τις δομές και τους θεσμούς της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελληνοκυπριακή Πολιτεία και, αντιστοίχως, τις δομές και τους θεσμούς του ψευδοκράτους στην Τουρκοκυπριακή Πολιτεία. Έτσι, κατ' αυτόν τον τρόπο, απέφυγε να αναμίξει τις δύο κοινότητες και να υπεισέλθει στον καθημερινό τρόπο οργάνωσης της λειτουργίας τους. Κυρίως, όμως, διατήρησε τις υφιστάμενες γραφειοκρατικές δομές, που είχαν δοκιμαστεί επί χρόνια στην πράξη και οι οποίες, στην περίπτωση τουλάχιστον των Ελληνοκυπρίων, που αποτελούν την πλειοψηφία των κατοίκων του νησιού, είναι αποδεκτές ως ιδιαίτερες αποτελεσματικές⁴¹⁹.

Συνήθως χαλαρές μορφές ομοσπονδίας ή έντονα αποκεντρωμένες μορφές της απαντώνται σε ενώσεις εθνοτικών κοινοτήτων, όπου οι μεταξύ τους διαίρεσεις είναι έντονες και ασυμβίβαστες και η χαλαρή ομοσπονδία είναι η μόνη αποδεκτή λύση προκειμένου να υπάρξει ένωση. Στην περίπτωση της Κύπρου, η κατάληξη αυτή προέκυψε από την αδιαλλαξία της ηγεσίας της τουρκοκυπριακής κοινότητας να δεχτεί να επιστρέψει στην ενωμένη Κύπρο⁴²⁰.

---

⁴¹⁷ Αντιπαραβάλλουμε το άρθρο 52 του Προσωρινού Συντάγματος του Ιράκ, που ορίζει ότι «ο σχεδιασμός του ομοσπονδιακού συστήματος του Ιράκ θα ... αποτρέψει τη συγκέντρωση εξουσίας στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση ... θα ενθαρρύνει την άσκηση της τοπικής εξουσίας από τοπικούς αξιωματούχους σε κάθε περιφέρεια».

⁴¹⁸ Η από κοινού άσκηση κυριαρχίας δε θα πρέπει, σε καμία περίπτωση, να συγγέται με την κλασική «συγκυριαρχία» (*condominium*), έννοια που ορίζεται από το Διεθνές Δίκαιο και προϋποθέτει τη σύνθεση δύο κυρίαρχων κρατών και τη συμφωνία μεταξύ τους να ασκούν κοινή κυριαρχία επί ενός εδάφους. Βλ. ενδελεχώς *Brownlie I.*, "Principles of Public International Law", 6th edition, Oxford University Press, Oxford, 2003, σελ. 94.

⁴¹⁹ Η διατήρηση του υφιστάμενου γραφειοκρατικού τρόπου οργάνωσης των δύο πολιτειών στο Σχέδιο Annan, χαρακτηρίζεται ως «ευρηματική» από τον Άγγ. Συρίγο. Βλ. *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 160-161. Αντιστοίχως, στο Προσωρινό Σύνταγμα του Ιράκ διατηρείται το υφιστάμενο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, βλ. άρθρο 46 του Προσωρινού Συντάγματος.

⁴²⁰ Τόσο η Ιδρυτική Συμφωνία, όσο και τα προβλεπόμενα Συντάγματα, αναφέρονταν στη «*νέα τάξη πραγμάτων*» (*new state of affairs*). Η εν λόγω αναφορά, αφορά μάλλον στην εσωτερική αναδιοργάνωση των πολιτειών, καθώς δε συνεπάγεται τη δημιουργία ενός νέου κράτους. Όπως δε έχει

Στο Σχέδιο Annan προβλέφθηκε η υποχρεωτική διάρθρωση όλων των ομοσπονδιακών οργάνων του κράτους με ποσοστά και από τους δύο εταίρους. Από τη Βουλή και το Προεδρικό Συμβούλιο έως την Ομοσπονδιακή Αστυνομία και την Επιτροπή Δημοσίας Υπηρεσίας είναι θεσμοθετημένες συγκεκριμένες και αυστηρώς προκαθορισμένες ελάχιστες αναλογίες συμμετοχής πολιτών και από τις δύο συνιστώσες πολιτείες, που, ουσιαστικά, ταυτίζονται με τις εθνοτικές τους κοινότητες. Οι συνιστώσες πολιτείες θα ασκούσαν την πρωτογενή εξουσία, όπως οι κοινότητες στο Σύνταγμα του 1960, με τη διαφορά της απόκτησης εδαφικής εξουσίας και της πολιτικής ισότητας, που προβλεπόταν ότι θα απολαύουν εφ' εξής, ως βασική αρχή της θεσμικής συμβιώσεώς τους⁴²¹.

Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα ασκούσε τις εξουσίες που διατυπώνονται ρητώς στο προτεινόμενο Σύνταγμα, επιβεβαιώνοντας, ταυτοχρόνως, τη μοναδική κυριαρχία και διεθνή νομική προσωπικότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας, θα εκπλήρωνε τις διεθνείς και ευρωπαϊκές υποχρεώσεις, θα προάσπιζε δε την εδαφική ακεραιότητα, τα σύνορα και την πολιτιστική κληρονομιά⁴²². Οι συνιστώσες πολιτείες, με καθεστώς ισοτιμίας στις μεταξύ τους σχέσεις, θα ασκούσαν κυριαρχικά, στο πλαίσιο του Συντάγματος, όλες τις εξουσίες που δεν ανατίθεντο ρητώς από το Σύνταγμα στην κεντρική ομοσπονδία και θα οργανώνονταν ελεύθερα συμφώνως προς τους όρους των πολιτειακών συνταγμάτων τους⁴²³. Η ισότητα μεταξύ τους διατυπώνεται στον όρο περί μη ιεράρχησης των νόμων μεταξύ όχι μόνο των δύο πολιτειών, αλλά και μεταξύ των πολιτειών και της ομοσπονδίας. Κάθε αντίθετη προς το πνεύμα αυτό πράξη ή νόμος, κρίνονταν ανυπόστατα και άκυρα.

επισημανθεί, η ρύθμιση αυτή ήταν το μέσο για να υπερβληθούν τα εμπόδια που προκαλούν οι διαιρέσεις εξαιτίας των εθνοτικών διαφορών. Η διατήρηση των διαφορών, εξάλλου, είναι το απαύγασμα της ομοσπονδιοποίησης. Η διατύπωση «*νέα τάξη πραγμάτων*» είναι ασαφής και παίζει, ακριβώς, το ρόλο αυτό της εποικοδομητικής ασάφειας, ώστε να ερμηνεύεται με ευελιξία περί του εάν πρόκειται για παρθενογένεση ή μη, πράγμα που συναρτάται με την ευρύτερη εξέταση για το εάν η κατασκευή αυτή συνεπάγεται τη συνέχεια ή τη διαδοχή της Κυπριακής Δημοκρατίας. Βλ. σχετικώς *Αλιβιζάτος Ν.*, «Τα Συνταγματικά του Σχεδίου Annan», Γεωστρατηγική, Αθήνα, 2003, σελ. 25 επ..

⁴²¹ Σημειώνουμε ότι, ήδη από τη Δέσμη Ιδεών Ghali του 1992, είχε προταθεί οι δύο κοινότητες, στην υπό σύσταση ομοσπονδία, να διαθέτουν ταυτόσημες εξουσίες και αρμοδιότητες και πολιτική ισότητα.

⁴²² Το σοβαρό ενδεχόμενο να μη μπορούν να λειτουργήσουν τα όργανα του κράτους λόγω ελλείψεως καλής θελήσεως μεταξύ των δύο πλευρών, οδήγησε στη δημιουργία ενός κρατικού σχήματος που έχει τον ελάχιστο δυνατό αριθμό αρμοδιοτήτων και λειτουργιών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, περιορίζονται δραστικά τα θέματα που θα μπορούσαν ν' αποτελέσουν αντικείμενο διαφωνιών και, συνακολούθως, να εμποδίσουν τη λειτουργία του κράτους. Βλ. αναλυτικά *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 158-161.

⁴²³ Αντιπαραβάλλουμε το άρθρο 25 του Προσωρινού Συντάγματος του Ιράκ, όπου προσδιορίζονται περιοριστικά οι αρμοδιότητες της προσωρινής κυβερνήσεως, καθώς και το άρθρο 57 (Α) αυτού, που ορίζει ότι οι εξουσίες που δεν αναφέρονται ρητώς ότι εμπίπτουν στις αρμοδιότητες της προσωρινής κυβερνήσεως, ανήκουν στις τοπικές αρχές.

Η αναθεωρητική εξουσία της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας» αποτελεί ένα ακανθώδες σημείο του Σχεδίου Annan. Ειδικότερα, στο προτεινόμενο Σχέδιο επίλυσης και στο σχέδιο Συντάγματος, όπως ακριβώς και στο Σύνταγμα του 1960, όπου οι θεμελιώδεις διατάξεις δε μπορούσαν να αναθεωρηθούν, η αναθεώρηση και σε αυτή την περίπτωση δεν αφορούσε στις θεμελιώδεις διατάξεις, που ενσωματώνουν τη βασική δομή και φυσιογνωμία του νέου κράτους. Έτσι, η αναθεώρηση περιοριζόταν στις λοιπές διατάξεις και, μάλιστα, θα μπορούσε να συντελεστεί μόνο με την κοινή βούληση των μελών των δύο Κοινοβουλευτικών σωμάτων του κράτους, σε στενή διαβούλευση με τις κυβερνήσεις των δύο συνιστωσών πολιτειών, καθώς και στη βάση της απόψεως των ενδιαφερομένων κοινωνικών φορέων. Οι εκάστοτε τροποποιήσεις θα τίθεντο σε δημοψήφισμα προς έγκριση, με τη χωριστή πλειοψηφία των πολιτών της κάθε συνιστώσας πολιτείας⁴²⁴. Ομολογουμένως, η εν λόγω διαδικασία κινείτο σαφώς στη λογική της θεσμικής ισορροπίας και των αμοιβαίων ελέγχων. Συνιστούσε δε την πεμπτούσια της πολιτικής ισότητας που επαγγελλόταν το Σχέδιο Annan και η οποία διέτρεχε όλα τα βασικά κείμενα, τα αφορώντα στη δομή και τη λειτουργία της υπό σύσταση Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η ποσοτική, όμως, και ποιοτική διασφάλιση της συμμετοχής εκπροσώπων και των δύο εθνοτικών ομάδων σε όλα τα όργανα του ομοσπονδιακού κράτους, ενέχει τον κίνδυνο της παντελούς παραλύσεως της λειτουργίας του κράτους σε περίπτωση διαφωνιών. Σε διαιρεμένες κοινωνίες, όπως η Κύπρος, το βασικό πρόβλημα είναι να διασφαλιστεί η ικανότητα στοιχειώδους λειτουργίας του κράτους σε περιόδους κρίσεων⁴²⁵. Για το λόγο αυτό, ως ασφαλιστική δικλείδα που θα διασφαλίζει τη λειτουργία του κράτους, προβλέφθηκε το Ανώτατο Δικαστήριο, όπως θα αναλυθεί στις σελίδες που ακολουθούν.

5.2.2 Αρχές

Το πρότυπο που ακολουθείται στο Σχέδιο Annan είναι αυτό της «χαλαρής», συναινετικής ομοσπονδίας⁴²⁶. Κυρίαρχες, όπως είπαμε, θα ήταν οι πολιτείες, οι οποίες θα καθόριζαν ουσιαστικά τις εξουσίες της κεντρικής ομοσπονδίας. Όπως

⁴²⁴ Στο σημείο αυτό οι ρυθμίσεις εμφανίζουν εκπληκτική ομοιότητα με το περίγραμμα της συναινετικής δημοκρατίας της Ελβετικής Ομοσπονδίας. Βλ. *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 412-413.

⁴²⁵ Βλ. σχετικά *Barnes S.*, “The contribution of democracy to rebuilding post-conflict societies”, (in Symposium: State Reconstruction after Civil Conflict), *AJIL*, Vol. 95, No 1, 2001, σελ. 94.

⁴²⁶ Βλ. σχετικά *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 410.

υποστηρίζει ο Γ. Παπαδημητρίου, ο δικοινοτισμός είναι το στοιχείο που αντικαθιστά την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας έναντι της κυριαρχίας των πολιτειών, και αυτό ενσωματώθηκε στα νομικά κείμενα ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας⁴²⁷. Εξάλλου, η ομοσπονδιοποίηση προέκυψε από τις τρέχουσες συνομιλίες και δεν αντανακλούσε τις απόψεις των Τουρκοκυπρίων περί εξελικτικής ομοσπονδιοποίησης⁴²⁸.

Η Ιδρυτική Συμφωνία υπογράμμιζε την κοινή βούληση των κοινοτήτων περί συστάσεως ενός κοινού/ομοσπονδιακού κράτους, με διανομή εξουσιών μεταξύ τους χωριστά κατά περιφέρεια και κοινή στο κεντρικό κράτος. Η κοινή βούληση για τη σύσταση ομοσπονδίας των δύο εδαφικών πολιτειών με πνεύμα «πολιτικής ισότητας» ήταν η μόνη δυνατή λύση με δεδομένη τη διαίρεση των γραμμών ανάμεσα στις εθνοτικές συνιστώσες, αλλά και με δεδομένη, επίσης, την αδυναμία επιστροφής στο καθεστώς των Συμφωνιών του 1959 και του Συντάγματος του 1960, την ανάγκη να μην αλλοιωθεί ο δικοινοτικός χαρακτήρας του κράτους, το αδιέξοδο μετά τη μονομερή ανακήρυξη ανεξαρτησίας της «ΤΔΒΚ», καθώς και τη μετέπειτα απόλυτη άρνηση της τουρκοκυπριακής πλευράς για την εξεύρεση οποιασδήποτε λύσης εάν δεν ικανοποιούνται οι όροι της. Το στοιχείο της συναίνεσης των δύο εταίρων ήταν εμφανές, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω, τόσο στο επίπεδο του εθνικού κράτους, όσο και στο επίπεδο των δύο πολιτειών.

Η αμφιμονοσήμαντη αυτή σχέση μεταξύ του κεντρικού κράτους και των δύο συνιστωσών πολιτειών φιλοτεχνήθηκε επί τη βάση του ελβετικού προτύπου. Έτσι, στο πνεύμα της από κοινού κυριαρχίας και της πολιτικής ισότητας, δε μπορούσε καμία κοινότητα να υπερέχει ούτε, βεβαίως, να μειονεκτεί έναντι της άλλης, διασφαλίζοντας, ταυτοχρόνως, τη διαρκή συμβίωση –μέσω της απαγορεύσεως της ενώσεως και της αποσχίσεως-, καθώς και τη διαρκή συναίνεση -απαγορεύοντας την, καθ' οιονδήποτε τρόπο, συγκέντρωση ή υπεροχή εξουσίας σε μία μόνο κοινότητα. Αφού είχε εξασφαλισθεί η απόλυτη ισότητα μεταξύ των δύο πλευρών, παραγνωρίζοντας αποκάλυπτα την πραγματικότητα της αριθμητικά πλειοψηφούσας Ελληνοκυπριακής κοινότητας, απαιτείτο η λήψη αποφάσεων επί τη βάση της συναινετικής δημοκρατίας–*consociational democracy*-, στο πλαίσιο της ομοσπονδίας. Όπως, πολύ χαρακτηριστικά, σημειώνει ο Α. Ιακωβίδης, εάν οι διεθνείς αποφάσεις

⁴²⁷ Βλ. Παπαδημητρίου Γ., «Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας», συλλογή άρθρων, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997, σελ. 60-63.

⁴²⁸ *Federation by evolution*. Βλ. Necatigil Z., 1989, σελ. 15.

περί του Κυπριακού –ήτοι τα ψηφίσματα της Γενικής Συνελεύσεως και οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ- είχαν ληφθεί επαρκώς υπ’ όψιν κατά τη σχεδίαση του ομοσπονδιακού προτύπου για την Κυπριακή Δημοκρατία, η εξέλιξη θα ήταν κατά πολύ διαφορετικότερη⁴²⁹.

Η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» αντλούσε, ουσιαστικά, κυριαρχία από τις συνιστώσες πολιτείες⁴³⁰. Ήταν δικοινοτική και διζωνική, συνθέτοντας δύο ευδιάκριτα χωριστά εδάφη, για την κάθε πολιτεία, πράγμα που αποτελούσε την κορυφαία έκφραση και εκδήλωση εξουσίας της κάθε κοινότητας σε περιφερειακό και κεντρικό επίπεδο. Περεταίρω, ήταν χαρακτηριστική η προέλευση των εξουσιών στο νέο κράτος σε σχέση με την έγκριση δια χωριστών δημοψηφισμάτων, από τις συνιστώσες πολιτείες, της Ιδρυτικής Συμφωνίας και του Συντάγματος. Παράλληλα, ορίστηκε η σχέση μεταξύ των πολιτειών και μεταξύ αυτών και του κοινού κράτους, ως σχέση πολιτικής ισότητας⁴³¹, σε απόλυτα οριζόντιο επίπεδο⁴³². Ρητώς απαγορευόταν η ιεράρχηση καθενός από τους τρεις φορείς⁴³³.

5.2.3 Εξουσίες

ι) Εκτελεστική Εξουσία

Η θεσμική συγκρότηση της εκτελεστικής εξουσίας ανταποκρινόταν, σαφώς, στις απαιτήσεις της τουρκοκυπριακής κοινότητας για συνεταιρική σχέση και –άκρως- συναινετική δημοκρατία. Η άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας, όπως αυτή προβλεπόταν στο Σχέδιο Annan, ήταν εξόχως προβληματική, δεδομένου ότι αντικατεστάθη κάθε αντίληψη περί διακρίσεως ανάμεσα στην πλειοψηφία και τη μειοψηφία. Η αναλογία του 70:30 –υπέρ των Ελληνοκυπρίων- ανάμεσα στις δύο συνιστώσες πολιτείες/κοινότητες, που αντικατοπτριζόταν στη σύνθεση του Προεδρικού Συμβουλίου, υπήρχε σε όλα τα προγενέστερα Σχέδια των Γ.Γ. του ΟΗΕ.

⁴²⁹ Βλ. *Jacovides A.*, “Book Review: Palley, Claire, An International Relations Debacle: The UN Secretary-General’s Mission of Good Offices in Cyprus, 1999-2004”, *AJIL*, Vol. 100, 2006, σελ. 275.

⁴³⁰ Βλ. εκτενώς *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 413-414.

⁴³¹ «*Η σχέση μεταξύ μας δεν είναι σχέση πλειονότητας-μειονότητας, αλλά σχέση πολιτικής ισότητας*» - Προοίμιο Ιδρυτικής Συμφωνίας, εδάφιο iii.

⁴³² Βλ. σχετικά *Χρυσόγονος Κ.*, «Η πρόταση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ για νέο Κυπριακό Σύνταγμα: Ευκαιρία Λύσης ή Αξίωση Υποταγής;», *Γεωστρατηγική*, τεύχος 1, 2003, σελ. 47-48, 50.

⁴³³ Βλ. άρθρο 2 της Ιδρυτικής Συμφωνίας. Πέραν της πολιτικής ισότητας, ρητώς διατηρούνταν υπέρ της καθεμιάς πολιτείας η πολιτιστική της ταυτότητα, δηλαδή ο αυτονόητος «αυτό-προσδιορισμός» καθεμιάς πολιτείας, που διέθετε το δικαίωμα να αναπτύσσει ιδιαίτερους δεσμούς φιλίας και σχέσεις με τη συγγενική εγγυήτρια χώρα της.

Ένα από τα δυσκολότερα σημεία ήταν το δικαίωμα της μειοψηφούσας κοινότητας να επιβάλλει veto. Προκειμένου να αποφευχθεί μια τέτοια ρύθμιση, προτιμήθηκε από τον ειδικό απεσταλμένο του Γ.Γ., Alvaro de Soto, το πρότυπο της Ελβετικής Ομοσπονδίας: η συλλογική προεδρία και η εναλλασσόμενη θητεία μεταξύ των δύο κοινοτήτων στο εν λόγω αξίωμα⁴³⁴. Έτσι, στο Σχέδιο Annan παραλείφθηκε οποιαδήποτε ρητή αναφορά στο δικαίωμα αρνησικυρίας, το οποίο, όμως, διατηρήθηκε με συγκαλυμμένη μορφή. Ειδικότερα, ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος έπαιναν να είναι τα μονοπρόσωπα και αυτοτελή όργανα του Συντάγματος του 1960· στη θέση τους προβλεπόταν η δημιουργία ενός 9μελούς συλλογικού οργάνου⁴³⁵ - μόνο 6 εκ των μελών με δικαίωμα ψήφου-, καλουμένου Προεδρικού Συμβουλίου, το οποίο κατείχε το αξίωμα του Αρχηγού Κράτους⁴³⁶. Χαρακτηριστικό, λοιπόν, της συλλογικής προεδρίας ήταν η μετατόπιση του δικαιώματος αρνησικυρίας, από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο, σε κάθε ένα μέλος της προεδρίας⁴³⁷.

Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος ήσαν, πλέον, μέλη του Προεδρικού Συμβουλίου και δε θα έπρεπε να προέρχονται από την ίδια συνιστώσα πολιτεία. Η αρμοδιότητα του Προέδρου εξαντλείτο στην εκπροσώπηση του Προεδρικού Συμβουλίου και στη σύγκληση και προεδρία των συνεδριάσεών του. Αντιστοίχως, ο Αντιπρόεδρος θα αναλάμβανε τις αρμοδιότητες του Προέδρου σε περίπτωση απουσίας ή προσωρινής ασθένειας του τελευταίου⁴³⁸. Η τελικώς προκριθείσα πρόταση περί συλλογικής προεδρίας και η θητεία των 20 μηνών –αντί του αρχικώς προβλεπομένου δεκαμήνου-, με πρώτο να αναλαμβάνει τον προεδρικό θώκο Ελληνοκύπριος, ώστε να είναι Πρόεδρος τους 40 μήνες από τους 60, υπήρξε το αποτέλεσμα του συμβιβασμού, έναντι του αιτήματος της τουρκοκυπριακής πλευράς περί εναλλασσομένης προεδρίας, που για πρώτη φορά υπεβλήθη το 1990⁴³⁹.

⁴³⁴ Βλ. *Ηρακλείδης Α.*, 2006, σελ. 320 και *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 459.

⁴³⁵ Σημειώνουμε ότι τα αρχικώς προβλεπόμενα 6 μέλη του Προεδρικού Συμβουλίου, αυξήθηκαν σε 9 στο τελευταίο, πέμπτο κατά σειρά Σχέδιο του Γ.Γ. του ΟΗΕ Kofi Annan.

⁴³⁶ Βλ. άρθρο 26 του Συντάγματος Annan. Στο άρθρο 29 του ιδίου, διευκρινιζόταν ότι ο Πρόεδρος του Προεδρικού Συμβουλίου θα εκπροσωπούσε το Συμβούλιο ως ο αρχηγός του κράτους. Όπως επισημαίνει, ορθώς, ο Άγγελος Συρίγος, επειδή δεν είναι δυνατό να υπάρχουν ταυτοχρόνως δύο όργανα ως αρχηγοί του κράτους, το σωστό θα ήταν να αναφερθεί ότι, το Προεδρικό Συμβούλιο, που είναι ο αρχηγός του κράτους, αντιπροσωπεύεται από τον Πρόεδρό του. Βλ. *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 170.

⁴³⁷ Είναι ιδιαιτέρως χαρακτηριστικό ότι, κατά τη λήψη των αποφάσεων, δεν υπήρχε επικρατούσα ψήφος. Υπ' αυτούς τους όρους, δεν υφίστατο δικαίωμα αρνησικυρίας για τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο. Το δικαίωμα αρνησικυρίας, όμως, είχε μεταφερθεί στην όλη σύλληψη της λειτουργίας του Προεδρικού Συμβουλίου. *Ibid.* σελ. 170.

⁴³⁸ Βλ. άρθρο 27, εδάφιο 3 του Συντάγματος Annan.

⁴³⁹ Βλ. *Ριζάς Σ.*, 2003, σελ. 165. Στην πέμπτη και τελευταία αναθεωρημένη εκδοχή του Σχεδίου Annan προβλέφθηκαν τα ακόλουθα, προκειμένου να καταστεί περισσότερο λειτουργικό το κεντρικό κράτος: ενίσχυση της λειτουργικότητας του κεντρικού ομοσπονδιακού κράτους, με την προσθήκη τριών ακόμη

Το 9μελές Προεδρικό Συμβούλιο θα προερχόταν αναλογικά από τον πληθυσμό των δύο πολιτειών. Η εκλογή των μελών του Συμβουλίου αφορούσε σε 5ετή θητεία, ενώ, προβλεπόταν, όπως αναφέραμε παραπάνω, η εκ περιτροπής προεδρία ανάμεσα στα μέλη των δύο συνιστώσων πολιτειών. Τουλάχιστον, όμως, 3 μέλη του –δύο με δικαίωμα ψήφου– θα έπρεπε να προέρχονται από την κάθε συνιστώσα πολιτεία. Επομένως, βάση της πληθυσμιακής συστάσεως του νησιού, τα 6 μέλη του Συμβουλίου θα ήταν Ελληνοκύπριοι και τα 3 Τουρκοκύπριοι –αναλογία 1:3. Όσον αφορά στην εκλογή των μελών του Προεδρικού Συμβουλίου, θα γινόταν από τη Γερουσία και τη Βουλή, με ειδική πλειοψηφία, στην οποία θα συμμετείχε υποχρεωτικά το 40% των γερουσιαστών της κάθε πολιτείας⁴⁴⁰.

Το Σχέδιο Annan προέβλεπε ότι το Προεδρικό Συμβούλιο θα επιδίωκε, πρωτίστως, να αποφασίζει με συναίνεση⁴⁴¹. Σε περίπτωση που δεν ήταν δυνατή η επίτευξη συναίνεσης, η απόφαση θα λαμβανόταν με ειδική πλειοψηφία των 6 μελών που είχαν δικαίωμα ψήφου. Στην πλειοψηφία αυτή, θα συμμετείχε υποχρεωτικώς τουλάχιστον ένα μέλος από κάθε συνιστώσα πολιτεία. Συνεπώς, με την πρόβλεψη της ειδικής πλειοψηφίας κατά τη λήψη των αποφάσεων του Προεδρικού Συμβουλίου, τα δύο μέλη με δικαίωμα ψήφου της τουρκοκυπριακής πολιτείας αποκτούσαν, ουσιαστικά, απεριόριστο δικαίωμα αρνησικυρίας εφ' όλων των αποφάσεων⁴⁴².

Η προτεινόμενη, από το Σχέδιο επίλυσης, μορφή του Προεδρικού Συμβουλίου, την οποία περιγράψαμε, ενείχε εντονότατο τον κίνδυνο της παράλυσης της αποτελεσματικής διοίκησης ολόκληρης της νήσου, εφ' όσον δεν υπήρχε η σχετική διάθεση ή η καλή πίστη και από τις δύο πλευρές. Ο Πρόεδρος ήταν αναγκασμένος να αναζητά διαρκώς τη συναίνεση με τα υπόλοιπα μέλη της συλλογικής προεδρίας, ούτως ώστε να αποφεύγονται οι σκόπελοι των διαφωνιών⁴⁴³.

μελών στο 9μελές, πλέον, Προεδρικό Συμβούλιο, χωρίς, όμως, δικαίωμα ψήφου· εναλλαγή στο αξίωμα του Προέδρου-Αντιπροέδρου μόνο για ένα μέλος από την ελληνοκυπριακή και για ένα μέλος από την τουρκοκυπριακή πολιτεία –και όχι και για τα έξι μέλη, όπως στα προηγούμενα Σχέδια· εναλλαγή κάθε 20 μήνες, ξεκινώντας από τον Ελληνοκύπριο, ώστε να είναι Πρόεδρος τους 40 μήνες από τους 60 και, τέλος, μείωση της μεταβατικής περιόδου από 30 στους 2 μήνες και κατάργηση της συμπροεδρίας.

⁴⁴⁰ Η συγκεκριμένη, πρόκειται για μία εκ των διαδικασιών που απαιτούσαν ειδική πλειοψηφία, συμφώνως προς το άρθρο 25 του Συντάγματος Annan.

⁴⁴¹ Βλ. άρθρο 5, εδάφιο 2, β, της Ιδρυτικής Συμφωνίας & άρθρο 26, εδάφιο 7 του Συντάγματος Annan.

⁴⁴² Είναι προφανές ότι, το περιορισμένο σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ασφάλειας και άμυνας δικαίωμα αρνησικυρίας που είχαν ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1960, μετατρεπόταν σε δικαίωμα αρνησικυρίας στο σύνολο των θεμάτων που θα απασχολούσαν το ομοσπονδιακό κράτος! Θα μπορούσε να παρατηρηθεί, εύλογα, ότι η ειδική πλειοψηφία που προέβλεπε το Σχέδιο Annan κατά τη λήψη των αποφάσεων από το Προεδρικό Συμβούλιο, αποτελούσε την πεμπτοσύνη της ομοσπονδιακής αρχής και της πολιτικής ισοτιμίας των δύο πολιτειών. Βλ. *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 171.

⁴⁴³ Βλ. ανάλογες παρατηρήσεις στο *Αιμιλιανίδης Α.*, 2006, σελ. 207 και *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 460.

Το Σχέδιο Annan ήθελε το Προεδρικό Συμβούλιο ένα απονευρωμένο όργανο, στο οποίο οι αποφάσεις θα λαμβάνονταν με την ευρύτερη δυνατή συναίνεση, πέρα από πολιτικές και οικονομικές ιδεολογίες και κοινωνικές συγκρούσεις⁴⁴⁴. Τι θα συνέβαινε, όμως, εάν τα μέλη του Προεδρικού Συμβουλίου περιχαρακώνονταν πίσω από άκαμπτες θέσεις –όπως, άλλωστε, έγινε το 1963; Επιπροσθέτως, ήταν υπαρκτή η αδυναμία λήψεως αποφάσεων λόγω ισοψηφίας, που θα οφείλεται στον άρτιο αριθμό των μελών του Προεδρικού Συμβουλίου με δικαίωμα ψήφου, σε συνδυασμό με τη μη απόδοση επικρατούσας ψήφου στον Πρόεδρο και την απόλυτη ισοτιμία των μελών. Παράλληλα, όπως φαίνεται από τη διατύπωση των προτεινομένων διατάξεων, η κεντρική ομοσπονδιακή κυβέρνηση είχε μάλλον διακοσμητικό ρόλο, χωρίς να διακρίνεται για την ισχύ να μπορεί να συγκρατεί τη νέα δομή, με δεδομένες τις κυριαρχικές αρμοδιότητες των πολιτειών⁴⁴⁵. Έχει παρατηρηθεί σχετικά με το ζήτημα αυτό, ότι σε διεθνοτικά κράτη με έντονο το στοιχείο της διάστασης και της υψηλής πιθανότητας σύγκρουσης, κρίνεται σκόπιμο, κατά την επιλογή της κατάλληλης δομικής τεχνικής, η κεντρική διοίκηση να επενδύεται με ισχυρές εξουσίες, ώστε να αποτρέπεται –στο μέτρο του δυνατού- η πιθανότητα της παράλυσης⁴⁴⁶.

ii) Νομοθετική Εξουσία

Στο Σχέδιο Annan προβλεπόταν το σύστημα των δύο νομοθετικών σωμάτων (*bi-cameralism*): της Γερουσίας και της Βουλής των Αντιπροσώπων⁴⁴⁷. Η θητεία των μελών των δύο κοινοβουλευτικών σωμάτων θα ήταν πενταετής. Το κάθε σώμα θα εξέλεγε έναν Πρόεδρο και δύο Αντιπροέδρους, έναν από κάθε συνιστώσα πολιτεία.

⁴⁴⁴ Βλ. σχετικά *Αμιλιανίδης Αχ., Κεντάς Γ. κ.ά., 2003, σελ. 87-90*. Παρά, όμως, τις «αγαθές» προθέσεις του Σχεδίου, ήταν σχεδόν βέβαιο ότι τα μέλη του Προεδρικού Συμβουλίου θα προέρχονταν από πολύ συγκεκριμένα κόμματα. Αυτό θα είχε, πιθανότατα, ως αποτέλεσμα ότι τα δύο μέλη με δικαίωμα ψήφου της τουρκοκυπριακής πλευράς μέσα στο Προεδρικό Συμβούλιο θα ήταν πολύ πιθανό να δρουν απολύτως ενιαία, όχι μόνο λόγω εθνικής καταγωγής, αλλά και λόγω κομματικής ταύτισης. Άλλωστε, κάτι ανάλογο συμβαίνει στη Βοσνία, όπου ο Μουσουλμάνος, ο Κροάτης και ο Σέρβος, που συμμετέχουν στην τριμελή προεδρία και εκλέγονται απ' ευθείας από το λαό, εκπροσωπούν το μεγαλύτερο κόμμα της φυλετικής τους ομάδος, που τυγχάνει να είναι σε όλες τις περιπτώσεις το εθνικιστικό κόμμα. Βλ. σχετικές παρατηρήσεις στο *Συρίγος Αγγ., 2005, σελ. 177-178*.

⁴⁴⁵ Σύμφωνα με τον Π. Λιάκουρα, η –ενδεχόμενη- απόσχιση δε θα εμφανιζόταν μόνο με την εδαφική απομάκρυνση, αλλά θα μπορούσε να εκδηλωθεί και με απομόνωση και συγκέντρωση των εξουσιών της τουρκοκυπριακής πολιτείας, χωρίς να επικοινωνεί με την κεντρική εξουσία. Βλ. *Λιάκουρας Π., 2007, σελ. 460*.

⁴⁴⁶ Βλ. *Horowitz D., "Ethnic Groups in Conflict", Berkeley, University of California Press, 1985, σελ. 620*. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί την έκφραση "*structural techniques to reduce conflict*", ως εναλλακτική μέθοδο για να περιοριστεί η βία ή η σύγκρουση μεταξύ των εθνοτικών ομάδων. Και συνεχίζει, σημειώνοντας συνολικά: "*Generally, if states are heterogeneous, this point toward more cautious devolution, so as not to jeopardize interethnic cooperation that can be built up at the state level ... So if states are heterogeneous, a more powerful centre is advisable*".

⁴⁴⁷ Βλ. άρθρα 22-25 του Συντάγματος Annan.

Οι Πρόεδροι των δύο σωμάτων, όμως, δεν επιτρεπόταν να προέρχονται από την ίδια συνιστώσα πολιτεία. Ως πρώτος Αντιπρόεδρος κάθε σώματος οριζόταν ο Αντιπρόεδρος που θα προερχόταν από διαφορετική συνιστώσα πολιτεία από αυτήν του Προέδρου. Δεν υπήρχε, παρόλα αυτά, κάποια ρητή πρόβλεψη για την αναπλήρωση του Προέδρου του σώματος από τον πρώτο Αντιπρόεδρο⁴⁴⁸.

Στην πέμπτη και τελευταία αναθεωρημένη εκδοχή του Σχεδίου Annan, η εκλογή των γερουσιαστών δεν προϋπέθετε –πλέον– την υπηκοότητα της πολιτείας, αλλά τη μητρική τους γλώσσα ως κριτήριο, δηλαδή την εθνολογική καταγωγή. Έτσι, ένας Ελληνοκύπριος εγκατεστημένος μόνιμα στα κατεχόμενα, που είτε έχει επιστρέψει είτε υπολογίζεται ως μόνιμος κάτοικος της τουρκοκυπριακής κοινότητας, δε θα ανήκε στο εκλογικό σώμα της κοινότητας αυτής. Είναι εμφανές ότι τα δύο κοινοβουλευτικά σώματα ήταν σχεδιασμένα κατά τέτοιο τρόπο, ούτως ώστε η επίτευξη πλειοψηφίας ανάμεσα στα δύο σώματα για την υιοθέτηση αποφάσεων να είναι δυσχερής χωρίς τις απαραίτητες συμμαχίες⁴⁴⁹. Επιπλέον, στο Σχέδιο Annan δεν υπήρχε η κάθετα διαχωριστική και κατά βάση αντιδημοκρατική πρόβλεψη περί ξεχωριστής εκλογής των προεδρείων του κοινοβουλίου χωριστά από τους βουλευτές κάθε συνιστώσας Πολιτείας –όπως προβλεπόταν στο άρθρο 72 του Συντάγματος του 1960. Δεν υπήρχε, επίσης, ειδική πρόβλεψη για τον τρόπο εκλογής των οργάνων, πράγμα το οποίο σήμαινε ότι θα ίσχυαν οι γενικές προβλέψεις περί της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων⁴⁵⁰.

Βάσει του Συντάγματος Annan, η διαδικασία υιοθέτησεως ενός νόμου προϋπέθετε την ψήφισή του και από τα δύο κοινοβουλευτικά σώματα. Στη μεν Βουλή, όπου η εκπροσώπηση ήταν τρόπον τινά αναλογική του πληθυσμού, αρκούσε η απλή πλειοψηφία των μελών της. Στη δε Γερουσία, ήταν απαραίτητη η απλή πλειοψηφία των μελών, στην οποία θα περιλαμβανόταν και το ¼ των γερουσιαστών από την κάθε συνιστώσα πολιτεία. Συνεπώς, υπήρχε, κατ' αρχήν, για όλους τους νόμους η απαίτηση συγκεντρώσεως ειδικής πλειοψηφίας στο επίπεδο της

---

⁴⁴⁸ Το γεγονός αυτό, όμως, δε συνιστούσε απαραίτητως πρόβλημα, καθότι, τέτοιου είδους θέματα ρυθμίζονται, κατά κανόνα, από τον εσωτερικό κανονισμό του κοινοβουλίου.

⁴⁴⁹ Οι συμμαχίες ανάμεσα στα κοινοβουλευτικά σώματα, ώστε να δημιουργούνται οι απαραίτητες πλειοψηφίες, συναντώνται στην Ελβετική Ομοσπονδία. Στο ελβετικό πρότυπο, η υιοθέτηση αποφάσεων που αντιπροσωπεύει τις ψήφους από ένα και μόνο καντόνι είναι μάλλον αδύνατη χωρίς την αρωγή και την υποστήριξη σε ψήφους από το άλλο καντόνι. Βλ. *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ.457-458.

⁴⁵⁰ Αυτό σημαίνει ότι ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων θα εκλεγόταν με την απλή πλειοψηφία των μελών της Βουλής. Αντιστοίχως, ο Πρόεδρος της Γερουσίας θα εκλεγόταν με την ειδική πλειοψηφία του άρθρου 25 του Συντάγματος Annan, συμφώνως προς την οποία θα απαιτείτο η απλή πλειοψηφία των μελών της Γερουσίας, στην οποία θα περιλαμβανόταν και το ¼ των γερουσιαστών από την κάθε συνιστώσα πολιτεία. Βλ. *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 182.

Γερουσίας.⁴⁵¹ Συμπερασματικά, είναι πασιφανές ότι οι ρυθμίσεις του Σχεδίου Annan καθιστούσαν ακόμη δυσκολότερη τη λειτουργία του Κοινοβουλίου εν σχέσει προς τις ειδικές πλειοψηφίες που απαιτούσε το Σύνταγμα του 1960 για ορισμένα μόνο θέματα. Επομένως, σε περίπτωση που η μία εκ των δύο πολιτειών περιχαρακωνόταν στις θέσεις της, θα ήταν αδύνατη η λήψη αποφάσεων από τη Γερουσία. Στην περίπτωση αυτή, θα επιλαμβανόταν του θέματος το Ανώτατο Δικαστήριο...

iii) Δικαστική Εξουσία

Στην καρδιά του κρατικού μορφώματος που δημιουργούσε το Σχέδιο Annan βρισκόταν το Ανώτατο Δικαστήριο. Ο ρόλος του προβλεπόταν ενεργός και κυρίαρχος σε κάθε βήμα λειτουργίας της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας», αφού οι αρμοδιότητές του δεν εξαντλούνταν μόνο στο κλασικό πεδίο της ασκήσεως δικαστικού ελέγχου· επεκτείνονταν και στη συστηματική άσκηση αρμοδιοτήτων, οι οποίες, συμφώνως προς την αρχή της διακρίσεως των εξουσιών, ανήκουν στη νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία. Το Ανώτατο Δικαστήριο αποτελούσε, ουσιαστικά, το κλειδί για την ισορροπία του όλου συστήματος του Σχεδίου Annan.

Ειδικότερα, οι αρμοδιότητες του Ανωτάτου Δικαστηρίου συνοψίζονταν, συμφώνως προς τη διάταξη του άρθρου 6 της Ιδρυτικής Συμφωνίας⁴⁵², στις ακόλουθες: *«Η επίλυση των διαφορών μεταξύ των δύο συνιστωσών πολιτειών, μεταξύ των πολιτειών και του κεντρικού κράτους και μεταξύ των ομοσπονδιακών οργάνων του κεντρικού κράτους»⁴⁵³. Η κρίση επί του κύρους οιοδήποτε ομοσπονδιακού ή*

---

⁴⁵¹ Πέραν αυτού, χρειαζόταν αυξημένη ειδική πλειοψηφία για την ψήφιση νόμων που αναφέρονταν: α) στην κύρωση διεθνών συμφωνιών επί θεμάτων που εμπίπτουν στη νομοθετική αρμοδιότητα των συνιστωσών πολιτειών, β) στην κύρωση συνθηκών και την υιοθέτηση νόμων περί του εναερίου χώρου, της υφαλοκρηπίδας, των χωρικών υδάτων, της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης και της συνορευούσας ζώνης, γ) στην υιοθέτηση νόμων περί ιθαγένειας, μεταναστεύσεως, υδάτινων πόρων και φορολογίας, δ) στην έγκριση του προϋπολογισμού, ε) στην εκλογή του Προεδρικού Συμβουλίου και στ) σε άλλα ζητήματα, για τα οποία απαιτείτο ειδική πλειοψηφία συμφώνως προς το Σύνταγμα. Τα ως άνω θέματα έπρεπε να υπερψηφιστούν τουλάχιστον από τα 2/5 των εν ενεργεία βουλευτών κάθε συνιστώσας πολιτείας. Για λόγους ιστορικούς αξίζει να επισημανθεί ότι στον παραπάνω κατάλογο δε συμπεριλαμβανόταν η φορολογία. Άλλωστε, βάσει του Σχεδίου Annan, το ομοσπονδιακό κράτος είχε δικαίωμα να θεσπίζει μόνο έμμεσους φόρους. Βλ. άρθρο 14, εδάφιο 1δ του Συντάγματος Annan, καθώς και *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 184-186.

⁴⁵² Ο κατ' αρχήν ρόλος του Ανωτάτου Δικαστηρίου, όπως οριζόταν στο άρθρο 6 της Ιδρυτικής Συμφωνίας, είχε ως εξής: ήταν το όργανο που έπρεπε να προασπίσει το Σύνταγμα και να καταστεί ο φρουρός της συνταγματικής νομιμότητας. Η ίδια διάταξη επαναλαμβανόταν και στο άρθρο 3 του Συντάγματος Annan, όπου προσδιοριζόταν –εμμέσως– από ποιους κινδυνεύει το Σύνταγμα. Έτσι, αναφερόταν ότι το Ανώτατο Δικαστήριο θα διασφάλιζε ότι τα άλλα ομοσπονδιακά όργανα και οι δύο συστατικές πολιτείες θα σέβονταν το Σύνταγμα.

⁴⁵³ Δικαίωμα προσφυγής θα είχαν οι Πρόεδροι της Ομοσπονδίας ή των δύο Πολιτειών, τα σώματα της Βουλής, τα νομοθετικά όργανα κάθε πολιτείας ή το άμεσα εμπλεκόμενο στην εκάστοτε διαφορά ομοσπονδιακό όργανο, βλ. Κεφάλαιο 1, Πρόγραμμα, Νόμος (1), Προσάρτημα 26, Παράρτημα III.

πολιτειακού νόμου και η επίλυση των τυχόν προβλημάτων που μπορούσαν να ανακύψουν αναφορικά με την ιεραρχία των συνταγματικών νόμων⁴⁵⁴. Η λειτουργία του ως δεύτερου βαθμού δικαιοδοσίας (εφετείο) όσον αφορά σε νόμους ή διεθνείς συνθήκες που μπορεί να έρχονταν σε αντίθεση με την Ιδρυτική Συμφωνία⁴⁵⁵. Η διαδικασία άρσης των αδιεξόδων». Υπογραμμίζουμε ότι, στο άρθρο 36 του Συντάγματος του Σχεδίου Annan, σε συνδυασμό με τον Ομοσπονδιακό Νόμο περί της οργανώσεως του τρόπου απονομής της δικαιοσύνης, προσδιορίζονταν περαιτέρω οι αρμοδιότητες του Δικαστηρίου. Βάσει των εν λόγω ρυθμίσεων, το Ανώτατο Δικαστήριο διαχωριζόταν σε δύο επιμέρους δικαστήρια⁴⁵⁶: στο Συνταγματικό Δικαστήριο –επιφορτισμένο με τις αποκλειστικές αρμοδιότητες που προαναφέραμε- και στο Δικαστήριο Πρωτοβάθμιας Ομοσπονδιακής Δικαιοδοσίας –με πρωτογενή δικαιοδοσία για παραβάσεις του ομοσπονδιακού νόμου⁴⁵⁷.

Το Ανώτατο Δικαστήριο θα απαρτιζόταν από 15 δικαστές: οι 9 εξ' αυτών θα στελέχωναν το Συνταγματικό Δικαστήριο, ενώ οι υπόλοιποι 6 θα στελέχωναν το Δικαστήριο Πρωτοβάθμιας Ομοσπονδιακής Δικαιοδοσίας. Προβλεπόταν η ισότιμη αντιπροσώπευση των δύο πολιτειών σε αυτό, καθώς και η συμμετοχή τριών μη Κυπρίων δικαστών –που δεν έπρεπε να είναι πολίτες της Βρετανίας, της Ελλάδος και της Τουρκίας. Οι ξένοι δικαστές θα συμμετείχαν μόνο στο Συνταγματικό Δικαστήριο και στην ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου⁴⁵⁸. Οι δικαστές θα εκλέγονταν από το Προεδρικό Συμβούλιο⁴⁵⁹, από έναν κατάλογο που θα είχε προηγουμένως συντάξει το Δικαστικό Συμβούλιο⁴⁶⁰ και για μία θητεία εννέα ετών.

---

⁴⁵⁴ Βλ. άρθρο 36, εδάφιο 3 του Συντάγματος Annan. Δικαίωμα προσφυγής θα είχε οποιαδήποτε αρχή της ομοσπονδίας ή των δύο πολιτειών. Βλ. Κεφάλαιο 2, Πρόγραμμα, Νόμος (1), Προσάρτημα 26, Παράρτημα III. Επιπλέον, πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερος η Παρατήρηση 5 σε υποσημείωση του άρθρου 3.2. του Συντάγματος Annan, όπου αναφέρεται ότι το Σύνταγμα δίνει στο Ανώτατο Δικαστήριο την αρμοδιότητα να αποφασίζει επί της ισχύος οποιουδήποτε νόμου. Δεν προσδιορίζεται, όμως, εάν σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται, πέραν των ομοσπονδιακών και των πολιτειακών, και οι Συνταγματικοί Νόμοι που αναφέρονται στο Σχέδιο Annan.

⁴⁵⁵ Βλ. επίσης άρθρο 36, εδάφιο 3 του Συντάγματος Annan. Στην περίπτωση αυτή, δικαίωμα προσφυγής είχαν όσοι ήταν πρωτόδοκοι διάδοχοι, δηλαδή και οι πολίτες, βλ. Κεφάλαιο 3, Πρόγραμμα, Νόμος (1), Προσάρτημα 26, Παράρτημα III.

⁴⁵⁶ Βλ. άρθρο 36, εδάφιο 7 του Συντάγματος Annan.

⁴⁵⁷ Κάθε πολίτης του κράτους θα είχε δικαίωμα προσφυγής στο Δικαστήριο Πρωτοβάθμιας Ομοσπονδιακής Δικαιοδοσίας, βλ. Κεφάλαιο 4, Πρόγραμμα, Νόμος (1), Προσάρτημα 26, Παράρτημα III.

⁴⁵⁸ Επισημαίνουμε ότι ο Πρόεδρος του Ανωτάτου Δικαστηρίου είχε το δικαίωμα να ορίσει ένα μη Κύπριο δικαστή να παραστεί σε συγκεκριμένες υποθέσεις του Δικαστηρίου Πρωτοβάθμιας Ομοσπονδιακής Δικαιοδοσίας, βλ. άρθρο 20, Νόμος (1), Προσάρτημα 26, Παράρτημα III.

⁴⁵⁹ Στην περίπτωση, όμως, που δεν καθίστατο δυνατή η επίτευξη συμφωνίας περί της πρώτης συνθέσεως, τους δικαστές επρόκειτο να διορίσει, συμφώνως προς το Προσάρτημα XI, άρθρο 1 του Συντάγματος Annan, προσωπικά ο ίδιος ο Γ.Γ. του ΟΗΕ, Kofi Annan!

⁴⁶⁰ Το Δικαστικό Συμβούλιο θα αποτελείτο από 11 μέλη και οι αποφάσεις θα λαμβάνονταν με πλειοψηφία των 2/3, γεγονός που σήμαινε ότι ήταν απαραίτητη η σύμπραξη μελών και από τις δύο

Όσον αφορά στη λήψη των αποφάσεων, προτεινόταν μια ιδιόμορφη διαδικασία τριών σταδίων. Σε πρώτο στάδιο, θα επιδιωκόταν η ομοφωνία⁴⁶¹. Σε δεύτερο στάδιο και εφόσον δεν καθίστατο δυνατή η ομοφωνία, θα δινόταν μία ακόμη ευκαιρία στους δικαστές των δύο συνιστωσών πολιτειών να επιτύχουν την κοινή απόφαση με απλή πλειοψηφία. Σε τρίτο στάδιο, που είναι και η αρχή του αδιεξόδου λόγω της μη λήψεως απόφασης από τους Κυπρίους δικαστές, θα συνέδραμαν οι ξένοι δικαστές, οι οποίοι θα ψήφιζαν ενεργώντας από κοινού⁴⁶², αναπληρώνοντας με τη διάχυση της ψήφου τους υπέρ της μίας ή της άλλης πλευράς τη 'χαμένη απόφαση'⁴⁶³. Ενώ, λοιπόν, στο συνταγματικό καθεστώς του 1960 ο ουδέτερος δικαστής καθόριζε την απόφαση σε περίπτωση διχογνωμίας μεταξύ των δύο εθνικών δικαστών, των προερχομένων από τις αντίστοιχες κοινότητες⁴⁶⁴, στο Σχέδιο Annan χρειάζονταν δύο ουδέτεροι δικαστές να προσεταιρισθούν τους δικαστές της μιας πολιτείας προκειμένου να υιοθετηθεί μία απόφαση.

Μέχρι εδώ, το Ανώτατο Δικαστήριο φαντάζει ως ένα υπερ-δικαστήριο με λίαν εκτεταμένες αρμοδιότητες και άκρως ιδιόμορφη σύνθεση. Περεταίρω, όμως, μεταλλάσσόταν και σε υπερ-βουλή και υπερ-κυβέρνηση του νέου κράτους μέσω του άρθρου 6 του Συντάγματος, που όριζε τα εξής: *«Σε περίπτωση αδιεξόδου σε ένα από τα ομοσπονδιακά όργανα, που εμποδίζει τη λήψη μιας απόφασης, χωρίς την οποία η ομοσπονδιακή κυβέρνηση ή τα όργανα αυτής δε μπορούν να λειτουργήσουν κανονικά ή η απουσία της οποίας θα οδηγούσε σε ουσιώδη παραβίαση των υποχρεώσεων της*

πολιτείες προκειμένου να καταρτιστεί ο κατάλογος. Βλ. αναλυτικότερα, περί της συνθέσεως και λειτουργίας του Δικαστικού Συμβουλίου, άρθρο 11, Νόμος (1), Προσάρτημα 26, Παράρτημα III.

⁴⁶¹ Για να διασφαλισθεί ότι ο αριθμός των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων δικαστών θα ήταν πάντοτε ίσος, προβλεπόταν η αναπλήρωση προσωρινώς απουσιάζοντος μέλους από δικαστή της πολιτείας στην οποία ανήκε ο απών. Βλ. άρθρο 12, Νόμος (1), Προσάρτημα 26, Παράρτημα III.

⁴⁶² Στο αγγλικό κείμενο αναφερόταν ότι οι δικαστές θα δρουν *«ομού και ομόφωνα»* (*acting together and speaking with one voice*). Βλ. άρθρο 23, Νόμος (1), Προσάρτημα 26, Παράρτημα III.

⁴⁶³ Η διάταξη περί συμμετοχής ξένων δικαστών σε ένα εσωτερικό όργανο της προτεινόμενης «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας» προκάλεσε εξ' αρχής έντονες αντιδράσεις, ως προς τη μειωμένη κυριαρχία του νέου κράτους. Ως απάντηση στις αντιδράσεις αυτές, ο Γ.Γ. των ΗΕ παρατήρησε ότι: *«Η Κύπρος δε θα είναι η μόνη χώρα με ξένους δικαστές στο Ανώτατο Δικαστήριο, γεγονός που δε θα μειώσει την κυριαρχία της, αφού οι συγκεκριμένοι δικαστές θα επιλεγούν από τις κυπριακές αρχές»*. Οι συντάκτες του Σχεδίου Annan θεωρούσαν ότι, μέσω της συμμετοχής των ξένων δικαστών, θα διασφαλιζόταν η ουδετερότητα του δικαστηρίου και, κυρίως, η δυνατότητά του να καταλήγει σε αποφάσεις. Έτσι, ο Γ.Γ. θεωρούσε ότι το Ανώτατο Δικαστήριο θα ήταν *«το μοναδικό ομοσπονδιακό όργανο, που δε θα διατρέχει τον κίνδυνο αδιεξόδου ως προς τη λήψη αποφάσεων»*. Βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus (2003)*, 1^η Απριλίου 2003, UN S/2003/398 § 94. Κρίνουμε σκόπιμο να επισημάνουμε, ακόμη, ότι στο Σύνταγμα της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης προβλέπεται 9μελές Συνταγματικό Δικαστήριο με αρμοδιότητες αντίστοιχες με αυτές του Ανωτάτου Δικαστηρίου του Σχεδίου Annan. Βλ. άρθρο VI, εδάφιο 1, α, Συντάγματος της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.

⁴⁶⁴ Για μια εμπεριστατωμένη ανάλυση της δικαστικής λειτουργίας κατά τις προβλέψεις του Συντάγματος του 1960 και αντιπαραβολή αυτής με τις αντίστοιχες προβλέψεις του Σχεδίου Annan, βλ. *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 232-234.

Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας ως μέλους της Ε.Ε., το Ανώτατο Δικαστήριο δύναται, κατόπιν αιτήσεως ενός μέλους του Προεδρικού Συμβουλίου, του Προέδρου ή του Αντιπροέδρου εκατέρου κοινοβουλευτικού σώματος ή του γενικού εισαγγελέα ή του αναπληρωτή αυτού, να εκδώσει μια προσωρινή απόφαση επί του θέματος, η οποία θα ισχύει μέχρι τη λήψη σχετικής αποφάσεως από το υπό αναφορά όργανο. Ενεργώντας έτσι, το Ανώτατο Δικαστήριο οφείλει να επιδεικνύει την πρέπουσα αυτοσυγκράτηση». Στο πλαίσιο αυτό, σημειώνουμε και την περίπτωση κατά την οποία υπήρχε αδιέξοδος στην ομοσπονδιακή βουλή σχετικά με την ψήφιση του προϋπολογισμού, οπότε το Δικαστήριο ήταν επιφορτισμένο με τη μεταφορά του προϋπολογισμού του προηγούμενου έτους προσαρμοσμένου στον πληθωρισμό ως προϋπολογισμό του επόμενου έτους⁴⁶⁵.

Η θεσμοθέτηση παρόμοιων αρμοδιοτήτων παραβιάζει κατάφορα τη βασική αρχή οργανώσεως του σύγχρονου κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, την αρχή της διακρίσεως των εξουσιών⁴⁶⁶, αναθέτοντας σε ένα δικαστήριο αρμοδιότητες νομοθέτη και κυβερνήσεως, αλλά και επιτρέποντάς του να διορίζει «προσωρινά» κρατικούς αξιωματούχους, να ψηφίζει –στη θέση του κράτους– στην ΕΕ ή στον ΟΗΕ, ακόμη και να ενεργοποιεί «προσωρινά» διεθνείς συμβάσεις. Σύμφωνα, άλλωστε, με το άρθρο 47 του Συντάγματος Annan και εντός προθεσμίας δύο ετών από τη λύση, το Ανώτατο Δικαστήριο θα μπορούσε να ακυρώσει άνευ εταίρας οποιαδήποτε διεθνή συνθήκη, την οποία είχε συνάψει η Κυπριακή Δημοκρατία, έστω και αν η συνέχιση της ισχύος αυτής είχε συνομολογηθεί με τα δημοψηφίσματα. Το Ανώτατο Δικαστήριο είχε, ακόμη, το δικαίωμα να απαγορεύει σε πολίτες της Κύπρου να εισέλθουν ή να διαμείνουν στο ένα από τα δύο συνιστώντα κράτη, απαγόρευση που αντίκειται σε όλες τις θεμελιώδεις συμβάσεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου⁴⁶⁷. Εν ολίγοις, η θέσπιση του Ανωτάτου Δικαστηρίου καταργούσε το δημοκρατικό χαρακτήρα και την ανεξαρτησία του κράτους, αφού υπήρχε η δυνατότητα οι δικαστές που προέρχονταν από τη μειοψηφούσα κοινότητα, εάν συμφωνούσαν με τους δύο ή τρεις ξένους δικαστές, να επιβάλλουν την άποψή τους στους δικαστές που προέρχονταν από την πλειοψηφία σε οποιοδήποτε θέμα, ακόμη κι αν το θέμα αφορούσε αποκλειστικά στη συνιστώσα πολιτεία της πλειοψηφίας και όχι στο κεντρικό κράτος.

⁴⁶⁵ Βλ. Κεφάλαιο 9, Πρόγραμμα, Νόμος (1), Προσάρτημα 26, Παράρτημα III.

⁴⁶⁶ Βλ. εκτενέστερα στις σχετικές αναλύσεις, *Κωνσταντακόπουλος Δ.*, 2004, σελ. 76-83 και *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 234-241. Ο μεν πρώτος, χαρακτηρίζει το Ανώτατο Δικαστήριο που προέβλεπε το Σχέδιο Annan ως «κυβερνείο προτεκτοράτου», ενώ ο δεύτερος, χρησιμοποιεί το χαρακτηρισμό «δικαστήριο-κρατία» και «δικαστικός δεσποτισμός».

⁴⁶⁷ Βλ. συνημμένο 3, τμήμα 4 του Συντάγματος Annan.

Η επισήμανση του Γενικού Εισαγγελέα της Κύπρου, Κρίτωνα Τορναρίτη, αναφορικά με το Σύνταγμα του 1960, φαντάζει πιο επίκαιρη παρά ποτέ:

«Αι ευρείαι εξουσίαι αι χορηγούμεναι εις το Ανώτατον Συνταγματικόν Δικαστήριο και εν γένει εις την δικαστικήν εξουσίαν τείνουν να καταστήσουν ταύτην ρυθμιστήν του πολιτεύματος και 'την σπονδυλικήν στήλην ολόκληρου του μηχανισμού των συνταγματικών διατάξεων' δημιουργούσαι ούτω μίαν 'δικαστηριοκρατίαν'»⁴⁶⁸.

5.2.4 Ασφάλεια

Σε όλες τις εκδοχές του Σχεδίου Annan προβλεπόταν ότι η Κύπρος θα έπρεπε να είναι αποστρατικοποιημένη μετά τη θέση σε ισχύ του Σχεδίου επίλυσης⁴⁶⁹. Ειδικότερα, το Σχέδιο Annan ακολουθούσε τη λογική της επαγωγικής μεθόδου: εξαιρουμένων των υποχρεώσεων που προβλέπονται από τη Συνθήκη Συμμαχίας, η οποία παρέμενε σε ισχύ –ΕΛΔΥΚ & ΤΟΥΡΔΥΚ-, καθώς και από τις σχετικές αποφάσεις του ΟΗΕ –κυανόκρανοι-, η Κύπρος αποστρατικοποιείτο⁴⁷⁰. Έτσι, η κυπριακή Εθνική Φρουρά και οι τουρκοκυπριακές στρατιωτικές δυνάμεις, ευσχήμως, θα διαλύονταν και τα όπλα τους θα απομακρύνονταν από το νησί⁴⁷¹. Απαγορευόταν, ακόμη, η δημιουργία παραστρατιωτικών δυνάμεων και η μελλοντική προμήθεια όπλων⁴⁷². Παρεπόμενη της μη υπάρξεως ενόπλων δυνάμεων ήταν η παύση της υποχρεωτικής στρατιωτικής εκπαίδευσεως και, κατ' επέκτασιν, της θητείας.

⁴⁶⁸ Βλ. *Τορναρίτης Κρ.*, «Το Πολιτειακόν Δίκαιον της Κυπριακής Δημοκρατίας», Λευκωσία: Κέντρον Επιστημονικών Ερευνών, 1982, σελ. 47.

⁴⁶⁹ Η εν λόγω υποχρέωση απαντάται στο άρθρο 8 της Θεμελιώδους Συμφωνίας, στο άρθρο 6 του Συντάγματος, καθώς και στο πρόσθετο Πρωτόκολλο της Συνθήκης Συμμαχίας.

⁴⁷⁰ Υπογραμμίζουμε ότι η διάλυση των κυπριακών στρατιωτικών δυνάμεων δε συνεπαγόταν και την πλήρη αποστρατικοποίηση του νησιού. Συμφώνως προς την παράγραφο 1, εδάφιο β του άρθρου 8 του σχεδίου Ιδρυτικής Συμφωνίας, η Συνθήκη Συμμαχίας θα επέτρεπε στην Ελλάδα και την Τουρκία να διατηρούν στρατιωτικές δυνάμεις στη νήσο, που δε θα υπερέβαιναν τους 6.000 άνδρες έως το 2011, τους 3.000 άνδρες έως το 2018 ή την ημερομηνία εντάξεως της Τουρκίας στην Ε.Ε. –αναλόγως του γεγονότος που θα επερχόταν πρώτο-, ενώ, μετά το 2018 οι ένοπλες δυνάμεις εκ των δύο εγγυητριών χωρών επρόκειτο να μειωθούν στον αρχικό αριθμό των 950 Ελλήνων και 650 Τούρκων οπλιτών και αξιωματικών, όπως ακριβώς προβλεπόταν στη Συνθήκη Συμμαχίας του 1960. Απώτερος θεωρητικός στόχος ήταν η πλήρης αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων κάποια ημέρα. Επιπλέον, πρέπει να τονίσουμε το γεγονός ότι ακόμη και οι τεχνικές προδιαγραφές του Σχεδίου, για παράδειγμα τα διαμετρήματα των πυροβόλων, είχαν σχεδιαστεί κατά τέτοιο τρόπο που να επιτρέπει στις υπάρχουσες τουρκικές δυνάμεις να διατηρήσουν τον εξοπλισμό που διαθέτουν, εν αντιθέσει προς την Εθνική Φρουρά, η οποία υποχρεωνόταν να καταστρέψει τα δικά της όπλα.

⁴⁷¹ Το χρονοδιάγραμμα διαλύσεως των μονάδων προβλεπόταν στο Παράρτημα V σχετικώς με τις μεταβατικές διευθετήσεις ασφαλείας της Συνθήκης μεταξύ Κύπρου, Ελλάδος, Τουρκίας και Βρετανίας σχετικώς με τη νέα κατάσταση πραγμάτων.

⁴⁷² Σημειώνουμε ότι το Σχέδιο Αποφάσεως που υπέβαλαν στο Συμβούλιο Ασφαλείας οι ΗΠΑ και η Βρετανία έδινε το κύριο βάρος του στην εφαρμογή της απαγορεύσεως εισαγωγής όπλων, βλ. Part B, S/2004/313.

Επιπροσθέτως, βάσει της διατάξεως της παραγράφου 4 του άρθρου 8 του σχεδίου Ιδρυτικής Συμφωνίας, η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» δε θα είχε το δικαίωμα να διαθέτει το έδαφός της για διεθνείς στρατιωτικές επιχειρήσεις, εκτός και εάν είχε τη συναίνεση/συγκατάθεση των δύο Πολιτειών, καθώς και της Ελλάδος και της Τουρκίας –η ρύθμιση για τη συγκατάθεση των δύο ξένων χωρών θα ίσχυε μέχρι την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.. Επισημαίνουμε ότι στις προβλέψεις του Σχεδίου Annan δεν υπήρχε καμία αναφορά σε περιορισμό της δραστηριότητας των βρετανικών βάσεων που βρίσκονταν στο νησί.

Ποιο είναι, όμως, το ακριβές περιεχόμενο του όρου «αποστρατικοποίηση» κατά το Διεθνές Δίκαιο; Σύμφωνα με τον Oppenheim, αποστρατικοποίηση είναι «η δια συνθήκης συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών να μην οχυρώσουν ή να εγκαταστήσουν στρατιώτες σε μια συγκεκριμένη εδαφική ζώνη»⁴⁷³. Είναι προφανές ότι η αποστρατικοποίηση συνεπάγεται περιορισμό στο δικαίωμα ενός κράτους να ασκήσει πλήρως την κυριαρχία του επί της επικράτειάς του και, μάλιστα, άπτεται του πυρήνα της εθνικής κυριαρχίας, δεδομένου ότι αφορά σε ζωτικά θέματα, όπως η εθνική άμυνα και η ασφάλεια του κράτους⁴⁷⁴. Τα τελευταία χρόνια το ζήτημα της αποστρατικοποίησης είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη διευθέτηση του Κυπριακού⁴⁷⁵. Το καθεστώς, όμως, που προέβλεπε για την Κύπρο το Σχέδιο Annan δεν εμπίπτει στην καθαρή έννοια της αποστρατικοποίησης, όπως αυτή απαντάται στο Διεθνές Δίκαιο. Κι αυτό διότι η αποστρατικοποίηση, ως καθεστώς, αναφέρεται στο έδαφος μιας περιοχής και αφορά στο σύνολο των ενόπλων δυνάμεων που είναι εγκατεστημένες σε αυτό⁴⁷⁶. Συνεπώς, δεν υφίσταται αποστρατικοποίηση όταν

---

⁴⁷³ Βλ. *Oppenheim's International Law, Disputes, War and Neutrality*, 7th ed., Lauterpacht H. (ed.), Vol II, Longmans, Green and Co, London, 1955, σελ. 244.

⁴⁷⁴ Σύμφωνα με τον Brownlie, είναι αποδεκτό ότι παρόμοιοι περιορισμοί, όταν επιβάλλονται από διεθνείς συνθήκες, δεν επηρεάζουν το κύρος του τίτλου κυριαρχίας. Βλ. *Brownlie I.*, "Principles of Public International Law", 6th edition, Oxford University Press, Oxford, 2003, σελ. 112.

⁴⁷⁵ Ήδη από τη δεκαετία του '80, η αποστρατικοποίηση ήταν επίσημη θέση της ελληνοκυπριακής πλευράς, αλλά και της ελλαδικής κυβερνήσεως. Βλ. «Πλαίσιο προτάσεων για συνολική διευθέτηση του Κυπριακού» του προέδρου Σπύρου Κυπριανού, 11/01/1984 και «Διάγραμμα προτάσεων για την εγκαθίδρυση μιας Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας και την επίλυση του Κυπριακού προβλήματος» του προέδρου Γιώργου Βασιλείου, 30/01/1989 στο *Καραμπαρμπούνης Χ.*, 2003, σελ. 195-204. Βλ. επίσης την ομιλία του Α. Παπανδρέου στην κυπριακή βουλή την 28^η/02/1982, *Τα Νέα-1/3/1982*. Η θέση περί αποστρατικοποίησης άρχισε να γίνεται κανόνας στα ψηφίσματα των οργανισμών που αναφέρονταν στο Κυπριακό, όπως στις συνόδους των Αδεσμεύτων και της Κοινοπολιτείας, ενώ, από το 1996 περιλαμβάνεται και στα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας. Βλ. εξαντλητικό κατάλογο σε *Καραμπαρμπούνη Χ.*, 2003, σελ. 76-77, 507 και, εντελώς ενδεικτικά, τις Αποφάσεις 1062/1996, 1092/1996, 1117/1997, 1178/1998, 1217/1998 και 1251/1999 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

⁴⁷⁶ Στο καθεστώς που προέβλεπε το Σχέδιο Annan θα παρέμεναν στο νησί στρατιωτικές μονάδες της Ελλάδος και της Τουρκίας, οι οποίες θα έφεραν συγκεκριμένο οπλισμό. Βλ. άρθρο 2 του Κωδικέλλου

διαλύονται μεν κάποιες στρατιωτικές μονάδες, αλλά, ταυτοχρόνως, επιτρέπεται η στρατιωτική παρουσία κάποιων άλλων μονάδων. Επιπλέον, τα καθεστάτα αποστρατικοποίησης περιλαμβάνουν, κατά κανόνα, την κατάργηση των στρατιωτικών εγκαταστάσεων και οχυρώσεων⁴⁷⁷. Δεδομένου, λοιπόν, ότι δεν υφίστανται καθεστάτα αποστρατικοποίησης υπό αίρεση, οι ρυθμίσεις του Σχεδίου Annan προσιδιάζουν περισσότερο σε καθεστώς γενικού και πλήρους αφοπλισμού⁴⁷⁸.

Ο συνδυασμός του αφοπλισμού των κυπριακών δυνάμεων, των περιορισμών στη διάθεση του κυπριακού εδάφους και της απαιτήσεως για συγκατάθεση της Ελλάδος και της Τουρκίας, καθώς και της απαγορεύσεως εμπορίας όπλων⁴⁷⁹ θέτει, αναμφίβολα, ζήτημα μειωμένης κυριαρχίας του νέου κρατικού μορφώματος που δημιουργούσε το Σχέδιο Annan, αλλά και ουσιαστικής παραβιάσεως του άρθρου 51 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ. Πιο συγκεκριμένα, εάν το Σχέδιο Annan γινόταν τελικά αποδεκτό από τις δύο κοινότητες, η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» δε θα ήταν σε θέση, υπό οιοσδήποτε συνθήκες, να υπερασπιστεί την ανεξαρτησία και την εδαφική της ακεραιότητα, κατά σαφή παραβίαση του άρθρου 51 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ⁴⁸⁰. Το παντελώς αποστρατικοποιημένο αυτό κράτος θα ήταν εντελώς ανυπεράσπιστο και δε θα μπορούσε να αντιμετωπίσει άλλα θέματα πλην αυτών που

«Σύνθεση, εξοπλισμός, τοποθεσίες και δραστηριότητες του ελληνικού και του τουρκικού αποσπάσματος».

⁴⁷⁷ Στην περίπτωση του Σχεδίου Annan, όμως, οι στρατιωτικές δυνάμεις της Ελλάδος και της Τουρκίας θα χρησιμοποιούσαν από 6 στρατιωτικές εγκαταστάσεις και από 3 πεδία βολής, συμπεριλαμβανομένων των οχυρωματικών έργων για την προστασία αυτών. *Ibid.* άρθρο 4.

⁴⁷⁸ Ο γενικός και πλήρης αφοπλισμός περιλαμβάνει το σύνολο των στρατιωτικών εξοπλισμών ενός κράτους, συμβατικών και μη, με την εξαίρεση όπλων για τη διατήρηση της τάξεως και, επομένως, είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένος με την κατάσταση των στρατιωτικών δυνάμεων ενός κράτους ή μιας εμπόλεμης πλευράς και όχι με το έδαφος, όπως η αποστρατικοποίηση. Βλ. εκτενώς *Delupis I.D.*, "The Law of War", Cambridge University Press, Cambridge, 1987, σελ. 89-90. Οι προβλέψεις του Σχεδίου Annan περί σταδιακής παραδόσεως των όπλων, διαλύσεως της Εθνικής Φρουράς και των τουρκοκυπριακών στρατιωτικών μονάδων και η απαγόρευση κατοχής άλλων όπλων, πλην των όπλων αθλήσεως και αυτών της αστυνομίας, συνιστούν τα τυπικά γνωρίσματα καθεστώτων αφοπλισμού. Βλ. *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 243-258.

⁴⁷⁹ Στην Ιδρυτική Συμφωνία προβλεπόταν ότι «η προμήθεια όπλων θα απαγορευθεί κατά τρόπο που θα δεσμεύει νομικά τόσο τους εισαγωγείς όσο και τους εξαγωγείς». Βλ. άρθρο 8.1.e., Ιδρυτικής Συμφωνίας, Σχέδιο Annan V. Ακολούθως, η συγκεκριμένη πρόβλεψη αναλυόταν στο άρθρο που ανέφερε τα θέματα τα οποία θα παραπέμπονταν στο Συμβούλιο Ασφαλείας σε περίπτωση θετικής εκβάσεως των δημοψηφισμάτων υπέρ του Σχεδίου: συγκεκριμένα, το Συμβούλιο Ασφαλείας δεσμευόταν να προωθήσει απόφαση, μέσω της οποίας θα απαγόρευε την εμπορία όπλων στο νησί. Βλ. σημείο 2 των θεμάτων που θα παραπέμπονταν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για λήψη αποφάσεως. Τι νόημα, όμως, είχε η πρόβλεψη περί απαγορεύσεως του εμπορίου όπλων μετά την 'πλήρη αποκατάσταση' των πραγμάτων, στην οποία στόχευε το Σχέδιο Annan; Στην περίπτωση της Κύπρου, η απαγόρευση της εμπορίας όπλων θα έπρεπε να είχε επιβληθεί το 1974 στο κράτος που παραβίαζε ενόπλιως τη διεθνή νομιμότητα, δηλαδή στην Τουρκία.

⁴⁸⁰ Μια τέτοια ρύθμιση, η οποία συνεπάγεται την εφαρμογή της αποστρατικοποίησης σε ολόκληρη την έκταση της νήσου και όχι σε τμήμα του εδάφους αυτής, δεν έχει προηγούμενο. Μοναδική, ίσως, ανάλογη περίπτωση ουδέτερου κράτους που είχε εγκαταλείψει το δικαίωμα εξοπλισμών ήταν η Δανία, που κατελήφθη εντός ωρών από τη Γερμανία κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

θα ήταν αστυνομικής φύσεως, ενώ, παράλληλα, θα ήταν πλήρως εξαρτώμενο από την καλή θέληση των γειτόνων του. Ο Αλέκος Μαρκίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Κυπριακής Δημοκρατίας και άμεσα εμπλεκόμενος στις διαπραγματεύσεις που κατέληξαν στο Σχέδιο Annan, ερωτηθείς επί του ζητήματος απάντησε ότι: «Δεν υπάρχει λογική απάντηση στο ερώτημά σας» και προσέθεσε: «Ο διεθνής παράγων ενημέρωσε την ελληνική πλευρά ότι η τουρκική δε θα δεχόταν άλλη ρύθμιση»⁴⁸¹.

Συμπερασματικά, οι στρατιωτικές πρόνοιες του Σχεδίου Annan δεν ανταποκρίνονται σε καμία λογική κοινού κράτους. Αντιθέτως, είναι προσαρμοσμένες στη λογική μιας «ελεγχόμενης» αντιπαράθεσης των δύο κοινοτήτων του νησιού, μιας αντιπαράθεσης που μπορεί εύκολα να επεκταθεί και στις «μητέρες πατρίδες»⁴⁸².

5.2.5 Συνθήκη Εγγυήσεως

Η Συνθήκη Εγγυήσεως του 1960 διατηρούνταν σε ισχύ στην τελευταία εκδοχή του Σχεδίου Annan, τροποποιημένη ως ακολούθως⁴⁸³:

«1. Η Συνθήκη Εγγυήσεως θα εφαρμοσθεί τηρουμένων των αναλογιών –mutatis mutandis- στη νέα κατάσταση πραγμάτων που εγκαθιδρύεται με την Ιδρυτική Συμφωνία και το Σύνταγμα της Ένωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας» και, ως εκ τούτου, καλύπτει, πέραν της ανεξαρτησίας, της εδαφικής ακεραιότητας, της ασφαλείας και της συνταγματικής τάξεως της Ένωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας, την εδαφική ακεραιότητα, την ασφάλεια και τη συνταγματική τάξη των συνιστωσών πολιτειών.

2. ‘Συνταγματική τάξη’ σημαίνει το Σύνταγμα της Ένωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας’ και, αναλόγως της περιπτώσεως, το Σύνταγμα της καθεμιάς εκ των δύο συνιστωσών πολιτειών, περιλαμβανομένων και των αναθεωρήσεων σε κάποιο εξ’ αυτών, συμφώνως προς τις διατάξεις περί αναθεωρήσεως που προβλέπονται στο σχετικό Σύνταγμα».

Όπως και στο καθεστώς του 1960, οι εγγυήτριες χώρες αναλαμβάνουν να προασπίζουν και να εγγυώνται τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας και ανεξαρτησίας της Κύπρου. Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ της Συνθήκης Εγγυήσεως του 1960 και του αναθεωρημένου κειμένου της στο Σχέδιο Annan είναι η επέκταση της εγγυήσεως στο επίπεδο των δύο συνιστωσών πολιτειών, πέραν της πάγιας

⁴⁸¹ Βλ. Μαρκίδης Α., Συνέντευξη, Κόσμος του Επενδυτή, 27/03/2004.

⁴⁸² Βλ. Κωνσταντακόπουλος Δ., 2004, σελ. 98-99.

⁴⁸³ Βλ. σχετικώς Συρίγος Άγγ., 2005, σελ. 293.

μέριμνας έναντι της ακεραιότητας του κεντρικού κράτους. Προστέθηκε δε, μια ακόμη διάταξη γενικής ισχύος, η οποία προέβλεπε ότι οι συμβαλλόμενες εγγυήτριες χώρες επρόκειτο να εφαρμόζουν τις επιμέρους συνθήκες σε συνεργασία με την Επιτροπή Ελέγχου –Monitoring Committee- και τις δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών, που είναι εγκατεστημένες στην Κύπρο.

Το πρώτο σχόλιο αναφορικά με τη διατήρηση της Συνθήκης Εγγυήσεως έχει να κάνει με τον αναχρονιστικό χαρακτήρα του θεσμού, όπως, επίσης, και με τη συνέχιση της δουλειάς σε βάρος του νέου ομοσπονδιακού κράτους. Οι εγγυητικές προβλέψεις καθιστούσαν την ‘Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία’ δέσμια μη αποτελεσματικών –όπως αποδείχτηκε περίτρανα το 1974- ρυθμίσεων και, μάλιστα, επεξέτειναν, ουσιαστικά, το δικαίωμα επεμβάσεως στο εσωτερικό κάθε πολιτείας⁴⁸⁴. Το δεύτερο σχόλιο αφορά στην ενσωμάτωση στην εσωτερική έννομη τάξη των Συνθηκών του 1960, μέσω του Συντάγματος, που, όπως ενσωματώθηκαν, υπερισχύουν του Συντάγματος, τουλάχιστον ως προς τις θεμελιώδεις μη αναθεωρητέες διατάξεις⁴⁸⁵.

Ανάλογο προηγούμενο μπορεί να αναζητηθεί στη Συνθήκη του Dayton του 1995. Βάσει αυτής, η Βοσνία ετέθη υπό την εγγύηση διεθνούς συμμαχικής δυνάμεως υπό το NATO –IFOR, Implementation Force και μετέπειτα SFOR, Stabilization Force-⁴⁸⁶, που ανέλαβε τα ηνία από την ειρηνευτική δύναμη των Ηνωμένων Εθνών – UNPROFOR, United Nations Protection Force. Η συμμαχική αυτή δύναμη αφορά στην εγγύηση της σταθερότητας, αλλά και στην επιτήρηση της μειώσεως των εξοπλισμών ή του ελέγχου επί της κατοχής οπλικών συστημάτων από τις επιμέρους

---

⁴⁸⁴ Όπως αναλύσαμε παραπάνω –βλ. Μέρος Α’, Κεφάλαιο 1, ενότητα 1.3.2.2-, η Συνθήκη Εγγυήσεως του 1960 δεν παρέχει το δικαίωμα χρήσεως βίας μονομερώς, σε κάποια από τις εγγυήτριες δυνάμεις, καθώς, μια τέτοια ερμηνεία αντίκειται προς τον Καταστατικό Χάρτη των ΗΕ και τις διατάξεις του διεθνούς αναγκαστικού δικαίου και καθιστά τη συνθήκη άκυρη. Με την προσπάθεια αλλαγής του λεκτικού της Συνθήκης Εγγυήσεως που έγινε στο Σχέδιο Annapolis και την αναφορά στη συνταγματική τάξη των 2πολιτειών, δινόταν η ευκαιρία στις αρχές της μίας εκ των 2πολιτειών, της Τουρκοκυπριακής εν προκειμένω, να ζητήσουν την επέμβαση της Τουρκίας, σε περίπτωση που θεωρούσαν ότι θίγεται η συνταγματική τάξη, η εδαφική ακεραιότητα και η ασφάλειά τους. Πραγματική επιδίωξη της Τουρκίας ήταν η νομιμοποίηση της χρήσεως βίας στο μέλλον. *Ibid.* σελ. 294, 320-321.

⁴⁸⁵ Όπως έχει επανειλημμένως τονίσει το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, σε περίπτωση νόμιμης άμυνας κατά τις προβλέψεις του άρθρου 51 του Χάρτη του ΟΗΕ, η εκτίμηση περί απειλής, κινδύνου ή ζημίας εξ’ αιτίας μιας παραβίασης δε μπορεί να ανήκει σε μια τρίτη χώρα, παρά αποκλειστικά και μόνο στη χώρα που θεωρείται το θύμα σε περίπτωση εξωτερικής επιθέσεως. Βλ. *Military and Paramilitary Actions against Nicaragua (Nicaragua v. USA)*, *Merits*, 1986 ICJ Rep. 14, σελ.101 §191 και σελ.103 §195 και *Oil Platforms (Iran v. United States of America)*, *Merits*, 2003 ICJ Rep. 161, §51.

⁴⁸⁶ Σημειώνουμε ότι η SFOR αντικατεστάθη από τη EUFOR Althea –European Union Force Althea- στις 02/12/2004, η οποία επιτηρεί μέχρι σήμερα την εφαρμογή της Συνθήκης του Dayton. Η EUFOR αριθμεί περί τους 2.190 άνδρες από 27 χώρες (Σεπτέμβριος 2008, βλ. επίσημο δικτυακό τόπο EUFOR: http://www.euforbih.org/eufor/index.php?option=com_content&task=view&id=145&Itemid=62).

οντότητες. Η επιτήρηση επί της Βοσνίας είναι αρκετά στενή λόγω των πρόσφατων αιματηρότατων συγκρούσεων που βίωσε η χώρα. Στην περίπτωση της Συμφωνίας του Dayton για τη Βοσνία, παρατηρείται ότι η εσωτερική έννομη τάξη εποπτεύεται από διεθνή μηχανισμό που, εκ των πραγμάτων, συνιστά μέρος των συνταγματικών υποχρεώσεων της τριεθνотικής Δημοκρατίας της Βοσνίας. Δε μπορεί κανείς να παραγνωρίσει το γεγονός ότι το μοντέλο αυτό παρουσιάζει εξαιρετικές ομοιότητες με την περίπτωση της Κύπρου, που εξετάζουμε⁴⁸⁷.

Από το Κόσσοβο μέχρι το Ιράκ και από τη Γεωργία μέχρι την Παλαιστίνη και το Αφγανιστάν, ο κόσμος δε μοιάζει, δυστυχώς, να οδηγείται στην ειρήνη· δε χρειαζόμαστε σχοινοτενείς αναλύσεις για να το καταλάβουμε. Αυτό ακριβώς επεσήμανε ο Rauf Denktaş όταν δήλωνε, στις 21/03/2004, ότι παρόμοιες ρυθμίσεις με αυτές της Κύπρου, όπου εφαρμόστηκαν, όπως στη Βοσνία και το Κόσσοβο, είχαν ως αποτέλεσμα να ρεύσει το αίμα. Την επομένη, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Abdullah Gül υιοθέτησε τις εκτιμήσεις αυτές, υπογραμμίζοντας τα εξής: «Οι τελευταίες εξελίξεις στην Ευρώπη και το Κόσσοβο ισχυροποίησαν την ανησυχία της Τουρκίας περί του ζητήματος [της 'ισχυρής διζωνικότητας']. Σημειώθηκαν επεισόδια που προκάλεσαν αιματοχυσία στο μέσο της Ευρώπης, παρά την προσοχή του NATO, της Ε.Ε. και όλων των χωρών. Οι άνθρωποι άρχισαν να σκοτώνουν και να διαδηλώνουν. Αυτά τα επεισόδια έλαβαν χώρα, καθώς η αγάπη που διαρκεί και η επιθυμία να ζήσουν μαζί οι δύο κοινωνίες δεν ανεδείχθησαν ακόμη»⁴⁸⁸. Η επανάληψη μιας παλαιάς, αποτυχημένης, συνταγής σε ένα επιδιωκόμενο νέο πλαίσιο συνιστά ένα εντελώς αναχρονιστικό φαινόμενο και δε μπορεί να ευθυγραμμιστεί με τις σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις περί διεθνούς πολιτικής.

5.2.6 Βρετανικές Βάσεις

Το Σχέδιο Annan δε θα μπορούσε να μην εμπεριέχει συγκεκριμένες ρυθμίσεις περί του καθεστώτος των βρετανικών βάσεων της Κύπρου⁴⁸⁹. Κατ' αρχάς, πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι, εάν το Σχέδιο Annan γινόταν τελικώς αποδεκτό, τότε η

---

⁴⁸⁷ Σύμφωνα με τον Th. Grant, το βοσνιακό μοντέλο έχει αντιγραφεί από το προηγούμενο των νομικών δεσμεύσεων που αναλήφθηκαν από την Κυπριακή Δημοκρατία. Βλ. *Grant Th.*, "Internationally Guaranteed Constitutive Order: Cyprus and Bosnia as Predicates for a Non-Traditional Actor in the Society of States", 8 J Transnat'l L. & Pol'y 1 (1998-1999), σελ. 24-25 και 29.

⁴⁸⁸ Βλ. Πρακτορείο Anadolu, 22/03/2004.

⁴⁸⁹ Βλ. Παράρτημα II του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στη Συνθήκη Εγκαθίδρυσης.

«Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» θα είχε αποδεχτεί με μία νέα διεθνή συμφωνία όλες τις ρυθμίσεις του 1960 περί του καθεστώτος των βάσεων⁴⁹⁰. Εκ παραλλήλου, το Σχέδιο Annan εισήγαγε κάποιες καινούριες προβλέψεις, οι οποίες τροποποιούσαν ριζικά την υφισταμένη τάξη πραγμάτων. Ειδικότερα, περιελάμβανε ρητή πρόβλεψη βάσει της οποίας: «*Οποιαδήποτε διαφορά σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή αυτού του Πρωτοκόλλου θα επιλύεται κατόπιν διαβουλεύσεων και δε θα παραπέμπεται σε οποιοδήποτε διεθνές δικαστήριο ή τρίτο μέρος προς διευθέτηση*»⁴⁹¹, δημιουργώντας, έτσι, ένα εξαιρετικά περιορισμένο πλαίσιο επιλύσεως διαφορών. Επιπροσθέτως, οι προβλέψεις του Σχεδίου Annan επιβεβαίωναν το *sui generis* καθεστώς των βρετανικών βάσεων, στο έδαφος των οποίων δεν θα έχουν καμία ισχύ το ευρωπαϊκό κεκτημένο⁴⁹² και η ΕΣΔΑ⁴⁹³. Από 1^{ης} Απριλίου 2004, η Βρετανία, με σχετική δήλωσή

⁴⁹⁰ Για το καθεστώς των βρετανικών βάσεων, επί τη βάση της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως του 1960, βλ. εκτενώς παραπάνω στο Μέρος Α', Κεφάλαιο 1, ενότητα 1.3.2.1 της παρούσης διπλωματικής εργασίας.

⁴⁹¹ Βλ. άρθρο 8 του Παραρτήματος II του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως.

⁴⁹² Όταν η Βρετανία προσχώρησε, το 1973, στην ΕΟΚ είχε οριστεί ότι οι διατάξεις της Συνθήκης της Ρώμης δε θα εφαρμόζονταν στις περιοχές των κυρίαρχων βάσεων του Ηνωμένου Βασιλείου στο Ακρωτήρι και τη Δεκέλεια της Κύπρου. Επομένως, οι περιοχές των βάσεων είχαν παραμείνει εκτός ΕΟΚ/Ε.Ε.. Βλ. «*Κοινή Δήλωση περί των Κυρίαρχων Βάσεων του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας στην Κύπρο*», η οποία προσαρτήθηκε στην Τελική Πράξη Προσχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Βλ. επίσης και άρθρο 299, §6, στοιχείο β της Συνθήκης περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Αργότερα, στην πράξη προσχωρήσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ε.Ε. περιελήφθη το «*Πρωτόκολλο αριθ. 3*» σχετικώς με τις περιοχές των βρετανικών βάσεων στην Κύπρο. Κύριος στόχος του Πρωτοκόλλου ήταν η προστασία των συμφερόντων και η ίδια μεταχείριση, αφ' ενός, των εργαζομένων στις βάσεις και, αφ' ετέρου, των κατοίκων των περιοχών που περιλαμβάνονταν σε αυτές με τους λοιπούς πολίτες της νήσου. Έτσι, οι αρμοδιότητες της Κυπριακής Δημοκρατίας επεκτάθηκαν περαιτέρω σε βασικούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας σε σχέση με τα πρόσωπα που διαμένουν ή εργάζονται στις βάσεις, ενώ, οι βρετανικές αρμοδιότητες περιορίστηκαν ακόμη περισσότερο σε τομείς που σχετίζονται κατά κύριο λόγο με το στρατιωτικό χαρακτήρα των βάσεων. Οι βάσεις παρέμεναν –και εξακολουθούν να παραμένουν– εκτός του εδάφους της Ε.Ε. και, όπως δήλωσε σχετικώς στη Βουλή των Λόρδων εκπρόσωπος της βρετανικής κυβερνήσεως, αυτή θα είναι η θέση της τελευταίας και στο μέλλον. Βλ. δήλωση της Υπουργού Εμπορίου Βαρώνης *Symons of Vernham Dean*, House of Lords, “Cyprus: UK Sovereign Bases”, 14/01/2003: Column 123. Για το «*Πρωτόκολλο αριθ. 3*» βλ. *Επίσημη Εφημερίδα*, αριθ. L 169 της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 2003.

⁴⁹³ Ένα επίμαχο σημείο αναφορικά με τις βρετανικές βάσεις στην Κύπρο είναι ότι, μέχρι το 2004, δεν είχε εφαρμογή στο έδαφός τους η ΕΣΔΑ· επρόκειτο, λοιπόν, περί ‘*no human rights land*’. Από το 1953 και μέχρι την ανεξαρτησία της, η Κύπρος περιλαμβανόταν στα αποικιακά εδάφη, στα οποία εφαρμοζόταν η ΕΣΔΑ. Βλ. *Declaration contained in a letter from the Permanent Representative of the United Kingdom, dated 23/10/1953, registered at the Secretariat General (Council of Europe) on 23/10/1953*, Council of Europe, Treaties, List of the declarations made by the United Kingdom. Το 1964, η Βρετανία, λόγω της ανεξαρτητοποίησης της Κύπρου και άλλων αποικιών, ανακοίνωσε ότι «*οι υποχρεώσεις που είχε αναλάβει ... σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εκ μέρους αυτών των κρατών έπαψαν από την ημερομηνία της ανεξαρτησίας τους*». Βλ. *Declaration contained in a letter from the Permanent Representative of the United Kingdom, dated 09/06/1964, registered at the Secretariat General (Council of Europe) on 10/06/1964*, Council of Europe, Treaties, List of the declarations made by the United Kingdom. Δεδομένου ότι η δήλωση του 1964 αναφέρεται μόνο στο τμήμα εκείνο του νησιού που ανεξαρτητοποιήθηκε, γεννάται το ερώτημα εάν η Βρετανία εξακολουθούσε να δεσμεύεται από τη δήλωση του 1953 ως προς το έδαφος των βάσεων και μόνο. Το γεγονός, πάντως, είναι ότι, μέχρι και τον Απρίλιο του 2004, η Βρετανία δεν είχε περιλάβει ποτέ τις βάσεις της Κύπρου στις δηλώσεις που κατέθετε κατά καιρούς στο Συμβούλιο της Ευρώπης αναφορικά

της, επεξέτεινε την εφαρμογή της ΕΣΔΑ στο έδαφος των δύο βάσεων της Κύπρου. Όσον αφορά στα ποσά που οφείλει η Βρετανία στην Κυπριακή Δημοκρατία για τη χρήση των «περιοχών υπό διακατοχή» ανά την επικράτεια της νήσου, τα οποία δεν έχουν καταβληθεί από το 1963, δεν υπήρχε καμία απολύτως πρόβλεψη⁴⁹⁴.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ρυθμίσεις του Σχεδίου Annan εν σχέσει προς τη θαλάσσια ζώνη που βρίσκεται μπροστά από τις βρετανικές βάσεις. Υπενθυμίζουμε ότι, συμφώνως προς το Παράρτημα Α της Συμφωνίας του 1960, η Κυπριακή Δημοκρατία δε δύναται να διεκδικήσει ως αιγιαλίτιδα ζώνη της τη συγκεκριμένη θαλάσσια περιοχή, η οποία βρίσκεται εμπροσθεν των δύο αγγλικών βάσεων. Ταυτοχρόνως, όμως, η εν λόγω περιοχή δεν προσδιορίζεται ως αιγιαλίτιδα ζώνη των βρετανικών βάσεων⁴⁹⁵. Το Σχέδιο Annan απέφυγε να προσδιορίσει τη νομική φύση της θαλάσσιας ζώνης εμπροσθεν των βάσεων, περιοριζόμενο στην επιβεβαίωση της απαγορεύσεως επεκτάσεως των κυπριακών χωρικών υδάτων: «*Η Κύπρος δε θα απαιτήσει ως μέρος των χωρικών υδάτων της ύδατα μεταξύ των γραμμών οι οποίες περιγράφονται στην έκθεση που αναφέρεται στο Πρόσθετο Πρωτόκολλο αυτής της Συνθήκης*». Οι γραμμές, όμως, αυτές δεν αναφέρονταν πουθενά, αλλά θα προσδιορίζονταν σε έκθεση που θα ετοιμάζε εμπειρογνώμονας, τον οποίο θα διόριζε μονομερώς η Βρετανία⁴⁹⁶. Ακολούθως, η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» θα περιοριζόταν απλώς στην αποδοχή της όποιας εκθέσεως παρουσίαζε ο εμπειρογνώμονας⁴⁹⁷.

Τέλος, σε περίπτωση υιοθετήσεως του Σχεδίου Annan, η Βρετανία είχε προσφερθεί να εκχωρήσει στην «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» περιοχή που

με τα εδάφη της στα οποία εφαρμόζεται η ΕΣΔΑ. Τα πράγματα, όμως, άλλαξαν την 1^η Απριλίου 2004, όταν η Βρετανία, με σχετική δήλωσή της, επεξέτεινε την εφαρμογή της ΕΣΔΑ στις περιοχές των δύο 'κυρίαρχων' βρετανικών βάσεων του Ακρωτηρίου και της Δεκέλειας στην Κύπρο. Με τη δήλωσή της αυτή, η Βρετανία αναγνώρισε ρητώς και την αρμοδιότητα του ΕΔΔΑ να επιλαμβάνεται ατομικών προσφυγών αναφορικά με τις περιοχές των δύο βρετανικών βάσεων της Κύπρου, κατ' άρθρο 34 της ΕΣΔΑ. Βλ. σχετικώς *Declaration contained in a letter from the Permanent Representative of the United Kingdom, dated 31/03/2004, registered at the Secretariat General (Council of Europe) on 01/04/2004*, Council of Europe, Treaties, List of the declarations made by the United Kingdom.

⁴⁹⁴ Βλ. σχετικά *Psyllides G.*, "There is no excuse to hold off bases rent", *Cyprus Mail*, 25/02/2004. Κατά το Λουκή Λουκαΐδη, τέως δικαστή στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η έλλειψη οποιασδήποτε σχετικής αναφοράς στο Σχέδιο Annan θα έδινε στους Βρετανούς τη δυνατότητα να αποφύγουν την τελική καταβολή των οφειλομένων.

⁴⁹⁵ Βλ. άρθρο 3 του Παραρτήματος Α της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας.

⁴⁹⁶ Επισημαίνουμε ότι η διαδικασία προσδιορισμού των χερσαίων ορίων μεταξύ του εδάφους των βάσεων και της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας» στη δεύτερη περίπτωση, θα συμμετείχαν και οι δύο κυβερνήσεις, με το διορισμό δύο εμπειρογνομόνων αντιστοίχως. Βλ. *Συρίγος Αγ.*, 2005, σελ. 285.

⁴⁹⁷ Είναι προφανές ότι το Σχέδιο Annan δεν καθιστούσε σαφές το κατά πόσο τα ύδατα των βάσεων θα είχαν πλήρη ανάπτυξη εύρους αιγιαλίτιδας ζώνης 12 ν. μιλίων. Σε μια τέτοια περίπτωση, η Βρετανία θα μπορούσε, ενδεχομένως, να διεκδικήσει και υφαλοκρηπίδα.

αντιστοιχούσε περίπου στο ήμισυ της συνολικής εκτάσεως των βρετανικών βάσεων⁴⁹⁸. Οι περιοχές που θα εκχωρούνταν ήταν αγροτικές και οικιστικές και, ως εκ τούτου, δεν επηρέαζαν τη στρατιωτική λειτουργία των βάσεων⁴⁹⁹. Επρόκειτο, λοιπόν, περί τμηματικής εδαφικής μεταβολής, δια της οποίας η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» θα αποκτούσε ορισμένες περιοχές, υποκαθιστώντας πλήρως τη Βρετανία ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της τελευταίας επί των συγκεκριμένων εδαφικών περιοχών των βάσεων⁵⁰⁰.

5.2.7 Ανθρώπινα Δικαιώματα

Το Σχέδιο Annan δεν εμφανιζόταν ιδιαίτερος γενναιόδωρο όσον αφορά στην κατοχύρωση των ελευθεριών διακινήσεως, εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας, τις

⁴⁹⁸ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι επρόκειτο περί έμμεσης εκχώρησης υπέρ της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας», καθώς η Βρετανία θα εμφανιζόταν να εκδηλώνει την πρόθεσή της να παραιτηθεί από τις συγκεκριμένες περιοχές, χωρίς, όμως, να εκχωρεί ρητώς τις περιοχές αυτές στην «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία». Απλώς, η τελευταία θα ανέλαμβανε το σύνολο των διεθνών υποχρεώσεων και ευθυνών που είχε έως εκείνη την περίοδο η Βρετανία επί των υπό εκχώρηση εδαφών. Ασχέτως, πάντως, των λόγων που ώθησαν τη Βρετανία να προβεί σε αυτή την προσφορά εδαφών, όπως και στην επιλογή της ιδιόμορφης αυτής μεθόδου αποδόσεως της κυριαρχίας σε τμήμα του χώρου των βάσεων, θα πρέπει να υπενθυμιστεί η πρόβλεψη των Συμφωνιών του 1960, συμφώνως προς την οποία: «*Στην περίπτωση, ωστόσο, όπου η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, ενόψει αλλαγών στις στρατιωτικές απαιτήσεις της, μπορεί ανά πάσα στιγμή να αποφασίσει να απεκδυθεί από την ανωτέρω κυριαρχία ή τον αποτελεσματικό έλεγχο επί των περιοχών των κυρίαρχων βάσεων ή οποιουδήποτε μέρους τους, εξυπακούεται ότι η εν λόγω κυριαρχία ή έλεγχος θα μεταβιβασθούν στην Κυπριακή Δημοκρατία*». Βλ. αναλυτικά *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 285-287.

⁴⁹⁹ Θεωρητικώς, η Κυπριακή Δημοκρατία μπορεί να διεκδικήσει τις περιοχές των βάσεων, τις οποίες η Βρετανία περιέλαβε στις τελευταίες διευθετήσεις του Σχεδίου Annan. Βλ. την άποψη του Στέλιου Θεοδούλου στον *Χατζηκόστα Κ.*, «Τσιμεντώνεται το καθεστώς των βάσεων – Με την αποδοχή του Σχεδίου Annan αναβαθμίζεται η Συμφωνία Εγκαθιδρύσεως», *Σημερινή*, 14/03/2004. Το ζήτημα του καθεστώτος των βρετανικών βάσεων ετέθη μετά το δημοψήφισμα από το *Βάσο Λυσσαρίδη*, Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 27/04/2004. Βλ. επίσης το *Ψήφισμα της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, ημερομηνίας 30/06/2005*, όπου διακηρύσσεται ότι «*το Ηνωμένο Βασίλειο δεν έχει κυριαρχία στα εδάφη των βρετανικών βάσεων, ακόμα και στο πλαίσιο της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως, αλλά δέσμευση για απλή χρήση των εδαφών αυτών για συγκεκριμένους στρατιωτικούς σκοπούς*» και συνεχίζει: «*η λειτουργία των βρετανικών βάσεων δε μπορεί να παραβιάζει τα δικαιώματα των πολιτών της Κυπριακής Δημοκρατίας που διαμένουν στις περιοχές των βάσεων, ούτε να επηρεάζει δυσμενώς το περιβάλλον και την ανθρώπινη υγεία και, κατά συνέπεια, πρέπει να συνάδει με διεθνείς συμβάσεις, τη νομοθεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας και το Κοινοτικό Κεκτημένο*».

⁵⁰⁰ Είναι σαφές ότι το δικαίωμα της αυτοδιαθέσεως θα πρέπει να εφαρμοστεί σε ολόκληρη την επικράτεια της Κύπρου. Η διατήρηση των βρετανικών βάσεων συνιστά αυθεντικό κατάλοιπο της αποικιοκρατίας και στρέφεται κατά της αρχής της αυτοδιαθέσεως των λαών. Επιπλέον, το γεγονός της υπάρξεως οικισμών στο έδαφος των βάσεων συνιστά απτό δείγμα της παραβίασεως της αρχής της αυτοδιαθέσεως. Το ενδεχόμενο της απαιτήσεως επιστροφής όλων των εδαφών των βάσεων ανησυχεί σφόδρα τους Βρετανούς· αναφέρουμε ένα ενδεικτικό απόσπασμα δηλώσεως στη βρετανική Βουλή: «*Οι βάσεις περιορίζονται σε στρατιωτικούς σκοπούς, σύμφωνα με τη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως του 1960... θα ήταν αφροσύνη να διακινδυνεύσουμε τις –όχι πάντα εύκολες– διευθετήσεις μας με την κυβέρνηση της Κύπρου σχετικώς με μία σημαντική στρατιωτική βάση, προβαίνοντας σε μία πράξη που θα μπορούσαν να θεωρήσουν ως προκλητική και αντιβαίνουσα το πνεύμα της Συνθήκης*». Βλ. δήλωση του υφυπουργού Εξωτερικών και Κοινοπολιτειακών Υποθέσεων *Ben Bradshaw*, House of Lords, Standing Committee D, “British Overseas Territories Bill”, clause 3-6/12/2001.

οποίες υπέβαλλε σε περιορισμούς ήδη εν τη γενέσει τους⁵⁰¹. Πιο συγκεκριμένα, το Σχέδιο παρέπεμπε ευθέως σε μεταβατικές ρυθμίσεις, που περιόριζαν τις θεμελιώδεις ελευθερίες τόσο στην αρχική φάση λειτουργίας του νέου κράτους, όσο και στην ομαλή, στη μετά τη μεταβατική περίοδο φάση λειτουργίας της Δημοκρατίας· τίθεντο, δηλαδή, όρια τόσο μεταβατικής⁵⁰², όσο και μόνιμης φύσεως.

Ένα εκ των σημείων που προκαλούν την απορία του αναγνώστη του Σχεδίου Annan είναι το περίπλοκο εκείνο τμήμα που διευθετεί τα ζητήματα επιστροφής και ανάκτησης των ιδιωτικών περιουσιών των μετακινηθέντων ή εκτοπισθέντων και από τις δύο πλευρές. Η προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων έχει δύο όψεις: η πρώτη είναι η επιστροφή των εκτοπισμένων στα σπίτια τους⁵⁰³. η δεύτερη είναι η αποκατάσταση των περιουσιακών δικαιωμάτων των εκτοπισμένων, που περιλαμβάνει, εκτός από τα σπίτια τους, και τα αγροτικά και αστικά ακίνητα που νέμονταν και κατείχαν μέχρι το 1974.

---

⁵⁰¹ Βλ. παρέμβαση *Λουκή Λουκαΐδη*, «Η Επιδίωξη Ευρωπαϊκής Λύσης για την Κύπρο», στην εφημερίδα Το Παρόν (ένθετο), 30/01/2005. Η εν λόγω παρέμβαση είναι ιδιαίτερος επικριτική των διατάξεων περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Σχεδίου, υπό το φως της ΕΣΔΑ.

⁵⁰² Εξαιρετικά προβληματικές ήταν οι μεταβατικές διατάξεις, οι αφορώσες σε περιορισμούς στην άσκηση των δικαιωμάτων που αναφέρονται ευθέως στο ευρωπαϊκό κείμενο. Οι μεταβατικές αυτές διατάξεις είχαν ως στόχο τη θέση ασφαλιστικής δικλείδας υπέρ της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Για κριτική επί των διατάξεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, βλ. «Πλαίσιο Αρχών για μια Δίκαιη και Βιώσιμη Λύση του Κυπριακού με γνώμονα το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο», Διεθνές Συμβούλιο Εμπειρογνομόνων συγκληθέν από την Επιτροπή για Ευρωπαϊκή Λύση στην Κύπρο, 2005, § 16.

⁵⁰³ Όταν τα τουρκικά στρατεύματα εκδίωξαν τους Ελληνοκυπρίους από τις οικίες τους, οι τελευταίοι δεν κατέφυγαν σε κάποιο άλλο κράτος ως πρόσφυγες, αλλά παρέμειναν εντός των ορίων του κράτους τους· επομένως, κατατάσσονται νομικά στην κατηγορία των εκτοπισμένων ατόμων, όπως αυτή αναφέρεται στη σχετική Διακήρυξη της Ενώσεως Διεθνούς Δικαίου. Βλ. άρθρο 1, *Report and Declaration of International Law Principles on Internally Displaced Persons (2000)*, ILA Conference Report, Vol 69. Βλ. επίσης *Lee L.T.*, “The London Declaration of International Law Principles on Internally Displaced Persons”, *AJIL*, Vol. 95, No 2, 2001, pp. 454-458. Η απαγόρευση της βίαιης μετακινήσεως πληθυσμών κατά τη διάρκεια ενόπλων συγκρούσεων, ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, έχει το χαρακτήρα επιτακτικού κανόνα δικαίου, από τον οποίο δεν επιτρέπεται ουδεμία απόκλιση και θεωρείται κανόνας *jus cogens*. Βλ. άρθρο 85, εδάφιο 4.α του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου 1 της 8^{ης}/06/1977 στις Συμβάσεις της Γενεύης της 12^{ης}/08/1949· Committee of the Elimination of Racial Discrimination, 1124th meeting, Decision 2 (47), UN Doc A/50/18, 16/08/1995, § 26· άρθρο 5 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία και άρθρο 3 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για τη Ρουάντα, καθώς επίσης και τα άρθρα 7 και 8 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Όσον αφορά στο περιεχόμενο του «δικαιώματος στην επιστροφή», βλ. άρθρο 13, εδάφιο 2 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948)· άρθρο 12, εδάφιο 4 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (1966)· άρθρο 5, εδάφιο δ, II της Διεθνούς Συμβάσεως περί Καταργήσεως Πάσης Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (1966) και άρθρο 3, εδάφιο 2 του Πρωτοκόλλου αρ. 4 στην ΕΣΔΑ (1963). Σταδιακά, όμως, μέσα από την ερμηνεία των συγκεκριμένων κειμένων, διευρύνθηκε το περιεχόμενο του δικαιώματος στην επιστροφή. Βλ. χαρακτηριστικά την Απόφαση 1097/1996 του Συμβουλίου Ασφαλείας, περί της Αμπχαζίας στη Γεωργία, η οποία αποσυνδέει το δικαίωμα στην επιστροφή των εκτοπισμένων και των προσφύγων στις οικίες τους από την πολιτική επίλυση της συγκρούσεως. Ακολούθησε, το 1998, το κείμενο με τις Κατευθυντήριες Γραμμές για τον Εκτοπισμό του Γ.Γ. των Η.Ε., *Guiding Principles on Internal Displacement*, UN Doc E/CN.4/1998/53/Add.2, 11/02/1998. Βάσει των αρχών αυτών, ο κανόνας είναι η αποκατάσταση των περιουσιών και μόνο σε περίπτωση που δεν είναι δυνατή η αποκατάσταση προκύπτει θέμα αποζημίωσης.

Η προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ελληνοκυπρίων στις περιοχές που θα περνούσαν υπό τον έλεγχο της Ελληνοκυπριακής πολιτείας ήταν σχεδόν απόλυτη⁵⁰⁴. Ο κανόνας για τα συγκεκριμένα εδάφη ήταν ότι όλοι οι Ελληνοκύπριοι εκτοπισμένοι ιδιοκτήτες περιουσιών, «οι ιδιοκτήτες που είχαν στερηθεί της κατοχής των περιουσιών τους», για να χρησιμοποιήσουμε την ακριβή ορολογία του Σχεδίου Annan, θα τις επανακτούσαν⁵⁰⁵. Για την αποκατάσταση απαιτείτο απλώς η διακρίβωση των περιουσιακών δικαιωμάτων των δικαιούχων⁵⁰⁶. Μοναδική εξαίρεση στην απόλυτη αποκατάσταση των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ελληνοκυπρίων δικαιούχων ήταν η περίπτωση κατά την οποία ο Τουρκοκύπριος κάτοχος⁵⁰⁷ είχε προβεί σε σημαντικές βελτιώσεις του ακινήτου, οι οποίες ξεπερνούσαν την αξία του ακινήτου αυτού καθ' εαυτού⁵⁰⁸.

Όπως φαίνεται, όμως, ο Γ.Γ. του ΟΗΕ είχε δύο μέτρα και δύο σταθμά ως προς την προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων. Ενώ, λοιπόν, η προστασία αυτή ήταν απόλυτη και πλήρης στις περιοχές που θα επανέρχονταν υπό τον έλεγχο της Ελληνοκυπριακής Πολιτείας, ήταν, αντιθέτως, ελλειμματική και περιορισμένη στις περιοχές της Τουρκοκυπριακής Πολιτείας. Ειδικότερα, σύμφωνα με το Σχέδιο Annan, οι ιδιοκτήτες ακινήτων που είχαν υποχρεωθεί να τα εγκαταλείψουν είχαν μερικό δικαίωμα αποκαταστάσεως της περιουσίας τους⁵⁰⁹. Το δικαίωμα αυτό ανερχόταν στο 1/3 είτε της γης είτε της αξίας της⁵¹⁰. Ως προς το υπόλοιπο τμήμα της περιουσίας

---

⁵⁰⁴ Το Σχέδιο Annan είχε ως βασική παράμετρό του την αρχή «έδαφος αντί ειρήνης» (*land for peace*). Βλ. σχετικώς *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 383-385. Έτσι, αν και από εδαφικής απόψεως θα αποδιδόταν μόλις το 7% εκ των κατεχομένων εδαφών, θα μπορούσαν, κατά το Γ.Γ., να αποκατασταθούν στις περιουσίες τους περίπου οι μισοί από τους πρόσφυγες. Βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus (2003), 1^η Απριλίου 2003*, UN S/2003/398, § 118. Συμφώνως προς τα προβλεπόμενα στο Σχέδιο Annan, οι περιοχές θα μεταβιβάζονταν στην Ελληνοκυπριακή Πολιτεία εντός 42 μηνών. Βλ. σχετικό χρονοδιάγραμμα στο *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 378.

⁵⁰⁵ Βλ. άρθρο 1, Προσάρτημα 4, Παράρτημα VII του Σχεδίου Annan V.

⁵⁰⁶ Η ύπαρξη αξιόπιστου κτηματολογίου, σαφώς θα διευκόλυνε την όλη διαδικασία. Βλ. ανωτέρω Μέρος Α', Κεφάλαιο 2, ενότητα 2.2.2 της παρούσης διπλωματικής εργασίας.

⁵⁰⁷ Συμφώνως προς το Σχέδιο, ως «κάτοχοι/τρέχοντες χρήστες» (*“current users”*) των περιουσιών νοούνταν τα πρόσωπα εκείνα στα οποία είχε παραχωρηθεί δικαίωμα χρήσεως ή κατοχής ιδιοκτησίας από αρχή που είχε συσταθεί για τη διαχείριση των ιδιοκτησιών που εγκαταλείφθηκαν συνεπεία των γεγονότων της περιόδου 1963-1974.

⁵⁰⁸ Στην περίπτωση αυτή, ο Ελληνοκύπριος ιδιοκτήτης του ακινήτου και ο Τουρκοκύπριος κάτοχος θα έπρεπε να διευθετήσουν φιλικά το ζήτημα. Εάν ο φιλικός διακανονισμός δεν καθίστατο δυνατός, τότε η Επιτροπή Ιδιοκτησίας (Property Board) θα αποφάσιζε εάν θα απέδιδε αμέσως την περιουσία στον Ελληνοκύπριο ιδιοκτήτη της ή εάν θα μίσθωνε την περιουσία στον Τουρκοκύπριο κάτοχο για μία χρονική περίοδο μεταξύ ενός και είκοσι ετών.

⁵⁰⁹ Παρόλα αυτά, εξαιρούνταν της εν λόγω ρυθμίσεως οι κάτοικοι ορισμένων χωριών της Καρπασίας – Ριζοκάρπασο, Γαλιούσα, Αγ. Τριάδα, Μελέναγρα-, της Τυλληρίας –Αγ. Γεωργιούδης, Αγ. Θεόδωρος, Αλεύγα, Κόκκινα, Μανσουόρα, Σελλάδι του Άππη-, καθώς και χωριά Μαρωνιτών, όπου, εάν οι ιδιοκτήτες επέλεξαν να επιστρέψουν και να εγκατασταθούν μόνιμα στα χωριά τους, μπορούσαν να αποκατασταθούν στο σύνολο της περιουσίας τους.

⁵¹⁰ Βλ. Ορισμός 13-«Δικαίωμα Αποκαταστάσεως», Συνημμένο 1, Παράρτημα VII Σχεδίου Annan V.

τους, οι ιδιοκτήτες θα έπαιρναν «πλήρη» αποζημίωση⁵¹¹. Η αποκατάσταση, όμως, του 1/3 της περιουσίας δε μπορούσε να θεωρηθεί δεδομένη, αφού στο Σχέδιο υπήρχαν ορισμένες πολύ σημαντικές παρεκκλίσεις⁵¹². Εκτός αυτού, καμία αποκατάσταση περιουσίας δεν επιτρεπόταν να λάβει χώρα πριν από την πάροδο 3^{ov} ετών από τη θέση σε ισχύ της Ιδρυτικής Συμφωνίας εάν η ιδιοκτησία ήταν κενή, διαφορετικά, απαιτούνταν τουλάχιστον 5 χρόνια⁵¹³. Όσον αφορά στην αποζημίωση, θα λάμβανε τη μορφή πιστοποιητικών εκτιμήσεως της περιουσίας και χρεογράφων⁵¹⁴.

Το Σχέδιο Annan προέβλεπε ότι, σε περίπτωση αποδοχής του, οι δύο συμπρόεδροι θα έστελναν μια επιστολή στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, με τον οποία θα ενημερωνόταν ο Πρόεδρος του ΕΔΔΑ για τη «νέα κατάσταση πραγμάτων» στην Κύπρο, η οποία θα επέλυε συνολικά «*όλα τα θέματα που χώριζαν τους Ελληνοκυπρίους και τους Τουρκοκυπρίους στο παρελθόν, περιλαμβανομένων και των προβλημάτων ιδιοκτησίας*». Με βάση τη «νέα κατάσταση πραγμάτων» επρόκειτο να εγκατασταθεί ειδικός εσωτερικός μηχανισμός, που θα αντιμετώπιζε τα θέματα αυτά, για τα οποία θα ήταν υπεύθυνη αποκλειστικά και μόνο η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» -ενώ η Τουρκία θα απεκδυόταν οποιασδήποτε ευθύνης. Επιπλέον, με την επιστολή αυτή οι δύο συμπρόεδροι θα ζητούσαν από το ΕΔΔΑ να εφαρμόσει το *άρθρο 37* της ΕΣΔΑ, που ορίζει ότι σε κάθε στάδιο της διαδικασίας μπορεί να διαγραφεί η προσφυγή εάν για κάποιο λόγο δε δικαιολογείται η περεταίρω εξέτασή της. Ουσιαστικά, με την εν λόγω επιστολή γινόταν προσπάθεια να παρεμποδιστεί η άσκηση του δικαιώματος ατομικής προσφυγής⁵¹⁵.

Συμπερασματικά, με τις ως άνω διευθετήσεις το Σχέδιο Annan νομιμοποιούσε εμμέσως τις πράξεις διαθέσεως της περιουσίας των Ελληνοκυπρίων στις οποίες είχαν προχωρήσει οι Τουρκοκύπριοι. Έτσι, αντιμετωπίζονταν, ουσιαστικά, επί ίσοις όροις οι αρχές της Κυπριακής Δημοκρατίας, που είχαν σεβαστεί τα περιουσιακά

⁵¹¹ Βλ. άρθρο 8, Παράρτημα VII Σχεδίου Annan V.

⁵¹² Για τις παρεκκλίσεις αυτές, *ibid.* άρθρα 9, 10, 11, 12, 14 και 16.3. Σημειώνουμε ότι, στη βάση των προαναφερθέντων άρθρων, προβλεπόταν –μεταξύ άλλων- ότι κανένα νομικό πρόσωπο δε θα μπορούσε να ανακτήσει την περιουσία του, περιλαμβανομένου και του κύριου όγκου των ακινήτων της ορθόδοξης Εκκλησίας και του Εβκαφίου, που θα μπορούσαν μόνο να διεκδικήσουν αποζημίωση.

⁵¹³ *Ibid.* άρθρο 17. Πέραν του χρονοβόρου των διαδικασιών, ακόμη και η λειτουργία του όλου συστήματος ήταν σχετικώς επισφαλής, δεδομένου ότι για τα 5 πρώτα χρόνια το κόστος λειτουργίας της Επιτροπής Ιδιοκτησίας θα καλυπτόταν, κυρίως, από δωρεές. Βλ. άρθρο 7.1, Προσάρτημα 2, Παράρτημα VI του Σχεδίου Annan V.

⁵¹⁴ Προς το σκοπό αυτό, η Επιτροπή Ιδιοκτησίας θα δημιουργούσε ένα ειδικό ταμείο αποζημιώσεων στην Τράπεζα Κύπρου. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση όφειλε να εγγυηθεί για την πληρωμή των χρεογράφων κατά τη λήξη τους. *Ibid.* άρθρο 17.

⁵¹⁵ Ακόμη, προέκυπτε θέμα παραβίασεως του *άρθρου 34* της ΕΣΔΑ, που ορίζει ότι τα κράτη «*αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μην παρεμποδίζουν με κανένα τρόπο την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος*» της ατομικής προσφυγής. Βλ. σχετικώς *Αμιλιανίδης Α., Κεντάς Γ.*, 2003, σελ. 112-113.

δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων, με τις de facto αρχές του Denktas, που μοίραζαν τίτλους ιδιοκτησίας αφειδώς, ιδίως μετά το 1989.

Στο προτεινόμενο από το Γ.Γ. του ΟΗΕ Σχέδιο επίλυσης παρατηρείτο η οικονομία να μη γίνονται δεκτοί στη Βόρεια Κύπρο όλοι όσοι εκτοπίστηκαν, παρά μόνο ένας αριθμός Ελληνοκυπρίων που δεν επρόκειτο να ανατρέψει τη σκοπούμενη αριθμητική υπεροχή των Τουρκοκυπρίων στα κατεχόμενα. Για το λόγο αυτό, η οροφή που προβλεπόταν στο Σχέδιο δεν υπερέβαινε το 30% του συνόλου των κατοίκων της Τουρκοκυπριακής πολιτείας –με το ποσοστό αυτό να μειώνεται εμφανώς με την υποβολή κάθε νέας αναθεωρημένης εκδοχής του Σχεδίου Annan. Στόχος, όπως υπογραμμιζόταν στο Σχέδιο, ήταν να μη μπορεί να υπερβεί ο ελληνοκυπριακός πληθυσμός στην Τουρκοκυπριακή πολιτεία το 1/3 του συνολικού πληθυσμού αυτής.

Σε μία ανάλογη περίπτωση, η Συμφωνία του Dayton του 1995⁵¹⁶ προέβλεψε, σχετικώς με τους πρόσφυγες και τους εκτοπισμένους, το δικαίωμά τους να επιστρέψουν στις εστίες τους, από τις οποίες είτε εκδιώχτηκαν είτε αποχώρησαν, εξ' αιτίας των εχθροπραξιών που έλαβαν χώρα στην περιοχή μετά το 1992. Υπογραμμίζουμε ότι δεν προεβλέφθη οροφή στο ποσοστό επιστροφής του πληθυσμού στις πατρογονικές εστίες του⁵¹⁷, αλλά ετέθη το ζήτημα της εθελούσιας μετακίνησης πληθυσμών σε ομοεθνή πολιτεία ή της παραμονής αυτών σε αλλοεθνή πολιτεία με ανάλογα μειονοτικά δικαιώματα. Αναγνωρίστηκε, περεταίρω, το δικαίωμα της αποκατάστασης περιουσιακών στοιχείων σε αυτούς που τα απώλεσαν συνεπεία της ένοπλης σύρραξης και προβλέφθηκε αποζημίωση, μόνον εφ' όσον δεν ήταν δυνατή, για πραγματικούς κυρίως λόγους, η πλήρης αποκατάσταση της αρχικής μορφής κυριότητας του περιουσιακού στοιχείου. Ο κανόνας, λοιπόν, στην περίπτωση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης –όπως και στην αντίστοιχη του Κοσσυφοπεδίου- ήταν *restitutio in integrum* (πλήρης αποκατάσταση)⁵¹⁸. Αντιθέτως, στην περίπτωση της

---

⁵¹⁶ *General Framework Agreement for Peace in Bosnia-Herzegovina*, Dayton-Ohio, 14/12/1995, I.L.M., Vol. 35, 1996, p. 89.

⁵¹⁷ Η Συμφωνία του Dayton αναφέρεται χαρακτηριστικά σε δικαίωμα επιστροφής και σαφή υποχρέωση στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξης της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Βλ. *Cox M.*, "The Right to Return Home: International Intervention and Ethnic Cleansing in Bosnia and Herzegovina", ICLQ, Vol. 47, No 3, 1998, σελ. 608-609.

⁵¹⁸ Μάλιστα, στις δύο αυτές περιπτώσεις, ο ΟΗΕ προχώρησε ένα βήμα παραπάνω από την πλήρη αποκατάσταση: δεν περιορίστηκε μόνο στη διακρίβωση και αναγνώριση των υφισταμένων περιουσιακών δικαιωμάτων, αλλά, επιπλέον, μετέτρεψε το ιδιότυπο δικαίωμα διαμονής, που είχαν επί σοσιαλιστικού καθεστώτος οι εργαζόμενοι, σε δικαίωμα ιδιοκτησίας. Στο Ομοσπονδιακό Σύνταγμα της Βοσνίας Ερζεγοβίνης κατοχυρώθηκαν τα δικαιώματα επιστροφής και εγκαταστάσεως, καθώς και της ανακτήσεως περιουσιών. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι, όπως διατυπώνεται, το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα επ' αυτών των ζητημάτων κατισχύει κάθε αντίθετης διάταξης των Συνταγμάτων των ομόσπονδων πολιτειών. Καθίσταται σαφές ότι, στην περίπτωση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, φάνηκε πως

Κύπρου, ο κανόνας για τις περιοχές που θα είχε υπό τον έλεγχό της η Τουρκοκυπριακή πολιτεία ήταν η αποζημίωση και όχι η αποκατάσταση.

5.2.8 Υπηκοότητα⁵¹⁹

Στην κυπριακή κοινωνία, η ανάγκη να τονισθεί η ιδιαίτερη υπηκοότητα ήταν το αποτέλεσμα των αιτημάτων της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Οι Τουρκοκύπριοι προωθούσαν τη δική τους ανάδειξη από τη στιγμή που απέκτησαν τη δική τους επιχώρια κυριαρχία, όπως και την εδραίωση της από μακρού υπόστασής τους, ενσωματώνοντας ή μεταφέροντας την υπόσταση αυτή στην «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία». Η ιδιαίτερη υπηκοότητα ή η απαίτησή της τονίζει πάντοτε, ειδικότερα σε πολυεθνικά κράτη, την πεποίθηση περί αυτοδιαθέσεως ή αυτοπροσδιορισμού⁵²⁰.

Το Σχέδιο Annan V ανέλυε το θέμα της υπηκοότητας στα εξής σημεία: στο άρθρο 3 της Ιδρυτικής Συμφωνίας, στο άρθρο 12 του προτεινόμενου Συντάγματος, στο Συνταγματικό Νόμο 'περί του καθεστώτος υπηκοότητας στο εσωτερικό των δύο πολιτειών'⁵²¹ και στον Ομοσπονδιακό Νόμο 'περί της χορηγήσεως υπηκοότητας'⁵²².

Στο Σχέδιο επίλυσης του Γ.Γ. του ΟΗΕ Kofi Annan αναγνωριζόταν η μία και μόνη υπηκοότητα όλων των Κυπρίων. Με τον όρο «*κυπριακή υπηκοότητα*» ο Γ.Γ. αναφερόταν στην υπηκοότητα του ομόσπονδου κράτους, της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας». Παράλληλα, για πρώτη φορά, αναγνωρίστηκε η δυνατότητα σε κάθε ομόσπονδη πολιτεία να παρέχει την ιδιαίτερη υπηκοότητα στα άτομα που διέμεναν στο έδαφός της. Έτσι, ο κάθε πολίτης θα είχε, ταυτοχρόνως, πέραν της «*κυπριακής υπηκοότητας*» και την «*εσωτερική υπηκοότητα*» της κάθε πολιτείας. Η πρόβλεψη αυτή επαναλαμβανόταν τόσο στην Ιδρυτική Συμφωνία, όσο και στο Σύνταγμα.

δεν αναγνωρίζεται ότι η κατέχουσα δύναμη μπορεί να μετατρέψει τη νομική βάση των ατομικών περιουσιακών δεδομένων. Θεωρείται δε, ότι η αρχική νόμιμη απόκτηση και ο τίτλος ιδιοκτησίας διατηρούν την ισχύ τους, ασχέτως της μεταβολής των πραγματικών δεδομένων. Βλ. *Waters T. W.*, "The Naked Land: Dayton Accords, Property Disputes and Bosnia's Real Constitution", *Harvard Int'l L. J.*, Vol. 40, No 2, 1999, p. 517-535.

⁵¹⁹ Με τον όρο «*υπηκοότητα*» νοείται ο νομικός δεσμός μεταξύ ενός προσώπου και του κράτους και δεν υποδηλώνεται η εθνοτική καταγωγή του προσώπου. Βλ. άρθρο 2 της *Συμβάσεως περί Ιθαγενείας* του Συμβουλίου της Ευρώπης, *European Treaty Series* – No 166, Στρασβούργο, 1997. Ο ισχυρός αυτός δεσμός συνεπάγεται ότι ένα πρόσωπο δικαιούται όλων των δικαιωμάτων που του παρέχει το κράτος και υπόκειται, αντιστοίχως, σε όλες τις υποχρεώσεις που του επιβάλλει το κράτος. Ο εν λόγω ορισμός βασίζεται στην υπόθεση *Nottebohm*, *ICJ Reports*, 1955, σελ. 23. Μέσω της υπηκοότητας, λοιπόν, δηλώνεται το ανήκειν σε ένα εθνικό κράτος.

⁵²⁰ Βλ. εκτενώς *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 433-443.

⁵²¹ Βλ. Προσάρτημα 3, Παράρτημα II του Σχεδίου Annan V.

⁵²² Βλ. Προσάρτημα 4, Παράρτημα III του Σχεδίου Annan V.

Στην «εσωτερική υπηκοότητα» θα αποτυπωνόταν η ιδιαίτερη ταυτότητα, καταγωγή, γλώσσα, θρησκεία κ.λ.π., αναγνωριστικές της ιδιαιτερότητας κάθε πολίτη σημάνσεις. Τονίζουμε ότι σε κανένα προηγούμενο Σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού δεν είχε προβλεφθεί η ιδιαίτερη υπηκοότητα. Κριτήριο για την απόδοση της εσωτερικής υπηκοότητας ήταν ο τόπος διαμονής του κάθε προσώπου κατά τη στιγμή της θέσεως σε ισχύ των συμφωνιών⁵²³. Στους Κυπρίους που διέμεναν εκτός Κύπρου, ο θεσμός της εσωτερικής ιθαγένειας θα αποδιδόταν με κριτήριο την κοινότητα στην οποία ανήκαν πριν από το 1974⁵²⁴.

Το καθεστώς της εσωτερικής υπηκοότητας κάθε πολιτείας δε μπορούσε να ανατραπεί με αθρόα εσωτερική πολιτογράφηση των Κυπρίων· προς το σκοπό αυτό, υπήρχε μια πλειάδα ασφαλιστικών δικλείδων στο Σχέδιο Annan⁵²⁵. Κατ' αρχάς, απαγορευόταν η ταυτόχρονη κατοχή της εσωτερικής υπηκοότητας και των δύο πολιτειών, η οποία προβλεπόταν στο Σχέδιο Annan I⁵²⁶. Επιπλέον, η δυνατότητα αλλαγής της εσωτερικής υπηκοότητας κατέστη αποκλειστική αρμοδιότητα της κάθε πολιτείας⁵²⁷. Η απόκτηση της εσωτερικής υπηκοότητας συνδέθηκε με τη μόνιμη εγκατάσταση, η οποία, όμως, δεν ήταν ελεύθερη⁵²⁸. Ακόμη, η εκλογή των γερουσιαστών δε θα γινόταν με κριτήριο την εσωτερική υπηκοότητα, αλλά με την ιδιότητα του ψηφοφόρου ως μέλους της ελληνοκυπριακής ή της τουρκοκυπριακής κοινότητας⁵²⁹.

Βάσει του άρθρου 3 της Ιδρυτικής Συμφωνίας, όλοι οι πολίτες θα κατείχαν την υπηκοότητα της πολιτείας τους, η οποία θα ήταν συμπληρωματική της κύριας

---

⁵²³ Η απόδοση της εσωτερικής υπηκοότητας με κριτήριο τον τόπο διαμονής κατά τη στιγμή της εφαρμογής των συμφωνιών εξασφάλιζε ότι στην τουρκοκυπριακή πολιτεία η εσωτερική υπηκοότητα θα χορηγείτο σχεδόν αποκλειστικώς σε Τουρκοκυπρίους και σε όσους από τους Τούρκους εποίκους παρέμεναν. Το αντίστοιχο, βεβαίως, θα συνέβαινε και στην ελληνοκυπριακή πολιτεία.

⁵²⁴ Επισημαίνουμε ότι στο Σύνταγμα του 1960 γινόταν αναφορά στην ελληνική και την τουρκική κοινότητα, βλ. άρθρο 2.1 & 2.2 Συντάγματος του 1960. Στο Σχέδιο Annan οι επιθετικοί προσδιορισμοί αντικατεστάθησαν από τους όρους «ελληνοκυπριακή» και «τουρκοκυπριακή» κοινότητα, βλ. άρθρο 3.3, Συνταγματικός Νόμος για την εσωτερική υπηκοότητα, Προσάρτημα 3, Παράρτημα II.

⁵²⁵ Βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus (2003)*, 1^η Απριλίου 2003, UN S/2003/398, § 105.

⁵²⁶ Βλ. άρθρο 10.3 του Συντάγματος στο Σχέδιο Annan I και την αλλαγή στο άρθρο 11.3 του Συντάγματος στο Σχέδιο Annan II.

⁵²⁷ Βλ. άρθρο 4.3 του Συνταγματικού Νόμου για την εσωτερική υπηκοότητα, Προσάρτημα 3, Παράρτημα II.

⁵²⁸ Βλ. σχετικώς το άρθρο 3.6 της Ιδρυτικής Συμφωνίας, όπως επίσης και το άρθρο 2.2 της πράξεως τροποποίησης των όρων εντάξεως της Κύπρου στην Ε.Ε..

⁵²⁹ Κατ' αυτόν τον τρόπο, όσες κι αν ήταν οι αλλαγές της εσωτερικής υπηκοότητας κάθε πολιτείας, δε θα ήταν ποτέ δυνατή η ανατροπή της εξ' ημισείας εκπροσώπησης Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στη Γερουσία. Βλ. *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 341.

κυπριακής⁵³⁰. Εξάλλου, όπως υπονοείτο στο ίδιο άρθρο, η εσωτερική υπηκοότητα θα χρησίμευε ως κριτήριο της εκπροσωπήσεως σε ομοσπονδιακό επίπεδο, καθώς και ως όρος για την εκλογή των μελών του Κοινοβουλίου⁵³¹. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι σε όλες τις προαναφερθείσες ρυθμίσεις υπερτονίζεται εύγλωττα η διάθεση για εξισορρόπηση των συμφερόντων κάθε κοινότητας ανάμεσα σε ενιαία –που επεδίωκαν οι Ελληνοκύπριοι- και εσωτερική –που επεδίωκαν οι Τουρκοκύπριοι, αν και χωριστή- υπηκοότητα. Πρώτης προτεραιότητας πρόβλημα ήταν η ρύθμιση των εκκρεμοτήτων αναφορικά με τους εποίκους, ζήτημα που θα εξετάσουμε ευθύς αμέσως.

5.2.9 Έποικοι

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Σχεδίου Annan, Κύπριοι πολίτες θεωρούνται:

- Όσοι κατείχαν την κυπριακή ιθαγένεια το 1960 και οι απόγονοί τους.
- Όσοι διέμεναν μόνιμα στην Κύπρο για τουλάχιστον επτά έτη προ της συμπλήρωσεως του 18ου έτους της ηλικίας τους και για τουλάχιστον ένα έτος κατά τη διάρκεια των τελευταίων πέντε ετών.
- Όσοι έχουν τελέσει γάμο με Κύπριο πολίτη και διαμένουν μόνιμα για τουλάχιστον δύο έτη στην Κύπρο.
- Τα ανήλικα τέκνα των πολιτών που ανήκουν στις δύο παραπάνω κατηγορίες και τα οποία διαμένουν μόνιμα στην Κύπρο.
- Οι ιδιώτες που επρόκειτο να περιληφθούν σε σχετικό κατάλογο, που θα παραδιδόταν στο Γ.Γ. του ΟΗΕ. Ο κατάλογος αυτός θα αφορούσε κατά μέγιστο 33.000 ιδιώτες, που δεν περιλαμβάνονταν στις πιο πάνω κατηγορίες και ήταν έποικοι. Ο κατάλογος αυτός αυξήθηκε και ανήλθε στις 45.000, σύμφωνα με το πέμπτο και τελευταίο κατά σειρά Σχέδιο του Γ.Γ..

---

⁵³⁰ Ως αρμόδιο όργανο για τη χορήγηση της ομοσπονδιακής υπηκοότητας, προβλέφθηκε, από το Σχέδιο Annan, το Συμβούλιο Ιθαγένειας. Στη σύνθεση του οργάνου αυτού θα συμμετείχαν 6 άτομα, προερχόμενα σε ίσους αριθμούς από την κάθε πολιτεία, ενώ, προβλεπόταν και η συμμετοχή δύο αλλοδαπών για μια μεταβατική περίοδο δύο ετών. Βλ. άρθρο 11.4 Ομοσπονδιακού Νόμου 'περί της χορηγήσεως της Υπηκοότητας της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας», Προσάρτημα4, Παράρτημα3.

⁵³¹ Σε ομοσπονδιακό επίπεδο, τα πολιτικά δικαιώματα –δηλαδή, του εκλέγειν και εκλέγεσθαι- θα ασκούσαν επί τη βάση της εσωτερικής υπηκοότητας κάθε πολιτείας· εξαίρεση αποτελούσε η εκλογή των γεροϋσιαστών, η οποία θα γινόταν με βάση την κοινότητα των πολιτών. Σε επίπεδο πολιτείας, τώρα, τα πολιτικά δικαιώματα θα ασκούσαν με κριτήριο τον τόπο μόνιμης κατοικίας. Τέλος, για τις τοπικές εκλογές ίσχυε η προαναφερθείσα ρύθμιση περί των πολιτειών, όπου το κριτήριο θα ήταν η μόνιμη κατοικία. Βλ. άρθρο 3.5 της Ιδρυτικής Συμφωνίας και άρθρο 13 του Συντάγματος Annan.

Συνεπώς, από τους περίπου 160.000 τούρκους εποίκους⁵³², θα αποκτούσαν την κυπριακή υπηκοότητα:

- 18.000 έποικοι που είχαν νυμφευθεί με κύπριους πολίτες⁵³³,
- 45.000 έποικοι που θα περιλαμβάνονταν στο σχετικό κατάλογο⁵³⁴ και
- 17.000 τουλάχιστον έποικοι που θα υπέβαλαν αίτηση πολιτογραφήσεως, κατά τα προβλεπόμενα στο Σχέδιο Annan⁵³⁵.

Ενώ, όμως, λογικά θα αναμενόταν ότι οι υπόλοιποι έποικοι θα υποχρεώνονταν να επιστρέψουν στην Τουρκία, το Σχέδιο Annan επέτρεπε να υπάρξουν πολύ σημαντικές παρεκκλίσεις. Κατ' αρχάς, προβλεπόταν ότι όσοι Τούρκοι δεν περιλαμβάνονταν στις ρυθμίσεις περί αποκτήσεως υπηκοότητας και είχαν διαμείνει στο νησί τουλάχιστον πέντε έτη, είχαν δικαίωμα να ζητήσουν άδεια παραμονής διάρκειας πέντε ετών⁵³⁶. Παράλληλα, το Σχέδιο Annan προέβλεπε ότι ήταν επιτρεπτή η διαμονή στην Κύπρο υπηκόων από την Ελλάδα ή την Τουρκία, εάν τα ποσοστά τους ανέρχονταν στο 5% του αριθμού των Κυπρίων που θα είχαν την υπηκοότητα της Τουρκοκυπριακής και της Ελληνοκυπριακής πολιτείας αντιστοίχως⁵³⁷. Τέλος, μία ακόμη κατηγορία εποίκων ήταν όσοι συνδέονταν με τα πανεπιστήμια που είχαν ιδρυθεί μαζικά στα κατεχόμενα τα τελευταία χρόνια. Βάσει των προβλέψεων του

⁵³² Βλ. αναλυτικά παραπάνω Μέρος Α', Κεφάλαιο 2, ενότητα 2.2.3 παρούσης διπλωματικής εργασίας.

⁵³³ Κατά τους υπολογισμούς της Κυπριακής Δημοκρατίας, βλ. σχετικό στοιχείο σε επιστολή του Τάσσου Παπαδόπουλου προς το Γ.Γ. των ΗΕ Kofi Annan, ημερομηνίας 7 Ιουνίου 2004.

⁵³⁴ Οι προϋποθέσεις προκειμένου να περιληφθεί κάποιος στον κατάλογο και, επομένως, να αποκτήσει αμέσως την ιθαγένεια του μελλοντικού κράτους, ήταν οι εξής: (α) είτε συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας του και μόνιμη διαμονή στην Κύπρο για τουλάχιστον επτά έτη προ της ενηλικιώσεώς του και ενός τουλάχιστον έτους σε μια περίοδο πέντε ετών από την ενηλικιώσή του, (β) είτε μόνιμη διαμονή στην Κύπρο για τουλάχιστον επτά συνεχόμενα έτη. Στον κατάλογο περιλαμβάνονταν υποχρεωτικώς οι σύζυγοι και τα τέκνα των προσώπων αυτών. Προτεραιότητα για εγγραφή στον κατάλογο θα δινόταν σε όσους είχαν γεννηθεί και μεγαλώσει στην Κύπρο. Περαιτέρω, για να αντιμετωπισθεί το καθ' όλα πιθανό ενδεχόμενο να μην καταθέσει ο Rauf Denktaş τον κατάλογο αυτό των 45.000 ατόμων, ο Γ.Γ. προέβλεπε ότι, σε μια τέτοια περίπτωση, τον κατάλογο θα συνέτασσε το Συμβούλιο Ιθαγενείας, κατόπιν σχετικής αιτήσεως των ενδιαφερομένων. Βλ. *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 358-359.

⁵³⁵ Οι έποικοι που ανήκαν στην κατηγορία αυτή, δε θα περιλαμβάνονταν στον προαναφερθέντα κατάλογο, αλλά θα μπορούσαν να πολιτογραφηθούν ύστερα από κάποιο χρονικό διάστημα και υπό τις εξής προϋποθέσεις: (α) να είναι ενήλικοι, (β) να έχουν μόνιμη διαμονή επί εννέα συνεχή έτη στο νησί, (γ) να έχουν μέτρια γνώση μίας εκ των επίσημων γλωσσών της Κύπρου –δηλαδή της ελληνικής ή της τουρκικής-, (δ) να μην έχουν ληφθεί μέτρα ασφαλείας ή προστατευτικά μέτρα εις βάρος τους και (ε) να μην έχουν καταδικασθεί σε ποινή φυλακίσεως πέραν του έτους κατά την περίοδο των επτά ετών προ της υποβολής της αιτήσεως. Με τη θέση σε ισχύ της Ιδρυτικής Συμφωνίας, θα χορηγούνταν άδειες παραμονής σε τούρκους υπηκόους μέχρι ποσοστού 10% του αριθμού των Κυπρίων που θα είχαν την υπηκοότητα της τουρκοκυπριακής πολιτείας. Οι συγκεκριμένες άδειες θα χορηγούνταν, κατ' εξαίρεση, από την τουρκοκυπριακή πολιτεία και όχι από το ομοσπονδιακό Συμβούλιο Αλλοδαπών, στο οποίο συμμετείχαν Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι σε ίσους αριθμούς. Βλ. άρθρο 11.5 του Ομοσπονδιακού Νόμου για τους Αλλοδαπούς και τη Μετανάστευση, Προσάρτημα 5, Παράρτημα III.

⁵³⁶ Επιπροσθέτως, τα πρόσωπα αυτά, μετά από αίτησή τους, θα μπορούσαν να τύχουν οικονομικής βοήθειας, την οποία θα ελάμβαναν μόλις επέστρεφαν στη χώρα καταγωγής τους· κάθε νοικοκυριό θα ελάμβανε τουλάχιστον 10.000 €. Βλ. σχετικώς *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 361-362.

⁵³⁷ Ο αριθμός της κατηγορίας αυτής των εποίκων υπολογίζεται γύρω στις 10.000 άτομα. *Ibid.* σελ. 361.

Σχεδίου Annan, οι περιορισμοί στη μετανάστευση Τούρκων υπηκόων δε θα εφαρμόζονταν στους φοιτητές και το ακαδημαϊκό προσωπικό των πανεπιστημίων του νησιού⁵³⁸. Για τους ελάχιστους από τους εποίκους που δε θα ενέπιπταν σε κάποια από όλες αυτές τις κατηγορίες του Σχεδίου Annan, προβλεπόταν ότι θα έπρεπε να αποχωρήσουν από το νησί εντός ενός έτους από την εφαρμογή των συμφωνιών.

Κλείνουμε την παρούσα ενότητα με ένα απόσπασμα από την επιστολή του Τάσσου Παπαδόπουλου προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ, ημερομηνίας 7 Ιουνίου 2004: «Δεν είμαστε διατεθειμένοι να δεχτούμε, όπως καλώς γνωρίζετε, ότι ο κάθε έποικος ξεχωριστά και στην πράξη όλοι οι έποικοι θα είχαν το δικαίωμα να παραμείνουν και τελικά να αποκτήσουν υπηκοότητα. Ούτε είμαστε έτοιμοι να προσυπογράψουμε νέες πρόνοιες, που θα επέτρεπαν την εισροή νέων εποίκων στο μέλλον...»⁵³⁹

5.3 Νέο κράτος ή συνέχεια του ήδη υφιστάμενου;

Ένα από τα θεμελιώδη ερωτήματα που προκύπτουν αναφορικά με το Σχέδιο Annan είναι το ζήτημα εάν το ομόσπονδο κράτος θα έπρεπε να θεωρηθεί ως συνεχιστής ή ως διάδοχος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι το Σχέδιο προσπαθούσε να συμβιβάσει τις αντίρροπες απαιτήσεις των δύο κοινοτήτων: οι μεν Ελληνοκύπριοι θεωρούσαν ότι η ίδρυση της ομοσπονδίας αποτελούσε τη συνέχεια της Κυπριακής Δημοκρατίας, ενώ οι Τουρκοκύπριοι θεωρούσαν ότι επρόκειτο περί ενός νέου κράτους⁵⁴⁰. Προκειμένου, λοιπόν, να ‘ικανοποιηθούν’ αμφότερες οι πλευρές, δεν υπήρχε καμία απολύτως διευκρινιστική αναφορά επί του ζητήματος στο ίδιο το Σχέδιο Annan, παρά μόνο το ότι το Σχέδιο αναφερόταν σε μια

---

⁵³⁸ Πρόκειται για πέντε πανεπιστήμια τα οποία, κατά τους υπολογισμούς της Κυπριακής Δημοκρατίας, έχουν περίπου 18.000 άτομα πανεπιστημιακό προσωπικό και φοιτητές: *Eastern Mediterranean University, Girne American University, Near East University, European University of Lefke και Cyprus International University*.

⁵³⁹ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αντιπαραβολή της τακτικής ‘Πόντιου Πιλάτου’, που ακολούθησε ο Γ.Γ., όπως αυτή αποτυπώνεται στη σχετική έκθεσή του προς το Συμβούλιο Ασφαλείας μετά το δημοψήφισμα: «Ένα άλλο [σημείο] ήταν μία ελληνοκυπριακή πρόταση για αυστηρό περιορισμό της ψηφοφορίας στο δημοψήφισμα στο βορρά, σε άτομα που ήσαν μέλη των δύο κοινοτήτων το 1963, όπως καθοριζόταν στο Σύνταγμα του 1960, και στους απογόνους τους – πρόταση που, πέραν της προφανούς ελλείψεως πρακτικότητας, θα απαιτούσε από την τουρκοκυπριακή πλευρά να αποδεχτεί την ερμηνεία της ελληνοκυπριακής πλευράς για τη νομική κατάσταση πριν από τη δημιουργία της νέας κατάστασης πραγμάτων, γεγονός που θα ήταν αντίθετο προς το πνεύμα του Σχεδίου ότι δε θα εξητείτο από καμία πλευρά να το πράξει...», βλ. *Report of the Secretary General on his Mission of Good Offices in Cyprus (2004)*, 28 Μαΐου 2004, UN S/2004/437, § 62.

⁵⁴⁰ Πάγια επιδίωξη των Τουρκοκυπρίων ήταν να διακοπεί κάθε δεσμός μεταξύ του παλαιού και του νέου κράτους, γι’ αυτό και αναφέρονταν σε ‘στιγμαία κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, πριν από τη δημιουργία της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας»’. Κατ’ αυτούς, το κράτος που θα προκύψει θα πρέπει να είναι δημιούργημα των δύο «κρατικών οντοτήτων» του νησιού.

«νέα κατάσταση πραγμάτων» (*new state of affairs*) –όρος ο οποίος δεν επαρκεί για να υποδηλώσει τη δημιουργία νέου κράτους. Ούτε μία φορά σε ολόκληρο το κείμενο του Σχεδίου Annan δε διευκρινιζόταν ότι η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» συνιστούσε μετεξέλιξη της «Κυπριακής Δημοκρατίας», στην οποία, άλλωστε, σπανίως γινόταν αναφορά –και, μάλιστα, αυτό γινόταν στον παρελθόντα χρόνο, ενώ εισαγόταν ο νομικά καινοφανής όρος «Κύπρος»⁵⁴¹. Επιπλέον, στο Σχέδιο Annan δεν αναφερόταν πουθενά ως «ενιαίος» ο λαός του ομόσπονδου κράτους· αναφερόταν, όμως, επανειλημμένως, στο Σύνταγμα είτε οι «λαοί των δύο συνιστωσών πολιτειών»⁵⁴² είτε οι «Ελληνοκύπριοι» και οι «Τουρκοκύπριοι», νομικό απομεινάρει του Συντάγματος του 1960 και του δικαιοδοτισμού⁵⁴³.

Στην περίπτωση της Κύπρου δεν υπήρξε ούτε συγχώνευση με άλλο κράτος, ούτε διάλυσή της σε περισσότερα κράτη. Από το 1963 υφίσταται μια συνταγματική εκκρεμότητα, εξ' αιτίας της διάστασης μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Η Κυπριακή Δημοκρατία, όμως, δεν εξαφανίστηκε ούτε αντικαταστάθηκε· εκπροσωπείται διεθνώς από την ελληνοκυπριακή κοινότητα. Η «ΤΔΒΚ» που ανακηρύχθηκε, στο μεταξύ, μονομερώς, στερείται διεθνούς νομικής προσωπικότητας και δε δύναται να αναγνωρισθεί από κανένα άλλο κράτος της διεθνούς κοινότητας λόγω των νομικών κυρώσεων που της έχουν επιβληθεί από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ· συνεπώς, δε μπορεί να απαιτεί τη μεταφορά καμίας κυριαρχίας στην υπό σύσταση ομοσπονδία⁵⁴⁴. Θα μπορούσε να διεκδικεί κυριαρχία μόνον εάν της την είχε μεταβιβάσει νομίμως η νόμιμη κυρίαρχος ή εάν είχε επιτύχει απόσχιση. Ως γνωστόν,

⁵⁴¹ Το κείμενο της Ιδρυτικής Συμφωνίας, στην πρώτη κιάλας φράση του, αναφέρει ότι οι δύο πλευρές ενθυμούνται ότι «ήταν συνιδρυτές της Δημοκρατίας» -έκφραση ιστορικά και νομικά ανακριβής- και όχι, αφού υπάρχει η Δημοκρατία, ότι «είναι συνιδρυτές της».

⁵⁴² Βλ. αναφορά στους «λαούς κάθε συνιστώσας πολιτείας» στο άρθρο 37.3 του Συντάγματος Annan.

⁵⁴³ Βλ. συλλογική αναφορά σε Ελληνοκυπρίους και Τουρκοκυπρίους ως λαό –και όχι ως εθνικό χαρακτηριστικό- στο Προοίμιο και στο άρθρο 3.3 της Ιδρυτικής Συμφωνίας, στα άρθρα 3.1, 10.3 και 22.3 του Συντάγματος Annan, καθώς και στην επιστολή προς τον Πρόεδρο του ΕΔΔΑ, Προσάρτημα 5, Παράρτημα VII.

⁵⁴⁴ Σύμφωνα με τον Π. Λιάκουρα, επειδή η αρχική Κυπριακή Δημοκρατία δεν εξαφανίστηκε ούτε καταργήθηκε, ούτε διαμελίστηκε συνεπεία αποσχίσεως από την οποία θα μπορούσε να προκληθεί συγχώνευση, δε θεωρείται ότι αντικαθίσταται από ένα νέο κράτος, στο οποίο συμμετέχουν οι ίδιοι εξαρτώμενοι φορείς που το συνέθεσαν το 1960. Η αρχή της αυτοδιαθέσεως προσφέρει την απάντηση στην κρίσιμη διερεύνηση περί συνέχειας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο λαός παραμένει ο ίδιος, οργανωμένος σε δύο κοινότητες. Δεν τίθεται θέμα δύο λαών. Προϋπόθεση της αυτοδιάθεσης, υπό οποιαδήποτε μορφή κι αν αυτή εκδηλώνεται ή τίθεται σε εφαρμογή, είναι η αρχή *uti possidetis*. Το έδαφος παραμένει το ίδιο και αδιαίρετο, παρότι, για τις ανάγκες της ομοσπονδίας, επρόκειτο να διαθέτει εσωτερικά σύνορα. Η τυχόν αναγνώριση περί νέας κυριαρχίας στη Βόρεια Κύπρο θα ήταν ασυμβίβαστη με την κήρυξη της «ΤΔΒΚ» ως ανυπόστατης και νομικά άκυρης οντότητας από το Συμβούλιο Ασφαλείας. Συνεπώς, όχι μόνο το υπό ανάλυση Σχέδιο, το οποίο απερρίφθη, αλλά και οποιοδήποτε άλλο μελλοντικό Σχέδιο, που θα προτείνει και πάλι την ομοσπονδιακή επίλυση του ζητήματος, δε θα αφορά σε νέο κράτος, αλλά σε συνέχεια της υφισταμένης σήμερα Κυπριακής Δημοκρατίας. Βλ. αναλυτικά Λιάκουρας Π., 2007, σελ. 414-433.

καμία από τις δύο αυτές υποθέσεις δε συνέβη. Η ασκούμενη αδιαλείπτως από το 1974 κατοχή δε μπορεί, σε καμία περίπτωση, να της μεταβιβάσει κυριαρχία⁵⁴⁵. αντιθέτως, ο τερματισμός της κατοχής επαναφέρει την εξουσία του αρχικού κυρίαρχου⁵⁴⁶. Ακόμη και αν θεωρήσουμε ότι στην Κύπρο θα υπήρχε, βάσει του Σχεδίου Annan, ολική διαδοχή, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι θα αποτελούσε μια *sui generis* περίπτωση που δεν αναφέρεται στα εγχειρίδια του Διεθνούς Δικαίου, αφού δε θα συνδεόταν με εδαφικές μεταβολές⁵⁴⁷. ως προς τα εξωτερικά όριά της η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» θα ταυτιζόταν απολύτως με την Κυπριακή Δημοκρατία⁵⁴⁸.

Ευθύς μετά την κατάθεση του πρώτου Σχεδίου Annan, η Νομική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας κατέγραψε ορισμένες ρυθμίσεις που συνηγορούσαν υπέρ της απόψεως ότι η «νέα κατάσταση πραγμάτων» θα αποτελούσε συνέχεια της Κυπριακής Δημοκρατίας⁵⁴⁹. Ειδικότερα, ο όρος «νέα κατάσταση πραγμάτων» δεν επαρκούσε, όπως αναφέραμε και παραπάνω, για τη δημιουργία νέου κράτους. Επιπλέον, στο άρθρο 2.1.α της Ιδρυτικής Συμφωνίας αναφερόταν ρητώς ότι «η Κύπρος είναι μέλος των Ηνωμένων Εθνών», πράγμα το οποίο σημαίνει ότι δε θα χρειαζόταν νέα αίτηση ένταξης της Κύπρου στον ΟΗΕ. Το αυτό συμπέρασμα, περί μη υποβολής αιτήσεως ένταξης στον ΟΗΕ, προέκυπτε από το άρθρο 13.3 της Ιδρυτικής Συμφωνίας, το οποίο όριζε ότι οι δύο συμπρόεδροι θα ενημέρωναν τον

⁵⁴⁵ Βλ. σχετικώς *Crawford J.*, 2006, σελ. 73, 668-669 και 704.

⁵⁴⁶ Ο Κ. Χρυσοστομίδης, στη σχετική μελέτη του, εύγλωττα αποδεικνύει ότι η αρχική Δημοκρατία δεν έχει διααιρεθεί ούτε καταλυθεί, αλλά διατηρεί τη συνέχειά της, παρά τις εσωτερικές μεταβολές που υπέστη και παρά τις μονομερείς ενέργειες της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Με τα επιχειρήματά του αυτά, ανατρέπει τους ισχυρισμούς της τουρκοκυπριακής κοινότητας είτε περί νέου κράτους είτε περί μετεξέλιξης της κοινότητάς της και συγχώνευσής της στο υπό ίδρυση ομοσπονδιακό κράτος, που επιχειρούσε να εδραιώσει προβάλλοντας κρατική υπόσταση. Ο Χρυσοστομίδης θεωρεί, ορθώς, ότι η γένεση και η νομική υπόσταση της Κυπριακής Δημοκρατίας άρχισε με τη μεταβίβαση της κυριαρχίας από το βρετανικό στέμμα, χωρίς να υπάρξει κανένα κενό και αδιατάρακτα συνεχίζει έως σήμερα. Σημειώνει δε ότι, παρά τις εσωτερικές προσωρινές ανωμαλίες ή τους χωρισμούς, δεν έχει υπάρξει ουδεμία κατάλυση της αρχικής Δημοκρατίας ούτε κατάτμησή της, ώστε να επανιδρύεται με την ομοσπονδιοποίηση. Βλ. *Chrysostomides K.*, 2000, σελ. 275-276 και 424.

⁵⁴⁷ Βλ. Ευσταθιάδης Κ., «Διεθνές Δίκαιον», Αθήνα, 1977, σελ. 482-484.

⁵⁴⁸ Στο ζήτημα περί συνέχειας ή διαδοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας τοποθετήθηκε, σε υπηρεσιακό σημείωμά του, και ο τέως Γενικός Εισαγγελέας της Κύπρου Αλέκος Μαρκίδης. Συγκεκριμένα, ο Α. Μαρκίδης τονίζει ότι δεν πρόκειται περί νέου κράτους, αλλά για μία «*αναχωροθέτηση των κοινοτήτων υπό πολιτειακή μορφή και διακριτή εδαφική υπόστασή τους*». Η «νέα κατάσταση πραγμάτων», όπως διατυπώνεται στο Σχέδιο επίλυσης η εσωτερική διευθέτηση, δεν επηρεάζει τη διεθνή φυσιογνωμία, ούτε ισοδυναμεί με τη δημιουργία ενός νέου κράτους. Εξάλλου, οι Συνθήκες Εγγυήσεως και Συμμαχίας του 1960, οι οποίες θα παρέμεναν σε ισχύ, καθώς και το γεγονός ότι οι συμφωνίες ίδρυσης τελούσαν υπό αναθεώρηση, ενισχύουν τη θέση περί συνέχειας του κράτους. Ένα επίσης ισχυρό επιχειρήμα περί συνέχειας βασίζεται στο γεγονός ότι η ένταξη στην Ε.Ε. αφορά στην ίδια την Κυπριακή Δημοκρατία, που υπέβαλε την αίτηση και η οποία επρόκειτο να συνεχίσει ως μέλος και μετά την αναδιοργάνωση της πολιτείας. Ομοίως, βασικό είναι και το επιχειρήμα περί μη νέας αίτησης ένταξης στα Ηνωμένα Έθνη και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Βλ. *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 419-420.

⁵⁴⁹ Επισημαίνουμε ότι οι ρυθμίσεις αυτές δεν τροποποιήθηκαν κατά τις 4 αναθεωρήσεις του Σχεδίου Annan και, επομένως, διατηρούν τη σημασία τους. Βλ. εκτενώς *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 215-218.

ΟΗΕ ότι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις της Κύπρου, ως μέλους του ΟΗΕ, θα ασκούνταν συμφώνως προς τη «νέα κατάσταση πραγμάτων»⁵⁵⁰. Αντίστοιχη ήταν η κατάσταση με τη συμμετοχή της Κύπρου στο Συμβούλιο της Ευρώπης, όπου στο άρθρο 5 του Παραρτήματος ΙΧ αναφερόταν η υποχρέωση των δύο συμπροέδρων να ενημερώσουν τα όργανα του Συμβουλίου ότι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις της Κύπρου, ως μέλους του οργανισμού του Στρασβούργου, επρόκειτο να ασκηθούν συμφώνως προς τη «νέα κατάσταση πραγμάτων». Θεμελιώδη ρόλο στο σχεδιασμό του Σχεδίου Annan έπαιξε η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε., η οποία γινόταν αποδεκτή με το άρθρο 19 του Συντάγματος και η οποία προέκυπτε από σχετική αίτηση που υπέβαλε η Κυπριακή Δημοκρατία· επομένως, δεν ήταν δυνατό άλλο κράτος να ζητά την ένταξη και να δέχεται τους ελέγχους για την υιοθέτηση κι εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου και άλλο κράτος να εισέρχεται, τελικώς, στους κόλπους της Ε.Ε.. Ακόμη, στο άρθρο 1.3 της Ιδρυτικής Συμφωνίας αναφερόταν ρητώς ότι οι Συνθήκες Εγκαθιδρύσεως, Εγγυήσεως και Συμμαχίας θα παρέμεναν εν ισχύ· οι Συνθήκες, δηλαδή, του 1960, με τις οποίες ιδρύθηκε η Κυπριακή Δημοκρατία.

Από την άλλη, όμως, εύλογα ερωτηματικά προκαλεί η ρύθμιση που επέλεξε το Σχέδιο Annan αναφορικά με τις διεθνείς συμβάσεις που συνομολογήθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος της Ιδρυτικής Συμφωνίας⁵⁵¹. Στο Παράρτημα V περιλαμβάνονταν 1.134 διεθνείς συνθήκες, οι οποίες θα δέσμευαν τη μελλοντική «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία». Στον κατάλογο αυτό, υπάγονταν πολυμερείς συνθήκες ή συνθήκες που είχε υπογράψει η Κυπριακή Δημοκρατία με διεθνείς οργανισμούς, διμερείς συνθήκες που είχε συνάψει η Κυπριακή Δημοκρατία με άλλα κράτη, αλλά, και 56 συμφωνίες που είχε «υπογράψει» το ψευδοκράτος με την

---

⁵⁵⁰ Είναι γενικώς αποδεκτό στο Διεθνές Δίκαιο ότι το κράτος που δεν υποχρεώνεται να υποβάλλει εκ νέου υποψηφιότητα στον ΟΗΕ και διατηρεί τη θέση που κατείχε από το παρελθόν στον παγκόσμιο οργανισμό, αποτελεί συνέχεια του προηγούμενου κράτους και, ως εκ τούτου, δεν υπάρχει διαδοχή κρατών. Για περισσότερα βλ. *Eisemann P.-M., Koskenniemi M.*, “State Succession: Codification Tested Against the Facts/La Succession d’ Etats: La Codification à l’ Epreuve des Faits”, Martinus Nijhoff Publishers – Co-publication with the Hague Academy of International Law, The Hague, 2000, σελ. 35-76. Η αρχή αυτή διαμορφώθηκε μετά την απόσχιση του Πακιστάν από την Ινδία το 1947· τότε η Ινδία είχε διατηρήσει τη θέση της, ενώ το Πακιστάν υποχρεώθηκε να υποβάλλει υποψηφιότητα ως νέο μέλος. Με αφορμή το γεγονός αυτό, η Έκτη Επιτροπή της Γενικής Συνελεύσεως είχε αναφέρει, μεταξύ άλλων, τα εξής: «2. Όταν δημιουργείται ένα νέο κράτος, οποιοδήποτε και αν είναι το έδαφος και οι πληθυσμοί που περιλαμβάνει και είτε αποτελούσαν αυτοί τμήμα ενός κράτους-μέλους των ΗΕ είτε όχι, το νέο κράτος δε δύναται, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη, να επικαλεστεί την ιδιότητα του μέλους των ΗΕ, εκτός κι εάν έχει επίσημως γίνει αποδεκτό ως μέλος κατά τις προβλέψεις του Χάρτη. 3. Πέραν αυτών, κάθε περίπτωση θα πρέπει να εξετάζεται σύμφωνα με τα εξειδικευμένα στοιχεία που παρουσιάζει», United Nations, 1 Repertory of the United Nations Practice, σελ. 175-176.

⁵⁵¹ Το ζήτημα ρυθμιζόταν στο άρθρο 48 του Συντάγματος Annan και στο Παράρτημα V. Γενικότερα για το θέμα της διαδοχής σε σχέση με τις πολυμερείς συνθήκες βλ. *Pazartzis Ph.*, “La succession d’ Etats aux traités multilatéraux”, éditions A. Pedone, Paris, 2002.

Τουρκία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, όμως, ουσιαστικά εξισωνόταν η Κυπριακή Δημοκρατία με το ψευδοκράτος, ως υποκείμενα του Διεθνούς Δικαίου. Στην πραγματικότητα, μόνον η Κυπριακή Δημοκρατία έχει τη διεθνή δικαιοπρακτική ικανότητα να συνομολογεί διεθνείς συνθήκες και όχι το μη έχων διεθνή νομική προσωπικότητα ψευδοκράτος. Με το άρθρο 48 του Συντάγματος Annan δινόταν η δυνατότητα αναστολής της ισχύος συμφωνιών που είχαν υπογραφεί με την Ελλάδα και την Τουρκία και οι οποίες είχαν συμπεριληφθεί στον κατάλογο⁵⁵².

Αντιστοίχως, απορία προκαλούσαν και οι ρυθμίσεις περί των χρεών που είχαν αναληφθεί πριν από την έναρξη ισχύος της Ιδρυτικής Συμφωνίας. Βάσει του άρθρου 47 του Συντάγματος Annan, τα εν λόγω χρέη χωρίζονταν σε δύο περιόδους: στα χρέη προ του 1964 και στα χρέη μετά το 1964. Τα χρέη προ του 1964 θα καλύπτονταν από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Τα χρέη μετά το 1964, όμως, θα πληρώνονταν από τη συνιστώσα πολιτεία, ο πληθυσμός της οποίας επωφελήθηκε των δανείων. Σε περίπτωση που προέκυπτε ωφέλεια για όλη την Κύπρο, τα χρέη θα εξοφλούνταν από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Αν και εξαιρούνταν ρητώς χρέη προς την Ελλάδα και την Τουρκία, όπως και χρέη από αγορές οπλικών συστημάτων, παρά ταύτα, το νέο κράτος θα εγγυάτο για την αποπληρωμή των χρεών που είχε αναλάβει τόσο η Κυπριακή Δημοκρατία, όσο και το ψευδοκράτος.

Συνοψίζοντας, η συνταγματική αναθεώρηση της Κυπριακής Δημοκρατίας και η εσωτερική αναδιανομή εξουσιών μεταξύ των δύο κοινοτήτων δεν προκαλεί τη γένεση νέου κράτους κατά το Διεθνές Δίκαιο, ούτε δημιουργεί νέο κυρίαρχο σε κανένα τμήμα του εδάφους. Η συνέχεια της Δημοκρατίας έχει την αφετηρία της στο Σύνταγμα του '60 και στη διεθνή αναγνώριση μετά το 1963-1964 της εκπροσώπησης της Δημοκρατίας από μία μόνο κοινότητα, την ελληνοκυπριακή. Παρόλα αυτά, καθίσταται σαφές ότι το Σχέδιο Annan ήτο εξόχως προβληματικό και σε αυτό το σημείο εξ' αιτίας των αντιφατικών διατάξεών του, οι οποίες, ενώ στην πλειοψηφία τους κατέτειναν προς τη συνέχιση του υφισταμένου κράτους, στα θέματα των συνθηκών και των χρεών ουσιαστικά νομιμοποιούσαν εμμέσως το ψευδοκράτος⁵⁵³.

---

⁵⁵² Πιο συγκεκριμένα, βάσει του άρθρου 48, μια συνιστώσα πολιτεία όφειλε εντός δύο ετών να εκφράσει αντιρρήσεις με το σκεπτικό ότι το αντικείμενο της συνθήκης ενέπιπε αποκλειστικώς στις αρμοδιότητες των συνιστωσών πολιτειών ή ότι η φύση της συνθήκης επέτρεπε την εφαρμογή της σε μία μόνον από τις συνιστώσες πολιτείες. Εάν το άλλο συμβαλλόμενο μέρος ήταν η Ελλάδα ή η Τουρκία, τότε η λειτουργία της συνθήκης θα μπορούσε να ανασταλεί στην επικράτεια της πολιτείας που εξέφρασε το σχετικό αίτημα. Το άρθρο δε διευκρίνιζε, όμως, τι θα γινόταν σε περίπτωση που η Ελλάδα και η Τουρκία δεν αποδέχονταν τη σχετική εσωτερική συνταγματική πρόβλεψη.

⁵⁵³ Βλ. εμπειριστατωμένη ανάλυση στο *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 210-227, όπου γίνεται λόγος ακόμη και για «ένωση» ή «συγχώνευση» της Κυπριακής Δημοκρατίας με το ψευδοκράτος –από το Σχέδιο Annan.

Κεφάλαιο 6

Σε αναζήτηση στρατηγικής για την Κύπρο...

6.1 Sui Generis καθεστώς ή ένα Μοντέλο-Πρότυπο κρατικής οργανώσεως για πολυεθνικές κοινωνίες εξερχόμενες από μείζονες κρίσεις;

Το στοίχημα για τη διεθνή κοινότητα είναι μεγάλο: πώς μπορεί να σταθεροποιηθεί μια κοινωνία όπου κυριαρχούν οι εθνοτικές διαφορές, η έλλειψη εμπιστοσύνης, η διαμάχη για τη νομή της πολιτικής εξουσίας και των πόρων και η οικονομική υπανάπτυξη; Τα παραδείγματα είναι πολλά: Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κοσσυφοπέδιο, Αφγανιστάν, Ιράκ, Γεωργία... Απάντηση σε αυτήν τη σύνθετη αναζήτηση είναι πιθανό ότι μπορεί να δοθεί μέσα από την πολυετή κυπριακή κρίση⁵⁵⁴, η οποία έχει χαρακτηριστεί ως «ο προπομπός συγκρούσεων μεταξύ εθνοτικών ομάδων»⁵⁵⁵. Με άλλα λόγια, από τη στιγμή που η διεθνής κοινότητα αναζητά λύσεις, όλη αυτή η προσπάθεια μπορεί, υπό προϋποθέσεις, να κεφαλαιοποιηθεί και να προσφέρει ένα μοντέλο κρατικής οργανώσεως για πολυεθνικές κοινωνίες εξερχόμενες από μείζονες κρίσεις: ένα δημοκρατικό πρότυπο, το οποίο θα προσφέρει μακροπρόθεσμη σταθερότητα και ασφάλεια.

Έτσι, ο Kofi Annan ξέφυγε από την πεπατημένη των προκατόχων του, οι οποίοι κατέθεταν απλώς ένα γενικό περίγραμμα κρατικού σχήματος για τη μελλοντική ενωμένη Κύπρο, προσδιορίζοντας μόνο τα βασικά του στοιχεία. Αντιθέτως, οι ομάδες των εμπειρογνομόνων που εργάζονταν σκληρά επί 17 μήνες, για να δημιουργήσουν ένα πρότυπο πλήρως συγκροτημένου κράτους σε μία έκταση 9.000 σελίδων⁵⁵⁶, αλλά και η έμφαση η οποία εξακολουθεί να δίνεται από τον ΟΗΕ

⁵⁵⁴ Αυτή η θεωρούμενη ως «πρώιμη» εθνοτική σύγκρουση, που πήρε διεθνείς διαστάσεις μετά τη στρατιωτική εισβολή και κατοχή της Τουρκίας, μπορεί να προσφέρει ένα πολύ καλό παράδειγμα χώρας που κατοικείται από περισσότερες της μίας εθνικές ή εθνοτικές ομάδες, οι οποίες είναι βαθιά διαιρεμένες μεταξύ τους, αλλά, για πολιτικούς και ιστορικούς λόγους, καλούνται να συμβιώσουν σε ένα ενιαίο κράτος. Αναφορικά με τα στοιχεία που καθιστούν την περίπτωση της Κύπρου σχεδόν ιδανική για τη δημιουργία ενός προτύπου βλ. *Συρίγος Αγγ.*, 2005, σελ. 153-156.

⁵⁵⁵ Βλ. *Kissinger H.*, “Years of Renewal”, Simon & Schuster publishers, New York-London, 2000, σελ. 192 – ‘The forerunner of conflict between ethnic groups’.

⁵⁵⁶ Σ’ αυτό ακριβώς το πρότυπο αναφέρθηκε, άλλωστε, ρητώς ο Γ.Γ. του ΟΗΕ σχετικώς με τη δυνατότητα παροχής εξειδικευμένων γνώσεων γύρω από τη συνταγματική διαδικασία στο Ιράκ, υποστηρίζοντας τα εξής: «Ο τελευταίος ειδικός αντιπρόσωπος [του ΟΗΕ] άρχισε ήδη να ενημερώνει το λαό του Ιράκ για τα συμπεράσματα στα οποία έχουν καταλήξει τα Η.Ε. από την υποστηρίξιμη συνταγματικών διαδικασιών σε προηγούμενες περιπτώσεις κοινωνιών που εξέρχονται από κρίσεις, με σκοπό να βοηθήσει [τον ιρακινό λαό], προκειμένου να λάβει ορθώς

σε μία, υποτίθεται, «χαμένη, μοναδική και ιστορική ευκαιρία»⁵⁵⁷, δείχνουν ότι το διακύβευμα με το Σχέδιο Annan ξεπερνά τα στενά όρια μιας μικρής νήσου της ανατολικής Μεσογείου.

Προκειμένου να μπορέσουν να φθάσουν σε ένα παγκοσμιοποιημένο πρότυπο κρατικής οργάνωσης για κοινωνίες εξερχόμενες από μείζονες κρίσεις, οι ειδικοί του ΟΗΕ άντλησαν την έμπνευσή τους από ένα πλήθος διαφορετικών πηγών. Κατ' αρχάς, σε πολλές περιπτώσεις, κάποιοι εκ των βασικών αξόνων του Σχεδίου Annan προέκυψαν από τα προηγούμενα σχέδια των Γ.Γ. του ΟΗΕ για το Κυπριακό. Χαρακτηριστικά τέτοια παραδείγματα ήταν το σύστημα της ομοσπονδίας με ισότιμες και εθνοτικά ομοιογενείς πολιτείες⁵⁵⁸, οι ελάχιστες λειτουργίες και αρμοδιότητες του ομοσπονδιακού κράτους, όπως, επίσης, και ο τρόπος οργάνωσης της νομοθετικής εξουσίας. Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις, όμως, οι ρυθμίσεις προήλθαν από την εμπειρία ήδη υφισταμένων κρατών ή αντίστοιχων προσπαθειών εδραιώσεως της ειρήνης. Συγκεκριμένα, στο Σχέδιο Annan χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία κρατικής οργάνωσης από την Ελβετία⁵⁵⁹ και το Βέλγιο⁵⁶⁰ –αυτές τις δύο χώρες αναφέρει ρητώς, τουλάχιστον, το ίδιο το Σχέδιο. Για λόγους αποφυγής δημιουργίας δυσμενών εντυπώσεων, δεν αναφέρεται πουθενά ότι το Σχέδιο Annan εμφανίζει εντυπωσιακές ομοιότητες με την οργάνωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, όπως προέκυψε μετά τις

πληροφορημένες αποφάσεις για το σχεδιασμό μιας πραγματικά συμμετοχικής διαδικασίας». Βλ. *Report of the Secretary General pursuant to § 24 of Resolution 1483 (2003) and § 12 of Resolution 1511 (2003)*, 5 Δεκεμβρίου 2003, UN S/2003/1149, § 76 & 80.

⁵⁵⁷ Βλ. τη δήλωση του εκπροσώπου του Γ.Γ. του ΟΗΕ αναφορικά με το αποτέλεσμα των δημοψηφισμάτων στην Κύπρο, έτσι όπως αναγνώστηκε από τον ειδικό σύμβουλο στη Λευκωσία, την 24^η Απριλίου 2004, Press Release, UN SG/SM/9269.

⁵⁵⁸ Επισημαίνουμε ότι ένα αντίστοιχο σύστημα με αυτό που πρότεινε το Σχέδιο Annan για την Κύπρο καθιερώθηκε στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη με τα Συντάγματα των «δύο οντοτήτων»: συγκεκριμένα, μόνο οι Μουσουλμάνοι και οι Κροάτες αναγνωρίζονταν ως «συνιστώντες λαοί» της ομοσπονδίας και, αντιστοίχως, η ομοσπονδή Σερβική Δημοκρατία (Republica Srpska) ως το «κράτος των Σέρβων και των πολιτών της». Οι εν λόγω διατάξεις, όμως, κρίθηκαν ως αντισυνταγματικές από το Συνταγματικό Δικαστήριο της Βοσνίας, βλ. *Τμηματική Απόφαση 05/98*, 1^η Ιουλίου 2000, διαθέσιμη στην επίσημη ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.ccbh.ba/?lang=en&page=decisions/byyear/2000>. Η εν λόγω απόφαση συνάντησε εντονότερες αντιδράσεις από τις εθνοτικές ομάδες Σέρβων και Κροατών, βλ. σχετικά *Robin-Hunter L.*, «Η Βοσνία είναι ενιαίο κράτος;» στο συλλογικό έργο «Η επανάκαμψη των Βαλκανίων, 1991-2001» (μετάφραση από το πρωτότυπο στη γαλλική γλώσσα “Le retour des Balkans, 1991-2001”), Εκδ. Αγρα, 2004, σελ. 71.

⁵⁵⁹ Την αποτύπωση του ελβετικού προτύπου προβλέπει το ίδιο το Σχέδιο Annan στο προοίμιό του. Το χαρακτηριστικό στοιχείο της Ομοσπονδίας της Ελβετίας είναι ότι η εξουσία διαχέεται μέσω της εκπροσώπησης σε όλους τους φορείς και τις ταυτότητες, είτε αυτές είναι εθνικές είτε γλωσσικές. Ο οριζόντιος συνεταιρισμός της Ελβετίας, παρόλο που πρόκειται για χώρα των 10 καντονίων με έντονο πολυ-πολιτιστικό υπόβαθρο, μεταφέρεται στην Κύπρο των 2 μόνο «καντονίων». Συμφώνως προς τις προβλέψεις του Σχεδίου Annan, πέραν της πολιτικής ισότητας, ρητώς θα διατηρούνταν υπέρ της καθεμιάς εκ των 2 συνιστωσών πολιτειών η πολιτιστική της ταυτότητα και, επομένως, το δικαίωμα να αναπτύσσει ιδιαίτερους δεσμούς φιλίας και σχέσεις με τη συγγενική εγγυήτρια χώρα της. Για τη διάρθρωση και λειτουργία της Ομοσπονδίας της Ελβετίας, βλ. *Λιάκουρας Π.*, 2007, σελ. 220-225.

⁵⁶⁰ Αναφορικά με το συνταγματικό σύστημα του Βελγίου, *Ibid.* σελ. 218-219.

Ειρηνευτικές Συμφωνίες του Dayton (1995)⁵⁶¹. Το σύστημα, για παράδειγμα, της προεδρίας του κράτους από συλλογικό όργανο με εναλλαγή προσώπων στη θέση του προέδρου εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη Βοσνία. Ακόμη, το καθεστώς των νησιών Ωλαντ αποτελεί επίσης πηγή εμπνεύσεως ρυθμίσεων για τους εμπειρογνώμονες του Σχεδίου Annan. Τέλος, σε ορισμένες –λίγες- περιπτώσεις, το Σχέδιο Annan παρουσίασε μερικές καινοφανείς ρυθμίσεις, σχετικές με τη λειτουργία του κράτους. Το πλέον ενδεικτικό παράδειγμα ήταν αυτό της διασφάλισης της ικανότητας στοιχειώδους λειτουργίας του κράτους σε περιόδους κρίσεων.

Πέραν των ειδικότερων κανόνων, που σχετίζονται με τις ιδιαίτερες πτυχές του Κυπριακού και, ως εκ τούτου, δε μπορούν να τύχουν ευρύτερης εφαρμογής⁵⁶², το μωσαϊκό του Σχεδίου Annan συμπληρώνεται από μία πλειάδα ρυθμίσεων, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν αυτούσιες σε οποιοδήποτε κράτος, ασχέτως εάν αυτό είναι η Κύπρος, η Βοσνία ή το Ιράκ. Είναι γεγονός ότι πολλοί εκ των ομοσπονδιακών νόμων, όπως –ενδεικτικά- οι σχετικοί με την πολιτική αεροπορία και τον εναέριο χώρο, τα χωρικά ύδατα, τη διεθνή ναυσιπλοΐα και την ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα, τη μετεωρολογία, τα μέτρα και τα σταθμά, την πνευματική ιδιοκτησία και την προστασία των προσωπικών δεδομένων,⁵⁶³ ακολουθούν γενικές ρυθμίσεις που βασίζονται σε διεθνείς συνθήκες. Εύλογα, λοιπόν, ο Άγγ. Συρίγος κάνει λόγο για

---

⁵⁶¹ Η Συμφωνία του Dayton του 1995 συνιστά την εγγύηση ασφαλείας μεταξύ των τριών εθνοτικών κοινοτήτων –44% Μουσουλμανική, 34% Σερβική και 17% Κροατική κοινότητα-, στο πλαίσιο μιας έντονα αποκεντρωμένης ομοσπονδίας. Η εν λόγω Συμφωνία έθετε υπό έλεγχο όλες τις στρατιωτικές δυνάμεις και τα οπικά μέσα, ώστε να υπάρχει η εγγύηση της αποφυγής ενόπλων συγκρούσεων από ανεξέλεγκτες ομάδες ή άλλες οργανώσεις. Με αυτή δε τη Συμφωνία επισημοποιήθηκε η χωριστή παρουσία των τριών εθνοτήτων και η επιχώρια κυριαρχία κάθε κοινότητας, καθώς και η από κοινού-συλλογική κυριαρχία και διακυβέρνηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Βεβαίως, όλες οι κοινότητες εξέλαβαν τη Συμφωνία του Dayton ως μία προσωρινή λύση· παρότι προσωρινή για τους πρωταγωνιστές της, εντούτοις μακροημέρευσε. Τα αποτελέσματα, όμως, υπήρξαν μέχρι σήμερα απογοητευτικά. Η ειρήνη διατηρείται χάρη στην παρουσία διεθνούς ειρηνευτικής δύναμews. Διαφορετικά διοικητικά συστήματα, επικαλυπτόμενες γραφειοκρατίες και σχήματα που αδυνατούν να εφαρμοστούν στην πράξη είναι ο κανόνας στη σημερινή Βοσνία, η οποία μόνο ως βιώσιμο κράτος ή κράτος δικαίου δε μπορεί να χαρακτηριστεί. *Ibid.* σελ. 151-159. Επιπλέον, βλ. *Balkans Report No 121*, 29/11/2001, *Balkans Report No 127*, 25/03/2002 & *Balkans Report No 144*, 02/06/2003, που έχει εκπονήσει η International Crisis Group· *Chandler D.*, “Bosnia: Faking Democracy after Dayton”, Pluto Press, London, 1999· *Sumantra B.*, “Bosnia after Dayton: Nationalist Partition and International Intervention”, Hurst, London, 2002· *Karnavas M.G.*, “Creating the legal framework of the Brcko district of Bosnia and Herzegovina: a model for the region and other post-conflict countries”, *AJIL*, Vol. 97, No 1, 2003, pp. 111-131 και *Mansfield A.*, “Ethnic but Equal: The quest for a new democratic order in Bosnia and Herzegovina”, *Columbia Law Review*, Vol. 103, No 8, 2003, pp. 2052-2093.

⁵⁶² Ειδικότερα, αναφερόμαστε στις ρυθμίσεις περί προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων –όπου η ευρωπαϊκή δημόσια τάξη προσφέρει ένα ασφαλές δικαιοκ πλαίσιο λειτουργίας- και περί διατήρησης των υφισταμένων, δοκιμασμένων γραφειοκρατικών δομών.

⁵⁶³ Βλ. αντιστοίχως το Παράρτημα III, Πολιτική Αεροπορία & Εναέριος Χώρος -Προσάρτημα 10-, Χωρικά Ύδατα, Διεθνής Ναυσιπλοΐα & Ηπειρωτική Υφαλοκρηπίδα –Προσάρτημα 11-, Μετεωρολογία -Προσάρτημα 16-, Μέτρα και Σταθμά -Προσάρτημα 17-, Πνευματική Ιδιοκτησία -Προσάρτημα 18-, Προστασία Προσωπικών Δεδομένων - Προσάρτημα 30-.

«υπερτοπική εμβέλεια» του Σχεδίου Annan⁵⁶⁴, η οποία επιβεβαιώνεται από το εύρος των διατάξεων και τη λεπτομέρεια των ρυθμίσεων του υπό εξέταση Σχεδίου του Γ.Γ..

Υποτίθεται ότι, σε περίπτωση που το Σχέδιο Annan δε γινόταν αποδεκτό από τον κυπριακό λαό στα παράλληλα δημοψηφίσματα της 24^{ης} Απριλίου –όπως και συνέβη-, θα θεωρείτο «άκυρο», όπως χαρακτηριστικά αναφερόταν στη σχετική πρόβλεψη⁵⁶⁵, θα ήταν «το τέλος του Σχεδίου», όπως ανέφερε σχετικώς ο ΟΗΕ⁵⁶⁶. Στην πραγματικότητα, όμως, ο ίδιος ο Γ.Γ. των Η.Ε., αμέσως μετά τα δημοψηφίσματα, στη σκιά του Σχεδίου Annan, εξέφρασε «την ελπίδα ότι [οι Ελληνοκύπριοι] ίσως διαφοροποιήσουν την άποψή τους στην πάροδο του χρόνου, μετά από μία σοβαρή και ψύχραιμη εκτίμηση της σημερινής απόφασης, αφού μία συμφωνία στο μακροχρόνιο κυπριακό πρόβλημα θα ωφελούσε όλο το λαό της Κύπρου...»⁵⁶⁷. Η «ελπίδα» του Γ.Γ. δεν ήταν μια τυπική, άνευ σημασίας δήλωση. Οι 9.000 σελίδες του Σχεδίου δε γράφτηκαν για να εγκαταλειφθούν με την καταψήφισή του. Οι κεντρικοί άξονες του Σχεδίου Annan ή κάποιας νέας ελαφρώς τροποποιημένης εκδοχής του, που θα εμφανιστεί στο άμεσο μέλλον με διαφορετική ονομασία, εξακολουθούν να αποτελούν την πρόταση της διεθνούς κοινότητας για τη διευθέτηση του Κυπριακού.

Επί της απορρίψεως του Σχεδίου Annan, ο Βύρων Θεοδωρόπουλος παρατηρεί ότι: «...το ‘όχι’ έχει τρεις έννοιες. Για μερικούς σημαίνει ‘Όχι τώρα, αλλά το Δεκέμβριο ή το Μάρτιο κ.λ.π.’ Για άλλους σημαίνει ‘Όχι έτσι’, αλλά με σημαντικές τροποποιήσεις στο Σχέδιο Annan. Ίσως, όμως, για πολλούς να σημαίνει ‘Όχι, ποτέ!’. Διερωτώμαι εάν απαντώντας ‘όχι’ στο δημοψήφισμα οι Ελληνοκύπριοι θεωρούσαν ότι δε θέλουν την ‘επανάωση’ με το Βορρά, αλλά τη ‘συμβίωση’ με τους Τουρκοκυπρίους. Είναι μια διάκριση σημαντική, που πρέπει να ξεκαθαρίσουμε»⁵⁶⁸.

⁵⁶⁴ Βλ. *Συρίγος Άγγ.*, 2005, σελ. 163. Συμφώνως προς την ανάλυση του Άγγ. Συρίγου, όλοι αυτοί οι ομοσπονδιακοί νόμοι –που προαναφέραμε- αρκεί, απλώς, να μεταφραστούν στη γλώσσα του εκάστοτε κράτους που θα τους εφαρμόζει. Η έκταση αυτών είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους το Σχέδιο Annan εκτείνεται σε τόσες χιλιάδες σελίδες.

⁵⁶⁵ «Σε περίπτωση που η Ιδρυτική Συμφωνία δεν εγκριθεί στα ξεχωριστά και ταυτόχρονα δημοψηφίσματα ...θα είναι άκυρη και δε θα έχει οποιαδήποτε νομική ισχύ», άρθρο 1.2, Προσάρτημα IX, Σχέδιο Annan V.

⁵⁶⁶ Βλ. τη συνέντευξη τύπου του *Alvaro de Soto*, “The whole project will be null and void. That’s all. It stops in its tracks... If one of them rejects, it’s the end of the Plan”, Opening statement and unofficial transcript of remarks to the press by Secretary General’s Special Adviser on Cyprus, Furingen Hotel, Bürgenstock, Switzerland, 31/03/2004.

⁵⁶⁷ Δήλωση του εκπροσώπου του Γ.Γ. αναφορικά με το αποτέλεσμα των δημοψηφισμάτων στην Κύπρο, που αναγνώστηκε από τον Ειδικό Σύμβουλο του Γ.Γ. στη Λευκωσία, την 24^η Απριλίου 2004.

⁵⁶⁸ Βλ. *Αφεντούλη Ι.*, «Διαδρομές – Ο Βύρων Θεοδωρόπουλος αφηγείται στην Ινώ Αφεντούλη», Εκδ. Ποταμός, Αθήνα, 2005, σελ. 163-164.

6.2 Μια νέα πρόταση στον ορίζοντα

6.2.1 Κριτική του Σχεδίου Annan στη βάση των θεμελιωδών αρχών του Διεθνούς & Ευρωπαϊκού Δικαίου

Η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία», τη σύσταση της οποίας προέβλεπε το Σχέδιο Annan, δε διακρίνεται για ορισμένες μόνο αποκλίσεις από το ευρωπαϊκό κεκτημένο και τις θεμελιώδεις αρχές της κρατούσας διεθνούς οργανώσεως. Στην πραγματικότητα, είναι η ίδια μια απόκλιση από τις θεμελιώδεις αρχές της δημοκρατίας, όπως αυτές διαμορφώθηκαν στην Ευρώπη μετά το Διαφωτισμό και τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, όπως, επίσης, και από τις βασικές αρχές του σύγχρονου Διεθνούς Δικαίου, όπως αυτές αποτυπώνονται στον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ. Τα όρια του ευρωπαϊκού κεκτημένου απεδείχθησαν στην πράξη ρευστά και επηρεαζόμενα από πολιτικές σκοπιμότητες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε προ του δημοψηφίσματος δηλώσει, δια του αρμοδίου επιτρόπου Gunter Ferhoigen, ότι *«το Σχέδιο Annan είναι σύμφωνο με τις βασικές αξίες επί των οποίων στηρίχθηκε η ΕΕ και ... το κεκτημένο θα εφαρμόζεται και θα εκτελείται σωστά στο νησί»*⁵⁶⁹. Κάτι αντίστοιχο ισχύει και με την επίκληση των ψηφισμάτων του ΟΗΕ. Με την κατάθεση του Σχεδίου Annan, έπαψε από πλευράς διεθνούς κοινότητας η αναζήτηση της λύσεως του Κυπριακού *«στη βάση κάποιου κεκτημένου που έχει διαμορφωθεί μέσα από τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας»*, όπως ήταν, άλλωστε, η πάγια θέση της κυπριακής κυβερνήσεως. Το Σχέδιο Annan, κείμενο που προερχόταν από τον ίδιο το Γ.Γ. του ΟΗΕ, ουσιαστικά έσπρωχνε στο περιθώριο όλα τα μέχρι τότε ψηφίσματα, αφού θεωρητικώς τα ενσωμάτωνε και πρακτικώς τα παρέκαμπε.

Οι συντάκτες του Σχεδίου Annan, αφού αναγνώριζαν φραστικώς –και μόνο– στην «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» την ιδιότητα του κυρίαρχου κράτους, εν συνεχεία, ψαλίδιζαν την κυριαρχία αυτή, αφαιρώντας τα πιο σημαντικά αντικείμενά της από την αρμοδιότητα των αιρετών της οργάνων υπέρ θεσμών επιδιαιτησίας ξένων και, με την απόδοση εκτεταμένων κυριαρχικών δικαιωμάτων στα συνιστώντα κράτη, τελικά, στερούσαν σχεδόν πλήρως στην ομοσπονδία τα πιο κοινά μέσα άσκησης κυριαρχίας, το στρατό και την αστυνομία –της οποίας οι αρμοδιότητες περιορίζονταν

⁵⁶⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή/SP04-232ENL, 15 Απριλίου 2004. Υπογραμμίζουμε ότι θα ήταν διαφορετικό το περιεχόμενο του «κεκτημένου» σε περίπτωση που συμφωνούσε στην τελική λύση ο άμεσα ενδιαφερόμενος, δηλαδή η Κύπρος.

στη δυνατότητα επιβολής της συμφωνίας και των ομοσπονδιακών νόμων⁵⁷⁰-, δημιουργώντας, έτσι, εύλογα ερωτηματικά γύρω από το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας κατ' άρθρο 51 του Χάρτη του ΟΗΕ. Το Σχέδιο Annan ουσιαστικά βασιζόταν πάνω στην κατάργηση της νόμιμης και αναγνωρισμένης Κυπριακής Δημοκρατίας. Επιπροσθέτως, διατηρούνταν το δικαίωμα επεμβάσεως στις εσωτερικές υποθέσεις της Κύπρου υπέρ των τριών εγγυητριών δυνάμεων –Ελλάδος, Τουρκίας, Μ. Βρετανίας-, το οποίο, μάλιστα, επεκτεινόταν, με αποτέλεσμα να περιλαμβάνει την εδαφική ακεραιότητα, την ασφάλεια και τη συνταγματική τάξη όχι μόνο της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας», αλλά και των δύο συστατικών πολιτειών. Το νέο κράτος στερούνταν του δικαιώματος συνάψεως συμμαχιών, ενώ, καταργούνταν συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας –όπως αυτή της Κύπρου με τη Ρωσία- και, παράλληλα, η «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» υποχρεωνόταν, άμα τη συστάσει της, να ζητήσει η ίδια από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ την επιβολή μόνιμου διεθνούς embargo όπλων εναντίον της. Η εικόνα του περιορισμού της κυριαρχίας και της ανεξαρτησίας της Κύπρου και η συνακόλουθη σαφέστατη προσβολή της διεθνούς και ευρωπαϊκής εννόμου τάξεως, συμπληρώνεται από τις διατάξεις του Σχεδίου Annan περί των δύο «κυρίαρχων» βρετανικών βάσεων, με έμφαση στο ζήτημα της ανεμπόδιστης προσβάσεως στα ύδατα μεταξύ των περιοχών των βάσεων, καθώς και σε αυτό της επιλύσεως των διενέξεων αναφορικά με τις περιοχές των βάσεων.

Σύμφωνα με την ανάλυση του Δ. Κωνσταντακόπουλου, οι προβλεπόμενοι από το Σχέδιο Annan θεσμοί του νέου ομοσπονδιακού κράτους γίνονται απολύτως εξηγήσιμοι, λογικοί και συνεκτικοί, αποκτούν εσωτερική συνέπεια και συνοχή, εάν δεχτούμε ότι η πραγματική επιδίωξη των συντακτών τους δεν ήταν η εγκαθίδρυση ενός λειτουργικού κράτους, αλλά ενός «μη λειτουργικού μορφώματος», ενός «ψευδοκράτους», όπου η ασάφεια των θεσμικών λειτουργιών και η διαμάχη που αυτή θα τροφοδοτήσει, παραπέμπουν στους μηχανισμούς «υποχρεωτικής επιδιαιτησίας», που καθιστούν την «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» «ένα ελάχιστο συγκαλυμμένο

---

⁵⁷⁰ Ως προς την αστυνομία, το Σχέδιο Annan προέβλεπε τη λειτουργία χωριστών αστυνομικών δυνάμεων σε επίπεδο πολιτείας, αλλά και ομοσπονδιακό. Συνεπώς, θα υπήρχαν τρεις αστυνομικές διευθύνσεις. Η κάθε πολιτειακή αστυνομία δεν επιτρεπόταν να απασχολεί περισσότερα από 700 άτομα προσωπικό, το οποίο θα προσαυξανόταν κατά έξι άτομα ανά χίλιους κατοίκους της αντίστοιχης πολιτείας. Ακόμη, το Σχέδιο προέβλεπε την υπογραφή συμφωνητικού μεταξύ του ομόσπονδου κράτους και των δύο πολιτειών για ζητήματα συντονισμού σε αστυνομικά θέματα. Βλ. άρθρο 15 του Συντάγματος Annan. Πέραν, όμως, των τριών αστυνομικών δυνάμεων, θα υπήρχε και μία Κοινή Υπηρεσία Ερευνών, που θα αποτελείτο από προσωπικό της αστυνομίας του ομόσπονδου κράτους και των δύο πολιτειών, της οποίας η ανάγκη υπάρξεως ταυτοχρόνως με την ομοσπονδιακή αστυνομία δε γίνεται εύκολα αντιληπτή. Βλ. σχετικώς το Συνταγματικό Νόμο 2 περί της Κοινής Υπηρεσίας Ερευνών.

προτεκτοράτο, μια μεταμοντέρνα μορφή αποικίας»⁵⁷¹. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί δεν είναι καθόλου υπερβολικοί εάν αναλογιστούμε την αστάθεια, τις τριβές και την αποσταθεροποίηση, που ενέκλειαν οι ρυθμίσεις του Σχεδίου Annan. Αναφέρουμε, ενδεικτικά, τις προβλέψεις περί ενεργού συμμετοχής ξένων, μη Κυπρίων, υπηκόων σε αποφασιστικούς τομείς της κυβερνητικής δραστηριότητας: Ανώτατο Δικαστήριο, Επιτροπή Συμφιλίωσης, Κεντρική Τράπεζα⁵⁷², Συμβούλιο Επαναπατρισμού, Δικαστήριο & Συμβούλιο Περιουσιών.

Το Σχέδιο Annan, κατά σαφή παραβίαση της αρχής της διακρίσεως των εξουσιών, καθιστούσε το Ανώτατο Δικαστήριο, του οποίου οι δικαστές δε θα εκλέγονταν από το λαό και δε θα ανακαλούνταν για πολλά χρόνια, αποκλειστική πηγή όλων των εξουσιών και ύστατο κριτή των αποφάσεων της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας του νέου ομοσπονδιακού κράτους, τις οποίες και θα υποκαθιστούσε, εάν δε μπορούσαν να αποφασίσουν, επί οποιουδήποτε ζητήματος. Η πολιτική ισότητα την οποία επαγγελλόταν το Σχέδιο, με την έννοια της αριθμητικής εξισώσεως μεταξύ δύο δημογραφικά άνισων κοινοτήτων, της απαιτήσεως της αμοιβαίας συναινέσεως αυτών σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης και της εξασφάλισεως μονίμου δικαιώματος αρνησικυρίας όχι μόνο για την πλειοψηφία αλλά και για τη μειοψηφία, δε μπορεί να είναι συμβατή με την αρχή της δημοκρατίας. Αντίθετη προς την αρχή αυτή είναι και η προσπάθεια αυθαίρετης –με την έννοια της απουσίας μιας δημοκρατικής νομοθετικής διαδικασίας ή διαλόγου- επιβολής συμφωνιών, συνταγμάτων και νόμων σε ένα ανεξάρτητο κράτος.

Μία ακόμη καταπατηθείσα αρχή του Διεθνούς Δικαίου, αυτή της απαγορεύσεως των πράξεων και των συνεπειών της επίθεσης, έκανε την εμφάνισή της στο Σχέδιο Annan, μέσω της προβλέψεως περί νομιμοποιήσεως των πράξεων οποιασδήποτε ‘αρχής’ στη νήσο, συμπεριλαμβανομένης, βεβαίως, της «ΤΔΒΚ». Ασύμβατες με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου ήταν και οι προβλέψεις του Σχεδίου αναφορικά με τους τούρκους εποίκους, που όχι μόνο νομιμοποιούνταν σε πολύ μεγάλα ποσοστά να παραμείνουν στον κατεχόμενο βορρά, αλλά, επιπλέον, τους επετράπη και η συμμετοχή στο τουρκοκυπριακό δημοψήφισμα –γεγονός μοναδικό στα χρονικά παρόμοιων περιπτώσεων εσωτερικών εκλογών αυτοδιαθέσεως.

Οι σοβαροί περιορισμοί αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων, καθώς και της ελευθερίας εγκαταστάσεως, παραβιάσεις της απαγορεύσεως φυλετικών διακρίσεων

⁵⁷¹ Βλ. *Κωνσταντακόπουλος Δ.*, 2004, σελ. 96.

⁵⁷² Βλ. άρθρο 32 του Συντάγματος Annan.

και έντονες παραβιάσεις δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, επιστροφής και σεβασμού της κατοικίας, όχι μόνο θα διατηρούνταν με το Σχέδιο Annan, αλλά, επιπλέον, θα διαιωνίζονταν για όλους τους Κυπρίους πολίτες και για πολλές δεκαετίες ή ακόμα και μόνιμα. Ξεκάθαρη προσβολή προς τις αρχές της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνιστούσε και η νομιμοποίηση της παρουσίας σημαντικού αριθμού τουρκικών στρατευμάτων στην κατεχόμενη Βόρεια Κύπρο. Ακόμη, το Σχέδιο Annan επιχειρούσε να παρακάμψει το δικαίωμα ατομικής προσφυγής στο ΕΔΔΑ από τους κατόχους περιουσίας που είχαν στερηθεί των νομίμων δικαιωμάτων τους, ενώ, παράλληλα, προϋπέθετε την επικύρωσή του από την Ε.Ε. και την υιοθέτηση αυτού ως πρωτογενούς δικαίου, ούτως ώστε να μη δύναται το ΔΕΚ να ελέγξει τη συμβατότητα του Σχεδίου με τις θεμελιώδεις αρχές της Ε.Ε.⁵⁷³. Επομένως, οι σοβαροί περιορισμοί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κατά σαφή παραβίαση της ΕΣΔΑ και υπό το φως των θεμελιωδών αρχών του Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων που απορρέουν από τις διεθνείς συνθήκες που δεσμεύουν την Κυπριακή Δημοκρατία, προσβάλλουν τις έννοιες της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης και του κράτους δικαίου⁵⁷⁴.

Συμπερασματικά, η προτεινόμενη «Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία» δεν επρόκειτο να είναι ούτε ενωμένη, ούτε κυπριακή, αλλά ούτε και δημοκρατία. Κι αυτό διότι, όπως αποδείξαμε, δε θα ήταν καθόλου λειτουργική, θα παραβίαζε εξ' υπαρχής θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, όπως οι ελευθερίες μετακινήσεως, εγκαταστάσεως και ιδιοκτησίας, δε θα ήρε τα αποτελέσματα της τουρκικής εισβολής, αλλά, αντιθέτως, ουσιαστικά θα υποχρέωνε τα θύματά της, τους Ελληνοκυπρίους, να καταβάλλουν τις αποζημιώσεις γι' αυτή, το κόστος της λύσεως, καθώς και το λειτουργικό κόστος του νέου κράτους. Μπορεί μεν το ίδιο το Σχέδιο Annan να διακήρυττε τις ομοιότητές του με το Βέλγιο και την Ελβετία, στην πραγματικότητα, όμως, θα έπρεπε κανείς να ανατρέξει στις περιπτώσεις της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ή του Κοσόβου για να βρει κάποιες αναλογίες με τα προτεινόμενα για την Κύπρο. «*Κείμενο παράφρονος*», «*απαράδεκτο από πλευράς ευρωπαϊκού δικαίου το Σχέδιο Annan ως έχει*» και «*ανορθόδοξο το Σύνταγμα που προτείνει*», απεφάνθη στον κυπριακό τύπο ο διαπρεπής Έλληνας συνταγματολόγος Δημήτρης Τσάτσος⁵⁷⁵.

⁵⁷³ Βλ. άρθρο 6, Παράρτημα ΙΧ της Ιδρυτικής Συμφωνίας του Σχεδίου Annan V.

⁵⁷⁴ Βλ. αναλυτικά το «*Πλαίσιο Αρχών για μια δίκαιη και βιώσιμη λύση του Κυπριακού με γνώμονα το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο*», Διεθνές Συμβούλιο Εμπειρογνομόνων συγκληθέν από την Επιτροπή για την Ευρωπαϊκή Λύση στην Κύπρο, Η Καθημερινή, 3 Σεπτεμβρίου 2005.

⁵⁷⁵ Βλ. *Τσάτσος Δ.*, Συνέντευξη, Ο Φιλελεύθερος, 21/03/2004.

6.2.2 Η πορεία για μια Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο

Η πρόταση για μια Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο αναπτύχθηκε πρωταρχικά σε ένα έγγραφο που προσκομίστηκε τον Οκτώβριο του 2005 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από το Διεθνές Συμβούλιο Εμπειρογνομόνων⁵⁷⁶, κατόπιν προσκλήσεως της Επιτροπής για Ευρωπαϊκή Λύση στην Κύπρο. Το πόρισμα του Διεθνούς Συμβουλίου Εμπειρογνομόνων έμεινε γνωστό ως «Πλαίσιο Αρχών για μια δίκαιη και βιώσιμη λύση του Κυπριακού με γνώμονα το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο», όπως αυτό αναλύθηκε στην αμέσως προηγούμενη ενότητα.

Στην πρόταση αυτή το βάρος δόθηκε στη δημιουργία μιας Συντακτικής Συνελεύσεως, στην οποία θα συμμετέχουν εκπρόσωποι του κυπριακού λαού ως συνόλου, περιλαμβανομένων όλων των κοινοτήτων του νησιού, είτε εκλεγμένοι με δημοκρατικές διαδικασίες είτε ορισμένοι με τέτοιο τρόπο ώστε να αντικατοπτρίζεται ορθώς η βούληση των ψηφοφόρων. Η Συντακτική Συνέλευση θα πρέπει να έχει την αποκλειστική ευθύνη της συντάξεως και υιοθετήσεως ενός νέου Συντάγματος για την Κύπρο, βασισμένου στο ήδη υπάρχον Σύνταγμα της Κυπρ. Δημοκρ. του '60, το οποίο θα τροποποιεί ή θα υποκαθιστά⁵⁷⁷. Οι άμεσα ενδιαφερόμενες πλευρές θα κληθούν ελεύθερα να βρουν λύση στο Κυπριακό. Μοναδική δέσμευση αυτών θα είναι η συμβατότητα των λύσεων με τις θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς και του Ευρωπαϊκού Δικαίου και το σεβασμό της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, με ιδιαίτερη έμφαση στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των μειονοτήτων⁵⁷⁸.

Η Συντακτική Συνέλευση θα δρα υπό την αιγίδα της Ε.Ε.. Μετά το πέρας της συντακτικής διαδικασίας, το Σχέδιο Συντάγματος θα τεθεί υπ' όψιν των δύο κοινοτήτων του νησιού σε δύο ξεχωριστά και παράλληλα δημοψηφίσματα, βάσει της εμπειρίας της 24^{ης} Απριλίου 2004⁵⁷⁹. Το Σύνταγμα που θα προκύψει από μια τέτοια

---

⁵⁷⁶ Το 2005, το Διεθνές Συμβούλιο Εμπειρογνομόνων (ΔΣΕ) απαρτιζόταν από τους καθηγητές: *Andreas Auer* (Ελβετία), *Mark Bossuyt* (Βέλγιο), *Peter Burns* (Καναδάς), *Alfred De Zayas* (ΗΠΑ), *Silvio-Marcus Helmons* (Βέλγιο), *Γεώργιο Κασιμάτη* (Ελλάδα), *Dieter Oberndörfer* (Γερμανία), *Malcolm Shaw* (Βρετανία). Στη σύνθεση του ΔΣΕ μετέχουν σήμερα (2008) οι καθηγητές: *Andreas Auer* (Πανεπιστήμιο Ζυρίχης), *Thomas Bruha* (Πανεπιστήμιο Αμβούργου), *Marise Cremona* (Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Φλωρεντίας), *Alfred de Zayas* (Σχολή Διπλωματίας Γενεύης), *Dieter Oberndörfer* (Πανεπιστήμιο Freiburg), *Στέλιος Περράκης* (Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών), *Jo Saw* (Πανεπιστήμιο Εδιμβούργου), *Turgut Tarhanlı* (Bilgi Πανεπιστήμιο Κωνσταντινούπολεως), *Joseph Weiler* (Πανεπιστήμιο Νέας Υόρκης), *Ahmed Sözen* (Πανεπιστήμιο Ανατολικών & Μεσογειακών Σπουδών Αμμοχώστου) και η Δρ. *Καλυψώ Νικολαΐδη* (Πανεπιστήμιο Οξφόρδης).

⁵⁷⁷ Βλ. «Πλαίσιο Αρχών για μια δίκαιη και βιώσιμη λύση του Κυπριακού με γνώμονα το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο», 2005, § 25.

⁵⁷⁸ *Ibid.* § 26.

⁵⁷⁹ *Ibid.* § 27.

διαδικασία θα αποτελεί γνήσια έκφραση του δικαιώματος της αυτοδιαθέσεως του κυπριακού λαού.

Από το 2005, η ιδέα για τη σύσταση μιας Συντακτικής Συνελεύσεως για την Κύπρο, με την ενεργό συμμετοχή Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, έχει σταδιακά προκαλέσει αυξανόμενο ενδιαφέρον σε ακαδημαϊκούς, πολιτικούς και κοινωνικούς φορείς τόσο στις δύο κοινότητες του νησιού, όσο και σε ολόκληρο τον κόσμο. Η ιδέα συζητήθηκε και στο συνέδριο των Ελλήνων Συνταγματολόγων το 2005, ενώ, στην ειδική έκδοση της εφημερίδας «Το Παρόν» της 31^{ης}/01/2005, ο συνταγματολόγος Κ. Χρυσόγονος τάχθηκε υπέρ της εν λόγω προτάσεως⁵⁸⁰.

Στις 15 Νοεμβρίου 2007, το Κέντρο Ερευνών για την Άμεση Δημοκρατία του Πανεπιστημίου της Ζυρίχης δημοσίευσε ένα πολυσέλιδο έγγραφο υπό τον τίτλο «*Η πορεία για μια Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο*». Τον Ιανουάριο του 2008, παρουσιάστηκε μια δεύτερη εκδοχή του εγγράφου αυτού, όπου, μέσα σε 62 άρθρα, παρουσιάζεται η μέθοδος μέσω της οποίας θα καταρτισθεί η Συντακτική Συνέλευση και ετέθη προς συζήτηση μεταξύ ερευνητών, πολιτικών παραγόντων, μελών της κοινωνίας των πολιτών και πολιτών εντός και εκτός Κύπρου⁵⁸¹. Ειδικότερα, προτείνεται «*μια δημοκρατική διαδικασία, αποτελούμενη από πολλά στάδια, η οποία θα δώσει τη δυνατότητα στην ελληνική και την τουρκική κοινότητα, αλλά και σε άλλες κοινότητες της Κύπρου, με κοινή βοήθεια και υπό την κοινή εποπτεία της Ε.Ε. και του ΟΗΕ, να υπερβούν το σημερινό αδιέξοδο και να βρουν τα μέσα και τα μέτρα που τελικά θα θέσουν τέρμα σε μια διένεξη που έχει διαρκέσει για πάρα πολύ καιρό και που απειλεί την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, την περιφερειακή σταθερότητα και τη διεθνή ειρήνη*»⁵⁸².

Πιο συγκεκριμένα, το προαναφερθέν έγγραφο σκιαγραφεί τις βασικές νομικές αρχές που θα πρέπει να διέπουν τη διαδικασία, καθώς και τα διάφορα βήματα για την υλοποίηση αυτής. Πολύ περιληπτικά, αναφέρουμε ότι η διαδικασία αυτόνομης

⁵⁸⁰ Ο Κ. Χρυσόγονος τόνισε, όμως, ότι η σύγκληση Συντακτικής Συνελεύσεως θα πρέπει να είναι το δεύτερο βήμα. Αντιθέτως, το πρώτο βήμα για τη διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος θα πρέπει να συνίσταται στην αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής από την Κύπρο, σε συνδυασμό με την αποστρατικοποίηση του νησιού υπό καθεστώς διεθνών εγγυήσεων. Η πρόταση Χρυσόγονου αφορούσε στη «*σύγκληση Συντακτικής Βουλής εκλεγμένης με καθολική ψηφοφορία από τους νόμιμους κατοίκους της Κύπρου, χωρίς δηλαδή τους Τούρκους επόικους, η μεταφορά των οποίων αποτελεί άλλη μια ωμή παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου. Η Βουλή αυτή θα μπορούσε να καταρτίσει το νέο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας με διπλή ψηφοφορία –Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων βουλευτών- και, εν συνεχεία, αυτό να υποβληθεί στην έγκριση των δύο εκλογικών σωμάτων σε χωριστά δημοψηφίσματα*». Βλ. Χρυσόγονος Κ., Συνέντευξη, Το Παρόν, 31/01/2005.

⁵⁸¹ Βλ. «*Η πορεία για μια Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο*», Κέντρο Ερευνών για την Άμεση Δημοκρατία του Πανεπιστημίου της Ζυρίχης, β' έκδ., Ιανουάριος 2008, διαθέσιμο στην ηλ. διεύθυνση: <http://www.aconstitutionalconventionforcyprus.ch/download/cd2%20Cyprus%20working%20paper%20GREEK.pdf>.

⁵⁸² *Ibid.* § 3.

δημιουργίας Συντάγματος, η οποία είναι απολύτως συμβατή με τη σταθερή πεποίθηση του Γ.Γ. του ΟΗΕ ότι «η ευθύνη της εξουρέσεως μιας λύσεως έγκειται πρωτίστως στους ίδιους τους Κυπρίους»⁵⁸³, θα πρέπει, αφ' ενός, να έχει στέρεη νομική βάση, η οποία στην προκειμένη περίπτωση μεταφράζεται σε έναν «Καταστατικό Χάρτη για μία Συντακτική Συνέλευση στην Κύπρο»⁵⁸⁴ και, αφ' ετέρου, να στηρίζεται στη λαϊκή συναίνεση⁵⁸⁵, στην κυριαρχία⁵⁸⁶, καθώς, επίσης, και στο σεβασμό της ελευθερίας, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ισχύος του νόμου⁵⁸⁷. Χωρίς να παρεκκλίνει από τις προαναφερθείσες αρχές, η διαδικασία διαμόρφωσης νέου Συντάγματος για την Κύπρο θα πρέπει να αποτελείται από τα ακόλουθα οκτώ βήματα: σύνταξη του «Καταστατικού Χάρτη» από μια Διεθνή Επιτροπή Εμπειρογνομόνων⁵⁸⁸, διεξαγωγή δύο ξεχωριστών και ταυτόχρονων δημοψηφισμάτων στις δύο κοινότητες του νησιού για την έγκριση του «Καταστατικού Χάρτη»⁵⁸⁹, εκλογή της Συντακτικής Συνελεύσεως από τους

⁵⁸³ Βλ. σχετικώς την *Απόφαση 1789 (2007)* του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

⁵⁸⁴ Οποιαδήποτε διαδικασία για αυτόνομη δημιουργία συντάγματος απαιτεί μια συγκεκριμένη και λεπτομερή νομική βάση, η οποία θα καθορίζει της αρχές, θα προσδιορίζει τους εμπλεκόμενους παράγοντες, θα υποδεικνύει τα βήματα και θα προβλέπει τους οργανωτικούς και τους διαδικαστικούς κανόνες. Βλ. «*Η πορεία για μια Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο*», Αρχή 1: Νομική Βάση, § 8-12.

⁵⁸⁵ Η λαϊκή συναίνεση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για το κάθε στάδιο της διαδικασίας σύνταξης του Συντάγματος: αρχικά, ο λαός πρέπει να εγκρίνει τη νομική βάση της διαδικασίας, δηλαδή τον Καταστατικό Χάρτη· εν συνεχεία, ο λαός πρέπει να εκλέξει τη Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο, στη βάση των κανόνων που ορίζει ο Καταστατικός Χάρτης· ακολούθως, ο λαός πρέπει να επικυρώσει το νέο Σύνταγμα της Κύπρου, το οποίο θα συντάξει η Συντακτική Συνέλευση· τέλος, ο λαός πρέπει να εκλέξει τα όργανα της πολιτείας, το Κοινοβούλιο και τον Πρόεδρο, κατά τις προβλέψεις του νέου Συντάγματος. *Ibid.* Αρχή 2: Λαϊκή Συναίνεση, § 13-17.

⁵⁸⁶ Η συνεχιζόμενη παρουσία των ελληνικών και των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Κύπρο, η ύπαρξη των δύο κυρίαρχων βρετανικών βάσεων στη νήσο, καθώς και το δικαίωμα επεμβάσεως των τριών εγγυητριών δυνάμεων –Ελλάδος, Τουρκίας, Μ. Βρετανίας– στις εσωτερικές υποθέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας, ξεκάθαρα κατάλοιπα της αποικιοκρατίας, αποτελούν σοβαρότατους περιορισμούς της κυριαρχίας του λαού της Κύπρου, γι' αυτό και θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο επαναδιαπραγματεύσεως στο νέο Σύνταγμα. *Ibid.* Αρχή 3: Κυριαρχία, § 18-19.

⁵⁸⁷ Τόσο η σημερινή τάξη πραγμάτων στην Κύπρο, όσο και οι όροι που εμπεριέχονταν στην τελευταία έκδοσή του Σχεδίου Αnnap, δεν είναι συμβατοί με τις θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς και του Ευρωπαϊκού Δικαίου. «*Η Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο έχει τη μοναδική ευκαιρία και την ιστορική ευθύνη να σχεδιάσει ένα νέο Σύνταγμα, με την ελπίδα ότι θα επανενώσει το λαό της Κύπρου με την υπέρβαση των υπαρχόντων εδαφικών, θρησκευτικών και πολιτικών φραγμών σε απόλυτη εναρμόνιση με τις διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία των μειονοτήτων και με αυστηρό σεβασμό της πολιτιστικής και γλωσσικής διαφορετικότητας*». *Ibid.* Αρχή 4: Σεβασμός της Ελευθερίας, της Δημοκρατίας, των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και της Ισχύος του Νόμου, § 20-22.

⁵⁸⁸ Ο «Καταστατικός Χάρτης» θα πρέπει να αναφέρει όλα όσα χρειάζεται η Συντακτική Συνέλευση για να υπάρξει, να συγκληθεί, να συζητήσει, να αποφασίσει και να εξάγει συμπεράσματα· δε θα πρέπει να αναφέρει απολύτως τίποτα για το περιεχόμενο του Συντάγματος, που προβλέπεται να διαμορφωθεί από τη Συνέλευση· πρόκειται, με άλλα λόγια, για ένα «χάρτη πορείας». *Ibid.* Βήμα 1: Ο Καταστατικός Χάρτης για μια Συντακτική Συνέλευση στην Κύπρο, § 24-31.

⁵⁸⁹ Μόνο η λαϊκή συναίνεση μπορεί να νομιμοποιήσει τον «Καταστατικό Χάρτη» μέσα από διπλή πλειοψηφία, αποτελούμενη από τη χωριστή πλειοψηφία των ψηφοφόρων της κάθε κοινότητας. Ο ΟΗΕ και η Ε.Ε. θα επιβλέπουν από κοινού και κατά τρόπο αποτελεσματικό την προεκλογική εκστρατεία του δημοψηφίσματος για τον «Καταστατικό Χάρτη», αλλά και τις εκλογικές δραστηριότητες και θα παρέχουν οικονομική βοήθεια. *Ibid.* Βήμα 2: Δημοψήφισμα για τον Καταστατικό Χάρτη, § 32-37.

ψηφοφόρους της κάθε κοινότητας και σύμφωνα με τους κανόνες και τις διαδικασίες που θα ορίζονται εξ' ολοκλήρου από τον «Καταστατικό Χάρτη»⁵⁹⁰, οργάνωση της Συντακτικής Συνελεύσεως⁵⁹¹, εκπόνηση ενός νέου Συντάγματος από τη Συντακτική Συνέλευση⁵⁹², συμβουλή και συναίνεση από τις υφιστάμενες πολιτικές ηγεσίες⁵⁹³, διεξαγωγή συνταγματικού δημοψηφίσματος για το νέο Σύνταγμα⁵⁹⁴ και, τέλος, εκλογή των οργάνων της νέας πολιτείας⁵⁹⁵.

«*Η πορεία για μια Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο*» αξιολογήθηκε και συζητήθηκε διεξοδικά στο διεθνές επιστημονικό συνέδριο με θέμα «Μια Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο», που διοργάνωσε το Κέντρο Ερευνών για την Άμεση Δημοκρατία του Πανεπιστημίου της Ζυρίχης τον Απρίλιο του 2008. Τελικά, όμως, το συνέδριο αυτό οδηγήθηκε σε αποτυχία εξ' αιτίας της απορρίψεως της ιδέας της Συντακτικής Συνελεύσεως από το Mehmet Ali Talat και της συνακόλουθης ελλείψεως βουλήσεως των Τουρκοκυπρίων και των Τούρκων, αλλά και των ξένων ακαδημαϊκών που τους στηρίζουν, να προβούν σε ουσιαστική συζήτηση της ιδέας για τη διεξαγωγή μιας Συντακτικής Συνελεύσεως για την Κύπρο. Όπως δήλωσε χαρακτηριστικά ο εμπνευστής της όλης συλλήψεως, καθηγητής Andreas Auer, σε σχετική συνέντευξη που παραχώρησε στον Αχ. Αιμιλιανίδη αμέσως μετά τη λήξη του πολυσυζητημένου συνεδρίου: «*Ήταν μια 'τρελή' ιδέα για τη διοργάνωση ενός διεθνούς συνεδρίου με θέμα μια πολύ δύσκολη έννοια, δηλαδή την έννοια της Συντακτικής Συνελεύσεως, μέσα σε ένα πολιτικό περιβάλλον όπως αυτό της Κύπρου, που δεν έχει προετοιμαστεί μέχρι σήμερα για τη συζήτηση μιας παρόμοιας έννοιας σε μια προσπάθεια εύρεσης λύσεως του κυπριακού προβλήματος.*» Και προσέθεσε: «*...πάντα υπάρχει πιθανότητα να βρεθεί λύση, αλλά για να γίνει αυτό θα πρέπει να*

⁵⁹⁰ *Ibid.* Βήμα 3: Εκλογή της Συντακτικής Συνελεύσεως, § 38-44.

⁵⁹¹ Η οργάνωση της Συντακτικής Συνελεύσεως συνιστά ένα ακόμη κρίσιμο και ευαίσθητο σημείο της όλης διαδικασίας, με το οποίο ο «Καταστατικός Χάρτης» θα πρέπει να ασχοληθεί λεπτομερώς. *Ibid.* Βήμα 4: Οργανώνοντας τη Συντακτική Συνέλευση, § 45-49.

⁵⁹² Επαναλαμβάνουμε ότι ο μοναδικός νομικός περιορισμός για τη διαμόρφωση του Συντάγματος θα πρέπει να είναι η αυστηρή συμμόρφωση αυτού με τις ευρωπαϊκές συνταγματικές αρχές, με τα πρότυπα του Διεθνούς Δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και με το δίκαιο της Ε.Ε.. *Ibid.* Βήμα 5: Εκπόνηση ενός νέου Συντάγματος από τη Συντακτική Συνέλευση, § 50-53.

⁵⁹³ Η πολιτική αξιολόγηση του Συντάγματος θα πρέπει να επαφίεται στις εκλεγμένες από το λαό υπάρχουσες πολιτικές ηγεσίες, οι οποίες δε θα διαθέτουν, βεβαίως, δικαίωμα αρνησικυρίας, ούτε θα έχουν δικαίωμα να τροποποιήσουν το υπό κατάρτιση νέο Σύνταγμα. *Ibid.* Βήμα 6: Συμβουλή και Συναίνεση από τις πολιτικές ηγεσίες, § 54-58.

⁵⁹⁴ Και σε αυτή την περίπτωση θα απαιτείται διπλή πλειοψηφία, δηλαδή έγκριση του Συντάγματος χωριστά από τους ψηφοφόρους και των δύο κοινοτήτων. *Ibid.* Βήμα 7: Συνταγματικό Δημοψήφισμα για το νέο Σύνταγμα, § 59-61.

⁵⁹⁵ Το τελευταίο στάδιο της διαδικασίας περιλαμβάνει την εκλογή του Κοινοβουλίου, του Προέδρου και/ή των όποιων πολιτειακών οργάνων, κατά τις προβλέψεις του νέου Συντάγματος. *Ibid.* Βήμα 8: Εκλογή των οργάνων της νέας πολιτείας, § 62.

υπάρξουν ριζικές μεταβολές στον τρόπο διεξαγωγής της συζήτησης. Αυτό ισχύει και σε σχέση με τις διαπραγματεύσεις που ξεκίνησαν τώρα μεταξύ του κ. Χριστόφια και του κ. Talat. Δε μπορώ να πιστέψω ότι είναι δυνατόν, λες και θα γίνει ένα θαύμα, οι δύο ηγέτες να συμφωνήσουν ξαφνικά σε μία λύση που θα ικανοποιεί τους πάντες. Κατά την άποψή μου, θα συναντήσουν σταδιακά τις ίδιες δυσκολίες και τα ίδια προβλήματα. Και είναι για το λόγο αυτό που πιστεύω ότι μόνο μέσα από την πιο ενεργή συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία μπορεί να βρεθεί λύση...»⁵⁹⁶

6.3 Τελευταίες εξελίξεις (2006 - 2008)

6.3.1 Η Συμφωνία Παπαδόπουλου – Talat, της 8^{ης} Ιουλίου 2006

Από το καλοκαίρι του 2006, κι ενώ οι διαπραγματεύσεις της Τουρκίας με την ΕΕ είχαν ήδη ξεκινήσει από τον Οκτώβριο του 2005, ένας νέος γύρος πρωτοβουλιών για το Κυπριακό υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών ετέθη σε τροχιά. Πιο συγκεκριμένα, τον Ιούλιο του 2006 παρουσιάστηκε μεγάλη κινητικότητα γύρω από την επανέναρξη των διαπραγματεύσεων με στόχο την επίλυση του Κυπριακού, εκκινώντας, αυτή τη φορά, από τα τεχνικά θέματα ουσίας. Αυτό μεταφράζεται στη λειτουργία τεχνικών επιτροπών, επιφορτισμένων με την αντιμετώπιση ζητημάτων καθημερινότητας, αλλά και ουσίας⁵⁹⁷. Προφανώς, η κίνηση αυτή στόχευε στο να υπερπηδηθούν οι δυσκολίες και το αρνητικό κλίμα, κατάλοιπα της απορρίψεως του Σχεδίου Annan⁵⁹⁸. Η έναρξη της διαδικασίας επιβεβαιώθηκε με την επίσκεψη του αναπληρωτή Γενικού Γραμματέα, υπεύθυνου επί των Πολιτικών Υποθέσεων, Ibrahim Gambari στη Λευκωσία και τη συνάντησή του με τους ηγέτες των δύο κοινοτήτων χωριστά, αλλά και από κοινού στις 08/07/2006⁵⁹⁹. Ως απόρροια των συναντήσεων, οι δύο ηγέτες συμφώνησαν να ξεκινήσουν τη διαπραγμάτευση σε επίπεδο τεχνικών επιτροπών επί ζητημάτων καθημερινότητας, που αποτελούν τη βάση για την άρση των εμποδίων, έως ότου συνεχιστεί ο ουσιαστικός διάλογος περί

⁵⁹⁶ Βλ. Αιμιλιανίδης Αχ., «Συνέντευξη με τον Andreas Auer, Καθηγητή Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης», Σύγχρονη Άποψη, Μάιος 2008.

⁵⁹⁷ Βλ. Γενάρης Κ., «Ο ΟΗΕ επιδιώκει συνάντηση με Παπαδόπουλο και Talat», Η Καθημερινή, 06/07/2006.

⁵⁹⁸ Βλ. Καρκαγιάννης Α., «Κάτι κινείται γύρω από το Κυπριακό», Η Καθημερινή, 07/07/2006.

⁵⁹⁹ Βλ. Κωνσταντινίδης Φ., «Γραπτή πρόταση Τάσσου στον Talat για διαπραγματεύσεις», Ελευθεροτυπία, 07/07/2006.

του πολιτειακού⁶⁰⁰. Τελικώς, η Συμφωνία για θέματα Καθημερινότητας και Ουσίας, της 8^{ης} Ιουλίου 2006, περιείχε τα ακόλουθα⁶⁰¹:

«1. Δέσμευση για επανένωση της Κύπρου στη βάση μιας διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας και πολιτικής ισότητας, όπως περιγράφεται στα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας. 2. Αναγνώριση του γεγονότος ότι το *status quo* είναι απαράδεκτο και ότι η παράτασή του θα έχει αρνητικές επιπτώσεις για τους Τουρκοκυπρίους και τους Ελληνοκυπρίους. 3. Δέσμευση ότι μια συνολική λύση είναι επιθυμητή και εφικτή και δε θα πρέπει να καθυστερήσει περαιτέρω. 4. Συμφωνία όπως αρχίσει αμέσως μια διαδικασία που θα συνεπάγεται δικοινοτική συζήτηση επί θεμάτων που επηρεάζουν την καθημερινή ζωή των ανθρώπων και άλλων ουσιαστικών θεμάτων για την επίτευξη μιας συνολικής λύσεως. 5. Δέσμευση να διασφαλιστεί η κατάλληλη ατμόσφαιρα ώστε η διαδικασία να είναι επιτυχής. Σε σχέση με αυτό, μέτρα οικοδομήσεως εμπιστοσύνης είναι απαραίτητα τόσο για τη βελτίωση της ατμόσφαιρας, όσο και για τη βελτίωση της ζωής Τουρκοκυπρίων και Ελληνοκυπρίων. Επίσης, σε σχέση με αυτό, θα πρέπει να τεθεί τέλος στο καλούμενο ‘παιχνίδι ευθυνών’».

Η Συμφωνία αυτή έτυχε της επιδοκιμασίας της ΕΕ. Ο αρμόδιος για τη διεύθυνση Επίτροπος Oli Rehn, σε δήλωσή του στις 10/07/2006, ανέφερε ότι: «Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παραμένει απολύτως δεσμευμένη να υποστηρίξει την επανάληψη των συνομιλιών το συντομότερο δυνατό». Αναφορικά με την ουσία του προβλήματος, ο Ο. Rehn επισήμανε ότι «η Επιτροπή συμμερίζεται την άποψη, που οι δυο ηγέτες εξέφρασαν στη δέσμη ιδεών στην οποία συμφώνησαν, ότι το *status quo* στην Κύπρο είναι απαράδεκτο, ότι η επίλυση του Κυπριακού είναι επιθυμητή και εφικτή και δε θα πρέπει να καθυστερήσει περαιτέρω». Επανάλαβε, επίσης, ότι «η επανένωση της Κύπρου θα πρέπει να βασίζεται σε μια διζωνική, δικοινοτική ομοσπονδία, καθώς και στην πολιτική ισότητα μεταξύ της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας». Εξάλλου, η δυνατότητα επιστροφής Ελληνοκυπρίων στην Αμμόχωστο, καθώς και η λειτουργία του λιμένα της πόλης, προβάλλονταν σταθερά από τη Λευκωσία ως συνολικός όρος για την απελευθέρωση του κοινοτικού κανονισμού για το απ' ευθείας εμπόριο με την τουρκοκυπριακή κοινότητα⁶⁰².

⁶⁰⁰ Γενικά για τη Συμφωνία της 8^{ης} Ιουλίου 2006, βλ. Κωνσταντινίδης Φ., «Συμφώνησαν Τεχνικές Επιτροπές – Ακολουθεί η Ουσία», Ελευθεροτυπία, 10/07/2006.

⁶⁰¹ Για το πλήρες κείμενο της Συμφωνίας της 8^{ης} Ιουλίου 2006, βλ. στην εφημερίδα Τα Νέα της 10^{ης}/07/2006· στην ίδια εφημερίδα, της αυτής ημέρας, βλ. επίσης Τσαλακός Γ., «Συμφώνησαν να... Διαφωνήσουν. Τάσος-Ταλατ μονόγραψαν αναγκαστικά το κείμενο του Ibrahim Gambari».

⁶⁰² Βλ. Κωνσταντινίδης Φ., «Η Αμμόχωστος, όρος για το εμπόριο με τους Τουρκοκυπρίους», Ελευθεροτυπία, 13/07/2006· για μια κριτική αποτίμηση, βλ. Αυγερόσ Στ., «Μεγάλο διπλωματικό

Από την αρχή των εργασιών των τεχνικών επιτροπών επί ζητημάτων καθημερινότητας και ουσίας, όπως έποικοι, ασφάλεια, περιουσίες και μέτρα οικοδομήσεως εμπιστοσύνης, διαπιστώθηκε ότι η μεν ελληνοκυπριακή πλευρά ασαφώς αναφέρεται στην έννοια της επανένωσης, η δε τουρκοκυπριακή πλευρά, πολύ συγκεκριμένα, εμμένει ανυποχώρητη στις διχοτομικές της θέσεις, εκκινώντας, τη φορά αυτή, από το απορριφθέν Σχέδιο Annan⁶⁰³. Επιπροσθέτως, οι Τουρκοκύπριοι δεν ήσαν διατεθειμένοι να παραχωρήσουν τα Βαρώσια προς επανεγκατάσταση των Ελληνοκυπρίων –ως όρο για το απ' ευθείας εμπόριο με την Ε.Ε.-, εάν δεν είχε προηγουμένως ολοκληρωθεί η συνολική διευθέτηση⁶⁰⁴.

6.3.2 Το ΕΔΔΑ επί το έργον

Στις 10 Ιανουαρίου 2008, το τρίτο τμήμα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σε απόφασή του στην υπόθεση «*Βαρνάβα και λοιποί εναντίον Τουρκίας*», η οποία αφορά σε 18 Ελληνοκυπρίους, 9 εκ των οποίων είναι αγνοούμενοι, καταδίκασε την Τουρκία για κατ' εξακολούθηση παραβιάσεις συγκεκριμένων άρθρων της ΕΣΔΑ, ενώ, ταυτοχρόνως, δεν απεδέχθη τον όρο «υποθετικά νεκροί», που επιχείρησε να εισαγάγει η Τουρκία για τους αγνοούμενους. Συγκεκριμένα, η απόφαση, μεταξύ άλλων, επισημαίνει⁶⁰⁵:

- *συνεχή παραβίαση του άρθρου 2 (δικαίωμα στη ζωή)*, επειδή η Τουρκία απέτυχε να διεξάγει αποτελεσματική έρευνα για την τύχη των αγνοουμένων,
- *συνεχή παραβίαση άρθρου 3 (απαγόρευση των βασανιστηρίων)* και
- *συνεχή παραβίαση άρθρου 5 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία & ασφάλεια)*

Ένοχη έκρινε την Τουρκία το ΕΔΔΑ και στις δύο υποθέσεις που αφορούν στις δολοφονίες των Τάσου Ισαάκ⁶⁰⁶ και Σολωμού Σολωμού⁶⁰⁷, τον Αύγουστο του 1996. Έτσι, στις 24 Ιουνίου 2008, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση, εκ μέρους της Τουρκίας, του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ, που αφορά στο δικαίωμα στη ζωή, καθώς, επίσης, και παραβίαση του άρθρου 2 σε ό,τι αφορά στη μη διεξαγωγή

παζάρι το φθινόπωρο», Η Καθημερινή, 09/07/2006. Για περεταίρω λεπτομέρειες επί του θέματος βλ. *Κωνσταντινίδης Φ.*, «Γιατί οι Τούρκοι δε συζητούν για περιουσίες και εμπόριο», Ελευθεροτυπία, 06/04/2007.

⁶⁰³ Βλ. *Κωνσταντινίδης Φ.*, «Οι Κύπριοι προτείνουν επανένωση, οι Τούρκοι χωρισμό», Ελευθεροτυπία, 03/08/2006.

⁶⁰⁴ Βλ. «Όχι Talat για τα Βαρώσια», Τα Νέα, 02/08/2006.

⁶⁰⁵ Βλ. *Case of Varnava and others v. Turkey (10/01/2008)*, ECHR, Merits & Just Satisfaction.

⁶⁰⁶ Βλ. *Case of Isaak v. Turkey (24/06/2008)*, ECHR, Merits & Just Satisfaction.

⁶⁰⁷ Βλ. *Case of Solomou and others v. Turkey (24/06/2008)*, ECHR, Merits & Just Satisfaction.

αποτελεσματικής έρευνας για τις συνθήκες θανάτου των Ισαάκ και Σολωμού. Σημειώνουμε ότι ο Τ. Ισαάκ δολοφονήθηκε το 1996 στη νεκρή ζώνη στην περιοχή της Δερύνειας⁶⁰⁸, κατά τη διάρκεια αντικατοχικής εκδήλωσης μοτοσικλετιστών, ενώ, ο Σ. Σολωμού δολοφονήθηκε μετά τη κηδεία του Τ. Ισαάκ, όταν, άοπλος, προσπάθησε να σκαρφαλώσει στον ιστό της τουρκικής σημαίας στο φυλάκιο των στρατευμάτων κατοχής της Δερύνειας για να την κατεβάσει.

Το ίδιο συνέβη και στην υπόθεση της Ελένης Φωκά, δασκάλας στην Αγία Τριάδα Καρπασίας, όπου το ΕΔΔΑ, στις 24 Ιουνίου 2008, για μία ακόμη φορά, βρήκε ένοχη την Τουρκία για παραβίαση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, που αφορά στην ελευθερία της έκφρασης⁶⁰⁹.

6.3.3 Ξετυλίγοντας το μίτο... Τι μέλλει γενέσθαι;

Το Φεβρουάριο του 2008, ο Δημήτρης Χριστόφιας εξελέγη Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας⁶¹⁰. Κατά την τελετή εγκατάστασής του, στις 28/02/2008, ο νέος Πρόεδρος έδωσε το στίγμα της πολιτικής του για το Κυπριακό στην ομιλία του ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων, όπου παρέθεσε τα κύρια χαρακτηριστικά της όποιας μελλοντικής λύσεως: *«1. Λύση δίκαιη, βιώσιμη και λειτουργική, που να τερματίζει την κατοχή και τον εποικισμό, που να αποκαθιστά την κυριαρχία, την*

---

⁶⁰⁸ Στην προσφυγή *«Ισαάκ κατά Τουρκίας»*, το ΕΔΔΑ, στην απόφασή του επί του παραδεκτού, ασχολήθηκε δια μακρών με τη στοιχειοθέτηση της εξώ-εδαφικής ευθύνης της Τουρκίας. Στην εν λόγω υπόθεση, λοιπόν, το Δικαστήριο τεκμηρίωσε την ευθύνη της Τουρκίας εν σχέσει προς τη δολοφονία του Τ. Ισαάκ, που έλαβε χώρα στην ουδέτερη ζώνη από Τουρκοκυπρίους αστυνομικούς. Η ευθύνη στις συγκεκριμένες περιοχές ανήκει, όπως διαπίστωσε το Δικαστήριο, στον έλεγχο της Τουρκίας, που συνδέεται άμεσα με την παρουσία τουρκικών στρατευμάτων στο νησί. Το Δικαστήριο, μη δυνάμενο να αποδώσει διεθνή ευθύνη σε μία ανυπόστατη κατά το Διεθνές Δίκαιο οντότητα, απέδωσε τη σχετική ευθύνη στην Τουρκία, η οποία δε φυλάσσει, ως οφείλει, τις περιοχές που κατέχει, ώστε να μην παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όπως απεδείχθη, η Τουρκία δεν εμπόδισε την είσοδο των τουρκοκυπριακών οργάνων της τάξεως στην ουδέτερη ζώνη, αφήνοντας το πεδίο ελεύθερο στα όργανα αυτά να δολοφονήσουν τον Τ. Ισαάκ. Συνεπώς, ακόμη κι αν η Τουρκία επεδίωκε να καλυφθεί πίσω από τις πράξεις της «ΤΔΒΚ», που συνιστούν παραβίαση της ΕΣΔΑ, διατηρεί ακέραιη την ευθύνη και για τις πράξεις της οντότητας αυτής. Βλ. *Case of Isaak v. Turkey (28/09/2006)*, Admissibility. Βλ., επίσης, σχετικώς και *Cerone J.*, “Human dignity in the line of fire; the application of International Human Rights Law during armed conflict, occupation and peace operations”, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2006, p. 1447.

⁶⁰⁹ Βλ. *Case of Foka v. Turkey (24/06/2008)*, ECHR, Merits and Just Satisfaction.

⁶¹⁰ Στις προεδρικές εκλογές της 17ης Φεβρουαρίου 2008 τρεις ήταν οι βασικοί διεκδικητές της Προεδρίας της Δημοκρατίας: ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας Τάσος Παπαδόπουλος, ο τότε Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων και Γ.Γ. του ΑΚΕΛ Δημήτρης Χριστόφιας και ο Ευρωβουλευτής Ιωάννης Κασουλίδης. Τα αποτελέσματα ήταν: Ι. Κασουλίδης 33,51%, Δ. Χριστόφιας 33,29% και Τ. Παπαδόπουλος 31,79%. Στην επαναληπτική εκλογή της 24ης Φεβρουαρίου 2008, ο Δ. Χριστόφιας εξασφάλισε το 53,37% των ψήφων, έναντι του 46,63% του ανθυποψηφίου του, Ι. Κασουλίδη. Πηγή: *Γραφείο Τύπου & Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας*.

ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα και την ενότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας και να αποκλείει τα όποια δικαιώματα στρατιωτικής επεμβάσεως στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας από ξένες δυνάμεις. 2. Λύση που να επανενώνει το έδαφος, το λαό, τους θεσμούς και την οικονομία της χώρας, στο πλαίσιο μιας διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας, όπως προνοείται στις Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου Μακαρίου-Denktaş του 1977 και Κυπριανού- Denktaş του 1979. 3. Η ομοσπονδιακή, διζωνική, δικοινοτική Κυπριακή Δημοκρατία πρέπει να έχει μία και μόνη κυριαρχία, διεθνή προσωπικότητα και ιθαγένεια. 4. Η λύση πρέπει να στηρίζεται στα περί Κύπρου ψηφίσματα του ΟΗΕ και να συνάδει με το διεθνές και το κοινοτικό δίκαιο, καθώς και με τις διεθνείς συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα. 5. Η λύση πρέπει να αποκαθιστά και να κατοχυρώνει τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις βασικές ελευθερίες ολόκληρου του λαού, Ελληνοκυπρίων, Τουρκοκυπρίων, Μαρωνιτών, Αρμένιων και Λατίνων, περιλαμβανομένου του δικαιώματος επιστροφής και περιουσίας των προσφύγων. 6. Η λύση πρέπει να προνοεί για την αποχώρηση των τουρκικών κατοχικών στρατευμάτων και την αποστρατιωτικοποίηση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Τελικός στόχος παραμένει η αποστρατιωτικοποίηση ολόκληρης της Κύπρου. 7. Υποστηρίζουμε με συνέπεια την πολιτική ισότητα των δύο κοινοτήτων, στο πλαίσιο της ομοσπονδίας, όπως αυτή καθορίζεται στα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας. 8. Αφετηριακό σημείο για τη διάρρηξη του αδιεξόδου και για τη δημιουργία των προϋποθέσεων για συνολική διαπραγμάτευση στο Κυπριακό είναι η υλοποίηση της Συμφωνίας της 8ης Ιουλίου 2006. Εκφράζουμε την ετοιμότητά μας για διάλογο προς υλοποίηση της Συμφωνίας της 8ης Ιουλίου και ελπίζουμε να βρούμε ανταπόκριση από την τουρκοκυπριακή πλευρά.»⁶¹¹

Το βήμα της Ενώσεως Ανταποκριτών Ξένου Τύπου στην Αθήνα επέλεξε ο Πρόεδρος Χριστόφιας, στις 6 Μαρτίου 2008, για να στείλει σαφές μήνυμα τόσο προς τον Τουρκοκύπριο ηγέτη Μ. Α. Talat, όσο και προς τους Βρετανούς, σε ό,τι αφορά στο θέμα της παρθενογένεσης. Αφού παραδέχθηκε ότι έγιναν λάθη από τους Ελληνοκυπρίους, αλλά και τους Τουρκοκυπρίους κατά τη δεκαετία του '60, ο Δ. Χριστόφιας είπε ότι «η έκβαση των συνομιλιών θα είναι η μετεξέλιξη της Κυπριακής Δημοκρατίας και συνέχιση του συνεταιρισμού που έγινε το 1960». Και απευθυνόμενος προς τους Βρετανούς, είπε : «Απ' αυτό το βήμα θέλω να δώσω ένα μήνυμα και στους Βρετανούς. Ο πατέρας της λεγόμενης παρθενογένεσης ήταν Βρετανός, ο D. Hannay. Οι Βρετανοί διατηρούν στην Κύπρο τις λεγόμενες κυρίαρχες βάσεις, οι οποίες έχουν

⁶¹¹ Για την πολιτική του νέου Προέδρου, βλ. Γραφείο Τύπου & Πληροφοριών Κυπριακής Δημοκρατίας: http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/developments_gr/developments_gr?OpenDocument#13.

εγκαθιδρυθεί με βάση τις συμφωνίες του '60, τις συμφωνίες εγκαθιδρύσεως. Δε μπορούν να πατάνε σε δύο βάρκες. Από τη μία να στηρίζουν την παρθενογένεση και από την άλλη να λένε ότι ισχύουν και οι συμφωνίες του '60. Η το ένα ισχύει ή το άλλο».

Ακολούθως, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Δημήτρης Χριστόφιας και ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Mehmet Ali Talat, κατά τη διάρκεια της πρώτης συναντήσεώς τους, στις 21 Μαρτίου 2008, συμφώνησαν να ξανασυναντηθούν σε τρεις μήνες για ανασκόπηση της εργασίας των ομάδων εργασίας και των τεχνικών επιτροπών, που επρόκειτο να συσταθούν από τους συμβούλους τους και, χρησιμοποιώντας τα αποτελέσματα αυτών, να αρχίσουν πλήρεις διαπραγματεύσεις υπό την αιγίδα του Γ.Γ. των ΗΕ..

Έτσι, ο Επίτροπος Προεδρίας Γιώργος Ιακώβου και ο σύμβουλος του Τουρκοκύπριου ηγέτη Ozdil Nami, κατά τη συνάντησή τους στις 26 Μαρτίου 2008, αποφάσισαν τη σύσταση έξι Ομάδων Εργασίας και επτά Τεχνικών Επιτροπών⁶¹². Πιο συγκεκριμένα, οι τίτλοι των έξι Ομάδων Εργασίας που συστάθηκαν είναι: «*Διακυβέρνηση και κατανομή εξουσιών*», «*Θέματα Ευρωπαϊκής Ένωσης*», «*Ασφάλεια και Εγγυήσεις*», «*Εδαφικό*», «*Περιουσίες*», και «*Οικονομικά θέματα*». Όσον αφορά στους τίτλους των επτά Τεχνικών Επιτροπών, αυτοί είναι: «*Έγκλημα και θέματα εγκληματικότητας*», «*Οικονομικά και Εμπορικά θέματα*», «*Πολιτιστική κληρονομιά*», «*Διαχείριση κρίσεων*», «*Ανθρωπιστικά θέματα*», «*Υγεία*», και «*Περιβάλλον*».

Στις 17 Απριλίου 2008, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ υιοθέτησε, κατά τη διάρκεια ανοιχτής συνεδριάσεως, *προεδρική δήλωση*, με την οποία καλωσόρισε τις τελευταίες θετικές εξελίξεις στο Κυπριακό, μετά τη συμφωνία της 21ης Μαρτίου, ενώ, παράλληλα, επανεπιβεβαίωσε με ξεκάθαρο τρόπο τις παραμέτρους της λύσεως του Κυπριακού. Ειδικότερα, «*το Συμβούλιο Ασφαλείας δηλώνει ενθαρρυμένο από την έναρξη των Ομάδων Εργασίας και των Τεχνικών Επιτροπών, οι οποίες θα προετοιμάσουν το έδαφος για την έναρξη ολοκληρωμένων διαπραγματεύσεων μέσα σε πνεύμα καλής πίστης, για συνολική και διαρκή διευθέτηση υπό την αιγίδα της αποστολής καλών υπηρεσιών του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ. Το Συμβούλιο Ασφαλείας προσβλέπει στα αποτελέσματα αυτής της προπαρασκευαστικής διαδικασίας εντός του χρονοδιαγράμματος των τριών μηνών το οποίο συμφωνήθηκε από τους δύο ηγέτες, με την ελπίδα ότι αυτή η διαδικασία θα οικοδομήσει εμπιστοσύνη και θα δώσει νέα δυναμική και μία αίσθηση κοινού συμφέροντος στην αναζήτηση για μια δίκαιη και*

⁶¹² Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. *Γραφείο Τύπου & Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας*: http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/developments_gr/developments_gr?OpenDocument#13.

διαρκή λύση». Όπως τονίζει χαρακτηριστικά η προεδρική δήλωση, το Συμβούλιο Ασφαλείας «επανεπιβεβαιώνει τη δέσμευσή του για επανένωση της Κύπρου στη βάση μιας διζωνικής, δικαιοδικής ομοσπονδίας και της πολιτικής ισότητας, όπως καθορίζεται στα σχετικά ψηφίσματα του ΣΑ, καθώς και την προθυμία του να υποστηρίξει τις προσπάθειες του Γ.Γ. του ΟΗΕ προς αυτή την κατεύθυνση»⁶¹³.

Στις 23 Μαΐου 2008 –κι ενώ οι ελληνοκυπριακές και τουρκοκυπριακές Τεχνικές Επιτροπές και οι Ομάδες Εργασίας είχαν ήδη ενεργοποιηθεί κατά τον προηγούμενο μήνα-, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Δ. Χριστόφιας και ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Μ. Α. Talat συναντήθηκαν στην οικία του Taye-Brook Zerihoun, Ειδικού Αντιπροσώπου του Γ.Γ. του ΟΗΕ στην Κύπρο. Μετά τη συνάντηση, εξεδόθη κοινή δήλωση στην οποία οι δυο ηγέτες «επαναβεβαίωσαν τη δέσμευσή τους για μια διζωνική, δικαιοδική ομοσπονδία με πολιτική ισότητα, όπως ορίζεται στα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας. Αυτός ο συνεταιρισμός θα έχει μια Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση με μια και μόνη διεθνή προσωπικότητα, καθώς και μια Τουρκοκυπριακή Συνιστώσα Πολιτεία και μια Ελληνοκυπριακή Συνιστώσα Πολιτεία, οι οποίες θα έχουν ισότιμο καθεστώς»⁶¹⁴.

Τελικώς, την 25^η/07/2008, οι ηγέτες των δύο κοινοτήτων προέβησαν στην τελική ανασκόπηση των εργασιών των Ομάδων Εργασίας & Τεχνικών Επιτροπών και συμφώνησαν να αρχίσουν απ' ευθείας διαπραγματεύσεις στις 3 Σεπτεμβρίου 2008, στο πλαίσιο της αποστολής των καλών υπηρεσιών του Γ.Γ. του ΟΗΕ⁶¹⁵. Κατά την πρώτη ουσιαστική τους συνάντηση, που έλαβε χώρα την 3^η/09/2008, οι Χριστόφιας και Talat δεσμεύτηκαν να μην προβαίνουν σε δηλώσεις αναφορικά με την έκβαση των απ' ευθείας διαπραγματεύσεων διότι ο διάλογος θα πρέπει να γίνεται στο τραπέζι των συνομιλιών. Παρόλα αυτά, τα δείγματα συμπεριφοράς του Τουρκοκυπρίου ηγέτη δεν είναι τόσο ενθαρρυντικά, αφού έχει ήδη παραβιάσει το embargo δηλώσεων, με αποτέλεσμα να μη βοηθά στη βελτίωση του κλίματος μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

Ο χρόνος θα δείξει τι μέλλει γενέσθαι. Η προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού αιωρείται. Αυτό που αρχίζει να διαγράφεται στον ορίζοντα είναι ένα νέο Σχέδιο του διεθνούς παράγοντα, τύπου Σχεδίου Annan, με ορισμένες αναθεωρήσεις για να εκπληρώνονται οι απαιτήσεις των εκατέρωθεν κοινοτήτων.

⁶¹³ Βλ. *Statement by the President of the Security Council, 17/04/2008, S/PRST/2008/9.*

⁶¹⁴ Για την Κοινή Δήλωση του Ελληνοκυπρίου ηγέτη Δ. Χριστόφιας και του Τουρκοκυπρίου ηγέτη Μ. Α. Talat, της 23^{ης} Μαΐου 2008, βλ. στο Γραφείο Τύπου & Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας: <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/all/C81AF8376244BE52C225745200477B53?opendocument>.

⁶¹⁵ *Ibid.* Κοινή Δήλωση Δημήτρη Χριστόφια – Mehmet Ali Talat, της 25^{ης} Ιουλίου 2008: <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/all/0D650DD7956F69ABC225749100409F7C?opendocument>.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

Το σύγχρονο πρόβλημα της Κύπρου έχει πλέον ηλικία μεγαλύτερη των 50 ετών, ενώ βρίσκεται σε διπλωματικό αδιέξοδο για διάστημα μεγαλύτερο των 3^{ων} δεκαετιών. Είναι γεγονός ότι το Κυπριακό ζήτημα ταλαντεύεται επί μακρών σε μια διαρκή διεκκυστίδα ανάμεσα στη νομιμότητα και την παρανομία. Αποτελεί σημείο αναφοράς και κλασική περίπτωση άλυτης και ασυμβίβαστης εθνοτικής σύγκρουσης.

Στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων βρίσκεται, από τουρκικής πλευράς, το σύνολο των υπαρκτών δεδομένων που διαμορφώθηκαν *manu militari* το 1974, ήτοι: η κατάληψη και η συνεχιζόμενη παράνομη στρατιωτική κατοχή του 36,4% του συνολικού εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας, η παρουσία περίπου 35.000 Τούρκων στρατιωτών στο νησί, καθώς, επίσης, και οι αλλαγές που έχουν επέλθει ύστερα από 34 χρόνια συνεχούς και συνεπούς δημογραφικής αλλοιώσεως του πληθυσμού, με την αθρόα μεταφορά εποίκων από την Τουρκία. Από την άλλη, η ελληνοκυπριακή πλευρά διαπραγματεύεται τη διεθνή αναγνώρισή της και τη μοναδική εκπροσώπηση του κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας στη διεθνή κοινότητα –βλ. *Απόφαση 186/1964* του Συμβουλίου Ασφαλείας. Συνεπώς, ο μεγάλος κίνδυνος από την όποια λύση κατατεθεί στο μέλλον εντοπίζεται στο ότι η Κυπριακή Δημοκρατία θα κληθεί να εκχωρήσει το μοναδικό διαπραγματευτικό της όπλο χωρίς σοβαρά και απτά ανταλλάγματα.

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και τον *de facto* χωρισμό των δύο κοινοτήτων, κατεβλήθησαν έντονες προσπάθειες για την κατάρτιση ενός σχεδίου επανενώσεως. Η εμπλοκή του Γ.Γ. του ΟΗΕ το 1975 ήταν απλώς η πρόγευση των όσων επρόκειτο να επακολουθήσουν από πλευράς παροχής καλών υπηρεσιών στη μάχη της επιλύσεως του Κυπριακού: οι *Διακοινοτικές Συνομιλίες της Βιέννης* από το 1975 έως το 1977, οι *Κατευθυντήριες Γραμμές Μακαρίου-Denktaş* το 1977, το *Πλαίσιο Διευθέτησης του Κυπριακού από τις Κυβερνήσεις των ΗΠΑ, της Βρετανίας και του Καναδά* το 1978, η *Συμφωνία των Δέκα Σημείων Κυπριανού- Denktaş* το 1979, τα *Σημεία Εργασίας της Βιέννης* το 1984, οι τρεις γύροι εκ του σύνεγγυς συνομιλιών το 1984, η Συνάντηση Κορυφής τον Ιανουάριο του 1985, το *Πλαίσιο Συμφωνίας για το Κυπριακό* το 1986, η *Δέσμη Ιδεών Cuéllar* το 1989, η *Δέσμη Ιδεών Ghali* το 1992, το *Σχέδιο Annan* το 2002-2004, καθώς και οι απ' ευθείας διαπραγματεύσεις μεταξύ των ηγετών των δύο κοινοτήτων –Δ. Χριστόφια και Μ. Α. Talat-, στο πλαίσιο πάντοτε της

παροχής των καλών υπηρεσιών του Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών, που ξεκίνησαν στις 3 Σεπτεμβρίου 2008 και βρίσκονται εν εξελίξει την ώρα που συντάσσεται η παρούσα διπλωματική εργασία.

Οι προαναφερθείσες προσπάθειες των ΗΕ εστιάζουν, διαχρονικά, στην επανένωση της νήσου πάνω στο πρότυπο της *διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας*. Τα προτεινόμενα σχέδια επιλύσεως έχουν βασιστεί σε θεωρητικά πρότυπα θεσμικής συνύπαρξης ανταγωνιστικών εθνοτήτων οργανωμένων σε κοινότητες. Οι κοινότητες αυτές μοιράζονται την εξουσία, το σύστημα εδράζεται στη μεταξύ τους απόλυτη πολιτική ισότητα, αποκλείοντας τη δημοκρατική αρχή στη λήψη των αποφάσεων του κεντρικού κράτους και αναγνωρίζοντας –και, ταυτοχρόνως, διασφαλίζοντας- την αυτοτέλειά τους σε σαφή εδαφική βάση. Είναι γεγονός ότι η δημοκρατική αρχή δε συμβιβάζεται με την προβλεπόμενη υπεροχή των κοινοτήτων ως πηγής εξουσίας⁶¹⁶. Παρόμοιες προτάσεις έχει προκρίνει η διεθνής κοινότητα σε ανάλογες περιπτώσεις κρατών με όμοια προβλήματα, με πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτό της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Η παταγώδης, όμως, αποτυχία του συστήματος του Dayton έχει οδηγήσει σε μια αέναη αναζήτηση ενός μοντέλου κρατικής οργανώσεως για πολυεθνικές κοινωνίες εξερχόμενες από μείζονες κρίσεις, εξ' ου και τα «πειράματα συνυπάρξεως» που ταλανίζουν τα τελευταία χρόνια το νησί της Αφροδίτης.

Ουσιαστικά, η αδυναμία λειτουργίας της κρατικής δομής του 1960, σε συνδυασμό με την απειλή της οριστικής διχοτομήσεως, καθώς και με την άκρατη υποχωρητικότητα που επέδειξε η ελληνοκυπριακή πλευρά, οδήγησαν σε ένα πρότυπο κρατικής οργανώσεως το οποίο πριμοδοτεί τη μειοψηφούσα κοινότητα. Οι Τουρκοκύπριοι, σε κάθε νέο γύρο διαπραγματεύσεων, αποδεικνύονται ολοένα και πιο απαιτητικοί όσον αφορά στις εξουσίες, τις οποίες επιδιώκουν να κατέχουν στο μελλοντικό ομοσπονδιακό κράτος. Στην πραγματικότητα, οι εξουσίες που επιζητούν ισοδυναμούν με αυτές ενός κυρίαρχου κράτους, το οποίο προσέρχεται σε ένωση με ένα άλλο ομοειδές. Γι' αυτό δεν ξενίζει τον εξοικειωμένο ερευνητή η εμμονή της τουρκοκυπριακής κοινότητας σε μία αντιφατική, θα λέγαμε, στάση: από τη μία, να προβάλλει την «ΤΔΒΚ» και, μάλιστα, να διεκδικεί τη διεθνή αναγνώριση του παράνομου αυτού μορφώματος και, από την άλλη, να επιμένει προς την κατεύθυνση της ομοσπονδιακής επιλύσεως. Αυτό το οποίο, προφανώς, εννοεί πραγματικά η τουρκοκυπριακή πλευρά, πίσω από την ξύλινη γλώσσα που αρέσκεται να

---

⁶¹⁶ Βλ. αναλυτικά Βενιζέλος Ε., 2000, σελ. 30.

χρησιμοποιεί, είναι η ένταξη της «ΤΔΒΚ» στη μελλοντική ομοσπονδία, χωρίς να εμφανίζεται ως συνομοσπονδία.

Εύλογα ερωτηματικά γεννώνται γύρω από τους λόγους που έχουν προκαλέσει την εμμονή στην ομοσπονδία, αντί όποιου άλλου συστήματος διακυβέρνησης, ενός μικρού σε έκταση και πληθυσμό νησιωτικού κράτους της Ανατολικής Μεσογείου⁶¹⁷. Κατά πρώτον, υπενθυμίζεται ότι, από γενέσεώς της, η Κυπριακή Δημοκρατία αντλεί στοιχεία από τη συναινετική δημοκρατία. Η δομή αυτή απεδείχθη δυσλειτουργική στην πράξη, καθώς οδήγησε σε απρόθυμη συμβίωση και αλληπάλληλες κρίσεις, τις οποίες εκμεταλλεύτηκε δεόντως η τουρκοκυπριακή κοινότητα, προκειμένου να απαιτήσει εν συνεχεία περισσότερες εγγυήσεις, τόσο συνταγματικές όσο και διεθνείς. Οι συνταγματικές εγγυήσεις για μια ολιγάριθμη συγκριτικά κοινότητα, αφορούν σε ενισχυμένη πολιτειακή υπόσταση, υπολογίσιμη στη λήψη των αποφάσεων μιας χώρας. Η θεμελιώδης διαφορά, όμως, εν σχέσει προς τη δομή του 1960, εντοπίζεται στο ότι η τουρκοκυπριακή κοινότητα αποκτούσε, δυνάμει του Σχεδίου Annan –το οποίο, ως φαίνεται, θα αποτελέσει τη βάση οποιουδήποτε άλλου σχεδίου επιλύσεως του Κυπριακού, που θα παρουσιαστεί από το διεθνή παράγοντα στο μέλλον-, εδαφική βάση και υπόσταση πολιτείας. Ως πολιτεία, δύναται να αποκλείει ελεύθερες επιλογές της πλειοψηφούσας ελληνοκυπριακής κοινότητας, εκφεύγοντας, έτσι, των στενών ορίων της αρμόζουσας μειονοτικής προστασίας. Εάν, τελικώς, συμφωνηθεί ομοσπονδιακή λύση, η επιχώρια κυριαρχία της Βορείου Κύπρου θα ανήκει στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, η οποία, αναβαθμιζόμενη σε συνιστώσα πολιτεία, θα αποκτά διεθνή ερείσματα. Η ελληνοκυπριακή πλευρά δε μπορεί, βεβαίως, να αντιταχθεί στη σύσταση ομοσπονδίας, αφού σε αυτή έχει συναινέσει ήδη με τις Συμφωνίες Κορυφής του 1977 και 1979.

Η αδυναμία, από τη μία, της διεθνούς κοινότητας για πραγμάτωση κι επιβολή της δικαιοσύνης και, από την άλλη, η από μέρους της αναζήτηση ενός «πρακτικού» *modus vivendi*, έφτασε στο αποκορύφωμά της το 2004 με το Σχέδιο Annan και το δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου. Πλάι στη 16^η Αυγούστου 1960, ημέρα της ανακήρυξης της ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, τη 15^η και την 20^η Ιουλίου 1974, ημέρες συμφοράς και καταστροφής, έρχεται να προστεθεί και η 24^η

---

⁶¹⁷ Όπως παρατηρεί ορθώς ο Αλέξης Ηρακλείδης, σε εθνοτικά διχασμένες κοινωνίες, η επιδίωξη του ομοσπονδιακού συστήματος διακυβέρνησης είναι, από τη μία μεριά, να διατηρούνται οι υπάρχουσες πολιτισμικές, εθνοτικές, θρησκευτικές και γλωσσικές διαφορές, αλλά, από την άλλη, να εξασφαλίζεται η ενότητα του κράτος, εξ' ου και το γνωστό απόφθεγμα περί της ομοσπονδίας «*η ενότητα που διατηρεί τη διαφορά*». Βλ. Ηρακλείδης Α., 2006, σελ. 411.

Απριλίου 2004, ως ημερομηνία-σταθμός, που θα αποτελεί στο εξής σημείο αναφοράς όταν αναζητούμε ερμηνείες ή νόημα για όσα προηγήθηκαν και για όσα θα ακολουθήσουν. Δεν είναι ελαφρά τη καρδιά που το 75,83% των Ελληνοκυπρίων ψήφισε «Όχι» στο Σχέδιο Annan. Το βασικό μειονέκτημα του Σχεδίου ήταν ότι, ενώ όλες σχεδόν οι απαιτήσεις της Τουρκίας υιοθετήθηκαν, οι βασικές ανησυχίες της ελληνοκυπριακής πλευράς αγνοήθηκαν. Είναι εμφανές, από την ανάλυση που προηγήθηκε, ότι το Σχέδιο ήταν ετεροβαρές. Πέραν τούτου, εξ' αιτίας των ειδικών συνθηκών που επικρατούν στην Κύπρο, αναφερόταν σε ένα αμιγώς διπολικό ομοσπονδιακό σύστημα, με τους δύο πόλους-κοιότητες σε κατάσταση πολιτικής ισοτιμίας⁶¹⁸. Γενικότερα, έχουμε να παρατηρήσουμε ότι, κατά την εξέταση όλων των διαδοχικών σχεδίων των Γ.Γ. περί της επιλύσεως του Κυπριακού, διαπιστώνεται μία ροπή βαθμιαίας ενισχύσεως των πολιτειών σε βάρος του κεντρικού κράτους. Αυτό, άλλωστε, είναι το πλέον ακανθώδες στοιχείο στην όλη πορεία της επιλύσεως.

Η εμπειρία του κοινού βίου που οδήγησε στην παράλυση του κράτους, το 1960, δεν οδήγησε, ως όφειλε, στη συναγωγή των απαραίτητων συμπερασμάτων από τους συντάκτες του Σχεδίου Annan. Πολλές από τις ίδιες, προβληματικές, διατάξεις, οι οποίες οδήγησαν σε αδιέξοδα, επαναλαμβάνονταν άκριτα, με αποτέλεσμα να επιφυλάσσουν για τους Ελληνοκυπρίους και τους Τουρκοκυπρίους ένα κράτος γεμάτο καθημερινά και λειτουργικά προβλήματα. Η έμμεση διατήρηση του δικαιώματος της αρνησικυρίας στο σύνολο των αποφάσεων του Προεδρικού Συμβουλίου, η δυσκολία λήψεως αποφάσεων σε επίπεδο νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, η δυνατότητα ασκήσεως εκβιασμών μέσω των ειδικών πλειοψηφιών που απαιτούνταν για όλες τις αποφάσεις του κοινοβουλίου, οι ποσοστώσεις στη στελέχωση του δημοσίου τομέα, ο γιγαντισμός επάλληλων γραφειοκρατικών μηχανισμών στα διάφορα επίπεδα της κρατικής εξουσίας και, γενικότερα, ο αυστηρός χαρακτήρας ολόκληρου του Σχεδίου Annan και όχι μόνο του Συντάγματος αυτού, ήσαν τα βασικά προβλήματα, που έμοιαζαν να επανέρχονται ως φαντάσματα του παρελθόντος στην Κύπρο του 2004 και της Ενωμένης Ευρώπης⁶¹⁹.

---

⁶¹⁸ Το Σχέδιο Annan επιχειρούσε να εγκαθιδρύσει μια ομοσπονδία απολύτως βασισμένη στη δυαδικότητα. Όμως, τα παραδείγματα ομοσπονδιών που υπάρχουν δεν περιλαμβάνουν αμιγώς διπολικά σχήματα. Τα απολύτως διπολικά σχήματα σε συνδυασμό με την πολιτική ισότητα δε μπορούν να διασφαλίσουν τη λειτουργία του κράτους σε περίπτωση διαφωνιών ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Βλ. σχετικώς *Στεφάνου Α.*, «Η συνταγματική πτυχή του Κυπριακού», Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Τόμος ΙΕ, 2002, σελ. 394-396.

⁶¹⁹ Για μια λεπτομερή σύγκριση του Σχεδίου Annan με το καθεστώς που επεδίωξε να αλλάξει, δηλαδή με το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας του 1960 και, ειδικότερα, με τις προτάσεις του τότε

Εάν σε όλα αυτά προστεθεί η υπερσυγκέντρωση εξουσιών στο Ανώτατο Δικαστήριο, η νομιμοποίηση, σε μεγάλο ποσοστό, της παρανομίας όσον αφορά στις διατάξεις του Σχεδίου Annan περί του ιδιοκτησιακού και των εποίκων, αλλά και η υποχρέωση του μελλοντικού ομοσπονδιακού κράτους να υποστηρίξει την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.⁶²⁰, προκύπτει ένα πολυσύνθετο πλέγμα νομικών ρυθμίσεων, ένας νομικός λαβύρινθος, που βρίθεται «νομικών ακροβατισμών» και «εποικοδομητικών ασαφειών».

Στις 10 Ιουνίου 2008, δημοσιεύτηκαν στην τουρκοκυπριακή εφημερίδα «Αφρίκα» τα αποτελέσματα της ετήσιας έρευνας της Συντεχνίας Τουρκοκυπρίων Δασκάλων (ΚΤÖS), με τίτλο «*Το έγγραφο που αποδεικνύει ότι εξοντωνόμαστε*». Τα αποτελέσματα της έρευνας αποδεικνύουν ότι σε σύνολο 22.996 μαθητών σε νηπιαγωγεία και δημοτικά σχολεία των κατεχομένων περιοχών, μόνο το 34% έχει αμφότερους γονείς Τουρκοκυπρίους με ιθαγένεια της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ένα ποσοστό 9% των μαθητών έχει ένα γονέα με ιθαγένεια της Κυπριακής Δημοκρατίας, το 19% έχει γονέα με διπλή ιθαγένεια, ενώ, το 38% έχει γονείς που είναι αμφότεροι Τούρκοι υπήκοοι⁶²¹. Η έρευνα αυτή είναι ιδιαίτερος σημαντική, διότι επιβεβαιώνει το γεγονός ότι ο μαζικός εποικισμός της Κύπρου από Τούρκους υπηκόους, κατά παράβαση των σχετικών κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, με σκοπό τη μεταβολή του πληθυσμιακού ισοζυγίου και την ενίσχυση της ισχύος των δυνάμεων κατοχής, πλήττει όχι μόνο τους Ελληνοκυπρίους, αλλά και τους Τουρκοκυπρίους κατοίκους.

Η σύγκρουση στην Κύπρο το 1974 είχε πάρα πολλά από τα στοιχεία, τα οποία, κατά τη δεκαετία του 1990, καταδικάστηκαν από τη διεθνή κοινότητα με έντονο τρόπο, χαρακτηριζόμενα είτε ως εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας είτε ως εγκλήματα πολέμου. Η εθνοτική εκκαθάριση των Ελληνοκυπρίων, ο εκτοπισμός, η απαγόρευση της επιστροφής στις οικίες τους μετά το τέλος των εχθροπραξιών και ο

Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, περί τροποποιήσεως του Συντάγματος του 1960 -13 Σημεία, 1963-, βλ. αναλυτικά *Συρίγος Αγγ.*, 2005, 165-209.

⁶²⁰ Από το προοίμιο ήδη της Ιδρυτικής Συμφωνίας του Σχεδίου Annan, εκφραζόταν η επιθυμία της «Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας» να ενταχθεί η Τουρκία στην Ε.Ε.. Βλ. σημείο viii του προοιμίου της Ιδρυτικής Συμφωνίας. Ακολούθως, στο πρώτο άρθρο της Ιδρυτικής Συμφωνίας, οριζόταν σαφώς ότι η Κύπρος ανελάμβανε την υποχρέωση να υποστηρίξει την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε..

⁶²¹ Ο Γενικός Γραμματέας της ΚΤÖS, Sener Eltsil, δήλωσε απογοητευμένος ότι οι Τουρκοκύπριοι έχουν καταστεί μειονότητα στην ίδια τους την πατρίδα και επεσήμανε ότι οι Τούρκοι υπήκοοι που βρίσκονται στο νησί καθίστανται «πολίτες» του καθεστώτος Talat ύστερα από πέντε χρόνια διαμονής. Προσέθεσε, τέλος, ότι η διαδικασία εξοντώσεως των Τουρκοκυπρίων θα συνεχιστεί και θα ενταθεί, κατηγορώντας αυτούς που προσπαθούν να νομιμοποιήσουν τις παράνομες μετακινήσεις και τον εποικισμό και επισημαίνοντας ότι η αθρόα εγκατάσταση εποίκων από την Τουρκία εμποδίζει τον ορθό προγραμματισμό στους τομείς της παιδείας και της υγείας. Βλ. *Αιμιλιανίδης Αχ.*, «Μύθοι και Αλήθειες για τον Εποικισμό, Σύγχρονη Αποψη, Ιούλιος 2008. Επίσης, βλ. σχετικά *De Zayas A.*, “The Annan Plan and the Implantation of Turkish Settlers in the Occupied Territory of Cyprus”, *Cyprus Yearbook of International Relations*, Vol. 1, 2006, pp. 163-178.

εποικισμός συνιστούν εγκλήματα που, πλέον, αντιμετωπίζονται πολύ αυστηρά από το διεθνές ποινικό σύστημα. Η παραβίαση κανόνων *jus cogens* θεραπεύεται με τη διακοπή της παράνομης συμπεριφοράς και την άρση των συνεπειών αυτής, με πλήρη αποκατάσταση των δικαιωμάτων των θυμάτων. Το Σχέδιο Annan, όμως, δε φάνηκε να ακολουθεί τυφλά την πάγια αρχή του δικαίου, που ορίζει ότι *από την παρανομία δε μπορεί να προκύψει δικαίωμα (ex injuria jus non oritur)*.

Το Κυπριακό «μοιάζει», όπως σημειώνει ο Peter Loizos, «με το τραύμα του Φιλοκτήτη που δε γιατρευόταν ποτέ, με τη διαφορά ότι εκείνο το τραύμα τυραννούσε ένα μόνο πολεμιστή, ενώ το Κυπριακό αφορά άμεσα εκατοντάδες χιλιάδες Ελληνοκυπρίους και Τουρκοκυπρίους που δε μπόρεσαν όλα αυτά τα χρόνια να συνεργαστούν για να πραγματώσουν το όνειρο της δικαιοδικής συνεργασίας, ώστε να κυβερνήσουν μόνοι τους το νησί...»⁶²². Ξεκίνησε ως πρόβλημα αυτοδιαθέσεως και απαλλαγής ενός λαού από τον αποικιοκρατικό ζυγό. Σήμερα, αντιμετωπίζεται ως ζήτημα «διαμοιρασμού της εξουσίας» ή «συμμετοχής στην εξουσία» (power sharing) ή «συναινετικής δημοκρατίας» (consociational democracy) ανάμεσα σε δύο εθνότητες, τις οποίες, για πολιτικούς και ιστορικούς λόγους, αποκαλούμε κοινότητες. Κανονικά, το αρμόζον καθεστώς στην κοινότητα των Τουρκοκυπρίων θα έπρεπε να είναι αυτό της μειονότητας. Τα δεδομένα της κατοχής, όμως, και της τουρκικής ισχύος, έχουν αλλάξει εδώ και δεκαετίες τη βάση επιλύσεως του ζητήματος. Βεβαίως, όταν η προτεινόμενη λύση επιβάλλει δαιδαλώδη και ανελαστικά σχήματα κρατικής οργανώσεως, πέραν αυτών που συνάδουν προς την έννοια της δημοκρατικής συμμετοχής, τότε το Κυπριακό επιστρέφει στις ρίζες του ως πρόβλημα αυτοδιαθέσεως, πρόβλημα στον τρόπο διακυβέρνησης και εκπροσώπησης της νήσου.

Από το 1974 έως την κατάθεση του Σχεδίου Annan, οι Ελληνοκύπριοι επικεντρώθηκαν στη διατύπωση γενικών αρχών που εμπεριέχονταν στα σχετικά ψηφίσματα των ΗΕ, χωρίς να είναι σε θέση να χαράξουν μία συγκροτημένη πολιτική, με μοναδική φωτεινή εξαίρεση την υποβολή αιτήσεως εντάξεως της Κύπρου στην ΕΟΚ/ΕΕ. Έτσι, εγκλωβίστηκαν σε ένα σύνθημα που αναζητούσε περιεχόμενο, δηλαδή στην εξεύρεση λειτουργικής και βιώσιμης διζωνικής, δικαιοδικής ομοσπονδίας, την οποία, όμως, ουδείς υπήρξε πρόθυμος να ορίσει κατά τρόπο σαφή και ικανοποιητικό. Ποιο είναι, λοιπόν, το ακριβές περιεχόμενο της «*διζωνικής, δικαιοδικής ομοσπονδίας*» στην πράξη; Τι θα γινόταν στην περίπτωση που οι

---

⁶²² Βλ. *Loizos P.*, «Χρονικό της κυπριακής προσφυγιάς», Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001, xiv-xv.

προβλέψεις απαγόρευαν μεν την απόσχιση, αλλά στην πράξη συνιστούσαν συνομοσπονδία; Πώς ακριβώς μεταφράζεται η «αποτελεσματική συμμετοχή» των Τουρκοκυπρίων στην άσκηση της εξουσίας; Πώς θα γινόταν η κατανομή εξουσίας;

Είναι, όμως, πρακτικώς αδύνατο να ασκήσει κανείς αποτελεσματική διπλωματία όταν δεν έχει σαφείς και ξεκάθαρους στόχους, τους οποίους σκοπεύει να διεκδικήσει ή όταν δεν πιστεύει ότι μπορεί να πετύχει τους στόχους που έχει θέσει. Και ο λόγος είναι απλός: η ασάφεια, ακόμη κι όταν αυτή χαρακτηρίζεται με τον αδόκιμο όρο «εποικοδομητική», ευνοεί τους ισχυρούς και τους πιο αποφασισμένους, εν προκειμένω την Τουρκία και τη Μ. Βρετανία. Επομένως, η μοναδική βιώσιμη επιλογή της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι η εμμονή στο δίκαιο και τη διατήρηση της κρατικής της κυριαρχίας. Και κυρίως, η εμμονή στην αντίληψη ότι ο κυπριακός λαός είναι ο εγγυητής του κράτους και του Συντάγματος και πως καμία διαπραγμάτευση δε μπορεί πια να διεξάγεται εν τη απουσία του λαού. Όπως, χαρακτηριστικά, αναφέρει ο Αχ. Αιμιλιανίδης, ο λόγος για τον οποίο καταλήξαμε στο αποτρόπαιο Σχέδιο Annan ήταν διότι σταματήσαμε να στηρίζουμε τα επιχειρήματά μας στο δίκαιο⁶²³. Διότι μετατρέψαμε ένα πρόβλημα εισβολής και κατοχής σε ανατολίτικο παζάρι αναφορικά με το έδαφος, τον αριθμό των συμπροέδρων, τις μόνιμες παρεκκλίσεις από το κοινοτικό κεκτημένο και την εφεύρεση συνταγματικών μεθόδων με τις οποίες θα διασφαλιζόταν ότι κανένας πρόσφυγας δε θα επιστρέψει στο σπίτι του.

Συνοψίζοντας, το Σχέδιο Annan εμπεριέχει τις κυρίαρχες επιλογές της διεθνούς κοινότητας για την επίλυση του Κυπριακού, γύρω από τις οποίες θα κινηθούν, ως φαίνεται, και οι όποιες προτάσεις κατατεθούν στο μέλλον. Μετά τη δήθεν «μοναδική περίπτωση» της ανεξαρτητοποίησης του Κοσόβου, η διεθνής κοινότητα δείχνει να εμμένει στη δημιουργία «Φρανκενστάιν» κρατικών οντοτήτων, κατακερματίζοντας την εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου και το σύστημα αξιών του ΟΗΕ. Εφ' όσον η ελληνοκυπριακή πλευρά προσδιορίσει τα διαπραγματευτικά της όρια –και όπλα-, θα πρέπει να μεταβιβάσει τα σωστά μηνύματα στις εμπλεκόμενες πλευρές και στους ποικίλους διαμεσολαβητές. Για την επίτευξη των στόχων απαιτείται στρατηγική, όραμα και τόλμη. Δεν υπάρχουν χαμένες ή τελευταίες ευκαιρίες. Η ζωή συνεχίζεται και προσφέρει πάντα νέες δυνατότητες και ευκαιρίες⁶²⁴. Αρκεί να παίρνει κάποιος πρωτοβουλίες, να συμμετέχει ενεργά και να επηρεάζει τις εξελίξεις, ακολουθώντας, πάντοτε, ως αλάθητη πυξίδα, το Διεθνές Δίκαιο.

⁶²³ Βλ. Αιμιλιανίδης Αχ., «Πλαστογραφώντας το μέλλον», Σύγχρονη Άποψη, Ιούνιος 2008.

⁶²⁴ Βλ. Συνέντευξη του τέως Υπ. Εξωτερικών της Ελλάδος Π. Μολυβιάτη, Η Καθημερινή, 18/04/2004.

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Διεθνείς Πράξεις & Επίσημα Έγγραφα

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

- *Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί Ιθαγενείας*, Συμβούλιο της Ευρώπης, European Treaty Series – No 166, Στρασβούργο, 1997.
- *Συνθήκη της Λωζάννης*, 24 Ιουλίου 1923, Υπουργείο Εξωτερικών, Ειδική Νομική Υπηρεσία – Τμήμα Διεθνών Συμβάσεων, «Πράξεις που υπογράφηκαν στη Λωζάννη στις 30 Ιανουαρίου και στις 24 Ιουλίου 1923», Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 1992.
- *Συνθήκη Εγγυήσεως μεταξύ της Δημοκρατίας της Κύπρου και της Ελλάδος, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Τουρκίας*, 16/08/1960.
[http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/all/A8737582CC6D098DC225742B00321AC1/\\$file/Treaty%20of%20Guarantee.pdf](http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/all/A8737582CC6D098DC225742B00321AC1/$file/Treaty%20of%20Guarantee.pdf).
- *Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ελλάδος και της Τουρκίας και της Κυπριακής Δημοκρατίας*, 16/08/1960.
[http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/all/31DDFCBE224FACB2C225742B0031FF84/\\$file/Treaty_of_Establishment.pdf](http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/all/31DDFCBE224FACB2C225742B0031FF84/$file/Treaty_of_Establishment.pdf).
- *Συνθήκη Συμμαχίας μεταξύ της Δημοκρατίας της Κύπρου, της Ελλάδος και της Τουρκίας*, 16/08/1960.
[http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/all/F2B8E764EB80EACFC225742B00320F46/\\$file/Treaty%20of%20Alliance.pdf](http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/all/F2B8E764EB80EACFC225742B00320F46/$file/Treaty%20of%20Alliance.pdf).
- *Convention of Defensive Alliance between Great Britain and the Ottoman Empire*, 4 Ιουνίου 1978, Parry's, 1878, Vol. 153, σελ. 67.
- *General Framework Agreement for Peace in Bosnia-Herzegovina*, Dayton-Ohio, 14/12/1995, I.L.M., Vol. 35, 1996, p. 89.

ΔΗΛΩΣΕΙΣ

- *Declaration contained in a letter from the Permanent Representative of the United Kingdom, dated 23/10/1953, registered at the Secretariat General*

(Council of Europe) on 23/10/1953, Council of Europe, Treaties, List of the declarations made by the United Kingdom.

- *Declaration contained in a letter from the Permanent Representative of the United Kingdom, dated 09/06/1964, registered at the Secretariat General (Council of Europe) on 10/06/1964, Council of Europe, Treaties, List of the declarations made by the United Kingdom.*
- *Declaration contained in a letter from the Permanent Representative of the United Kingdom, dated 31/03/2004, registered at the Secretariat General (Council of Europe) on 01/04/2004, Council of Europe, Treaties, List of the declarations made by the United Kingdom.*
- *Statement by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey Concerning UN Security Council Resolutions No 1178 and 1179 (1998) – 30 June 1998.* http://www.mfa.gov.tr/statement-by-the-ministry-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-turkey-concerning-un-security-council-resolutions-no_1178-and-1179-1998_br_june-30-1998.en.mfa.

ΑΛΛΑ ΈΓΓΡΑΦΑ

- *Δεκατρία Σημεία, 30/11/1963:*
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0740E0A1B3A45039C2256D6D00340AB1/\\$file/13%20points.pdf](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0740E0A1B3A45039C2256D6D00340AB1/$file/13%20points.pdf).
- *Διακήρυξη της Γενεύης για την Κύπρο, 30/06/1974:*
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/595D15A8C314FB45C22572750054D01E?OpenDocument>.
- *Εμπιστευτικόν σημείωμα επί της Συνθήκης Εγγυήσεως μεταξύ της Δημοκρατίας της Κύπρου αφ' ενός και της Ελλάδος, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Τουρκίας αφ' ετέρου, 12/05/1959· δημοσιευμένο στο Βλάχος Άγγ., «Δέκα χρόνια Κυπριακού», Εστία, 1980, σελ. 269-271.*
- *Συμφωνία της Τρίτης Βιέννης, 02/08/1975.*
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/914D55047319E24EC2256D7C003650A9?OpenDocument>.
- *Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου, Κατευθυντήριες Γραμμές Μακαρίου-Denktaş, 12/02/1977.*
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/988517F8980193D6C2256D7C0036736D?OpenDocument>.

- *Συμφωνία των Δέκα Σημείων Κυπριανού-Denktaş*, 19/05/1979.
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/5BA83ABAD24F088EC2256D7C00368A54?OpenDocument>.
- *Συμφωνία για τους Αγνοούμενους*, 31/07/1997.
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/509D1E182EE2A6E1C2256D7C0036AF3D?OpenDocument>.
- *Συμφωνία για θέματα Καθημερινότητας και Ουσίας*, 08/07/2006.
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/B155DD9BFC7A860BC225727C0034C704?OpenDocument>.
- «*Η πορεία για μια Συντακτική Συνέλευση για την Κύπρο*», Κέντρο Ερευνών για την Άμεση Δημοκρατία (c2d), Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης, β' έκδ., 2008.
<http://www.aconstitutionalconventionforcyprus.ch/download/cd2%20Cyprus%20working%20paper%20GREEK.pdf>.
- «*Πλαίσιο Αρχών για μια Δίκαιη και Βιώσιμη Λύση του Κυπριακού με γνώμονα το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο*», Διεθνές Συμβούλιο Εμπειρογνομόνων συγκληθέν από την Επιτροπή για Ευρωπαϊκή Λύση στην Κύπρο, 2005.
http://www.aconstitutionalconventionforcyprus.ch/download/principal_basis_gr.pdf.
- *Balkans Report No 121*, 29/11/2001, *Balkans Report No 127*, 25/03/2002 & *Balkans Report No 144*, 02/06/2003, της International Crisis Group.
- *Clitheroe M.*, “Revised Opinion Orams and EAW (2) The opinion in relation to the Orams case has been updated”, (legal opinion), http://www.trncpresidency.org/press/news/revised_opinion_orams_eaw.htm, Απρίλιος 2005.
- *Foreign Relations, 1964-1968, Cyprus; Greece; Turkey*, Volume XVI, Miller J.E.(ed.), Department of State Publication 10783, Washington, 2000, 54. Telegram From the Department of State to the Embassy in Turkey, Washington, June 5, 1964, 12:15 a.m..
- *International Review of the Red Cross, 1974*, Report on the activities in Cyprus.
- *Report and Declaration of International Law Principles on Internally Displaced Persons (2000)*, ILA Conference Report, Vol 69.
- *Turkish Communal Chamber*, “Federation and the Cyprus Economy”, Nicosia, 1964.

1) ΗΝΩΜΕΝΑ ΈΘΝΗ

- Δικτυακός τόπος Ηνωμένων Εθνών: www.un.org.
- UNFICYP: www.unficy.org/.

I. Συμβούλιο Ασφαλείας

- ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

1964

- Resolution **186** (1964), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/211/44/IMG/NR021144.pdf?OpenElement>.
- Resolution **187** (1964), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/211/45/IMG/NR021145.pdf?OpenElement>.
- Resolution **192** (1964), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/211/50/IMG/NR021150.pdf?OpenElement>.
- Resolution **193** (1964), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/211/51/IMG/NR021151.pdf?OpenElement>.
- Resolution **194** (1964), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/211/52/IMG/NR021152.pdf?OpenElement>.
- Resolution **198** (1964), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/211/56/IMG/NR021156.pdf?OpenElement>.

1965

- Resolution **201** (1965), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/222/72/IMG/NR022272.pdf?OpenElement>.
- Resolution **206** (1965), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/222/77/IMG/NR022277.pdf?OpenElement>.
- Resolution **207** (1965), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/222/78/IMG/NR022278.pdf?OpenElement>.
- Resolution **219** (1965), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/222/90/IMG/NR022290.pdf?OpenElement>.

1966

- Resolution **220** (1966), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/227/43/IMG/NR022743.pdf?OpenElement>.

- Resolution **222** (1966), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/227/45/IMG/NR022745.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **231** (1966), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/227/54/IMG/NR022754.pdf?OpenElement>.
- 1967**
- Resolution **238** (1967), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/240/90/IMG/NR024090.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **244** (1967), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/240/96/IMG/NR024096.pdf?OpenElement>.
- 1968**
- Resolution **247** (1968), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/248/28/IMG/NR024828.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **254** (1968), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/248/35/IMG/NR024835.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **261** (1968), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/248/42/IMG/NR024842.pdf?OpenElement>.
- 1969**
- Resolution **266** (1969), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/250/89/IMG/NR025089.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **274** (1969), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/250/97/IMG/NR025097.pdf?OpenElement>.
- 1970**
- Resolution **281** (1970), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/260/32/IMG/NR026032.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **291** (1970), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/260/42/IMG/NR026042.pdf?OpenElement>.
- 1971**
- Resolution **293** (1971), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/261/53/IMG/NR026153.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **305** (1971), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/261/65/IMG/NR026165.pdf?OpenElement>.
- 1972**
- Resolution **315** (1972), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/275/46/IMG/NR027546.pdf?OpenElement>.

- Resolution **324** (1972), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/275/55/IMG/NR027555.pdf?OpenElement>.

1973

- Resolution **334** (1973), “*On Extension of the Stationing in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/288/61/IMG/NR028861.pdf?OpenElement>.
- Resolution **343** (1973), “*The Cyprus Question*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/288/70/IMG/NR028870.pdf?OpenElement>.

1974

- Resolution **349** (1974), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/68/IMG/NR028968.pdf?OpenElement>.
- Resolution **353** (1974), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/72/IMG/NR028972.pdf?OpenElement>.
- Resolution **354** (1974), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/73/IMG/NR028973.pdf?OpenElement>.
- Resolution **355** (1974), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/74/IMG/NR028974.pdf?OpenElement>.
- Resolution **357** (1974), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/76/IMG/NR028976.pdf?OpenElement>.
- Resolution **358** (1974), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/77/IMG/NR028977.pdf?OpenElement>.
- Resolution **359** (1974), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/78/IMG/NR028978.pdf?OpenElement>.
- Resolution **360** (1974), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/79/IMG/NR028979.pdf?OpenElement>.
- Resolution **361** (1974), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/80/IMG/NR028980.pdf?OpenElement>.
- Resolution **364** (1974), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/83/IMG/NR028983.pdf?OpenElement>.
- Resolution **365** (1974), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/84/IMG/NR028984.pdf?OpenElement>.

1975

- Resolution **367** (1975), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://www.un.org/documents/sc/res/1975/res367e.pdf>.
- Resolution **370** (1975), “*Cyprus*”:
<http://www.un.org/documents/sc/res/1975/res370e.pdf>.

- Resolution **383** (1975), “Cyprus”:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/352752E9BDCF3C2AC2256DC000348560/\\$file/Resolution%20383%20\(1975\).doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/352752E9BDCF3C2AC2256DC000348560/$file/Resolution%20383%20(1975).doc?OpenElement).
- 1976**
- Resolution **391** (1976), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/294/79/IMG/NR029479.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **401** (1976), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/294/89/IMG/NR029489.pdf?OpenElement>.
- 1977**
- Resolution **410** (1977), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/296/93/IMG/NR029693.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **414** (1977), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/296/97/IMG/NR029697.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **422** (1977), “Cyprus”:
<http://www.un.org/documents/sc/res/1977/res422e.pdf>.
- 1978**
- Resolution **430** (1978), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/368/75/IMG/NR036875.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **440** (1978), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/368/85/IMG/NR036885.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **443** (1978), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/368/88/IMG/NR036888.pdf?OpenElement>.
- 1979**
- Resolution **451** (1979), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/370/65/IMG/NR037065.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **458** (1979), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/370/72/IMG/NR037072.pdf?OpenElement>.
- 1980**
- Resolution **472** (1980), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/399/65/IMG/NR039965.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **482** (1980), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/399/75/IMG/NR039975.pdf?OpenElement>.
- 1981**
- Resolution **486** (1981), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/418/73/IMG/NR041873.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **495** (1981), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/418/82/IMG/NR041882.pdf?OpenElement>.

1982

- Resolution **510** (1982), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/435/34/IMG/NR043534.pdf?OpenElement>.
- Resolution **526** (1982), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/435/50/IMG/NR043550.pdf?OpenElement>.

1983

- Resolution **534** (1983), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/453/92/IMG/NR045392.pdf?OpenElement>.
- Resolution **541** (1983), “*Cyprus*” :
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/453/99/IMG/NR045399.pdf?OpenElement>.
- Resolution **544** (1983), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/454/02/IMG/NR045402.pdf?OpenElement>.

1984

- Resolution **550** (1984), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/487/80/IMG/NR048780.pdf?OpenElement>.
- Resolution **553** (1984), “*Cyprus*” :
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/487/83/IMG/NR048783.pdf?OpenElement>.
- Resolution **559** (1984), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/487/89/IMG/NR048789.pdf?OpenElement>.

1985

- Resolution **565** (1985), “*Cyprus*”:
<http://www.un.org/Docs/scres/1985/scres565.pdf>.
- Resolution **578** (1985), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/489/15/IMG/NR048915.pdf?OpenElement>.

1986

- Resolution **585** (1986), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/729/09/IMG/NR072909.pdf?OpenElement>.
- Resolution **593** (1986), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/729/17/IMG/NR072917.pdf?OpenElement>.

1987

- Resolution **597** (1987), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/524/69/IMG/NR052469.pdf?OpenElement>.
- Resolution **604** (1987), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/524/76/IMG/NR052476.pdf?OpenElement>.

1988

- Resolution **614** (1988), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/541/41/IMG/NR054141.pdf?OpenElement>.
- Resolution **625** (1988), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://www.un.org/Docs/scres/1988/scres625.pdf>.

1989

- Resolution **634** (1989), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/557/71/IMG/NR055771.pdf?OpenElement>.
- Resolution **646** (1989), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/557/83/IMG/NR055783.pdf?OpenElement>.

1990

- Resolution **649** (1990), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/574/99/IMG/NR057499.pdf?OpenElement>.
- Resolution **657** (1990), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/07/IMG/NR057507.pdf?OpenElement>.
- Resolution **680** (1990), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/30/IMG/NR057530.pdf?OpenElement>.
- Resolution **682** (1990), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/32/IMG/NR057532.pdf?OpenElement>.

1991

- Resolution **697** (1991), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/33/IMG/NR059633.pdf?OpenElement>.
- Resolution **698** (1991), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/34/IMG/NR059634.pdf?OpenElement>.
- Resolution **716** (1991), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/52/IMG/NR059652.pdf?OpenElement>.
- Resolution **723** (1991), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/59/IMG/NR059659.pdf?OpenElement>.

1992

- Resolution **750** (1992), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/59/IMG/NR059659.pdf?OpenElement>.
- Resolution **759** (1992), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/011/18/IMG/NR001118.pdf?OpenElement>.
- Resolution **774** (1992), “*Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/404/68/IMG/N9240468.pdf?OpenElement>.
- Resolution **789** (1992), “*Cyprus*”:

<http://daccess-ods.un.org/TMP/5360621.html>.

- Resolution **796** (1992), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/795/82/IMG/N9279582.pdf?OpenElement>.

1993

- Resolution **831** (1993), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/313/14/IMG/N9331314.pdf?OpenElement>.
- Resolution **839** (1993), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/342/73/IMG/N9334273.pdf?OpenElement>.
- Resolution **889** (1993), “Cyprus”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/709/68/PDF/N9370968.pdf?OpenElement>.

1994

- Resolution **902** (1994), “*On achieving of an agreement on the confidence-building measures relating to Varosha and Nicosia International Airport, Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/125/13/IMG/N9412513.pdf?OpenElement>.
- Resolution **927** (1994), “*On extension of the mandate of the UN Peace-keeping Force in Cyprus and implementation of confidence-building measures between the parties in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/251/11/PDF/N9425111.pdf?OpenElement>.
- Resolution **939** (1994), “*On settlement of the Cyprus question including implementation of confidence-building measures between the 2 communities*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/310/29/PDF/N9431029.pdf?OpenElement>.
- Resolution **969** (1994), “*On extension of the mandate of the UN Peace-keeping Force in Cyprus and implementation of confidence-building measures between the parties in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/511/52/PDF/N9451152.pdf?OpenElement>.

1995

- Resolution **1000** (1995), “*On extension of the mandate of the UN Peace-keeping Force in Cyprus and implementation of confidence-building measures between parties in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/189/13/PDF/N9518913.pdf?OpenElement>.
- Resolution **1032** (1995), “*On extension of the mandate of the UN Peace-keeping Force in Cyprus and restoration of confidence between the 2 communities in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/409/94/PDF/N9540994.pdf?OpenElement>.

1996

- Resolution **1062** (1996), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/162/01/PDF/N9616201.pdf?OpenElement>.

- Resolution **1092** (1996), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/374/10/PDF/N9637410.pdf?OpenElement>.
- 1997**
- Resolution **1117** (1997), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/177/16/PDF/N9717716.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **1146** (1997), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/378/46/PDF/N9737846.pdf?OpenElement>.
- 1998**
- Resolution **1178** (1998), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/186/25/PDF/N9818625.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **1179** (1998), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/186/37/PDF/N9818637.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **1217** (1998), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/402/41/PDF/N9840241.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **1218** (1998), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/402/53/PDF/N9840253.pdf?OpenElement>.
- 1999**
- Resolution **1250** (1999), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/191/38/PDF/N9919138.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **1251** (1999), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/191/62/PDF/N9919162.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **1283** (1999), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/391/69/PDF/N9939169.pdf?OpenElement>.
- 2000**
- Resolution **1303** (2000), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/479/56/PDF/N0047956.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **1331** (2000), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/794/67/PDF/N0079467.pdf?OpenElement>.
- 2001**
- Resolution **1354** (2001), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/412/94/PDF/N0141294.pdf?OpenElement>.
  - Resolution **1384** (2001), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/698/12/PDF/N0169812.pdf?OpenElement>.

2002

- Resolution **1416** (2002), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/423/89/PDF/N0242389.pdf?OpenElement>.
- Resolution **1442** (2002), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/710/89/PDF/N0271089.pdf?OpenElement>.

2003

- Resolution **1475** (2003), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/323/10/PDF/N0332310.pdf?OpenElement>.
- Resolution **1486** (2003), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/392/07/PDF/N0339207.pdf?OpenElement>.
- Resolution **1517** (2003), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/629/40/PDF/N0362940.pdf?OpenElement>.

2004

- Resolution **1548** (2004), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/386/32/PDF/N0438632.pdf?OpenElement>.
- Resolution **1568** (2004), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/567/97/PDF/N0456797.pdf?OpenElement>.

2005

- Resolution **1604** (2005), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/386/44/PDF/N0538644.pdf?OpenElement>.
- Resolution **1642** (2005), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/642/62/PDF/N0564262.pdf?OpenElement>.

2006

- Resolution **1687** (2006), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/390/28/PDF/N0639028.pdf?OpenElement>.
- Resolution **1728** (2006), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/662/62/PDF/N0666262.pdf?OpenElement>.

2007

- Resolution **1758** (2007), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/384/24/PDF/N0738424.pdf?OpenElement>.
- Resolution **1789** (2007), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/644/33/PDF/N0764433.pdf?OpenElement>.

2008

- Resolution **1818** (2008), “*The Situation in Cyprus*”:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/381/14/PDF/N0838114.pdf?OpenElement>.

- ΔΗΛΩΣΕΙΣ, ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ & ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝΤΑ

- UN SCOR, 1097th meeting, 25/02/1964 (S/PV 1093).
- UN SCOR, 27/02/1964 (S/PV 1098).
- UN SCOR, 1098th meeting, 27/02/1964.
- UN SCOR, 1097th meeting, 05/08/1965 (S/PV 1235).
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας εκ μέρους των Μελών του Συμβουλίου (24.11.1967):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/7B803FED3AEFD800C2256DC7003C2F1E?OpenDocument>.
- Δήλωση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ προς το ΣΑ (14.12.1979):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/DFD528891EB9A043C2256DC7003C08B2?OpenDocument>.
- Δήλωση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ προς το ΣΑ (04.06.1981):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/AEBFBFC7D9581FCEC2256DC7003BEA67?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (20.09.1985):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/2781D1E03AFF1FD0C2256DC7003BB7B1?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (15.12.1988):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/486F4D923898D626C2256DC7003B9EEB?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (09.06.1989):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/C3ED59B78FDF1EB6C2256DC7003B7B56?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (14.12.1989):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/75C1B17084B379A6C2256DC7003B5B17?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (22.02.1990):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/194E5664E94BD457C2256DC7003B302A?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (19.07.1990):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9A3BC08FF763AC65C2256DC7003B0304?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (09.11.1990):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F3F03C9593918A86C2256DC7003ADA36?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (28.03.1991):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/CD9017760B4907ECC2256DC7003AA91C?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (28.06.1991):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/6367486DAA7853B7C2256DC7003907D2?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (12.12.1991):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/B612118740904A1FC2256DC700386A84?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (23.12.1991):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/7459AB2A30F9E23FC2256DC7003839B8?OpenDocument>.

- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (**13.07.1992**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/201FE9B721B0F7D5C2256DC70037CF94?OpenDocument>.
- Επιστολή του Προέδρου του ΣΑ προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ (**07.07.1993**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A8952DCA91F5F625C2256DC70037A5DB?OpenDocument>.
- Επιστολή του Προέδρου του ΣΑ προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ (**20.09.1993**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/3786932F57169433C2256DC700373A90?OpenDocument>.
- Επιστολή του Προέδρου του ΣΑ προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ (**11.04.1994**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/601090F1C1B59C74C2256DC700371F3D?OpenDocument>.
- Επιστολή του Γ.Γ. του ΟΗΕ προς τον Πρόεδρο του ΣΑ αναφορικά με τη UNFICYP (**08.01.1997**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/631CB486F21762EBC2256DBE00349265?OpenDocument>.
- Επιστολή του Γ.Γ. του ΟΗΕ προς τον Πρόεδρο του ΣΑ (**17.04.1997**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/11F0C08A9A08287AC2256DBE00346861?OpenDocument>.
- Επιστολή του Προέδρου του ΣΑ προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ (**21.04.1997**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/52BE984C3E7BB497C2256DBE0033BBAC?OpenDocument>.
- Επιστολή του Γ.Γ. του ΟΗΕ προς τον Πρόεδρο του ΣΑ αναφορικά με την παροχή Καλών Υπηρεσιών (**20.06.1997**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/BDC8695662E65726C2256DBE003356F1?OpenDocument>.
- Επιστολή του Γ.Γ. του ΟΗΕ προς τον Πρόεδρο του ΣΑ αναφορικά με τη UNFICYP (**21.07.1997**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/5AFA7F7C5EC69D7BC2256DBE0033366E?OpenDocument>.
- Επιστολή του Προέδρου του ΣΑ προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ αναφορικά με τη UNFICYP (**21.04.1997**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/1C0D335D251F4CB3C2256DBE0031FEB4?OpenDocument>.
- Επιστολή του Προέδρου του ΣΑ προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ (**14.04.1998**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/66BC98925DB6B58DC2256DBE00318F02?OpenDocument>.
- Επιστολή του Γ.Γ. του ΟΗΕ προς τον Πρόεδρο του ΣΑ (**20.04.1998**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F808F1949FE887B9C2256DBE003168B0?OpenDocument>.
- Επιστολή του Γ.Γ. του ΟΗΕ προς τον Πρόεδρο του ΣΑ (**08.05.1998**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/2EBE8C2BC698DF53C2256DBE003133AF?OpenDocument>.
- Επιστολή του Προέδρου του ΣΑ προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ (**13.05.1998**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/835ECA689B07181FC2256DBE00310DB4?OpenDocument>.
- Επιστολή του Προέδρου του ΣΑ προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ (**19.05.1998**):
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/743CAE076263ACF6C2256DBE0030CC43?OpenDocument>.

- Επιστολή του Γ.Γ. του ΟΗΕ προς τον Πρόεδρο του ΣΑ (20.06.1999): <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/BE31E74ABB29AE5EC2256DBE00306434?OpenDocument>.
- Επιστολή του Προέδρου του ΣΑ προς το Γ.Γ. του ΟΗΕ (25.06.1999): <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/FE21BBA1A23DEFC3C2256DBE003001E3?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (26.02.2002): <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D56E2B53FF06150EC2256DBE002FE831?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (04.04.2002): <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/DFAAAB56F79BFBFBCC2256DBE002FBBF4F?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (02.05.2002): <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/22766404FC943CF4C2256DBE002FA9A9?OpenDocument>.
- Δήλωση του Προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας (09.07.2002): <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/7DE5B63C4DE9D266C2256DBE002E7C3C?OpenDocument>.
- Ανακοινωθέν του Προέδρου του ΣΑ για την Κύπρο SC/7612 (18.12.2002): <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SC7612.doc.htm>.
- Δελτίο Τύπου SC/7723 (10.04.2003): <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/2E66B0F3593CFB3FC2256DBB002E517F?OpenDocument>.
- Ανακοινωθέν του Προέδρου του ΣΑ για την Κύπρο SC/7961 (18.12.2003): <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sc7961.doc.htm>.
- Ανακοινωθέν του Προέδρου του ΣΑ για την Κύπρο SC/8079 (29.04.2004): <http://www.un.org/News/Press/docs/2004/sc8079.doc.htm>.
- Δελτίο Τύπου SC/8116 (08.06.2004): <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/6306421E8111D720C2256EAE003160B6?OpenDocument>.
- Ανακοινωθέν του Προέδρου του ΣΑ για την Κύπρο SC/8820 (29.08.2006): <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8820.doc.htm>.
- Ανακοινωθέν του Προέδρου του ΣΑ για την Κύπρο SC/8983 (27.03.2007): <http://www.un.org/News/Press/docs//2007/sc8983.doc.htm>.
- Δήλωση του Προέδρου του ΣΑ για την Κύπρο S/PRST/2008/9 (17.04.2008): <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/309/59/PDF/N0830959.pdf?OpenElement>.
- Δήλωση του Προέδρου του ΣΑ για την Κύπρο S/PRST/2008/34 (04.09.2008): <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/497/40/PDF/N0849740.pdf?OpenElement>.

II. Γενική Συνέλευση

- ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ
- Resolution 1013 (XI), 1957 - “Question of Cyprus”: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/340/17/IMG/NR034017.pdf?OpenElement>.

- Resolution **1287 (XII), 1958** - *“Question of Cyprus”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/747/31/IMG/NR074731.pdf?OpenElement>.
- Resolution **2077 (XX), 1965** – *“Question of Cyprus”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/218/40/IMG/NR021840.pdf?OpenElement>.
- Resolution **2625 (XXV), 1970** – *“Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>.
- Resolution **3212 (XXIX), 1974** – *“Question of Cyprus”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/738/14/IMG/NR073814.pdf?OpenElement>.
- Resolution **3395 (XXX), 1975** – *“Question of Cyprus”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/001/08/IMG/NR000108.pdf?OpenElement>.
- Resolution **3450 (XXX), 1975** – *“Missing Persons in Cyprus”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/001/63/IMG/NR000163.pdf?OpenElement>.
- Resolution **31/12 (1976)** – *“Question of Cyprus”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/301/95/IMG/NR030195.pdf?OpenElement>.
- Resolution **32/15 (1977)** – *“Question of Cyprus”*:
<http://www.un.org/documents/ga/res/32/ares32r15.pdf>.
- Resolution **32/128 (1977)** - *“Missing Persons in Cyprus”*:
<http://www.un.org/documents/ga/res/32/ares32r128.pdf>.
- Resolution **33/15 (1978)** – *“Question of Cyprus”*:
<http://www.un.org/documents/ga/res/33/ares33r15.pdf>.
- Resolution **33/172 (1978)** - *“Missing Persons in Cyprus”*:
<http://www.un.org/documents/ga/res/33/ares33r172.pdf>.
- Resolution **34/30 (1979)** – *“Question of Cyprus”*:
<http://www.un.org/documents/ga/res/34/a34res30.pdf>.
- Resolution **36/164 (1981)** - *“Missing Persons in Cyprus”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/407/90/IMG/NR040790.pdf?OpenElement>.
- Resolution **37/181 (1982)** – *“Missing Persons in Cyprus”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/426/59/IMG/NR042659.pdf?OpenElement>.
- Resolution **37/253 (1983)** – *“Question of Cyprus”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/427/31/IMG/NR042731.pdf?OpenElement>.
- Resolution **58/301 (2004)** – *“Financing of the United Nations Peacekeeping Force in Cyprus”*:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/512/58/PDF/N0351258.pdf?OpenElement>.

- ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΦΥΛΕΤΙΚΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ
- Απόφαση 3 (XI), 1975:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/71FBB248B8A4907FC2256DC8002F242F/\\$file/Απόφαση%203%20χι.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/71FBB248B8A4907FC2256DC8002F242F/$file/Απόφαση%203%20χι.doc?OpenElement).
- Απόφαση 1 (XII), 1975:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D38A7451023DE25BC2256DC8002F30D0/\\$file/Απόφαση%201χι.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D38A7451023DE25BC2256DC8002F30D0/$file/Απόφαση%201χι.doc?OpenElement).
- Απόφαση 3 (XVI), 1975:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/56FCD7FF34AE345AC2256DC100396B51/\\$file/Decision%203.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/56FCD7FF34AE345AC2256DC100396B51/$file/Decision%203.doc?OpenElement).
- Απόφαση 1 (XVIII), 1978:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/3DE5C7E0AD1DFFD0C2256DC8002F5E85/\\$file/Απόφαση%201χvι.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/3DE5C7E0AD1DFFD0C2256DC8002F5E85/$file/Απόφαση%201χvι.doc?OpenElement).
- Απόφαση 1 (XXI), 1980:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/52A03888A20B15C4C2256DC8002F6C9A/\\$file/Απόφαση%201χχι.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/52A03888A20B15C4C2256DC8002F6C9A/$file/Απόφαση%201χχι.doc?OpenElement).
- Απόφαση 1 (XXVII), 1983:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/E49B48CF22101C4BC2256DC8002F7C24/\\$file/Απόφαση%201χχνι.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/E49B48CF22101C4BC2256DC8002F7C24/$file/Απόφαση%201χχνι.doc?OpenElement).
- Έκθεση αναφορικά με την κατάσταση στην Κύπρο, 2001:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/CE790C0AA2386727C2256DC1003A1A5E/\\$file/Report%20on%20the%20Situation%20in%20Cyprus.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/CE790C0AA2386727C2256DC1003A1A5E/$file/Report%20on%20the%20Situation%20in%20Cyprus.doc?OpenElement).

III. Ψηφίσματα της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ

- Resolution 4 (XXXI), 1975:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/15FC4DB846346D19C2256DC10035C6EB/\\$file/Resolution%204.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/15FC4DB846346D19C2256DC10035C6EB/$file/Resolution%204.doc?OpenElement).
- Resolution 4 (XXXII), 1976:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/E4F23276E1B6D0A7C2256DC100362797/\\$file/Resolution%204b.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/E4F23276E1B6D0A7C2256DC100362797/$file/Resolution%204b.doc?OpenElement).
- Resolution 17 (XXXIV), 1978:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/B1E4D57C16FBA434C2256DC100363429/\\$file/Resolution%2017.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/B1E4D57C16FBA434C2256DC100363429/$file/Resolution%2017.doc?OpenElement).
- Resolution of the Sub-Commission on the Prevention of Discrimination and the Protection of Minorities (15.09.1978):
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/2DBA2A6063E9C71DC2256DC8002CD6E4/\\$file/Ψήφισμα%20της%20Υποεπιτροπής%201.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/2DBA2A6063E9C71DC2256DC8002CD6E4/$file/Ψήφισμα%20της%20Υποεπιτροπής%201.doc?OpenElement).
- Resolution 1987/50:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/B86378FEEABAF134C2256DC10036418B/\\$file/Resolution%201987.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/B86378FEEABAF134C2256DC10036418B/$file/Resolution%201987.doc?OpenElement).
- Resolution of the Sub-Commission on the Prevention of Discrimination and the Protection of Minorities (02.09.1987):
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/EDB081B5966DD444C2256DC100364BDB/\\$file/Resolution%20of%20the%20Subcommission.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/EDB081B5966DD444C2256DC100364BDB/$file/Resolution%20of%20the%20Subcommission.doc?OpenElement).

IV. Γενικός Γραμματέας των ΗΕ

- ΔΗΛΩΣΕΙΣ

- Δήλωση του Γ.Γ. μετά τη συνάντηση στο Παρίσι (06.09.2002): [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/03D5797F952CACDAC2256DC800475C16/\\$file/6.9.2002i.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/03D5797F952CACDAC2256DC800475C16/$file/6.9.2002i.doc?OpenElement).
- Δήλωση του Γ.Γ. για τις συνομιλίες (03.10.2002): [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F85E944EC15330A6C2256DC80047AEC6/\\$file/3.10.2002.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F85E944EC15330A6C2256DC80047AEC6/$file/3.10.2002.doc?OpenElement).
- Δήλωση του Γ.Γ. μετά τη συνάντηση στη Νέα Υόρκη (04.10.2002): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=93>.
- Δήλωση του Εκπροσώπου του Γ.Γ. αναφορικά με την υποβολή του Σχεδίου Ανάν (11.11.2002): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=149>.
- Δήλωση του Εκπροσώπου του Γ.Γ. για την Κύπρο (19.11.2002): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=170>.
- Ανακοίνωση του Εκπροσώπου του Γ.Γ. για την Κύπρο (27.11.2002): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=179>.
- Δήλωση του Εκπροσώπου του Γ.Γ. αναφορικά με την υποβολή του αναθεωρημένου Σχεδίου Ανάν (10.12.2002): [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D348588018AFE496C2256DC1004976F1/\\$file/Statement%20by%20his%20Spokesman%20upon%20delivery%20to%20the%20two%20leaders%20of%20the%20revised%20Annan%20plan%20\(10.12.2002\).doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D348588018AFE496C2256DC1004976F1/$file/Statement%20by%20his%20Spokesman%20upon%20delivery%20to%20the%20two%20leaders%20of%20the%20revised%20Annan%20plan%20(10.12.2002).doc?OpenElement).
- Ανακοίνωση Τύπου μετά τη συνάντηση της Κοπεγχάγης (14.12.2002): [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/34BD9085DE197B44C2256DC10049B4E5/\\$file/Press%20Release%20Note%20No.%205772.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/34BD9085DE197B44C2256DC10049B4E5/$file/Press%20Release%20Note%20No.%205772.doc?OpenElement).
- Ανακοίνωση Τύπου του Γ.Γ. (14.01.2003): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=228>.
- Δήλωση του Γ.Γ. κατά την άφιξή του στην Άγκυρα (23.02.2003): [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/6D07291C5F2F0368C2256DC1004A42E0/\\$file/Statement%20to%20the%20press%20upon%20his%20arrival%20in%20Ankara,%20Turkey%20\(23.02.2003\).doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/6D07291C5F2F0368C2256DC1004A42E0/$file/Statement%20to%20the%20press%20upon%20his%20arrival%20in%20Ankara,%20Turkey%20(23.02.2003).doc?OpenElement).
- Δήλωση του Γ.Γ. κατά την άφιξή του στην Αθήνα (25.02.2003): [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9DFF7E6A06D66230C2256DC8004B0450/\\$file/25.2.2003.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9DFF7E6A06D66230C2256DC8004B0450/$file/25.2.2003.doc?OpenElement).
- Δήλωση του Γ.Γ. κατά την άφιξή του στη Λάρνακα (26.02.2003): [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/B9C6092B68D6619BC2256DC8004B168C/\\$file/26.2.2003.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/B9C6092B68D6619BC2256DC8004B168C/$file/26.2.2003.doc?OpenElement).
- Δήλωση του Γ.Γ. κατά την αναχώρησή του από την Κύπρο (28.02.2003): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=270>.
- Δήλωση του Γ.Γ. μετά τη συνάντηση στη Χάγη (11.03.2003): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=279>.
- Δήλωση του Γ.Γ. μετά τη συνάντηση στη Νέα Υόρκη (13.02.2004): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=782>.
- Εναρκτήρια δήλωση του Γ.Γ. στη συνάντηση στο Bürgenstock της Ελβετίας (29.03.2004): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=845>.

- Μήνυμα του Γ.Γ. των ΗΕ προς τον Κυπριακό λαό εν όψει των δημοψηφισμάτων (21.04.2004): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=884>.
- Δήλωση του βοηθού Γ.Γ. του ΟΗΕ εκ μέρους του Προέδρου Παπαδόπουλου και του Τ/Κ ηγέτη μετά τη συνάντησή τους (08.07.2006): <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/E0D233A3B8350036C22571A700344EB0?OpenDocument>.
- Δήλωση του Εκπροσώπου του Γ.Γ. για την Κύπρο (24.03.2008): <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=3056>.

- ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ Γ.Γ. ΠΡΟΣ ΤΟ Σ.Α. ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΚΑΛΕΣ ΤΟΥ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

- **S/6252**, Έκθεση του Galo Plaza, **26.03.1965**: [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/FAD964AC447341EAC2256D6D0039478A/\\$file/Galo%20Plaza%20Report%20\(1965\).pdf](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/FAD964AC447341EAC2256D6D0039478A/$file/Galo%20Plaza%20Report%20(1965).pdf).
- *Δέσμη Ιδεών για ένα Πλαίσιο Συνολικής Συμφωνίας για το Κυπριακό (Ιδέες Γκάλι)*, 21/08/1992: [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A710F7335FB5EB21C2256D7C0036D160/\\$file/1992%20Gali%20Ideas.pdf](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A710F7335FB5EB21C2256D7C0036D160/$file/1992%20Gali%20Ideas.pdf).
- Μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, **01.07.1993**: [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/AE25C584DC71047AC2256DC30024586E/\\$file/Confidence-Building%20Measures%20\(1%20July%201993\).doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/AE25C584DC71047AC2256DC30024586E/$file/Confidence-Building%20Measures%20(1%20July%201993).doc?OpenElement).
- **S/1994/262**, 04.03.1994: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/113/50/PDF/N9411350.pdf?OpenElement>.
- **S/1994/380**, 04.04.1994: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/163/85/PDF/N9416385.pdf?OpenElement>.
- Μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, **30.05.1994**: [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/2A12C71B56258B3AC2256DC300260B80/\\$file/Confidence-Building%20Measures%20\(30%20May%201994\).doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/2A12C71B56258B3AC2256DC300260B80/$file/Confidence-Building%20Measures%20(30%20May%201994).doc?OpenElement).
- **S/1996/467**, 25.06.1996: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/157/42/PDF/N9615742.pdf?OpenElement>.
- **S/1996/1055**, 17.12.1996: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/368/15/PDF/N9636815.pdf?OpenElement>.
- **S/1997/320**, 21.04.1997: <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/106/73/pdf/N9710673.pdf?OpenElement>.
- **S/1997/480**, 20.06.1997: <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/167/89/pdf/N9716789.pdf?OpenElement>.
- **S/1997/973**, 12.12.1997: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/366/35/PDF/N9736635.pdf?OpenElement>.
- **S/1998/322**, 14.04.1998: <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/102/80/pdf/N9810280.pdf?OpenElement>.

- **S/1998/410**, 20.04.1998: <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/139/01/pdf/N9813901.pdf?OpenElement>.
- **S/1998/388**, 13.05.1998: <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/132/22/pdf/N9813222.pdf?OpenElement>.
- **S/1998/518**, 16.06.1998:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/170/02/PDF/N9817002.pdf?OpenElement>.
- **S/1999/707**, 22.06.1999:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/184/25/PDF/N9918425.pdf?OpenElement>.
- **S/1999/722**, 25.06.1999: <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/188/54/pdf/N9918854.pdf?OpenElement>.
- **S/2003/398**, 01.04.2003:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/305/59/PDF/N0330559.pdf?OpenElement>.
- **S/2004/302**, 16.04.2004:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/312/85/PDF/N0431285.pdf?OpenElement>.
- **S/2004/437**, 28.05.2004:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/361/53/PDF/N0436153.pdf?OpenElement>.

- ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ Γ.Γ. ΠΡΟΣ ΤΟ Σ.Α. ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ (UNFICYP)

- **S/1994/680**, 07.06.1994:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/237/70/IMG/N9423770.pdf?OpenElement>.
- **S/1994/1407**, 12.12.1994:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/492/95/IMG/N9449295.pdf?OpenElement>.
- **S/1994/1407/Add.1**, 19.12.1994:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/507/26/PDF/N9450726.pdf?OpenElement>.
- **S/1995/488**, 15.06.1995:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/172/94/IMG/N9517294.pdf?OpenElement>.
- **S/1995/488/Add.1**, 22.06.1995:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/186/35/PDF/N9518635.pdf?OpenElement>.
- **S/1995/1020**, 10.12.1995:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/391/78/IMG/N9539178.pdf?OpenElement>.
- **S/1995/1020/Add.1**, 19.12.1995:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/409/52/PDF/N9540952.pdf?OpenElement>.
- **S/1996/411/Corr.1**, 07.06.1996:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/148/81/PDF/N9614881.pdf?OpenElement>.

- **S/1996/411/Add.1**, 27.06.1996:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/160/03/PDF/N9616003.pdf?OpenElement>.
- **S/1996/1016**, 10.12.1996:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/353/23/IMG/N9635323.pdf?OpenElement>.
- **S/1997/437**, 05.06.1997:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/149/80/IMG/N9714980.pdf?OpenElement>.
- **S/1997/962**, 08.12.1997:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/349/84/IMG/N9734984.pdf?OpenElement>.
- **S/1998/488**, 10.06.1998:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/160/38/IMG/N9816038.pdf?OpenElement>.
- **S/1999/657**, 08.06.1999:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/170/72/IMG/N9917072.pdf?OpenElement>.
- **S/1999/1203**, 29.11.1999:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/363/54/IMG/N9936354.pdf?OpenElement>.
- **S/2000/496**, 26.05.2000:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/451/81/IMG/N0045181.pdf?OpenElement>.
- **S/2000/1138**, 01.12.2000:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/775/01/IMG/N0077501.pdf?OpenElement>.
- **S/2001/534**, 30.05.2001:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/391/08/IMG/N0139108.pdf?OpenElement>.
- **S/2001/1122**, 30.11.2001:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/666/28/IMG/N0166628.pdf?OpenElement>.
- **S/2002/590**, 30.05.2002:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/402/87/IMG/N0240287.pdf?OpenElement>.
- **S/2002/1243**, 15.11.2002:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/693/13/IMG/N0269313.pdf?OpenElement>.
- **S/2003/572**, 27.05.2003:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/372/58/IMG/N0337258.pdf?OpenElement>.
- **S/2004/427**, 26.05.2004:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/366/24/IMG/N0436624.pdf?OpenElement>.
- **S/2004/756**, 24.09.2004:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/522/08/IMG/N0452208.pdf?OpenElement>.

- S/2005/353, 27.05.2005:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/364/26/PDF/N0536426.pdf?OpenElement>.
- S/2005/743, 29.11.2005:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/617/85/PDF/N0561785.pdf?OpenElement>.
- S/2005/743/Corr.1, 08.12.2005:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/633/36/PDF/N0563336.pdf?OpenElement>.
- S/2006/315, 23.05.2006:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/355/31/PDF/N0635531.pdf?OpenElement>.
- S/2006/931, 01.12.2006:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/630/02/PDF/N0663002.pdf?OpenElement>.
- S/2007/328, 04.06.2007:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/360/85/PDF/N0736085.pdf?OpenElement>.
- S/2007/699, 03.12.2007:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/611/51/PDF/N0761151.pdf?OpenElement>.
- S/2007/699/Corr.1, 07.12.2007:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/632/95/PDF/N0763295.pdf?OpenElement>.
- S/2008/353, 02.06.2008:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/356/16/PDF/N0835616.pdf?OpenElement>.

- ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ Γ.Γ. ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΗΕ

- *Guiding Principles on Internal Displacement*, UN Doc E/CN.4/1998/53/Add.2, 11/02/1998.
- E/CN.4/2002/33, 04.03.2002: <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G02/111/36/pdf/G0211136.pdf?OpenElement>.

V. Διεθνές Δικαστήριο

- *The Corfu Channel Case (United Kingdom v. People's Republic of Albania), Merits*, ICJ Reports, 1949, p. 4.
- *Military and Paramilitary Activities In and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction of the Court and Admissibility of the Application*, ICJ Reports, 1984, p. 392.
- *Military and Paramilitary Actions against Nicaragua (Nicaragua v. USA), Merits*, 1986 ICJ Rep. 14.
- *Oil Platforms (Iran v. United States of America), Merits*, 2003 ICJ Rep. 161.
- *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian territory, Advisory Opinion*, 2004 ICJ Rep., ανατυπωμένο στο 43 I.L.M. 1009 (2004).

2) ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ

- Δικτυακή Πύλη ΕΕ: <http://europa.eu/>.
- http://ec.europa.eu/cyprus/index_en.htm.
- http://europa.eu/scadplus/glossary/accession_criteria_copenhagen_el.htm.
- http://ec.europa.eu/external_relations/human_rights/doc/report_06_en.pdf.
- <http://www.cyprus-eu.org.cy/>.
- Πρωτόκολλο για την Κύπρο, προσαρτημένο στη συνθήκη ένταξης:
http://ec.europa.eu/cyprus/documents/turkish_community/acc_treaty_protocol_10.jpg (αγγλικά)
<http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/DA5EA02B13392A77C2256DC2002B662A?OpenDocument> (ελληνικά).
- Αντιδήλωση της ΕΕ στη Δήλωση της Τουρκίας περί μη αναγνώρισης της Κυπριακής Δημοκρατίας (21/09/2005):
<http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/3DD8799D0A39139EC225708400358914?OpenDocument>.
- COM/2003/676: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0676:FIN:EL:PDF>
- COM (2002) 700 final: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0700:FIN:EL:PDF>
- 2001/235/EK: *Επίσημη Εφημερίδα Αριθμός L 085 της 24^{ης} Μαρτίου 2001, σελ. 0013-0023.*
- *Επίσημη Εφημερίδα, αριθ. L 169 της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 2003.*
- Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1488/96 του Συμβουλίου της 23^{ης} Ιουλίου 1996:
<http://www.europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/r15006.htm>.
- (EEC) No 1253-73: <http://www.ius-software.si/EUII/Eurovoc/wine.htm>.
- *ΔΕΚ, Υπόθεση C-432/92 - 'The Queen κατά Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: S. P. Anastasiou (Pissouri) Ltd κλπ':* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61992J0432:EL:HTML>
- *C-219/98:* <http://curia.europa.eu/juris/cgi-bin/form.pl?lang=en&Submit=Rechercher&alldocs=alldocs&docj=docj&doco p=docop&docor=docor&docjo=docjo&numaff=C-219/98&datefs=&datefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100>.

I. Ψηφίσματα Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου:

- Δικτυακή Πύλη Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου:
http://www.europarl.europa.eu/news/public/default_el.htm.
- Resolution **04/07/1973** “on cooperation and contacts between the European Parliament and the House of Representatives of Cyprus”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/CDF9614C0BA0295EC2256DC300730432/\\$file/Resolution%204.7.1973.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/CDF9614C0BA0295EC2256DC300730432/$file/Resolution%204.7.1973.doc?OpenElement).
- Resolution on Regulation (EEC) No **1253-73**:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/306F6FB9F40848C8C2256DC300731FBC/\\$file/Resolution%201253-73.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/306F6FB9F40848C8C2256DC300731FBC/$file/Resolution%201253-73.doc?OpenElement).

- Resolution **24/04/1975** “*on the recommendations of the Joint Parliamentary Committee of the EEC-Turkey Association adopted in Copenhagen on 24 April 1975*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/73386688424E285DC2256DC3007333CD/\\$file/Resolution%2024.4.1975.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/73386688424E285DC2256DC3007333CD/$file/Resolution%2024.4.1975.doc?OpenElement).
- Resolution **19/09/1975** “*on the recommendations of the Joint Parliamentary Committee of the EEC-Turkey Association adopted in Ankara on 19 September 1975*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9FE79D71DA49C05DC2256DC300734350/\\$file/Resolution%2019.9.1975.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9FE79D71DA49C05DC2256DC300734350/$file/Resolution%2019.9.1975.doc?OpenElement).
- Resolution **28/04/1976** “*on the recommendations of the Joint Parliamentary Committee of the EEC-Turkey Association adopted in Nice on 28 April 1976 and in Ankara on 9 November 1976*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F3D52236D6BA8166C2256DC3007353B9/\\$file/Resolution%2028.4.1976.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F3D52236D6BA8166C2256DC3007353B9/$file/Resolution%2028.4.1976.doc?OpenElement).
- Resolution **03/05/1976** “*approving the Commission’s proposals*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/724C9016ECD9648DC2256DC300735EE5/\\$file/Resolution%203.5.1976.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/724C9016ECD9648DC2256DC300735EE5/$file/Resolution%203.5.1976.doc?OpenElement).
- Resolution **11/02/1980** “*approving the Commission’s proposals*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A6647D4F0C53F287C2256DC300736AE7/\\$file/Resolution%2011.2.1980.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A6647D4F0C53F287C2256DC300736AE7/$file/Resolution%2011.2.1980.doc?OpenElement).
- Resolution **14/03/1980 (I)** “*approving a Commission’s proposal*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/404E896E5A11F755C2256DC300737538/\\$file/Resolution%2014.3.1980\(1\).doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/404E896E5A11F755C2256DC300737538/$file/Resolution%2014.3.1980(1).doc?OpenElement).
- Resolution **14/03/1980 (II)** “*approving a Commission’s proposal*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/4C0B7157E9E22010C2256DC3007387D2/\\$file/Resolution%2014.3.1980\(2\).doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/4C0B7157E9E22010C2256DC3007387D2/$file/Resolution%2014.3.1980(2).doc?OpenElement).
- Resolution **19/06/1981 (I)** “*approving a Council’s Regulation*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/AF6BBF0D7E523539C2256DC3007393F0/\\$file/Resolution%2019.6.1981\(1\).doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/AF6BBF0D7E523539C2256DC3007393F0/$file/Resolution%2019.6.1981(1).doc?OpenElement).
- Resolution **19/06/1981 (II)** “*approving a Council’s Regulation*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9BD5B7EAF462C5E4C2256DC30073A6B1/\\$file/Resolution%2019.6.1981\(2\).doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9BD5B7EAF462C5E4C2256DC30073A6B1/$file/Resolution%2019.6.1981(2).doc?OpenElement).
- Resolution **22/04/1982** “*on the negotiation for the second stage of the EEC-Cyprus Trade Agreement*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/BF50006C725264DBC2256DC30073B4F2/\\$file/Resolution%2022.4.1982.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/BF50006C725264DBC2256DC30073B4F2/$file/Resolution%2022.4.1982.doc?OpenElement).
- Resolution **08/07/1982** “*on the political situation in Turkey*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0E1BD4B684A28AB4C2256DC30073C4E3/\\$file/Resolution%208.7.1982.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0E1BD4B684A28AB4C2256DC30073C4E3/$file/Resolution%208.7.1982.doc?OpenElement).
- Resolution **11/01/1983** “*on the missing persons in Cyprus*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/72D378DBF741D047C2256DC30073CF38/\\$file/Resolution%2011.1.1983.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/72D378DBF741D047C2256DC30073CF38/$file/Resolution%2011.1.1983.doc?OpenElement).
- Resolution **12/10/1983** “*on EEC-Cyprus economic and trade relations*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/23032547E87DB4B7C2256DC30073D97B/\\$file/Resolution%2012.10.1983.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/23032547E87DB4B7C2256DC30073D97B/$file/Resolution%2012.10.1983.doc?OpenElement).
- Resolution **17/11/1983** “*on the ‘declaration of independence’ by the Turkish-Cypriot sector of Cyprus*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D17D2CE31A3D8F86C2256DC30073E905/\\$file/Resolution%2017.11.1983.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D17D2CE31A3D8F86C2256DC30073E905/$file/Resolution%2017.11.1983.doc?OpenElement).

- Resolution **18/11/1983** “*approving a Commission’s proposal*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/AA5F3782C87D0B6CC2256DC30073F368/\\$file/Resolution%2018.11.1983.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/AA5F3782C87D0B6CC2256DC30073F368/$file/Resolution%2018.11.1983.doc?OpenElement).
- Resolution **17/04/1984** “*approving a Commission’s proposal*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/C6138CF4C91CC1BBC2256DC30073FEF3/\\$file/Resolution%2017.4.1984.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/C6138CF4C91CC1BBC2256DC30073FEF3/$file/Resolution%2017.4.1984.doc?OpenElement).
- Resolution **13/06/1985** “*on the case of Katerina and Vassilis Nicola*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/13B0593BE364C2A9C2256DC300740AE9/\\$file/Resolution%2013.6.1985.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/13B0593BE364C2A9C2256DC300740AE9/$file/Resolution%2013.6.1985.doc?OpenElement).
- Resolution **13/09/1985** “*on developments in the Turkish-occupied section of Northern Cyprus*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/12B0D1B8B132FCE9C2256DC3007414B6/\\$file/Resolution%2013.9.1985.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/12B0D1B8B132FCE9C2256DC3007414B6/$file/Resolution%2013.9.1985.doc?OpenElement).
- Resolution **10/07/1986** “*on the escalation of tension in Cyprus*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D31456DA32614D48C2256DC300741F32/\\$file/Resolution%2010.7.1986.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D31456DA32614D48C2256DC300741F32/$file/Resolution%2010.7.1986.doc?OpenElement).
- Resolution **09/07/1987** “*on the case of the Turkish-Cypriot member of Parliament, Mr. Ozger Ozgur*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A1B6BF03035E5E6FC2256DC300742B81/\\$file/Resolution%2009.7.1987.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A1B6BF03035E5E6FC2256DC300742B81/$file/Resolution%2009.7.1987.doc?OpenElement).
- Resolution **10/03/1988** “*on the situation in Cyprus*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/912EBAC15F354A6CC2256DC30074356D/\\$file/Resolution%2010.3.1988.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/912EBAC15F354A6CC2256DC30074356D/$file/Resolution%2010.3.1988.doc?OpenElement).
- Resolution **15/12/1988** “*condemning the destruction of cultural heritage in the Cypriot territory occupied by Turkey*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/6470279CEBF0C60AC2256DC300743EB3/\\$file/Resolution%2015.12.1988.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/6470279CEBF0C60AC2256DC300743EB3/$file/Resolution%2015.12.1988.doc?OpenElement).
- Resolution **15/03/1990** “*on the current Cyprus situation*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/CD62FE8829AC1236C2256DC300744B0F/\\$file/Resolution%2015.3.1990.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/CD62FE8829AC1236C2256DC300744B0F/$file/Resolution%2015.3.1990.doc?OpenElement).
- Resolution **12/07/1990** “*on the violation of human rights in Cyprus*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0D8438C0A1365164C2256DC300745449/\\$file/Resolution%2012.7.1990.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0D8438C0A1365164C2256DC300745449/$file/Resolution%2012.7.1990.doc?OpenElement).
- Resolution **14/03/1991** “*on the application of UN resolutions in Cyprus*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0B3A57F9085CC8E6C2256DC300745D82/\\$file/Resolution%2014.3.1991.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0B3A57F9085CC8E6C2256DC300745D82/$file/Resolution%2014.3.1991.doc?OpenElement).
- Resolution **12/09/1991** “*on the lack of Community involvement in resolving the Cyprus question*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9472CFBF2E17C80DC2256DC300746B7C/\\$file/Resolution%2012.9.1991.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9472CFBF2E17C80DC2256DC300746B7C/$file/Resolution%2012.9.1991.doc?OpenElement).
- Resolution **21/01/1993** “*on the situation in Cyprus*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/519857C3EAC4F9C9C2256DC300747635/\\$file/Resolution%2021.1.1993.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/519857C3EAC4F9C9C2256DC300747635/$file/Resolution%2021.1.1993.doc?OpenElement).
- Ψήφισμα της **06/04/1995** “*σχετικά με τους αγνοούμενους της κυπριακής τραγωδίας*”:
http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&FILE=950406&LANGUE=EL&TPV=DEF&LASTCHAP=12&SDOCTA=10&TXTLST=4&Type_Doc=RESOL&POS=1.
- Ψήφισμα της **12/07/1995** “*σχετικά με την αίτηση προσχώρησης της Κύπρου στην ΕΕ*”:

- http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&FILE=950712&LANGUE=EL&TPV=DEF&LASTCHAP=13&SDOCTA=7&TXTLST=1&Type_Doc=RESOL&POS=1.
- Ψήφισμα της **16/11/1995** “σχετικά με την παράνομη σύλληψη και κράτηση του κύπριου Εθνοφρουρού Γιώργου Καροτσάκη από τις τουρκικές δυνάμεις κατοχής στο βόρειο τμήμα της Κύπρου”:
http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&FILE=951116&LANGUE=EL&TPV=DEF&LASTCHAP=1&SDOCTA=9&TXTLST=5&Type_Doc=RESOL&POS=1.
  - Ψήφισμα της **27/03/1996** “σχετικά με την Κύπρο”:
http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&FILE=960327&LANGUE=EL&TPV=DEF&LASTCHAP=7&SDOCTA=3&TXTLST=1&Type_Doc=FIRST&POS=1.
  - Ψήφισμα της **19/09/1996** “σχετικά με την κατάσταση στην Κύπρο”:
http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&FILE=960919&LANGUE=EL&TPV=DEF&LASTCHAP=7&SDOCTA=9&TXTLST=1&Type_Doc=FIRST&POS=1.
  - Ψήφισμα της **24/10/1996** “σχετικά με τη δολοφονία Ελληνοκύπριου στην Κύπρο”:
http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&FILE=961024&LANGUE=EL&TPV=DEF&LASTCHAP=1&SDOCTA=11&TXTLST=1&Type_Doc=RESOL&POS=1.
  - Ψήφισμα της **10/04/1997** “σχετικά με τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου έναντι των «εγκλωβισμένων» στην Κύπρο”:
http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&FILE=970410&LANGUE=EL&TPV=DEF&LASTCHAP=8&SDOCTA=9&TXTLST=1&Type_Doc=RESOL&POS=1.
  - Ψήφισμα της **17/09/1997** “για την πολιτική κατάσταση στην Κύπρο μετά τις συνομιλίες υπό την αιγίδα του ΟΗΕ”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/50A3461EFFABE172C2256DC300749E1A/\\$file/Resolution17.09.1997.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/50A3461EFFABE172C2256DC300749E1A/$file/Resolution17.09.1997.doc?OpenElement).
  - Ψήφισμα της **15/04/1999** “σχετικά με την περιοδική έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόοδο της Κύπρου προς την κατεύθυνση της προσχώρησης (COM(98)0710 – C4-0108/99”:
http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&FILE=990415&LANGUE=EL&TPV=DEF&LASTCHAP=35&SDOCTA=15&TXTLST=6&Type_Doc=RESOL&POS=1.
  - Resolution “on Cyprus’ Membership Application to the European Union and the state of negotiations (COM(2000)702 – C5-0602/2000 – 1997/2171(COS))”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/84001B9F0E037D11C2256DC30077B66D/\\$file/19972171.pdf?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/84001B9F0E037D11C2256DC30077B66D/$file/19972171.pdf?OpenElement).
  - Resolution “on the state of enlargement negotiations (COM(2001)700 – C5-0024/2002 – 2002/2023(COS))”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/4A3596B280F2C794C2256DC30077EB3E/\\$file/20022023.pdf?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/4A3596B280F2C794C2256DC30077EB3E/$file/20022023.pdf?OpenElement).
  - Resolution “on Copenhagen European Council (P5_TA-PROV(2002)0628)”
19/12/2002:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/938746F6FE3AF842C2256DC30078059D/\\$file/Resolution%2019.12.2002.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/938746F6FE3AF842C2256DC30078059D/$file/Resolution%2019.12.2002.doc?OpenElement).

- European Parliament legislative Resolution “*on the application by the Republic of Cyprus to become a member of the European Union [P5_TA-PROV(2003)0171]*” **09/04/2003**:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A7A53DE0A179C63EC2256DC30078462D/\\$file/Resolution%209.4.2003.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A7A53DE0A179C63EC2256DC30078462D/$file/Resolution%209.4.2003.doc?OpenElement).
- Resolution “*on outcome of Brussels European Council*” **18/12/2003** (extract on Cyprus):
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/B8A6CF7F9A6467AFC2256E01004067E3/\\$file/EP%20RES.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/B8A6CF7F9A6467AFC2256E01004067E3/$file/EP%20RES.doc?OpenElement).
- Resolution “*on the Comprehensive Monitoring Report of the European Commission on the state of preparedness for EU membership of the ten acceding states*” extract on Cyprus (Strasbourg, **11/03/2004**):
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/3E1D3BE6890BD710C2256E55003E10A4/\\$file/EP%2011%20march%202004%20engl.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/3E1D3BE6890BD710C2256E55003E10A4/$file/EP%2011%20march%202004%20engl.doc?OpenElement).
- Resolution “*on Cyprus*”, **21/4/2004**:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/FE2D7AEAFF2568B5C2256E7E0030E17E/\\$file/Psifismaeng.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/FE2D7AEAFF2568B5C2256E7E0030E17E/$file/Psifismaeng.doc?OpenElement).
- Resolution “*on the opening of negotiations with Turkey*”, **28/09/2005**:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D2581D9E869CCF55C225708F003967DC/\\$file/ep%20res%20turkey.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/D2581D9E869CCF55C225708F003967DC/$file/ep%20res%20turkey.doc?OpenElement).
- Ψήφισμα της **15/03/2007** “*σχετικά με τους αγνοούμενους στην Κύπρο*”:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/DA26C74AF17AD712C22572AA004001E3/\\$file/evrokoinovoylio15307.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/DA26C74AF17AD712C22572AA004001E3/$file/evrokoinovoylio15307.doc?OpenElement).

II. Συμπεράσματα Προεδρίας/Ευρωπαϊκό Συμβούλιο:

- <http://www.consilium.europa.eu/docCenter.asp?lang=el&cmsid=245>.
- Ηλεκτρονική σελίδα Προεδρίας: <http://www.eu2008.si/en/>.
- European Council Conclusions on Cyprus, **Dublin, 26/06/1990**:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9E569AE4CD4FA1F3C2256DC30025D1CF/\\$file/conclusions%20Dublin%2026.6.1990.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9E569AE4CD4FA1F3C2256DC30025D1CF/$file/conclusions%20Dublin%2026.6.1990.doc?OpenElement).
- Conclusions of the Presidency on Cyprus, **Lisbon, 26 & 27 June 1992**:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/03209DE4D63EBF5CC2256DC30028DDF5/\\$file/Conclusions%20Lisbon%2026-27.7.1992.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/03209DE4D63EBF5CC2256DC30028DDF5/$file/Conclusions%20Lisbon%2026-27.7.1992.doc?OpenElement).
- Conclusions of the Presidency on Cyprus, **Edinburgh, 11 & 12 December 1992**:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/3BC7A6839CB114D7C2256DC30028F734/\\$file/Conclusions%20Edinburgh%2011-12.12.1992.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/3BC7A6839CB114D7C2256DC30028F734/$file/Conclusions%20Edinburgh%2011-12.12.1992.doc?OpenElement).
- Presidency Conclusions, **Copenhagen European Council, 21 & 22 June 1993**:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/72928.pdf.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Κέρκυρας, 24–25 Ιουνίου 1994**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/91426.pdf.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Έσσην, 9–10 Δεκεμβρίου 1994**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:

- http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/9142_5.pdf.
- Conclusions of the EU Council of Ministers, **06/03/1995**:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/5D5BCC85E7725560C2256DC3002A1FF6/\\$file/Conclusions%20EU%20Council%20of%20Ministers,%20%20206.3.1995.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/5D5BCC85E7725560C2256DC3002A1FF6/$file/Conclusions%20EU%20Council%20of%20Ministers,%20%20206.3.1995.doc?OpenElement).
  - Conclusions of the Presidency, **Cannes, 26 and 27 June 1995**:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/10A1149A0CBE9F9AC2256DC3002A3E7E/\\$file/Conclusions%20Cannes%20%202026-27.6.1995.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/10A1149A0CBE9F9AC2256DC3002A3E7E/$file/Conclusions%20Cannes%20%202026-27.6.1995.doc?OpenElement).
  - Conclusions of the Presidency on Cyprus, **Madrid, 15 and 16 December 1995**:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/8F95A24B63F58100C2256DC3002A55A3/\\$file/Conclusions%20Madrid%2015-16.12.1995.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/8F95A24B63F58100C2256DC3002A55A3/$file/Conclusions%20Madrid%2015-16.12.1995.doc?OpenElement).
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Φλωρεντίας, 21–22 Ιουνίου 1996**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/9142_2.pdf.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Λουβλίνου, 13–14 Δεκεμβρίου 1996**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/9142_1.pdf.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Άμστερνταμ, 16–17 Ιουνίου 1997**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/DOC.68607.htm.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Λουξεμβούργου, 12–13 Δεκεμβρίου 1997**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/9141_3.pdf.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Κάρντιφ, 15–16 Ιουνίου 1998**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/7512_9.pdf.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Βιέννης, 11–12 Δεκεμβρίου 1998**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/9141_2.pdf.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Κολωνίας, 3–4 Ιουνίου 1999**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/9143_8.pdf.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Ελσίνκι, 10–11 Δεκεμβρίου 1999**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/0030_0-r1.gr9.htm.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Σάντα Μαρία ντα Φείρα, 19–20 Ιουνίου 2000**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:

- http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/00200-r1.gr0.htm.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Νίκαιας, 7–9 Δεκεμβρίου 2000**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/00400-r1.%20ann.gr0.htm.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Γκέτεμποργκ, 15–16 Ιουνίου 2001**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/00200-r1.gr1.pdf.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Λάακεν, 13 Δεκεμβρίου 2001**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/68835.pdf.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Σεβίλλης, 21–22 Ιουνίου 2002**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/72641.pdf.
  - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο **Κοπεγχάγης, 12-13 Δεκεμβρίου 2002**, Συμπεράσματα της Προεδρίας:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/73846.pdf.

III. Ευρωπαϊκή Επιτροπή:

- Δικτυακή Πύλη Ευρωπαϊκής Επιτροπής: http://ec.europa.eu/index_el.htm.
- Commission’s Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership, Bruxelles, 30/06/1993:
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/326B0C4E37B5C67CC2256DC5002EAE86/\\$file/Avis%201993%20extracts.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/326B0C4E37B5C67CC2256DC5002EAE86/$file/Avis%201993%20extracts.doc?OpenElement).
- European Commission, Agenda 2000 (15/07/1997):
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/09F6BA003CA0F919C2256DC5002ED13D/\\$file/Agenda%202000.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/09F6BA003CA0F919C2256DC5002ED13D/$file/Agenda%202000.doc?OpenElement).
- Regular Report from the Commission on Cyprus – “Progress towards accession” (1998):
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/2173F155C2ABCD55C2256DC5002EE4F6/\\$file/1998%20report.pdf?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/2173F155C2ABCD55C2256DC5002EE4F6/$file/1998%20report.pdf?OpenElement).
- Regular Report from the Commission on Cyprus – “Progress towards accession” (1999):
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/57FD8A8B37690A0BC2256DC5002F0D4E/\\$file/1999%20report.pdf?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/57FD8A8B37690A0BC2256DC5002F0D4E/$file/1999%20report.pdf?OpenElement).
- Regular Report from the Commission on Cyprus – “Progress towards accession” (08/11/2000):
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/C536711D67E3F911C2256DC5002F2325/\\$file/2000%20report.pdf?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/C536711D67E3F911C2256DC5002F2325/$file/2000%20report.pdf?OpenElement).
- Regular Report from the Commission on Cyprus – “Progress towards accession” (13/11/2001):
[http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0862022EC07A580AC2256DC5002F450F/\\$file/2001%20report.pdf?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0862022EC07A580AC2256DC5002F450F/$file/2001%20report.pdf?OpenElement).

- Regular Report from the Commission on Cyprus – “Progress towards accession” (09/10/2002): [http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/627F7EA50600F74BC2256DC5002FA20D/\\$file/2002%20report.pdf?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/627F7EA50600F74BC2256DC5002FA20D/$file/2002%20report.pdf?OpenElement).
- Strategy Paper towards the enlarged Union & Report of the European Commission on the Progress towards Accession by each of the Candidate Countries (09/10/2002): [http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F0E247B136A1A98EC2256DC5002F6A33/\\$file/strategy%20paper.pdf?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F0E247B136A1A98EC2256DC5002F6A33/$file/strategy%20paper.pdf?OpenElement).
- Comprehensive Monitoring Report from the European Commission on Cyprus’ Preparations for Membership (05/11/2003): [http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/647ADE922AFBE7EFC2256DD700384B5C/\\$file/com%20report%2003.pdf?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/647ADE922AFBE7EFC2256DD700384B5C/$file/com%20report%2003.pdf?OpenElement).
- Green Line Regulation (European Council) 866/2004: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0866R\(01\):EL:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0866R(01):EL:HTML). Για την τελευταία τροποποίηση του Κανονισμού αυτού, την 3^η Αυγούστου 2005: http://ec.europa.eu/cyprus/documents/turkish_community/aug_3_amm.pdf.
- Report from the Commission on the implementation of Council Regulation (EC) 866/2004 of 29 April 2004 and the situation resulting from its application (2005): [http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/571229E885219B1AC2257042002775AD/\\$file/report%2005.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/571229E885219B1AC2257042002775AD/$file/report%2005.doc?OpenElement).
- Ετήσια Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 866/2004 του Συμβουλίου της 29^{ης} Απριλίου 2004 και την κατάσταση που συνεπάγεται η εφαρμογή του (25/09/2006) – COM (2006) 551 τελικό: http://ec.europa.eu/cyprus/documents/turkish_community/green_line_october11_gr.pdf.
- Progress Report (from the European Commission) on Turkey (08/11/2006) – SEC (2006) 1390: [http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/FCFDF20F53306A4C225726C003DDCAB/\\$file/turkeyreport06.pdf?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/FCFDF20F53306A4C225726C003DDCAB/$file/turkeyreport06.pdf?OpenElement).
- Annual Report from the Commission on the implementation of Council Regulation (EC) 866/2004 of 29 April 2004 and the situation resulting from its application (20/09/2007) – COM (2007) 553: http://ec.europa.eu/cyprus/documents/turkish_community/glr20report_en_act20clean.pdf.
- Convergence Report 2007 from the European Commission on Cyprus’ Accession to Eurozone (16/05/2007) – COM (2007) 255 final: [http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/6969D73E06B0585DC22572DE003C5766/\\$file/Convergence_Report_Cyprus_16_May_2007.doc?OpenElement](http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/6969D73E06B0585DC22572DE003C5766/$file/Convergence_Report_Cyprus_16_May_2007.doc?OpenElement).

3) ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

- Δικτυακός χώρος ΣτΕ: <http://www.coe.int/>.

I. Επιτροπή Υπουργών

- Resolution **DH (79) 1** “*Cyprus against Turkey*”, 03/09/1979:
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=251701&SecMode=1&DocId=663748&Usage=2>.
- Resolution **(83) 13** “*on Cyprus*”, 24/11/1983:
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=46759&SecMode=1&DocId=680010&Usage=4>.
- Resolution **DH (92) 12** “*Cyprus against Turkey*”, 02/04/1992:
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=144069&SecMode=1&DocId=602352&Usage=4>.
- Interim Resolution **DH (2001) 80** “*concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 28 July 1998 in the case of Loizidou against Turkey*”, 26/06/2001:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/E69A606579C2B7CEC2256DC200309080/\\$file/RESOLUTION%20DH%2080.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/E69A606579C2B7CEC2256DC200309080/$file/RESOLUTION%20DH%2080.doc?OpenElement).
- Interim Resolution **DH (2003)** “*concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 28 July 1998 in the case of Loizidou against Turkey*”, 12/11/2003:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F2EC89A80F39A327C2256DDD00410B90/\\$file/Interim%20Resolution%20ResDH.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F2EC89A80F39A327C2256DDD00410B90/$file/Interim%20Resolution%20ResDH.doc?OpenElement).
- Resolution **DH (2003) 190** “*concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 28 July 1998 in the case of Loizidou against Turkey*”, 02/12/2003:
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=93963&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>.
- Interim Resolution **DH (2005) 44** “*concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 10 May 2001 in the case of Cyprus against Turkey*”, 07/06/2005:
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=865325&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>.
- Interim Resolution **DH (2007) 25** “*concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 10 May 2001 in the case of Cyprus against Turkey*”, 04/04/2007:
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1115223&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>.

II. Κοινοβουλευτική Συνέλευση

- Resolution **573 (1974)** “*on the situation in Cyprus and in the Eastern Mediterranean Area*”, 29/07/1974:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta74/eres573.htm>.
- Recommendation **734 (1974)** “*on the situation in Cyprus and in the Eastern Mediterranean Area*”, 29/07/1974:

- <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta74/erec734.htm>.
- Resolution **574 (1974)** “*on the situation in Cyprus*”, 25/09/1974: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta74/eres574.htm>.
  - Recommendation **736 (1974)** “*on the situation in Cyprus*”, 25/09/1974: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta74/erec736.htm>.
  - Recommendation **737 (1974)** “*on humanitarian aid to the distressed populations in Cyprus*”, 25/09/1974: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta74/erec737.htm>.
  - Recommendation **756 (1975)** “*on humanitarian aid to the distressed populations in Cyprus and reactivation of its economy*”, 27/01/1975: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta75/erec756.htm>.
  - Recommendation **759 (1975)** “*on the situation in Cyprus*”, 24/04/1975: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta75/erec759.htm>.
  - Resolution **615 (1976)** “*on the situation in Cyprus (General policy of the Council of Europe)*”, 30/01/1976: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta76/eres615.htm>.
  - Resolution **657 (1977)** “*on the situation in Cyprus*”, 08/07/1977: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta77/eres657.htm>.
  - Resolution **673 (1978)** “*on the situation in Cyprus*”, 27/04/1978: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta78/eres673.htm>.
  - Resolution **688 (1979)** “*on a future debate on the situation in the Middle East*”, 01/02/1979: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta79/eres688.htm>.
  - Recommendation **853 (1979)** “*on the situation in the Mediterranean area (General policy of the Council of Europe)*”, 01/02/1979: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta79/erec853.htm>.
  - Recommendation **974 (1983)** “*on the situation in Cyprus*”, 23/11/1983: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta83/erec974.htm>.
  - Resolution **816 (1984)** “*on the situation in Cyprus*”, 21/03/1984: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta84/eres816.htm>.
  - Written Declaration **No. 140 (1986)** “*on unity between the Greek and Turkish communities in Cyprus*”, 23/06/1986: [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/C6623678DF2FB1A7C2256DC20039D281/\\$file/Declaration%20140%2023.6.1986%20\(1984\).doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/C6623678DF2FB1A7C2256DC20039D281/$file/Declaration%20140%2023.6.1986%20(1984).doc?OpenElement).
  - Report *on National Refugees and Missing Persons in Cyprus*, **Doc. 5716 (1987)**, Rapporteur: Müller A., Riesen J., 06/04/1987:

- [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0C4FD17634C2ADBBC2256DC20039C7B2/\\$file/Report%20on%20national%20refugees.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/0C4FD17634C2ADBBC2256DC20039C7B2/$file/Report%20on%20national%20refugees.doc?OpenElement).
- Recommendation **1056 (1987)** “*on National Refugees and Missing Persons in Cyprus*”, 05/05/1987:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta87/erec1056.htm>.
  - Report *on the Demographic Structure of Cyprus*, Rappporteur: Cucó A., **Doc. 6589 (1992)**, 27/04/1992:
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc92/EDOC6589.htm>.
  - Recommendation **1197 (1992)** “*on the demographic structure of the Cypriot Communities*”, 07/10/1992:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta92/erec1197.htm>.
  - Resolution **1113 (1997)** “*on the situation in Cyprus*”, 29/01/1997:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta97/eres1113.htm>.
  - Written Declaration No. **272 (1998)** “*on Cyprus negotiations for accession to the European Union*”, 22/04/1998:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A4E4D3AB2886FE81C2256DC20039FBA0/\\$file/Declaration%20272%2022.4.1998.doc?OpenElement](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/A4E4D3AB2886FE81C2256DC20039FBA0/$file/Declaration%20272%2022.4.1998.doc?OpenElement).
  - Resolution **1267 (2002)** “*Situation in Cyprus*”, 29/01/1997:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta02/eres1267.htm>.
  - Resolution **1297 (2002)** “*Implementation of decisions of the European Court of Human Rights by Turkey*”, 23/09/2002:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta02/eres1297.htm>.
  - Recommendation **1576 (2002)** “*Implementation of decisions of the European Court of Human Rights by Turkey*”, 23/09/2002:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta02/erec1576.htm>.
  - Report *on the rights and fundamental freedoms of Greek Cypriots and Maronites living in the northern part of Cyprus*, **Doc. 9714 (2003)**, Rappporteur: Marty D., 20/02/2003:
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9714.htm>.
  - Report *on the colonisation by Turkish settlers of the occupied part of Cyprus*, **Doc. 9799 (2003)**, Rappporteur: Laakso J., 02/05/2003:
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9799.htm>.
  - Recommendation **1608 (2003)** “*Colonisation by Turkish settlers of the occupied part of Cyprus*”, 24/06/2003:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta03/erec1608.htm>.
  - Resolution **1333 (2003)** “*Rights and fundamental freedoms of Greek Cypriots and Maronites living in the northern part of Cyprus*”, 24/06/2003:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta03/eres1333.htm>.

- Resolution **1362 (2004)** “*Situation in Cyprus*”, 28/01/2004:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta04/eres1362.htm>.
- Recommendation **1642 (2004)** “*Situation in Cyprus*”, 28/01/2004:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta04/erec1642.htm>.
- Resolution **1376 (2004)** “*Cyprus*”, 29/04/2004:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta04/eres1376.htm>.

III. Επίτροπος Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

- Report by *Mr Alvaro Gil-Robles* on his visit to Cyprus, 25 - 29 June 2003, *CommDH(2004)2*, 12/02/2004:
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=115655&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679>.
- Follow-up report on Cyprus (2003-2005): *Assessment of the progress made in implementing the recommendations of the Council of Europe Commissioner for Human Rights*, *CommDH(2006)12*, 29/03/2006:
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=984105&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679>.

IV. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Γνωμοδοτήσεις, μία κοινή για τις δύο πρώτες και μία για την τρίτη κυπριακή προσφυγή:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=4555236&skin=hudoc-en&action=request>.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Έκθεση (1999) αναφορικά με την τέταρτη διακρατική προσφυγή της Κύπρου κατά της Τουρκίας:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14151&sessionId=4580800&skin=hudoc-en&attachment=true>.
- Case of *Loizidou v. Turkey (18/12/1996)*, Merits:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=588&sessionId=6647918&skin=hudoc-en&attachment=true>.
- Case of *Loizidou v. Turkey (28/07/1998)*, Article 50:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=782&sessionId=6647918&skin=hudoc-en&attachment=true>.
- Case of *Cyprus v. Turkey*, Judgment, **10/05/2001**:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=missing%20%7C%20persons&sessionId=4607306&skin=hudoc-en>.
- Case of *Kakoulli v. Turkey (22/11/2005)*:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=F69A>

- [27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=11548&sessionId=6647918&skin=hudoc-en&attachment=true.](http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=xenides-arestis%20%7C%20v.%20%7C%20turkey&sessionid=10935903&skin=hudoc-en)
- Case of *Xenides-Arestis v. Turkey* (22/12/2005), Merits & Just Satisfaction: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=4661021&skin=hudoc-en&action=request>.
  - Case of *Xenides-Arestis v. Turkey* (07/12/2006), Just Satisfaction: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=xenides-arestis%20%7C%20v.%20%7C%20turkey&sessionid=10935903&skin=hudoc-en>.
  - Case of *Demades V. Turkey* (31/07/2003), Merits & Just Satisfaction: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=demades%20%7C%20v.%20%7C%20turkey&sessionid=10936277&skin=hudoc-en>.
  - Case of *Demades V. Turkey* (22/04/2008), Just Satisfaction: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=demades%20%7C%20v.%20%7C%20turkey&sessionid=10936277&skin=hudoc-en>.
  - Case of *Eugenia Michaelidou Developments Ltd and Michael Tymvios v. Turkey* (31/07/2003), Merits & Just Satisfaction: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=evgenia%20%7C%20michaelidou%20%7C%20developments%20%7C%20ltd%20%7C%20v.%20%7C%20turkey&sessionid=10936392&skin=hudoc-en>.
  - Case of *Eugenia Michaelidou Developments Ltd and Michael Tymvios v. Turkey* (22/04/2008), Just Satisfaction: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=evgenia%20%7C%20michaelidou%20%7C%20developments%20%7C%20ltd%20%7C%20v.%20%7C%20turkey&sessionid=10936392&skin=hudoc-en>.
  - Case of *Varnava and others v. Turkey* (14/04/1998), Admissibility: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=VARNAVA%20%20V%20%20TURKEY&sessionid=13828793&skin=hudoc-en>.
  - Case of *Varnava and others v. Turkey* (10/01/2008), Judgment: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=67446&sessionId=6647918&skin=hudoc-en&attachment=true>.
  - Case of *Solomou and others v. Turkey* (18/05/1999), Admissibility: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=solomou%20%20v%20%20turkey&sessionid=13828933&skin=hudoc-en>.
  - Case of *Solomou and others v. Turkey* (24/06/2008), Judgment: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=solomou%20%7C%20others%20%7C%20v.%20%7C%20turkey&sessionid=10642849&skin=hudoc-en>.
  - Case of *Isaak v. Turkey* (28/09/2006), Admissibility: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=isaak%20%20v%20%20turkey&sessionid=13829773&skin=hudoc-en>.

- Case of *Isaak v. Turkey* (24/06/2008), Judgment: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=isaak%20%7C%20v.%20%7C%20turkey&sessionid=10643621&skin=hudoc-en>.
- Case of *Foka v. Turkey* (09/11/2006), Admissibility: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=foka%20%20v%20%20turkey&sessionid=13833652&skin=hudoc-en>.
- Case of *Foka v. Turkey* (24/06/2008), Judgment: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=foka%20%20v%20%20turkey&sessionid=13833652&skin=hudoc-en>.

4) ΔΙΑΣΚΕΨΕΙΣ ΑΡΧΗΓΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΝ ΚΟΙΝΟΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

- Δικτυακός τόπος Κοινοπολιτείας: <http://www.thecommonwealth.org>.
- Τελικό Ανακοινωθέν (Communiqué), Kingston 29/04-06/05/1975
- Τελικό Ανακοινωθέν, London 08-15/06/1977
- Τελικό Ανακοινωθέν, Lusaka 01-07/08/1979
- Τελικό Ανακοινωθέν, Melbourne 30/09-07/10/1981
- Τελικό Ανακοινωθέν, New Delhi 23-29/11/1983:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/85F34D9A92DCC253C22572060039C15B/\\$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20New%20Delhi,%20India,%201983.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/85F34D9A92DCC253C22572060039C15B/$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20New%20Delhi,%20India,%201983.pdf?OpenElement).
- Τελικό Ανακοινωθέν, Nassau 22/10/1985:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/112DDC0ED2609245C2257206003997E2/\\$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Bahamas,%201985.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/112DDC0ED2609245C2257206003997E2/$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Bahamas,%201985.pdf?OpenElement).
- Τελικό Ανακοινωθέν, Vancouver 13-17/10/1987
- Τελικό Ανακοινωθέν, Kuala Lumpur 24/10/1989:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/A69853DE9649EB39C2257206003971EF/\\$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Kuala%20Lumpur,%201989.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/A69853DE9649EB39C2257206003971EF/$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Kuala%20Lumpur,%201989.pdf?OpenElement).
- Τελικό Ανακοινωθέν, Harare 22/10/1991:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/E3C576B0112A2B51C225720600395FF7/\\$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Harare,%201991.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/E3C576B0112A2B51C225720600395FF7/$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Harare,%201991.pdf?OpenElement).
- Τελικό Ανακοινωθέν, Nicosia 21/10/1993:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/D2C4B10B96A89DD1C22572060039477B/\\$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Cyprus,%201993.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/D2C4B10B96A89DD1C22572060039477B/$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Cyprus,%201993.pdf?OpenElement).
- Τελικό Ανακοινωθέν, Auckland 12/11/1995:
http://www.thecommonwealth.org/Shared_ASP_Files/UploadedFiles/25B72F04-E6FA-4F13-B670-BB79BBE3D0ED_Auckland_Communique.pdf.
- Τελικό Ανακοινωθέν, Edinburgh 24/10/1997:
<http://www.thecommonwealth.org/document/34293/35232/37061/chogm97communique.htm>.

- Τελικό Ανακοινωθέν, Durban 15/11/1999:
http://www.thecommonwealth.org/document/34293/35232/35247/the_durban_communique_november_1999.htm.
- Τελικό Ανακοινωθέν, Coolum 02/03/2002:
http://www.thecommonwealth.org/document/34293/35232/35241/coolum_communique.htm.

5) ΔΙΑΣΚΕΨΕΙΣ ΑΡΧΗΓΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΝ ΑΔΕΣΜΕΥΤΩΝ ΧΩΡΩΝ

- Δικτυακός τόπος Αδεσμεύτων Χωρών (Non-Aligned Movement):
<http://canada.cubanoal.cu/ingles/index.html>.
- Τελική Διακήρυξη, Colombo 16-19/08/1976:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/5A1388092D3D06CEC22571B60035021F/\\$file/Colombo%2016-19.08.1976.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/5A1388092D3D06CEC22571B60035021F/$file/Colombo%2016-19.08.1976.pdf?OpenElement).
- Τελική Διακήρυξη, Havana 03-09/09/1979:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/ACDD2552C3DB408CC22571B600322A7C/\\$file/Havana%203-9.09.1979.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/ACDD2552C3DB408CC22571B600322A7C/$file/Havana%203-9.09.1979.pdf?OpenElement).
- Τελική Διακήρυξη, New Delhi 07-12/03/1983:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/D5AF343E4C3F67A9C22571B600225B5E/\\$file/New%20Delhi%207-12.03.1983.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/D5AF343E4C3F67A9C22571B600225B5E/$file/New%20Delhi%207-12.03.1983.pdf?OpenElement).
- Τελική Διακήρυξη, Harare 01-06/09/1986:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/49B1F3C9E9550290C22571B6001ECAC0/\\$file/Harare%201-6.09.1986.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/49B1F3C9E9550290C22571B6001ECAC0/$file/Harare%201-6.09.1986.pdf?OpenElement).
- Τελική Διακήρυξη, Belgrade 07/09/1989:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/87268AF3EAC760C9C22571B50020CD96/\\$file/Belgrade%207.09.1989.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/87268AF3EAC760C9C22571B50020CD96/$file/Belgrade%207.09.1989.pdf?OpenElement).
- Τελική Διακήρυξη, Jakarta 06/09/1992:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/0E3BACDA55842E60C22571B5001F808C/\\$file/Jakarta%206.9.1992.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/0E3BACDA55842E60C22571B5001F808C/$file/Jakarta%206.9.1992.pdf?OpenElement).
- Τελική Διακήρυξη, Colombia 20/10/1995:
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/45FF3FE2C0BC1E8CC22571B5001EF853/\\$file/Cartagena%2020.10.1995.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/45FF3FE2C0BC1E8CC22571B5001EF853/$file/Cartagena%2020.10.1995.pdf?OpenElement).
- Τελική Διακήρυξη, 29/08-03/09/1998

6) ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας:
<http://www.pio.gov.cy/>.
- <http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf>.
- Υπουργείο Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας: <http://www.mfa.gov.cy/>
- <http://www.parliament.cy/>.

- <http://www.delcyp.cec.eu.int/>.
- Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου: <http://www.supremecourt.gov.cy/>.
- «*Graham Thomas Preece v. Εστία Ασφαλιστική και Αντασφαλιστική Εταιρεία Α.Ε.*», 27/06/1991, πολιτική έφεση Αρ. 7656/1991.
- «*Ανδρέας Σωκράτους v. Συμβουλίου Βελτιώσεως Επισκοπής*», 13/05/1992, Υπόθεση Αρ. 1147/1990.
- «*Caramondani Desalination Plants Ltd και Συμβουλίου Βελτιώσεως Ορμήδειας*», 13/06/2000, Υπόθεση Αρ. 1128/1999.
- *Ex parte Samuel N. Samuel 3 R.S.C.C. 76* [Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο]
- Υπόθεση Μελέτιος Αποστολίδης κατά Ντέιβιντ Σιάρλεφ Όραμς και Λίντα Ελίζαμπεθ Όραμς, 09/11/2004, του Επαρχιακού Δικαστηρίου Λευκωσίας.
- *The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964) 1 CLR*, σελ. 195 επ..
- Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων: <http://www.cmp-cyprus.org>.
- Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας:
[http://www.mjpo.gov.cy/mjpo/mjpo.nsf/All/458DD3B91A7328FAC22571C5002FF5C0/\\$file/1061975655-07381.pdf](http://www.mjpo.gov.cy/mjpo/mjpo.nsf/All/458DD3B91A7328FAC22571C5002FF5C0/$file/1061975655-07381.pdf).
- *Νόμοι αρ. 139/1991, 99(I)/1992, 35(I)/1994, 7(I)/1996, 33(I)/1998, 59(I)/2003 της Κυπριακής Δημοκρατίας, περί τουρκοκυπριακών περιουσιών* (διαχείριση και άλλα θέματα-προσωρινές διατάξεις).
- *The Cyprus Annexation Order in Council 1914*, S.R.O. 1924, No. 1629, S.R. & O. Rev. (1948), vol. II, pp. 577 – 578.
- *Demographic Report, 1988*, Republic of Cyprus, Ministry of Finance, Department of Statistics and Research, 1989.
- *Πλαίσιο Ε/Κ προτάσεων για Ομοσπονδιακή Λύση του Κυπριακού*, 30/01/1989.
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/73D34D9D6FB91695C2256D7C0036C1F7/\\$file/1989%20proposals.pdf](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/73D34D9D6FB91695C2256D7C0036C1F7/$file/1989%20proposals.pdf).
- *Επιστολή του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Γλαύκου Κληρίδη προς το Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών για την αποστρατικοποίηση της Κύπρου*, 17/12/1993.
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/23DB8DA156DDB6D1C2256D7C0036E91C?OpenDocument>.
- *Report of the Republic of Cyprus to the UN CERD*, Μάρτιος 1994.
- Γνωμάτευση: «*Νομικά Θέματα που εγείρονται λόγω Ορισμένων Μετακινήσεων και Εκτοπισμών Πληθυσμού στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας κατά την Περίοδο μετά την 20η Ιουλίου 1974*», 30/06/1999:
[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/136C0669B1A724D9C2256D740028FD9C/\\$file/Γνωμάτευση.pdf](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/136C0669B1A724D9C2256D740028FD9C/$file/Γνωμάτευση.pdf).
- Επίσημες δηλώσεις Προέδρου Τ. Παπαδόπουλου (20/09/2005):
<http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/9AD226D2F487AD28C2256DB40031CF4D?OpenDocument>.
- *Κοινή Δήλωση του Ελληνοκυπρίου ηγέτη Δημήτρη Χριστόφια και του Τουρκοκυπρίου ηγέτη Mehmet Ali Talat*, 23 Μαΐου 2008. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας:
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/all/C81AF8376244BE52C225745200477B53?opendocument>.
- *Κοινή Δήλωση του Ελληνοκυπρίου ηγέτη Δημήτρη Χριστόφια και του Τουρκοκυπρίου ηγέτη Mehmet Ali Talat*, 25 Ιουλίου 2008. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας:
<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/all/0D650DD7956F69ABC225749100409F7C?opendocument>.

B. Άρθρα

I. Ελληνόγλωσσα

- **Αιμιλιανίδης Αχ.**, «Συνέντευξη με τον Andreas Auer, Καθηγητή Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης», Σύγχρονη Άποψη, Μάιος 2008. <http://www.apopsi.com.cy/2008/05/sinentefxi-me-ton-andreas-auer-kathigiti-sintagmatikou-dikeou-sto-panepistimio-tis-zirichis-2/>.
- **Αιμιλιανίδης Αχ.**, «Πλαστογραφώντας το μέλλον», Σύγχρονη Άποψη, Ιούνιος 2008. <http://www.apopsi.com.cy/2008/06/plastografontas-to-mellon/>.
- **Αιμιλιανίδης Αχ.**, «Μύθοι και Αλήθειες για τον Εποικισμό, Σύγχρονη Άποψη, Ιούλιος 2008. <http://www.apopsi.com.cy/2008/07/mythoi-kai-alitheies-gia-ton-epoikismo/>.
- **Αλιβιζάτος Ν.**, «Τα Συνταγματικά του Σχεδίου Ανάν», Γεωστρατηγική, τεύχος 1, 2003, σελ. 25.
- **Αποστολίδης Δ.**, «Παρατηρήσεις επί του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας», Επιθεώρησης Δημοσίου και Διοικητικού Δικαίου, τόμος 4, 1960 και τόμος 5, 1961.
- **Βαληνάκης Γ.**, «Το Σχέδιο Ανάν για το Κυπριακό», Εξωτερικά Θέματα, Τεύχος 8, Ιανουάριος 2003.
- **Δρόσος Γ.**, «Η Συνταγματική Διάσταση του Σχεδίου Ανάν», Γεωστρατηγική, τεύχος 1, 2003, σελ. 35.
- **Ήφαιστος Π.**, «Η Συμφωνία της Νέας Υόρκης για το Κυπριακό», άρθρο δημοσιευμένο στο δικτυακό τόπο www.ifestos.edu.gr, 14 Φεβρουαρίου 2004.
- **Νικολάου Η.**, «Ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η Συνταγματική τάξη στην Κύπρο», Ε.Ε.Ευρ.Δ. 23, 1999, σελ. 29 επ..
- **Παπαδημητρίου Γ.**, «Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας», Νομικό Βήμα, τόμος 23, 1975.
- **Παπαδημητρίου Γ.**, «Το συνταγματικό πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας», Νομικό Βήμα, τόμος 39, 1991, επανετύπωση στο «*Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας*», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1997.
- **Στεφάνου Δ.**, «Η συνταγματική πτυχή του Κυπριακού», Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Τόμος ΙΕ, 2002, σελ. 379 επ..

- **Χρυσόγονος Κ.**, «Η πρόταση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ για νέο Κυπριακό Σύνταγμα: Ευκαιρία Λύσης ή Αξίωση Υποταγής;», Γεωστρατηγική, τεύχος 1, 2003, σελ. 45.
- **De Zayas A.**, «Ο ρόλος της Ε.Ε. σε μια βιώσιμη διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος», Σύγχρονη Άποψη, Μάιος 2008.
<http://www.apopsi.com.cy/2008/05/o-rolos-tis-ee-se-mia-viosimi-diefthetisi-tou-kipriakou-provlimatos/>.

II. Ξενόγλωσσα

- **Anghie A.**, “Sovereignty: Nationalism, Development and the Post-Colonial State – The Legacies of the League of Nations”, Texas International Law Journal, Vol. 41, 2006, p. 447.
- **Asmussen J.**, “Early Conflicts between the Greek and Turkish Cypriot Communities in Cyprus”, The Cyprus Review, Vol. 16, No1, 2004, pp.87-106.
- **Atasoy S.**, “Cyprus, Turkey and the EU: The need for a gradual approach”, The Brown Journal of World Affairs, Vol. 10, No 1, 2003, pp. 257-267.
- **Attalides M.**, “The Political Process in Cyprus and the Day after the Referendum”, The Cyprus Review, Vol. 16, No 1, 2004, pp. 137-146.
- **Bahcheli T.**, “Saying Yes to EU Accession: Explaining the Turkish Cypriot Referendum Outcome”, The Cyprus Review, Vol. 16, No 2, 2004, pp. 55-66.
- **Bahcheli T.**, “Saddled with a divided Cyprus: An EU dilemma”, International Spectator, Vol. 39, No 3, 2004, pp. 29-38.
- **Bahcheli T. & Noel S.**, “Imposed and Proposed Federations: Issues of Self-Determination and Constitutional Design in Bosnia-Herzegovina, Cyprus, Sri Lanka and Iraq”, The Cyprus Review, Vol. 17, No 1, 2005, pp. 13 – 36.
- **Banani D.**, “Reforming History: Turkey’s Legal Regime and its Potential Accession to the European Union”, Boston College International and Comparative Law Review, Vol. 26, No 1, 2003, pp. 113-127.
- **Barkey H.**, “Cyprus: Between Ankara and a Hard Peace”, Brown Journal of World Affairs, Vo. 10, No 1, 2003, pp. 229-240.
- **Bailie M. & Azgin B.**, “A Barricade, a Bridge and a Wall: Cypriot Journalism and the Mediation of Conflict in Cyprus”, The Cyprus Review, Vol. 20, No 1, 2008, pp. 57-92.

- **Baker E.**, “The Settlement in Cyprus”, *The Political Quarterly*, Vol 30(3), 1959, pp. 244-253.
- **Banani D.**, “Reforming History: Turkey’s Legal Regime and its Potential Accession to the European Union”, 26 *B.C. Int’l & Comp. L. Rev.* 113, 2003, pp. 113-127.
- **Barnes S.**, “The contribution of democracy to rebuilding post-conflict societies”, (in *Symposium: State Reconstruction after Civil Conflict*), *AJIL*, Vol. 95, No 1, 2001, pp. 86-101.
- **Birand M. A.**, “Papadopoulos has Saved Us from Our Complex”, *The Cyprus Review*, Vol. 16, No 2, pp. 105–108.
- **Bradshaw B.**, House of Lords, Standing Committee D, “British Overseas Territories Bill”, clause 3-6/12/2001.
- **Brewin Chr.**, “*Turkish and EU Interests in a Cyprus Settlement*”, *JEMIE*, Issue 2, 2002. http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus2-2002_Brewin.pdf.
- **Buchanan A.**, “Democracy and the Commitment to International Law”, *University of Georgia Journal of Comparative and International Law*, Vol. 34, No 2, 2006, pp. 305-332.
- **Butler W.**, “Federalism or Federationism”, *Mich. Law Review*, Vol. 100, 2002, pp. 1444-1452.
- **Cerna C.**, “Current Issues in Extraterritoriality: How Long is the Long Arm Jurisdiction of International Human Rights Bodies?”, *ILSA Journal of International and Comparative Law*, Vol. 11, No 2, 2005, pp. 465-470.
- **Cerone J.**, “Human dignity in the line of fire; the application of International Human Rights Law during armed conflict, occupation and peace operations”, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 39, 2006, p. 1447.
- **Choudhry S.**, “Old Imperial Dilemmas and the New Nation-Building: Constitutive Constitutional Politics in Multinational Polities”, *Connecticut Law Review*, Vol. 37, 2005, pp. 933-945.
- **Christodoulidou T.**, “The Legal Status of the Buffer Zone in Cyprus”, *The Cyprus Review*, Vol. 20, No 1, 2008, pp. 115-12.
- **Christodoulou N. & Pavlou P.**, “Repatriation Issues in Cyprus”, *The Cyprus Review*, Vol. 17, No 2, 2005, pp. 27–46.

- **Christou G.**, “*The EU and Cyprus: The Power of Attraction as a Solution to the Cyprus Issue*”, JEMIE, Issue 2, 2002. http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus2-2002_Christou.pdf.
- **Constantinou C.**, “The Differential Embodiment of Home: Constructing and Reconstructing Identities among Refugees”, *The Cyprus Review*, Vol. 17, No 2, 2005, pp. 81–101.
- **Cox M.**, “The Right to Return Home: International Intervention and Ethnic Cleansing in Bosnia and Herzegovina”, *ICLQ*, Vol.47, No3,1998, pp.599-631.
- **Coufoudakis V.**, “Cyprus – The Referendum and its Aftermath”, *The Cyprus Review*, Vol. 16, No2, 2004, pp. 67–82.
- **De Soto A.**, “The whole project will be null and void. That’s all. It stops in its tracks... If one of them rejects, it’s the end of the Plan”, Opening statement and unofficial transcript of remarks to the press by Secretary General’s Special Adviser on Cyprus, Furingen Hotel, Bürgenstock, Switzerland, 31/03/2004.
- **De Zayas A.**, “The Annan Plan and the Implantation of Turkish Settlers in the Occupied Territory of Cyprus”, *Cyprus Yearbook of International Relations*, Vol. 1, 2006, pp. 163-178.
- **Demetriou O.**, “The EU and the Cyprus Conflict: The View of Political Actors in Cyprus”, Working Paper Series in EU Border Conflict Studies, No 9, July 2004.
- **Demetriou O.**, “EU and the Cyprus Conflict: Perceptions of the Border and Europe in the Conflict”, Working Paper Series in EU Border Conflict Studies, No 18, June 2005.
- **Demetriou O.**, “Reading the Paratexts of the Cyprus Conflict: Policy, Science, and the Pursuit of ‘Objectivity’”, *The Cyprus Review*, Vol. 20, No 1, 2008, pp. 93-113.
- **Diez Th.**, “*Why the EU Can Nonetheless Be Good for Cyprus*”, JEMIE, Issue 2, 2002. http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus2-2002_Diez.pdf.
- **Economides Ch.**, “Partition or federalization of the small island of Cyprus”, *Cyprus To-day*, Vol. II, No 1, Supplement No.2, 15/02/1964.
- **Ertugruloglu T.**, “Recent Developments in the Cyprus Issue: A Realistic Appraisal”, *Brown Journal of World Affairs*, Vol 10, No 1, pp. 223-228.
- **Evriviades M.**, “Europe in Cyprus: The Broader Security Implications”, *Brown Journal of World Affairs*, Vol. 10, No 1, 2003, pp. 241-257.

- **Feldman N.**, “Imposed Constitutionalism”, *Connecticut Law Review*, Vol. 37, 2005, pp. 857-869.
- **Grant Th.**, “Internationally Guaranteed Constitutive Order: Cyprus and Bosnia as Predicates for a Non-Traditional Actor in the Society of States”, 8 *J Transnat’l L. & Pol’y* 1 (1998-1999).
- **Grant Th.**, “Partition of Failed States: Impediments and Impulses”, *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 11, No 2, Summer 2004, pp. 51-82.
- **Grant H.**, “The Era of Multilateral Occupation”, *Berkeley Journal of International Law*, Vol. 24, No 1, 2006, pp. 1-78.
- **Heraclides A.**, “The 55 Year Cyprus Debacle: A Bird’s Eye View”, *The Cyprus Review*, Vol. 15, No 2, 2003, pp. 65-80.
- **Heraclides A.**, “The Cyprus Problem: An Open and Shut Case? Probing the Greek Cypriot Rejection of the Annan Plan”, *The Cyprus Review*, Vol. 16, No 2, 2004, pp. 37-54.
- **Jacovides A.**, “Book Review: Palley, Claire, *An International Relations Debacle: The UN Secretary-General’s Mission of Good Offices in Cyprus, 1999-2004*”, *AJIL*, Vol. 100, 2006, pp. 273-278.
- **Jenson J.**, “The European Union’s Citizenship Regime, Creating Norms and Building Practices”, *Comparative European Politics*, Vol. 5, No 1, 2007, pp. 53-69.
- **Johnson L.**, “Reconciliation and Peace Education in Cyprus: What Will It Take?”, *The Cyprus Review*, Vol. 19, No 1, 2007, pp. 17-41.
- **Karnavas M.G.**, “Creating the legal framework of the Brcko district of Bosnia and Herzegovina: a model for the region and other post-conflict countries”, *AJIL*, Vol. 97, No 1, 2003, pp. 111-131.
- **Kaymak E.**, “Does Cyprus Need a Truth and Reconciliation Commission?”, *The Cyprus Review*, Vol. 19, No 1, 2007, pp. 71-89.
- **Kelly M.**, “Critical Analysis of the International Court of Justice Ruling on Israel’s Security Barrier”, *Fordham International Law Journal*, Vol. 28, No 4, 2005, pp. 181-228.
- **Kentas G.**, “Cyprus Turkey Disputes in the EU Context: Understanding the Debate”, *Cyprus Yearbook of International Relations*, Vol.1,2006,pp.129-162.
- **Kentas G.**, “A Realist Evaluation of Cyprus’ Survival Dilemma as a Result of the Annan Plan”, *The Cyprus Review*, Vol. 15, No 2, 2003, pp. 13-64.

- **Ker-Lindsay J.**, “Cyprus: The Way Forward”, *The Cyprus Review*, Vol. 17, No 1, 2005, pp. 113–122.
- **Ker-Lindsay J.**, “An Irreparable Breakdown of Trust: Relations between the UN Secretary-General and the Greek Cypriots Before and After the 2004 Referendum”, *The Cyprus Review*, Vol. 19, No 2, 2007, pp. 13-30.
- **Kyle K.**, “Cyprus: In Search of Peace”, Report, Minority Rights Group, Vol. 3, No 1, 1997, pp. 1-39.
- **Kyle K.**, “A British View of the Annan Plan”, *The Cyprus Review*, Vol. 16, No 1, 2004, pp. 13-28.
- **Ladisch V.**, “The Challenge of Peacebuilding: Cypriot Views on Reconciliation”, *The Cyprus Review*, Vol. 19, No 1, 2007, pp. 91-108.
- **Lee L.T.**, “The London Declaration of International Law Principles on Internally Displaced Persons”, *AJIL*, Vol. 95, No 2, 2001, pp. 454-458.
- **Lordos A.**, “8th July 2006: The Unappreciated Breakthrough”, *The Cyprus Review*, Vol. 18, No 2, 2006, pp. 145–151.
- **Mansfield A.**, “Ethnic but Equal: The quest for a new democratic order in Bosnia and Herzegovina”, *Columbia Law Review*, Vol. 103, No 8, 2003, pp. 2052-2093.
- **Melakopides C.**, “Turkey’s Identity Conundrum and the Foreign Policies of the Many Ankaras”, *Cyprus Yearbook of International Relations*, Vol. 1, 2006, pp. 179-200.
- **Michael A.**, “Monetary Policy in Cyprus: Before and After EU Membership”, *The Cyprus Review*, Vol. 16, No 1, 2004, pp. 107-134.
- **Miller R.**, “Self-Determination in International Law and the Demise of Democracy?”, *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 41, No 3, 2003, pp. 601-648.
- **Nicolet C.**, “British Policy towards Cyprus, 1960-1974: A Tale of Failure or Impotence”, *The Cyprus Review*, Vol. 13, No 1 (2001), pp. 89-101.
- **Oğuzlu T.**, “*The EU as an Actor in the Solution of the Cyprus Dispute: The Questions of ‘How’?*”, *JEMIE*, Issue 2, 2002. http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus2-2002_Oguzlu.pdf.
- **Panayiotou A.**, “Models of Compromise and ‘Power Sharing’ in the Experience of Cypriot Modernity”, *The Cyprus Review*, Vol. 18, No 2, 2006, pp. 75-103.

- **Qvortrup M.**, “Fair Voting? The Regulation of Referendums in Cyprus in Comparative Perspective”, *The Cyprus Review*, Vol.17, No2, 2005, pp.13–25.
- **Rappas A.**, “The Cypriot Colonial Civil Servant: Practical Agency through Uncertain Identities”, *The Cyprus Review*, Vol. 18, No 1, 2006, pp. 121-136.
- **Scott J.**, “Reconfiguring Paradise in Cyprus”, *The Cyprus Review*, Vol. 17, No 1, 2005, pp. 37–58.
- **Slaughter A.-M.**, “Security, Solidarity and Sovereignty: The Grand Themes of UN Reform”, *AJIL*, Vol. 99, No 3, 2005, pp. 619-631.
- **Solomides R.**, “Comments of the Minister of Finance on the paper entitled ‘Federation and Cyprus Economy’ prepared by the Turkish Communal Chamber and dated the 6 June 1964”, Nicosia, 1964.
- **Stavridis S.**, “Towards a ‘European Solution’ of the Cyprus Problem: False Promise or Real Opportunity?”, *The Cyprus Review*, Vol. 18, No 1, 2006, pp. 87-119.
- **Stergiou A.**, “Soviet Policy toward Cyprus”, *The Cyprus Review*, Vol. 19, No 2, 2007, pp. 83-106.
- **Symons of Vernham Dean**, House of Lords, “Cyprus: UK Sovereign Bases”, 14/01/2003: Column 123.
- **Talmon S.**, “The Cyprus question before the European Court of Justice”, *EJIL*, Vol. 12, No 4, 2001, pp. 727-750.
- **Talmon S.**, “Impediments to peacekeeping: the case of Cyprus”, *YBIPO*, Vol. 8, 2002.
- **Tocci N.**, “Towards Peace in Cyprus: Incentives and Disincentives”, *Brown Journal of World Affairs*, Vol. 10, No 1, 2003, pp. 199-222.
- **Trimikliniotis N.**, “Mapping Discriminatory Landscapes in Cyprus: Ethnic Discrimination in a Divided Education System”, *The Cyprus Review*, Vol. 16, No 1, 2004, pp. 53-86.
- **Trimikliniotis N.**, “A Communist’s Post-Modern Power Dilemma: One Step Back, Two Steps Forward, “Soft No” and Hard Choices...”, *The Cyprus Review*, Vol. 18, No 1, 2006, pp. 37-86.
- **Turk M.**, “Cyprus Reunification is Long Overdue: The Time is Right for Track III Diplomacy as the Best Approach for Successful Negotiation of this Ethnic Conflict”, *Loy. L.A. Int’l & Comp. L. Rev.*, Vol.28, 2006, pp.205-255.

- **Van der Vyver J.**, “The Right to Self-Determination and its Enforcement”, *ILSA Journal of International and Comparative Law*, Vol. 10, No 2, 2004, pp. 421-436.
- **Vasilara M. & Piaton G.**, “The Role of Civil Society in Cyprus”, *The Cyprus Review*, Vol. 19, No 2, 2007, pp. 107-121.
- **Vassiliou G.**, “The Cyprus Problem and the European Union”, *The Cyprus Review*, Vol. 16, No 2, Fall 2004, pp. 95-102.
- **Veremis Th. & Savvides Ph.**, “Cyprus after the Referenda of April 24: What Next?”, *The Cyprus Review*, Vol 16, No 2, Fall 2004, pp. 83-94.
- **Yakinthou C.**, “The Quiet Deflation of Den Xehno? Changes in the Greek Cypriot Communal Narrative on the Missing Persons in Cyprus”, *The Cyprus Review*, Vol. 20, No 1, 2008, pp.15-33.
- **Yennari K.**, “Building Bridges in Cyprus: The Role of the European Union in the Reconciliation of the Two Communities”, *The Cyprus Review*, Vol. 15, No 2, 2003, pp. 81-102.
- **Waters T. W.**, “The Naked Land: Dayton Accords, Property Disputes and Bosnia’s Real Constitution”, *Harvard Int’l L. J.*, Vol.40, No2,1999, p.517-535.
- **Webster C.**, “Greek Cypriot Perspectives on Interacting with Turkish Cypriots”, *The Cyprus Review*, Vol. 17, No 1, 2005, pp. 79–92.
- **Webster C. & Lordos A.**, “Who Supported the Annan Plan? An Exploratory Statistical Analysis of the Demographic, Political and Attitudinal Correlates”, *The Cyprus Review*, Vol. 18, No 1, 2006, pp. 13–35.
- **Wilson S.**, “N. Cyprus property rows up”, *BBC News-World Service*, 14/04/2005, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4440983.stm>.
- **Wolfe J. H.**, “Cyprus: Federation under International Safeguards”, *Publius*, Vol. 18, No 2, Spring 1998, pp. 75-89.
- **Yiangou G.**, “*The Accession of Cyprus to the EU: Challenges and Opportunities for the New European Regional Order*”, *JEMIE*, Issue 2, 2002. http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus2-2002_Yiangou.pdf.
- **Zook D.**, “Decolonizing Law: Identity, Politics, Human Rights and the United Nations”, *Harvard Human Rights Journal*, Vol. 19, 2006, pp. 95-122.

Γ. Εφημερίδες/Συνεντεύξεις

Ι. Ελληνόγλωσσες

- **Αγγελόπουλος Κ.**, «Υπάρχει πλέον ‘ψευδοκράτος’ στα κατεχόμενα;», Η Καθημερινή, 19/12/2003.
- **Αιμιλιανίδης Αχ.**, «Λειτουργικότητα και Ασφάλεια στο Σχέδιο Ανάν», Τετράδια Πολιτικού Διαλόγου, Έρευνας και Κριτικής, Τετράδιο 49^ο, 2004-5.
- **Βενιζέλος Κ.**, «Επιχειρούν να εδραιώσουν κατοχικά τετελεσμένα με οικοδομικό οργανισμό», Φιλελεύθερος, 14/02/2005.
- **Βερέμης Θ.**, «Μετά τη Λουκέρνη», Η Καθημερινή, 10/04/2004.
- **Γενάρης Κ.**, «Ο ΟΗΕ επιδιώκει συνάντηση με Παπαδόπουλο και Talat», Η Καθημερινή, 06/07/2006.
- **Δεκλερής Μ.**, «Δια την βελτίωσιν του Συντάγματος: Μόνη παραδεκτή βάση λύσεως του ανεξάρτητου και ενιαίου κράτους: Απάντησις Δεκλερή εις τουρκικά σχόλια περί ομοσπονδίας», Φιλελεύθερος, 05/02/1974.
- **Δελαστίκ Γ.**, «Τι θα γίνει μετά το ‘όχι’ – Γιατί η Κύπρος θα μπορέσει να διεκδικήσει δικαιότερη λύση», Η Καθημερινή, 04/04/2004.
- **Δελαστίκ Γ.**, «Οι Ελληνοκύπριοι πολίτες επιβάλλουν το ‘όχι’ – Η Αθήνα και η Λευκωσία θεωρούν δεδομένο το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος και ετοιμάζονται για την επόμενη μέρα», Η Καθημερινή, 18/04/2004.
- «Δηλώσεις μετά τη χθεσινή συνάντηση με το Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών – Μακάριος: Πρόθυμοι να συζητήσουμε ομοσπονδία πολλών περιοχών», Χαραυγή, 23/11/1974, σελ. 6.
- **Δρουσιώτης Μ.**, «Η κυπριακή ηγεσία, οι ΗΠΑ και τα ανθρώπινα δικαιώματα», Ελευθεροτυπία, 05/03/2005.
- **Ήφαιστος Π.**, «Το Σχέδιο Annan και τα αυτογκόλ», Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 15 Φεβρουαρίου 2004.
- **Ιορδανίδης Κ.**, «Υπερβολές από το διεθνή παράγοντα», Η Καθημερινή, 02/04/2004.
- **Ιορδανίδης Κ.**, «Οι Κύπριοι έχουν το λόγο... και η ελληνική κυβέρνηση θα στηρίξει σε όλες τις φάσεις της διαδικασίας την απόφασή τους», Η Καθημερινή, 04/04/2004.

- **Ιορδανίδης Κ.**, «Κυπριακό και ‘εκσυγχρονιστές’», Η Καθημερινή, 10/04/2004.
- **Ιωσηφίδης Χ.**, «Το ‘ τρίτο ’ Σχέδιο Ανάν και οι ‘κυρίαρχες’ βάσεις», Σημερινή, 04/03/2003.
- **Καρκαγιάννης Α.**, «Κάτι κινείται γύρω από το Κυπριακό», Η Καθημερινή, 07/07/2006.
- **Κασιμάτης Γ.**, «Ευρωπαϊκό Σύνταγμα και Κυπριακό», Το Παρόν, 30/01/2005.
- **Κωνσταντινίδης Φ.**, «Γραπτή πρόταση Τάσσου στον Talat για διαπραγματεύσεις», Ελευθεροτυπία, 07/07/2006.
- **Κωνσταντινίδης Φ.**, «Συμφώνησαν Τεχνικές Επιτροπές – Ακολουθεί η Ουσία», Ελευθεροτυπία, 10/07/2006.
- **Κωνσταντινίδης Φ.**, «Η Αμμόχωστος, όρος για το εμπόριο με τους Τουρκοκυπρίους», Ελευθεροτυπία, 13/07/2006.
- **Κωνσταντινίδης Φ.**, «Οι Κύπριοι προτείνουν επανένωση, οι Τούρκοι χωρισμό», Ελευθεροτυπία, 03/08/2006.
- **Κωνσταντινίδης Φ.**, «Γιατί οι Τούρκοι δε συζητούν για περιουσίες και εμπόριο», Ελευθεροτυπία, 06/04/2007.
- **Λουκαΐδης Λ.**, Συνέντευξη, Φιλελεύθερος, 06/03/2005.
- **Λουκαΐδης Λ.**, «Η επιδίωξη ευρωπαϊκής λύσης για την Κύπρο», Το Παρόν, 30/01/2005.
- **Λυγερός Στ.**, «Αλήθειες και ψέματα για το ‘ναι’ και το ‘όχι’», Η Καθημερινή, 06/04/2004.
- **Λυγερός Στ.**, «Νέα γραμμή πλεύσης μετά την ένταξη – Να δοθεί ευκαιρία στη συμβίωση, αλλά με πρόβλεψη ‘βελούδινου διαζυγίου’ εντός Ε.Ε.», Η Καθημερινή, 18/04/2004.
- **Λυγερός Στ.**, «Πιέσεις προς Λευκωσία για το Σχέδιο Ανάν», Η Καθημερινή, 16/01/2005.
- **Λυγερός Στ.**, «Στρατηγική αναθεώρηση για το Κυπριακό», Ο Κόσμος του Επενδυτή, 30/08/2005.
- **Λυγερός Στ.**, «Μεγάλο διπλωματικό παζάρι το φθινόπωρο», Η Καθημερινή, 09/07/2006.
- **Λυκαύγη Α.**, «Η Δήλωση Κληρίδη», Φιλελεύθερος, 10 & 12/11/1974.
- **Λυσσαρίδης Β.**, Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 27/04/2004.

- «Μακάριος: Είμεθα έτοιμοι να συζητήσουμε: Ομοσπονδία, αλλά με ισχυρή κυβέρνηση», Χαραυγή, 14/09/1974.
- **Μάνος Σ.**, «Αν ήμουν Κύπριος», Εστία, 05/04/2004.
- **Μαρίνος Γ.**, «Μήπως ξεχάσαμε γιατί θέλαμε την ένταξη της Κύπρου;», Το Βήμα, 05/09/2004.
- **Μαρκίδης Α.**, Συνέντευξη, Ο Κόσμος του Επενδυτή, 27/03/2004.
- **Μαρκίδης Α.**, «Αντίλογος σημείο προς σημείο στο διάγγελμα Τάσσου», Ελευθεροτυπία, 14/04/2004.
- **Μολυβιάτης Π.**, Συνέντευξη, Η Καθημερινή, 18/04/2004.
- **Ξανθούλης Π.**, «Ασφυκτικό χρονοδιάγραμμα θέτει η Άγκυρα για την υπογραφή του πρωτοκόλλου», Φιλελεύθερος, 20/03/2005.
- «Ο Δρ. Λυσσαρίδης διεκήρυξε: Μετριοπάθεια, όχι, όμως, ηττοπάθεια: Γεωγραφική Ομοσπονδία σημαίνει Διχοτόμηση», Τα Νέα, 10/11/1974, σελ. 1.
- «Ο Εθνάρχης διεκήρυξε: Δε δέχομαι ομοσπονδία γεωγραφική», Συνέντευξη του Μακαρίου προς την Oriana Falazzi, Τα Νέα, 08/11/1974.
- **Παπαδημητρίου Γ.**, «Μετά το δόγμα του Ελσίνκι, τι;», Το Βήμα, 14/11/2004.
- **Παπαχελάς Α.**, «Οι οικονομικές σχέσεις με το ψευδοκράτος στην Κύπρο και η τελική διευθέτηση των εκκρεμοτήτων στα Βαλκάνια», Το Βήμα, 14/11/2004.
- «Ρεαλιστική λύσις λέγει ο Κληρίδης: Γεωγραφική Ομοσπονδία», Τα Νέα, 08/11/1974, σελ. 1.
- **Σαββίδης Φ.**, «Κυπριακό: προς λύση συνομοσπονδίας», Ημερησία, 30/12/2004.
- **Σαββίδης Φ.**, «Οι τρεις επιλογές των Ελληνοκυπρίων», Το Βήμα, 20/01/2005.
- **Στεφάνου Κ.**, «Η ανάκτηση της πρωτοβουλίας στο Κυπριακό», Φιλελεύθερος, 09/05/2004.
- «Σύμπτωσης απόψεων Μακαρίου-Καραμανλή: Αποκλείεται γεωγραφική ομοσπονδία: Επιμένει, όμως, ο κ. Κληρίδης και λέγει ότι εμπαιίζουν τον λαόν», Τα Νέα, 09/11/1974, σελ. 1-6.
- **Σωτηριάδης Σ.**, «Πληροφορία αγγλικής εφημερίδος: Η δυνατότης δημιουργίας ομοσπονδιακού κράτους εν Κύπρω συζητείται εν Λονδίνω», Ελευθερία, 12/01/1964.

- **Σωτηριάδης Σ.**, «Διαψεύσθη κατηγορηματικώς εν Λονδίνω ότι η Αγγλία υποστηρίζει ομοσπονδοποίησιν», Ελευθερία, 15/01/1964.
- **Τσαλακός Γ.**, «Συμφώνησαν να...Διαφωνήσουν. Τάσσοσ-Talat μονόγραψαν αναγκαστικά το κείμενο του Ibrahim Gambari», Τα Νέα, 10/07/2006.
- **Τσάτσος Δ.**, Συνέντευξη, Ο Φιλελεύθερος, 21/03/2004.
- «Ως ετόνισε χθες ο κ. Τάσσοσ Παπαδόπουλος κοινή γραμμή Αθηνών-Μακαρίου: Η κυπριακή ηγεσία, πάντως, αποκλείει κατηγορηματικώς γεωγραφικήν ομοσπονδιάν», Ο Φιλελεύθερος, 09/11/1974, σελ. 1.
- **Χατζηβασίλης Μ.**, «Η προστασία των τ/κ περιουσιών από τον Κηδεμόνα τελειώνει όταν ζητηθούν από τον ιδιοκτήτη τους», Ο Φιλελεύθερος, 25/09/2004.
- **Χατζηκόστας Κ.**, «Γσιμεντώνεται το καθεστώς των βάσεων – Με την αποδοχή του Σχεδίου Annan αναβαθμίζεται η Συμφωνία Εγκαθιδρύσεως», Σημερινή, 14/03/2004.
- **Χρυσόγονος Κ.**, Συνέντευξη, Το Παρόν, 31/01/2005.
- **Χρυσόγονος Κ.**, «Η ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. δεν αποτελεί αυτοσκοπό», Το Παρόν, 15/10/2006.
- **Χρυσοστομίδης Κ.**, «Εποικισμός, μια νέα πτυχή», Φιλελεύθερος, 06/03/2005.
- **Shaw M.**, «Το Κυπριακό και η λύση του Κυπριακού προβλήματος», Το Παρόν, 30/01/2005.
- **Talmon S.**, «Το Διεθνές Δίκαιο εμπόδιο για τη λύση του Κυπριακού», Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 15/04/2007.

II. Ξενόγλωσσες

- **Birand M.A.**, “We may miss the Annan Plan”, Turkish Daily News, 22 Ιανουαρίου 2004.
- **Birand M.A.**, “We were right on Cyprus. Why did we end up here?”, Turkish Daily News, 30 Μαρτίου 2004.
- **Birand M.A.**, “Only Independence would be better”, Turkish Daily News, 1 Απριλίου 2004.
- **Cevik I.**, “Derogations, the key issue”, Turkish Daily News, 31/03/2004.
- **Cyprus Gazette**, 1st May 1925, Notifications No. 252, 253, 266.

- **Ioannidis Ch.**, “When world collide: Greece, The Cyprus Annan Plan and the Iraqi Constitution”, The National Herald, 13-14/03/2004.
- **Kanli F.**, “A new era for Cyprus?”, Turkish Daily News, 15/04/2005.
- **Psyllides G.**, “There is no excuse to hold off bases rent”, Cyprus Mail, 25/02/2004.
- **Smith H.**, “Greeks vote down Cyprus unity plan”, Observer, 25/04/2004.
- **Smith H.**, “Britons fight to hold on to Cypriot home”, The Guardian, 22/01/2005.
- **Woolacott M.**, “Despite this deal, the road ahead remains rocky indeed – Turkey’s bid for European membership is full of contradictions”, The Guardian, 18/12/2004.

Δ. Βιβλία

Ι. Ελληνόγλωσσα

- **Αβέρωφ – Τοσίτσας Ε.**, «Ιστορία χαμένων ευκαιριών: Κυπριακό, 1950 – 1963», β’ έκδ., Εστία, Αθήνα, 1982.
- **Αγγελίδου Κ., Αλαβάνος Α., Θεοφάνους Α., Μιχαηλίδης Χρ., Στοφορόπουλος Θ.**, «Στο πλαίσιο του Σχεδίου Ανάν», Ύψιλον, Αθήνα, 2004.
- **Αιμιλιανίδης Αχ.**, «Η υπέρβαση του Κυπριακού Συντάγματος», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006.
- **Αιμιλιανίδης Αχ., Κεντάς Γ. κ.ά.**, «Το Σχέδιο Ανάν. Πέντε κείμενα κριτικής», Ύψιλον/Αιγαίον, Αθήνα, 2003.
- **Αλεξανδράκης Μ., Θεοδωρόπουλος Β., Λαγάκος Ε.**, «Το Κυπριακό, 1950 – 1974: μια ενδοσκόπηση», β’ έκδ., Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα, 1987.
- **Αλιβιζάτος Ν.**, «Τα Συνταγματικά του Σχεδίου Annan», Γεωστρατηγική, Αθήνα, 2003.
- **Άναλις Δ. Τ.**, «Κύπρος – Επιχείρηση ‘Αττίλας’», Νέα Σύνορα, Αθήνα, 2000.
- **Αντωνίου Ε.**, «Οι ελληνοκυπριακές μέθοδοι και στρατηγικές επαναπροσέγγισης με την τουρκοκυπριακή πλευρά – οι κοινωνικές σχέσεις ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων: μύθος και πραγματικότητα», Λευκωσία, 2005.

- **Αργυρού Φ.**, «Top Secret. Η βρετανική κηδεμόνευση του Κυπριακού και πώς φθάσαμε στο Σχέδιο Ανάν», Εκδ. Γερμανός, Θεσσαλονίκη, 2004.
- **Αριστοτέλους Α.**, «Διαχρονικοί στρατηγικοί παράγοντες στο Κυπριακό», Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, Λευκωσία, 1998.
- **Αρσένης Γ.**, «10 παρεμβάσεις για το Κυπριακό. Μια κατάθεση για τον ελληνισμό.», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.
- **Αφεντούλη Ι.**, «Διαδρομές – Ο Βύρων Θεοδωρόπουλος αφηγείται στην Ινώ Αφεντούλη», Εκδ. Ποταμός, Αθήνα, 2005.
- **Βασιλακάκης Ευ., Παπασάββας Σ.**, «Στοιχεία Κυπριακού Δικαίου», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2002.
- **Βασιλείου Γ.**, «Κύπρος-Ευρωπαϊκή Ένωση: Από τα πρώτα βήματα μέχρι την ένταξη», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2004.
- **Βάσσης Λ., Μακροδημήτρης Α., Στοφορόπουλος Θ.**, «Το Κυπριακό ζήτημα. Ανάγκη μιας νέας πολιτικής», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2002.
- **Βενιζέλος Ευ.**, «Το Κυπριακό Ζήτημα. Η Κυπριακή Συνταγματική Τάξη και η Προοπτική Ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2000.
- **Βενιζέλος Κ., Ιγνατίου Μ.**, «Τα μυστικά αρχεία του Κίσιντζερ: η απόφαση για τη διχοτόμηση», Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002.
- **Βερέμης Θ.**, «Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων, 1453 – 2005», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2005.
- **Βερνίκος Ν.**, «Ζητήματα ευρωπαϊκής διακυβέρνησης και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου μέσα από το ‘συνταγματικό κείμενο’ και τις ευρωπαϊκές συμβάσεις», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2004.
- **Βηλαράς Μ.**, «Κοινοτικός δικαστής & αποτελεσματική δικαστική προστασία ιδιωτών: παρόν & μέλλον», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2003.
- **Βλάχος Αγγ.**, «Δέκα Χρόνια Κυπριακού», Εστία, Αθήνα, 1980.
- **Βουρνάς Τ.**, «Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας: Χούντα, Φάκελος Κύπρου», Τολίδης, Αθήνα, 1986.
- **Γάγγας Δ.**, «Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2000.
- **Γεροζήσης Τ. (επιμ.)**, «Το Κυπριακό στην Βουλή των Ελλήνων: συλλογή άρθρων και κειμένων», Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 1996.

- **Γεωργιάδης Γ.**, «Η Κύπρος και το διεθνές σκηνικό», Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002.
- **Γιαλλουρίδης Χ., Τσάκωνας Π. (επιμ.)**, «Η νέα διεθνής τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό πρόβλημα», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 1993.
- **Γιαλλουρίδης Χ. (επιμ.)**, «Η ελληνοτουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια, τους S-300 και το Ελσίνκι, 1955 – 2000: η οπτική του τύπου», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2001.
- **Γιαταγάνας Ξ.**, «Η ενσωμάτωση του χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις συνθήκες. Άσκηση Συνταγματικού Δικαίου ή πολιτική ρητορεία;», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2003.
- **Γκόρτσος Χ., Κρεμλής Γ., Κωνσταντινίδης, Σαμώνη/Μπόσκοβιτς, Συνοδινός, Φραγκάκης Ν., Χριστογιαννόπουλος Ν., Τριδήμας/Μητσολίδου, Παπαγιαννίδης Α., Παππάς Σπ.**, «Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας III. Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Άρθρα 81-188)», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.
- **Δαμωνίδης**, «Μνημόσυνο για τον Ντήν Άτσεσον», Χρηστίδης, Αθήνα, 1972.
- **Δεκλερής Μ.**, «Κυπριακό – Η τελευταία ευκαιρία, 1972 – 1974», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2003.
- **Διακοφωτάκης Γ.**, «Περί Μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.
- **Δρουσιώτης Μ.**, «Η 'εισβολή' της χούντας στην Κύπρο: η ανάμειξη του Παναγούλη, οι απόπειρες κατά του Μακαρίου, η ίδρυση της ΕΟΚΑ Β'», Στάχυ, Αθήνα, 1996.
- **Δρουσιώτης Μ.**, «1974: το άγνωστο παρασκήνιο της τουρκικής εισβολής», Αλφάδι, Λευκωσία, 2002.
- **Δρουσιώτης Μ.**, «Η Πρώτη Διχοτόμηση, Η Κύπρος, 1963-1964», Αθήνα, Αλφάδι, 2005.
- **Ε.Κ.Ε.Μ.**, «Το μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- **Ε.Κ.Ε.Μ.**, «Το μέλλον της Ευρώπης και η Τουρκία», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.

- **Ε.Κ.Ε.Μ.**, «Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μετά από πενήντα χρόνια λειτουργίας.», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2004.
- **Ε.Ν.Ε.Ε.Σ.**, «Είκοσι χρόνια από την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση: απολογισμός και προοπτικές», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- **ELSA**, «Ο γόρδιος δεσμός του Κυπριακού...ό,τι δε λύνεται πρέπει να κόβεται;», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.
- **Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων**, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Πενήντα χρόνια εφαρμογής.», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004.
- **Επαμεινώνδας Στ., Νικολάου Η., Στυλιανίδης Χ. (επιμ.)**, «Ομοσπονδία και Κυπριακό: προϋποθέσεις, προβλήματα και προοπτικές», β' έκδ. συμπληρωμένη, Κυπριακό Κέντρο Μελετών, Λευκωσία, 1990.
- **Ευδόκας Τ. (επιμ.)**, «Πρόσφυγες της Κύπρου: αντιπροσωπευτική έρευνα ανάμεσα στις 200.000», Ομάδα Ψυχοκοινωνικών Ερευνών, Κύπρος, 1976.
- **Ευρυβιάδης Μ.**, «Ευρωπαϊκή Κύπρος: Δυνατότητες, Προοπτικές, Προβλήματα», Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Θεσσαλονίκη, 2000.
- **Ευσταθιάδης Κ.**, «Διεθνές Δίκαιον», Αθήναι, 1977.
- **Ζαβού Σ.**, «Τα πολιτικά κόμματα της Κύπρου στον 20ό αιώνα», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2002.
- **Ζημιανίτης Δ.**, «Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση.», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2007.
- **Ηλιάδης Μ.**, «Το απόρρητο ημερολόγιο της Κ.Υ.Π. για την Κύπρο», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2007.
- **Ηλιόπουλος Κ.**, «Η προσχώρηση της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η εναρμόνιση του Δικαίου των Εταιρειών και του Δικαίου της Διανοητικής Ιδιοκτησίας», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.
- **Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζ.**, «Η εκτέλεση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: ζητήματα διεθνούς και εθνικού δικαίου», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996.
- **Ηρακλείδης Α.**, «Η Ελλάδα και ο 'εξ' ανατολών' κίνδυνος: αδιέξοδα και διέξοδοι», Πόλις, Αθήνα, 2001.

- **Ηρακλείδης Α.**, «Το Κυπριακό. Σύγκρουση και επίλυση», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2002.
- **Ηρακλείδης Α.**, «Το Κυπριακό πρόβλημα, 1947-2004: από την Ένωση στη Διχοτόμηση;», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2006.
- **Ήφαιστος Π., Τσαρδανίδης Χ.**, «Οι σχέσεις της Κύπρου με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες 1972-1990: από τη συμφωνία σύνδεσης στην αίτηση ένταξης – ιστορικό, προβλήματα, προοπτικές», Εκδ. Παπαζήση, 1991.
- **Θεοφάνους Α.**, «Το Σχέδιο Ανάν και η Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2003.
- **Θεοφάνους Α.**, «Ευρωπαϊκή Κύπρος», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2005.
- **Θεοφάνους Α.**, «Η Κύπρος, η ΕΕ και τα διακυβευόμενα συμφέροντα. Η ένταξη και η λύση», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2006.
- **Ι.Μ.Δ.Α.**, «Ανθρώπινα Δικαιώματα στην κατεχόμενη Κύπρο και Αλβανία», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991.
- **Ι.Μ.Δ.Α.**, «Η προστασία των μειονοτήτων. Η Σύμβαση – Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997.
- **Ι.Μ.Δ.Α.**, «Κυπριακό και Δικαιώματα του Ανθρώπου», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000.
- **Ι.Μ.Δ.Α., Σταυρινάκη Τ. (επιμ.)**, «Η κρίση του ΟΗΕ», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.
- **Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.**, «Παρατηρητήριο Βαλκανίων: Κύπρος», Αθήνα, 2000.
- **Ιγκνάτιεφ Μ.**, «Τα ανθρώπινα δικαιώματα ως πολιτική και ως ειδωλολατρία», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2004.
- **Ιεροδιακόνου Λ.**, «Το Κυπριακό πρόβλημα», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1991.
- **Ιωακείμης Π. (επιμ.)**, «Το μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα», ΕΚΕΜ, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- **Ιωάννου Μ.**, «Το Κυπριακό και η διεθνής πτυχή του, 1960-1997», Λευκωσία, 1997.
- **Ιωάννου Φ.**, «Έτσι άρχισε το Κυπριακό», Εκδ. Φιλίστωρ, Αθήνα, 2005.
- **Καζάκος Π.**, «Η Ένταξη της Κύπρου στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες: Χρονικό και Αποτίμηση μιας Πρότασης», ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1990.

- **Καζάκος Π., Λιαγκόβας Π., Μαριάς Ν., Μπότσου Κ., Πολυχρονάκη Κ.,** «Η Ελλάδα και το ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2001.
- **Καζάκος Π.,** «Το αβέβαιο μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία. Ιστορική ταυτότητα, θεσμοί και υπερέκταση στην Ευρώπη», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2003.
- **Κακολύρης Ι.,** «Οι πολεμιστές του ουρανού: Κύπρος 1974», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.
- **Καλογερόπουλος-Στράτης Σπ.,** «Το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση: η παραβίασή του στην Κύπρο», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1977.
- **Καλουδιώτης Δ.,** «Κυπριακό: η άλλη όψη μιας εθνικής δοκιμασίας – κείμενα πολιτικής κριτικής», Γνώση, Αθήνα, 1989.
- **Καλουδιώτης Δ.,** «Για την Κύπρο εκ βαθέων», Εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2003.
- **Καμπανάρη Αγγ., Ζημιανίτης Δ. (επιμ.),** «Δικαστική συνεργασία σε αστικές και ποινικές υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Κεκτημένο – Προβλήματα – Προοπτικές.», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.
- **Κανελλόπουλος Π.,** «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- **Καπαρδής Α., Σολομωνίδης Χ., Στεφάνου Η.,** «Η επιβολή ποινών στην Κύπρο: Ποινολογικές πτυχές, Αρχές και Νομολογία», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2003.
- **Καρακούσης Α.,** «Μετέωρη Χώρα, Από την Κοινωνία της Ανάγκης στην Κοινωνία της Επιθυμίας (1975-2005)», Εστία, Αθήνα, 2006.
- **Καραμπαρμπούνης Χ.,** «Κύπρος: από την εισβολή στην ένταξη», Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2003.
- **Καρδιανός Δ.,** «Ο Αττίλας πλήττει την Κύπρο», β' έκδ., Αθήνα: Γ. Λαδιάς, 1975.
- **Καρράς Κ.,** «Cyprus – The year of decision», ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2002.
- **Κασκάνης Χ.,** «Causus belli: ο Ανδρέας Παπανδρέου και η Κύπρος», Λευκωσία, 1998.
- **Κατσιγιάννη-Παπακωνσταντίνου Μ.,** «Η προστασία των μειονοτήτων στη διεθνή και ευρωπαϊκή έννομη τάξη. Οι σύγχρονες τάσεις.», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2007.

- **Κατσούφρος Θ.**, «Ο Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική δικαιοσύνη», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- **Κληρίδης Γ.**, «Η κατάθεσή μου», Αλήθεια, Λευκωσία, 1988.
- **Κοκκινάκης Κ.**, «Οι αποφάσεις ευρωπαϊκών δικαιοδοτικών οργάνων σχετικών με το Κυπριακό», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- **Κουκιάδης Ι.**, «Οι νεότερες εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση στον τομέα των διακρίσεων και της ξеноφοβίας», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- **Κουλουμπής Θ., Hicks S. M. (επιμ.)**, «Η αμερικανική εξωτερική πολιτική για την Ελλάδα και την Κύπρο», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1976.
- **Κουλουμπής Θ.**, «Κυπριακό: λάθη, διδάγματα και προοπτικές», Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Εκδ. Ι. Σιδέρη, 1996.
- **Κούρταλης Στ.**, «Ομοσπονδισμός και Κατανομή Αρμοδιοτήτων, Μια Συγκριτική Προσέγγιση», Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, Αθήνα, 2006.
- **Κουτουλάκου Σ. (επιμ.)**, «Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η μονάδα Eurojust.», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004.
- **Κουφουδάκης Β.**, «Σχέδιο Ντε Κουεγιάρ και Πολιτική της Τουρκίας' στο «Διαστάσεις των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, Αιγαίο-Κύπρος», Ίδρ. Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα, 1989, σελ. 79 επ..
- **Κουφουδάκης Β.**, «Κύπρος: ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική», Εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2008.
- **Κρανιδιώτης Γ.**, «Το Κυπριακό πρόβλημα: η ανάμειξη του ΟΗΕ και οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο (1960-1974)», Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1984.
- **Κρανιδιώτης Γ.**, «Η ελληνική εξωτερική πολιτική. Σκέψεις και προβληματισμοί στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 1999.
- **Κρανιδιώτης Ν.**, «Δύσκολα χρόνια: Κύπρος 1950 – 1960», Εστία, Αθήνα, 1981.
- **Κρανιδιώτης Ν.**, «Οι διεθνείς διαστάσεις του Κυπριακού», Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1983.
- **Κρανιδιώτης Ν.**, «Ανοχύρωτη Πολιτεία: Κύπρος 1960 – 1974», β' έκδ., τόμος I & II, Εστία, Αθήνα, 2000.

- **Κρανιδιώτης Ν.**, «Η Κύπρος στην Ευρώπη», Εστία, Αθήνα, 2001.
- **Κρεμλής Γ., Φραγκάκης Ν., Χριστογιαννόπουλος Ν.**, «Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ι. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- **Κρεμλής Γ., Φραγκάκης Ν., Χριστογιαννόπουλος Ν., Γκουλούσης Δ., Μαργέλος Θ., Παπαγιαννίδης Α., Παππάς Σπ., Τριδήμας Τ.**, «Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ΙΙ. Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Άρθρα 1-80)», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004.
- **Κρεμλής Γ., Φραγκάκης Ν., Χριστογιαννόπουλος Ν., Γκουλούσης Δ., Παπαγιαννίδης Α., Παππάς Σπ.**, «Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ΙV. Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Άρθρα 189-314)», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.
- **Κυπριακό Κέντρο Μελετών**, «Τουρκία και Κυπριακό: στρατηγικοί και τακτικοί στόχοι», β' έκδοση, Κυπριακό Κέντρο Μελετών, Λευκωσία, 1990.
- **Κωνσταντακόπουλος Δ.**, «Η αρπαγή της Κύπρου», Εκδ. Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα, 2004.
- **Κωνσταντακόπουλος Δ.**, «Η Κύπρος σε παγίδα», Εκδ. Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα, 2008.
- **Λαζάκης Χ.**, «Η εθνική στρατηγική της Ελλάδας και όχι του κυπριακού λαού», Δωδώνη, Αθήνα, 2004.
- **Λιάκουρας Π.**, «Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2007.
- **Λοΐζος Α.-Ν.**, «Η Κύπρος και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- **Λυγερός Στ.**, «Κύπρος: στα όρια του αφανισμού», Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1993.
- **Μαγκάκης Α.**, «Η Κύπρος στην ΕΟΚ», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1995.
- **Μανιτάκης Α.**, «Συνταγματική οργάνωση του κράτους», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2007.

- **Μαρούδα Μ.**, «Η Διεθνής Ευθύνη για παραβιάσεις του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου» Σπουδές Διεθνούς Δικαίου 1/Η κρατική και ατομική ευθύνη σε κίνηση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.
- **Μαυράτσας Κ.**, «Εθνική ομοψυχία και πολιτική ομοφωνία. Η ατροφία της ελληνοκυπριακής κοινωνίας των πολιτών στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα», Εκδ. Κατάρτι, Αθήνα, 2003.
- **Μαχλουζαρίδης Π. Σ.**, «Οι τουρκικές ωμότητες στην Κύπρο: τα δεινά των γερόντων και των γυναικοπαίδων», Λευκωσία, 1975.
- **Μελέτης Ν., Βενιζέλος Κ., Ιγνατίου Μ.**, «Σχέδιο Ανάν: το μυστικό παζάρι», Εκδ. Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα, 2005.
- **Μιλλεούνης Ε. Κ.**, «Ιστορίες πολέμου», Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 2006.
- **Μίντσης Γ.**, «Οι διακρατικές προσφυγές στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Κυπριακό ζήτημα – Ελληνική δικτατορία – Τουρκική δικτατορία – Βόρεια Ιρλανδία – Νότιο Τυρόλο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- **Μπάλιας Στ.**, «Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εποχή της δημοκρατίας», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2004.
- **Μπήτος Ι.**, «Από την πράσινη γραμμή στους δύο Αττίλες: όλα τα γεγονότα και όλη αλήθεια για το Κυπριακό από το 1963 – μια ακτινογραφία της κυπριακής κρίσης μέσα από τα αρχεία του ΓΕΕΘΑ (ΑΕΔ) και τις εμπειρίες ενός επιτελούς ‘Κ’/Ιωάννη Μπήτου», Εταιρεία Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας, Λευκωσία, 1998.
- **Μπρεδήμας Α.**, «Αυτοδιάθεση των λαών και εδαφικές διεκδικήσεις», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1984.
- **Μυλωνάς Θ.**, «Η Τουρκία στο περιθώριο της διεθνούς νομιμότητας», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1991.
- **Νάσκου-Περράκη Π.**, «Οι ελληνικές υποθέσεις στο Στρασβούργο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.
- **Ξύδης Α. Γ., Λιναρδάτος Σπ., Χατζηαργύρης Κ.**, «Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του», γ’ έκδ., Gutenberg, Αθήνα, 1974.
- **Οικονομίδης Χ.**, «Απομυθοποιημένη ιστορία του Κυπριακού στα τελευταία 50 χρόνια», Εκδ. Οίκος Οικονομίδη, Λευκωσία, 1993.
- **Παπαγεωργίου Σπ.**, «Από την Ζυρίχην εις τον Αττίλαν», τόμ. Α’, Β’ & Γ’, Εκδ. Γ. Λαδιά, Αθήνα, 1983.

- **Παπαγιάννης Δ.**, «Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.
- **Παπαδημητρίου Γ.**, «Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας», συλλογή άρθρων, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997.
- **Παπαδημητρίου Γ.**, «Συνταγματικές μελέτες I & II», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007.
- **Παπαδόπουλος Λ.**, «Το Κυπριακό ζήτημα: κείμενα 1959-1974», University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1999.
- **Παπαθεμελής Στ.**, «Αντίσταση ή Υποταγή», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2002.
- **Παπασάββας Σ.**, «Το σχέδιο Ανάν. Ένα ‘εποικοδομητικά’ ασαφές συνταγματικό ‘μέλλον’ για την Κύπρο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- **Παπαστάμκος Γ., Γκίκα Β., Λιαούρα Π.**, «Εθνική και ευρωπαϊκή ασφάλεια και διαχείριση κρίσεων», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- **Περράκης Στ.**, «Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου», Εκδ. Σάκκουλα, 1986.
- **Περράκης Στ. (επιμ.)**, «Το νέο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο των ενόπλων συρράξεων: τα πρωτόκολλα της Γενεύης του 1977», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1989.
- **Περράκης Στ.**, «Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ - Τουρκίας (1974 – 1989). Η δικαιική διάσταση», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1990.
- **Περράκης Στ.**, «Η πολεμική κατοχή στο σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1990.
- **Περράκης Στ.**, «Το καθεστώς της πολεμικής κατοχής στην Κύπρο. Επιπτώσεις και ζητήματα εφαρμογής στη νέα διεθνή δικαιοταξία» στο Γιαλλουρίδης Χ.-Τσάκωνας Π. (επιμ.), *Η νέα διεθνής τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα*, Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 1993, σελ. 475.
- **Περράκης Στ. (επιμ.)**, «Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων – Μια προβληματική σε εξέλιξη», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1993.
- **Περράκης Στ.**, «Η Ελλάδα και οι σχέσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας – Τουρκίας», στο *Η Ελλάδα στην ΕΕ. Απολογισμός της πρώτης δεκαετίας. Προβλήματα και προοπτικές*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1996, σελ. 171 – 187.

- **Περράκης Στ.**, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η κρίση των Ίμια», ΙΣΤΑΜΕ, Ημερίδες του ΙΣΤΑΜΕ, Απρίλιος-Ιούλιος 1997, Αθήνα, 140-152.
- **Περράκης Στ.**, «Η Έλληνική Υπόθεση» ενώπιον των διεθνών οργανισμών (1967-1974) – Δίκαιο και πολιτική της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997.
- **Περράκης Στ.**, «Διεθνής Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής 4, β' έκδοση αναθεωρημένη, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000.
- **Περράκης Στ.**, «Η σημασία της υπόθεσης Λοϊζίδου και οι συνέπειες των αποφάσεων του ΕΔΔΑ στη διεθνή δικαιοταξία», Επετηρίδα Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων, Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2000, σελ. 169 κ.ε..
- **Περράκης Στ. (δ/νση), Μαρούδα Μ.**, «Ενοπλες Συρράξεις και Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο», Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής 12, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.
- **Περράκης Στ.**, «Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», τόμ. Α', β' έκδοση αναθεωρημένη με συμπλήρωμα, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- **Περράκης Στ. (επιμ.)**, «Ο Γεώργιος Τενεκίδης και η Κύπρος. Απάνθισμα κειμένων.», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- **Περράκης Στ. (δ/νση), Μάστακας Π.**, «Άσυλο – Πρόσφυγες», Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής 14, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.
- **Περράκης Στ. (δ/νση), Μάστακας Π.**, «Μετανάστευση», Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής 15, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.
- **Περράκης Στ. (επιμ.)**, «Η Διεθνής Κοινότητα σε κίνηση» Διεθνολογικά Δημοσιεύματα 3/Συμβολές στη μνήμη του Γεωργίου Τενεκίδη, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.
- **Περράκης Στ. (επιμ.)**, «60 χρόνια Ηνωμένα Έθνη. Προκλήσεις και προοπτικές», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.
- **Πετρίδης Π. Β.**, «Ο Γεώργιος Παπανδρέου και το κυπριακό ζήτημα», University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1998.
- **Πικής Γ. Μ.**, «Βασικές πτυχές Κυπριακού Δικαίου», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- **Ποταμιάνος Χ.**, «Το Κυπριακό ζήτημα και η γυμνή αλήθεια», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 2000.

- **Ριζάς Σ.**, «Το Κυπριακό στην κρίσιμη καμπή: η ελληνική πολιτική και το σχέδιο Acheson (1964)», Γρηγόρης, Αθήνα, 1997.
- **Ριζάς Σ.**, «Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία: οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό», Εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2000.
- **Ριζάς Σ.**, «Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η δικτατορία των συνταγματαρχών και το Κυπριακό ζήτημα, 1967 – 1974» Εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2002.
- **Ριζάς Σ.**, «Από την Κρίση στην Ύφεση. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και η Πολιτική Προσέγγισης Ελλάδας-Τουρκίας», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2003.
- **Ρίχτερ Χ.**, «Ιστορία της Κύπρου: 1878 - 1949», Εστία, Αθήνα, 2007.
- **Ροζάκης Χ.**, «Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε μια μεταβαλλόμενη Ευρώπη: η αυτοδιάθεση των λαών και οι μειονότητες στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1994.
- **Ρούκουνας Ε.**, «Διεθνής προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων», ΙΜΔΑ, βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1995.
- **Σαρρής Ν.**, «Η άλλη πλευρά», Αθήνα: Γραμμή, 1983.
- **Σατλάνης Χρ.**, «Εισαγωγή στο δίκαιο της διεθνούς προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- **Σαχπεκίδου Ευγ.**, «Ευρωπαϊκή Ένωση – Βασικά κείμενα», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2005.
- **Σβολόπουλος Κ.**, «Η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1945-1981», Εστία, Αθήνα, 2001.
- **Σημίτης Κ.**, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Πόλις, Αθήνα, 2005.
- **Σισιλιάνος Λ.-Α.**, «Η εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για τη χρήση βίας», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα–Κομοτηνή, 2003.
- **Σκουρής Β.**, «Ερμηνεία Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004.
- **Σοφοκλέους Α.**, «Η συμβολή των πρώτων κυπριακών εφημερίδων στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ελλήνων της Κύπρου», Intercollege Press, Λευκωσία, 1994.

- **Στάγκος Π.**, «Η δικαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2004.
- Στεργίου Α., Turczynski Em.-Al., Faustmann H., Joseph J. S., Richter H. A., Akay K., Cavit A., «Το Κυπριακό με το βλέμμα των ξένων», Ροές, Αθήνα, 2006.
- **Στεφάνου Δ.**, «Η συνταγματική πτυχή του Κυπριακού», Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Τόμος ΙΕ, 2002.
- **Συρίγος Άγγ.**, «Σχέδιο Ανάν: οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος», Εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2005.
- **Τενεκίδης Γ.**, «Κοινωνιολογία των διεθνών σχέσεων», β' έκδοση, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1978.
- **Τενεκίδης Γ. – Κρανιδιώτης Γ. (επιμ.)**, «Κύπρος: Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες του λαού της», Εστία, Αθήνα, 1981.
- **Τενεκίδης Γ.**, «Οι νομικές διαστάσεις του Κυπριακού», Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα, 1988.
- **Τερλεξής Παντ.**, «Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού», γ' έκδοση, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 2004.
- **Τερλεξή Ν., Μπεχραμπιάν Ζ., Μισαηλίδης Μ.**, «Κύπρος. Ο ιμπεριαλισμός εμπόδιο στη επανένωση και την ανεξαρτησία», Διεθνές Βήμα, Αθήνα, 2004.
- **Τζεργιάς Π.**, «Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας, με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών», Τόμοι Α' & Β', Εκδ. Libro, Αθήνα, 2001.
- **Τζεργιάς Π.**, «Η Κύπρος: Από την Αρχαιότητα έως την Ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση», τόμος ΙΙ, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004.
- **Τορναρίτης Κρ.**, «Το Πολιτειακόν Δίκαιον της Κυπριακής Δημοκρατίας», Λευκωσία: Κέντρον Επιστημονικών Ερευνών, 1982.
- **Τριμικλιιώτης Ν. (επιμ.)**, «Το πορτοκαλί της Κύπρου», Νήσος, Αθήνα, 2005.
- **Τσάκωνας Π. (επιμ.)**, «Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική: μια συνολική προσέγγιση», τόμος Β', Εκδ. Ι Σιδέρης, Αθήνα, 2003.
- **Τσιτσελίκη Κ.**, «Το διεθνές και ευρωπαϊκό καθεστώς προστασίας των γλωσσικών δικαιωμάτων και μειονοτήτων και η ελληνική έννομη τάξη», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996.

- **Τσιτσελίκης Κ.**, «Επιβάλλοντας την ειρήνη», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001.
- **Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε.**, «Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2006», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2008.
- **Υπουργείο Εξωτερικών**, «Η Κύπρος σήμερα μετά το σχέδιο Αννάν. Απόψεις, κρίσεις, προοπτικές και συναφή ζητήματα. Πρακτικά ημερίδας.», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2007.
- **Χαράκης Κ.**, «Αντικοινωνική συμπεριφορά των νέων της Κύπρου. Ρατσιστικές τάσεις», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.
- **Χαραλαμπόπουλος Χ.**, «Περιμένοντας τον Αττίλα», Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1992.
- **Χατζηαντωνίου Κ.**, «Δυνατότητες και προοπτικές για την ανάπτυξη της αμυντικής ικανότητας της Κύπρου: η περίπτωση των S-300», Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 2000.
- **Χατζηαντωνίου Κ.**, «Κύπρος: 1954 – 1974», Εκδ. Ιωλκός, Αθήνα, 2007.
- **Χατζηβασιλείου Ε.**, «Το Κυπριακό ζήτημα: 1878 – 1960», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.
- **Χατζηβασιλείου Ε.**, «Στρατηγικές του Κυπριακού: η δεκαετία του 1950», Εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2005.
- **Χατζηδημητρίου Τ.**, «Το δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου 2004 και η λύση του Κυπριακού», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2006.
- **Χατζηκωνσταντίνου Κ.**, «Ο Προληπτικός Πόλεμος ή η Παραχάραξη της Λογικής», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005.
- **Χατζηπασχάλη Ε., Λυσιώτη Π., Λυρίτσας Α. (επιμ. κειμένων)**, «Η Κύπρος ήταν πάντα Ευρώπη», Λευκωσία, 2006.
- **Χειλά Ειρ.**, «Ο ρόλος της μεσολάβησης στο χειρισμό κρίσεων: ο ΟΗΕ στην εποχή της μοναδικής υπερδύναμης», Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, 1999.
- **Χορτάτος Κ.**, «Το νέο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο των ενόπλων συγκρούσεων και τα εγκλήματα πολέμου», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- **Χορτάτος Κ.**, «Τα Ηνωμένα Έθνη και οι διεθνείς μηχανισμοί εφαρμογής του προγράμματος προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004.

- **Χριστοδούλου Μ.**, «Η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων», τόμος Β', Εκδ. Πρόοδος, Λευκωσία, 1995.
- **Χρυσοστομίδης Κ.**, «Το Κράτος της Κύπρου στο Διεθνές Δίκαιο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1994.
- **Χρυσοστομίδης Κ.**, «Στο τέλος της αρχής: πολιτικές παρεμβάσεις στην τροχιά του Κυπριακού», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1997.
- **Χρυσοστομίδης Κ.**, «Διεκδίκηση ενωμένης πατρίδας. Κύπρος – Πριν και Μετά το Σχέδιο Ανάν», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2005.
- **Ψυρούκης Ν., Σεραφετινίδου Μ.**, «Κύπρος: από την αυτοδιάθεση στην κατοχή – άρθρα, μελετήματα και συνεντεύξεις, 1958-1998», Αιγαίον, Λευκωσία, 2005.
- **Birand M.A.**, «Παζαρέματα», Αθήνα: Ι. Φλώρος, 1985.
- **Blondy A.**, «Η Κύπρος», Δαίδαλος – Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 2002.
- **Greco V.**, «Η Ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση: ο δρόμος προς την Κοπεγχάγη» στο **Περράκης Στ. (επιμ.)**, *Επετηρίδα Ι.ΔΙ.Σ. 2001-2002*, Αθήνα, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Μάιος 2003, σελ. 203-248.
- **Henckaerts J.-M.**, «Μελέτη για το εθμικό διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο: μια συνεισφορά στην κατανομή και το σεβασμό των κανόνων του δικαίου των ενόπλων συρράξεων», Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανθρωπιστικής Δράσης Παντείου Πανεπιστημίου, 2007.
- **Holland R.**, « Η Βρετανία και ο κυπριακός αγώνας», Εκδ. Ποταμός, Αθήνα, 2000.
- **Jastram K., Achiron M.**, «Προστασία των προσφύγων: οδηγός διεθνούς προσφυγικού δικαίου», Γραφείο του Υπατου Αρμοστή του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα, 2003.
- **Loizos P.**, «Χρονικό της κυπριακής προσφυγιάς», Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001.
- **Mallinson W.**, «Κύπρος: μια ιστορική προοπτική», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005.
- **Ozkiour O.**, «Η Κύπρος στη ζωή μου», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2000.

- **Palley C.**, «Μια παταγώδης αποτυχία των διεθνών σχέσεων: η αποστολή καλών υπηρεσιών του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, 1999-2004», Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2006.
- **Robin-Hunter L.**, «Η Βοσνία είναι ενιαίο κράτος;» στο συλλογικό έργο «Η επανάκαμψη των Βαλκανίων, 1991-2001» (μετάφραση από το πρωτότυπο στη γαλλική γλώσσα “Le retour des Balkans, 1991-2001”), Εκδ. Άγρα, 2004.
- **Sherman A.**, «Κύπρος: το μαρτυρικό νησί», Εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα, 1999.

II. Ξενόγλωσσα

- **Agapiou-Joséphidès K., Rossetto J.**, “Chypre dans l’Union européenne”, Bruylant, Bruxelles, 2006.
- **Akbarzadeh Sh., MacQueen B.**, “Islam and Human Rights in Practice”, Taylor & Francis Ltd., 2008.
- **Alastos D.**, “Cyprus in history – A survey of 5.000 years”, Zeno, London, 1976.
- **Alston Ph.**, “The European Union and Human Rights”, Oxford University Press, 1999.
- **Alston Ph., Crawford J. (ed.)**, “The future of UN human rights treaty monitoring”, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- **Alston Ph., Bustelo M., Heenan J. (ed.)**, “L’union européenne et les droits de l’homme”, Bruylant, Bruxelles, 2001.
- **Alston Ph., De Schutter O. (Eds.)**, “Monitoring Fundamental Rights in the EU; The Contribution of the Fundamental Rights Agency”, Oxford: Hart Publishing, 2005.
- **Alston Ph.**, “Non-State Actors and Human Rights”, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- **Alston Ph.**, “The United Nations and Human Rights. A critical Appraisal”, 2nd edition, Oxford: Oxford University Press, 2008.
- **Andreou A., Zombanakis G. (ed.)**, “Intelligent information systems applied to complicated defence problems: the greek-turkish arms race and the Cyprus issue”, Athens: Papazissis, 2003.

- **Antonopoulos C.**, “The unilateral use of force by states in international law”, Ant. N. Sakkoulas: Athens-Komotini, 1997.
- **Arnheim M.**, “Handbook of Human Rights Law: an accessible approach to the issues and principles”, P. N. Sakkoulas Publishers, Athens, 2005.
- **Arnulf A.**, “The European Union and its Court of Justice”, second edition, Oxford University Press, 2006.
- **Athanasopoulos H.**, “Greece, Turkey and Aegean sea: a case study in international law”, Jefferson N. C.: McFarland, 2001.
- **Aust A.**, “Modern Treaty Law and practice”, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- **Baderin M.**, “International Human Rights and Islamic Law”, Oxford: Oxford University Press, 2003.
- **Baehr P., Gordenker L.**, “The United Nations”, Palgrave Macmillan, 2005.
- **Balzacq T., Carrera S. (ed.)**, ‘Security versus Freedom? A challenge for Europe’s future’, Aldershot, Hampshire, England, 2006.
- **Barnhizer D.**, “Effective Strategies for Protecting Human Rights”, Ashgate Publishing Group, 2002.
- **Bartels L.**, “Human Rights conditionality in the EU’s International Agreements”, Oxford University Press, 2005.
- **Baxi Up. ,** “The Future of Human Rights”, Oxford: Oxford University Press, 2006.
- **Benvenisti E.**, “The international law of occupation”, Princeton N.J.: Princeton University Press, 1993.
- **Bitsios D.**, “Cyprus: the vulnerable republic”, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1975.
- **Blackburn R., Polakiewicz J. (ed.)**, “Fundamental Rights in Europe. The European Convention on Human Rights and its Member States 1950-2000.”, Oxford University Press, 2001.
- **Bourne A. (ed.)**, “The EU and territorial politics within Member States: Conflict or Co-operation?”, Martinus Nijhoff Publishers, 2004.
- **Brouwer E., Catz E. and Guild E. (Eds.)**, “Immigration, Asylum and Terrorism. A Changing Dynamic in European Law”, Recht & Samenleving

- series 19, Nijmegen: Centre for migration law of the University of Nijmegen, 2003.
- **Brownlie I.**, “Basic Documents on Human Rights”, Butterworth, London, 1995.
  - **Brownlie I.**, “Principles of Public International Law”, 6th edition, Oxford University Press, Oxford, 2003.
  - **Brownlie I., Goodwin-Gill G.**, “Basic Documents on Human Rights”, Oxford: Oxford University Press, 2006.
  - **Brysk Al., Shafir G.**, “National Insecurity and Human Rights”, University Presses of California, Columbia and Princeton, 2007.
  - **Buchanan A.**, “Justice, Legitimacy and Self-Determination, Moral Foundation for International Law”, Oxford: Oxford University Press, 2003.
  - **Bulterman M.**, “Human Rights in the Treaty Relations of the European Community”, P. N. Sakkoulas Publishers, Athens, 2001.
  - **Burdy J.-P.**, “La Turquie, est-elle européenne?”, éditions Turquoise, Clamecy - France, 2004.
  - **Calotyxos V.**, “Cyprus and its people: nation, identity and experience in an unimaginable community, 1955 – 1997”, Boulder, Colo.: Westview Press, 1998.
  - **Campbell T., Goldsworthy J. and Stone A.**, “Protecting Human Rights”, Oxford: Oxford University Press, 2003.
  - **Carey S., Poe St.**, “Understanding Human Rights Violations”, Ashgate Publishing Group, 2004.
  - **Casals N.**, “Group Rights as Human Rights”, Kluwer Academic Publishers Group, 2006.
  - **Cassese A., Gaeta P., Zappalà S. (ed.)**, “The Human Dimension of International Law. Selected Papers of Antonio Cassese.”, Oxford University Press, 2008.
  - **Champerlain K.**, “War and cultural heritage”, Institute of art and law, 2005.
  - **Chandler D.**, “Bosnia: Faking Democracy after Dayton”, Pluto Press, London, 1999.
  - **Charalambous J. & Georghallides G. (eds.)**, “Focus on Cyprus”, London: University of North London Press, 1993.

- **Chila E. (dir.)**, “La Grèce dans le sud-est européen: enjeux régionaux et perspectives”, Herodotos, Paris, 2004.
- **Chrysostomidi D.**, “Les requêtes Cypriotes contre la Turquie devant la Commission et la Cour Européenne des Droits de l’Homme et leur importance”, Ant. N. Sakkoulas Publishers, 1998.
- **Chrysostomides K.**, “The Republic of Cyprus. A study in international law”, Martinus Nijhoff/ Ant. N. Sakkoulas Publishers, Athens, 2000.
- **Churchill R.**, “Human Rights and Global Diversity”, Pearson Education Limited, 2004.
- **Cohen J. G., Flauss J.-F. (ed.)**, “La réforme du système du contrôle contentieux de la Convention européenne des droits de l’homme : le protocole no 14 et les recommandations et résolutions du Comité de ministres”, Bruxelles : Bruylant, 2005.
- **Coicaud J.-M., Doyle M. W., Gardner A.-M. (ed.)**, “The globalization of human rights”, Tokyo: United Nations University Press, 2003.
- **Coulombis Th.**, “The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle”, New York: Praeger, 1983.
- **Crawford J.**, “The creation of States in International Law”, second edition, Oxford: Oxford University Press, 2006.
- **Creech R.**, “Law and Language in the European Union; The Paradox of a Babel ‘United in Diversity’”, Groningen: Europa Law Publishing, 2005.
- **Cremona M. (Ed.)**, “The Enlargement of the European Union”, The Collected Courses of the Academy of European Law, Oxford: Oxford University Press, 2003.
- **De Búrca G., Weiler J.H.H.**, “The European Court of Justice”, Oxford University Press, 2001.
- **De Búrca G., De Witte B., Ogertschnig L.**, “Social Rights in Europe”, Oxford University Press, 2005.
- **De Búrca G. (ed.)**, “EU Law and the Welfare State. In Search of Solidarity.”, Collected Courses of the Academy of European Law, Oxford, 2005.
- **De Schutter O., Nihoul P. (Eds.)**, “Une Constitution pour l’Europe. Réflexions sur les transformations de droit de l’Union Européenne”, Brussels: Larcier, 2004.

- **De Soto A.**, “Next Steps on Cyprus: What Can Move the Situation Forward in a Positive Direction?”, Conference on Greek-Turkish Relations, Bologna: Bologna Center, 10-11 February 2005.
- **De Soto A.**, “The Case of Cyprus”, Third International Conference on Federalism, Bruxelles, 3-5 March 2005.
- **De Zwaan J., Goudappel F. (ed.)**, “Freedom, Security and Justice in the European Union”, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- **Delupis I.D.**, “The Law of War”, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- **Denktash, R.**, “The Cyprus triangle”, London: Allen & Unwin, 1982.
- **Devuyst Y.**, “The European Union at the Crossroads. An Introduction to the EU's Institutional Evolution”, Brussels: Peter Lang, 2002.
- **Diakofotakis G.**, “Expanding conceptual boundaries. The High Commissioner on National Minorities and the protection of minority rights in the OSCE”, Ant. N. Sakkoulas Publishers/Bruylant, 2002.
- **Diez Th.**, “The European Union and the Cyprus Conflict”, Modern Conflict, Post Modern Union, Manchester University Press, 2002.
- **Dodd, C. H. (ed.)**, “The political, social and economic development of Northern Cyprus”, Huntington, UK: Eothen Press, 1993.
- **Dodd C. H. (ed.)**, “Cyprus: The Need for New Perspectives”, London: The Eothen Press, 1999.
- **Draper C.I.A.D.**, “Some Legal Aspects of the Cyprus Question”, Revised Paper of the First A.G. Leventis Memorial Symposium, January 1986, House of Lords Library.
- **Eeckhout P.**, “External Relations of the European Union: Legal and Constitutional Foundations”, Oxford: Oxford University Press, 2004.
- **Eisemann P.-M., Koskenniemi M.**, “State Succession: Codification Tested Against the Facts/La Succession d’ Etats: La Codification à l’ Epreuve des Faits”, Martinus Nijhoff Publishers – Co-publication with the Hague Academy of International Law, The Hague, 2000.
- **Emilianides A. N.**, (Gr.) “The Matter of Nationality of the Cypriots from British Occupation to date”, reprint from ‘Symmikta Streit’, 1939, σελ.307 επ.
- **Ergec R.**, “Protection européenne et internationale des droits de l’homme”, Bruxelles : Bruylant, 2004.

- **Erman E.**, “Human Rights and Democracy”, Ashgate Publishing Group, 2005.
- **Evans M. (ed.)**, “International Law”, Oxford: Oxford University Press, 2006.
- **Falk R., Elver H., Hajjar L.**, “Human Rights: critical concepts in political science”, London: Routledge, 2008.
- **Farrell D., Scully R.**, “Representing Europe’s Citizens? Electoral Institutions and the Failure of Parliamentary Representation”, Oxford University Press, 2007.
- **Fawcett J.E.S.**, “The British Commonwealth in International Law”, London: Stevens & Sons, Ltd., 1963.
- **Foley C.**, “Legacy of Strife: Cyprus from Rebellion to Civil War”, Boston: Penguin, 1964.
- **Foot H.**, “A start in freedom”, Hodder and Stoughton, 1964.
- **Forrest Martin F., Schnably S., Wilson R., Simon J., Tushnet M.**, “International Human Rights and Humanitarian Law”, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- **Forsythe D.**, “Human Rights in International Relations”, 2nd ed., Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- **Fredman S. (ed.)**, “Discrimination and Human Rights. The case of Racism.”, Collected Courses of the Academy of European Law, Oxford University Press, 2001.
- **Friedrich C.J.**, “Trends of Federalism in Theory and Practice”, London: Pall Mall, 1968.
- **Gasteyger C., Larrabee S., Wilson A., Veremis Th., McDonald R., Zametica J.**, “Southern Europe and the Mediterranean”, London: Routledge, 2006.
- **Goldsmith J. & Posner E.**, “The Limits of International Law”, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- **Goodhart M.**, “Democracy as Human Rights”, Taylor & Francis Ltd., 2005.
- **Griffin J.**, “On Human Rights”, Oxford University Press, 2008.
- **Gropas R.**, “Human Rights and Foreign Policy”, Ant. N. Sakkoulas Publishers/Bruylant, 2006.
- **Haas M.**, “International Human Rights”, Taylor & Francis Ltd., 2008.

- **Haass R.**, “Conflicts Unending: The United States and Regional Disputes”, New Heaven: Yale University Press, 1990.
- **Hakki M. M.**, “The Cyprus Issue: A Documentary History, 1878 – 2007”, London: I. B. Tauris, 2008.
- **Hale W.**, “Turkish Foreign Policy, 1774-2000”, London: Frank Cass, 2002.
- **Hannay D.**, “The search for a solution”, I.B. Tauris, London, 2005.
- **Harouel V.**, “Grands textes du droit humanitaire”, Paris: Presses Universitaires de France, 2001.
- **Hatzivassiliou E.**, “Britain and the international status of Cyprus, 1955-‘59”, Minneapolis, Minn.: University of Minnesota, 1997.
- **Hatzivassiliou E.**, “The Cyprus question, 1878-1960: the constitutional aspect”, Minneapolis, Minn.: University of Minnesota, 2002.
- **Headlam – Morley J.**, “Studies in Diplomatic History”, London, 1930.
- **Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L., Alvermann C. (ed.)**, “Customary International Humanitarian Law”, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- **Hoffmeister F.**, “Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession”, Martinus Nijhoff Publishers, 2006.
- **Holland R.**, “Britain and the Revolt in Cyprus”, Oxford: Clarendon Press, 1998.
- **Hortatos K.**, “Human Rights and World Legal Order”, second revised edition, Ant. N. Sakkoulas Publishers, 2006.
- **Human Rights Defence Centre**, “Human Rights in the 21st century”, Ant. N. Sakkoulas Publishers, 2001.
- **Ignatief M.**, “Empire Lite: Nation-Building in Bosnia, Kosovo and Afghanistan”, London: Vintage, 2004.
- **Ioannides Chr.**, “In Turkey's image: The transformation of occupied Cyprus into a Turkish province”, New Rochelle, NY: Caratzas, 1991.
- **Ishay M.**, “The History of Human Rights”, University Presses of California, Columbia and Princeton, 2004.
- **Janis M., Kay R., Bradley A.**, “European Human Rights Law. Text and Materials.”, third edition, Oxford University Press, 2008.

- **Jansen M.**, “War and cultural heritage: Cyprus after the 1974 Turkish invasion”, Minneapolis, Minn.: University of Minnesota, 2005.
- **Jennings R. Sir, Watts A. Sir (eds)**, “Oppenheim’s International Law”, 9th ed., Vol I-Peace, Parts 1-4, Longman Group, Avon, 1992.
- **Joseph J.**, “Cyprus: ethnic conflict and international politics – from independence to the threshold of the European Union”, Macmillan, London, 1999.
- **Karouzis G.**, “Land ownership in Cyprus-past and present (with special reference to Greek and Turkish ownerships)”, Strabo, Nicosia, 1977.
- **Katz R., Wessels B. (ed.)**, “The European Parliament, National Parliaments and European Integration”, Oxford University Press, 1999.
- **Keating M., Mc Garry J. (ed.)**, “Minority Nationalism and the Changing International Order”, Oxford University Press, 2001.
- **Keller H., Stone-Sweet A.**, “The reception of the ECHR in Europe”, Oxford University Press, 2008.
- **Kelling G. H.**, “Countdown to rebellion: British policy in Cyprus, 1939 – 1955”, New York: Greenwood Press, 1990.
- **Kennedy D.**, “Of war and law”, Princeton: Princeton University Press, 2006.
- **Kissinger H.**, “Years of Renewal”, Simon & Schuster publishers, New York-London, 2000.
- **Kyle K.**, “Cyprus: in search of peace”, London: Minority Rights Group”, 1997.
- **Landman T.**, “Studying human Rights”, London: Routledge, 2006.
- **Landman T., Carvalho E.**, “Measuring Human Rights”, Taylor & Francis Ltd., 2008.
- **Lannon E., Van Bossuyt A., Van Elsuwege P.**, “Minorities in the Euro-Mediterranean Area: the Prerequisites for Launching a Fruitful Intercultural Dialogue” στο **Bekemans L., Karasinska-Fendler M., Mascia M., Papisca A., Stephanou C., Xuereb P. (eds)**, *Intercultural Dialogue and Citizenship. Translating Values into Actions. A Common Project for Europeans and Their Partners*, Venice: Marsilio, 2007, pp. 347-359.
- **Lasok P., Millett T., Howard A.**, “Judicial control in the EU. Procedures and Principles.”, Oxford University Press, 2004.

- **Lauterpacht H. (ed.)**, “Oppenheim’ s International Law, Disputes, War and Neutrality”, 7th ed., Vol II, Longmans, Green and Co, London, 1955.
- **Lauterpacht E., Greenwood C. (ed.)**, “International Law Reports-Volume 130”, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
- **Lee D. E.**, “Great Britain and the Cyprus Convention of 1878”, Harvard Historical Studies, Cambridge, Harvard University Press, 1934.
- **Letschert R.**, “The impact of Minority Rights Mechanisms”, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- **Lindsay M.**, “The law of internal armed conflict”, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- **Loughlin J.**, “Sub-national Democracy in the European Union. Challenges and Opportunities.”, Oxford University Press, 2004.
- **MacFarlane S., Foong Khong Y.**, “Human Security and the UN”, Indiana University Press, 2006.
- **MacMillan H.**, “Riding the Storm, 1956-1959”, New York: Harper & Row, 1971.
- **MacQueen N.**, “Peacekeeping and the international system”, Routledge, London, 2006.
- **Malone D.**, “The UN Security Council: from the Cold War to the 21st century”, Lynne Rienner Publishers Inc, USA 2004.
- **Malloy T.**, “National Minority Rights in Europe”, Oxford University Press, 2005.
- **Markides K. C.**, “The Rise and Fall of the Cyprus Republic”, New Heaven: Yale University Press, 1977.
- **Martens K.**, “NGOs and the United Nations”, Palgrave Macmillan, 2005.
- **Martin Fr., Schnably St., Wilson R.**, “International Human Rights and Humanitarian Law”, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- **May St., Modood T., Squires J. (ed.)**, “Ethnicity, nationalism and minority rights”, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- **Mayes S.**, “Makarios: A Biography”, New York: St. Martin’s Press, 1981.
- **McNamara L.**, “Human Rights Controversies”, Taylor & Francis Ltd., 2007.

- **McWhinney E.**, “The United Nations and a new world order for a new millennium: self-determination, state succession and humanitarian intervention”, The Hague: Kluwer Law International, 2002.
- **Melakopides C.**, “Unfair Play: Cyprus, Turkey, Greece, the UK and the EU”, Martello Papers 29, Kingston, Ontario: Centre for International Relations, Queen’s University, 2006.
- **Meron Th.**, “The humanization of international law”, Leiden: Martinus Nijhoff, 2006.
- **Mertus J.**, “United Nations and Human Rights: a guide for a new era”, London: Routledge, 2005.
- **Mirbagheri F.**, “Cyprus and International Peacemaking”, London: Hurst, 1998.
- **Mitchell J., Wilson R.**, “Human Rights in Global Perspective”, Taylor & Francis Ltd., 2003.
- **Morison J., McEvoy K., Anthony G. (ed.)**, “Judges, Transition and Human Rights”, Oxford University Press, 2007.
- **Nasuh U.**, “The Cyprus Question as an Issue of Turkish Foreign Policy and Turkish – American relations, 1959-2003”, Nova, 2003.
- **Necatigil Z.**, “The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law”, Oxford: Oxford University Press, 1989.
- **Neocleous A.**, “Introduction to Cyprus Law”, Ant. N. Sakkoulas Publishers, Athens, 2000.
- **Nguyen Q.D., Dailler P., Pellet A.**, “Droit International Public”, 7e édition, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris 2002.
- **Nickel J.**, “Making Sense of Human Rights”, Blackwell Publishing Ltd., 2006.
- **Nicolet C.**, “United States Policy towards Cyprus, 1954-1974: Removing the Greek-Turkish Bone of Contention”, Mannheim & Mohnesee: Bibliopolis, 2001.
- **Normand R., Zaidi S., Falk R.**, “Human Rights at the UN”, Indiana University Press, 2008.
- **Nuotio K.**, “Europe in Search of ‘Meaning and Purpose’”, Helsinki: University of Helsinki, 2004.

- **O' Malley B., Craig I.**, “The Cyprus conspiracy: America, espionage and the turkish invasion”, London: I. B. Tauris, 1999.
- **Orford A.**, “Reading humanitarian intervention: human rights and the use of force in international law”, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- **Ovey C., White R.**, “Jacobs and White: the European Convention on Human Rights”, 4th ed., Oxford: Oxford University Press, 2006.
- **Papadakis Y.**, “Echoes from the Dead Zone: Across the Cyprus Divide”, London: I. B. Tauris, 2005.
- **Papadakis Y., Peristianis N., Welz G.**, “Divided Cyprus: Modernity, History and an Island in Conflict”, Indiana University Press, 2006.
- **Parkes A.**, “Children and International Human Rights Law”, Taylor & Francis Ltd., 2008.
- **Patrick R.**, “Political geography and the Cyprus conflict”, Bater J. & Preston R. Editors, Department of Geography, Faculty of Environmental Studies, University of Waterloo, 1976.
- **Pazartzis Ph.**, “La succession d’Etats aux traités multilatéraux”, éditions A. Pedone, Paris, 2002.
- **Peers S.**, “EU Justice and Home Affairs Law”, second edition, Oxford: Oxford University Press, 2007.
- **Pegg S.**, “International Society and the De Facto State”, Brookfield, Ashgate, 1998.
- **Perez Solla M. F.**, “Enforced Disappearances in International Human Rights”, McFarland & Co Inc., 2005.
- **Pettiti L.-E., Decaux E., Imbert P.-H.** (dir.), “La Convention européenne des droits de l’homme – Commentaire article par article”, Economica, Paris, 1995.
- **Polyviou P.G.**, “Cyprus: Conflict and Negotiation, 1960 – 1980”, London: Duckworth, 1980.
- **Press and Information Office of the Republic of Cyprus**, “The Republic of Cyprus: an overview”, Nicosia: Press and Information Office, 2006.
- **Radcliffe Lord C.-J.**, “Constitutional Proposals for Cyprus”, London: HMSO, Comnd. 42, 1956.
- **Ramcharan B. G.**, “The Security Council and the protection of human rights”, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2002.

- **Raworth Ph.**, “Introduction to the legal system of the European Union”, Oxford University Press, 2001.
- **Reddaway J.**, “Burdened with Cyprus: The British Connection”, London: Weidenfeld & Nicolson, 1986.
- **Richmond O.**, “Mediating in Cyprus: the Cypriot communities and the United Nations”, London: Frank Cass, 1998.
- **Robins Ph.**, “Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy since the Cold War”, London: Hurst & Company, 2003.
- **Robinson M.**, “Realizing Human Rights”, Oxford: Oxford University Press, 1998.
- **Rossi L. (Ed.)**, “Vers une nouvelle architecture de l'Union Européenne: Le projet de Traité – Constitution”, Brussels: Bruylant, 2004.
- **Rossides E., Coufoudakis V.**, “The United States and Cyprus: double standards and the rule of law”, Washington D. C.: American Hellenic Institute Foundation, 2002.
- **Rotberg R.**, “Cyprus after Annan: Next Steps Towards a Solution”, World Peace Foundation, 2003.
- **Sant Cassia P.**, “Bodies of evidence: Burial, Memory and the Recovery of Missing Persons in Cyprus”, Burghahn Books, 2005.
- **Scherer J. L.**, “Blocking the sun: the Cyprus conflict”, University of Minnesota, Minneapolis, 1997.
- **Schierup C.-U., Hansen P., Castles S.**, “Migration, Citizenship and the European Welfare State: A European Dilemma”, Oxford Univ. Press, 2006.
- **Schmidt V.**, “Democracy in Europe. The EU and National Politics.”, Oxford University Press, 2006.
- **Shelton D.**, “Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity”, Thomson Gale-Thomson Corporation, 2005, vol.III, p.1072-1079, 1093-1099.
- **Shelton D.**, “Remedies in international human rights law”, 2nd ed., Oxford: Oxford University Press, 2006.
- **Sherlock A.**, “The European Union and the European Convention on Human Rights”, Oxford University Press, 2008.
- **Shrebrnik H., Bartmann B., Bahcheli T. (eds)**, “De Facto States, The Quest for Sovereignty”, London: Routledge, 2004.

- **Sicilianos A.**, “The Prevention of Human Rights violations”, Ant. N. Sakkoulas Publishers, 2001.
- **Silva K.M. de & Samarasinghe S.W.R. (eds.)**, “Peace Accords and Ethnic Conflict”, London: Pinter Publishers, 1993.
- **Smith R.**, “Textbook on International Human Rights”, Oxford: Oxford University Press, 2007.
- **Smith de S.A.**, “The New Commonwealth and its Constitutions”, London: Stevens and Sons, 1964.
- **Soylmez Y. (ed.)**, “Foreign policy of Turkey at the United Nations between the years 1972 – 1978: public interventions, selected documents, official communications”, Ministry of Foreign Affairs, Ankara, 1987.
- **Stefanidis I. D.**, “Isle of discord: nationalism, imperialism and the making of the Cyprus problem”, London: Hurst, 1999.
- **Stefanou C.**, “Cyprus and the EU: The road to accession”, Ashgate, 2005.
- **Steiner H., Alston Ph., Goodman R.**, “International Human Rights in context: law, politics, morals – texts and materials”, 3rd ed., Oxford: Oxford University Press, 2008.
- **Stephens R. H.**, “Cyprus, a Place of Arms: Power Politics and Ethnic Conflict in Eastern Mediterranean”, London: Pall Mall Press, 1966.
- **Stone R.**, “Textbook on Civil Liberties and Human Rights”, Oxford University Press, 2008.
- **Sumantra B.**, “Bosnia after Dayton: Nationalist Partition and International Intervention”, Hurst, London, 2002.
- **Summers J.**, “Peoples and international law: how nationalism and self – determination shape a contemporary law of nations”, Leiden: Martinus Nijhoff, 2007.
- **Tate W.**, “Counting the Dead”, University Presses of California, Columbia and Princeton, 2007.
- **Tavernier P., Burgorgue-Larsen L. (ed.)**, “Un siècle de droit international humanitaire : centenaire des Conventions de la Haye et cinquanteenaire des Conventions de Genève”, Bruxelles : Bruylant, 2001.
- **Thornberry P., Estebanez M. A. M.**, “Minority rights in Europe”, Council of Europe Publishing, March, 2004.

- **Tornaritis Cr.**, (Gr.) “State Law of the Cyprus Republic”, vol. 1, part 1, Nicosia, 1979.
- **Tornaritis Cr.**, “Particularities of the Cyprus Constitution and Repercussions on the Smooth Functioning of the State”, Nicosia, 1980.
- **Tomuschat Chr.**, “Human Rights: between idealism and realism”, Oxford: Oxford University Press, 2003.
- **Trechsel St.**, “Human Rights in criminal proceedings”, Oxford: Oxford University Press, 2006.
- **Tsoukalis L.**, “What kind of Europe”, Oxford University Press, Oxford, 2003.
- **US Committee for Refugees**, World Refugee Survey, 2000, Report: Cyprus.
- **Van Dijk P., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L.**, “Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”, 4th ed., P. N. Sakkoulas Publishers, Athens, 2006.
- **Walker N. (ed.)**, “Europe’s Area of Freedom, Security and Justice”, Collected Courses of the Academy of European Law, Oxford: Oxford Univ. Press, 2004.
- **Weiss Th., Forsythe D., Coate R.**, “The United Nations and Changing World Politics”, The Perseus Books Group, 2004.
- **Weiss Th. and Daws S.**, “The Oxford Handbook on the United Nations”, Oxford: Oxford University Press, 2007.
- **Weller M. (ed.)**, “The Rights of Minorities. A commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities.”, Oxford Commentaries on International Law, Oxford University Press, 2006.
- **Weller M.**, “Universal Minority Rights. A commentary on the Jurisprudence of International Courts and Treaty Bodies.”, Oxford University Press, 2007.
- **Wilkens A. (Ed.)**, “Le Plan Schuman dans l’Histoire; Intérêts nationaux et projet européen”, Brussels: Bruylant, 2004.
- **Williams A.**, “EU Human Rights Policies. A study in irony”, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- **Wolf St.**, “Autonomy, Self Governance and Conflict Resolution, Innovative approaches to Institutional Design in Divided Societies”, London: Routledge, 2005.
- **Xydis St.**, “Cyprus: Reluctant Republic”, Hague: Mouton, 1973.
- **Youngs R.**, “The European Union and the Promotion of Democracy. Europe’s Mediterranean and Asian Policies.”, Oxford: Oxford University Press, 2002.